ANNA SEGHERS • KARAR

KARAR

ROMAN

ÇEVİREN:
AHMET ARPAD

ANNA SEGHERS

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamer Hatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın-189

KARAR
Anna Seghers

Eserin orijinal adı
Die Entscheidung

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Kapak Resmi
Willi Neubert

Birinci Basım
Kasım 2001

ISBN 975-6865-93-8

© Aufbau-Verlag Berlin, 1959
© Evrensel Basım Yayın, 2001

Baskı
Ayhan Matbaası

Karar

Robert Lohse	Kossin'deki çelik fabrikasında işçi
Richard Hagen	Parti üyesi işçi
Herbert Melzer	Yazar (İspanya İç Savaşı'na katılmış)
Karl Waldstein	Okul müdürü, Robert ile Richard'ın eski öğretmeni
Thomas Helger	Waldstein'ın öğrencisi, sonra Kossin'deki çelik fabrikasında çırak
Martin	Parti üyesi işçi, İspanya İç Savaşı'na katılmış ("Ölüler Genç Kalır" romanının kahramanlarından)

Kossin'deki çelik fabrikasında:

Yaşlı Enders	
Bayan Enders	
Erwin	Oğlu
Elfriede	Gelinleri
Toni	Elfriede'nin kızı
Gertrud Steiner	Enders'in kızı
Willi Steiner	Enders'in damadı
Heiner Schanz	
Günter Schanz	
Janausch	
Gerhard Bechtler	
Werner Uhlig	
Hartmann	
Albert Nohl	
Yaşlı Zibulka	
Teske	
Gerber	Diğer adı 'Horoz-Gerber'
Vogt	Parti sekreteri
Strucks	Sendika görevlisi
Profesör Berndt	Fabrika yöneticisi
Dora	Eşi
Dr. Wolfgang Büttner	Berndt'in asistanı ve dostu
Helga	Eşi
Toms	Başmühendis
Hildegard Degler	Toms'un sekreteri

Riedl *Rentmair* *Nerling* *Genç Zibulka*	Mühendisler
Petrov	Sovyet denetleme subayı
Dr. Arnold Fürth	Kossin'de doktor
Herta	Kızı

Kossin-Neustadt'taki ampul fabrikasında:

Ella Busch	
Lisa Zech	
Rosa	Lisa'nın arkadaşı
Lydia Enders	Ender'lerin gelini
Lene Nohl	
Else	Kızı

Batı Almanya ve Batı Berlin'de:

Ticari müşavir Castricius	
Nora Bentheim	(baba adı Castricius), Kızı
Adli müşavir Spranger	
Helmut von Klemm	("Ölüler Genç Kalır" romanı kahramanlarından)
Müdür Bentheim	Bentheim fabrikasının sahibi
Otto Bentheim *Eugen Bentheim*	Oğulları
Genç bayan Helferich	Castricius'larda ev idaresinden sorumlu kadın
Susi	Yardımcısı
Gustav	Kocası
Hannes	Erkek kardeşi
Anton	Kambur Ursel'in oğlu
Paula	Çenesi düşük
Melchior Bender	Eski SS subayı, şimdi bir eldiven dükkanı sahibi
Yaşlı Melzer	Herbert'in babası, Bentheim fabrikasının eski memurlarından
Bayan Melzer	Herbert'in annesi
Gerda Schneider	(baba adı Melzer) Herbert'in kız kardeşi
Joachim	Oğlu

Liesel	Kızı
Katharina Riedl	Kossin'deki mühendis Riedl'in karısı
Rahip Traub	
Max Kemphoff	Batı Almanya'da parti organı bir gazetenin yazarı, daha önce New York'da bir göçmen grubunun yöneticisi
Hermann Lange	Batı Almanya'da parti üyesi
ABD'de:	
Stephen Wilcox	Başmühendis, Herbert'in eski eniştesi
Helen	(baba adı Barton) İkinci karısı
Jean	Hastabakıcı, Helen'in arkadaşı bayan
Campell	Bir magazinin yayımcısı
Barclay	Bir derginin yayımcısı
Osborne	Gazeteci
Clark Meier	ABD Gizli Servisi elemanları
Paris'te:	
Meunier çifti	Demiryollarında çalışan bir aile
Meksika'da:	
Gomez Ranchero	
Rühle	Eski Gestapo görevlisi, sonra Gomez'in elemanlarından
Miguel	Gomez'in çiftliğinde çalışan genç işçi
Luisa	Miguel'in analığı
Miguel'in öğretmeni	

Bu kitaptaki tüm isimler, mekanlar ve olaylar hayal ürünüdür. Gerçek yaşamdaki bazı kişilerle olası benzerlikler tamamen rastlantıdır.

Birinci Bölüm

1

Robert gözlerine inanamadı. Richard, sahnedeki konuşmacılar masasında oturuyordu. Sekiz on yıldır onu öldü sanıyordu.

Çalıştığı atölye toplantı salonuna oldukça uzaktı, Janausch, biraz öfkeli, peşinden seslenmişti: "Ne acele ediyorsun? Merak etme, geç kalmazsın. Berlin'den beklenen konuşmacı gelemeyeceğini bildirmiş. Şimdi kağıttan okuyacakları her şeyle yarın gazetede okuyacakların arasında hiç fark olmayacak..."

Oturanlar öfkeyle küfür etti, Robert Lohse hiç kimseye dikkat etmeden, hatta biraz da çocukça, tıka basa dolu salonda, kimilerini itekleyerek mümkün olduğu kadar ön sıralara doğru ilerledi. Her an kavga çıkabilirdi. Herkes yorgun ve açtı, savaştan sonra insanlar tükenmiş, posaları çıkmıştı. Çok çabuk heyecanlanıyor, kolay öfkelenebiliyorlardı. O gün de heyecan doruk noktasındaydı, herkes bu toplantının çok önemli olduğunu hissediyordu.

Robert başını şöyle ileri doğru uzattı, önündeki adamın omzuna dayadı. Gözlerini bir noktaya dikmiş, hiç kıpırdamadan bakıyordu. İspanya İç Savaşı'nın ardından Richard'ın ölümünden kuşku duyması için hiçbir neden kalmamıştı. Kulağına gelen değişik ayrıntılarla acı haberin gerçekliği hep doğrulanmıştı. Bu haber, faşistlerin zaferi ve Pirene dağlarından kaçış kadar acı ve gerçekti.

O günlerde, işgal altındaki bölgeyi ayrı ayrı yollardan geçerek diğerlerinin yanına ulaşmaya karar verdiklerinde, buluşacakları yerde Richard'la yine karşılaşacağına çok emindi. Tabii sağ salim oraya varırsa... Richard, nereye gelirse gelsin beraberinde hep yenilik getiren bir insandı, sanki hayatla sürekli bir sözleşme yapmıştı. Ortaya çıktığı her yerde suskun ya da korkak insanlara ummadıkları bir coşku getirirdi. Robert Lohse de bu nedenle uzun yıllar hep düşünüp durmuştu: O ölmüş olamaz. Onun ölümü gerçek olamaz. Onun bıraktığı boşluk dayanılmazdır.

Sonra yaşam, inanılmaz derecede çılgın, balta girmemiş bir orman gibi heybetli ve de gaddar, Richard'ın bıraktığı o boşluğu örtüp geçmişti. Robert'i kavradığı gibi bir yerden bir yere atıp durmuştu. Kimi gün gelmişti ki, nefes alacak, hatta dertlenip üzülecek zamanı olmamıştı. Yine de ölü dostu bazı zor günlerinde anılarına girmişti; ona düşüncelerinde ya da sözlerinde özel bir yer vermesi gerekmemişti, her şey kendiliğinden olmuştu. Çok değişik bir şey oluştuğunda, çok iyi ya da çok kötü, buradaki insanlar ona birdenbire yabancılaştığında, suskun veya inatçı ya da soğuk, düşünmüştü öyle anlarda: Keşke aramızda Richard gibi biri olsaydı.

Hele şu Ekim günlerinde –sis nehrin üzerinde duruyor, kente yavaş yavaş yayılıyor, sokaklara da, sisle birlikte karabasanlar çöküyor, soğuktan ve nemden korkular, kıştan da, hatta çıplak, yitirilmiş ve elemli tüm varoluştan–, işte böyle Ekim günlerinde hep Richard'ın özlemini çekmişti.

Duvardaki ilanların önünden geçen, hiçbir şeyi umursamayan, omuz silken, alay eden, küfür sallayan ya da şaşkın o insanlarda onun yüzünü aramıştı kimi zamanlar.

Salonda bir an için herkes sustu. Toplantıyı yöneten adam ayağa kalkmıştı. Ağzından çıkan ilk kelimelerin ardından yine huzursuzluk başladı. Son anda hastalandığı açıklanan Berlinli konuşmacıyı herkes merakla beklemişti. Adam mutlaka, çalıştıkları fabrika her şeye karşın ya da yeniden büyüdüğü ve önemli olduğu için gelecekti. İşçilerin karşısında söyleyeceklerini dinlemek, ona her şeyi dobra dobra söylemek yararlı olacaktı. Ancak onun yerine gelmiş olan Richard Hagen'in adı burada herkese yabancı idi.

Sorunun ne olduğunu ise herkes biliyordu. Bu toplantının konusu, insanların yeni çalışma sistemine ilgisi –çalışanların karnı artık daha çok doyacaktı– bir süredir ağızdan ağıza dolaşıyordu. Çeşitli toplantılarda, iş yerlerinde, evlerde, sohbetlerde ve gazetelerde.

Hiçbir şeyden kaçınılmamıştı, her şey basılmıştı, duvar ilanları, afişler, gazeteler ve yazılı emirlerle ülke donatılmıştı. Harfler hiçbir zaman böylesine önemli bir anlatım için kullanılmamıştı, hepsi de gizem doluydu, güç doluydu, okuyana ruhlarını açıyor-

lardı. İşe giden hemen hemen herkes, çalışanları toplantıya davet eden kara tahtanın önünde durmuştu. Şimdi sıra bize geldi demek! Artık burada da başlayacaklar! Kara tahtada yazanları okuyan insanların duyguları bir an için de olsa yüzlerinden belli oluyordu.

Salondakiler, kürsünün ardında duran yabancı adama beklenti içinde ve soğuk bakıyordu. Evet, o, diye düşündü Robert. Evet, bu onun yüzü. Yıllar boyu anılarını içinde saklamış olduğu kabuklar tek tek açıldı. O sarsılmaz, sert hatların çevrelediği gerçeğin içinde, anılar ve düşlerle karşılaştırıldığında, hüzünlendirici bir katılık, bir tükenmezlik, fakat aynı zamanda hem bir değişmezlik, hem de bir fakirlik vardı. Richard, Robert'ten kısa boyluydu. Diğer gençlerin boyu uzarken oğlunun kısa boylu kalmasına annesi üzülür dururdu. Saçlarını niçin ortadan yana ayırmıştı? Heyecandan yüzü kireç gibiydi, bir toplantıda konuşması gerektiğinde hep beti benzi atardı. İnsanlar şaşkın şaşkın ona bakarlarken birden ağzından ilk sözler çıktı: Ben binleri ısıtmak zorundayım, nasıl soğukkanlı kalayım? Heyecandan olacak, sesi kısık çıkmıştı. Huzursuz salonda Richard'ın ilk sözleri doğru dürüst anlaşılmadı.

Dinleyenlerin suratından: "Sen bize yeni neler anlatabilirsin ki?" sorusu okunuyordu. Yukarıdaki sen, bizim işimizden ne anlıyorsun? Her neyse, başla bir bakalım...

Az sonra ise herkes merak ve dikkatle onu dinliyordu. Pek değişik şeyler anlatmıyordu. Ancak kürsünün ardında duran bu adam başından geçenleri anlatmak için onlara gelmişti, dinlesinler, düşünsünler ve bundan sonraki davranışlarını ona göre ayarlasınlar diye.

"Bu iş yeri," diye Richard konuştu, "Bentheim kuruluşunun fabrikalarından biriydi. Şimdi ise bizim. Çünkü Sovyet gücü Hitler faşizmini yendi. Savaş suçluları cezalandırıldı, büyük topraklar devletleştirildi."

Robert, Richard'a bakmıyordu. Gözlerini kapatmıştı. Sözlerinden çok sesini dinliyordu.

"Bu fabrikanın eski sahibi şimdi Batı'da güven içinde yaşıyor. Bizim ülkemizi ve Avrupa'nın da yarısını çölleştiren, milyonlarca insanın ölümüne neden olan savaştan milyonlar kazan-

dı. Diyebiliriz ki, her milyon ölüden milyon kazandı. Şimdi de yeni savaşları, bomba gibi yeni siparişleri bekliyor. Batıdaki fabrikası bu amaçla çalışıyor. Fabrikasındaki işçiler de. Peki, buradaki fabrikamız ne için çalışıyor, biz ne için çalışıyoruz?"

Ne için? İki yıl önce geldiğinde Robert bunun nedenini çok iyi kavramıştı. İşçilerden kimi ona sormuştu, kendini niçin bu kadar yoruyorsun? Sana gerekli olan ekmeği öyle de kazanırsın, hatta daha az emekle fazlasını da.

Bir parça araziyi yıkıntılardan temizlemişler, atölyeleri boşaltmışlar, bazı makineleri, parçalar ve parçacıkları bir araya getirerek tamir etmişlerdi. Tamamen yitip gitmemek için, olmuştu Robert'in yanıtı. Ailelerimizin yaşamını sürdürebilmek için, demişti.

Onun, Robert Lohse'nin ailesi falan yoktu. Ancak niçin böyle çalıştığının nedenini biliyordu. Bunu diğerlerine açıklamaya kalkıştığında ise, gülüp kendisiyle alay ediyorlar, başlarını iki yana sallıyorlar ya da, sen delirmişsin, demek istermiş gibi ellerini alınlarına vuruyorlardı.

Kimi zaman Robert, onu bu fabrikaya öylesine güçlü neyin çekmiş olduğunu kendi kendine sorup duruyordu. Kaygı ve pişmanlık, yıkıntılarda çalışanlarda görülen uyuz hastalığı gibi yapışmıştı insanlara. Sabahları çıkarıp attıkları, kurtulduklarını sandıkları bu duygular akşamları yine ruhlarına girip yerleşiyordu. İnsanlar kararsız ve yıkkındı.

Robert, o anda aklına gelen birkaç kelimeyi, elindeki bir parça kağıdı önündeki adamın sırtına dayayıp aceleyle karaladı: "Ben buradayım, seni salon çıkışında bekliyorum, Robert Lohse."

İnsanlar dikkat kesilmişti, yüzlerde ciddi bir ifade vardı. Kaşlar kıvrılmıştı, soru işareti örneği.

"Fabrika yönetimi," diye devam etti Richard, "sendika ile beraber bir çalışma planı ortaya çıkardı. Şimdi bunu bize önerecekler, bizlerle görüşecekler. Bentheim fabrikasının müdürü işçileri ile böyle bir çalışma planını görüşür mü sanıyorsunuz? Bunu düşünmek bile insanı güldürüyor. O adam sevinirdi, eski sahibi olmadan bizim buradaki çalışmamızın başarıya ulaşmadığını görebilseydi."

Robert elindeki kağıdı ikiye katladı ve üzerine: "Richard Hagen'e," yazdı.

Önünde sağda oturan biri döndü ve Robert'in arkasında oturan bir başkasını dürttü. Adam elindeki sigarayı ortasından ikiye böldü ve Robert'in başının yanından öndeki adama uzattı. Her ikisi de portakal rengi boyun bağı takmıştı.

Richard konuşmasına devam etti: "Ne kadar çok üretirsek o kadar çok yemek girer midemize. Fakat çok üretebilmemiz için de çok yemek yiyebilmemiz gerek. Bu daireden kendimizi nasıl kurtarabiliriz? Diyelim ki gelecek kış üretimi üçte bir artırdık..." Sesi şimdi berrak çıkıyordu, salonda huzursuzluk belirtileri seziliyordu. Sorular havada uçuştu.

"Buradaki maaş ile sınırın öteki yanındaki maaş arasında ne fark var? Eskiden –tıpkı öte yanda da olduğu gibi– herifin teki elinde kronometre, aniden işçilerin çalıştığı bölüme gelir ve müdüriyete bildireceği en hızlı çalışma temposunu tespit ederdi. Biz ilerde buradaki en uygun ortalamayı hep birlikte belirleyeceğiz."

Salondakilerin çoğu Richard'a artık başlangıçtaki gibi sert ve çok dikkatli bakmıyordu.

Çok yakında iş yerinde çalışanlara ücretsiz sıcak yemek verileceği söylediğinde, Robert'in önünde sağda oturan adam, Robert'in arkasında oturan arkadaşına doğru şöyle bir dönüp konuştu: "Bunu daha başlangıçta söyleyemez miydi?" Sonra Robert'in uzattığı kağıdı alıp, ön tarafa uzattı. Robert bakışları ile kağıdın, salonu sıradan sıraya enlemesine geçen yolunu izledi.

Strucks, sendika adına konuşmacıya teşekkür etti ve salondakilerden Richard Hagen'e sorular yöneltmelerini istedi, isteyen yazılı, isteyen sözlü yapabilirdi.

Richard yönetim masasındaki yerine oturur oturmaz –solunda Strucks, sağında ise izinde olan fabrika yöneticisinin yardımcısı Weissmüller oturuyordu– salonun her yanından soru kağıtları gelmeye başladı.

Strucks hepsine çabucak bir göz attı, benzeri soruları bir araya getirdikten sonra bir deste kağıdı Richard'a uzattı.

Salonda sadece huzursuzluk artmamıştı, oldukça büyük bir gürültü de başlamıştı. İnsanlar sayısız gruplara bölünmüş, tartı-

şıyorlardı. Yüzlerindeki, az önce Richard'ı dinlerken onları birbirine benzeten ifadeler de değişmişti. Robert'in önünde sağda oturan adam yanındakine bir şeyler söylemiş olacaktı ki, birlikte yüksek sesle bir kahkaha attılar. Robert'in sırasında oturanlar, iki adamın ne konuştuğunu duymak için kafalarını öne doğru uzattı, sonra da güldüler. Aniden öfkelenen birini yanındaki adam daha da iğneledi. Richard'ın konuşmasından ikisi de bambaşka anlam çıkarmış gibiydi. Yanlarında oturan genç bir kız adamları yatıştırdı.

Robert ayağa kalktı ve kalabalığın arasından geçti, ağır ağır duvar kenarından yürüdü. Böylece çıkış kapısına iyice yaklaşmıştı. Durdu. O anda salondakiler başlarını aynı yöne çevirdi.

Atölyede beraber çalıştığı ve Robert'le birlikte toplantıya gelmiş olan Janausch söz istemişti. Ufak tefek, yaşlı biriydi. Salonun en arka sıralarından birinde duruyordu, çevresindeki insanlar onu görünmeyecek şekilde örtmüştü. Ağzından çıkacak sözleri çoğu seziyordu, fakat yine de ne söyleyeceğini merakla bekliyorlardı. Birileri Janausch'a seslendi: "Masaya çık!" Yanıtı: "Aranızda bulunmak hoşuma gidiyor," oldu. Çevresindekiler gülümsedi ve güldü. Konuşurken pek çaba göstermemesine, konuşmaktan çok homurdanmasına karşın, tüm salon sessizliğe gömüldüğü için söyledikleri rahatça anlaşılıyordu.

"Evet, çok daha fazla çaba göstermemiz gerekiyor. Şimdiye kadar olduğundan daha çok çaba. Mümkün olduğu kadar en az zararla başarıya en çabuk nasıl ulaşabileceğimizi düşünmeliyiz. Ve ürettiğimiz değerli şeyleri çalıp, karaborsaya sürenleri de ele geçirmeliyiz. Arkadaşımız Hagen, şimdiye kadar olduğundan daha fazla çalışmamız gerekmediğini söyledi, günde sekiz saatten fazla. Peki, ne kadar? Bunu, ortalama verim ortaya çıktıktan sonra belirlemeliyiz. En çok çalışana da ikramiye verilecek. Arkadaşımızın söylediğine göre, iş yerinde bizlere sıcak yemek de çıkacak. Tüm bunlar bizi bekleyen yenilikler. Ben, Janausch, kırk yıldan fazla süredir bu fabrikada çalışıyorum. Bu fabrikanın daha önceki sahibi Bay Bentheim'ı çok iyi tanırdım. Eskiden burada hangi koşullar altında çalışıldığını da çok iyi biliyorum. Arkadaşımız Hagen'in söylediğine göre aynı koşulları şimdi Batı'daki

fabrikasında da uygulamaya devam ediyor. İnanırım. Fakat şimdi arkadaşımıza sormak istiyorum, buraya gelecek yenilik nedir ve nelerden oluşuyor? Burada uzun yıllardır görevli bizler, savaştan sonra yiyeceğimiz bir dilim ekmek için anamız ağlayana dek çalıştık. Her şey bombalardan parçalanmış ya da sökülüp götürülmüştü. Şimdi yukarıda şu masada oturan mühendis Riedl'le birlikte makineleri tekrar çalıştırabilmek için bilseniz nasıl uğraşmıştık. Bütün bunları, şu veya bu numaralı emir olmadan yapmıştık, ikramiye falan da yoktu. Ter değil, kan boşanmıştı vücudumuzdan, fakat bir şey çıkmıştı ortaya, örneğin bir fırın..."

Derin bir nefes aldı. Bu küçük arada hiç kimse başını çevirip arkasına bakmadı, Janausch'un konuşmaya devam etmesini bekledi.

"Lanet olası o savaştan sonra Ruslar, biliyorsunuz, burada ne varsa parçalamıştı. Haklarıydı, karşı çıkacak değilim. Savaşı kazanan onlardı, Hitler de Ruslar'ı bombardıman etmiş, mallarına el koymuştu. Lanet olası savaşta ben de tek oğlumu yitirdim, hepiniz biliyorsunuz ki, Hitler'e en ufak sempatim yoktur.

"Şimdi ne istiyorlar bizden, her şeyi yeniden oluşturmamızı, hem de mümkün olduğu kadar çabuk ve tabii en iyisini. Çalışandan bir şey istediler mi ona altından dağlar söz verirler. Biz onlara gerekliyiz ve Almanya'da bizi Afrika'nın yerlisi gibi zorla çalıştırmazlar. Bu her zaman böyle olmuştur. Kayser II. Wilhelm zamanında, Weimar Cumhuriyeti'nde, hatta Hitler hüküm sürerken bile hiç değişmemiştir. Niçin şimdi başka olsun, arkadaşlar?"

Robert çıkış kapısına üç metre ötede duruyordu. Çevresindeki bütün insanların yüzünde memnuniyet belirtisi vardı, hatta sözünü hiçbir şeyden esirgemeyen bu yaşlı adama saygı duydukları seziliyordu. Sahnedeki masada oturan birilerinden, ülkedeki işgalcilerden de çekinmiyordu. Richard tekrar kürsüye geldi, Robert onu şimdi yakından görüyordu. Solgun yüzünde, tüm yorgunluğuna karşın bir gülümseme belirdi. Acaba o da Robert'i tanımış mıydı?

Janausch çevresindeki insanların arasında kaybolmuştu. Salona bir grilik çökmüştü, sigara dumanı her yanı kaplamıştı. Janausch'a alkışlar yavaş yavaş azaldı, sustu, tüm yüzler yine konuşmacı kürsüsüne doğru döndü, kiminin gözlerinde alay, kiminin dudaklarında gülümseme vardı, bunlar da Janausch'undu.

Richard konuştu: "Arkadaşımız, söylediğine göre bu fabrikada tam kırk yıldır iş başı yapıyor. Benden çok daha fazla şey biliyor. Fabrikanın eski sahibi yaşlı Bentheim'ı da tanımış. Fakat yine de bu adamı söylediği kadar iyi tanımış olduğunu sanmıyorum. Bentheim artık gözü tok ve iyilikten başka bir şey düşünmeyen biri mi oldu sizce? Hayır, tam karşıtı. O, ne yapsam da yine eski fabrikama kavuşsam, diye gece gündüz düşünüyor. Çünkü bu adam, arkadaşımızdan çok daha önce fark etti, bizim burada bazı yenilikler olduğunu. Arkadaşımız çalıştığı iş yerinin şu andaki sahibi kim pek bilmiyor. Eski sahibi ise fabrikasını yine geri istiyor. Ve o tek başına değil. Çok güçlü dostları var, iş adamı dostları, savaştan servet yapmış büyük ve küçük iş adamları..."

Salonda herkes bir anda susmuştu. Richard'ın yüzü, heyecandan olacak, parıldıyordu. Robert de aynı anda salona çöken soğuk havanın ruhuna dolduğunu, kendine güven geldiğini sezdi. Sigara dumanları, uçurumlara inen sis bulutları örneği derinlikleri örtüyordu. Aralarında hareketsiz yüzlerin oluşturduğu beyaz şeritler uzanıyordu.

"Arkadaşımız da benim gibi aynı şeyden nefret ediyor. Yeniden, hiçbir zaman canlanmaması için de değişik, şimdiye kadar olduğundan çok daha başka şeyler yapılmalı."

Robert bir an için düşündü, Richard'ın bakışları bana yönelik. Tekrar konuşmaya başladığında bağıranlar oldu, sorular havada uçuştu. Strucks, salondakilere sessiz olmalarını rica etti. Yumruğunu masaya indirdi, kollarını havaya kaldırdı. Önündeki zile bastı, tek bir ses yükseldi salondan, incecik, az önce insanları susturmuş olan zil gibi titrek, gevrek bir sesti.

Robert bu sesi tanıdı. Fabrikaya girdikten sonra bazı genç işçilerle tanışmıştı, hatta bazılarına mesaisinden on, on iki saat hediye etmişti. Sesini duyurmak isteyen Ernst Krüger'di, çalışırken sessiz, becerikli biri. Şimdi ise heyecanlı, sert konuşuyordu.

"İki buçuk yıl önce dediniz ki, bazuka kullanacak yaştasınız. Şimdi ise bize okul vereceksiniz, atölyeler ve sıcak yemek de. Ardından ne isteyeceksiniz bizden, yine el bombaları atmamızı mı?" – "Utanmıyor musun?" diye bir kadın bağırdı. Yanında oturanlar güldü, çünkü kadın delikanlının annesiydi. Adamın bi-

ri sesini yükseltti: "Doğru," diye bağırdı kalın sesiyle. Acaba anneye mi, yoksa oğluna mı hak veriyordu? Robert, Krüger'in yırtınır gibi çıkan tiz sesini dinlerken, Richard'ın yüzüne bakıyordu. Richard başını masaya eğdi, sonra yine kaldırdı. Bakışlarını salondaki insanlarda gezdirdi. Belki onu tanıyamamıştı, fakat şimdi önündeki kağıtlarda adını görünce anımsamıştı.

Richard yine kürsünün arkasında durmuş, sorulara tek tek yanıtlar verirken, ona öyle geldi ki, kendisi ile Richard ve Franz Schulz arasında sağlam bağlar vardı. Sanki her şey birbirine çok iyi bağlanmıştı, Robert de o bağlara asılıydı. Geri kalanlar önemsizdi. Çok heyecanlıydı, çünkü az sonra Richard'la karşılaşacaktı. Kapanış sözleri çok uzaklardan bir yerden geliyormuş gibiydi: "Artık yepyeni bir şey başlayacak. Sizlersiniz burada başlayacak olan."

İnsanlar hemen ayrılmadı salondan. Sıralar arasında ya da dışarıda koridorda, karşılıklı, gruplara ayrılmış tartışmaya devam ettiler. Bazıları konuşmacıya daha çok sorular sormak isterdi. O akşam her şey çok değişik olmuştu, –kişi inanmak istemese de veya pek önemsemese de– insanların karmakarışık yaşamına bir an için yenilik getirmişti. İnsanlar çoğu, konuşulanlara bir anlam verildiğinde neler olabileceği duygusuna kapılmıştı. Yepyeni bir şey başlayabilirdi, rastlantı sonucu şimdi ve burada, yaşamlarının orta yerinde. Janausch'un karşı çıkan sesi duyuldu, insanlar tuzağa düşürülüyordu. Çoğu kimse düşündü, o haklı olabilirdi. Yine de, bir an için parıldamış olan yepyeni duygular berbat yaşamlarına girseydi, sürekli içinde kalsaydı ne güzel olurdu.

Robert koridorda, salon çıkışı ile avlu arasında tek başına duruyordu. Richard, Strucks'la birlikte dışarı çıktı. Mühendis Riedl yanına sokuldu ve bir şeyler sordu. Başkaları da etrafını çevirdi. Robert eliyle Richard'ın koluna dokundu ve: "Richard," diye konuştu. O ise sakin bir sesle: "Bir dakika," dedi ve diğerlerinin söylediklerini dinlemeye devam etti. Sonra bir an için Robert'in yüzüne baktı, fakat başını hemen çevirdi, bakışlarını yanında duranlarda gezdirdi. O anda Robert'in içinden, arkadaşını kolundan tutup, suratına bağırmak geldi: Tanımadın mı beni? Evet, benim. Fakat ağzını açamadı. Olduğu yerde donmuş gibi

kaldı. Richard geriye bir adım attı ve soru sormuş olan bir başkasına döndü. Çevresini başkaları da sardı. Robert bu gruba sokuldu, sonra onların peşinden dışarıya, avluya doğru yürüdü. Çıkış kapısı ile otomobil arasında durdu, bekledi. Fakat diğerlerine sürekli yanıtlar veren Richard sürünür gibi yanından geçti, yüzüne bakmadı, bir an için baksa bile onu tanımadı. Sonra otomobiline bindi, şoförün yanına oturdu. Hareket ettiler. Robert omuzları iki yanına düşmüş, şaşkın, orada kalakaldı. Az sonra da yürüdü, eve gitti.

2

Robert Lohse'nin yaşadığı ve çalıştığı küçük kentin bu mahallesi, nehirle, sıradağların uzantısı olan alçak tepeler arasında kalıyordu. Fabrikanın bulunduğu bölge ise, sisler arasında, ıssız, bomboşmuş gibi görünen bir düzlüğün kıyısında idi. Uzaklardan görünen küçük köylerin kilise kuleleri, oralarda kış ekini gibi fışkırmaya hazırlanan kimi huzursuzlukları ele vermiyordu: Büyük toprak sahiplerinin arazileri fakir köylülere, tarla işçilerine ve doğu ülkelerinden Almanya'ya gelmiş göçmenlere dağıtılmıştı. Bentheim fabrikasının adı da, Kossin Şehir Fabrikası olmuştu.

Robert Lohse hızlı adımlarla anacaddeden köprüye indi, rastladığı kimi tanıdıklarına sürünür gibi geçmişti. Kimse ona bir şey sormamıştı, o da kimseye yanıt vermemişti. Ne de olsa kendine buyruk ve içine kapanık, hatta kimi zaman da burnu havada biri olarak tanınıyordu. Nehrin üzerindeki köprüyü Naziler havaya uçurmuştu, sonra Sovyet askerleri halkın da yardımı ile ellerinden geldiğince tamir edip kullanıma açmıştı. Kossin'in yeni semtleri karşı kıyıdaydı. Kentin her iki kıyısı da hava hücumları, topçu ateşi ve dinamitlemeler sonucu hemen hemen harabeye dönmüştü. Şimdi Robert'in yaşadığı, bir zamanlar anacadde ile kıyı yolu arasındaki köşede yükselen evden geriye bodrum katı ile giriş katı kalmıştı. Bu binanın savaş yıllarındaki sahibi Bentheim fabrikasının başmühendisiydi. Son büyük bombardımandan çok önce kenti terk etmiş, taşraya yerleşmişlerdi. Bodrum katındaki dairelerinde yaşamaya devam eden kapıcı ailenin karşı çık-

masına aldırmayan Enders'ler küçük evlerinin bombardımanda yanıp yerle bir olması üzerine binanın giriş holüne yerleşmişlerdi. Bu katın bazı odaları da henüz kullanılır durumdaydı.

Enders ailesinin yanına kısa süre sonra kızları Gertrud ve küçük oğlu da taşınmıştı. Çocuk, göçmenlerin getirmiş olduğu çocuk felci salgını sonucu hastalanmış olduğundan, topallamaktaydı. Aynı evde oturmuş olan bir asfalt silindiri işçisi ile tek başına yaşayan bir ambalajcı da buraya gelmişti. Odaların birine de, fabrikanın kliniğinde çalışmış olan hastabakıcı bir karı-koca yerleşmişti. Kısa bir süre için kimi göçmenler de bu evde konaklamıştı. Silezyalı, adı Lene Nohl olan genç kadın, küçük kızı Else ile kalmıştı. Kısa süre sonra yeniden üretime geçen Neustadt ampul fabrikasında iş bulmuştu. Hastabakıcı aile de belediye hastanesinde çalışmaya başlayınca kendilerine verilen odaya taşınmışlardı. Genç asfalt silindiri işçisi, tanıştığı kadının evine yerleşmişti. Yaşlı ambalajcı az sonra villanın bahçesindeki çardağa yuvalanmış, sebzeler ekmiş, çevresini de tahta bir çitle kapatmıştı. Ayrılanların yerine Enders'lerin taşrada yaşayan iki gelini taşınmıştı. Savaşta yitirdikleri oğullarının karılarıydı. Elfriede'nin iki çocuğu vardı: Kızı Toni, ağırbaşlı ve kendine güvenen bir çocuktu, babaannesinin sevgilisiydi, diğerinin, oğlunun adı Rudi idi. Babaları Girit adasında şehit olmuştu. Lydia'nın, gelinlerden genç olanının çocuğu yoktu. Kaynanasının evine, kocasının dönüşünü beklemek için taşınmıştı. Onun yerine ölüm haberi gelmişti. Güzel bir kadındı, ancak biraz dağınık ve çaresiz biriydi. Kötü haberin ardından çok hüzünlenmiş, zamanla güzelliğini yitirdiği gibi, dağınıklığı ve çaresizliği de artmıştı.

Günün birinde Erwin Enders'in genç oğlu aniden Kossin'e gelmişti. Yıllardır ondan haber alınamamış, ailesi izini kaybetmişti. İspanya İç Savaşı'na katılmış, Hitler'den kaçmış, toplama kamplarına düşmüştü. Kısa bir süre sonra da eve Robert'i getirmişti, Enternasyonal Tugay'dan bir dostum, demişti. Önce, sadece bu geceyi geçirecek, sonra, bu hafta kalacak, diye konuşmuştu, Robert'in kendine çok çabuk iş bulacağını sanmıştı. Robert'i tanıdığı fabrikalardan birine önermişti. Ancak o görev için yeteneksiz olduğu ortaya çıkınca Erwin'in çok canı sıkılmıştı.

Erwin Enders'in Kossin'e getirdiği dostu o sıralar çok aranan işçilerden biri değildi. O günden sonra da Erwin, sanki beklediği yeteneklere sahip olmaması onun suçuymuş gibi Robert'e soğuk davranmaya başlamıştı.

Evet, Robert Lohse gençliğinde doğru dürüst bir meslek öğrenmiş sayılmazdı. Bir süre sonra Kossin'de kalfalık sınavına girdi ve kazandı, fabrikaya tesviyeci olarak alındı. Başka bir yerde daha iyi bir oda kiralayacak duruma gelmiş olmasına karşın bu evde yaşamaya devam etmesinin bir nedeni vardı. Hep birlikte yaşadıkları büyük odadan, yıkılmış olan yukarı kata çıkan merdivenin altına yerleşti, kenarını tahtalarla örttü. Boşlukta biten üst basamaklardan duvara doğru uzanan, yine tahtalardan dama benzer bir şey yaptı. Yağmur ya da kar pek şiddetli yağmazsa ısınmıyordu. Bu yeni yuvasını çok sevdi, duvarlarına fotoğraflar yapıştırdı.

Robert eve geldi. Binanın eski girişi, şimdiki ortak evleri kadınlar ve çocuklarla doluydu. Lene Nohl ve iki gelini Lydia ve Elfriede ile köprüde karşılaşmıştı. Onlar da toplantıdan dönüyordu. Yaşlı bayan Enders, erkeklerin bir köşeye yapmış olduğu ocakta pişirdiği yemeği kocaman tencereden tabaklara dağıtıyordu. Kapıcı ailesi, bodrum katındaki fayans kaplı mutfağı kimsenin kullanmasına izin vermiyordu. Enders'lerin hiç kimseye danışmadan giriş katına yerleşmiş olmalarını bir türlü içlerine sindirememişlerdi. Yaşamları eskisi gibi devam ediyordu. Onlar için değişen tek şey, evin üst katlarının, onlarla birlikte eski ev sahiplerinin de yokluğuydu.

Toni, torunlardan büyük olanı, büyük ekmeğin işaretli yerlerinden dilimler kesti. Bu her akşam onun göreviydi. Robert mırıldanır gibi: "İyi akşamlar!" dedi. Bayan Enders tabağına yemek koydu. Evin hemen hemen tüm işleri onun omuzlarındaydı. Bu iki buçuk yıldır böyleydi. Herkes alışmıştı, Enders'in yaptıkları onlara artık olağan geliyordu. Gidiyor, gıda vesikalarını alıyor, yiyecekleri temin ediyor, pişiriyordu. Bu işler o yıllarda çoğu aile için oldukça yıpratıcıydı. Bayan Enders, toplantıda neler konuşulduğunu Robert'e sormak istedi, fakat yüzündeki ifadeyi görünce hemen vazgeçti. Robert Lohse'nin de bu evin bir köşe-

sinde yaşamasına artık alışmıştı. Fena adam sayılmazdı. Yakışıklı sayılırdı, kadınların niçin hoşuna gittiğini anlıyordu. Fakat bu insan biraz soğuk, alaycı, hatta biraz da kendini beğenmiş biri, diye düşünüyordu Bayan Enders. Şimdi de yemeğini alelacele yiyip bitirdi, sanki tabağın ortasındaki motifleri rahatça seyretmek ister gibiydi. Bayan Enders tabağını yine doldurdu. Robert çorbasını içti, ekmeğini yedi ve ayağa kalktı. Hiç kimsenin suratına bakmadan, mırıldandı: "İyi geceler." Lene Nohl şaşkın şaşkın ardından baktı. Robert'de bir değişiklik vardı. Lene'nin tuhafına gitti. Başka zaman olsa ilgiyi üzerine çekmek için bir şeyler yapardı. O akşam Robert hemen tahta bölmesine kapandı.

Karanlıktı içerisi. Küçük pencerenin önüne oturdu. Hava henüz kararmamıştı. Sis bulutçukları arasından sular parıldıyordu, sanki güneş nehirde batmış, izleri saatlerdir kaybolmamıştı. Hiçbir şey düşünmeden tahta perdenin arkasından gelen sesleri dinledi. Neredeyse çıldıracaktı, Richard'ı kolundan yakalayıp, bir daha bırakmamayı başaramamıştı. Dünyada bundan kolay ne vardı ki! Bunu niçin yapmamış olduğunu kafası bir türlü almıyordu.

Odaya erkeklerin girdiğini duydu, baba Enders ile damadı Willi Steiner'di gelenler. Gertrud'un kocası kısa süre önce Fransız esir kampından serbest bırakılmıştı. Çocuklar hoplayıp zıplıyor, gürültü yapıyordu, yaşlı bayan Enders onları sakinleştirmeye uğraşıyordu. Sonra sorular sormaya başladı, aklına ne gelirse, karmakarışık. Başka birisi, Enders'lerin savaşta yitirdikleri oğullarının arkadaşı, sık sık ziyarete gelen Günter Schanz, yaşlı kadının sorularına yanıt vermeye çalıştı. Robert içerde konuşulanları az sonra duymamaya başladı, sanki sesler, taşlar gibi nehrin dibine batmıştı. Yükseldikçe daha çabuk batıyorlardı dibe. Şimdi düşünceleri ile tek başınaydı.

Onu kolundan tuttum, adını da söyledim, fakat Richard beni niçin tanımadı? Ben onu nerede, ne zaman olsa tanırım. Aradan geçmiş olan dokuz yıl o kadar önemli mi? Rüzgar gibi gelip geçti o yıllar. Yüzüm değişmiş olmalı, tanımadığına göre. Dokuz yılda çok değişiklikler olmadı da değil.

Tahta perdenin ardından gelen sesler birden arttı. Başkaları

da gelmişti. Heiner Schanz'la birkaç iş arkadaşı içlerini boşaltmaya uğramış gibiydi. Eskiden pek uğrayan olmazdı, son zamanlarda bu değişmişti. Enders'lerin yaşadığı oda oldukça büyüktü, çevresine oturdukları ortadaki masa da. Toplananlar arasında oğulları yoktu, hiçbir zaman da olmayacaktı, biliyorlardı bunu.

Robert'in kulağına iki saat önce toplantıda duymuş olduğu kimi kelimeler çalınıyordu. Richard Hagen'den de söz edildi. Sonra tüm sesler yine derinliklere battı gitti. Robert düşünüyordu: Geçmiş, benim için olduğu kadar Richard için de anlam taşısaydı, beni hiç olmazsa sesimden tanır, karşısında görünce en azından kuşkulanırdı. Tabii beni tanımış, yanındakilerden birinden benim hakkımda bilgi almış da olabilirdi. Onlar da belki Richard'a, benim pek işe yarar bir adam olmadığımı, hepsini düş kırıklığına uğrattığımı söylemişlerdi. Son yıllarda kendini hiç geliştirmedi, gibisinden bir şeyler de anlatmışlardı belki.

Sonra da Richard eskiyi düşünmüş, benim yaptıklarımı anımsamıştı. En iyisi bu Lohse ile yeniden dostluk kurmayayım, demişti kendi kendine. Evet, her şey böyle olmuştu.

Richard –o mutlaka çok önemli bir görevdeydi. Öyle olmasa onu buraya yollarlar mıydı? Onun büyük işlerin adamı olduğuna her zaman inanmışımdır.

Otomobil kent dışına çıkmıştı, vadiyi bıçak gibi kesen karayolunda ilerliyordu. Nehri geçtikten sonra karanlık tam bastırmıştı, artık göz gözü görmüyordu. Köylerde de son ışıklar sönüyordu.

Richard Hagen o akşamki toplantıyı düşündü. Konuşulanları ve tepkileri kafasından geçirdi, yarın yapacağı toplantı için ne gibi deneyimler kazandığını da. Otomobilin içini aydınlatan küçük ampulün soluk ışığında az önce cebine sokmuş olduğu kağıtlara göz attı. Bu kağıtlara sorularını yazmış olan insanları gözünün önüne getirmeye çalıştı. Sorularını, karşı çıkmalarını, kararsızlıklarını ve isteklerini düşündü, yüzleri de elinden geldiğince anımsadı. Birden Robert'in kağıdını gördü. "Ben buradayım, seni salon çıkışında bekliyorum, Robert Lohse."

Elindeki kağıt parçasına, Robert'in toplantı salonunda onun suratına bakmış olduğu gibi şaşkın şaşkın baktı. Sonra heyecan-

la konuştu: "Geri dönmeliyiz!" dedi. Otomobili süren Peter karşı çıktı: "Mümkün değil. Herkes seni bekliyor. Görüşmelerin yarın sabah erkenden başlıyor. Ardından da toplantı."

Richard konuştu: "Mutlaka dostumla konuşmalıyım. Ben onu öldü sanıyordum, fakat o burada, Kossin'de yaşıyor, az önce görüşmemiz mümkün olmadı." – "Hayır," diye mırıldandı Peter, "zamanımız yok. Hiçbir şeyi erteleyemezsin. Bu arada uyuman da gerekli. Toplantıya sen de katılamazsan başka kimi yollayabiliriz ki? Dostuna birkaç satır yaz. Dönüşte uğrarız ona." Richard: "Onunla en son görüşmemizin üzerinden çok uzun yıllar geçti," dedi. – "Öyleyse birkaç gün daha bekleyebilir. Seni bekleyen çok insan var." Richard fazla karşı çıkmadı. Gözlerini kapadı.

Kirpiklerinin arkası, içinden geçtikleri geceden çok daha karanlıktı. Az sonra bu karanlığın derinliklerinde kimi berrak noktalar beliriverdi. Önce karmakarışık uçuştular, sonra belirli kavisler çizdiler ve sonunda büyük, kırmızı bir nokta oluşturdular. Titredi, pırıldadı, söndü ve yeniden oluştu. Bir top oldu, bu top tüm avluyu geçip Robert'e uçtu, sonra yine Richard'a döndü. Kendini güçlü ve becerikli hissetti. Top eline geldikçe de güveni arttı, gururu da. Topun havada çizdiği keskin kavisler çok hoşuna gitti. Bir yerlere çarptı, cam kırıkları uçuştu, yere düştüler. Kadının biri avluya açılan pencereden başını uzattı ve Robert'e ağzına geleni söyledi. Robert Lohse'nin suratı korkusundan kireç gibi oldu. Sonra birdenbire sille tokat Richard'ın üzerine yürüdü, topu tutamadığı için bütün suçu ona yükledi. Kadın ise bütün suçun Robert'te olduğunu söyledi ve sonunda Robert annesinden korktuğu için Richard'ın evine gitti. Az sonra annesi geldi ve Richard'ın annesi araya girmeseydi oğlunu saçından tuttuğu gibi çeke çeke eve götürecekti. Kadıncağız, zaten zar zor geçindiklerini söyledi, şimdi de kırılmış olan pencere camını ödemek zorundaydı. Robert suçu yine Richard'a yüklemeye çalıştı. Kimin suçlu olduğu bir türlü belirlenememiş, bugüne dek bir türlü açıklığa kavuşmamış bir konuydu. Anımsadığı kadarıyla babaları aralarında anlaşmış, bir cam temin edip, pencereye takmışlardı. O günden sonra ikisine de avluda top oynamak yasaklanmıştı. Top zaten Hanni'nindi. Onun oy-

naması yasaklanmadı. Hanni artık topla tek başına oynadı. Hem de nasıl! Ufak tefek olmasına karşın topu havalara atıyordu. En üst katta oturan kadın bile topu görmek istediğinde başını gökyüzüne doğru kaldırmak zorunda kalıyordu. Havalara uçan top mutlaka dimdik yine düşecek, aşağıda avluda, incecik dalları andıran kollarını iki yana açmış, küçücük yüzünde, kara gözlerinde ilginç bir ifade saniyeler boyu kendisini bekleyen o küçük kıza dönecekti. Minnacık bir hareketle, omuzlarının ve dizlerinin küçücük bir hareketi ile avluyu terk etmiş olan top, gerçekten de az sonra dönerdi, söz dinlermiş gibi, ne yazık ki. Aynı Hanni, şimdi Richard'ın eşi, kısa süre önce Berlin'de bir çocuk oyun bahçesinde bambaşka bir topla o becerisini yine denerken yüzünde çocukluğundaki aynı ifade, aynı gülümseme belirivermişti. Topun yine gökyüzünün sonsuzluğuna uçtuğunu görmüş, şaşırmıştı. Hanni yine ufak tefekti. Şimdi hep birlikte yaşayan üç insan, kısa boyluydu. Richard, annesi ve eşi. Acaba ne diyecekler, diye Richard bir an düşündü, kime rastladığımı onlara anlatırsam? Mutlaka onu hemen tanımamış olduğum için beni suçlayacaklardır. Kırılan cam uzun yıllar aralarındaki tek çekişme olarak kalmıştı.

O günlerde Robert hemen hemen tüm boş zamanlarını Richard'ların mutfağında geçirirdi. Hagen ailesinin evi de Lohse'lerinki gibi kalabalıktı. Mutfak onların oyun odasıydı. Hanni'nin avluda tek başına oynadığı topu arada sırada gökyüzüne doğru yükselirken görürler, başlarını pencereden uzatıp, hayranlık ve kıskançlık karışımı peşinden bakarlardı. Babaları işe birlikte giderdi. Aynı atölyede çalışırlardı. Richard'ın annesi arada sırada Robert'e yapmış olduğu patates püresi kızartmasından verirdi. Kimi zaman da tokat atardı. Robert'in babası: "Bayan Hagen, siz benim yaramaz çocuğuma göz kulak oluyorsunuz," diye konuşurdu. "Dikkatimi çekiyor. Eşim ise her zaman böyle dikkatli değil." Richard'ın annesi de yanıt verirdi: "Sizin çocuğunuz benim çocuğum demektir. Eşiniz pek sert sayılmaz."

Robert, merdiven altındaki bölmesinde oturmuş, küçük pencereden dışarıları seyrediyordu. Nehir, mürekkep rengindeydi, sokak lambalarından birinin titrek ışığı köprünün altından uzanıp gidiyordu. O ise, sanki gece sonsuz bir avlu, Richard'ın attığı to-

pu görüyordu. Bu avlunun duvarları yoktu, daha doğrusu duvarlar toptan kaçıyordu. Sonra topu ona geri atıyordu. Topun dosdoğru Richard'a gideceğinden emindi. Fakat aynı anda o da cam kırıklarının uçuştuğunu, yere düştüğünü duydu. Ardından da kadının ağzına geleni söylediğini, annesinin feryat figan haykırışını. Üç çocuğu hayattaydı, ikisi ölmüş, ikisini de düşürmüştü. Annesi, Richard'ın annesi kadar eli çabuk değildi, pek neşeli biri de sayılmazdı, fakat yine de onu yitirdiğinde çok kederlenmişti.

Robert, Richard'ın annesine ondan daha çok bağlanmama mutlaka çok üzülmüştü, diye düşündü şimdi. Halbuki annem evde oynamayıp, Richard'lara gitmeme her defasında memnun olurdu.

Robert evde kaldığında kimi zamanlar çok haşarılık ederdi, bağırır çağırırdı, hatta öfke krizi geçirir, nefesi daralırdı. O zaman Bayan Hagen, Robert'i hemen sakinleştirirdi. Mutfak penceresinin tahtasında oyunlar oynarlardı Richard'la, kentler kurarlardı, köprüler ve havaalanları. O köprü yapımını üstlenirdi, arkadaşı da kentin evlerini. Robert küçük vidalar, teller, iğneler, firketeler ve konserve kutularından köprüler yaratırdı. Ağabeyleri bile şaşardı yaptıklarına.

Ailesine kader kötü bir oyun oynadığında Robert geceleri onlarda kalır, Richard'ın yatağında uyurdu. İş yerinde babasının karnına büyük bir menteşe çivisi saplanmıştı. Uzun bir rahatsızlık sonucu ölmüştü. Annesi çok üzülmüş, fakat bir kez olsun yüksek sesle şikayet etmemişti. Gözlerinden doğru dürüst yaş bile akmamıştı. Kötü bir alınyazısının peşlerini bırakmadığına ve bunu değiştiremeyeceğine inanmıştı. Bu yazgı annesinin anlatımlarına göre kötü niyetli, şeytanca, yaşlı bir kadına benziyordu. Sivri bakışlarını, iri çivi karnına saplansın diye babasına diken de; doğumlar, düşükler, çocuk aldırmalar işkence etsin diye bedenine diken de çalıştığı dikiş atölyesinden, ütü yaparken bir elbise yaktığı için atılan kızına ve yine sokağa atılan oğluna diken de hep oydu. Yıllardan 1929'du.

Richard'larda mutfak, lamba yanmasa da aydınlıktı, sıcaktı, sobada kömür olmasa da. Annesi o sıralar yalnızdı, babaları evde değildi. İzinsiz bir gösteriye katıldığı için tutuklanmıştı. –

"Niçin katılıyorsunuz?" diye Robert erkek kardeşine sormuştu. "İşiniz olduğuna sevineceğinize..." Şimdi babası işsiz kalmıştı. Richard'ın annesi evde yapacağı bir iş bulmuştu. Pantolonlara düğme dikiyordu.

Şurada onun düğmeleri duruyor, diye bir kez Robert düşünmüştü, burada da bizim okul defterlerimiz. Richard uslu uslu ev ödevini yaptıkça ben de sesimi çıkarmadan otururum. Önceleri ev ödevlerini yapmak benim için sanki bir yarıştı. Fakat bir zaman sonra Richard'ın ödevini benden çok daha önce bitirdiğini fark etmiş ve aramızdaki yarıştan vazgeçmiştim. Eve getirdiğimiz ödevlerin altından kalkmamız kolay değildi. Bunun da nedeni, yeni öğretmenimizdi.

Sınıfta bir şey açıklarken ya da bir kitap okurken tüm öğrenciler büyük bir dikkatle onu dinlerdi. Adı, Karl Waldstein idi. Değişik bir öğretmendi. Sınıfındaki elli çocuk arasında birinin de değişik bir öğrenci olduğunu kısa zaman sonra fark etmişti. Richard'ın yüzüne baktığında, belki de gizliden gizliye ümit ettiği o yansımayı hemen sezmişti. Kimi zaman, örneğin okurken, anlatırken ya da başka durumlarda Waldstein ile Richard'ın bakışlarının buluştuğu Robert'in gözünden kaçmamıştı. Bu bakışlarda sanki onun pek anlayamadığı, gizli bir anlaşma vardı. O güne kadar çoğu şeyleri ortak yapmalarına alışmıştı. Fakat artık aralarında bir ayrılık oluşmuştu. Bunu kavramıştı. Robert dışarıda kalmıştı. Fakat neyin dışında kalmıştı, bilmiyordu. Niçin, onu da bilmiyordu. Richard, öğretmeni istediğinde ezbere şiirler okuyor, görmüş olduklarını hemen anlatabiliyor, başından geçmiş bir şeyi ayrıntıları ile tarif edebiliyor, düşündüklerini rahatça açıklayabiliyordu. Kimi zaman Robert öğretmenin sorduğunun yanıtını çok doğru bildiğini fark ediyordu. Tahtaya çağrıldığında ise beyni sanki boşalıyor, kelimeler yitip gidiyordu.

Öğretmenleri Richard'la sık sık konuşuyordu, ders aralarında ve okuldan sonra da. Ona kitaplar veriyorlardı. Robert de bazen bu kitapları karıştırıyordu, fakat baştan sona okumak pek ona göre değildi. Richard, parmakları ile kulaklarını tıkayıp okumaya başladı mı da kendini odada gereksiz hissediyordu. İlk zamanlar Richard ona, öğretmenin yolda nelerden söz ettiğini anlatırdı. Ta-

rihte geçmiş eski ve yeni olaylardan, öğretmen Karl Waldenstein'ın oldukça boş ve sıkıcı yaşamını etkilemiş, onu güven ve güçle doldurmuş insanların sözlerinden ve yaptıklarından söz ederdi. Robert onun anlattıklarını pek kavramıyordu. Kendini zorluyor, ruhu sıkıntı dolu, dinliyordu. Yüzünü somurttuğu zaman sıkıldığı iyice belli oluyordu. Bir süre sonra Richard'tan uzaklaştı. Bu öğretmen, arkadaşının yaşamına yabancı bir şey getirmişti. Yüreği sıkılıyordu. Artık birlikte oynamıyorlar, ders de çalışmıyorlardı.

Robert uzun süre tek başına kalmadı. Bir grup çocukla arkadaşlık kurdu. Richard yanlarına sokulduğunda: "Çek git, sen her şeyimizi berbat edeceksin!" diye bağırmaya başladı. Ders sırasında, herkes sessizken, Richard gözleri pırıl pırıl öğretmeni dinlerken, yanında veya önünde oturana çimdik atmak, onun çığlığını duymak hoşuna gidiyordu. Robert bir süre sonra bu öğretmenden nefret etmeye başladı.

Peter, otomobilin sürücüsü, Richard'ın uykuya daldığını sandı. O ise gözleri kapalı geçmişin anılarına dalmıştı: O günden sonra yollarımız ayrılmıştı. Artık düşüncelerimiz bambaşkaydı. Değişik şeylerden söz ediyorduk. Erkek kardeşim ve ben işçi çocuklarıyla beraber 'Fichte'ye devam ediyorduk. Sovyet Rusya'nın ne olduğunu biliyorduk, Lenin'i de iyice tanıyorduk. 'Yoldaş' ve 'işçi sınıfı' gibi sözleri rahatça ve gururla kullanıyorduk. Sanırım dış görünümümüz değişmişti, suratlarımız da. Bir süre sonra annem sormuştu: "Robert artık niçin pek uğramıyor?" Niçin uğramadığını hissediyordum, fakat nedenini tam olarak açıklayamıyordum. Bir gün Robert kendiliğinden evimize gelmişti. Eve gitmekten korkuyordu, çünkü sınıfta kalmıştı. Az sonra da Bayan Lohse bize uğramıştı. Oğlunu arıyordu. "İşte bu çocuk benim tabutumun son çivisi," demişti. Böyle bir sözü o güne dek hiç duymamıştım. Bana çok dokunmuştu. Öyle her şeyden kolay kolay etkilenmeyen Robert'in de beti benzi atmıştı. Şaşırmış, ona baktığımı görünce birdenbire yüzünün hatları değişmiş, öfkelenmişti. Sanki her şeyin suçlusu bendim. Avluda bana doğru atmış olduğu top başımın üzerinden geçip camı kırdığı gün gibi. Annem de bana dönüp sitemle konuşmuştu. Derslerinde ona niçin yar-

dımcı olmamıştım? Babası mutlaka bize güvenmişti. Üstelik kendisi, oğluna göz kulak olacağına da söz vermişti. Erkek kardeşim gülmüş: "Nasıl söz verebilirsin ona?" demişti. "Adam ölü." – "O şimdi duymasa da biz ona söz verebiliriz."

Anne Lohse az sonra yine sakinleşmişti. Komşuları onu teselli etmişti: "Robert ne olacak diye kafa yormanıza hiç gerek yok. Okulunu bitirse ne olacaktı ki, nasılsa herkes işsiz."

Richard'ın babası hapisten çıktığında hastaydı. Daha bir süre hasta yatağı ile işçi kurumu arasında sürükleyip durdu kendini. Yine de hemen hemen her gün evlerinde görüşmeler yapılıyor, bir şeyler yazılıyor, el ilanları kopyalanıyordu. Evin kapısı herkese açıktı. Kimi zaman odanın duvarına bir pankart yapıştırılıyor, kimi zaman da sopasına sarılmış kırmızı bir bayrak odanın köşesinde duruyor veya yere, yatağının önüne serilen, hemen hemen tüm odayı kaplayan büyük bir afiş, yakında yapılacak bir toplantıyı haber veriyordu. Babasının meslektaşları, yoldaşlar, erkekler ve kadınlar uğruyordu evlerine. Waldstein'ın da geldiği oluyordu. Richard okulu bitirmişti. İş bulursa arada sırada çalışıyordu. Evlerine girip çıkanlar Waldstein'ı seviyordu, onların da dostu olmuştu. Dünyanın kapısı ardına kadar açıktı ve Richard hemen bu kapıdan içeri girdi. Ona kapıyı Waldstein mı, yoksa bir başkası mı açmıştı, bunu ilerde hiç düşünmedi.

Yeni öğretmenimde şanslıydım, diye düşündü Robert ve küçük pencereden karanlığa baktı. Eski öğretmenim Waldstein'den onu pek önemsemezmiş gibi söz etmesi hoşuma gidiyordu. Yaşamıma birdenbire hareket gelmişti. Artık o boğucu ve itici dört duvar arasında hapis değildim. Nefes alabilmek için de Hagen'lerin mutfağına gereksinmem yoktu. Richard'ın Waldstein'la arasının iyi olmasına, onunla iyi anlaşmasına boş yere üzülmüş olduğumu da fark etmiştim. Waldstein'ın coşkuyla övdüğü şeylerin çoğu saçmasapan şeylerdi. Başka büyük insanlar da var dünyada, demişti yeni öğretmenim. Eskisi ise bizi, başkalarının çok küçük olduğuna inandırmaya çalışmıştı. Onun bize kabul ettirmeye çalıştığı şeyler yakında zaten ders kitaplarından silinecek. Yeni öğretmenimiz kendisinin sosyalizme taraftar olduğunu

da söylemişti. Doğru dürüstüne, Alman sosyalizmine. Afrikalılar ve Çinliler üzerine kafa yormak saçmalıktı, hele Sovyet Rusya'yı önemsemek. Ne de olsa orada alt insanlar hüküm sürüyordu. Hameln'in 'fareli köyün kavalcısı' örneği, çevresine çabucak bir grup çocuk toplamıştı. Neden hoşlandıklarını çok iyi biliyordu. Ağzından ne çıkarsa ben hemen kapıyordum. Onun beğenmediklerini ben de beğenmiyordum.

Annem bana, öğretmenimin hediyesi olan gömleği evde giymemi yasaklamıştı. Tüm komşular öfkelenebilirdi. Öğretmenin çevresindeki grupla kentin başka bir mahallesinde toplanıyorduk. Yasak sayılan bir şeyi yaptığımız için de gurur duyuyorduk. Hediye gömlekleri giydiğimiz zaman kendimizi yeni doğmuş gibi tertemiz hissediyorduk. Annem bir defasında gömleğimi yıkadıktan sonra: "Sanırım mezarındaki babanın içi sızlıyordur," demişti. Sonunda okulu bitirdim. Artık eve neşeli ve karnı doymuş dönüyordum, her defasında da işçi kurumuna uğramam gerekmiyordu.

Richard'a, annesi: "Robert'i artık bize getirmiyor musun?" diye sorduğunda, omuzlarını silkmekle yetinmişti. Erkek kardeşi araya girmiş ve yardım etmek istermiş gibi: "Ne işi var onun burada?" demişti. "Bizi ihbar mı etsin istiyorsun? Yoksa duvardaki resimleri yırtıp atmasını, parti lokalimize yaptıkları gibi gamalı haçlar çizmesini mi? Tartışalım mı istiyorsun anne? Onlar düşüncemizi kabul edecek mi sanıyorsun? Robert'le tartışmayı bir dene. Onca hangisi daha leziz, kuru ekmek mi yoksa yağlı dalavere mi?"

Richard'ın otomobilinin geçtiği ova bomboş ve kapkaranlıktı. Fakat gözlerinin ardındaki yaşam çılgınlık doluydu.

Meclis binasının yakıldığı gece Naziler'in hücum kıtası SA'nın adamları tüm kentte kol gezmişti. Yaşlı bir yoldaşımızın, Hanni'nin büyük babasının kafatasını parçalamışlardı. Bizim eve de girmişlerdi. Merdiveni çıkarlarken erkek kardeşim eline geçirdiği gaz lambasını kafalarına atmıştı. Odaya girdiklerinde de onları iskemleler, ocağın demiri ve kömür ütüsü ile karşılamıştı. Evde ne varsa kırılıp parçalanmıştı. Kardeşimi vurmuşlardı. Eşyalar sanki onu korumak istermiş gibi üzerine ve çevresine

yığılmıştı. Komşular bize destek vermeye koşmuşlardı, fakat Naziler'e de destek gelmişti. Bir kamyon dolusu. O güzel evden bugün tek bir iz kalmadı. Savaşta yakılıp yıkıldı.

Ölüyü Bayan Hagen'e bırakıp gitmişlerdi. Richard'ı ise alıp götürmüşlerdi. Fakat o nakil sırasındaki kargaşada bir fırsatını bulup kaçmayı başarmıştı. Ufak tefek olduğu ve pek göze çarpmadığı için tarlalardan, köylerden geçip, en yakındaki kente ulaşmış ve orada izini kaybettirmişti. Bir süre sonra da başka bir kente yerleşmişti. Ancak Gestapo bir arama sırasında rastlantı sonucu onu yine ele geçirmişti. Eve bir daha dönmemişti. Hanni arada sırada yanına giderdi. O da ufak tefek ve pek dikkati çekmeyen bir kızcağız olduğu için iyi bir kuryeydi. Hep neşeli bir görünümü vardı. Birbirlerini seviyorlardı. Naziler yok olduğu anda mutlu bir yaşam sürdüreceklerdi. Evdekilerden söz edildi mi, Hanni, Lohse ailesinin taşındığını anlatırdı, iki kardeşin yaşamları artık sefalet içindeydi. Richard da görüştüklerinde Robert'i ona hiç sormazdı.

Sadece bir defasında, bu Hanni'nin son ziyareti idi, çünkü parti Richard'ı yurtdışına gönderiyordu, kısaca Robert'ten söz etmişti: "Duyduğuma göre ülkede değilmiş. Bir daha geri dönmeyecekmiş. Galiba bir şeyler olmuş. Sanırım bir otomobil kazası filan. Naziler onu hastanelerde aramış. Böyle anlatıyorlar. Bizlerden biri, onun artık Naziler'le hiçbir ilişkisi olmadığını söyledi. Bunu söylerken çok emindi. Bir ara onu Köln'de görmüşler, oradan da yurtdışına çıkmış."

Richard omuzlarını silkmekle yetinmişti.

Yıllar sonra, İspanya'ya gitmeden önce, Richard, Belçika'da bir birahanede yüzü ona tanıdık gelen biriyle karşılaştı. O kişinin düşünceli ve dikkatli bakışlarını da kendi yüzünde hissetti. Sonra birden adı geldi aklına: Robert Lohse. Bu ad onda huzursuzluk ve kuşku uyandırdı, yanındaki dostlarını da uyardı.

Robert'i sonraki haftalarda yine gördü. İspanya'da bir toplantıda. Dışarıda, aydınlık bir alanda. Tribündeydi, konuşma yapıyordu, bağıra bağıra: "Amaçlarına ulaşamayacaklar! Ne

burada, ne de bizim ülkemizde! Bizler öncüyüz ve son söz yine bizim olacak!" Birden bakışları Robert'e takıldı. Alanda toplanmış üç bin insandan sadece biriydi. Çok rüzgarlı bir gündü. Sanki güneş köpürüyordu. Göz alabildiğine uzanan insan başları üzerinde bayraklar titrer gibi dalgalanıyordu. Richard, Robert'i hemen tanımıştı, fakat bir saniye sonra da gözden kaybetmişti. Bir an için düşündü: Burada ne işi var? Buraya niçin geldi?

Sonra aynı şeyleri dostlarına da sordu. Şu yanıtı aldı: "Merak etme, Robert Lohse güvenilir biri. Tanıyoruz onu, sorun yok. İyidir." Richard: "İnşallah," diye mırıldandı. Ona olan güvensizliğinden kurtulamıyordu.

Uzun süre birbirlerini bir daha görmediler. Richard Hagen bir cepheden ötekine yollandı. Robert ile İspanya İç Savaşı'nın sonunda bir daha karşılaştı.

Richard ve Robert, her ikisi de ağır yaralanmıştı. Geri çekilme kaçışa dönüşmüştü. Yollar sonsuz konvoylarla doluydu. Başarabilen bu konvoylara katılıyordu. Ateşler içinde yanan, yaraları kanayan insanlar bile geride bırakılmıyordu. Bir İspanyol hastabakıcı genç kadın, konvoyla gidemeyecek kadar ağır yaralı bazı savaşçılarla kuru bir dere yatağının üzerindeki mağaramsı büyük bir kaya yarığına gizlenmişti. Orada kurtarılmayı bekliyorlardı. Fakat Franko istilaya başlamıştı ve gizlendikleri bu yer ordularının ilerlediği bölgenin içindeydi.

Hemen hemen tüm günü karanlıkta geçiriyorlardı. Hastabakıcı Celia, dar delikten kısa süre için giren ışıkta yaraları temizliyor, sargı bezlerini değiştiriyordu. Orada yatan herkes bu anda kadının genç ve sadakat dolu yüzünü doya doya seyretmeye çalışıyordu. Hiçbiri o güne dek böylesine güzel bir yüz görmemişti, yaşamda kalsalar da bir daha görmeyeceklerini biliyorlardı.

Şimdi her ikisi de, Robert küçük penceresinde, Richard otomobil yolculuğunda, sanki gecenin karanlığı o kaya yarığıymış gibi, içeri giren dar ışık demetinde o sakin, bembeyaz tenli kız yüzünü görüyordu. O günlerde gizlendikleri yere çok kısa süre için giren ışık kaybolduğunda hep oflamışlardı. O anlar anılarından hiç silinmeyecekti. Hiçbir zaman anıların karanlığında yitip gitmeyecekti.

Richard düşündü: Ben Robert Lohse ile bir başkasının arasında yatıyordum. Neydi o adamın adı? Bir Alman'dı. Üçümüz de Almanca konuştuğumuz için yan yana yatıyorduk. Evet, Herbert Melzer'di adı. İspanyollar ona Heriberto diyordu. Acaba yaşıyor mu? Kim bilir şimdi nerede? Sakin ve sabırlı biriydi. Onunla anlaşmak kolaydı. Ne şikayet eder, ne de kendini acındırmak isterdi. İyileşmeye başladığında ise gerçekte anlatmayı ve sohbeti seven biri olduğu ortaya çıkmıştı. Anlattıkları ile canımızın sıkılmasını önlüyordu. Ağrı ve sızılarımızı unutuyorduk. Korkularımızı da. Öyküler anlatıyordu, Almanca ve İspanyolca. Başından geçenleri, okumuş olduklarını, düşündüklerini. Ezbere şiirler bile biliyordu.

Bir defasında: "Eğer bu delikten ölmeden çıkarsam," demişti, "kocaman, birçok caddeleri olan, gündüzleri hep güneşin, akşamları on binlerce ışığın ışıldadığı büyük bir kente gideceğim, bir roman yazacağım. Sizlerden söz edeceğim, başımızdan geçenlerden de. Benim romanımı okuyan bizlerin nasıl insanlar olduğunu, ne yapmak istediğimizi, nelere katlandığımızı öğrenecek. Şimdi buranın karanlığında konuştuklarımız, hepsi kitabıma girecek."

Richard sormuştu: "Gerçek mesleğin nedir? Romanlar yazmak mı?" – "Evet," demişti Herbert Melzer de. "Sanırım ben, mesleğim roman yazmak, diyebilirim." – "Ne kadar yazık, senin yüzünü burada doğru dürüst göremediğime. Anlat bize, romanlarını nasıl yazdığını." – "Roman yazmak mı? Ben hiçbir romanı sonuna kadar yazmış değilim. Her defasında araya bir şey girip, bitirmemi engelledi. Yazmak istediklerim, sizlere burada anlattıklarım olacak." – "Bana kalırsa," diye Richard konuşmuştu, "roman yazmak zor bir şey."

"Çok zor," demişti Herbert. "Eğer şansım el verir de hayatta kalırsam, yazmayı yeniden deneyeceğim. Fakat başıma bir şey gelirse ve siz benden şanslı çıkarsanız, ikinizden de ricam kız kardeşim Erna'ya mektup yazmanız. Bana hep iyi davranmıştı! Babam o yıllarda işsizdi. Sırf ailemize destek olabilmek için Amerika'ya gitti. En çok da beni severdi. Hep inanmıştı, kız kardeşim Erna, benim adam olacağıma. Okulu bitirmemi, üniversiteye gitmemi çok istemişti. Ben üniversiteye onun yardımı ile de-

vam ettim. Ve sonra Hitler geldi. Üniversitedeki öğrenci grubumuz yasaklandı. Polis peşimizdeydi. Beni de arıyorlardı. Kaldığımız eve gelmişlerdi. Babam öfkesinden deli olacaktı. Benim düşüncelerimi hiç anlamıyordu, çünkü o günlerde çok sevdiği fabrikasındaki eski işine dönmüştü. Fakat kız kardeşim, o beni anlıyordu. Sırf bana para yollayabilmek için evlendi. Yurdumu terk ettim, kitap yazmaya başladım. Fakat o günlerde İspanya İç Savaşı başladı ve ben en yakın arkadaşlarımla Enternasyonal Tugay'a katıldım. Kız kardeşim bana yazdığı en son mektubunda: 'Niçin İspanya'ya gitmeye karar vermiş olduğunu anlamıyorum, fakat senin her zamanki gibi vicdanının doğru bulduğu şeyi yaptığını biliyorum,' diye yazmıştı. – Günün birinde öldüğümü duyarsa çok üzüleceğini bilmek içimi yakıyor."

Richard konuşmuştu: "Göreceksin bir yıl sonra kız kardeşinle beraber büyük bir kentte dolaşacaksın. Kitabını da yazacaksın!" Sonra bir an için susmuş ve: "Bana bir şey olursa, yazın anneme, olduğu gibi kalmıştı, deyin, hiç değişmemişti," diye devam etmişti. "Yoldaşlarıma da aynı şeyleri söyleyin."

Birdenbire –Richard ile Herbert biraz susmuş, biraz uyuklamışlardı– Robert konuşmaya başlamıştı. Son günlerde ağzını açıp, pek bir şey söylememişti. Bir defasında Richard'ın bakışları karanlıkta hastabakıcı kızı ararken Robert'in yüzü ile karşılaşmıştı. Robert'in de, üzerine eğilmiş kıza değil, kendisine doğru baktığını görmüştü. Bakışlarında aynı anda hüzün, pişmanlık ve sitem sezmişti.

Konuşmuştu: "Eğer ben ölürsem, lütfen öğretmen Karl Waldstein'ı arayıp bulun. O bir zamanlar sınıf öğretmenimizdi. Selam söyleyin ona benden. Yaşıyor mu, bilmiyorum. Belki öldü. Fakat eğer henüz hayatta ise, anlatın ona benim yaşamımda nerelere geldiğimi."

Richard şaşırmıştı. Öğretmenini anımsadığı olmuştu, fakat sık değil, arada sırada düşünmüştü Waldstein'ı. Hanni bir defasında, Hitler başa geldiğinde onun okuldan alındığını ve başka bir yere sürüldüğünü, çok geçmeden de hapse atıldığını anlatmıştı. Anımsadığı kadarıyla Robert'in Waldstein'la arası hiç iyi olmamıştı.

Robert devam etmişti, Herbert de dinliyordu söylediklerini, fakat onun sözleri Richard'a idi: "Şaşırdın, benim şu anda Waldstein'ı anımsamış olmama. Sen bana çok kez şaşırmıştın, Richard. Benimle her karşılaşışında düşünmüştün, Allah bilir burada ne arıyor? Sen o kuşkuculuğunu hiç yitirmedin. Sanıyor musun ben bunu fark etmedim? Nasıl birdenbire ortadan kaybolduğumdan haberin olmadı. Ben de anlatmadım. Ne sana, ne de bir başkasına.

"Evimizdeki yaşamı sen benden iyi biliyorsun. İç sıkıcı mı sıkıcı. Hiç kimsenin bana gereksinimi yoktu. Sen bile benden uzaklaşmıştın. Ben ise o günlerde daha iyi bir yaşamın coşkusu ile doluydum. Sınıfımıza yeni bir öğretmen geldiğinde ve bana, sen seçkin bir halkın, daha üstün bir ırkın insanısın, dediğinde, ben bu sözleri kelimesi kelimesine emer gibi içime çekmiştim. Naziler bana yepyeni giysiler vermiş, boynuma da bir trampet asmışlardı. Çamurdan kurtulduğumu sanıyordum, o günlerde bunun sosyalizm olduğu inancını taşıyordum. Sen ve erkek kardeşin gibi bana bu zevki çok görenlerden de nefret ediyordum.

"İriyarı ve güçlüydüm. Bana birileri önem veriyordu. Onlar bana güveniyorlardı da.

Günün birinde Eckersfeld tren istasyonuna gitmem emredildi. Burası kentin oldukça dışında bir yerdi. Adamın birini bulup, elime tutuşturdukları mektubu verecektim. Trenden indiğimde istasyonun çok kalabalık olduğunu gördüm. İnsanlar telaş içinde sağa sola koşuşturuyordu. Fakat bana tarif etmiş oldukları SA görevlisini hemen buluverdim. Yanında birkaç başka görevli ile beraber peronda durmaktaydı. Gelmiş olduğum trenden sadece bir iki dakika sonra bir tren daha istasyona girdi. Büyük bir grup tutukluyu getirmişti. Adamları ite kaka barakalardan birine doğru götürdüler. Herhalde orada küçük gruplara ayırıp, Eckersfeld'deki geçici kampa ya da başka yerlere yollayacaklardı. O anda bana hiç de yabancı gelmeyen birini gördüm. Evet, bu adam gerçekten öğretmenimiz Waldstein'dı! Bunu yüksek sesle söylemiştim. Mektubu vermiş olduğum SA subayı: 'Gençliğimizi berbat etmiş biri daha!' diye homurdandı. Sonra yüksek sesle devam etti: 'Dikkat edin şimdi!' Bunun üzerine bir başka subay sırıttı ve: 'O bana lazım,' diye konuştu ve Waldstein'ı sıradan ayırdı.

"O anda sanki beni sıradan ayırmışlar gibi irkildim. SA subayının koluna yapıştım ve: 'Yapmayın!' dedim. Fakat benim sesimi bile duyan olmadı. Waldstein'ın etrafına toplanmış, gülüşüyorlardı. İçlerinden biri bağırdı: 'Şimdi sana söyleyeceklerimi tekrarla: Ben komünist domuzun biriyim.' Waldstein sakin bir sesle konuştu: 'Ben komünistim.' Hemen sille tokat giriştiler."

Robert o anda Richard'ın yüzünü görebilseydi, belki anlatmaya devam etmezdi. Fakat kaya yarığından içeri sızan ışık çoktan yoluna devam etmişti.

Robert konuşmasını sürdürdü: "Waldstein'ı anımsıyor musun Richard, bilmiyorum. O senin için bana olduğundan önemli değildi. Gözlerini anımsıyor musun? Yere yuvarlanmıştı, gözlerinde SA subaylarını çılgına çeviren bir bakış vardı. Ellerinden gelse ateşin korunu ezer gibi ezip yok edeceklerdi yerde yatan Waldstein'ı. Kollarından yakalayıp, sürükleye sürükleye çekip götürdüler. Başı bana dönüktü, gözlerindeki o keskin bakışlar değişmemişti. Kuyruklu yıldız gibiydi, barakaya kadar uzanan.

"Tek başıma kalmıştım peronda. İstasyon ile barakalar arasında bağırıp çağırdıkları, emirler yağdırdıkları kulağıma geliyordu. Ellerindeki güç onları çılgına çevirmişti. Sonra her yan sessizliğe büründü. Benimle birlikte peronda karşı treni bekleyen birkaç SA subayından başka konuşan yoktu. Az sonra tren geldi. Onlar bindi. Ben birden vazgeçtim, raylara indim ve yürümeye başladım. En yakındaki köyde panayır vardı, hiç kimse benimle ilgilenmedi.

"Yürüdüm, yoluma devam ettim. O anda kararımı verdim, bir daha buralara dönmeyecektim. Ne bu kente, ne Naziler'e, ne de aileme. Kararlıydım, diyemem, bu bir düşünce değildi. O anda kafamın içi bomboştu. Düşünemiyordum. Hissediyordum, buralardan bir an önce kaybolmalıydım."

Fakat nereye gidecekti, bilmiyordu. Onu kendine çeken bir kent yoktu bu çevrede, tanıdığı insanlar da. Yürümeye devam etti. Akşamüstüne doğru küçük bir istasyona vardı, ilk gelen trene bindi. Hava kararmaya başladığında dağlık bir bölgeden geçtiler.

O anda anımsadı, çocukluğunda, babasının henüz yaşadığı

günlerde buralardan bir amca oğlu onları ziyarete gelmişti. Yaşadıkları köyden söz etmişti. O genç adam hoşuna gitmişti, köy yaşamı üzerine anlattıklarını ilgiyle dinlemişti. Hepsi de onun yaşamındakilerden çok daha değişik şeylerdi. Ormandan söz etmişti, odun kesmeye gittiklerinden de, ekmeğimiz koskocaman, araba tekerleği büyüklüğünde, demişti. En yakın tren istasyonu yürüyerek üç saat ötedeydi. Bu amca oğlunun ayrılırken ona: "Gel bizim oralara!" demiş olduğunu hiç unutmamıştı.

Trenin ilk durduğu istasyonun adı, Yukarı Olm idi. Köylü Lohse'nin üç saat yukarıda yaşadığını öğrendi. Akşam olmak üzereydi. Robert dağlara doğru vurdu. Yol yükseldikçe kendini daha hafif hissetmeye başladı. Ağaçlarda güz yaprakları yanar gibi parıldıyordu, yere düşmüş olanlar ayağının altında hışırdıyordu. Köyde ona, Lohse'nin evinin biraz daha ötede olduğunu söylediler. Karanlık çökmüştü. Yoluna devam etti. Az sonra ağaçların arasından evin ışıklarını seçtiğinde çok mutlu oldu.

Masada iki kadın oturuyordu, yaşlı bir adamla küçük bir çocuk da. Hiç konuşmadan, ürkek, tepeden tırnağa onu süzdüler. Herkes söze girdi. Ölmüş olan Lohse'nin oğlu olduğunu, mümkünse yanlarında kalmak istediğini söyledi. Yaşlı köylü iç geçirdi ve konuştu: "Peki, olur, kalman gerekiyorsa kal." dedi. Sonra yine sustu. Ne başka bir şey söyledi, ne de sordu. Sanki bu ziyareti bekliyormuş gibiydi. Ekmek gerçekten koskocamandı, araba tekerleği gibi yuvarlaktı. "Amca oğlum bana bu kocaman ekmekten söz etmişti," dedi Robert. Önce masadakiler seslerini çıkarmadan ona baktılar, sonra kadınlardan biri kupkuru: "Bu ekmeği sık sık anımsıyordur," diye mırıldandı. Robert, amca oğlunun yıllardır Köln'de yaşadığını öğrendi.

Amcasının ertesi sabah işe gitmeden önce eline tutuşturduğu gömlek belki de oğlunun gömleği idi. Orman köylüsüydü Lohse'ler. Ormandan ağaç kesiyor, kömür yapıyorlardı, ekip biçtikleri küçük bir de tarlaları vardı. Bir süre sonra Robert'in hâlâ gitmemiş olmasına seslerini çıkarmadılar, duygularını pek dışa vuran insanlar değillerdi. O da niçin gelip burada kalması gerektiğine arada sırada nedenler uyduruyordu. Kimi zaman, ağır bir hastalık, diyordu, kimi zaman da, geçirmiş olduğu bir kazadan

söz ediyordu. Bunun üzerine bir karar aldılar. Robert çalışıp, onlara yardım edecekti. Hiçbir işe yaramayan küçük çocuk ise yine anne babasının yanına yollanacaktı. Robert her sabah yaşlı amcası ile dağların derinliğine doğru yola koyuluyor, gövdeleri işaretli ağaçları kesiyordu. Kar bastırdığı zaman da, kayalar arasına sıkıştırılmış küçücük bir kulübede geceliyorlardı. Bu Robert'in çok hoşuna gidiyordu. Karın yüksekliği, yaşlı adamın suskunluğu da. Alınyazısından kurtulamayacağını biliyordu. Alınyazısı onu gözden kaçırmayacaktı, fakat şu sıralar ona iyi davranıyordu. Bu fakir insanlar onunla yiyeceklerini bölüşürken, Robert düşüncelere dalmış, susuyordu. Doğanın sessizliğinde ve insanların suskunluğunda kafası yeniden dolmaya başlamıştı.

Yaşlı Lohse kimi zaman soru dolu bakışlarını yüzünde gezdiriyordu. Sonra günün birinde, havalar ısınmaya, karlar erimeye başlamıştı, dedi ki: "Köyde seni sordular geçende. Ben de, yollar yine açılmaya başladı, çoktan gitti, dedim onlara. Yola koyulmanın zamanı geldi. Sakın aşağı köyde kimseye görüneyim deme, öteki yoldan git, doğru buradan."

Robert şaşkın sordu: "Niçin? Bir şey mi yaptım? Ben bir daha eve dönmek istemiyorum. Kötü bir şey yapmadım, kimseye de zararım olmadı, fakat oralara gitmeyeceğim artık..." Yaşlı adam kaşlarını kaldırdı. "Bu senin bileceğin bir şey." Ona düşünceli bakıyordu. Kafasından bir şeyler geçirdiği belliydi, sonunda konuştu: "Al, bu senin kazancın," dedi. "Seni Köln'e Andreas'ın yanına kadar götürür. Benimle konuştuğun her şeyi onunla da konuşabilirsin..." Sanki son aylarda çok konuşmuşlar gibi. Eline biraz para tutuşturdu, biraz da ekmekle domuz eti ve kapıdan yolcu etti onu.

Robert bir an için amcasına baktı, doğadaki yaşam savaşının çabuk yaşlandırdığı yüzünde hüzün, bakışlarında ise kararlılık gördü. O ana kadar bu yüze doğru dürüst bakmamıştı, şimdi kapının eşiğinde bir an için dikkatle inceledi. Ayrılışta gördükleri belleğinde yer etti.

Birdenbire tek başına kalmak onun için zor olmuştu, Andreas Lohse'nin yanına ulaşmak da. Amca oğlu Robert'i evinde misafir etti, anlattıklarını da dikkatle dinledi. Babasını andırıyor-

du, onun da bakışlarında kararlılık seziliyordu. Henüz kırışmamış yüzünde derin izler kömürden kararmıştı. Robert'e pek güvenmiyormuş gibiydi, soruları keskindi.

Robert karanlık bir zamanda gelmişti Köln'e. Naziler bu kentten özellikle nefret ediyordu. Komünist partisi KPD son yıllara kadar ikinci parti olmuştu. Hitler daha ilk yılı bitmeden Köln'de dört işçiyi idam etmişti, kafaları satırla kesilmişti.

Robert bu olup bitenleri dinledikten sonra, kahverengi üniformalıların yürüyüşünü ya da küçük izcilerin neşeyle trampet çalışını her duyuşunda, düşünmeye başlamıştı: Ben onlarla bir arada yürüdüğüm günlerde o dört işçi tutuklanmış ve ölüme mahkum edilmişti. Bunda ben de suçluyum, karşılığında bir şey yapmalıyım, düşüncesi kafasında yer etmişti. O güne kadar bir kanat çarpması yetmişti yaşamını sürdürmeye. Artık bu değişmeliydi.

O sıralar evlere sık sık baskınlar yapılıyordu. Andreas Lohse'ye de gelmişlerdi. Fakat aradıklarını bulamayıp, karşı kapıyı çalmışlardı.

Andreas dostları ile tartışmıştı, kısa bir süre öncesine dek Hitler gençlik kolunda görev almış bu amca oğlunu evine almakla doğru bir şey mi yapmıştı. Kendisinden şüphelenmeleri Robert'i çılgına çeviriyordu.

Günün birinde cebinde bir el ilanı buldu: İdam edilmiş olan cam temizleyicisi Engel'in annesine yazmış olduğu beş satırlık veda mektubu. Kağıdın altında şu not vardı: "Çoğalt ve başkalarına da ver." – Robert elinden geldiğince dağıttı el ilanını, sanki sipariş vermiş olan biri, öfkeli ve tehdit edercesine tepesine dikilmiş bekliyordu. Az sonra onu denediklerini fark etti, çok mutlu oldu.

Robert, karanlık penceresinde, başı iki eli arasında, Köln'deki günlerini düşündü.

Zamanla bana güvenleri oluşmuştu, çok yavaş ve korka korka. Fakat sonunda ben de onlardan biri olmuştum. Artık bana güveniyor, bana görevler veriyorlardı.

Richard'a gelince. Ona yalan söylenemezdi, o yolundan hiç şaşmayan, hiç geri dönüş yapmayan biriydi. – Sanmıyorum, az

önce beni toplantı salonunda tanımış olduğunu. Başkalarının benim hakkımda söylediklerine inanıp, davranışlarını ona göre ayarlayan biri de değildir. Richard, birine sorusu varsa hemen yanına gider ve bilmek istediğini suratına söyler.

Richard otomobil yola devam ederken, gözleri kapalı düşünmeye devam etti: Aynı evde büyüdük. Çocukluğumuzda hemen hemen aynı şeyleri yaşadık. Sovyet Rusya'nın varlığından da haberimiz vardı. Fakat aramızdaki bağ niçin birdenbire kopuvermişti? İrkilmiştim, kardeşim bir gün Robert'i başka bir mahallede Gamalı Haç'ın peşinden giderken gördüğünü söylediğinde. İşte o zaman kavramıştım bağın neden kopmuş olduğunu. Sosyalizmin bu olduğuna gerçekten inanmış mıydı? Yoksa yanlış bir şey yapmış olduğunu zamanla sezmiş, fakat yaşamını kolaylaştırdığı için kimi şeyleri ruhuna gömmüş, görmemeye mi çalışmıştı? Ancak bir süre sonra sürekli görmezlikten gelmekle, yalan dolanla, Robert gibi birisinin yaşamının kolaylaşacağına zorlaştığı kafasına dank etmiş, daha fazla dayanamayacağını kavramıştı. Waldstein'ı görmemiş olsaydı da, Robert en küçük fırsatta kaçıp giderdi. Öğretmeninin barakalara tıkılanlar arasında olduğunu görmesi bu süreci sadece hızlandırmıştı.

Robert susmuştu. Mağarayı andıran kaya yarığında yan yana yatıyorlardı. Sonraki günlerde ağzını pek açmamıştı. Daha çok Richard ile Herbert aralarında sohbet etmişti. Robert bu konuşmalara katılmamıştı.

Sonra üçü de gizlendikleri mağarayı bir plana uygun olarak ayrı ayrı yönlerde terk etmişti. Belirli bir noktada yine buluşacaklardı, gelemeyen oraya haber yollayacaktı.

Hesaplarına göre oraya ilk varması gereken Richard'dan bir daha haber alamamışlardı. O, kaçışın daha ilk saatinde askerlere yakalanmaktan zar zor kurtulmuştu. Ordu, tüm yörede kaçak arıyordu. Richard'ın şansı yaver gitmişti, rastlantı sonucu karşısına çıkan bir köy evinin kapısını çalmıştı. Kurtarıcısı Richard'ı kovmamış, ağzından dökülen ilk sözlerden sonra elini omzuna koymuş, onu dosdoğru samanlığın en karanlık köşesine götürmüştü. Richard tahta-

ların arasından askerlerin köyü nasıl aradıklarını, iki kişiyi de hemen elebaşı diye seçip duvara dayadıklarını görmüştü. Sonra ikisi kadın beş kişiyi orta yere getirmişler, birini sille tokat döverek öldürmüşlerdi. Yakında dönmesi beklenen köy ağasına tarlaları ekip biçecek adam gerekir diye olacak, diğerlerinin canını bağışlamışlardı. Köylüler kısa süre önce ekini kaldırmış olduğu için samanlıklar ağzına kadar doluydu. Birkaç gün sonra askerler tüm mahsule el koydu, Richard'ın yanında gizlendiği köylünün de samanlığını boşaltmaya başlamışlardı. Ölüm korkusu içini kaplamıştı, bir an önce buradan kaçıp gitmeliydi. Fakat köylü ailesi hiçbir şeyden korkmuyordu. Artık yine köleydiler. Oğullarından birini savaşta yitirmişler, ötekini de bir süre önce askerler alıp götürmüştü. Onlara kalmış olan tek şey gururlarıydı, onu da ellerinden hiç kimse alamazdı.

Richard, Robert ve Herbert ile buluşmayı kararlaştırmış oldukları yere gidemezdi. Köylüler ona ters yöne kaçmasını öğütlemişlerdi. Oradan da kuzeye doğru yürümüş ve en son yaralılar konvoyuna katılmıştı.

Fransız topraklarına ayak bastığında tel örgüler karşılamıştı onu. Robert Lohse'den bir daha haber alamamıştı. Birisi ona, Herbert Melzer'in başka bir kampta kaldığını anlatmıştı.

Richard iki kez kaçmayı denemişti: Kampa gelişinin ilk haftasında ve sonra da Marsilya limanında. Her defasında da tekrar kampa geri yollanmıştı. Tutuklular: "Yakalanması onun için belki kötü, fakat aramızda olması bizim için iyi," diyordu. Richard onlara güven veren biriydi.

Hitler Fransa'yı ele geçirdiğinde Vichy hükümeti kampı onlara devretmişti. Tüm tutuklular trenlere doldurulmuş ve Almanya'daki başka bir kampa yollanmıştı. Richard'ın içinde yolculuk ettiği vagonda herkes ona sokulmak, hiç olmazsa yüzünü görmek istemişti. O da, hareket eden hücresinde yanındaki insanlara, İspanya'da büyük alanda bağırmış olduklarını tekrar edip durmuştu. Sonra çalışma kampında, yorgunluktan, açlıktan ve soğuktan bitkin barakaya dönen tutuklulara da benzeri şeyleri anlatmıştı.

Bu arada Hitler, Stalingrad önlerine varmıştı. Gücü sanki sınırsızdı, binlerce yıl sürecekti. Richard ise, eminim sonu yakın, diye düşünmüştü. Ben görecek miyim, işte buna garanti veremem.

İşte o günlerde beklemediği bir güç akar gibi gelmiş, ruhunu doldurmuştu. Son haftalarda, açlıktan sık sık düşüp bayılan bir tutukluya yemek dağıtırken her gün gizlice fazladan bir patates vermişti. Adı Martin olan bu adamı ona, İspanya İç Savaşı'ndan tanıdığı biri göstermişti. Kısa süre sonra da tanışını kamptan almışlardı. Haftalar sonra duyduklarına göre onu bir öldürme kampına götürmüşlerdi. Gitmeden önce Richard'a: "Martin'i yaşatmak bizim görevimiz," demişti. "Onun gerçek adını kimsenin bilmesine gerek yok. Naziler onu, kimliğini öğrendikleri anda öldürür!"

Bu Martin konuşacak kadar güçlendiğinde, ağzından çıkan sözler Richard'a yepyeni bir güç vermişti. Uzun zaman sonra ilk kez tek başına olmadığını görmüştü. Hele son yılda sürekli kendi gücünden çok şey vermek zorunda kalmıştı. Çoğu zaman yanında yaşlı ve akıllı bir dost arzulamıştı. Martin kamptakilerin çoğundan dış dünyayla daha iyi ilişkiye girebiliyordu. Nöbetçilerin ve memurların ses tonundan bile dünyadaki her değişimi fark ediyor, verilen emirlerin sıklaşmasından ve sertliğinden de artan korkularını hissediyordu. Bu korkuların gerçek nedenini her zaman bilmese de kendine göre yorumlar yapıyordu.

Martin'in ailesi yoktu. Son yıllarını değişik ülkelerde geçirmişti. Berlin'de, Aleksandrinen Caddesi'nde yaşayan bir genci oğlu gibi sevmişti. Martin ondan, diğer ülkelerde dostluk kurmuş olduğu insanlardan daha sık söz ediyordu. "Adı Hans olan bu genç baştan beri bu işin içinde," diye Richard'a anlatmıştı., "Yürekli ve akıllıdır, ne yapması gerektiğini hep bilir, daha yeni başlamış olan hayatını çoğu kez hiç çekinmeden tehlikeye atmıştır. Biliyorum, çünkü İspanya İç Savaşı sırasında Berlin'i ziyaret etmiştim. Fakat sonra ondan hiç haber alamadım. Dünya savaşı onu yuttu. Ben savaşın bittiğini göremezsem sen Hans'ı mutlaka ziyaret etmelisin..."

Hayatta kalmışlardı. Savaşın bitişini ikisi de görmüştü. Birlikte Berlin'e gitmişler, Martin'in bir zamanlar yaşamış olduğu evi arayıp bulmuşlardı. Yıkıntıydı. Aynı caddede yaşlı bir yoldaş, Martin'i yine tanımıştı. Sık sık evine gelmiş olan o genci anımsayan kimi komşulara da rastlamışlardı. Çünkü böyle sağlam dostluklar başkalarının anılarında da yer ederdi. Anlatmış-

lardı, Hans'ın savaşta şehit olduğunu, fakat nerede ve nasıl, bunu hiç kimse söyleyememişti. Martin susmuştu. Hiç kimseyle konuşmamıştı, Richard'la bile, üzüntüsünden söz etmemişti.

Sonra Richard, annesini arayıp bulmuştu. Doğduğu kent bombalandığı için kadıncağız şimdi Thüringen eyaletinin küçük bir kentinde yaşamaktaydı. Hanni annesinin yanında kalıyordu. Ravensbrück toplama kampından yeni dönmüştü. Ufak tefek kadını gördüğü anda içini büyük bir korku kaplamıştı, bir deri bir kemikti, kar tanesi gibi her an eriyebilirdi. Kurye göreviyle bir kentten ötekine gidip geldiği zor yıllarda Hanni'yi cana yakın yapan o neşesiydi. Şimdi ise hasta bir çocuk gibi hiç konuşmadan bir köşede oturuyordu. Sanki insanlar arasına karışmaktan çekiniyordu. Komşu kadın çocuğunu emzirirken hüzünle onu seyrediyordu.

Tekrar bir araya gelmemiz, ayrılık yıllarında hep düşlediğimiz gibi parıltılı olmamıştı, diye Richard düşündü.

İlk zaman Martin'in de yardımı ile bir mülteci kampının kurulmasında çalışmıştı. Bir süre sonra da küçük bir kentin belediye başkanlığı görevini üstlenmişti. Ardından başka bir kente elektrik santralında parti sekreteri olmuştu. Kendi isteği ile parti okuluna devam edip, bilgilerini geliştirmişti. Şu sıralar da bazı önemli fabrikalarda toplantılar düzenliyordu.

Gece yolculuğunda yeniden gözünde canlanmış olan geçmişin tüm resimlerini zorla uzaklaştırdı. Kafasının içi dışarısı gibi kapkaranlıktı.

Robert, merdiven altındaki bölmesinde hâlâ yatmamıştı. Geçmişin anıları uykusunu kaçırmıştı. Bu anılar onu hem hüzünlendiriyor, hem de mutlu ediyordu.

İspanya'dan kaçışından sonra kamplara düşmemişti. Yolda rastlamış olduğu, ayağı kesilmiş bir Fransız'ı sınıra kadar taşımıştı. Adamın adı Michel Leroux'du. Ailesi de Robert'i bu büyük iyiliğine karşı Pirene dağlarında bir köyde saklamış, ona yeni bir kimlik de temin etmişti. "Oğullarımızdan birini kurtardığın için artık ailedensin," demişlerdi.

Franko'nun, Hitler ve Mussolini'nin desteği ile elde etmiş

olduğu zaferin ardından altı ay geçmemişti ki, Dünya Savaşı başlamıştı. Robert bu arada bir tesviye atölyesinde iş bulmuştu. O günlerde Robert, yaşamı sürekli tehlikede olmasına karşın kendini oraya kök salmış gibi hissediyordu. Çalıştığı atölye sahibinin kız kardeşi Marie, arada sırada onunla kentin kahvesinde Alman askerlerinin gözü önünde buluşuyor, kimi önemli haberleri anlatıyordu. Onunla yan yana oturuyor, ona sarılıyor, kahkahalar atıyor, omuzlarını ve kollarını okşuyordu. Robert penceresinden karanlığı seyrederken o buluşmaları anımsadı: Böylesine duygulu, yürekli bir kadına dünyada bir daha rastlanmaz.

Her buluşmaları ona doğaüstü bir olay gibi gelmişti. Sonra savaş sona ermiş, Marie'nin erkek arkadaşı esir kampından dönmüştü. Kız mutluluktan havalara uçmuş, onu öpücüklere boğmuş, tekrar sağlığına kavuşması için elinden geleni yapmıştı. Robert kızı hiç kıskanmamıştı, sadece biraz hüzünlenmişti. Sonra günün birinde yakın kentlerden birine arada sırada bir Alman yoldaşın geldiğini duymuştu. Robert onu ziyarete gitmişti. Saarland'dan gelen bu adam, ona, çöle dönmüş ülkesinden, bombalanmış kentlerden, perişan insanlardan söz etmişti. Sovyet bölgesi sınırındaki, üzerinde orak-çekiçli bayrak dalgalanan küçük barakayı da anlatmıştı. Buradan geçmek isteyenlerin evraklarını dikkatle kontrol eden askerin arkasındaki baraka duvarında asılı Stalin portresini de tarif etmişti. Kararmış yıkıntı duvarlarında renkli resimler, kırmızı parolalar. Eski okul binasında küçük ve büyük öğrencileri ile sabahlara kadar konuşan genç Sovyet öğretmen. Demiryoluna uzak bir köyde, eskiden toprak ağasına ait tarlalarda çalışmış işçiler şimdi kendi topraklarını ekip biçen çiftçilerdi. "Bunlardan çoğu eski günleri aramaya başladı bile," demişti Saarlandlı gülümseyerek. "Savaştan önce kahya yapmaları gerekeni emrederdi, onlar da hiçbir şeye kafa yormazdı."

Her an, her yerde savaş. "Yeteri kadar insan yok ülkede," diye devam etmişti Alman yoldaş. "Düşmanlarımız ise yine silahlanmaya başladı. Her şeyin çok çabuk olması gerek." Bu sözleri söylerken Robert'e şöyle bir bakmıştı.

Yurdunda onu bekleyen ya da çok özlemiş olduğu biri yoktu, fakat yine de o günden sonra Robert'in huzuru kaçmıştı. Bu yoldaş her yerin harabe olduğunu, insanların ne yapacaklarını bilmediğini de anlatmıştı.

O ise Fransa'da tesviye atölyesinin penceresinde oturmuş, çiçekler açmış bahçeyi seyretmiş, düşünmüştü, şimdi karanlık pencerede oturduğu gibi. Fransa'daki bahçe karanlık da olabilirdi, o nasılsa ne gülleri, ne de meyve ağaçlarını görmüştü. Ne demişti o adam? Yeteri kadar insan yok. – "Marie, seninle bir şey konuşmam gerek."

"Bana açıklama yapman gerekli değil, Robert. Sen evine dönmek istiyorsun. Buna karşı çıkılmaz. Biliyorum, ayrılmalıyız. Fakat o an gelene kadar da neşemizi yitirmeyelim. Bir eğlencede içmek için sakladığımız şişeyi hemen açalım."

Marie'nin kirpiklerinin titrediğini sezmişti. Sanki odanın içinde de her şey titriyordu. Demek ki ben onun için yabancı olmamışım, diye bir an Robert düşünmüştü, bundan çok korkmuştum. Ben onu iyi tanımıştım. Ancak benim gibi yüreği korku, çantası el ilanı dolu bir yeraltı insanı o anda Marie'nin, sözlüsüne rağmen, ayrılmamıza çok üzüldüğünü fark edebilirdi.

Robert, bazı olaylar ve maceralardan sonra günün birinde evine varmıştı. Taş üzerinde taş kalmamıştı. Çocukluğunu geçirmiş olduğu ev yakılıp yıkılmıştı. Annesi çoktan ölmüş, erkek kardeşi şehit olmuştu. Kız kardeşi ve kocası Hamburg'da yaşamaktaydı. Öğretmeni Waldstein'a ne olduğundan kimsenin haberi yoktu.

Onu hiç kimsenin beklemediğini, Almanya'ya dönmeden biliyordu. Yine de, bana burada gereksinim var, duygusu onu terk etmiyordu. Nereye giderse gitsin bu duygudan kurtulamıyordu. Ağzına kadar dolu trenlerde, tıklım tıklım istasyonlarda, yıkıntılar arasında, mülteciler ve yurtlarına dönenlerin doldurduğu karayollarında. Alman yoldaşın anlatmış olduğu gibi insanlar kaba ve açtı. Duvarları kaplayan afişlere, reklamlara ve resimlere kızıyorlardı. Afişlerdeki suratlar ona dikkatle bakı-

yordu. Yerlé bir olmuş vatanında onun yüzüne bakan tek insanı yoktu. Daha kısa süre öncesine dek, şimdi duvarları dolduran bu afişlerden birini bile çantasında yakaladıklarını, ister Alman, ister Fransız, isterse Belçikalı olsun öldüresiye dövdüklerini, hapıslere attıklarını çok kez gözleriyle görmüştü, yaşamıştı. İnsanların kızıp küfürler yağdırmasına sesini çıkarmıyordu. Bir köprüyü tamir etmek ya da bir otomobili kullanılmaz hale getirmek, bu gibi şeyler Robert için sorun değildi, elinden geliyordu. Nedenler, örnekler, kanıtlar sıralayarak insanları bir şeye inandırmasını ise beceremiyordu.

İspanya İç Savaşı'na katılmışların düzenlediği bir toplantıda, Erwin Enders'e rastladı. Bu yoldaş onu beraberinde Kossin'e götürdü.

Erwin, Lohse'yi getireceğini Strucks ailesine daha önceden bildirmişti: İspanya'da savaşmış, deneyimli bir yoldaş getiriyorum size, demişti. Ancak kısa süre sonra, onun için düşünülmüş görevde Robert'in yetersiz olduğu ortaya çıkınca Strucks ve Enders büyük düş kırıklığına uğramıştı. Robert gençliğinde ne doğru dürüst okumuştu, ne de bir şeyler kaleme almıştı. Fransızca ya da İspanyolcayla başının çaresine bakabilirdi, fakat Almanca bir metni başkalarının anlayacağı şekilde yazamazdı. Robert onlar için işe yarar biri değildi, ilerde de ondan yararlanabileceklerini pek sanmıyorlardı. Parti üyesi olmak için yaptığı yazılı müracaat iyice incelendi. Bereket versin, doldurması gereken formdaki sorulara verdiği yanıtları onaylayacak dostlarını bulabildi. Savaş yıllarında attıkları ceza kampında ciğerine kurşun saplanan ve ağır yaralanan amca oğlu Andreas Lohse yine Köln'de yaşıyordu. Babasının köydeki evinde öldüğünü anlatmıştı. Robert'in İspanya'dan kaçarken yardım etmiş olduğu Michel Leroux, Pirene dağlarındaki köyünde yaşamını sürdürüyordu. Tesviye atölyesi sahibi ise şimdi Toulouse'da parti başkanı olmuştu. Kız kardeşi Marie evlenmişti, yolladıkları mektuba eklediği karta ona selamlar yazmıştı. 1946 yılının yazında Robert, SED partisine üye kabul edilmişti.

Aylar birbirini kovalıyordu. Çalıştığı fabrika başlangıçta merdaneler, sabanlar ve tırmıklar imal ediyordu. Yaşlı Jana-

usch'un toplantıda söylemiş olduğu gibi, büyük zorluklar altında fabrikadaki fırını çalıştırmayı başarmışlardı. Sönmemesi için de sürekli başında durmuşlardı. Fabrikayı yeni baştan inşa etmek için çevrede yeteri kadar hurda makine ve parça bulmuşlardı; Kossin'de, harap olmuş yakın kent ve kasabalarda da.

Robert tamir atölyesinde görevliydi. Denizlerin fırtınası sakinleşmiş, sular geri çekilmişti. Yaşam normalleşmişti, o ise bu yaşamın biraz gerisinde kalmıştı. O güne kadar başından geçmiş olanları birkaç saat önceki toplantı yeniden tazelemişti. Anılar yanıyordu, alev alev.

Richard beni tanıdı mı, tanımadı mı, bu önemli değil, diye Robert düşündü, önemli olan onunla konuşup sohbet edebileceğim. Yaşamda olması güzel.

İkinci Bölüm

1

Güz Avrupa'yı bir baştan bir başa geçiyordu. Ormanları silkeliyor, kırmızı ve kahverengi yaprakları önüne katıyor, ovalarda ve nehirlerde, yıkıntılar ve mezarlarda sürüklüyordu. Ural dağlarından geliyordu Elbe nehri kıyılarına. Peşinden kar bulutları yükseliyordu. Ardından her şey yine kayboluyor, toprakların üzerindeki gizem kalkıyor, yapraksız, çırılçıplak bir doğa kalıyordu geriye. Donuk havanın soğukluğunda kimi fabrika bacalarından yükselen duman duruyordu. Güz yoluna devam ediyordu, Elbe'den Ren nehrine. Burada mola veriyordu. Tembelleş olmuş gibi burada kalıp dinleniyordu. Ağaçlara her renge girmeleri için zaman tanıyordu, yanan yaprakların da dallarında sallanmalarına biraz daha izin veriyordu. Düşünselerdi, anavatanları olan dallara mı geri döneceklerdi yoksa toprağa mı bırakacaklardı kendilerini. Üzüm bağlarını da yumuşak, altın parıltısı sislere büründürüyordu. Sanki ondan önce doğada hiçbir şey olmamıştı, ondan sonra da olmayacaktı. Çünkü bu topraklar güzündü. Güneyin sahibinin de yaz olması gibi.

"Bana babam anlatırdı," dedi ticari müşavir Castricius, hizmetkârı genç bayan Helferich'e, "her savaştan sonra doğanın erkek çocuk dünyaya getirdiğini, mükemmel şaraplık üzümler de."

Sabırsızlıkla misafirlerini bekliyordu. Küçük masadaki kanyak kadehlerini eliyle şöyle bir düzeltti, pencereden Taunus tepeleri arasında kıvrılan beyaz yola göz attı. Görünürlerde otomobil yoktu. Konuşmaya devam etti: "Ailemiz bunu, babamı da sayarsam, üçüncü kez deniyor. O yetmiş savaşından sonra annemle denemiş, ben doğmuşum, ardından da vaftizimde son yılların en iyi şarabını içmişler." – "Sayın efendim, siz hep genç kalmışsınız," diye Helferich konuştu, "yaşınızı söylemeseniz, sizi gören zaman durmuş sanır."

"Bence bu boş inanç, zaman durmaz. Önemli olan kişinin ya-

şamın her dönemine uyum sağlamasıdır. Fırtına başlar başlamaz ruhunu tanrıya teslim edene mutlaka yıldırım çarpar." – "Yapmayın lütfen böyle şakalar," diye Helferich konuştu. "Bu şaka falan değil." Castricius karşı çıktı. "Ben çok ciddiyim. Sizler en küçük şeyi ciddiye alıp büyütüyorsunuz. Ren'in öteki kıyısını Fransızlar işgal ettiğinde, sakın oraya gitmeyin, demiştiniz. Söylediklerinizle başımı şişirmiştiniz. Orada her şeye el koydular, her şey yok oldu, demiştiniz. Sağda solda anlatılanlara, dedikodulara inanmıştınız, yeni bölge amirinin çılgın emirler yağdırdığını, her makama da komünistlerle toplama kamplarına atılmışları yerleştirdiğini söylemiştiniz. Sonra ne oldu, yaz tatilinden geri dönmedi adam, bu yeni amir!"

Helferich konuştu: "Böyle olacağı önceden bilinir miydi?" – "Tabii bilinirdi. Ne gelebilirdi bizim başımıza? Dostum Baudin, küçük oğlunun buraya tayin edildiğini ve bizimle ilgileneceğini bana niçin önceden haber vermişti sanıyorsunuz?"

Ayağa kalktı, dışarı baktı, sonra yine oturdu ve konuşmaya devam etti: "O gün eve henüz gelmiştim, birden kapıda bir otomobil durmuş ve küçük Baudin inmişti. 'Tanrıya şükürler olsun!' diye seslenmişti. 'Evinize bir şey olmamış. İnşallah o rengarenk camlar da duruyordur. Deniz kızlı kilise pencereleri!' – Ben de ona, mahzenin pencerelerine bir şey olmadı, demiştim. Fakat sizin o çılgın işgalcilerin bizi mahzenimizde pek rahat bırakacağını sanmıyorum. – 'Babamın 1918'de yapmış olduğu gibi yaparız biz de,' demişti. 'Mahzen kapısını mühürleriz. Sonra da Castricius, siz benim misafirim olursunuz.' – Anımsıyor musunuz bayan Helferich küçük Baudin'i? Babası onu çocukluğunda her yere beraberinde götürürdü, bizim de Nora'mızı götürdüğümüz gibi."

"Tabii anımsıyorum," diye Helferich konuştu, "çok küçüktü Nora o zaman. O kötü kazadan çok yıllar önceydi."

"Hangi kötü kazadan?"

"Bay Klemm'in, ilk nişanlısının, Kasteler köprüsünde geçirdiği kazadan..."

"Ah, evet, haklısınız," diye mırıldandı Castricius, "bir an için unuttum. Yaşınızı söylemeseniz, sizi gören zaman durmuş sanır,

dediniz az önce. Fakat ben yaşlandığımı fark ediyorum, unutkanlığım arttı. Örneğin, o kazayı unutmuş olmam gibi. Başınıza geldiğinde, hiç unutmayacağım, dediğiniz en kötü olayları en kısa sürede unutmanız bence çok korkutucu. Niçin mi? Kötü şeyler oldukları ve yaşamınızda belki bir kez başınıza geldiği için unutulmamalı onlar. İnsan yaşlanınca belleğini önemli ve kalıcı şeylere ayırıyor. Bayan Helferich, otomobil geliyor!"

Kızı Nora ile üç torununu hasretle beklemekteydi. Savaş yıllarını hep birlikte "Sonnenblick" de geçirmişlerdi. Castricius sonra bu evin koruması ve bakımı sorumluluğunu Helferich'e vermişti. Her ikisi de, hem ev, hem de hizmetkar Amerikalılar'ın korumasındaydı. Kendisi de gerçek evi olarak kabul ettiği, Fransız bölgesinde kalmış olan 'Melanie'ye yerleşmişti. Damadı Otto Bentheim savaşın son haftalarında tutuklanmıştı. Bereket versin Elbe nehrinin sol kıyısında. Adli müşavir Spranger onu buradan kurtarmayı becermişti. Hiçbir zaman bozulmayan dostluklar ve yılların verdiği deneyimler bunu başarmada önemli rol oynamıştı. Kızı Nora çok zor iki yıl geçirmişti.

Damadının SS görevlisi olması Castricius'u pek rahatsız etmemişti. Bu nedenle de evlenmemelerine pek ses çıkarmamıştı. Bentheim'ın anne babasını iş dünyasından tanıyordu, kızı da genç Bentheim'a aşık olmuştu. Nora'nın yine güldüğüne, neşelendiğine çok sevinmişti, ne de olsa kızı nişanlısının üzücü ölümünden sonra bir deri bir kemik zayıflamıştı.

Castricius daha ilk günden Hitler'e şans vermiş, dostlarına da Nasyonal Sosyalist'lere destek vermelerini öğütlemişti, fakat ilerki yıllarda Naziler'le pek ilişkiye girmemişti. Beklenildiği gibi de fabrikalara ve bankalara, tüm ekonomiye çok faydaları olmuştu. Yeni damat arada sırada eve partiden bir sürü gürültücü dostunu getiriyordu. Atıp tutuyorlardı, karnavaldaki konuşmacılar örneği, saçma sözlerine Castricius dayanamıyordu. Naziler'e karşı çıkmaması ve evinde yapılan bu toplantılar onun çevrede pek sevilmemesine yol açmıştı. Daha ilk günden babasının fabrikalarında düzenli çalışılmasına dikkat ediyor, söylediği gibi de, demir telli süpürge ile düzen sağlıyordu.

Şu sıralar ise Castricius damadını anımsadığında keyifle gü-

lümsüyordu. Paçavraya çevirdiler onu, diye düşünüyordu. Birden gülümsedi, en küçük torunu çığlıklar atarak içeri girmişti.

Peşinden de diğerleri ona doğru koştu. En küçüklerinin adı Waldtraud'du, en çok da bu kızı seviyordu, atladığı gibi dizine tırmandı, oturdu. Torununa öpücükler kondurdu, diğerleri de dedelerinden birer öpücük aldı.

"Kızını da unutma," diye Nora gülümseyerek konuştu ve koltuğun kenarına ilişti. Yine kendine gelmişti. Bir köylü kızı gibi topluydu, sağlık fışkırıyordu. Ağzı iri ve güzeldi, uyanık bakan gözlerinde kurnazlık vardı, tıpkı babası gibi. Üç çocuk doğurmuş, çok sıkıntılı günler geçirmiş olduğunu hiç belli etmiyordu. En büyük oğlu artık omzuna gelmişti. Tıpkı babası Otto'yu andırıyordu. En küçük oğlunun yüzünde ise Castricius ailesinin çizgileri vardı. Kıza gelince, o biraz daha değişikti, yeni nesildi, cingöz bir şeydi.

Otto Bentheim kapıda duruyordu. Sivil giysiler içinde alışılmamış bir görünümü vardı, çekiniyormuş gibiydi de.

"Hoş geldin, oğlum," dedi Castricius. Elini sıkacağına hemen kadehlere içki doldurmaya başladı. "Hangi işgalcinin içkisini istersiniz? Byrrh, Scotch, Kentucky?"

"Votkayı unuttunuz, dostum," diye seslenen hukuk müşaviri Spranger'in sesini duydu.

Castricius kucağındaki torununu indirdi ve dostunu selamlamak için yerinden doğruldu. Konuştu: "Neler getiriyorsunuz bakalım bize Prusya'dan? Elbe ötesindeki fakir dostlarımızın patatesini içmeyelim." – "Ah, öyle demeyin. Bu sizin sandığınız gibi bayağı bir patates içkisi değil..."

Castricius elindeki şişeyi gözlerinden uzakta tutup okumaya çalıştı. Spranger beraberinde getirmiş olduğu hediyenin bıraktığı etkiden memnun, konuşmaya devam etti: "Şu harfler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, demek. Bayan Helferich, lütfen bir mantar açacağı verin. Berlin'de her ülkeden içki bulabilirsiniz."

"İlginç, hiç de fena değilmiş," diye Castricius konuştu. Kadehini boşalttı, koltuğuna oturdu ve torununu tekrar kucağına aldı. Kızı Nora başını babasının başına dayadı. Spranger, dudaklarında hafif bir gülümseme, yine bir araya getirmiş olduğu bu

mutlu aileye bir an baktı. Konuştu: "Haydi Bentheim, onurlu olmaktan vazgeçin de, elinizi kayınbabanızın omzuna koyun. Keşke bir fotoğrafçı olsaydı burada."

Castricius bu kez gülümsemedi. "Haydi Nora, dostumuz Spranger'e hak ettiği öpücüğü ver," dedi.

"Kim böyle bir öneriye, hayır, diyebilir," diye Spranger konuştu, fakat Castricius'un sözlerinin pek hoşuna gitmiş olmadığı da belliydi. Sonra devam etti: "Castricius, ben o olayla sırf sizin için ilgilenmiştim. Başarı elde edebilmek için de bazı başka şeylerde geri adım atmak zorunda kaldım. Siz de biliyorsunuz ki, adınız benim için çok önemli. Ancak kendi adımın da zarar görmemesi gerekli..." Castricius, dostunun söylediklerine kulak kabarttı. Spranger'in, bütün ailenin bir arada olduğu bu andan yararlanmak istediği belliydi.

"Bakın, Bay Bentheim," diye devam etti, "söyleyeceklerimin sizin kişiliğiniz ile hiç ilgisi yok. Siz inceliği seven, gönül kırmaktan kaçınan biri olabilirsiniz, fakat biz şimdi böyle şeylere hiç önem vermeyen bir dönemde yaşıyoruz. Bazı şeyleri yıkayıp temizlemek için Main nehrinden Ren nehrine henüz yeteri kadar su dolmadı..." Bir davada konuşuyormuş gibiydi, odada hiç kimse ağzını açmıyordu. "Göreceksiniz, çok geçmeyecek sizler burada, Batı'da önemli bir konu olacaksınız. Ben Berlin'e gidiyorum ve ilerde verilecek önemli kararlarda benim adımdan da söz edilecekse ağırlığını yitirmemiş olması gerekir. Örneğin, daha önce basında yer alırsa bu hiçbirimiz için iyi olmaz. Gazetelerde, Otto Bentheim niçin serbest dolaşıp duruyor, sorusunu okumak istemiyorum. Kayınpederinizin de böyle bir gelişmeden memnunluk duyacağını hiç sanmıyorum. Biliyorsunuz şimdi bir araya gelmiş kimi önemli güçler ondan önemli şeyler beklemekte. Evlerinden birini sizlerin konaklamasına ayırdı..."

Bayan Helferich yan odadan seslendi: "Yemek masası hazır!"

"Bir dakika daha," diye Spranger konuştu. "Benim önerimi kabul edin ve burada mümkün olduğu kadar kısa kalın. Şimdi hep birlikte bayan Helferich'in hazırlamış olduğu o leziz yemekleri yiyelim. Fakat sonra karınızı ve çocuklarınızı alıp en kısa yoldan babanızın evine gideceksiniz. Üç saatlik bir yolculuk. Gece yarısından önce varırsınız oraya."

"Fakat, niçin?" diye Nora bağırdı, ümitsizliğe kapılmış gibiydi. "Burada kalacağımız için nasıl da sevinmiştim, biz artık çok yorgunuz." – "Bakın sayın bayan," diye Spranger konuştu, "bana göre eşiniz bu yörede oldukça tanınmış biri. Çok önemsiz, küçücük bir olay babanızı zor durumlara düşürebilir. Hem kayınpederiniz de sizi bekliyor. Göreceksiniz orada da mutlu olacaksınız! Peki, bu gece değil, fakat yarın sabah mutlaka, çok erkenden o yaz evine doğru yola koyulmalısınız. Bentheim'ın yazlığında bir kez misafir kalmıştım, ne kadar güzel olduğunu biliyorum, hele şimdi ılık güz aylarında daha da rahattır orası. Eşiniz için de çok gerekli, başından geçenlerden sonra iyice bir dinlenmesi gerek. Oraların temiz havasında, yalnızlık, ormanların sessizliği... Sayın bayan, böyle bir şeyi mutlaka doktoru da ona öğütleyecektir."

"Baba, sen ne diyorsun?" diye Nora sesini yükseltti. Üzüntüsünden neredeyse ağlayacaktı. Castricius da düş kırıklığına uğramış bir çocuk gibi bakıyordu. Kucağındaki küçük torununa sarıldı, saçlarındaki bağı ile oynadı. Sonra birden çocuğu kucağından indirdi ve ellerini çırpıp, yüksek sesle: "Haydi, yemek masasına!" dedi. Ardından da usulca: "Ne yazık ki Spranger haklı," diye ekledi.

Yemek masası zengindi. Takımlar gümüştendi, vazolara kötü kokan, ucuz çiçekler konmamıştı. Tabakların ve şişelerin altına taze üzüm yaprakları yerleştirilmişti. Çocuklar ayıklanmış cevizlere ve büyük bardak tatlı elma suyuna çok sevindi. Yetişkinlerin severek içtiği Ren havzası ve Fransız şarapları da masadaydı. Onları Castricius gelirken Rüdesheim'daki evinden getirmişti. Sepetlere de ince, uzun Fransız ekmeği konmuştu. Yemeklerin malzemelerini çoğunlukla Amerikan pazarından temin etmişlerdi. Hem Amerikan-İngiliz, hem de Fransız bölgesinde yaşamalarının doğallıkla kimi yararları vardı. Castricius kimi yanlış anlamaları ortadan kaldırdıktan sonra işgalciler, bu evi kullanmasına izin vermişti. Misafirlerini bazen buraya, bazen de öteki evi 'Melanie'ye davet ediyordu. Çevresiyle ilişkilerini kurmuştu. Castricius hem gülüyor, hem de sövüyordu: "Biz onlara gerekliyiz, Helferich, ikimiz de. Hele en çok da siz. Hazırladığınız mönüler en çok Fransızlar'ın hoşuna gidiyor. Adamlar iki yıldır buradalar, hâlâ Rü-

desheim şarabını Hochheim şarabından ayıramayanlarla aynı masaya oturmak istememeleri bence çok doğru."

Helferich'e dönüp fısıldadı: "Kendinizi aşmışsınız!" Gurur ve sevinç kadının soluk yüzünde lekeler oluşturdu. Helferich düşündü, Bentheim'ın masada oturacağı yeri diğerlerinden biraz fazla süslemiştim, Castricius acaba fark etti mi? Bahçe kapısına bir 'hoş geldiniz' çelengi asmasına izin vermemişti. Oğullar savaştan ya da esir kampından döndüklerinde böyle bir çelenk asmak gelenekti. İzin vermemesinin nedenini anlayamamıştı.

Spranger de biraz sonra ciddiyetini kaybetti. Eski dostunu kıskanmıyor değildi. Castricius ona doğru eğildi: "Daha kaç saat oturacağız bu masada?" dedi. "Diyelim ki, üç saat. Öyle ise başlayalım. Hayatın ciddiyetini sonraya bırakalım." Davet sahibi hemen neşelenmişti, Spranger ise birkaç kadeh şaraptan sonra.

Çok misafirleri olduğu akşamlarda Helferich yakın köylerden birinden yardımcı çağırıyordu. En çok da, ev idaresi öğrenmiş olan Binzheimli Susi'yi getirtiyordu. Susi neşeli, temiz, becerikli, genç bir kadındı. Ne yapacağını söylemeye pek gerek olmazdı. Elinden gelen en güzel şey de, tepsilere hazırladığı lezzetli soğuk mezelerdi.

O akşam da çalışmıştı. Bulaşıkları yıkadıktan ve dolaplara yerleştirdikten sonra bisiklete atlayıp köyüne dönmeye karar verdi. Gelirken, ertesi gün de çalışacağını ummuştu. Fakat misafirlerin ve ev sahiplerinin beklenmeyen dönüşü işini bozmuştu. Bisikletle köye varması hemen hemen bir saat sürdü. Etekliğinin altına saklamış olduğu paket onu gebeymiş gibi gösteriyordu. Sofradan kalanları paket etmesine Helferich karşı çıkmamıştı, fakat yine de bu yemeklerle köylülerin karnını doyurmasını pek doğru bulmadığını söylemişti. Ne de olsa Bay Castricius bu yemeklerin malzemelerini özel temin etmişti.

Susi'nin ailesi köylüydü. Erkek kardeşleri savaştan önce fabrikada çalışmıştı. Savaş başladığında askere alınmışlardı. Sonra peş peşe eve dönmüşlerdi. Biri doğru cepheden gelmişti, öteki de esir kampından. Köyde aç kalmıyorlardı. Aile bir buçuk hektar tarlaya sahipti. Patates ve pancar ekiyorlar, tavuk, kaz ve keçi

besliyorlardı. Köyleri dolaşıp gıda malzemesi toplayan büyük kentli istifçileri yanlarına yaklaştırmıyorlardı.

Eskiden işçilerini Ren-Main havzasından temin etmiş olan Bentheim tesisleri savaş sonrasında küçük çapta da olsa çalışmaya devam ediyordu. Tesisin bir bölümü yıkılmıştı, kimi makineler de sökülmüş, götürülmüştü. Tekrar işe dönenler günde ancak birkaç saat çalışıyordu.

Köy odası doluydu. Annesi dışında oradakilerin tümü erkekti. Susi çoğunu tanıyordu. Hepsi de eşi Gustav ve erkek kardeşleri gibi savaşa gitmiş fabrika işçileri idi. Bir deri bir kemiktiler. Karınlarının aç olduğu da, güz güneşi yanığı suratlarından okunuyordu. Soluk yüzlüler ise, tekrar çalışmaya başlayan fabrikanın güneş görmeyen işçileriydi.

Susi bakışlarını odada şöyle bir gezdirdi. Gördüğü her surat üzerine bir öykü anlatabilirdi, ne de olsa çocukluğundan bu yana onlarla beraber olmuştu. Sadece babası ile kardeşi Hannes'in arasında oturanı daha önce hiç görmemişti. Odadakiler bakışlarını dikmiş, Susi'ye bakıyorlardı. Güçlü, temiz ve sağlıklı görünümlü güzel bir kadındı. Gustav'a layık biriydi, ne de olsa o da dürüst bir adamdı. Babası ile Hannes'in arasında oturan yabancı, sanki Susi ona bir kötülük yapmış gibi bakıyordu.

Annesi oturduğu yerden fırladı ve elindeki paketi alıp, bir kenara kaldırmak istedi. Fakat Gustav hemen davrandı, paketi aldı, ipini kesip içindekileri masaya boşalttı. Küçük bir torba da sigara izmariti çıktı paketten. Odadakiler izmaritleri aralarında paylaştılar, tütünlerini ayırıp, kendilerine sigara sardılar.

Susi bu arada mutfağa geçti ve beraberinde getirmiş olduğu kahve telvesini yeniden kaynattı. Konserve kutularında kalmış artıkları da, Fransız ekmeği dilimlerine elinden geldiğince sürdü, bir tabağa koydu ve Helferich'in öğretmiş olduğu gibi birkaç parça domates ve sebze ile süsledi.

Odada oturanlar mutfaktan gelen kahve kokusunu zevkle burunlarına çekti. Susi'nin masaya koyduğu tabaktaki ekmek dilimleri göz açıp kapayıncaya dek bitiverdi. Annesi suratını buruşturdu, kızının getirmiş oldukları çocuklarının hafta sonuna dek karınlarını doyururdu.

"Senin orada çalışman bizler için büyük mutluluk," diye Gustav konuştu. Hannes de söze karıştı: "O ev korsan yatağı gibi bir yer." – "Hepsi yine orada," diye Susi anlattı. "Nora da geldi, kocası ve çocuklarıyla beraber. Berlin'den de ziyaretçileri var. Bıyıklı ve gözlüklü biri. Ben onu daha önce hiç görmemiştim."

Hannes'in yanında oturmakta olan yabancı birden sordu: "O evin sahibi şu Castricius değil mi?" Gustav ayağının ucuyla Susi'ye dokundu. Fakat karısı nedenini anlamadı. Yabancıya kahverengi gözleri ile baktı ve sakin bir ses tonuyla yanıt verdi: "Evet, haklısınız." dedi. "Savaş yıllarında burada yaşamış olan Nora da kızı," diye ekledi. "Onunla beraber gelen kocası galiba, şu Otto Bentheim, değil mi?" Bu kez de Hannes ayağı ile Susi'ye dokundu. Genç kadın yine anlamadı niçin dürtüklediklerini. Sakin bir sesle anlatmaya devam etti, hatta bu ünlü aileyi tanıdığı için biraz da gururla: "Evet, doğru. Damatları oluyor. Castricius ve Bentheim birlikteler, bunu burada herkes bilir."

O yabancı, odada içki içmeyen, yemek yemeyen tek kişiydi, sanki tat alma duyguları ölmüştü.

Az sonra da çıkıp gitti. Susi hemen sordu: "Kimdi bu?" – "Tanıyamadın mı onu?" diye annesi konuştu. "Born'lu kambur Ursel'in oğlu Anton." – "Peki, fakat beni niçin dürtükleyip durdunuz?" – "Bazı bilgileri vermeyesin diye," dedi kardeşi Hannes. "Otto Bentheim'ın geri dönmüş olduğunu bizlerden öğrenmesin istedik." Gustav da söze karıştı: "Çünkü kafasına bir şey takmış Anton," dedi. "Ne takmış kafasına?" – "Bentheim'ı vurmayı." Susi birden irkildi: "Tanrım, fakat niçin?" diye heyecanla konuştu. "Başına güneş vurmuş olacak," diye odadaki köylülerden biri söze karıştı. "Rommel'le birlikte çöllerde savaştı da." Hannes konuştu: "Birinin o köpek herifi vurması için güneş geçmesine gerek yok ya! Bentheim'ın işlemiş olduğu suçların haddi hesabı yoktur! Şimdi burada yaşayan oğlu mu mirasına konsun istiyorsunuz?" – "Ne kaldı ki ona," diye annesi mırıldandı. "Öyle konuşma," diye eşi sözünü kesti, "çelik kasalarına hiçbir şey olmadı. Tüm patentler, buluşlar ve de deste deste paralar o kasanın içinde duruyor. Her şeye yeni baştan başlayabilirler." – "O zaman sizler de yine iş bulur, para kazanırsınız." – "Saçma-

lama," diye Gustav sesini yükseltti. "Fabrikaların çoğu artık Bentheim'ın değil. Elinden aldılar. Savaştan onlar da suçlu."

Susi huzursuzlaşmıştı. Sağa sola bakınıp duruyordu. Bir şey daha sormak istedi. Fakat vazgeçti, düşünceli düşünceli oturmaya devam etti.

Dayanamadı, gece yatakta Gustav'a sordu: "Şu Bornlu Anton, savaşın suçlularından biri Otto Bentheim olduğu için mi ona karşı?" Gustav konuştu: "Onun dediğine göre, sevgilisi Resi'nin ölümünden Otto Bentheim suçlu. Ona bunu, savaştan döner dönmez karşısına çıkan arsız Paula söylemiş. Bentheim'ın Gestapo'yla birlikte fabrikaya geldiğini ve Resi'yi götürmelerini söylediğini anlatmış Anton'a. O günlerde Afrika'da olan Anton'un bu olaydan haberi yokmuş. O zavallı Resi sessiz kızın biriydi. Çiçek gibiydi, kampa atılınca kısa zamanda solup gitmiş. Anton Resi'yi deliler gibi severdi, cepheden döneceği günü iple çekiyordu. Köyüne vardığında sevgilisinin niçin koşa koşa onu karşılamaya gelmediğine şaşırırken, şom ağızlı Paula karşısına çıkıp olup biteni baştan sona anlatıyor! Anton'un dünyası başına yıkılıyor. Savaşta tüm yaşadıklarının ardından, gelince öğrendikleri de onu çılgına çeviriyor. Şimdi kafasına koymuş, Bentheim'ı vuracak!"

"Onu anlıyorum," diye Susi konuştu. Ellerini başının altında kavuşturmuş yatıyordu. Sanki hiç nefes almıyordu, iri göğsü hareketsizdi.

"Niçin onu anlıyorsun?" diye Gustav sordu ve yattığı yerden hafifçe doğruldu. Karısı sesini çıkarmayınca da heyecanla sormaya devam etti: "Kime yararı var bunun? Bizi faciaya sürüklemiş olan o hergelelerden birkaçını Nürnberg'de astılar. Çoğu yine özgür, dolaşıp duruyor. Öyleyse, her önüne gelen onlardan biriyle hesaplaşmaya kalksın. Olur mu?" Susi konuştu: "Niçin olmasın?" – "Sus," diye Gustav karşı çıktı. "İstersen yarın kardeşin Hannes'e sor. Anton da böyle bir şeyi yapmak istese tek başına altından kalkamaz." – "Biliyorum," dedi Susi, "başaramayacağını da biliyorum. Az önce aramızdan ayrılır ayrılmaz doğru Castricius'un evine gitmiş bile olsa, Bentheim'ı vuramaz. Çünkü geç kalmıştı. Otto Bentheim orada gecelemedi. Yemekten

sonra ailesiyle birlikte evden ayrıldı."

"Gördün mü, sus artık," diye Gustav konuştu. Onun için önemli olan savaşta ölmediği ve yaşamaya devam ettiği idi. Karısı da yaşıyordu ve gece yanında yatıyordu.

2

Eve ilk gelen Robert Lohse oldu. Kossin'deki fabrikadan çıkar çıkmaz doğru evin yolunu tutmuştu. Hava kararmadan çatlak pencerelere kağıtlar yapıştırmak istiyordu. Soğuklar başlamadan bunu yapmalıydı. Enders'lerde bu görev ona verilmişti. İlk kez 1945 güzünde buraya yerleştiğinde yapmıştı. Şimdi üçüncü kez yapacaktı.

Her eve gelişinde olduğu gibi o akşam da ilk önce Lene Nohl'a baktı, "iyi akşamlar" dedi. Uyumaya giderken de hep önce ona "iyi geceler" dilerdi. Lene Nohl da gülümseyerek başıyla selam verirdi. Ya bir şeyler diker ya da çocuğu ile ilgilenirdi.

O akşam kadınlar ve çocuklar masanın çevresine toplanmıştı. Ailenin iki gelini, Elfriede ve Lydia gibi Lene Nohl da Kossin-Neustdat'taki, eski adı Suttner olan ampul fabrikasında çalışmaktaydı. Bu fabrikayı halk, sahibi çoktandır –Hitler'den, hatta savaştan önce– Suttner olmasa da hâlâ onun adıyla anıyordu. Robert masadaki tabağında bir zarf durduğunu fark etti. Odadakiler onun zarfı eline aldığını, evirip çevirdiğini, yırtıp açtığını ve içinden çıkan kağıdı okuduğunu gördüler. Yüzünün o anda birdenbire değişiverdiğini de sezdiler. Bilmedikleri bir nedenden dolayı böyle değişmiş olacağını anladılar.

Lene Nohl şaşırmış gibi ona baktı. Fakat Robert bu bakışları fark etmedi bile. Richard'ın onu tanımadığı ya da tanımak istemediği fabrikadaki o toplantıdan düş kırıklığı içinde eve döndüğü ve kimsenin suratına bile bakmadan merdiven altında kaybolduğu akşam da odadakilerin şaşkın bakışlarını fark etmemişti.

Zarftan çıkan mektup Richard'tan geliyordu. Yakında Kossin'e geleceğini yazıyordu. Belki de bu ay içinde. – Demiryollarının bir bölümü henüz tamir edilmemişti, posta çok ağır çalışıyordu, ay sonu yaklaşmıştı. O yarın da gelebilirdi.

Robert masadaki Lene Nohl'a döndü ve konuştu. Sanki kafasından geçenleri, ruhunda olup bitenleri bu kadının hemen öğrenmesi gerekiyormuş gibi. "Richard Hagen, şu ölmüş sandığım kişi, geçen hafta burada konuşma yapmış olan dostum, yakında gelecekmiş." Lene Nohl da, sanki bu mektubun Robert için ne kadar büyük bir önem taşıdığını biliyormuş gibi gülümsedi, yüzü sevinçle aydınlandı. Diğer kadınlar sevincinin nedenini anlamıştı. Öldü sandıkları insanlar tek tek geri dönüyordu. Böyle bir mektup bana da gelebilir, diye Lene düşünmüş olabilirdi.

Robert'in eve yerleşmesinden çok kısa süre sonra Lene Nohl çıkagelmişti. Henüz herkes iç içe yaşamaktaydı. Eski villanın giriş holü ve ilk katın bir bölümü olan bu büyük odanın her köşesinde bir yatak duruyordu. Erwin Enders, Robert Lohse ile karşılaşıp, ona kısa bir süre için burada kalabileceği sözü verdiğinde, odanın kısa sürede böylesine dolacağını hiç ummamıştı.

Islak ve soğuk bir güz gecesiydi. Aniden kapı açılmış ve yabancı adamın biri içeri girivermişti. Kapı, nehir kıyısındaki diğer evlerde kalanların yaptığı gibi o gece kilitlenmemişti. Biri unutmuş olacaktı. Hızla içeri giren adam yüksek sesle: "Buraya koyuyorum!" demişti. "Ne yaparsanız yapın!" Sonra da elindeki bebeği, kapının yanında duran, içi çeşitli ev eşyası dolu sepete bırakmış ve koşarak dışarı fırlamış, yağmurlu gecede yürüyen mültecilerin ardında kayboluvermişti. O gece mülteciler, bir yerden gelen emirle Kossin ana istasyonundan Neustaedter istasyonuna yollanmıştı. Fakat buradaki köprü en son bombardımandan bu yana yıkıktı, henüz tam tamir edilmemişti. Adamın acele etmesine hiç gerek yoktu. Peşinden koştuğu mülteciler nasıl olsa köprü başında durmak zorundaydı.

Bebek ağlamamıştı, ya çok güçsüzdü ya da ölmüştü. Adamın arkasından annesi de odaya girmişti. Çekip giden adam, Lene Nohl'ün adım atacak gücü kalmadığı için bebeğini bir süre taşımıştı. Genç kadın kendini yere, sepetin yanına bırakmıştı. Daha odadakiler ne olduğunun farkına bile varmadan, koşarak gelen Bayan Enders önce dış kapıyı kilitlemişti. Doğru da yapmıştı, az sonra köprü başından geri dönen mülteciler kapılara vurmaya başlamıştı. Sonra bebeğin yanına gitmiş, sepetten bazı şeyleri çı-

karmış, bebeğe yer açmıştı. Birkaç kumaş parçasını da altına yaymıştı. Bu arada sepetin sahibi kadın dalmış olduğu uykudan uyanmıştı. Hemen yerinden fırlamış, söylenmeye başlamıştı. Ne de olsa o da, iki çocuğu ve kurtarabildiği birkaç parça eşya ile buraya sığınmıştı. Sefalet içindeki insanların hırsızlık yaptığını biliyordu. Bayan Enders bebeği kucağına almış ve sepeti kadına uzatmıştı. Nohl çocuğunu Enders'ten almak istemişti. Fakat elleri soğuktan donmuştu, giysileri sırılsıklamdı. Bu arada, bir kenarda duran yatağında, başını sırt torbasına dayamış, üzerine paltosunu örtmüş, olup biteni seyreden Robert de ayağa kalkmıştı.

Son on yıl içinde birçok ülkede benzeri sefaleti çok yaşamış, sayısız mülteci konvoyu görmüştü. Yakıcı sıcakta ve dondurucu soğukta, tozlar içinde ve yağmur altında yürüyen o insanlar sanki arada sırada konaklıyor, fakat tüm yaşamları sürekli bir yerden bir yere kaçmakla geçiyordu.

Bu arada Bayan Enders yandaki bölmeden torunu Toni'nin bir gömleğini alıp getirmiş ve bebeği ona sarmıştı. Üzerinden çıkardığı ıslak giysileri de kurumaya asmıştı. Az sonra da, istemeye istemeye ve içi sızlayarak torunlarının hakkı olan çorbadan birkaç kaşığı küçük bir tasa koymuş, bebeğe getirmişti. Ne de olsa Bayan Enders aç kalmakla açlıktan ölmek arasındaki farkı çok iyi bilen biriydi.

Yabancı bebek, vücudu ovalandıktan ve kuru elbiseler giydirildikten sonra kıpırdanmaya başlamıştı. Başını oynatmış, eliyle kaşığa dokunmuştu. Bu arada Robert yanlarına sokulmuş, Bayan Enders'in söylediği gibi bir eliyle bebeğin başını, diğer eliyle de ellerini tutmuştu. Enders çorbayı içirmeye başlamıştı. Annesi de ürkek ürkek onları seyrediyordu. Gözleri şişmiş, ıslak saçları tel tel birbirine yapışmıştı. Başını birkaç kez zorla kaldırıp Robert'e bakmıştı. Bebek çorbayı bitirmiş, hatta kaşığı yalamıştı bile. Bayan Enders biraz daha çorba getirseydi, mutlaka onu da bitirecekti.

Sonra Robert paltosunu almış, Lene Nohl'la bebeğine sarmıştı. Kadın itiraz bile edecek durumda değildi. Robert sanki tam zamanında gelmişti Kossin'e, Enders'lerde bu kadınla bebeğine rastlamak, geçirdiği zor yılların ardından onlarla beraber olmak için. Bu bir alınyazısı mıydı?

Ancak aradan geçen günlerde bu duyguları kaybolmuştu. Lene Nohl ve bebeği de aynı odada yaşamaya başlamıştı. Kayıp arama bürosuna, Kızıl Haç'a ve gerekli tüm makamlara, Kıyı caddesinde Enders ailesinin yanında kaldığını bildirmişti. Kayıp kocasının onları bulamayacağından korkuyordu.

Bitkinliği ve zayıflığı haftalarca sürmüştü. Yine de evde bir işe yaramaya çalışıyor, sığındığı bu odadan atılmamak istiyordu. Robert, yattığı köşeyi onlara bırakmış, merdiven altını tahtalarla kapatarak kendine bir başka yer yapmıştı. Nohl'un gözlerindeki yara da yavaş yavaş iyileşmeye başlamıştı. Sanki kabuk patlamış, mikrop ve umutsuzluk akıp gitmişti. Şimdi o gözlerde aydınlık ve sevinç pırıltıları vardı.

Arada sırada yaşamından bazı şeyler anlatmaya başlayınca, su tesisatçısı olan kocasının çocuğu hiç görmemiş olduğunu öğrenmişti. Finlandiya'dan yolladığı en son mektupta, soğuk bir kış daha yaşamak istemediğini yazmıştı. Belki de kıtasının daha güneye kaydırılacağını ümit ediyordu. Mektubu okumuş olan kadın, mektubu yazanın bu en son yaşam belirtisi satırlarını böyle yorumlamıştı. Artık Lene'nin de büyük ortak masada belirli bir yeri vardı.

Robert, pencere camındaki çatlakları kağıtlarla kapattı. İspanya'da hava hücumlarından sonra yaptıkları gibi kağıtlardan aylar, kuyruklu yıldızlar ve küçük yıldızlar kesip, çatlamış yerlere yapıştırdı. Evdeki çocuklar da ona yardım ediyordu. Yaptıkları iş çok hoşlarına gidiyordu.

Bu arada evin erkekleri işten dönmüştü. Bayan Enders onların da tabaklarına yemek koydu. Robert, gelen mektubun verdiği sevinç-heyecan karışımı duygulardan henüz kurtulamamıştı. Masanın çevresine oturanların yüzü ona o akşam bir başka göründü.

Robert bu evde yaşayalı beri bayan Enders'in yuvarlak ve saç topuzu kadar küçük yüzünden, kayıp oğullarını bekleyişin verdiği hüzün yavaş yavaş silinmişti. Şimdi yaşlı kadının yüzünde, çevresindeki her şeyle ilgilenmek isteyen bir insanın anlatımı vardı. Evin içinde yanlış, kötü ve kirli bulduğu her şeyi sürekli temizlemek ya da düzeltmek istiyordu. Bir defasında durup dururken kocasına

sormuştu: "Senin mesleğin artık geçerli mi?" diye "Dökümhanede senin gibilerine gerek olacak mı?" Adam, Richard Hagen'in konuştuğu toplantıdan sonra artık çok emindi, her şey eskisi gibi devam edecek, dökümhane fırını yine çalışacak, tabii ona da gereksinmeleri olacaktı. Kızları Elfriede ne kadar derli topluysa, Lydia da o kadar pasaklıydı. İkisinin de nedeni aynı idi, hüzünlü yaşamları. Lydia ikide bir tarak ya da çorabını kaybediyor, sonra akla gelmeyecek bir yerde yine buluyordu. Elfriede'nin ise en küçük leke ya da çizik öfkelenmesine yetiyordu. Saçlarının örgüsü ağaç dalları gibi kalın ve sert torunları Toni de gün geçtikçe irileşiyor, haşarı oluyordu. Bu kız birkaç yıl sonra birini severse kim bilir neler olacaktı?

Evdeki yüzleri her zamankinden farklı gösteren duygu, Robert'i birkaç saniye terk etti. Az sonra Erwin Enders'in gelmesiyle öfkelendi. Erwin partinin kurslarına katılmak için o akşam Kossin'den birkaç günlüğüne ayrılacaktı.

"Richard Hagen'den bu kadar uzun süre haber alamamış olmanı anlamıyorum," diye konuştu. "Bana hiç sormamıştın, fakat ben onu İspanya'dan tanıyorum. Kısa süre önce de Berlin'de bir konferansta karşılaşmıştık."

Sonra babasıyla, Richard Hagen'in Kossin toplantısından söz etti. "Yüzlerce Richard'ımız da olsa," dedi, "hepsi de dilleri kuruyana kadar konuşsalar, Janausch gibileri onu ne anlar, ne de anlamak ister." – Ayağa kalktı. Yirmi dakika sonra bir toplantıya katılması gerekiyordu. Ardından da kursa gitmek için yola çıkacaktı.

Yaşlı Enders konuştu: "Janausch onu anlamıyor, demeni kabul ediyorum, anlamak istemiyor, demeni ise etmiyorum."

Oğlu çıkıp gitti. Enders konuşmasını sürdürdü: "Naziler Erwin'i ararken onu Mühlheim'da bahçesindeki çardağında saklayan Janausch'tu. Sonra Erwin köylere kaçmış ve sınırı geçmişti. Bunu bana, yıllar sonra, '37 kışında bir gün aniden çıkıp geldiğinde anlatmıştı. Şimdi '47 kışındayız. Araları kedi ile köpek gibi..."

Kısa süre sonra Robert de toplantıya katılmaya karar verdi. Fakat Erwin'in peşinden gitmedi, tek başına yürüdü. Yolda düşündü, fabrikadaki genç çırakların sorularına ne yanıtlar vereceğini. İşçiler arasında sözü edilen sorunlu konuları her zaman gençlerle konuşabiliyordu.

İlk aylarda önce on iki, sonraki aylarda da daha fazla çırak işçiyi yanına almış, meslek öğrenimleri ile de ilgilenmişti. İş artmaya başlayınca bereket versin bir tesviye ustası ona yardım etmişti. Mesleğini seven bu adam bazı akşamlar fazla mesai yapmaktan da kaçınmıyordu. Gençlerin o günlerin karmaşasında yitip gitmesine gönlü razı olmuyordu. Robert, onun da yardımı ile gereken aletleri temin etmiş ve gençlere bir öğrenim atölyesi kurmuştu. O sıralar her şey karmakarışıktı, yedek parça, alet, eleman, hemen hemen hiçbir şey yoktu, öğretecek usta da. Kimi meslektaşları Robert'le alay ediyordu. Birkaç makineyi yine çalıştırabilmek için bizim anamızdan emdiğimiz süt burnumuzdan geliyor, şu meşe odunlarına yardım edeceğinize gelin bize yardım edin, diyorlardı.

O günlerde fabrikada çıraklık öğrenim atölyeleri kurulmasına karar verildi. Onların kurmuş olduğu atölyenin de yakında genişletileceği bildirildi. Genç işçilere daha sık dersler de verilmeye başlandı.

Robert nehirden kente giden yokuş caddede ağır ağır yürüdü. Akşamın loşluğunda, az ötede bir grup erkeğin kavgaya başladığını gördü. Janausch da aralarındaydı. Onu, karısının ceketinin sırtına ve pantolonunun arkasına dikmiş olduğu açık renk yamalardan tanımıştı. Yaşlı adam şöyle bir döndü, yamalarını gösterip: "İşte, bakın," dedi, "yeni müdürleriniz!" Robert güldü ve düşündü: O da aynı toplantıya gidiyor. Erwin'in başına dert olabilir.

Kendini iyi hissediyordu. Richard'ın yazmış olduğu mektup, gittikçe yaklaşan küçücük bir ışık gibiydi.

Ertesi günlerden birinde, her zamanki gibi tek başına, nehir kıyısı yoluna giden anacaddeyi inerken aniden Lene Nohl ile karşılaştı. Genç kadın bir lambacı dükkanının önünde durmaktaydı. O yıllarda çok az vitrin süslüydü. Bu dükkanın sahibi vitrinine çeşitli renklerde değişik lambalar asmıştı.

Önce Lene Nohl'un yanından geçti, yoluna devam etti. Fakat sonra düşüncesini değiştirdi, dönüp, yanında durdu. Genç kadın onu camekanda gördü, yüzündeki neşeli gülüşten bu sürprize sevindiği belliydi. Yarım gün izinli olduğunu, belediyeye gittiğini

anlattı. Robert eve döndüğünü söylemedi, birlikte caddeyi yukarı doğru yürüdüler. Fakat belediyenin o gün öğleden sonra kapalı olduğunu gördüler. Genç kadın da, kapalı olabileceğini tahmin ettiğini, fakat yine de onunla yürüdüğünü söyledi. Çünkü canı Robert'le çene çalmak istiyordu. "Sizinle, Robert," dedi, "bir kez olsun yalnız başımıza konuşmak istiyorum. Konu önemli değil. Önemli olan yalnız konuşmamız."

"Peki," dedi Robert. "Şurada bir yerde oturalım. Siz ve ben. Bira ya da limonata içebiliriz."

Hafifçe kolundan tuttu ve yan sokağa doğru yürüdü. İlk lokantaya girdiler. İçerisi o saatte boştu. Bir masada oturmakta olan iki üç işçi yeni gelenlere bakıp, aralarında fısıldaştılar. Robert hızla köşe masalardan birine doğru yürüdü. Masa avluya açılan bir pencerenin yanındaydı. Avlunun dörtte üçü moloz yığılı idi. Lokantanın bir duvarında eski reklamlar asılıydı. Konserve, çikolata gibi çoktandır piyasada bulunmayan gıda maddeleri reklamları. İnsanın ağzını sulandıran şeyler. Dışarıda bir duvarda Stalin'in resmi gözüne ilişti, başka bir duvarda da: "Daha çok üretin – Daha iyi yaşayın!" sözlerini okudu.

Lokanta sahibi, oğlu da olabilirdi, cingöz birine benziyordu. Şakacı olmalı, diye Robert bir an düşündü. Masalarına geldi. Bir espri yapmaya hazırdı, masada oturan iki kişiyi şöyle bir süzdü, dudaklarını ısırdı. Onları ilk kez burada görüyordu. Değişik bir çifte benziyorlardı, görünümleri değişikti, güzeldi, yüzleri ciddiydi. Adamın suratındaki cingözlük kayboldu, yerini hayranlığa bıraktı. Robert konuştu: "Bir bira, bir de limonata, lütfen," dedi.

Enders ailesinin masasında Robert, Lene'ye hiç bu kadar yakın oturmamıştı. Parmakları kaşındı, genç kadının saçlarını okşamamak için kendini zor tuttu. Saçları küçük bir sığırcığın kanatları gibi yumuşak yayılıyordu başına. Radyoda hafif bir müzik çalıyordu. Lene'nin önünde duran bardakta bir ışığın parıltısı vardı, loş salonda hiç ışık yanmamasına karşın. Genç kadın elindeki kaşıkla limonatasını karıştırıp duruyordu. Başını kaldırıp Robert'e baktı. Bakışlarında güven vardı, onu hep yeniden şaşırtacak kadar aydınlık, açık gri gözleri iri iriydi.

"Şimdi size bir şey söylemek istiyorum, Robert," dedi. "Bu-

nu yalnız size anlatacağım. Daha fazla kendime saklamam mümkün değil. Albert'in hayatta olduğunu artık biliyorum. Eltim, Kassel'den yazdı. Kocası eşimin kardeşi olur."

"Evet," diye Robert konuştu.

"Evet," dedi Lene de, "Bunu hiç kimseye anlatmadım, şimdi sadece size söylüyorum."

"Peki, ama niçin?"

"Niçin size mi? Ah, Robert, uzun zamandır tanışıyoruz, daha doğrusu size çok güvendiğim için."

"Ben, niçin bana, demek istememiştim," diye biraz sertçe konuştu Robert. "Niçin başkalarına da anlatmadınız, diye sormak istedim."

"Ah, öyle mi," dedi Lene, "Anlatsam ötekiler hemen, budala Nohl, zavallı Lene kafasına sapladığı o düşünceden bir türlü kurtulamıyor, diyeceklerdir mutlaka, kocasının günün birinde döneceğini sanıyor. Benimle ya alay edecekler ya da bana acıyacaklardır. Yalnız siz, Robert, ben bir şey söylediğimde siz hiçbir zaman omuzlarınızı silkmediniz. Evet, eltimin bir kardeşi savaş sona erdikten sonra Albert'le Afrika'da bir esirler kampının hastanesinde karşılaşmış. Kardeşi yılbaşında Almanya'ya dönmeden az önce Albert'i görmüş. O yaşıyor, bu şimdi kesin. Ben de yaşadığından hiç şüphe etmemiştim."

Robert sordu: "Peki, ama niçin kendi mektup yazmamış size?"

Üçte ikisi nıolozla dolu avluya açılan pencereden içeri giren ışık güçsüzdü. Lene'nin yüzündeki ifadeyi tam olarak seçemedi. Genç kadın konuştu: "Yazamadığı için. Eltimin erkek kardeşi onu bir an için görmüş, elleri kalın bezler içindeymiş, bu sargıların içinde ne olduğunu bilmiyor. Albert'in artık elleri yoksa yok, fakat yeter ki bize gelsin!"

Robert düşündü, önemli olan onu böylesine bekleyen birinin varlığı...

"Belki mektubu birine yazdırmıştı," diye devam etti Lene, sanki yüksek sesle düşünüyormuş gibi dalgındı, "o kişi de mektubu, postalamayı unutan bir yabancıya emanet etmişti?"

"Evet, olabilir. Aradan birkaç yıl geçti, değil mi? Bir kez mi mektup yazdırdı?"

"Belki ikinci, hatta üçüncü mektubu da yollanmamış olabilir. Şu sıralar kim garanti edebilir bir mektubun alıcının eline geçeceğini? Hiç duymadınız mı, tanrı bilir niçin, mektupların bir yerlerde kaldığını?"

"Evet, fakat Lene, ben sizin yerinizde olsam sadece bu bir tek habere güvenmezdim."

"Ben de öyle yapıyorum, Robert. Sadece size anlatmamın nedeni de henüz güven içinde olmamam. İnsanların çenelerinden ve sorular sormalarından da bıktım artık. Akla gelen tüm ilgili makamlara kaldığım yerin adresini bildirdim."

Robert sustu. Bir süre sonra genç kadın, inatla susmakta olan bu adama ürkekçe şöyle bir baktı. Robert bakışlarını önündeki boş bardağa dikmişti. Anılarındaki, kendisine yakın olan, güvendiği kimi insanların yüzlerini anımsamaya çalışıyordu. Düşündü de, bana ne Lene Nohl ile kocasından? Onlarla ortak neyimiz var?

Lene koluna dokundu. "Sanırım artık gitmeliyiz." Akşam olmuştu. Lokanta sahibi karartma nedeniyle masaya bir mum koydu. Yeni gelenler oldu. Çıktılar. Dışarısı içerden daha soğuk ve karanlıktı.

Richard o hafta Kossin'e gelmedi, ertesi hafta da. Robert düşündü: Bana yerine getiremeyeceği bir şeyin sözünü verdi. Onun yaşamı dolu dolu. – Yine bir düş kırıklığına uğradım, diye düşündü.

Bir gün öğleden sonra, tam atölyeden çıkmıştı ki, Richard'ın karşısında durduğunu gördü. O saatte boş olan bürolardan birine girdiler. Birbirlerine baktılar. İkisinin de yüzünde aynı gülümseme vardı. Robert, Richard'ı toplantıdakinden daha değişik buldu. Zayıflamış gibiydi, yorgun olduğu da yüzünden belliydi. Eskiden gülerken saçtığı o neşe de şimdi yoktu artık. Sarışın saçlarına ak düşmüştü. Bakışları ise hâlâ eskisi gibi çekici ve sıcaktı. Robert huzursuz olduğu günlerde çoğu kez onu anımsamış, rahatlamak için bakışlarını üzerinde hissetmek istemişti.

Richard karşısındaki Robert'in donuk ve kapalı yüzünün içinden geçti, öteki gerçek, huzursuz, fakat sıcak yüzüne baktı.

Birbirlerine geçmişle ilgili sorular sordular. Ayrıldıktan sonra

neler olup bittiğini anlattılar. Yıllar birbirini kovaladı. O yılın güzüne vardıklarında sohbete bir an için ara verdiler, geçmiş sona ermişti, içinde yaşadıkları günler ise inatla direniyordu. Richard sordu, karısı var mıydı? Robert: "Hâlâ evlenmedim," karşılığını verdi. Ve yüzü yine kapandı. Richard, annesi ve eşiyle birlikte yaşadığını anlattı. Hanni'yi anımsayıp anımsamadığını Robert'e sordu. "Avluda tek başına top oynamasına izin verdikleri kız değil mi?" – Her ikisi de güldü. Sonra Robert kaç çocukları olduğunu bilmek istedi. Richard: "Hiç," yanıtını verdi ve devam etti: "Biz İspanya'dayken onu kampa atmışlardı," diye konuştu. "Ağzından söz alabilmek için tehditler yağdırmışlar, konuşmazsan buradan canlı çıkamazsın, diye. Fakat görüyorsun, biz yine birlikteyiz. İki kez gebe kaldı, fakat düşürdü. Belki artık çocuk sahibi olamayacağız." Robert konuştu, sanki keder her ikisinin de omuzlarında taşıdığı bir yüktü: "Sen de arada sırada Celia'yı anımsıyor musun? Mağarada bize bakmış, yaralarımızı sarmış olan o genç kadını?" – "Çok sık," dedi Richard, "fakat sonra ona ne oldu bilmiyorum. Sen de yanımızda yatan, orada, Heriberto dedikleri Herbert Melzer'i anımsıyor musun?" – "Tabii, anımsıyorum," diye Robert konuştu. "Seni kürsüde konuşurken gördüğümde nedense o gelmişti aklıma. Devamlı öyküler anlatıp durmuştu, nerede olduğumuzu bize unutturmuştu." – "Sonra Fransa'da onun da bir kampa atıldığını duymuştum. Kulağıma geldiğine göre oradakilere de öyküler anlatmış. Fakat pek güçlü değildi, korkarım öldü." Robert biraz düşünceli konuştu: "Öyküleri ile bizi yaşamda tuttu sayılır." Bir an için sustular, sanki bir ölünün anısına.

Sonra yine konuşan Richard oldu: "Waldstein'a da ne olduğunu bilmiyorum. Öğretmenimize." – "Ben yaşadığımız kente uğradım," dedi Robert, "onu anımsayan tek insana rastlamadım. Biliyorsun, orada pek uzun süre kalmamıştı. Brückenau köyüne yazıp, sordum. Sanırım oradaki kampa yollanmıştı. Fakat haber çıkmadı. Sonra kimi makamlara yaptığım başvurular da sonuçsuz kaldı."

Richard değişik bir ses tonu ile konuştu. Robert'in de yüzü değişti. "Çok zamanımız yok, az sonra ayrılmam gerek. Bana kendinden söz et, burada neler olup bitiyor, anlat."

Robert anlattı: "Yeni kurduğumuz tamir atölyesinde tesviyeci olarak çalışıyorum," dedi. "Kossin'e geldiğimde burada her şey haraptı.

"Biliyorsun, gençliğimde hiçbir meslek öğrenmemiştim. Zamanla, özellikle İspanya'da kimi şeyleri kendi kendime öğrendim. Fakat en çok da Fransa'da, bir yoldaşın otomobil tamir atölyesinde doğru dürüst çıraklık eğitimi aldım. Hem de nasıl – Alman subayların otomobillerini öyle bir tamir ettim ki, yeni hasar ortaya çıktığında onlar için iş işten geçmiş olmuştu...

"Kalfalık sınavımı da burada verdim. Şimdi bu sınavı her yeni gelenden istiyoruz. Sanırım ömrüm burada, Kossin'de geçecek."

Yüzüne sanki bir an için gölge düştü. Richard, karşısındakinin bir şey söylemesini bekledi. Fakat Robert susmaya devam edince, sordu: "Anlatsana, toplantıdan sonra neler oldu?" Robert önce ne yanıt vereceğini bilemedi. Sonra: "Birkaç kişiyi geçmiyor," diye konuştu, "burada neler olduğunu, yeni bir şeylerin başladığını gerçekten kavrayanlar ve de buna inananlar. Benim gibi gerçekten inananlar da birbirlerine soruyor: Acaba fırınlar gelecek yıl da çalışacak mı? Bu nasıl mümkün olacak, diye insanlar bilmek istiyor, çalışacağını kim garanti edecek, kim çalıştıracak? Bizler mi? – Tabii, bizler.

"Diğerlerine istediğin kadar anlatmaya çalış, de ki, hep biz yapacağız, çünkü bize kimse bir şey vermiyor, fakat geri de istemiyor. Yapacağımız her şey kendimiz için... Seni hiçbiri anlamıyor, sadece omuz silkiyorlar.

"Öyle kolay oyuna gelmeyeceklerini biliyorlar ve de bundan gurur duyuyorlar. 'Halk kuruluşu'... Bunun ne demek olduğunu anlayan var mı sanıyorsun?"

"Peki, toplantıda bana karşı çıkmış olan şu yaşlı işçi ne diyor?"

Robert çoktandır bu kadar çok konuşmamıştı. Richard'a yanıt verdi, heyecanlı, gözlerinde ateş: "Janausch, evet, sözünü ettiklerimden biri de o. Karısı eski ceketine, artık giymediği etekliğinin kumaşından açık gri yamalar dikmiş. Başkalarının dikkatini çeksin diye. Bize gösteriyor yamalarını, Bay Bentheim'dan sonra gelen böyle mi olmalıydı, diyor. Atölyede sık sık karşıma çıkıyor."

"Anlamıyor mu yoksa anlamak mı istemiyor?"

"Anlamak istiyor, niçin istemesin. Fakat inanmıyor."

O anda Robert, geçenlerde evde Janausch'dan söz ederlerken Enders'in de aynı soruyu sormuş olduğunu anımsadı. Bu adamın Erwin'i Naziler'den saklamış olduğunu da anlattı.

"Naziler onu aldatamamıştı," diye Richard konuştu, "Şimdi de verilen her yeni sözden şüpheleniyor. Söylese bana, şu Riedl nasıl adamın biri?"

"Toplantıda senin yanında oturmuş olan mühendis mi? Savaştan önce de burada çalışıyormuş. Sonra yine geldi, bize çok yardımı dokundu. Fakat yüreğinde ne var, göremiyorum."

"Olup bitenlere ne diyor?"

"Hiçbir şey. Ne karşı çıkıyor, ne de onaylıyor. Onun gibi bir insanın, fabrikanın bize ait olmasını isteyeceğine pek inanamıyorum."

Richard konuştu: "Yüreğinde ne var göremiyorum da, diyorsun." Sonra bir an için düşündü, o an kafasından geçenleri Robert'e söylese miydi? Söyledi, açık açık ve katı: "Ben de uzun süre seni anlayamamıştım. Bir işçi çocuğu nasıl olurdu da o alçakların peşinden giderdi. – Riedl denen adam akıllı gibi, burada yepyeni ve büyük bir şeyin başlamakta olduğunu fark ediyor ve başlangıcı kaçırmak istemiyor."

Kapıdan biri seslendi: "Richard!" Şoförü içeri girdi, Robert'e şöyle bir baktı ve: "Sonunda buluştunuz, öyle mi?" dedi. "Fakat görüşmenizi bitirmeniz gerek, yola koyulmamızın zamanı geldi."

Veda ederken, Richard: "Uzun süre benden haber alamayacaksın," diye konuştu. "Çünkü en az bir yıllığına buralara gelmeyeceğim. Eğitim kurslarına katılmam gerek."

Robert yalnız kaldığında düşündü: Demek hepsi bu kadardı. Uzun süre beklemiş olduğum karşılaşmamız buydu. Yine çekip gitti. Daha çok şeyler öğrenecek. Onu uzun süre bir daha göremeyeceğim. Niçin kafamdan geçen her şeyi ona anlatmamıştım? Evet, böylesi daha iyi, kendimden söz etmemem doğru olmuştu.

Birlikte olmak – bu kısa buluşmadan daha başka bir şeydir. Diğeri ile bir arada olursun, onun nasıl insanlardan hoşlandığını bilirsin, sana yakın kişilerin adını söylemeden onlardan söz edersin, örneğin Lene Nohl'dan. Robert özel yaşamından öteye

başka şeylerden söz etmemişti. Bu kısa buluşmada o konulara girmek yersizdi. Richard'ın ona bir yardımı dokunamazdı ki.

Arkadaşı sohbet sırasında onun bir an için durakladığını sezmişti. Robert'in mesaiden sonra kızlı erkekli genç işçilere ders verdiği akşam saatleri onun için tüm günün en güzel anları idi, bu işine içtenlikle bağlıydı. Bu onun için iş sayılmazdı. Kendi yaşamadığı tüm şeyleri gençlerle bir arada olduğu anlara yüklüyordu. Ona bir şey öğreten olmamıştı, fakat bu gençlerin bir öğretmeni olmalıydı. Robert, budala ya da beceriksizlerle de ilgileniyordu. Onların bana, akıllı ve beceriklilerden daha çok gereksinimi var, diyordu.

O yıl, fakat en geç ertesi yıl çoktandır kafasında olan bir plan yaşama geçirilecekti. Birçok kentte işyerlerine bağlı eğitim okulları kurulma aşamasındaydı, bütçe de ayrılmıştı. Bu okullarda uzman eğitmenler görev yapacaktı. O güne kadar Robert'e destek olmuş yaşlı tesviyeci seviniyordu. Ne de olsa onu kırmamak için yüklendiği işten kurtulacak, rahatlayacaktı. Strucks da Robert'e: "Yakında gençlere ders vermene gerek kalmayacak," demişti. "Artık zamanını başka şeylere ayıracaksın."

Son haftalarda yaşamından güzel bir şeyin, belki de yaşamındaki en güzel şeyin yitip gideceğini fark etmişti. "Fakat ben bu görevi ilerde de yapmak istiyorum," diye karşı çıkmak istemişti. "Severek yapıyordum, sanırım beceriyordum da." Fakat Strucks başını sallamıştı. "Sen buna inanmak istiyorsun," demişti. "Belki ilk başlangıçta böyle idi. Fakat beklentiler şimdi daha fazla. Biliyor musun eğitmenlerden neler beklendiğini? Yeteneğin bu işi yapmaya yeterli mi?"

Bu sözler Robert'in yüreğinin üzerine kül gibi serpilmişti. – Düşündü: Az önce Richard'la bu konuyu konuşsaydım, acaba ne derdi bana? Herhalde o da Strucks gibi sorardı: Yeteneğin bu işi yapmaya yeterli mi?

Kafasında böyle düşüncelerle çırak öğrencilerinin yanına gitti. Atölye tezgahında duran yeni eğelenmiş, pürüzleri giderilmiş birkaç parçayı eline aldı, inceledi, kederini falan unutuverdi. Yirmiden fazla delikanlı, iki de kız başlarını çevirip merakla ona baktılar. Parçaların üzerindeki toz henüz taze idi, bir dokunmakla siliverdi.

Robert, imzalamış olduğu bir kağıdı cebinden çıkardı. Atölyesinin yüz elli parçayı hazırlayacağına söz vermişti. Kol ve manivelalar için güçlendiriciler gerekiyordu.

Yaşlı usta kimi zaman çıraklık yıllarında ona nasıl eziyet çektirdiklerini anlatırdı. Yaptığı ilk iş olan zar biçimdeki bir modeli daha bitirir bitirmez ustası çapraz eğelemişti, o tekrar düzeltmiş, ustası yine bozmuş ve bu böyle devam etmişti, ta ki genç çırak sonunda öfkesinden gözyaşlarına boğulana kadar.

Delikanlılardan birinin yüzünde titreme vardı, geçmiyordu, ikide bir tekrarlıyordu. Tüm gençliğine karşın ıstırap dolu bir yüzdü. Robert elindeki parçayı nasıl tutması gerektiğini gösterdi, fakat gencin bir buçuk parmağı kopuktu. Elini bir öyle, bir böyle hareket ettiriyor, parmakları arasında tutmaya çalışıyordu. Sonunda omuzlarını silkti, Robert'e baktı. Çaresiz, öfkeli ve hüzünlü. Robert'in sorusuna: "Hayır, savaştan değil," yanıtını verdi. "Tren doluydu," diye devam etti, "ben açık kapıya asılınca oldu." Yüzündeki titreme arttı. Robert, başka bir bölümde çıraklığa başlamak isteyip istemediğini sormak istedi, fakat dilinin ucundaki soruyu yutuverdi. Delikanlı ısrarla deneyip duruyordu, parçayı kavramaya çalışıyordu. Robert sustu. Gencin yanıtının ne olacağını biliyordu.

Bir saat sonra, herkes eve gidince, elinin bir buçuk parmağına bez sardı ve çırağın yerine oturdu. Uzun süre denedi, sonunda parçayı nasıl tutması gerektiğini buldu. Yarın gösterecekti.

Eve gitmeden önce tamir atölyesine bir uğradı. Artık Janausch'la aynı mesaide çalışmadığı için memnundu. Yaşlı adam hep Robert gittikten sonra işe geliyordu. Tam içeri girerken çarpıştılar. Janausch Robert'e sokulur gibi yaptı. "Bir şey kaçırdın," dedi. "Burada bir şey vardı, kokusunu alıyor musun?" Koklarmış gibi yaptı. – "Neyin kokusunu almalıymışım?" – "Chesterfield," yanıtını verdi Janausch. "Az önce Weissmüller buradaydı, yanında bir Rus yüzbaşısı, Riedl ve birkaç kişi daha. Onlardan biri, Alman, sanırım bir mühendis, kapıdan girmeden önce sigarasını yere atıp ayağı ile üzerine bastı, izmaritinden bir parça bile kalmadı. Sadece giysisinde sigara kokusu..." – "Başımı ağrıtma bu saç-

ma şeylerle," dedi Robert, "isterse fabrikanın tüm bacalarından Chesterfield dumanı çıksın, umurumda değil." Janausch konuştu: "Sen de saçmalama. Yakında tüm bacalardan duman çıkacak, onun için de bir sürü ziyaretçi gelip gidiyor ya. Bak şu pencereden dışarı. Otomobilin yanında duran şu iki kadını görüyor musun, içerdeki kocalarını bekliyorlar. Sonra hep birlikte kulübe gidecekler, kızartılmış et yiyip, şarap içecekler."

"Olabilir," diyc Robert konuştu. Janausch sözünü kesti: "Olacak." – "Niçin olmasın," dedi Robert, "çalışmaları bizim için önemli ise, isteyen gelebilir."

Janausch geri geri yürüyordu, Robert ondan kurtulamadı, sonunda karşısına dikilmişti. "Önemli mi? Bizim için mi?" diye yaşlı adam sordu. Gözlerini ona dikmişti, bakışları sertti. Robert sakin konuştu, Janausch'la benzeri konulardan daha önce de söz etmiş oldukları ses tonundan belliydi: "Başka fabrikalarda henüz vermiyorlar diye, önüne koydukları sıcak yemekten vazgeçiyor musun?" – "Hayır," dedi Janausch, "vazgeçmiyorum, çünkü bana gerekli, ben önemliyim. Ben onlar için daha da önemli olsaydım önüme kızartılmış etle şarap da konurdu... Bunu demek istiyorsun, öyle değil mi? Yepyeni ve başka şeylerin başladığı şu sıralar bu önemli insanlara gereksinimiz olduğunu anlatmak istiyorsun, değil mi Robert? Bak Robert, dinle beni. Şimdi sana söyleyeceğimi kötülük olsun diye değil, hayır, senden yaşlı olduğum için söylüyorum, tabii sen de bu arada artık gençlerden sayılmazsın. Bizler hiçbir zaman yerine konmayacak kişiler değiliz, fakat biz onlara yine de gerekliyiz."

Robert kapıyı açmak istedi, artık eve gitmek istiyordu. Fakat Janausch yolunu kesmeye devam etti. Oltayı en iyi atacağı yeri bulmuş gibiydi: "Evet, biz onlara gerekliyiz, hem de nasıl! Sen, örneğin. Genç çıraklarla ilgilenmen çok iyiydi. Onlara bir şeyler öğrettin, görevini çok severek yapıyorsun, belli oluyor. Fakat şimdi elinden alacaklarmış. Strucks, daha fazlasına yetenekli değil, diye anlattı." – "Sana mı anlattı?" diye Robert sordu. Janausch, attığı oltaya balığın geldiğini fark etti. "Erwin Enders'le senden söz ettiğini kulaklarımla duydum. Böyle bir şeye üzülme. Bu senin ilk ve son düş kırıklığın olmayacak. Beni örnek al. Ve-

rilen işi adam gibi yapıyorum, lütfen daha fazlasını istemeyin. Biliyorsun birkaç hafta önce burada bir toplantı yapılmıştı, bizi harekete geçirmek için de ufak tefek, zayıf o adamı yollamışlardı. Neler istemişti bizden..." – "Doğru, istemişti," dedi Robert, dudaklarında bir gülümseme. Richard'ın geçen gün Janausch'dan da söz etmiş olduğunu anımsadı. "Artık kıpırdanmak zorundayız, başkaları işimize karışmadan temelleri kendimiz sağlamlaştırmalıyız. Janausch, burasının elimizde kalmasını sen de istiyorsun, öyle değil mi? Yoksa istemiyor musun?"

Eliyle esintiyi önleyerek bir sigara yaktı. Çünkü bu arada açık kapının eşiğine varmayı becermişti. Janausch hemen konuşmadı. Ne bir değişiklik olacağına inanıyordu, ne de verilen sözlere. Fakat bunu söylemedi. Yanan kibritin alevinde bir an için Robert'in yüzünü görmüş, duraksamıştı. Kendinden emin ve sakin bir ifade vardı yüzünde. Janausch nedenini anlayamadı. Sadece omuzlarını silkti ve pencerenin yanına gitti. Aşağıda duran otomobile baktı, soğuk ve kötümser.

Mühendis Büttner, avluda duran otomobili sürmek isteyen genç karısı ile kısa bir tartışmadan sonra direksiyona geçti. Şefi olan Profesör Berndt'in karısı Dora arka koltuğa kurulmuş, yola çıkmalarını sabırla bekliyordu.

Dora liseye giden bir genç kızı andırıyordu. Ufak tefekti, saçları çoğu zaman bakımsızdı, bugün ise arkaya doğru şöyle bir taranmıştı. Gözleri yuvarlak, bakışları dikkatliydi. Büttner'in bu güzel ve çekici Helga ile evlenmesi onu ne kıskandırmış, ne de kederlendirmişti. Dora insanlara rahat ve umursamazmış gibi bakan bir kadındı. Oynayan küçük kızını da böyle rahat seyrederdi, karnında doğumunu bekleyen ikinci çocuğunu da. Büttner, geçici kurulmuş barakalar, moloz yığınları ve büyük çukurlar, içi boş yapılar ve bacalar, yıkıntılar ve iskeleler, bir şeyler taşıyan işçiler arasında otomobilini ağır ağır sürerken, yakında buralara neler yapılacağını anlatmaya başladı.

Gelecek yıl ilk önce dört Marten fırınından birincisi çalışmaya başlamalıydı, diğerleri de daha sonraki yıl hazır olmalıydı, demir eritme fırını da bu arada bitirilecekti. Şu sıralar dökümü

burada yapılan bloklar işlenmek için başka fabrikalara götürülüyordu. Büttner, bu açıklamaları karısından çok Dora'ya yapıyordu. Profesör Berndt, Sovyet kontrol subayı ile başka bir otomobile binmeden önce yolda karısına bazı şeyleri göstermesini ve açıklamasını rica etmişti.

Dora, iyice öne eğilmiş, başını arkadaşının koluna dayamış, anlatılanları merakla dinliyordu. Büttner'in gösterdiklerine de dikkatle bakıyordu: Buralarda yapılması planlanan demir eritme fırınına, Marten fırınlarına, işçi evlerine, yeşil alanlara. Araziden geçen su kanalı olduğu gibi kalacaktı. Büttner severek açıklıyordu her şeyi, geleceğin tesislerini gözünde canlandırıyordu.

"Siz başlayana kadar," diye Dora konuştu, "oğlum anaokuluna, kızım da ilkokula başlayacak."

"Laboratuvar," dedi Helga, "gelecek güze açılacakmış. Bize bunun sözünü verdiler."

"Söz vermediler," diye Büttner araya girdi, "ümit ettiklerini söylediler."

"Siz gençlerin," diye Helga konuştu, Büttner karşısına çıkan kepçeye çarpmamak için birden direksiyonu kırdığı anda, "neden hoşlandığı hiç belli olmaz. Yeniden yapmaktan mı yoksa yıkıp yerle bir etmekten mi? Çocukken de tahtaları üst üste koyar evler yaparsınız, mümkün olduğu kadar yüksek, sonra birden elinizle vurur hepsini yerle bir edersiniz, yeniden daha yükseğini yapmak için."

Kulübe vardılar. Burası savaştan önce bir villaydı. Bombardımanda zarar görmemişti. Beyaza boyanmıştı. Komşu villalarda şimdi çeşitli bürolar vardı. Bazıları Kossin belediyesinindi, bazıları da fabrikanın. – Otomobilden inen Helga yerdeki sulara basmamak için kaldırıma atladı. Büttner memnun memnun bacaklarına baktı. Sonra Dora'nın otomobilden inmesine yardım etti. Basamakları çıkarlarken, karısına: "Aklına gelen tüm güzel şeyleri lütfen bana evde anlat," dedi. "Yanlış bir şey söylememden mi korkuyorsun?" diye Helga konuştu. "Hem burada yalnız sayılırız, ne de olsa Dora'yı senden önce tanımıştım. Kişi birlikte okula gitmiş olduğu arkadaşından daha iyi başka kimi tanıyabilir?" Dora konuştu: "Fakat sen bana sırlarını hiç söylemiş de-

ğilsindir. Örneğin, nasıl olup da çoraplarının hep dümdüz durduğunu veya niçin hiç kaçmadıklarını."

Üst kattan gelen seslere doğru yürüdüler. Bir odanın kapısını açıp içeri girdiler. Her taraf sayısız villadan toplanmış mobilyalarla döşenmişti. Kalın çerçeveler içindeki İtalyan tabloları, yeniden kağıtlanmış duvarları süslüyordu. Pencerelere kadife perdeler asılmıştı. Dışarıda görünen ova pusluydu, ötelerde gökyüzüyle kaynaşıyordu. İçinde bulundukları oda sanki bir ıssızlığın ya da bir denizin sonundaydı. Düzlükten eve doğru ya da evden düzlüğe doğru bir duman bulutu yükseliyordu, ortasında birkaç erkek vardı.

Bu grup, Müdür Muavini Weissmüller, Mühendis Riedl, Profesör Berndt, iki subayla tercümanları birarada oturmaktaydı.

Başlarını çevirip, içeri giren Büttner'lere baktılar. Bu karı-koca, nereye giderlerse gitsinler, kendilerini benzeri olmayan değişik bir çift olarak görmeye alışmıştı. Dora Berndt eşine sokuldu. Yanında oturmakta olan ve eşinin bir süre birlikte çalıştığı Yüzbaşı Bogdanow'un elini sıktı. Berndt, Büttner'e dönüp: "Bir süre ayrılmanız gerekecek," dedi. "Siz burada kalın lütfen, Wolfgang. Bayanlar, siz de on dakikalığına yan odaya oturun."

Helga oturmuş olduğu koltuktan yan odadaki erkeklere bakıyordu. Arkadaşı Dora'ya döndü: "Senin elini sıktığın o iri-yarı olanı hoşuma gitti," dedi. "Fakat daha çok da yanındaki, zayıfça olan Rus. Genç olmasına karşın, kararlı ve tuttuğunu koparan birine benziyor. Adını biliyor musun?" Dora yanıt verdi: "Hayır, adını bilmiyorum. Diğerinin adı Bogdanow. Bir süre eşlerimizle beraber çalıştı. Berndt onun..." –kocasından söz ederken her zaman soyadını kullanırdı– "ihtilalden önce Rusya'da tesviyeci olduğunu söylemişti. Berndt adamın bilgisine ve elinden ne kadar çok iş geldiğine şaşırdı. Berndt dedi ki, yakında bizde de tesviyeciler Bogdanow kadar becerikli olabilir. Sen az sonra ikisiyle de konuşabilirsin. Hep birlikte yemek yiyeceğiz." – "Öyle mi dersin?" – "Tabii." Dora güldü. Helga konuştu: "Ben bugüne dek Ruslar'la aynı masada hiç yemek yemedim. Hastabakıcılık yaptığımda da Rus hastalarına bakmama izin vermemişlerdi. Şimdi anneme bunları yazacağım için nasıl mutlu olacağım bilemezsin."

– "Niçin?" – "Dehşete düşeceği ve öfkeleneceği için. Ona göre, ülke çöktüğünde canına kıymış olan eniştem, Rus bölgesindeki bir damattan bin kat daha iyi idi." Dora konuştu: "Benim annem ise, Berndt'in yaptıklarının doğru olduğunu söylüyor." – "Anneme çoktandır mektup yollamadım. Şu sıralar çok mutlu olduğumu yazmalıyım. Sen de annene yazarsan benden selam söyle. Çünkü evlenmemizin suçlusu sensin."

O yaz Dora Berndt, Berlin-Dahlem'e oradaki bir akrabasını ziyarete gitmişti. Helga da ona eşlik etmişti. Büttner de oradaydı. Hemen birbirlerine aşık olmaları kaçınılmazdı, tanrı onları sanki birlikte yaşamaları için yaratmıştı. Daha önce biri ya da öteki bir başkasına aşık olmuş ya da bir başkası ile nişanlı olmuş olsaydı, bu bağlılık o anda mutlaka kopardı. Birbirlerine de ilerdeki yıllarda, kıskançlık anlarında bile geçmişteki aşklarını ya da benzeri ilişkilerini hiç sormamışlardı. Geçmiş toz olmuştu.

Berndt ve genç arkadaşı Büttner birlikte zor yıllar geçirmişlerdi. Hitler'in iktidara gelmesinden önce Berndt Kuzey-Ren fabrikasının deney bölümünde görevliydi. Teknik Yüksek Okulu'nda da kimi konferanslara misafir öğretim üyesi olarak katılıyordu. Nazi rejimine daha ilk gün karşı çıkmış olanlardan biriydi. Ona göre bu geçici bir oyundu ve kendiliğinden sona erecekti. Fakat Naziler Ren bölgesinin tümünü ellerine geçirince rotalarının ne olduğunu kavramış ve Kuzey-Ren fabrikasındaki görevinden ayrılmış, üniversitede bir profesörlük görevi kabul etmişti.

Savaştan önce Büttner onun bölümünde iki sömestr okumuştu. Savaşın üçüncü yılında tekrar aynı bölüme geri gelmişti. Cephede ağır yaralanmış olduğundan üniversite öğrenimine devam edebilmek için özel izin almıştı. İnsanların birbirine pek yaklaşmadığı o günlerde Berndt ile Büttner arasında bir yakınlaşma olmuştu. Düşüncelerini birbirlerine güvenle söyleyebiliyorlardı, Hitler'e ve savaşa duydukları nefreti de. Berndt, yakın ilişkide olduğu antifaşist bir grup yakalandığında, dostlarının öğüdünü dinlemiş ve hemen ortadan kaybolmuştu. Uzun süre hastalık izni almıştı! Sonra da Büttner'le buluşup, Dora'nın akrabası olan Malzahn ailesinin av evine yerleşmişlerdi. Dora arada sırada on-

ları ziyarete gelirdi, kimi zaman da Büttner'le Harz yöresinde bir köyde buluşurdu. Gelirken birikmiş postayı getirirdi, dış dünyadan haberleri de. Savaşın son yılında tehlike artınca Berndt'e sık sık kalacak yeni yerler temin etmesi gerekmişti.

Savaş sona erdiğinde Berndt ile Büttner'in gizlendiği bölgeye önce Amerikalılar girmişti. Bunun üzerine oradan ayrılıp, Rus bölgesine geçmişlerdi. Berndt daha üniversite öğrenimi gördüğü yıllarda genç Sovyet Cumhuriyeti'nin oluşumunu ve kuruluşunu hayranlıkla izlemişti. Savaş başladığında onların kazanacağını ummuştu. Hele Stalingrad'dan sonra da bundan çok emin olmuştu. Şimdi yeteneklerini ve çalışma gücünü Sovyetlerin emrine veriyordu. Genç arkadaşına şöyle demişti: Yaşamımın son dönemi benim yükseliş dönemim olacak. – Dora Malzahn ile evlenmişti, karısının kendisinden genç oluşu onun için pek önemli değildi. Dora da bundan daha iyi bir evlilik yapamayacağının bilincindeydi. Yalnızlık ve tehlikelerle dolu, çalışması engellenmiş yıllardan sonra yaşamını yeniden rayına oturtmuş gibiydi. Berndt önce, oğlu ya da küçük kardeşi saydığı Büttner'le beraber Deckenwalde'de SAG tesislerinde çalışmıştı. Şimdi de Sovyet yönetimi ile Almanlar'ın isteği üzerine Kossin'deki fabrikanın yönetimini üzerine almıştı.

Büttner, Berndt ile Riedl'in arasında oturuyordu. Riedl, dikkatle Büttner'i izliyordu. Onun, yakın gelecekteki şefinin yardımcısı ve yakın dostu olduğunu biliyordu. Berndt konuştu: "Siz tatildeyken Toms geldi," dedi. Benimle beraber çalışmak istediğini söyledi. Biliyorum, Coventry'de çok iyi bir görevi vardı. Fakat artık oraya geri dönmek istemiyor. Burada çalışmak için hiçbir koşul öne sürmedi. Onun için en önemli şey, benim yanımda çalışacak olması. Petrow da onunla görüştü."

Petrow ağır ağır konuştu. Almanca sordu: "Savaş yıllarında İngiltere'de niçin zorluklarla karşılaşmamış?" Berndt yanıtladı: "Bütün ailesi '33'te oraya yerleşmişti. Yaşlı profesör Toms, bir İngiliz kadınla evliydi. Çocuklarını Hitler Almanyası'nda yetiştirmek onun için düşünülemez bir şeydi. Ayrıca, sizin de bildiğiniz gibi o birçok ülkede tanınmış bir öğretim üyesi idi." Büttner,

Berndt'e doğru döndü: "Ben de size tatilden bir şey getirdim. Rentmair'ı. Anımsadınız mı onu? Benimle beraber aynı sömestrde idi. Sonra Bentheim'ın Main tesislerinde çalıştı. Savaştan sonra yine oraya geri döndü, Bentheim'a, Hadersfeld tesislerine. Biliyorsunuz, Main tesisleri kapatılmıştı. Fakat Rentmair şimdiki görevinden hiç memnun değil. Eski işçilerin nasıl aldatıldığını görmek için Bentheim'a geri dönmedim, diyor. Geleceğini orada görmüyor. Tarım makineleri üzerine de uzman değil." Büttner o kadar hızlı konuşuyordu ki, tercüman Rusça'ya çevirmekte zorlanıyordu. Petrow dikkatle dinlerken, bir yandan da Büttner'e bakıyordu. "Kossin'de sizinle birlikte olduğumu, burada neler olduğunu, bizim neler yapacağımızı anlattım. Bir an düşündü. Batıda Sovyet bölgesi üzerine anlatılanlara her zaman inanmadığını söyledi. Fakat yine de duydukları, bana kalırsa, buraya yanımıza daha önce gelmekten onu alıkoymuş gibi. Fakat Berndt siz onun için çok önemlisiniz, adınız ağır basıyor." Berndt konuştu: "Böyle bir kararda adımın bu kadar ağırlığının olması pek hoşuma gitmiyor," dedi.

Büttner güldü ve: "Sanırım Sovyet dostlarımız da benimle aynı düşüncede," diye konuştu, "adınızın Kossin fabrikasına hiç zararı yok!"

Bakışlarını masada oturanların yüzlerinde dolaştırdı. Az önce Rentmair adı geçtiğinde yanındaki Riedl'in kaşlarını kaldırdığını fark etmişti. Sertçe ona doğru döndü ve sordu: "Tanıyor musunuz Rentmair'ı?"

Riedl bir an yanıt vermedi. Sonra çekingen çekingen konuştu: "Çok yerde beraberdik, savaşta da," dedi.

"Bu insan üzerine ne düşünüyorsunuz?"

"Dost olarak mı? Birçoğundan daha iyidir davranışları."

"Ah, öyle mi?" dedi Büttner, "Peki, mühendis olarak?" – "O konuda bir hüküm veremem," oldu Riedl'in yanıtı. Büttner, bıyık altından gülümsedi ve bir an düşündü: Mutlaka aralarında bir şey geçti. Şu Riedl denen, can sıkıcı, somurtkan ve acınacak adamın biri.

Kumaşı aşınmış, fakat iyi ütülenmiş bir takım elbise giymiş olan fabrika yardımcı müdürü Weissmüller, masaya oturalı be-

ri, selamlama dışında ağzını açmamıştı. Adı geçmiş olan kişilerden hiçbirini tanımıyordu, ona bir şey soran da olmamıştı. Bakışlarını gezdirdi, hepsine tek tek baktı, birkaç kez arka arkaya. Bunu yaparken ne düşündüğü yüzünden belli olmuyordu, belki de hiçbir şey düşünmüyordu.

İçeri iki yeni misafir girdi. Vogt ile Strucks. Weismüller onları diğerlerine takdim etti. Acaba kısa da olsa bir işe yaradığı için o anda mutlu muydu?

Strucks'un az önce bir şeye sevinmiş olduğu belliydi. Şişmanca yüzü ışıl ışıldı. Keskin bakan patlak küçük gözler sahibinin duygularını dışa vereceğine, onları gizliyordu. Strucks '33'ten önce de sendikada çalışmıştı. Reichstag'ın yakıldığı gece tutuklanmış, ardından serbest bırakılmış, bir kez daha tutukladıklarında kaçmış ve ortadan kaybolmuştu. Yuvarlak, şişman kafası ve patlak küçük gözleri işine yaramıştı, çünkü gözüpek ve kaçak birini andırmıyordu. Mesleği su tesisatçılığıydı. Bir süre için orada burada atölyelerde kendine iş bulmuştu. Savaş yıllarını da sahte kimlikle bir fabrikada geçirmişti. Zorla çalıştırılan esir işçilerle arası iyi olmasına karşın beceri ve yüreklilikle savaşın sonunu getirmişti.

Vogt partinin yeni sekreteri idi. Strucks'la Weimar Cumhuriyeti'nin son yıllarında yaptıkları sendika çalışmalarından tanışıyorlardı. O günden bu yana birbirlerini hiç görmemişlerdi. Bir saat önce fabrikaya geldiğinde yıllar sonra tekrar karşılaşmışlardı.

Tercüman, Petrow'un heyecanla ayağa fırlayıp, Berndt'e doğru Rusça söylediklerini çevirdi: "Çok değer verdiğim bu iki insanı size tanıtabildiğim için mutluyum!"

"Buraya gelmenize çok sevindim, Vogt," diye Berndt konuştu ve 'Üçüncü Reich' ı cezaevinde geçirmiş olan adama dikkatle baktı. – Vogt'un uzun ve ciddi bir yüzü vardı, bu adam okul öğretmeni de olabilirdi. Vogt bir zamanlar matbaacılık yapmıştı.

Berndt konuşmasını sürdürdü: "Burada hepimizi zor bir görev bekliyor. Bizlere destek olacağınız için seviniyorum." Vogt da ona dikkatle baktı, söylediklerini tartarak dinledi. Sonra ağır ağır konuştu: "Fabrikayı tanıyana, yapacağım işi öğrenene kadar sizin mesleki bilgilerinize çok gereksinim olacak." – "Tabii,"

dedi Berndt, "buna karşılık siz de bana henüz anlayamadığım bazı konuları açıklayacaksınız. Size göre olağan birçok şeyi ben anlamayabilirim. Benim yaşamım başka görüşler ve başka kavramlar üzerine kuruluydu."

Mühendis Riedl, Büttner'in üzerinden Vogt'a doğru eğilmiş, konuşulanları dikkatle dinliyordu. Vogt yanıt vermeden, Petrow araya girdi: "Kimse karşı değilse, sohbete masada devam edelim derim." – "Tabii, haydi Büttner, eşinizi de masaya çağırın," diye Berndt sesini yükseltti, "uzun süre birbirinizden ayrı kaldınız..." Sonra ötekilere döndü, gülümseyerek: "Daha yeni evlendiler de," dedi.

Vogt da gülümsedi ve pencereden dışarı baktı, pusların kapladığı alanlara. Sanki bu büyük odadaki insanlar ve sesler de onu çevreleyip sarmıştı. Ölüm korkusu içinde sürdürdüğü yaşamında birçok şey gözüne çirkin, fakat onurlu bir sadelik içinde görünmüştü. İlerde, ölüm korkusu geçtiğinde, dünyanın sade ve onurlu olmadığını, binlerce parçacıktan oluştuğunu, karşıtlarla ve iniş çıkışlarla dolu olduğunu fark etmişti. Her şeyin eriyip birleştiği ve hedefi hiç değişmeyen bir görevin özlemini çekmişti. Strucks memnun memnun başını salladı, o da karşılık verdi, içten duygularla.

3

İspanya İç Savaşı'nda ağır yaralanmış ve dağlarda saklanmış oldukları mağarada Robert ile Richard'ın arasında yatmış olan Herbert Melzer, korktukları gibi ölmemişti. Kaçış yolunda Fransa'da bir kampa atılmıştı. Sonra da kız kardeşinin hemen temin ettiği giriş vizesi ve gemi bileti ile New York'a gitmişti. Richard ile Robert onu anımsadıklarında Astor Oteli'nde bir grup neşeli insanla birlikte kahvaltı masasında oturuyordu. – Bu odayı 'Gerçek Öyküler' adlı bir derginin müdürü misafirleri için kiralamıştı.

Campbell, misafirleri ile ikili konuşmalar yaparken, ötekilerin sohbeti aralıksız devam ediyordu. Böyle bir ortamda kimi mesleki sorunlar bürodaki görüşmelerden daha çabuk açıklığa kavuşturuluyordu. Onunla aynı masada kahvaltı etmek, yayıne-

vi elemanları arasında önemli bir yere sahip olmanın kanıtı sayılıyordu. Böyle kahvaltılara davet edilmeyenler çoğu kez düş kırıklığına uğruyordu.

Herbert yayınevine kabulünü Charles Osborne adında bir tanıdığına borçluydu. Bu kişi onun bazı kısa öykülerini Campbell'e vermişti, bir süre önce de Herbert Melzer'in yıllardır kafasından geçen o romanın müsveddelerini.

Romanın önce bir bölümü basılınca düş kırıklığına uğrayan Herbert'i, Osborne yatıştırmıştı. Başka bir bölümü de yayınlanacaktı. 'Gerçek Öyküler' adlı derginin yöntemi böyle idi. Bu yöntem hoşuna gitmese de, Herbert, yazdıkları yayınlandığı için yine de sevinmişti.

Kahvaltı masasındaki sohbete yarım saat süreyle katıldı. Bu arada garsonlar servisi birkaç kez tazelemişti. Sonra rom dökülmüş omlet getirdiler, tabaklara koyarken de yaktılar. Üzerinde küçük alevler yanan omletleri hokkabazlar gibi havada şöyle bir salladılar. Herbert, biraz neşesiz, bu gösteriyi seyretti. Diğerleri dikkat bile etmediler, sohbetlerini koyulaştırdılar. Onun gözünün önünde kimi resimler oluştu, insan yüzleri ve sesleri. Geçmişten insanlar kanat takmış, masada oturanların arasında süzülüyordu. Çağırdığı zaman hemen ve her yerden ona doğru geliyorlardı. Sanki o becerikli bir sihirbazdı.

Herbert dokuz yıldır bu ülkedeydi. Çok gerilerde bıraktığı zamanı soran oldu mu, o günlerden bir serüven ya da gençliğinde özel yeri olan bir anı gibi söz ediyordu. Fakat onun için ne anlamı vardı o yılların. Bunu düşündüğünde kendini, yitmiş ya da gerçek değil, sadece inanılmaz ve ne olduğu belirsiz bir alanın ortasında buluyordu. Birden içinde yaşadığı günler tüm heyecanı ve gürültüsü ile kulaklarını doldurdu.

Campbell'in sesi kulaklarına geldi. Fakat aynı anda da o sesin, bir sokak satıcısının sesi gibi önemsiz olduğunu fark etti. Garsonların yine servis değiştirmiş olduğunu gördü. Dondurmalar, çörekler ve meyveler getirmişlerdi. Kullanılmış tabakları götürdüler. Yan masada kahve hazır bekliyordu. Masadaki kırıntıları temizlediler. Örtünün üzerinde şimdi sadece perdelerin arasından giren incecik ışık huzmesi vardı. Herbert'e ışık çok çabuk

yer değiştiriyormuş gibi geldi. Karanlıkta yatıyordu, Richard ve Robert'le birlikte. Güneş Celia'nın yüzünden de kayıp geçmişti. Robert gençliğinden söz ediyordu. Herbert dikkatle dinlemekteydi, Robert'in anlattıkları Richard'ı ilgilendirse de.

Acaba onlara ne olmuştu, bilmiyordu, araştırmaktan da çoktan vazgeçmişti. Görev duygularını aradan geçen yıllarda yitirmişti. Kafasından geçirdikleri üzerine kimseye hesap vermek zorunda değildi, düşüncelerine bile. Kafasından geçenlerle oynamak kolaydı, hem de olağanüstü kolaydı. Masanın öte yanından gelen bir ses Robert'in sesini bastırdı: "Eğer Roosevelt yaşasaydı o da Atom bombasını atardı." – Fincanlara kahve konmuştu, çok güzel kokuyordu. Bir başkası konuştu: "Üç yıl sonra kim bilecek dersiniz, Potsdam'da oturanın Truman mı yoksa Roosevelt mi olduğunu? Hiroşima daha sonra geldi."

Osborne, Herbert'in topluluk içinde kimi zaman aniden sustuğunu biliyordu. Yine uyandırmasının zamanı gelmişti. Hafifçe öne doğru eğilip Herbert'e sordu: "Sen ne diyorsun?" – "Kimi kararlardan hiçbir zaman tek insan sorumlu değildir, diyorum," dedi ve gülümsedi. Herbert, sanki tüm sohbeti baştan sonra dinlemiş gibi konuşmuştu. "Doğru," dedi Osborne, "fakat Nürnberg'de o kadar insanı niçin sorguladılar sence, verdikleri kararların sorumlusu onlar değilse. Bunun nedenini bana açıklayabilir misin?"

"Ben öyle demedim, ben 'sorumlu tek insan değildir' dedim." Bir şeyler daha söylemeye hazırlanıyordu. Fakat o anda Campbell iskemlesini geriye doğru çekti, Herbert'e doğru döndü. Herbert de iskemlesini Campbell'e çevirdi. Derginin sahibi ona bakarak konuştu: "Verdiğiniz müsveddenin basılan bölümü kendi içinde bir bütün olan öykü idi. Sizce de öyle değil mi? İkinci bölümünü basmasak da olur. Tabii yaptığımız ön ödeme kalacak, kararlaştırdığımız toplam ödemeyi de yapacağız. Şimdi size bir öneri getirmek istiyorum, hoşunuza gidecektir." Hızlı hızlı konuşuyordu, sanki tehlikeli bir bölgeyi bir an önce geçmek istermiş gibi. Herbert'in yüzünde düş kırıklığı, hatta şaşkınlık belirmişti. Konuştu, o da hızlı hızlı, telaş içinde: "Hayır, Campbell," dedi. "Eğer ikinci bölümü yayınlanmazsa, okur, Celia durumu-

nu kabullendi ve geçmişi unutmak için de ailesinin yanına döndü sanacak. Gerçekte ise..."

"Biliyorum," diye Campbell konuştu, "tüm eseri baştan sona okudum. Ben bunu her zaman yapmam. Yazdıklarınız beni çok sardı. Fakat tamamını basarsak, bence bu sizin zararınıza olur. Bizim dergimizi satın alanlar onu işe giderken ya da işten dönerken yolda okuyorlar. Sabah evden çıktılarında kendilerini bekleyen zor günden önce coşku versin, akşam eve dönerken de dinlendirsin istiyorlar. Osborne'un bana vermiş olduğu kısa öykülerinizin örneğin, tam bana göre olduğunu hemen anlamıştım. Bunun için size ve aramızdaki bağlantıyı kurduğu için de Osborne'a teşekkür borçluyum. Fakat şimdi okurlarımız o sert lokmaları çiğnemek, zor sorunların çözülmesini beklemek istemiyor..." Campbell o kadar hızlı konuşuyordu ki, söylediklerinin anlamını kavramaya çalışan Herbert'in yüzü aynı çabuklukla değişemivordu. "Okurlarımız savaşı da, toplama kamplarını da, kötü yürekli faşistleri de, Nazileri de artık unutmak istiyor. Onlar bugün bambaşka şeylerin beklentisi içinde. Şimdi bir öneride bulunacağım. Bunu size yapmamın nedeni, bir süre önce dergimiz adına yurtdışına gidebileceğinizi belirtmeniz, oralarda neler olup bittiğini yerinde görüp yazmak istemeniz. Neyin okurun ilgisini çekeceğini sizden daha iyi bulacak bir başkası yok bence. Kentler, olaylar, insanlar... Ön ödeme olarak iki bin beş yüz düşündüm. Karşılığında üç haber bekliyoruz. ..." – Herbert konuştu: "Fakat siz bana basılanlar için sekiz yüz ve bin vermiştiniz..." – "Evet. Zamanım olsa hemen Meksika ve Küba'ya kendim gider, oralarda konumu arardım. Uçak biletini de biz vereceğiz." Herbert'in sustuğunu görünce, devam etti: "Genelde anlaştık sayılır, öyle değil mi? Peki. Yarın lütfen bana gelin. Dostlarımızı bu gibi konularla daha fazla rahatsız etmeyelim."

İskemlesini tekrar masaya doğru itti. Osborne, Herbert'e baktı ve konuşmanın onun için nasıl geçtiğini yüzünden anlamaya çalıştı. İki yıl kadar önceydi, bu arada ilişkisini kesmiş olduğu ortak dostları Shipman'ın evinde Herbert Melzer ile karşılaşmıştı. Campbell'e müsveddelerin sadece bir bölümünü basmayı,

fakat bu adamı yayınevine bağlamayı önermiş olan oydu. Bu sorun gördüğü kadarıyla şimdi çözülmüştü.

Herbert birden oturduğu yerden ayağa fırladı, aklına bir randevusu gelmiş gibi elini alnına vurdu. Campbell'den özür diledi, bir şeyler mırıldandı, Osborne'nun omzuna bir dokundu ve hızla dışarı çıktı. Odadakiler güldüler: "Çılgın herifin teki," dedi biri. Bir başkası da: "Fakat yetenekli," diye konuştu. – "Çoğu mülteciden on kez daha iyi, ancak yeteneğinden habersiz." – "Az kalsın komünistlerin arasına düşecekti."

Herbert'in o andaki tek isteği yalnız başına kalmaktı. Campbell'in ilk söyledikleri onu üzmüştü, fakat zor yıllardan sonra artık iyi bir kazanca kavuşma olanağı sevinilecek bir gelişmeydi. Sadece seyahatler yapmayacak, yepyeni ülkeler, bambaşka insanlar da tanıyacaktı. Otelin merdivenlerini inerken düşündü: Her defasında öyle bir konu bulmalıyım ki, hem ben kendime karşı günaha girmeyeyim, hem de Campbell mutlu olsun. İşte en zor olanı da bu. Bir zaman sonra da elimde, İspanya kitabımı bitirmek için yeter kadar para birikmiş olur. Hiç kimse, bir Hemingway bile, böyle bir kitap yazamazdı. O zaman da, verdiklerimin yarısını basmamakla Campbell bana oyun bile oynamış olsa önemli değildi. Romanım tam olarak basılıp da piyasaya çıktığında herkes bilecek benim kim olduğumu.

Gardıropta paltosunu beklerken karşısındaki büyük aynada eski eniştesi Stephen Wilcox'u gördü. Kız kardeşi Erna, Boston'a giderken bir uçak kazasında yaşamını yitirmişti. Herbert onun ölümünden sonraki haftalarda olduğu kadar yaşamında kendini bu kocaman kentte hiç böyle yalnız hissetmemişti. Cenazeden sonra eniştesi ile bir daha görüşmemişti. Amerika'ya gelirken eşinin inatçı ve sürekli ricaları sonunda Wilcox, Herbert'e kefil olmuş ve vizeyi temin etmişti. Fakat bu büyük iyiliğinden dolayı da ne kendini, ne de Herbert'i o güne dek af etmişti. Avrupa'daki geçmişi onun dosyasında ömrünün sonuna kadar bir leke olarak kalabilirdi. Herbert'in Pearl Harbor'dan sonra askere gitmemesi de her şeyin üzerine tüy dikmişti. İspanya İç Savaşı'nda yaralandığı için Herbert 'çürük' sayılmıştı. Eşinin arada sırada et-

tiği bazı alaylı sözleri Erna düzeltmesini becermişti. Bir arada oldukları zaman bazen kardeşine, bazen de eşine dönüp fısıldamıştı: "Kendine gel. Derdini yalnız kaldığımızda anlatırsın."

Aynada eniştesini gören Herbert arkasına dönmeden otelden çıkmak istedi. Ancak Stephen Wilcox'un aynadaki yüzü, onun da Herbert'i tanıdığını ve amacının aynı olduğunu ele veriyordu. Gardıropta duran kadının az kalsın paltoları karıştırması her ikisini de amaçlarına ulaştırmadı. Birbirlerini soğukça selamladılar, yukardan aşağı şöyle bir süzdüler. Her ikisi de aynı şeyi kafasından geçirdi, eski dostumun görünüşü hiç de anımsadığım gibi değil. Herbert düşündü: Ne de olsa Erna'nın kocası idi. Wilcox da, giysileri uzun yıllar kullanılmaktan iyice aşınmış, çok sinirli mülteci ile şimdi karşısında duran güzel tıraşlı, temiz giyimli adam arasındaki farkı hemen sezmişti. Herbert'e, eğer iki küçük yeğenini görmek istiyorsa onunla Centralpark'a gelmesini söyledi.

"Bilmiyorsun," diye yolda anlattı, "benim yine evlenmiş olduğumu. Sanırım kız kardeşin de çocuklarımıza daha iyi bir anne seçemezdi."

Bu cümleden sonra sustular. İkisinin de kafasından aynı soru geçti, dostluğumuzu yenilemeye gerek var mı? Az sonra Centralpark'a bakan bir kahvenin terasında durdular. Ağaçların arasından küçük bir gölün suları ışıldıyordu. Güz güneşinde insanlar kahveyi doldurmuştu. Herkes kenti çok uzaklarda bırakmak istiyor gibiydi, uğultusu parka kadar gelse de.

Saçları aynı kesilmişti, giysileri aynıydı. Herbert başlarını okşarken, biri kurnaz, öteki ciddi iki küçük kız Wilcox'a baktı. Ellerindeki dondurmayı yalamaya devam ettiler. Sonra ciddi bakışlı olan daha büyüğü başını çevirdi, düşünceli düşünceli, onu tanımış gibi Herbert'i süzdü. Herbert: "Tıpkı Erna'nın çocukluğu," dedi. Hemen ardından da bu akrabalıktan söz ettiği için utandı. Dikkatini çocuklara vermiş, yanlarında durmakta olan, büyük kızı gibi ciddi bakışlı kadını fark etmemişti. Stephen Wilcox tanıştırdı: "Helen," dedi. Elini sıkışı ve yüzünün ifadesi Herbert'in hemen hoşuna gitti. Kadın oldukça gençti, güzeldi de. Bu

kentte pek görülmeyen, aşılmamış bir güzellikti. Düşündü: Wilcox'un şansı ikinci kez yaver gitmişti.

"Gördüğüm kadarıyla," diye Wilcox konuştu, "buraya artık alışmışsın."

"Birçok insan tanıyorum, kendi paramı kendim kazanıp, başkalarına yük olmuyorum. Dünyanın her yanından gelmiş insanları ile bu kentin gündüz ve gece yaşamının ne kadar mükemmel olduğunu da kavradım... Eğer, alışmışsın, derken bunları düşünüyorsan, haklısın."

Wilcox konuştu: "İnsanlar hiçbir yerde burada olduğundan kolay kök salamaz. Geldiğinde ne durumda olduğunu düşünüyorum da... Bir süre sonra kaldığın otelin parasını ödemek istemeyince Erna'nın bana neler söylemiş olduğunu bir bilsen. Haklıymışım, o günlerde seni hayata atılman ve doğru dürüst bir iş bulman konusunda zorlamış olmakla."

Herbert'in sustuğunu görünce devam etti: "Büroya telefon edip de, nerede olduğunu sorduğumda, senin çoktandır oraya uğramadığını söylemişlerdi. Demek ki, düşündüğümden de çabuk kendi ayakların üzerinde durmasını becermişsin."

Herbert'in yanıtı kısa oldu: "Tanıdıklarım bana başka bir iş bulmuştu."

Wilcox'un ödediği küçük otel odasında daha ilk gün düşünmüştü: Kafamdan geçen her şeyi yazsam kağıt yetmez. – Fakat başlar başlamaz da ilk cümleyi on kez çizip, yeniden yazmıştı. Bir an için, yazma yeteneğimi öteki kıtada mı bıraktım, diye düşünmüştü. Haftalar sonra Wilcox ona bir reklam bürosunda iş bulmuştu. Lisanını ilerletmek için akşamları gittiği kursun ücretini de ödemişti.

Wilcox sordu: "Sanatın ne alemde? Senin, günün birinde yazar olacağına Erna çok inanırdı."

Herbert yanıt verdi: "Yazdığım bazı şeyler bu arada basıldı."

"Erna bu günleri görebilseydi!" diye Wilcox sesini yükseltti. "Neler basıldı? Anlat bize. Nerede?"

Herbert eniştesinden hâlâ hoşlanmadığını fark etti. Helen'in merakla ona baktığını görünce, soruya yanıt verdi: "Reklam bürosunda çalıştığım günlerde kısa bir şiir yazmıştım. Tanıdıkla-

rımdan biri onu İngilizce'ye çevirmiş, bir dergi de basmıştı. Daha sonra başka bir tanıdık beni 'Gerçek Öyküler' adlı dergiye götürdü. İlk haftalardaki gelirim bürodaki kazancım kadardı. Fakat yazılarıma daha çok zaman ayırabiliyordum..."

Helen şaşkın şaşkın ona bakıyordu, dalgaların kıyıya attığı yabancı bir şeye bakar gibi. Bir insanın yazmaya zaman ayırabilmek için para kazanmasını anlayamıyordu.

New York'a geldiği ilk günlerde Herbert siyasi mültecilerin ve Lincoln Tugayı'nın bütün toplantılarına katılmıştı. Savaş vardı. Almanlar, Sovyetler Birliği'nde sürekli ilerliyordu. Toplantıların yapıldığı salonlara gitmek için her defasında saatlerini yolda geçiriyordu. Az sonra çalıştığı reklam bürosu başka yere taşınınca, yol daha da uzamıştı. Nasıl olduğunu şimdi bilmiyordu, fakat birkaç kez toplantılara katılmamıştı, sonra da bağı tamamen kopmuştu...

Helen, ikide bir rengi değişen, açılan, koyulaşan gri gözleri ile ona hayranlıkla bakmaya devam ediyordu. Düşündü: Yol uzak olduğu için toplantılara katılmaktan vazgeçmemiştim. Nedeni başkaydı. İspanya'dan tanıdığım Max Kemphoff'a rastlamıştım bir defasında. Ufak tefek bu adam yanıma gelmiş ve o şiirimi okuduğunu söylemişti. Sonra da herkesin içinde öfkeyle, kötü bir şiir, demişti. İnsanların var olma savaşı verdiği bu günlerde birinin çıkıp da böyle bozguncu düşünceler içeren şiirler yazması şaşılacak bir şey. Hele bu insan İspanya İç Savaşı'nı yaşamış biri ise...

"Af edersiniz," dedi Helen, "bir yazar ile daha önce hiç konuşmadım. Şiirlerden de, romanlardan da pek anlamam. Fakat yazmış olduklarınızı okumayı çok isterdim."

"Size bazılarını mutlaka yollayacağım," dedi Herbert.

Elinde olmadan, tepeden inme, gözünün önüne Robert ile Richard geliverdi. Onları kovaladı, çabucak, sonra yıldırım düşmüş gibi titredi: Öldüler. – Mülteci dostları ile ilişkiyi kesmesinden bu yana Robert ve Richard da ulaşılmayan uzaklara gitmişti. Onları kimi zaman düşündüğünde ya da geçmişi yazarken bulanık görüntüleri gözünün önüne gelirdi. Son haftalarda niçin

toplantılara katılmamış, konferanslara gitmemişti? Kemphoff şiirini beğenmedi diye mi? – Hayır, bu mümkün değildi, diye Herbert düşündü, mümkün olamazdı da. Aramıza yabancılığı sokan çok önemli, çok derin bir neden olmalıydı, dedi kendi kendine, aşılamaz bir uçurum. Fakat kesin ayrılığın nedeni sonunda Kemphoff olmuştu.

Herbert günün birinde İtalyan kahvesinde Max Kemphoff ile tekrar karşılaşmıştı. Osborne, Herbert'i oraya davet etmişti. Kısa süre önce ona dergideki işini bulmuştu, Herbert zar zor geçinmesine karşın, artık reklam bürosuna gitmiyordu. – Osborne'nun dergideki odası hep akıllı ve neşeli insanlarla doluydu. Onlarla kitaplar ve resimler üzerine sohbet edebiliyor, ardından da kendini rahatlamış hissediyordu. – İtalyan kahvesinde Kemphoff'u görünce oturduğu yerden sevinçle kalkmıştı. Ona gücenmiş olduğunu bir an için unutuvermişti. Kemphoff ise soğuk soğuk bakmış, elini bile uzatmamıştı. Herbert, üzgün, Osborne'nun yanına döndüğünde o gülmüş ve: "Siz onun gözünde bir hain, bir bozguncusunuz. Bunu hâlâ kavramadınız mı?"

"Hayır." Osborne gülerken o da gülmüş, fakat Kemphoff'un davranışının nedenini yine de kavramamıştı.

Neyin iyi, neyin kötü olduğunu ben biliyorum, diye düşünmüştü, bunu kavramak için bir partiye filan üye olmaya hiç gerek yok. Gençlik yıllarında önce Hitler'e sonra da İspanya'da Franko'ya karşı savaşmış olan o değil miydi? Öykülerini yayınlayacak bir dergi bulduğu ve ön ödeme temin ettiği için Osborne'a teşekkür borçluydu. Bu hainlik miydi? Öykülerinin çıktığı dergi Kemphoff ve arkadaşlarının hoşuna gitmiyordu. Dergide Osborne'nun dostlarının yazdığı kimi şeyleri o da beğenmiyordu. Fakat yazı işlerinden sorumlu o değildi ki...

"Belki en son uzun öykünüzün basılmış olduğu sayıyı temin edebilirim," diye Helen konuştu. Herbert: "Romanımın kimi bölümleriydi bastıkları," dedi. "İşlerine gelen bölümlerini alıp basmışlardı." Sonra Hotel Astor'daki konuşmayı düşündü, hüzünlendi. Fakat sonuçta Osborne'un onu Campbell ile tanıştırması bir şanstı. Şimdi artık istediği her ülkeye geziler yapacaktı.

Konuştu: "İnsanları sabah işe giderken heyecanlandırıp,

uyandıracak olayları bulup yazacağım. Seçeceğim konuları, zor bir iş gününde dergimizi satın alan binlerce insanın kolayca okuyacağı, çabuk anlayacağı şekilde işleyeceğim."

"Bu çok mükemmel görüş," diye Wilcox sesini yükseltti, "Kazancın ne olacak böyle bir yazıdan? Ne kadar zamanını alacak? Hiç filme çekilen öykün oldu mu?"

"Dergi bana her öykü için sekiz yüz dolar verecek. Bakarsın her ay çok ilginç bir olay bulup yazamam." Düşündü: Campbell beni yurt dışına göndermeden önce bir öykü bitirip teslim etmeliyim. Şu sıralar romanıma devam etmeye pek zamanım olmayacak.

Wilcox: "Anlattıkların çok mükemmel şeyler," diye heyecanla konuştu. "Şimdi Erna seni dinlemiş olsaydı, kimbilir nasıl mutlu olurdu! Burada dikiş tutturduğuna sevinmelisin. İki yıl önce vatanına gittiğimi biliyor muydun?"

Herbert konuştu: "Annem bana bir defasında yazmıştı. Arada sırada mektuplaşıyoruz. Ona paket yolluyorum!"

"Ben de," dedi Wilcox gülümseyerek, "zavallı insanlar o paketlere deli oluyor."

Konuşma konusunun değişmiş olması Herbert'in hoşuna gitmedi. Sormamasına karşın, Wilcox, Hadersfeld'de Melzer ailesiyle yaşadıklarını heyecanla anlattı.

"Almanya'ya ilk gidişim hemen savaş sonrasında olmuştu. Çalıştığım şirket beni orada görevlendirmişti. Erna'ya da ailesiyle ilgileneceğim sözünü vermiştim. Biliyorsun, babası savaştan önce Bentheim tesislerinde görevliydi. Orada envanter yapıyorduk. Ailenin yaşadığı ev bombalanmıştı, bir delikte yaşıyorlardı. Yaşlı iki insan ve oğlu ile bir de kadıncağız." – Bu kadıncağız, Gerda, diye Herbert düşündü. Yaşamında önemli bir yeri olmuştu Erna'nın. Birkaç yıl önce ölmüş olmasına karşın onu sevip sayıyordu. Kocasını savaşta yitirmişti. Herbert bu adamı tanımamıştı. Ailesi ile arasının pek iyi olmadığını duymuştu. Wilcox'un anlatırken gülümsemesi, alay eder, hatta acırmış gibi konuşması Herbert'in hoşuna gitmiyordu.

"Baban her gün alıştığı saatte bürosuna gidiyordu. Fabrika neredeyse temellerine kadar yanmıştı, her yerde ölü sessizliği vardı. Onun bürosuna ise büyük bir rastlantı sonucu hiçbir şey

olmamıştı, masalar ve dolaplar yerli yerinde duruyordu. Kapıcı yoktu, bölüm şefleri de, hiç kimse yoktu fabrikada, fakat o sekiz saat masasında oturup, bir şeyler yazıp çiziyordu. Bir zaman sonra her köşeyi mühürlememize, ana kapıya da bekçi yerleştirmemize çok kızmıştı. İçeri girmesine izin vermemi benden rica etmişti. Biz de, envanterimiz için bazı planları kayda geçirmesine izin vermiştik. Sonra benden referans da almıştı. Umarım yine orada işe alınmıştır."

Herbert konuştu: "Evet, annem yazmıştı, yine eski firmasında çalışıyor, demişti."

Birden ayağa kalktı, az önce otelde yapmış olduğu gibi, bir başka randevusunun aklına geldiğini söyledi. Wilcox, böyle güzel bir rastlantının onları tekrar bir araya getirmiş olmasına sevindiğini belirtti. Herbert, önlerindeki dondurmayı çoktan bitirmiş ve hiç kıpırdamadan yerlerinde oturan iki kızın başını okşadı. Karı-kocaya da veda etti. Helen, sohbetin sonuna doğru başını önüne eğmiş, anlatılanları hiç sesini çıkarmadan dinlemişti. Şimdi Helen yüzüne bakarken, gitmesi gerektiği için Herbert üzüldü.

"Sevimli bir genç adam," diye konuştu kocasına dönerek. Wilcox da: "Bana sürpriz oldu," dedi. "İstersen bir akşam bize çağırabiliriz." – "Niçin olmasın?" diye Helen konuştu. "Örneğin Barton'lar da geldiğinde. Betty'nin sanatla arası oldukça iyi sayılır."

4

1947 yılının güzünde, Kossin'de, Janausch'un atölyenin penceresi altında duran insanlara kötümser gözlerle baktığı haftada, Berlin'deki bir Amerikan bürosunun yöneticisine, şefinden, Janausch'un baktığı o insanlarla ilgili direktifler içeren bir yazı gelmişti.

Yazıda herhangi bir kınama yoktu, fakat mektubu alan kişi, şefinin ne demek istediğini satır aralarında kavradı. Berlin'deki büronun yolladığı raporları artık beğenmediğini belirtiyordu. Görevinde daha yükseklere çıkmak isteyen şefi yeni ve kesin di-

rektifler yolluyordu. Rus işgal bölgesinde çalışan, teknik deha sayılan tüm kişilerin kapsamlı yaşam öykülerinin yanı sıra bu kişilerin geçmişte ve günümüzdeki aile fertleri ile dostlarının da isimlerini istiyorlardı. Özellikle de, Rus işgal bölgesindeki, yeni adı Kossin tesisleri olan Bentheim tesislerinin yeniden yapılanmasında görevlendirilmiş bazı kimseleri merak ediyorlardı.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Clark adında bir adam, Meksiko şehri havaalanında uçaktan indi ve onu bekleyen meslektaşlarının otomobiline bindi. Kısa bir görüşmeden sonra otomobil hareket etti. Yol iyi sayılırdı. Clark, Birleşik Amerika'nın güney komşusu olan bu ülkeye daha önce de gelmişti. Ancak otomobilin ilerlediği yöre bugün ona bulanık görünüyor, yabancılık ve güvensizlik veriyordu. Jalisco eyaletinin başkentindeki büroda kısa bir öğle molası verdi. Hangi görevle orada bulunduğunu bürodakilere anlatmadı. Sonra görevinin öngördüğü gibi Oaksaka eyaletinin batısına, Pasifik Okyanusu'na doğru yoluna devam etti.

Şoför anayoldan saptı. Az sonra hedefe ulaşacaklardı. Sıcak ve tozdan, Clark, kıpırdayacak durumda değildi, başını çevirip, çalıların ardında görünen denize bakmadı. Kol saatine bir göz attı. Mesleği ile ilgili konularda her ne kadar risk altına girse de, böyle tropik iklimli ülkelere geldiğinde sağlığı ile ilgili en ufak kurala dikkat ederdi. Pardösüsünü sırtına aldı. Sao Paulo'daki büroda çalışan bir dostu onunla alay ederdi: Seni ipe götürmeden önce verdikleri yemekte bardağına konan su daha önce kaynatılmamışsa içmezsin.

Şoförü –boyunsuz, kısacık, kafası yuvarlak, iri suratındaki gözleri, burnu ve ağzı, çocukların kabağa bıçakla çizdiği şekilleri andıran bacaksızın biri– arkasına döndü, göz kırptı. Santiago köyüne varmışlardı, tam öngörülen saatte.

İki üç dakika sonra güneş denizde batacaktı. Gökyüzü aniden, sanki kocaman bir bayrak açılmış gibi erguvan ve menekşe renklerine büründü. Tüm tutkuların renklerine.

Köy bomboş ve sessizdi, sanki Ay'da bir köydü burası. Toprak meydanlıkta durdular, in cin top oynuyordu. Orta yerde tek başına bir ağaç yükseliyordu. Meydanın çevresindeki bazı evle-

rin saçak altlarında kadınlar akşam yemeği hazırlıyordu. Başlarını şöyle bir kaldırıp, gelen otomobile bakanlar oldu, sonra yine işlerine devam ettiler. Onları, bu yabancılardan çok, çabucak kararan hava ve ışıldayan yıldızlar ilgilendiriyordu. Kireç boyalı bir binadan, kısa kollu gömlek giymiş, gençten biri çıktı. Binanın üzerinde yeni boyanmış levhada 'köy okulu' yazıyordu. Bu genç adam öğretmendi. Bakışlarını köy meydanında gezdirdi, otomobile şöyle bir göz attı, akşam dersine gelecek öğrencilere bakındı. Üçü meydanı geçiyordu: İki oğlan ve vücuduna sardığı kumaşta bebeğini taşıyan bir kadın.

Clark, şoförü, Bay Gomez'in evini sorması için öğretmene yolladı. Az sonra yine hareket ettiler. Otomobil meydanda döndü, tarladan gelen işçilerin arasından geçti. Adamlar başlarını çevirmeden, Clark'la şoförüne şöyle bir göz attılar. Umursamazmış gibi, fakat her zamanki kuşkularının verdiği dikkatle. Bay Gomez'e böyle ziyaretçiler sık sık gelirdi.

Otomobil uzun bir tuğla duvarın yanından geçti ve büyük kapının önünde durdu. İçerisi bambaşka bir dünya idi. Taze, canlı bir esinti Clark'ın yüzüne çarptı. Havada çimen ve toprak kokusu vardı. Çiçek yatakları rengarenk ışıldıyordu. Bahçe sulanıyordu.

Ağaçların ardında bir aydınlık belirdi. Şişman bir yerli kadın, üzerine büyük örtü sarmış, kolalı beyaz bir önlük giymiş, verandada göründü. Yüksek sesle ve çabuk çabuk seslendi: "Migueli-to!" Gençten birisi koşarak geldi ve şişman kadının işaretiyle Clark'ın el çantası ile matarasını aldı, eve taşıdı. Hemen dönüp gitmek istedi, fakat kadın onu omzundan tuttu ve Bay Gomez'i çağırmasını emretti. Yüzü Clark'a bakarken nazik ve ciddi, Miguel'e bakarken öfkeli ve sertti. Bu değişken yüzde yine de bir gurur seziliyordu.

Kadın içeri girip, buz, içki şişeleri, bardaklar, sigara ve şekerlemeler getirdi verandaya. Evin açık pencerelerine sivrisineklere karşı tüller gerilmişti. Clark şişeleri eline alıp baktı, sonra da beline takılı deri kaplı bardağına sert içkilerden birini doldurdu. Yudumladı ve hoşuna gitmiş gibi iç geçirdi. Oturduğu yer serindi. Tepesindeki vantilatör hafif uğultu ile dönüp duruyordu. Şiş-

man kadın az öteden misafiri izliyor, bakıyor, hareketlerinden isteklerini anlamaya çalışıyordu.

Gomez hızla ve heyecanla içeri girdi, yanına geldi. Zayıfça ve hareketli biriydi, itinalı giyinmişti. Clark, dostu Figueroa'dan selam getirdiğini söyledi. Gomez'in ağzı kulaklarına vardı, bu dostlukla gurur duyduğu belliydi. Fakat Clark, Bay Enrico Schneider'e de selam getirdiğini söyleyince suratı asılır gibi oldu. Clark'ın bildiği kadar bu kişi onun yanında görevliydi. "Evet," diye Gomez konuştu, gülümsemeye çalışarak, "henüz kereste fabrikasında. – Çocuğu ona gönderiver," diye seslendi kadına dönerek. Şişman kadın hemen seslendi: "Miguelito!"

Gomez, Amerikan misafiri ile sohbete girmeye çalıştı. Clark birkaç kelime İspanyolca, o da çat pat İngilizce konuşuyordu. Arada sırada ağzına attığı şekerleri çiğnerken de düşünüyordu, bu Amerikalı nasıl herifin biri acaba? Figueroa'yı çok sayardı, bir isteği oldu mu, hayır diyemezdi. Ancak şu Enrico Schneider üzerine ona doğru dürüst bilgi vermemişti. Sadece ondan bu Alman'ı çiftliğinde barındırmasını rica etmişti. Schneider'in savaş sırasında gemilerinin karaya oturması sonucu birliğinden kaçtığını ve Hitler Almanya'sına geri dönmek istemediği için de ülkeye sığındığını anlatmıştı. Onun okumuş yazmış biri olduğunu da söylemiş, İspanyolca bildiği için işe yarar biri, demişti. O, Figueroa ise, Avrupa'ya gideceği için yakında kahve plantasyonunu satacaktı, bu nedenle de Schneider'i barındıramayacaktı. Ona yollamıştı. Savaşın sonu geldi, demişti, Hitler'in de... Schneider yakında ülkesine döner.

Gomez misafiri ile sohbet etti, vakit geçirmek için İngilizce'ye tercüme ettiği bazı esprileri anlattı, arada sırada kahkahalar attı. Bir yandan da karşısındaki adamın gerçek mesleğini bulmaya çalıştı. Clark, deniz kuvvetlerinde sigorta görevlisi olduğunu söylemişti, fakat buna inanmamıştı. Şu lanet olası Enrico Schneider'le de ne ilgisi olabilirdi? Dostu Figueroa'nın anlattıklarında tutarsız bir şey olduğunu az önce fark etmişti. Franko'yu sürekli öven bu Figueroa –çoğu yakın tanıdığı bu İspanyol ile dostluk yapmasını kabul edemiyordu– niçin bir Alman antifaşisti ile böyle ilgileniyordu? Bu Schneider denen adam belki de birini öl-

dürmüştü. Fakat polis hiç gelip sormamıştı. Her ne ise, Gomez onu arazilerinin ve çiftliğinin yöneticisi yapmıştı. Schneider bu görevi iyi beceriyordu. Bütün hesapları doğru idi, işçilerin de harcamalarını kuruşuna kadar kontrol ediyordu. Bu nedenle işçiler ondan korkuyor ve nefret ediyordu.

Birkaç günlüğüne kentten buraya dinlenmeye geldi mi, Alman ona iyi arkadaşlık ediyordu. İspanyolca şarkılar öğrenmişti, gitar da çalıyordu. Avrupa ve Amerika'dan bir sürü dedikodu, kadınlar üzerine hikayeler de anlatıyordu.

Clark, oturduğu koltukta iyice arkasına yaslandı. Arka arkaya birkaç içki almıştı, fakat şekerlere dokunmuyordu. Üzerlerine zehirli sinekler konmuş olabilirdi. Düşündü: Karşımda oturan şu salak, yanında kimi koruyor, gerçekten haberi yok. Haberi olsa bile, kendi bileceği şey, bana ne.

Hizmetkar, yanında Alman'la verandaya geldi. Gomez onu Clark ile tanıştırdı ve nezaketle geri çekilip, ikisini baş başa bıraktı. Clark başka bir koltuğa geçti, tavandan vuran ışıkta karşısındakinin yüzünü daha iyi görebiliyordu. Sanki ev sahibiymiş gibi sordu: "Konyak alır mıydınız?" – "Hayır, teşekkür ederim," dedi Schneider, "Burada kendi yaptığımız, spesiyalitemiz olan hindistancevizi içkisini yeğlerim."

Clark karşısındaki adamın kendini çok iyi kontrol ettiğini hemen sezdi. Umursamaz bir görünüşü de vardı. Clark sordu: "Almanca mı yoksa İngilizce mi konuşalım? Benim Almancam pek o kadar iyi sayılmaz..." – "Benim de İngilizcem," dedi Schneider. "Beni anlamanıza yeterlidir," diye konuştu Clark. Sesi birden kupkuru çıkmıştı. "Ne de olsa konuşacağımız birkaç cümle. Onları anlamaya İngilizce'niz yetecektir. Ne dersiniz?" – "Başlayın konuşmaya," dedi Schneider ve gülümsedi. Lamba ışığı altında Clark, dudaklarındaki bu gülümsemenin yapıştırılmış bıyık gibi sahte olduğunu fark etti. Schneider iriyarı ve güçlüydü. Güneşte iyice yanmış yüzü ve kara saçları ile bir grup yerli arasında dikkati çekmeyecek biriydi. Clark kelimelerin üzerine basa basa konuştu: "Bay Rühle, buraya iyi alışmışa benziyorsunuz," dedi. "Ne demek istiyorsunuz?" diye karşısındaki adam konuştu, zaman kazanmak istermiş gibi. Gülümsemeye devam

etti, kadehindeki içkiden bir yudum aldı ve dudaklarını yaladı. Ağzı kurumuştu birden, bu karşılaşmayı uzun süredir beklemiş olmasına karşın.

Fakat birisini beklemekle onu aniden karşısında görmek arasında çok fark vardı. Böyle bir ziyarete kendini çoktandır hazırlamıştı. İki yıldan fazla. Daha buraya gelmeden önce. Onu küçük bir uçakla bırakmış oldukları Figueroa'nın kahve plantasyonunda birilerinin ziyaretini bekleyip durmuştu. Fakat zamanla Figueroa onu sakinleştirmişti. Takip ediliyorum, tutuklanacağım korkusunu zamanla yenmişti.

Rühle son anda dostlarının temin etmiş olduğu evraklarla Hamburg'dan yola çıkmıştı. Venezualla'ya varır varmaz da, izini kaybettirmek amacıyla onu hemen Figueroa'nın yanına yollamışlardı.

Geleceğinden haberi olan Figueroa, Rühle'yi bir kardeş gibi karşılamıştı. Bu karşılamadan şaşkına dönen Rühle duygularını belli etmemişti. Bütün gücüyle serinkanlı kalmaya çalışmış, her zaman kullandığı soğuk ve umursamaz görünüşünün ardına saklanmıştı. Figueroa'nın bembeyaz evi, yanan bir ıssızlığın orta yerinde duruyordu. Yeryüzünde böyle bir şeyin olabileceğine Avrupa'da rüyasında bile görse inanmazdı. Yeni dostunun çok gururlu biri olduğunu hemen anlamıştı. Figueroa bu evin, ailesinin Valladolid'deki küçük şatosunu andırdığını, daha doğrusu aynı plana göre yapıldığını söylemişti.

Yaşlı annesi de bu evde kalıyordu. Dantelli siyah giysisi içinde bu ıssızlığın orta yerinde yaşayan kadın hiçbir şeyin farkında değildi. Arada sırada oğlu ile birlikte küçük kilisede diz çöküp dua ediyordu. Rühle, Hazreti İsa'nın gerilmiş olduğu çarmıhtan hoşlanmıyordu, duvarlardaki azizlerin ışıldayan gözleri de içine ürperti veriyordu. İsa'nın ağzının kenarındaki boyama kan onu gerçek kandan daha çok rahatsız ediyordu. Figueroa yaşamdan söz ettiğinde, halk toplulukları ve ırklar üzerine düşüncelerini anlattığında, çok kez aynı düşünce ve yargıda oldukları ortaya çıkıyordu.

Bir süre sonra Figueroa, Rühle ile eski yardımcısı Joachim Krehaym arasında bağlantı kurmuştu. Bu adamın niçin birden-

bire New York'da ortaya çıkmış olduğunu Rühle pek anlamamıştı. Krehaym ona, dışa karşı yine eski mesleğinde, diplomalı ziraatçı olarak çalıştığını söylemişti. Rühle de artık köy ıssızlığını kent yaşamı ile değiş tokuş etmeliydi. Krehaym ona, bu kahve plantasyonunda çürüyüp gitmemelisin, demişti. Dış dünya ile tek bağlantısı radyosu idi, akşamları Nürnberg'deki davayı izliyordu.

Rühle çürüyüp gitmemişti. İşe yarayan biri olmuştu. Sadık ve becerikli bir yöneticiye gereksinimi vardı Figueroa'nın. Rühle Avrupa'da, buradaki birkaç yüz yerliden çok daha fazla ve bambaşka insanları acımasız işlerde çalıştırmıştı. Figueroa ondan çok memnundu, hatta kimi zaman frenlemesi gerekmişti. "Günün birinde dilimizi iyice öğrendiğinizde sizin sözünüzü daha çok dinleyeceklerdir," demişti. – Sonra günün birinde ona başka bir işe geçmesinin doğru olacağını söylemişti. Kendisi bir yıl için Avrupa'ya gidecekti. Rühle de onu artık aramadıklarına emindi. Tehlikeli zamanı arkasında bırakmıştı. Bir geminin tehlikeli bölgeyi geçip yoluna devam etmesi gibi. "Her şey mükemmel," diye Krehaym yazmıştı mektubunda, "Birbirimizi yine göreceğiz. Sana burada gereksinimiz var. Yakında bir tanış seni ziyarete gelecek."

Peki, bu Clark mıydı, Krehaym'ın sözünü ettiği tanış? Kim garanti edebilirdi şu anda, tehlikeli bölgeyi gerçekten geçmiş olduğunu? Bazı yüksek resmi makamlar, Krehaym'ın durumunda olduğu gibi artık anlayış gösterebilirdi. Fakat ellerinde herhangi bir emir olmayan alt makamlar avlarına niçin devam etmesindi? Nürnberg Davası da bir radyo oyunu olmamıştı, öyle değil mi?

Dudaklarını yalamaya devam etti. Clark, karşısındaki Rühle'nin kafasından o anda neler geçtiğini tahmin ediyordu. Konuştu: "Bay Rühle, buradaki yaşamınızdan memnunsunuz, öyle değil mi?" dedi. Haydi, diye Rühle düşündü, nasıl olsa anasının gözü bu herifin her şeyden haberi var. Buradan kaçmam mümkün değil. Teslim olmaktan başka çıkar yol yok. – Küstah oldu yanıtı: "Pek memnun sayılmam, burada çok canım sıkılıyor," dedi. Clark keyifle karşısındaki adama baktı. Konuştu: "Fakat Rühle bu da ne demek oluyor? Bir bilseniz, bazı dostlarınız can-

larının sıkılmasını nasıl isterdi." Kaşları çatıktı, fakat içi rahat. Çünkü anasının gözü Rühle sonunda korkmaya başlamıştı.

Bu olay Clark'ın tam üç yıldır başını ağrıtıyordu. Sorumluluğu yakında başka bir büroya vereceği için seviniyordu. Onu ilk önce Venezualla'ya göndermişlerdi, bu ülkeye ayak basar basmaz tutuklamak için. Fakat son anda emir değişmişti: Tutuklamayın, uzaktan gözetleyin. Nedenini çok sonra öğrenmişti. Rühle'nin peşine daha Hamburg'dayken adam koymuşlardı, ülkeyi terk edeceğini biliyorlardı. Ancak bu bilgileri o bölgeden sorumlu İngilizler'e vermek, Amerikalılar için kendi ajanlarını ele vermek demekti. Çünkü kaçması için Rühle'ye evrakları kimin temin ettiğini bildirmiş olan ajanı İngiliz Büyükelçiliği'ne sokan Amerikalılar'dı. Bu adam önemli bir görevdeydi, peşinde oldukları Nazi gibi. İspanyol'un plantasyonunda da avuçlarının içinde sayılırdı. Amerika'da onu ilerde kullanmak üzere uzaktan gözetlemeye karar verildiği an Rühle gerçekten tehlikeli bölgeyi arkasında bırakmıştı.

Clark bu konuda karar verecek durumda değildi. Mesleğinde başka sorunları ve görevleri vardı. Ona verilen emirleri yerine getirmek ve sonra Nürnberg ya da Washington'a yollanacak kişiyi sapasağlam teslim etmek zorundaydı. Rühle'nin dosyasını iyi tanıyordu. Şimdi karşısında oturan herifle birkaç dakika daha oynamasının zararı yoktu. Rühle'nin onun buraya gelmesinin nedenini hemen bilmesi de gerekli değildi. Bu Nazi'nin şimdi yaptığı dokunaklı konuşmayı o güne dek birkaç kez benzeri tutuklulardan da dinlemişti. Anlattığına göre 1945'in Mart'ında kulağına gelen, müttefiklerin Ruslar'la araları açılmış, söylentileri onu umutlandırmıştı. "Sizlerle anlaşmak" diye Rühle konuştu, "bence tek kurtuluştu. Ben bunun doğruluğuna o zaman inanmıştım, bugün de inanıyorum."

Bu palavraları dinlememe ne gerek var, diye düşündü Clark. Korkma, seni asmayacaklar... İpin elimizde olacak, fakat sen onu pek hissetmeyeceksin.

Konuştu: "Çok güzel. Fakat şimdi buradaki köy yaşamınızın kısaltılmasına mutlaka karşı çıkmayacaksınız." Rühle duydukları ile bir anda rahatlamış gibiydi. "Eski dostunuz bizi havaala-

nında karşılayacak. Onun eşliğinde, size tanıdık kimi yüzleri yine göreceksiniz, örneğin Profesör Hannemann'ı..." Rühle oturduğu yerde şöyle bir doğruldu. "Evet, şimdi Rus işgal bölgesinde kalmış eski görev yerinizdeki kimi tanışlarınızı da. Krehaym bir süredir Birleşik Amerika'da, buraya iyi alıştı. Sizden beklediğimiz görev konusunda da çok bilgisi var." – "Ne olacak görevim?" diye Rühle sordu. "Varışınızda her türlü bilgiyi alacaksınız," yanıtını verdi Clark.

"Biz üçümüz," diye konuştu Rühle, "ben, Krehaym ve Hannemann çok güzel ortak çalışırdık."

"Mükemmel," dedi Clark. "Yine geleceğim, sizi almaya." Ayağa kalktı, yürüdü. Evin içinden Gomez'in sesi duyuldu: "Miguelito!"

Ev sahibi yanlarına geldi. Clark'ı akşam yemeğine davet etti, fakat o kentte beklediklerini söyledi. "Eşyaları otomobile taşı," dedi Gomez genç adama, "sonra da büyük kapıyı kilitle ve anahtarı Luisa'ya teslim et."

Akşam yemeğini Alman'la beraber yedi. Neler konuşmuş olduklarını öğrenmeye çalıştı. Rühle, Amerikalı'nın Avrupa'da Figueroa ile buluştuğunu, haberler getirdiğini söyledi. Gomez, Alman'ın ona yalan söylediğini sezdi.

Miguel, kendisine emredildiği gibi büyük bahçe kapısını hemen kilitlemişti. Anahtarı da getirdi, hizmetkar Luisa'ya verdi. Herkes gibi o da bu kadına, anne, diyordu. Geceleri aynı yatakta uyuyordu. Ona yardım ediyor, her söylediğini de yerine getiriyordu.

Luisa oturmuş, önünde bir kap fasulye, Tortilla hazırlıyordu. Miguel'i görünce: "Şimdi öğretmene gidebilirsin," dedi. Miguel, suratı asık konuştu: "Hayır." – "Öyle ise otur şuraya, yemeğini ye." Fakat genç çocuk hiç kıpırdamadan ayakta durmaya devam etti. "Öğretmen gece bir şey öğretmiyor," diye konuştu. Sesi öfkeli çıkmıştı. "Beni neden gündüz okul saatinde derse yollamıyorsunuz?"

Kadın bir an konuşmadı. Sonra bir süredir kafasında olan bir konuyu ona açmaya karar verdi. "Miguelito, biliyorsun Bay Go-

mez, sanki benim oğlummuş gibi yanımda kalmana hiçbir zaman ses çıkarmadı. Fakat yakında artık kendi ayakların üzerinde durman gerekecek. Ben bir süre sonra kente gideceğim, Bay Gomez'in oradaki evinin işlerini görmek için. Sen benimle oraya gidemezsin."

Miguel konuştu: "Niçin gidemeyecek mişim?"

"Orada sana iş bulmak zor olduğu için. Hem sonra nerede yatıp kalkacaksın, yemek yiyeceksin? Burada çalışacak insana her zaman gerek var, kalacak yer de. Buraya mutlaka yeni bir efendi gelecek. Sana nasıl ve ne zaman çalışacağını söyleyecek."

Miguel çok hüzünlendi. Sustu. Kadın da başka bir şey söylemedi. Dışarı çıktı ve uyumaya gitti.

Miguel'in ise canı uyumak filan istemiyordu. Evden çıktı, koşar adım yürüdü. Caddede değil, muz bahçelerinin içinden köye doğru ilerledi. Mehtapta toprağa vuran ağaç gölgelerinin üzerinde sekti, hüzünlü olmasına karşın. Köye vardı. Her yer karanlıktı, sadece meyhanenin ışığı yanıyordu. Öğretmen her zamanki gibi, öğrencisi olan birkaç köylü ve tarla işçisiyle masalardan birinde oturmaktaydı. "Ne var, Miguel?" dedi.

Dışarı çıktılar. Gencin peşinden gitti. Büyük ve bomboş köy alanında yürüdüler. Ay ışığında toprak, çayırlardaki çiğ örneği ışıldıyordu. Birkaç saat önce alanda dönmüş olan otomobilin bıraktığı tekerlek izlerini takip ederek yürüdüler. Miguel derdini anlattı.

Öğretmen bir kolunu Miguel'in omzuna koydu, yaşamında onu zor günlerin beklediği öğrencisini yüreklendirmek isteyen her iyi öğretmenin yapacağı gibi güzel şeyler söyledi. Okuma kitabında yürekli bir adamın resmi olduğunu anlattı. Bu kişi, yabancı istilacıları ülkesinden kovmuş, zengin beyleri de korkutmuştu. Bu güçlü ve akıllı adam da, şimdi omzuna elini koyduğu genç gibi bir zamanlar fakir, bilgisiz ve yalnızdı.

Sonra öğretmen devam etti: "Sen sanıyor musun, yaşamda her şey istediğimiz gibi oluyor? Benim de yakında buradan ayrılmam gerekecek. Beni mutlaka başka bir yere tayin etmek istiyorlar. Burada olduğum sürece gel okuluma. Bütün boş zamanlarında gel. Ben buradan gitmeden okumasını ve yazmasını öğren."

Miguel aynı yoldan eve döndü. Bu kez muz bahçelerini sekerek geçmedi. Önce sevindi, öğretmen ona güç verdi diye. Fakat Luisa'nın söyledikleri aklına gelince hüzünlendi. Yakında yalnız başına kalacaktı. Onu bekleyen hiç kimse olmayacaktı, onunla beraber sevinen, onunla beraber üzülen de. Yüreği sızladı. Ağlamadı, utanıyordu aydınlıkta ağlamaya, aydınlık aydan gelse de.

5

O yıllarda Thomas adında bir genç, Berlin'in İngiliz bölgesinde yaşamaktaydı. Üç yıldır Bayan Wilhelmine Obst'un yanında kalıyordu ve onu çok seviyordu. Gömleğinin düğmesini dikmekten öksürüğe karşı çayını kaynatmaya kadar her işini yapan, onunla böylesine ilgilenen bir yakını hiç olmamıştı.

Annesi babası yoktu. Bayan Obst da bu dünyada yalnızdı. Tek oğlunu savaşta yitirmişti. İlk günlerde bu felakete dayanamayacağını sanmıştı. Bir gece yarısı, hava hücumunun ardından bu yabancı çocuğu avluda bulmuştu. Yıkıntılar arasında, kanlar içinde yatıyordu. Yıkılmış olan duvarın altında kalmaktan şans eseri kurtulmuştu. Bombardıman sonrasının karmaşasında bu avluya sığınmıştı. Sokağın yarısında binalar yıkılmıştı. Kentin birçok yerinde yangınlar çıkmıştı. Ümitsiz insanlar yıkıntılara girmek için barikatlara saldırıyordu, cankurtaranlar hızla gelip geçiyordu.

Bayan Obst çocuğu mutfağa taşımış, yıkamış ve yaralarını sarmıştı. Çocuk ne sesini çıkarmış, ne de ağlamıştı. Köpek yavrusu gibi kadının elini yalamıştı. Yatağa yatırıp üzerini örterken de kahverengi gözleriyle yavru köpek gibi bakmıştı. Bayan Obst'un, oğlunu yitirdikten sonra donmuş olan yüreği birden erimişti. Ona bir şeyler içirmiş, başucundan ayrılmamış, çocuğun kokusunu, sıcaklığını heyecanla içine çekmişti. Sonra kutsal bir eşya gibi sakladığı, oğlunun çocukluk gömleğini dolaptan almış ve ona giydirmişti.

Yabancı çocuk sadece bitkin değil, perişandı da, fakat yarası hafifti. Adının Thomas olduğunu söylediğinde, Bayan Obst, bu alınyazısı, diye düşünmüştü. Çünkü yitirdiği oğlunun da adı Thomas'dı...

Greilsheim'daki kimsesiz çocuklar yurdundan geliyordu. Yakındaki büyük kenti bombalamış olan uçaklar artakalmış bir bombayı dönüş yolunda küçük Greilsheim kentinin üzerine bırakmışlardı. Thomas, ölmüş ve ölmekte olan insanlara basarak yıkıntıdan dışarı atmıştı kendini. Sonra da oradan kaçmış, koşabildiği kadar uzağa gitmişti. Geçen bir kamyona atlamış, saatlerce süren bir yolculuk yapmıştı. Tam Berlin'e varmışlardı ki, orada da hava saldırısı başlamıştı.

Hiç kimse Bayan Obst'a, bu evlatlığı nereden buldun, diye sormadı. Resmi makamlar da başını sokacak bir dam bulana seviniyorlardı.

Sovyet birlikleri her geçen gün ilerliyordu. Az sonra Berlin'e girdiler. Elbe kıyısındaki karşılaşma barış demekti. Dört'ler Berlin'i dörde bölüştüler. Thomas büyümüştü. Uzunca boylu, ince yapılı bir delikanlı olmuştu. Yumuşak ve sakin, becerikli ve saygılı idi. Bayan Obst'un her isteğini yüzünden okuyordu. Mutfağın ve oturma odasının yerlerini de siliyordu.

Bir süre sonra köylere gitmeye, yiyecek toplamaya başladı. Paraları yoktu, ellerinde değiştirecek mal ve eşya da kalmamıştı. Fakat Thomas buna da bir çıkar yol buldu. Otel ve kulüplerin kapısında duruyor, yaşlı hamallar kovana kadar çanta-bavul taşıyordu. Sonra da verilen birkaç sigarayı hemen Rus bölgesine geçip, Aleksandr Alanı'nda, Bayan Obst'un gereksimi olan şeylerle değiş tokuş ediyordu. Evde ekmek kalmadı mı, o bölgedeki karaborsacı sokaklarına koşuyordu. Tabii daha önce de bir sürü çanta-bavul taşıyordu.

Kimi zaman Bayan Obst'un canı deli gibi kahve çekiyordu. Thomas ona hemen kahve temin ediyordu. Ayakkabıları ayağını acıtmaya başladığında hiç sesini çıkarmadan bir süre dayandı, sonra bir yerlerden kendine ayakkabı buldu. Bunu becermesinin ne kadar zor ve tehlikeli olduğunu ise Bayan Obst'a anlatmadı. Önce büyük miktar Amerikan sigarası toplayıp onları sermaye yaptı, sonra da araya iki satıcı koydu. Fakat sadece kendisine ayakkabı temin ettiği için Bayan Obst'tan utandı, hemen ona da bir yerlerden bir çift terlik buldu. Kadıncağız komşusu-

na: "Bu Thomas benim için büyük nimet," diye anlattı. Komşusu da ona: "Sizin hakkınız," dedi.

Okula gitmesini sevmiyordu. Kapalı yapılar ve dershaneler Thomas'a yılgınlık veriyordu. Sınıfta hiçbir çocukla kavga etmedi, fakat arkadaşlık da. Öğretmenleri onun nasıl bir çocuk olduğunu pek anlamıyordu. Çalışkan sayılmazdı. Karnesi ortaydı. Thomas için birinci, ikinci ya da on ikinci olması hiç önemli değildi. Tabii sınıfı geçmek de istiyordu, çünkü tüm yıl boyunca canını sıkmış şeyleri bir kez daha tekrarlamak niyetinde değildi. Eve karne getirdiğinde, Bayan Obst kızınca, onu evden kovacak diye çok korktu.

Artık geçmişi düşünmüyordu. İlk aylarda her gece, sonra haftada iki, üç kez, zamanla da arada sırada uykusunda inliyordu. İlk zamanlar Bayan Obst, çocuğun, düşünde savaşı gördüğünü sanmıştı. Üzerine doğru eğildiğinde de yatağında çırpınmıştı. Hayal görüyormuş gibi tir tir titrediği olmuştu, hatta kimi zaman gündüzleri de. Bir gün yemek masasında beti benzi atmıştı. Bakışlarını pencereden dışarı dikmişti. Dudakları arasından tek bir kelime çıkmıştı: "Willi." Bayan Obst de pencereden dışarı bakmış ve: "Sen ne diyorsun, bu karşıda oturan Eugen," demişti. Yaşlı kadın o günden sonra anlamıştı, Thomas hiç anlatmamasına karşın, geride pek iyi şeyler bırakmamıştı.

Kalmış olduğu yurtta onun gibi annesiz ve babasız çocuklar yaşamaktaydı. Greilsheim'ın biraz dışında, güneşe dönük bir yamaçta, bahçe içine kurulmuştu. Tüm odalar, her köşe tertemizdi. Yurt müdürü uzun boylu, adaleli, yüzü güneş yanığı bir adamdı, nerede bir leke gözüne çarpsa, yapanı hemen cezalandırırdı. Yurdun doktoru olan karısıyla beraber sık sık yüzmeye ve yürüyüşlere giderdi. En başarılı güzel ve güçlü çocukları da ödüllendirmek için beraberinde götürürdü.

Yatakhanelerin denetlenmesinden sorumlu öğrenci Willi bir defasında Thomas'a: "Burası güzel yer, değil mi?" demişti. Bir başka kez şöyle konuşmuştu: "Seni niçin bize yolladılar?" – Daha sonra: "Senin buraya uygun biri olup olmadığın yakında anlaşılacak," diye konuşmuştu. En sonunda da: "Dosyanın nerede olduğunu biliyorum, istediğim zaman açıp bakabilirim," demiş-

ti. Thomas bir gün kadın doktorun öğretmenine söylediklerini duymuştu: "Babasının işi bitti, annesininkisi ise çoktan." Aynı akşam da Willi şöyle konuşmuştu: "Seni burada tutmakla bize niçin zarar veriyorlar, anlamıyorum." Ondan sonraki günlerde de bir şeyi unuttuğunda ya da kirlettiğinde hemen: "Sen burada çok kaldın," demeye başlamışlardı. – Willi geceleri, beyaz bir doktor önlüğü giyer, yatakhaneyi denetlerdi. Thomas karanlıkla ışıldayan önlüğü gördü mü, yorganını başına çekerdi.

Bir gece, Hochdorf'daki kimsesiz çocuklar yurduna göndermek istedikleri Bernhard adlı çocuk ağlamıştı. Thomas onun yanına uzanmıştı. Sonra Willi gelmiş ve bağırıp çağırmıştı: "Seni de oraya yollayalım, birbirinizi teselli edersiniz." – Bir söylentiye göre en kötü çocukları Hochdorf'a tıkıyorlardı. Yahudiler'in çocuklarını, hapse atılmışların çocuklarını, delirmiş çocukları... Savaş bir türlü bitmiyor, fakat yiyecek bitiyordu. Bir süre sonra daha büyük çocuklar: "Bernhard şimdi Hochdorf'ta yemek yemiyor," demişti. Yurtta kimileri de, orada çocukları kedi gibi nehre atıp boğduklarını anlatıyordu. Thomas, geceleri yatağında korkusundan üşümeye, titremeye başlamıştı. Willi yanına gelip, titreyişini seyrederdi.

Thomas bütün bunları Bayan Obst'a hiçbir zaman anlatmamıştı. İlk aylarda pantolonunu yırtacak ya da tabak kıracak diye çok korkardı. Kadın onu yine sokağa bırakırdı. Fakat zamanla korkusu kalmamıştı. Kendini güven içinde hissetmeye başlamıştı.

Bir gece, sabaha karşı, uyanıverdi. Hava yeni aydınlanmaya başlıyordu. Yıllar sonra o günü sık sık anımsadığı olmuştu. Pencereden baktı, yüreği sevinçle doldu. Kar yağmıştı, avlu karla doluydu. Erimemişti, kimse de üzerine basmamıştı, birkaç ayak izinden başka. Aynı anda kapının zili kulakları tırmalar gibi uzun uzun çaldı. Bayan Obst ayaklarını sürüye sürüye, yarı uykulu, söylenerek mutfaktan çıktı, kapıya gitti. Sonra Thomas bir çığlık duydu, kapının hızla kapandığını da. Üzerine eski bir asker ceketi giymiş tanımadığı bir adam içeri girdi, kucağında taşıdığı Bayan Obst'u yatağına bıraktı. Thomas bir an mutfaktaki kanepede hiç ses çıkarmadan oturdu. Sonra ayağa kalktı, Wil-

li'nin öğretmiş olduğu gibi yorganı ve çarşafı toplayıp kaldırdı. Yandaki odada konuşulanlara kulak kabarttı: "Anneciğim, korkuttum mu seni? Sana haber getiren hiç kimse olmadı mı? Mektubumu da mı almadın?" – "Ben iyiyim oğlum, tanrım, benim oğlum, iyiyim..."

Oğlu, onu Fransa'da esir aldıklarını söyledi. Bayan Obst'un mutluluktan başı dönüyordu. Gözlerini oğlundan ayırmıyor, anlattıklarını büyük ilgiyle dinliyordu. Sonra genç adam sırt çantasını boşalttı. Bayan Obst seslendi: "Thomas, çabuk ocağı yak! Thomas çabuk kahve çek!" Oğlu sordu: "Bu da kim?" – "Yabancı bir çocuk," dedi annesi, "anlatırım sana sonra."

Thomas hemen ateşi yaktı. Üzerine bir kap su koydu. Yeteri kadar da kahve çekti. Sofrayı kurdu. Kahve fincanlarından en iyisini, çatlağı olmayanını, eve dönen genç adamın önüne koydu.

Bayan Obst'un oğlu ona yakınlık gösterdi, başını okşadı. Yanında getirmiş olduğu şeylerden bazılarını Thomas'a verdi, şeker ve salam. Çocuk, gözlerine bakmadan, usulca "teşekkür ederim," dedi. Gün boyunca komşular uğradı, "hoş geldin" demek için. Thomas da her zamanki gibi ev işine yardım etti.

Oğlu geceleri, eskiden de yapmış olduğu gibi, mutfaktaki kanepede yatmaya başladı. Thomas'a da paltosu ve bir battaniye ile yer yatağı yapıyor, sırt çantasının da içini doldurup başının altına koyuyordu.

Bir süre sonra eve bir kız getirdi, eşim, diye tanıttı. Kız cana yakın birine benziyordu. Bir gece Thomas, oğlunun annesine söylediklerini duydu: "Eğer odanı ve yatağını bize verirsen, sen de mutfaktaki kanepede yatarsan, bizi gerçekten çok mutlu edersin, sana ömür boyu ne kadar dua ederiz bilemezsin." Annesi konuştu: "Senin için neler yapmazdım, bir bilsen." – "Evet, fakat," dedi oğlu, "o zaman küçüğün gitmesi gerek." – "Evet, fakat nereye?" diye kadın konuştu. "Evi barkı yok ki..." – "Bir yerden gelmiş olmalı," dedi oğlu da.

Thomas bir gün okuldan döndüğünde Bayan Obst'un oğlu onu kapıda bekliyordu: "Yardım et de bana, şu paketi taşıyalım," dedi.

O gün hava çok soğuktu. Buz gibi rüzgar çocuğun yüzünü ısı-

rıyordu, paketin ipi de donmuş parmaklarını acıtıyordu. Uzun boylu adamın yanında hiç sesini çıkarmadan yürüdü. Canı sıcak çorba çekiyordu. Sonra bir kapıda durdular. Bayan Obst'un oğlu onu omuzlarından tuttu ve kapıdan içeri itti. Girdikleri koridor insan doluydu. Genç adam küçük Thomas'ı itekleyerek avluya çıkardı. Oradaki odalardan birinin kapısını vurdular.

Polis karakoluna gelmişlerdi. Sobanın yanındaki sıraya oturmuş iki genç polis ellerindeki bazı fotoğrafları inceliyordu. Yazı masasının arkasında komiser oturuyordu. Konuştu. Sesi sert çıkmamıştı. "Geldiniz demek." Thomas elindeki paketi yere attı. Koşup kaçmak istiyordu. Genç polisler onu hemen yakaladı. Gülüştüler. "Korkma," dedi yaşlıca olanı, "sana bir şey yapacak değiliz." Sonra genç Obst'a dönerek devam etti: "Günün birinde herkes gelmiş olduğu yere dönecektir," dedi. "Ne yapalım, Greilsheim artık Rus bölgesinde kaldı. Orada da çocuklar var, Ruslar onları yemiyor ki..." Thomas kollarından ve bacaklarından tutan, hem söylenen, hem de gülen iki genç polisin arasında çırpınmaya devam ediyordu. Yaşlı komiser bağırdı: "Rahat ver bakalım!" - "Eşyaların burada," dedi Thomas Obst da yol boyu çocuğa taşıtmış olduğu paketi uzattı. "İçine tereyağlı ekmekler de koydum. Bereket annem evde değildi, yoksa çok ağlardı." – "Siz eve dönebilirsiniz," diye komiser konuştu, "biz onunla başederiz." Çocuk çırpınmaktan, karşı koymaktan yorulmuş, iki polisin arasına yere çökmüştü. Yaşlı polis oturduğu yerden kalktı, karşısına dikilip, onu süzdü, sonra içini çekti ve: "Ne yapacaksın?" dedi. "Hiçbir şey."

Thomas'ı öğle üzeri öteki bölgedeki başka bir karakola götürdüler. Loş bir odaya tıktılar. Burada korkulacak bir şey yok gibiydi. Fakat yine de kulak kesildi ve birisinin nefes aldığını duydu. Hemen oturduğu yerden fırladı. Ancak iki kol onu derhal koltuk altlarından yakaladı.

Bu bölgeye sık gelmişti, karaborsa yapılan sokaklara, avanta bulmaya, küçük maceralar yaşamaya. Bir defasında bir Rus askeri ona yepyeni bir pipo hediye etmişti. Bakışları çarpık, dişleri dökük, ellerindeki makineliler tetikte, uzun ve ağır paltolu bu çılgın askerlerin ona bir şey yapmamış olması, hatta onunla şakalaşıp,

hediye vermeleri, Bayan Obst ve komşusu kadına göre Thomas'ın ne kadar akıllı, yürekli ve becerikli olduğunun kanıtıydı.

Fakat şimdi onu olduğu gibi, tek başına ve sonsuza dek o adamların eline teslim ediyorlardı. Bu gidişin dönüşü yoktu. Büyük ümitsizliğe kapıldı, hiçbir şey düşünemiyordu.

Onu tutan adamın elinden kurtuldu. Bir başkası Thomas'ı tekrar yakaladı. Biri ona bağırıp çağırıyor, öteki teselli etmeye çalışıyordu. Biri yüksek sesle, diğeri ise alçak sesle konuşuyordu. Thomas hiç sesini çıkarmadan bir süre öyle oturdu. Sonra aniden yerinden fırladı, fakat yine sıraya çöktü, kaldı. Bitkindi.

Bindikleri trenin vagonu karanlık ve soğuktu. Çocuğu Greilsheim'a götürmekle görevlendirilmiş olan genç ona sakinleştirici bir şeyler söyleyip duruyordu. Kendi de üzerindeki eskilikten aşınmış, bol giysiler içinde soğuktan titreyip duruyordu. Thomas'a ekmek uzattı, fakat Thomas kıpırdamadı bile. Dişleri birbirine çarpıyordu. Soğuktan titrediğini sanan genç paltosunu ona sardı. Titremesi arttı.

Greilsheim'a vardıklarında Thomas yanındaki gençle beraber hiç konuşmadan karlı sokaklarda yürüdü.

Greilsheim kimsesiz çocuklar yurdu üç yıl önce bombalanıp yıkılmış ve çıkan yangınla da tamamen çökmüştü. Şimdi parmaklıkların ardında yeniden inşa edilmiş beyaz bir bina yükseliyordu. Thomas o anda yanındakini itti ve kaçmak istedi. Fakat genç onu hemen yakaladı. Thomas çırpındı, ısırmaya çalıştı. Kerpeten gibi onu kavramış kolların arasında topaç gibi olduğu yerde döndü, tekmeledi, vurdu. Birileri yüksek sesle konuştu.

Sonra tek başına olduğunu fark etti. Merdivenleri nasıl çıkarıldığını ve bu odaya getirildiğini bilmiyordu. Oda boştu ve sessizdi. Aşağılardan bağrışıp çağrışmalar duydu. Az sonra bu sesler de kesildi. Yerde oturduğunu fark etti. Doğruldu, bir kanepeye ilişti.

Oda büyükçe gibiydi. Pencereden karlar içindeki ova görünüyordu. Sanki sonsuza uzanıyordu. Bir orman çizgisi onu kaynaştığı gökyüzünden ayırmayı başaramıyordu. Thomas bir an için pencereden atlamayı kafasından geçirdi, fakat sonra vazgeçti. Çok yorgundu, ova da dümdüz ve sarımtırak beyazdı, sanki üze-

rine üzerine geliyordu.

Çevresine bakındı. Odanın bir köşesinde küçücük bir ışık gözüne ilişti. Orada birisinin oturduğunu fark etmemişti. Yoksa odaya onunla beraber mi girmişti? Kağıtların hışırdadığını duydu. Ürpermedi, yorgun ve vurdumduymazdı o anda. Bakışları karlı ova ile köşedeki ışık arasında gidip geldi. Hiç korkmadan ve şaşırmadan, yazı masasının arkasında gözlüklü bir adamın yüzünü ayırt etti. Thomas da hiç kıpırdamadan oturmaya devam etti. Adamın onu fark etmesini istemiyordu. Çok yaşlı birine benziyordu. Thomas onu tanımıyordu.

Az sonra adam başını masadan kaldırdı, gözlüğünün arkasından çocuğa baktı ve susmaya devam etti. Thomas: "Gitmek istiyorum," dedi. – "Git öyle ise," diye yaşlı adam konuştu. "Kapılar kilitli değil." Thomas ağır ağır oturduğu yerden kalktı. "Fakat önce bir şeyler ye," dedi adam. O da ayağa kalktı, lambanın ışığından çıktı ve bir tabak lapayı Thomas'ın önüne bıraktı. Lapanın ortasında bir kabarık vardı, kabarığın da orta yerinde bir parçacık tereyağı, çok değil, bir bıçak ucu kadar. Görünüşü ilginçti, gözü andırıyordu. Thomas önüne konan tabağı çabuk bitirdi.

Ve ağlamaya başladı. Az önce dışarı çıkmış olan yaşlı adam geri geldi. Elinde bir kase ile bir kepçe vardı. Thomas, gözleri yaşlı, şaşkınlıkla baktı. Yaşlı adamın duruşu, çok tuhafına gitmişti, kocaman kepçesi ve gözlüğü ile. Adam da, dudaklarında hafif bir gülümseme, hüzünlü baktı Thomas'a. Tabağına biraz daha lapa koydu.

Bu yaşlı adam niçin hüzünlüydü? O da mı burada kalmak zorunda?

"Sen buraya hapis değilsin," diye yaşlı adam konuştu, "canın isterse çalışmaya gidebilirsin, bahçıvanın ya da marangozun yanına. Fakat önce iyice bir uyu derim."

"Burada kanepede mi?" diye Thomas sordu. Bitkindi, adamın önerisine çok sevinmişti.

"Evet," dedi yaşlı adam, "fakat önce ayakkabılarını çıkar."

Üçüncü Bölüm

1

Mühendis Stephan Wilcox'un ikinci eşi Helen Barton, ağabeyinin korumasında yetişmişti. O, Pennsylvania Eyaleti'nin küçük kenti Lewistown'da doktordu. Annesi ve babası iyi çiftçilerdi, varlıklı sayılırlardı, çoğu kez şansları yardım ettiği gibi hiç yorulma bilmeden çalışmışlar, en zor işlerin altından kalkmışlardı. Çiftlik, Helen ile kardeşi Fred'e miras kalmıştı. Büyük bir bölümü kiraya verilmişti. Geri kalan topraklar bahçelik ve meyvelikti.

Anne ve babaları çocuklarını çok disiplinli yetiştirmişti. Kızlardan ikisi genç yaşta evlenip başka bir yaşamı seçmişler, kardeşleri ile bağlantılarını koparmışlardı. Küçük ağabeyi bir gece kütük gibi sarhoş eve dönünce tokadı yemişti. O da çıkınını topladığı gibi çekip gitmişti. Bir el sanatı öğrenmiş, ustasının kızı ile evlenmişti. İşini namuslu yapan, pek konuşmayan bir kadın olan eşi, tam annesinin beğeneceğini birisiydi. Birkaç yıl sonra, iyi paralı bir elektronik işinde çalışırken yaşamını kaybedince, dul karısı ile çocuklarını doktor olan ağabeyi yanına almıştı. Meyve bahçelerinde çalışıyorlardı.

Çocuklardan en küçüğü Helen sakin ve uyumu seven bir kızdı. Anne ve babasını kaybettiğinde daha çocuktu, aile içi eğitimden payını alamamıştı. Anne ve babası, bahçelerindeki çok sevdiği iki akçaağaç gibi anılarında durmaktaydı. Helen bir sürü amca oğlu ile amca kızı arasında, rahat ve neşeli bir ortamda yetişmişti.

Ağabeyi sabahları erkenden otomobiliyle kentteki muayenehanesine giderken Helen'i de okula bırakırdı. Evinde sık sık davetler yapardı, misafirperverdi. Helen hiçbir şeyin yokluğunu hissetmezdi. Bir süre sonra okulda Jack'la arkadaş olmuştu. Ağabeyi karısına arada sırada: "Jack hoşuma gidiyor," derdi. "Helen'e çok uygun bir genç." Helen de düşünürdü: Jack ile ben... Bir evimiz olsa, içinde bizden başkasının yaşamadığı.

Sonra Pearl Harbor geldi, Jack askere alındı. Hitler'den ve faşizmden nefret ediyordu. İki kez izinli geldi, yaralı, göğsünde madalyalar, terfi etmiş. İki aile arasında gençler artık nişanlı kabul ediliyordu. Helen, Jack'dan gelen mektuplarda gittikçe çok anlayamadığı cümlelerle karşılaşıyordu. Jack kızgın ve ateşli yazıyordu. Eskiden hiç böyle şeylerin sözünü etmezdi. Bir daha izne geldiğinde ona sormak istediği şeyler vardı. Fakat Jack bir Pasifik adasında şehit oldu. Daha sonraki haftalarda ağabeyi ve yengesi ona çok yakın ve yumuşak davrandı. Helen'in kederi de zamanla büyük ailenin sevinci ile kederi arasına karışıp gitti. Ona her zaman iyi davranmışlardı, fazla şımartmamışlardı. Büyüklerinin ona gösterdiği duygular, topluma faydası dokunmuş kişilere gösterilen hürmeti andırıyordu.

Sabahları ağabeyi ile kente iniyordu. Ticaret okuluna gitmeye başlamıştı. Yeni bir şeyler öğrenmesi gerektiğini o da biliyordu. Steno ve yazı makinesi gibi. Yakında kederini belki unuturdu. Bir zaman sonra da mutlaka başka biriyle tanışırdı.

Kız kardeşi on sekiz yaşına bastığında Fred Barton biraz huzursuz olmuştu. Babalarından kalmış tarlalara ve bahçelere çok bağlıydı, onları bölmek ya da Helen'e pay vermek istemiyordu. Bereket kardeşi ondan sadece cep harçlığını havale etmesini istemişti. Okuldaki kursları bitirdikten sonra da New York'a yerleşmeyi, kendine orada bir iş aramayı düşündüğünü de söylemişti. Ağabeyi ise Helen'in aileden ayrılmak istemesini pek kabullenememişti. Ancak eşi ona, kız kardeşinin Jack'ın ölümünü henüz unutmamış olduğunu söylemişti. Şimdi oralardan ayrılmak istemesi çok olağandı. Evde Helen'e artık pek gereksinim de yoktu, çocukları büyümüş sayılırdı.

Fred Barton rahatlamış gibiydi. Helen'in New York'da şansı yaver gitmişti. Amca oğlu Ernest Barton'a götürdüğü mektup çok işine yaramıştı. Bu adam ailenin en tanınmış üyesiydi. Helen'in nereye gittiğini soran oldu mu artık gönül rahatlığı ile, montaj mühendisi olan amca oğlu Ernest Barton'un yanında, diyebilirlerdi.

Bu mektup belki yine de pek dikkati çekmeyecekti, Helen onu elden götürmemiş olsaydı. Bayan Barton –Herbert Melzer

geldiğinde sanattan anladığı için yemeğe çağırmaya karar verdikleri kadın– o akşam evde yemek masasında eşine: "Ailenden nefret ediyordum," demişti, "fakat amca oğlunun yolladığı kız çok cana yakın birine benziyor." Eşi de Helen'i beğenmişti. Bu kızda onun beklediği şeyler vardı. Görünümü karşısındakinde hoş duygular uyandırıyordu, sakin ve çalışkan bir elemandı. Akraba olarak da herhalde güvenilir biriydi. Gelişi Ernest Barton için sevindirici bir rastlantıydı.

Bir zaman sonra Helen'in, meslektaşı Wilcox'un dikkatini çekmiş olmasına da hiç şaşırmamıştı. Ona, kızın aile durumu üzerine biraz bilgi vermişti. Taşrada canı sıkılmaya başladığı için burada yanında çalışıyordu. Ekmeğini kazanmak zorunda olduğu için değil...

Wilcox, Pennsylvania Eyaleti'nin küçük kentlerinden Bunbury'de doğmuştu. Genç yaşında New York'a gelir gelmez, karşısına çıkan Erna'ya aşık olmuş, hemen evlenmişti. Güzel bir evlilik yaşamı geçirmişlerdi. Erna çabuk mutlu olan biriydi. Akıllı ve becerikliydi de. Aralarındaki tek anlaşmazlık Erna'nın erkek kardeşi nedeniyle çıkmıştı.

Fakat Erna ölmüş, kardeşinden de çoktandır haber almamıştı. Wilcox, bir daha evlenirse bunu gözü kapalı yapmamaya karar vermişti. Eşinin hangi ülkeden geldiğine de bu kez daha çok önem verecekti. Onun kökenine, yaşam şekline ve görüşlerine uygun biri olmalıydı. Tabii iki küçük kızlarına da uyum sağlamalıydı, Stanton Mühendislik Şirketi'nin başmühendisi olan kişinin çocuklarına. Kafasında bu düşünceler çevresindeki bazı aile kızları ile ilgilenmişti. Helen, ne yazık ki varlıklı birine benzemiyordu. Barton'un söylediğine karşın sadece maaşı ile geçiniyordu. Bu özellikle giysilerinden belli oluyordu. Zarif ve uzun boynunda, düz ve ince kollarında hiç takı görmemişti. Kısa bir süre önce evine davetli olduğu müdürü Bay Weiss ona, günümüzde niçin bir kadında mal varlığından çok nereden geldiğine önem vermek gerektiğini anlatmış ve bu görüşünü dostları ile çalışanlarına da önermişti. Wilcox sonraki günlerde bu sohbeti anımsadıkça Helen'i düşünmüştü. Bartonlar mutlaka iyi bir aile idi. Fakat çocukları yeni bir anneyi nasıl kabullenecekti. Onlar

Helen'i hemen sevmişlerdi. Sanki yeni annelerinin ölmüş olandan hiç de farklı olmadığını sezmişlerdi.

Central Park'daki karşılaşmadan birkaç gün sonra Helen elinde 'Gerçek Öyküler'in en son sayısıyla eve geldi. "Bak," dedi kocasına, "Herbert Melzer'in yazdığı bir öykü var bu sayıda." – Kocasına öyküyü kısaca anlattı, sanki iki üvey kızına masal anlatır gibi.

Wilcox güldü. Pek tanımadığı bu mesleğe saygı duymuyor değildi. Ne de olsa yaşamış olduklarını unutacağına, yazarak en az sekiz yüz dolar kazanmak mümkündü. "Herbert'i haftaya bize davet edelim!" diye önerdi eşine. "Bayan Barton'a çok uyar demiştin, öyle değil mi? Eşi de az önce Brezilya'dan döndü! Orada çekmiş olduğu fotoğrafları getirir. Brown'la konuşayım, onlar da gelsin. Bizimle beraber üç çift oluruz. Eğer sana fazla gelmezse Bayan Zerratti'yi de davet edelim. Bildiğim kadarıyla tek başına yaşıyor kadıncağız. Şirkette ondan iyi bir bölüm şefi yok. Biraz ilgiyi hak etti." – "Evet, mutlaka!" diye Helen yüksek sesle konuştu. "Eşler külfetsiz de olsa..."

O akşam, Herbert'in beklediği gibi can sıkıcı geçecekti, eğer Helen karşısında oturmamış olsaydı. Elinden geldiğince ev sahibeliği yapıyordu. Yumuşak hareketlerinde biraz korku dolu ve beceriksiz bir telaş seziliyordu. Bu özelliği onu masada oturan, kendine güvenen diğerlerinden ayırıyordu. Halılar, ağır mobilyalar, raflardaki bir sürü tabak ve kaplarla dolu bu aydınlık evin içinde, park kafe'sinde olduğundan daha genç görünüyordu. – Helen, az sonra iki küçük kızı 'iyi akşamlar' dilemek için odaya girince misafirlerini unuttu, onlara Herbert'in getirdiği oyuncakla nasıl oynanacağını gösterdi.

Genç eşi ile gurur duyduğu, Wilcox'un yüzünden belliydi. Mutlu ve memnundu. Helen, çocukluk yıllarında mutluluk nedir bilmezdi. Şimdi ise biliyordu. Onun için mutluluk, Jack ile beraber bir Pasifik adasında yaşamak demekti. – Fakat yine de bu evliliği yapmıştı. New York'a geldikten birkaç ay sonra, genç bir kız için bu kentte yalnız başına yaşamanın ve ekmeğini kazan-

manın ne kadar zor olduğunu anlamıştı. Her ne kadar Ernst Barton ona bir aile ferdi gibi davranıyorsa da, dışarıdaki yaşam kolay değildi. Helen her sabah büroya giderken karşılaştığı diri ve sağlıklı kızlarla kadınların akşam üstü nasıl yüzleri soluk ve bitkin Stanton Mühendislik Şirketi binasından çıktığını görüyordu. Kafasından geçirdiği şekilde bir yaşam sürmenin çok güç, hele kimse zorlamıyorsa anlamsız olduğunun farkına varmıştı. Wilcox yakışıklıydı. İkisi de aynı eyaletin çocuklarıydı, birbirlerine anlatacak çok şeyleri vardı, aynı şakalara da gülüyorlardı. Wilcox'un, şirkette çalışanlara amca oğlu Ernest Barton gibi üst perdeden ve soğuk değil, nazik ve iyi niyetli davrandığını da fark etmişti. Ancak işini savsaklayan oldu mu kabalaşıyordu. Çocuklarının olması, yakın gelecekte çocuk istememesi de Helen'in hoşuna gitmişti. İlerde belki, demişti, bir oğlum olsun isterdim, ne yazık ki bilim henüz bu gibi şeyleri önceden planlayacak aşamada değil. Düşünmüştü Helen de, bir sürü çocuk, kız ve oğlan... ne güzel olurdu, savaşta yitirdiği Jack'dan.

Herbert Melzer, Wilcox bir ara belki yakında yine Avrupa'ya gitmesi gerekeceğini anlattığında, Helen'in yüzüne gölge düştüğünü fark etti. Masadakiler Ernest Barton'a en son Brezilya yolculuğunun nasıl geçtiğini sordular. Şirketi adına Volta Redonda'daki çelik fabrikasının büyütülmesi konusunda Amerikalı ve Brezilyalı mühendislerle ortak görüşmeler yürütmüştü.

Helen, adamın anlattıklarını dikkatle dinleyen Zerratti'ye dikmişti bakışlarını. Bölüm şefi kadın çirkindi, görünümü hüzünlü idi, yalnız yaşayan birine benziyordu, ağzı yaşlıydı, dudaklarını da kıpkırmızı boyamıştı. Sonra Helen, ev sahibesi olduğu aklına gelmiş gibi Herbert'e döndü ve Küba'da başından geçenleri sordu. Herbert önce üstünkörü bazı şeylerden söz etti, ancak genç kadının keskin bakışlarını üzerinde hissedince, yaşamış olduklarıyla heyecanlandı, coşku ve neşeyle anlattı. Havana'da yerlilerin dans etmiş olduğu bir akşamdan söz ederken melodiyi mırıldandı, parmaklarıyla masada ritim tuttu. Bütün misafirler onu gülerek dinledi. Wilcox da. Bu adamın davranışları biraz çocuksu, diye düşündü. Acaba onu davet etmekle yanlış mı yapmıştık? Sanmadı. Çünkü aynı anda Bayan Barton,

Herbert'le yeni yayınlanmış üç kitap üzerine konuşmaya başlamıştı. Bu konuşmanın hoşuna gittiği, kadının yüzünden belliydi. Ne de olsa masada bu adamla kendisinden başka hiç kimse konuştukları üzerine bilgi sahibi değildi.

Bu arada Zerratti de, Barton ve Brown arasında geçen, Volta Redonda'daki fabrikanın büyütülmesi konuşmasına katılmıştı. Bayan Brown sarı saçlı iri başını bir ona bir buna çevirip duruyordu. Bakışları boştu, hiçbir şey anlatmıyordu. Sıkıldığını bile belli etmiyordu. Wilcox ona dönüp bir şey söylediğinde ağzı kulaklarına vardı. Hırslı ve akıllı bir kadındı, Brezilya'da Barton'u temsil etmiş olan Brown'un mesleğinde ilerlemesi Wilcox'a bağlıydı.

Helen, Bayan Barton'un Herbert'le konuştuğu şeylerden pek anlamıyordu. Beğendikleri ya da alay eder gibi eleştirdikleri yazarların adlarını bile duymamıştı. – Bir defasında Wilcox, Helen'in dolaptaki bavulunda, İncil ile bazı Amerikan tarikatçılarının yaşamı üzerine yazılmış kalın bir kitaba rastlamıştı. O günlerde genç eşinin din konusunda aşırılığa kaçabileceğini düşünerek korkmuştu. Belki de bu evliliğe karar vermiş olduğu için onun böyle görüşlerini kabullenmesi gerekiyordu? Fakat daha ilerde korkusunun yersiz olduğunu sezmişti. Ancak düşünmeden de edememişti: Sağlıklı ve doğal yaşamamız sonucu tarikatçılara olan ilgisini kaybetti.

Herbert bir an için düşündü, Helen'in yüzünde niçin bir hüzün belirdi? Genç kadın, Jack'ın en son izinli gelişinde kendisinden, şimdi adını unuttuğu bir romanı okumasını istediğini anımsamıştı. Jack'a da okuması için bir arkadaşı vermişti. Çok etkilenmiş olduğunu anlatmış, bilmediği ve o güne kadar da üzerinde kafa yormadığı şeyleri bu kitaptan öğrendiğini söylemişti. Helen de onu hemen satın almalı ve okuduktan sonra beğenip beğenmediğini ona yazmalıydı. Fakat genç kız ne kitabı satın alıp okumuş, ne de düşüncelerini yazmıştı. Kısa süre sonra kitabın adını da unutmuştu. Nasıl kötü bir yaşamdı bu, insanın en sevdiğinin ricalarının bile duman gibi yitip gittiği!

Ayağa kalktı ve odadan çıktı. Herbert, biraz şaşkın, peşinden

baktı. Fakat az sonra, elinde köy işi tabaklar ve pirinçten küçük bir ocak taşıyan hizmetçi kızla geri döndü. Herkesin gözü önünde krepler hazırladılar, üzerlerine evde yapılmış şerbetler döktüler. Misafirler heyecanlandı, çok hoşlarına gitmişti. Helen'in sevincinden yüzü kızardı. Kocasının da memnun olduğunu gördü. Kreplerin yanında kadeh kadeh viski ve kanyak içildi. Herkes mutluydu. Bayan Zerratti yüksek sesle: "Daha önce böyle güzel bir akşam yaşadığımı anımsamıyorum!" dedi.

Masadaki bayanlar pudralıklarını çantalarından çıkardılar, yüzlerinin pudrasını tazelediler, dudaklarına ruj sürdüler. Wilcox, çirkin ve yalnız yaşayan Bayan Zerratti'nin sevinciyle duygulanmıştı. Konuştu: "Aramızda kendinizi böyle mutlu hissettiğiniz için seviniyorum," dedi. Şirkette hiç yorulmadan çalışır, erkek elemanlardan da daha çok güvenilirdi. Bayan Zerratti, Wilcox'un dostluk gösterisi ile yüreklenmişti. Merakı için özür dileyerek Wilcox'a, Başkan MacAllan'ın aniden yaptığı toplantının nasıl geçtiğini sordu. "MacAllan söylediklerinin çoğunu biliyorduk," diye Wilcox konuştu. "Şirketinin etki alanının genişletileceğini açıkladı. MacAllan'ın dedi ki, halkımız, savaş sona erdiği ve biz kazandığımız için rahatladı. Fakat bizler çok daha ileriye bakıyoruz ve insanlarımız gibi henüz rahatlamadık..."

Masadakiler susmuştu, Wilcox'tan başka konuşan yoktu. Sesi elinde olmadan bazen MacAllan'ın sesini andırıyordu. Helen, biraz şaşkın, eşini izliyordu. Wilcox devam etti: "MacAllan dedi ki, Ruslar egemenlik alanlarını genişlettiler. Çekler de bu rejimi kabullendi. Sadece Bay Tito henüz karşı koyuyor. Şimdi Ruslar işgal bölgeleri içinde kalan Doğu Almanya'da egemenliklerini pekiştirmek için otoriter bir rejime gereken fabrikaları kuracaklar. Almanlar'ın tek başlarına karşı çıkacak güçleri yok. Hitler onları yanlış yola sürükledi, bunun cezasını yeterince çektiler. Almanlar namuslu, çalışkan ve dindar insanlardır. Bu lanet olası savaştan sonra onlara yardım etmeliyiz, Ruslar istemese de."

Bayan Zerratti bunun doğru olduğunu söyledi. Bayan Brown da konuştu: "Evet, onlara yardıma hazırız." Bayan Barton: "Daha dün düşmanımız olmuş olsalar da," dedi. Helen düşündü: Mutlaka yapmalıyız. Herbert de düşündü: Ruslar niçin Marşal

Planı'na karşı çıkıyor? Max Kemphoff'a sormalıyım... O anda aklına geldi, fakat hemen de unuttu.

Wilcox kahveleri çalışma odasında içmelerini teklif etti. Barton da fotoğraflarını orada gösterebilirdi.

Manzara, yerliler, hayvanlar ve gemiler elden ele dolaştı. Karnı doymuş ve uykusu gözünden akan misafirler tüm fotoğraflara tek tek baktılar, en son güçleri ile hayranlık gösterilerinde bulundular.

"Sen İspanyolca biliyorsun, değil mi?" dedi Wilcox, Herbert'e dönerek, "Tercüme etsene bize burada yazanları." Fakat aynı anda bu soruyu sorduğuna da pişman oldu. Sonra hemen, mutlaka Melzer'in tatil ya da iş için İspanya'da bulunmuş olduğunu düşünüyorlar, dedi kendi kendine ve rahatladı. – Barton araya girdi, Brezilya'da Portekizce konuşuyorlar, dedi. Herbert Melzer, fotoğraflara göz attı, güldü ve yüksek sesle: "Bu Prestes!" dedi. Bir grup melezle zenci görünüyordu fotoğrafta. Ellerinde tuttukları afişe bir adamın resmini çizmişlerdi. Oturanlardan biri sordu: "Kim o?" Herbert: "Brezilyalı bir komünist," yanıtını verdi. Barton öfkelendi. "Tam bu grubun fotoğrafını çekerken afişi kameraya doğru uzatmışlardı." Bayan Zerratti de: "Bir yerde okuduğumu anımsıyorum, onu idam etmediler mi?" dedi. "Hayır, hayır," diye Herbert konuştu. "Polis onu hiç ele geçiremedi. Ülke çok büyük, halk onu saklıyor." Wilcox, elindeki fotoğrafı çekip aldı. Misafirler diğer fotoğraflara bakmaya devam etti. Herbert yanında oturan Helen'e dönüp usul sesle: "İnsanlar onu seviyor," dedi. "Prestes, askerler ve işçilerle balta girmemiş ormanlarda uzun bir yürüyüşe katılmıştı." – "Ve bütün çiftlikleri yakıp yerle bir etmişlerdi," dedi Wilcox da. Helen'in arkasında duruyordu. "Hiçbir şey yakılmadı," diye Herbert sesini yükseltti, "köleleler gibi çalıştırıldıkları çiftliklerden atılmış olan tarla işçileri de o yürüyüşe katılmıştı." – "Sen orada mıydın?" diye Wilcox sordu. Bir an nefret dolu bakışlarla birbirlerini süzdüler. – Helen düşündü: Niçin? Ne oluyor?

Wilcox da düşündü: Evet, hata etmişti onu bu akşamki davete çağırmakla. Bir zamanlar Kızıllar'la ilişkisi olmuş kişilere ya-

kınlaşmaktan mutlaka kaçınmalıydı. – Barton, suda görülen karartıların hepsinin timsah olduğunu söyledi ve yelek cebinden bir büyüteç çıkardı.

Çok değişik bir akşamdı, dedi misafirler ayrılırken karı-koca Wilcox'lara. Barton'lar da otomobilde birbirlerine aynı şeyi söyledi, Browns'lar da, evine bırakmak için otomobillerine aldıkları Bayan Zerratti'ye. Herbert metroya bindi. Wilcox onu davet ettiğine pişman olduğu gibi, o da davete gittiğine pişman oldu. Helen de birkaç yıl sonra tıpkı Bayan Barton'a benzeyecekti. O kadın tam bir saat çene çalmış, Herbert'in canını sıkmış, yıpratmıştı. Başka şeyler de kafasını yormaya başladı. İçinde nedense derin ve acı veren bir tedirginlik vardı. Kafası da insan suratları ve seslerle dopdoluydu, karmakarışıktı. Kim bana bir gece yarısı bu Prestes'ten söz etmişti? Bir yerde, biri, bir zamanlar? Yıllar önce, gençliğimde değil miydi? Ben şimdi yaşlı mıyım ki?

Eve geldiğinde Mildred'in henüz dönmemiş olduğunu fark etti ve rahatladı. Masaya bırakmış olduğu kağıda, anne babasını ziyarete gittiğini yazmıştı. Babası bankada çalışıyordu, İsveç asıllıydı. Ailesi yüz yıl önce Birleşik Amerika'ya göç etmişti. Herbert reklam şirketinde çalıştığı yıllarda zar zor biriktirdiği parayla Mildred Sörenson'u sinemaya, ardından da kahve içmeye davet ederdi. Uzun boylu, çok güzel tenli ve sarışın bir genç kızdı. O günlerde eline Herbert'in iki katı para geçerdi. Sonra Herbert şirketten ayrılıp da öyküler yazarak para kazanmaya başladığında, onu bırakmadığı için çok gurur duymuştu. Mildred'i sinemaya, ardından da Macar ya da Çin lokantasına götürmeye devam etmişti. Bir yıldır aynı evde oturuyorlardı. Mildred evleneceklerini umuyordu. Fakat Herbert'i evliliğe zorlamaktan ya da babasının yanında çalışan birinin bu arada kur yapmaya başladığından söz etmeye çekiniyordu. Herbert'e çok bağlıydı, sonu belirsiz bu ilişkiyi koparacağından çok korkuyordu.

Evin içindeki sessizlik Herbert'e müzik gibi geldi, tadına vardı. Komşulardan gelen radyo sesleri onu rahatsız etmedi, kentin uzaktan duyulan, yükselerek yakınlaşan, fakat kıyıya hiç erişemeyen deniz suları gibi çoğalan gürültüsü de. Yazı masasına

oturdu ve bir sigara yaktı. Dışarısı renkli ve huzursuzdu, ışıklar titreşiyor, oldukları yerde dönüp duruyordu.

Yazmaya başladı. Küba yolculuğunu anlatan en son haberi bitirmeliydi. Küçük bir olaydan büyük bir hikaye ortaya çıkarmasını beceriyordu, artık bu tür hikayeler yazabilen birisi olarak tanınıyordu. Fakat bu akşam, ne yazacağını bilemiyordu. Yorgun ve keyifsizdi. Masanın üzerinde duran kağıtlarını karıştırdı. Bazı eski müsveddeler eline geçti. Yıllar önce yazmış olduklarını okuyunca şaşırdı, başını iki yana salladı. O günlerde neler zırvalamıştı. Kendini de yazar sanmıştı. Hele şu kağıt parçasına karalamış olduğu mısralar... Anımsadığı kadarıyla Fransa'daki toplama kampında yazmıştı onları. – Tanrım, nasıl özgürlük doluydu kelimeler, fakat safça ve çocuksuydu da!

Dostunun İngilizce'ye çevirmiş olduğu ve 'Yale Review' dergisinde yayınlanmış başka bir şiir de eline geçti. Okudu baştan aşağı. Onu ise yıllar sonra yine beğendi.

"Balta başına değer gibi geçti,
fakat saçının teline dokunmadı.
Sana sıkmıştım tabancayı,
fakat her defasında kurşun sana değmeden geçti.
Evin yandı, fakat sen alevlerden kurtuldun,
saçının teli bile yanmadı.
Fakat şunu bilesin, artık yarayı kaptın,
seni ölüme götürecek olan."

Max Kemphoff, şu budala dostu, böyle bir dönemde böyle şiirler yazdığı için sitemde bulunmuştu.

Herbert yıllardır görmemiş olduğu bu adama yine öfkelendi. Fakat az sonra Max'ın uzun süredir Birleşik Amerika'da olmadığı aklına gelince biraz rahatladı. Herbert'le bir daha ilgilenmemişlerdi, veda bile etmeden çekip gitmişlerdi. Bu kez ona kin duydu.

O akşam Wilcox'un ağzından çıkanları dinlerken, aralarının pek iyi olmamasına karşın, şu Kemphoff'u bulayım, niçin beni aramadığının hesabını sorayım, diye düşünmüştü. Kemphoff ve

dostları her şeyi kolayından almışlardı. Onu gözden çıkarmışlardı. Bu Melzer artık bitti, demişlerdi. En kolay yolu seçmişlerdi, karanlık ve karmaşık bu dünyanın kimi sorunları üzerine konuşacaklarına.

Odada tek başına oturuyordu. Geçmişini özledi birden, sanki o bir ülkeymiş gibi. Dostlarıyla olan geçimsizlik de o geçmişin bir parçasıydı.

2

Melzer ailesi, Herbert'in çocukluğunda bir hapishane kadar sıkıcı bulduğu katta yaşamaktaydı. Niçin pencerelerimizden bir parça da olsa yeşil, bir tek ağaç bile görünmüyor, diye hep düşünmüştü. –Bu isteği şimdi yerine gelmişti. Savaşta yıkılmış binaların molozları üzerinden biraz ötedeki caddenin bahçeleri görünüyordu.

Buna karşılık Melzer'lerin yaşadığı kat küçülmüştü. Bir hava bombardımanı kent merkezinin dörtte üçünü harap etmiş, aniden ısıran bir hayvan gibi bu dış mahalleyi de yaralamıştı. Zarar görmüş duvarlar geçici olarak tamir edilmişti. Kötü sıvanmış yerlerde çatlaklar belli oluyordu. Herbert'in kız kardeşi, mühendis Schneider'in dul eşi, Gerda'nın evi tamamen yıkılmıştı. Oğlu ve kurtarabildiği bazı eşyalarıyla birlikte anne babasının yanına taşınmıştı.

Pencerenin kenarına oturmuş, örgü örüyordu. Yaptıklarını kimi tanıdıklarına satıyordu. Eşini savaşın son yılında, SS'in motorize birliklerinde yüzbaşılığa terfi etmesinin hemen ardından yitirmişti. Yanında getirebildiği birkaç parça eşyayı salonun bir köşesine yerleştirmişti. Şimdi oğlu Joachim'in, –ailede ona Jochem diyorlardı,– ev ödevini yaptığı masayı da.

Pencere kenarında oturan Gerda'nın düşünceleri, Jochem'den iki yaş büyük olan kızı Liesel idi. Felaket geldiğinde –önce babaları ölmüş, sonra da evleri yıkılmıştı– Liesel, Pomeranya'daydı, köylerde ekin kaldırma işinde çalışıyordu. Uzun süre ondan bir haber alamamışlardı. Sonra bir kız arkadaşı ile beraber Kızıl Ordu'nun beklenen yürüyüşünden az önce Berlin'e

kaçmış olduğunu duymuşlardı. Arkadaşının annesi Bayan Schneider'e, Liesel'in yanlarında yaşadığını ve halinden memnun olduğunu yazmıştı. İki çocuk birlikte okula gidiyorlardı. Bayan Schneider de, kızım ne kadar şanslıymış, diye düşünmüştü. Liesel'in bir zaman sonra yanına gelmesini bekliyordu. Fakat araya bir rahatsızlık girmiş, kızı bir süre hastanede yatmak zorunda kalmıştı. O günlerde de Hadersfeld'deki yabancı anne, Gerda'ya teselli edici satırlar yazmıştı.

Liesel'in dönüşü hep gecikiyordu. Yazın gelmesi beklenirken, Berlin'e 'hava köprüsü' başlamıştı. Bayan Schneider kızının başına bir şey geleceğinden çok korkuyordu. Her ne kadar Liesel'in yanında kaldığı aile İngiliz bölgesinde yaşasa da, Berlin kuşatma altında bir kentti. Fakat kızı yürekli bir çocuktu. Annesine hep neşeli mektuplar yolluyordu. Onun mektupları Gerda için destekti. Yanındaki Jochem'den çok. Günün birinde dönerse, nerede yatacaktı? Burada oturma odasındaki kanepede mi? Orada yatmasına izin verirler miydi ki?

Bayan Schneider arada sırada oğluna: "Dersini çalış, Jochem," diyordu. Çocuk ev ödevlerini pek yapmıyordu. O yıl sınıfı geçmesi zor gibiydi. Büyükbabasına kalsa onu bir dükkana ya da büroya vermeliydi. Yaşlı adam haksız sayılmazdı. Ailenin bir derdi azalırdı. Meslek öğrenince de belki Amerika'ya yollanırdı.

Annesi son zamanlarda Jochem'le baş edemiyordu. Yakışıklı bir genç olmuştu. Sık ve yumuşak saçlarını güzel tarıyor, babasının üniformasından üzerine göre biçilmiş ceketi giyiyordu. Her sabah okula içinde bir korkuyla gidiyordu. Onu en çok ürküten de okulu bitirdikten sonraki yıllardı.

Güz öğleden sonrasının hafif güneşinde defterindeki harfleri zar zor seçiyordu. Yeter artık, dedi kendi kendine, sokağa çıkacağım. Gottfried ile Horst mutlaka şimdi Alfred'in evindedir. Fakat niçin ıslık çalmadılar?

Arkadaşlardan birinin aşağıdan ıslık çalması, acele et, seni bekliyoruz, anlamına gelirdi. Fakat o gün niçin ıslık çalan olmamıştı? –

Amerikalılar kente yaklaştıklarında onlar yavrukurttu. Halk milisi ile beraber savunma hazırlığı yapmışlardı. Cephaneler, si-

lahlar taşımışlar, çukurlar kazmışlar, hatta bazuka ile ateş etmesini öğrenmişlerdi. Tanklara karşı çukurlar kazdıkları, ellerinin kan, üst başlarının da ter içinde kaldığı bir gün her şey susmuş, boşalmış, bitmişti. Büyükler ortadan kaybolmuş, emirleri duyulmaz olmuştu. Onları çevreleyen boşluk korkutucu idi. Hızla bir otomobil gelip geçmişti, sanki bir yere geç kalmış gibi. Yanlarına gelen iki tanıdığın yüzleri asıktı. Horst sağ kolunu kaldırıp onları selamlamıştı. Adamlar geldikleri gibi kaybolmuşlardı. Sonra yine sessizlik, yine boşluk. Ve birden kente giren ilk Amerikan askerî araçları.

Eve geldiklerinde duvarlardaki tüm Hitler fotoğraflarının parçalandığını görmüşlerdi. Ciğerinden yaralandığı için uzun zamandır evde yatan Horst'un babası çılgına dönmüş gibiydi. Öfkesinden bir şey söyleyen yeğenini tokatlamıştı. Fotoğraflardan birini de alıp, duvardaki çivisine yine takmış, haykırmıştı: "Ben ona bağlıyım, başka hiç kimseye değil!" Aynı gece Hitler'in kendini öldürmüş olduğunu duyunca da tabancasını çekip intihar etmişti.

O günlerde Jochem çoğu zaman yorganı başına çekmiş, yatağından çıkmamıştı. Hiç kimse onunla konuşsun istememişti. Aşağıdan ıslık sesi geldiğinde ise, hemen yataktan fırlamış, pencereden atladığı gibi, yandaki yıkıntılarda onu bekleyen arkadaşlarının yanına gitmişti. Alfred ve Jochem ve Gottfried ve Horst ve Klaus bir yıl daha hep birlikte kalmışlardı. Babası cepheden döndükten sonra Klaus'u okuldan almış, atölyeye yollamıştı. – Jochem önünde açık duran defterin boş sayfalarına bakarken anımsamıştı geçmiş günleri. O akşam aşağıdan ıslık çalan olmadığı için üzülmüştü.

Defterin sayfaları donuk parıldıyordu. Sarımsı renk gökyüzünden değil ağaçlardan içeri vuruyordu. Bayan Schneider oğlunun yazıp çizmediğini görünce sordu: "Bitirdin mi?" Jochem yalan söyledi: "Evet." –

Caddeler aydınlandı, mağaza vitrinleri renklendi. Horst bazen: "Hitler belki ölmedi, bir yerlerde saklanıyor," diyordu. "Gottfried ile Alfred ise karşı çıkıyorlardı: "Saçmalama, öldü o."

Jochem ise hiç ağzını açmıyordu. Beyni durmuştu. Dört yıl

geride kalmış, o günlerden fazla bir şey anımsamıyordu. Yetişkinlere duyduğu kin ise azalmamıştı. Nasıl da birden böbürlenmeye başlamışlardı, önüne uyması gereken kurallar koyuyorlardı. Her şey çöktüğünde onu tek başına bırakmışlardı. Savaş yıllarında ise yavrukurt Jochem'leriyle nasıl da gururlanmışlardı. Büyükbabası, kocamış adam, herkesi yolda bırakan o insan, salonda asılı duran, Jochem'i Hitler gençliği geçit töreninde gösteren fotoğrafı hemen duvardan indirmişti. Gottfried'in, Rohrbach Caddesi'nde bir ayakkabı dükkanının sahibi olan babası da, birkaç yıl önce Hitler'in yengilerinde gülümsediği gibi, para reformu yapıldığında da gülümsemişti. "Her şeyin suçlusu Hitler," demişti. Alfred'in doktor olan babası: "Böyle olacağını biliyordum zaten," diye konuşmuştu. Şimdi sanatoryumunda Amerikan subayları kalıyordu. Bahçesinde Jochem ve arkadaşlarının oynaması yasaklanmıştı. Arada sırada bakımsız komşu arsada bir araya geliyorlardı. – Horst'un babası da herkesi yolda bırakan bir tipti. Savaş biter bitmez ortalıktan toz olmuştu. Horst çoğu zaman amcasından söz ederdi. O da savaştan sonra Afrika'dan dönmemiş, orada kalmıştı. Horst'a, onu Marakeş ya da Cezayir'e aldıracağına söz vermişti.

Melzer ailesinde, Jochem'in okulu bitirdikten sonra ne yapacağından söz edildiğinde son söz hep büyükbabanın olurdu: "En iyisi onu Amerika'ya yollamak!"

O ülkede bir akrabaları olduğundan bugüne kadar Jochem'in önünde hiç söz etmemişlerdi.

Günün birinde salondaki kanepeye bir Amerikan subayı oturdu. Niçin bana bakıyor? diye Jochem düşündü, ne yaptığımdan haberi var mı? Niçin elini cebine atıyor? Subay uzun kolunu uzatarak ona bir çikolata verdi. Oturduğu yerde öne doğru eğilmemişti.

Kısa bir süre sonra salonda Herbert Melzer'den de söz edildi. Jochem'in İngilizce'si kötüydü. Bu amcanın öykülerinde neler yazdığını sözlük kullanarak anlamaya karar verdi. Yetişkinlerin anlattığına göre gençliğinde pek işe yaramamış biriymiş, şimdi ise ünlü olmuş. Jochem düşündü, bu amca belki de diğer tanıdıkları gibi soğuk ve dostluğuna bağlı olmayan biri değildir. –

Büyükanne sonunda odanın ışığını yaktı. Masayı hazırlama-

ya başladı. Büyükbaba elindeki anahtarları şakırdatarak evin kapısını kilitledi.

Bugün başından geçenleri az sonra masada anlatacağını söyledi. Yemekten sonra da Jochem'in geleceğinden söz edilecekti.

Bayan Melzer, bugün eşinin her zamankinden daha değişik olduğunu hemen fark etmişti. Biraz huzursuz sordu: "Ne oldu?" – "Bırak önce yemek yiyelim, sonra anlatırım." Yemeğe oturdular. Yaşlı adam o akşam yemeğini çabuk yedi. Bayan Schneider'in bardağına doldurduğu birayı içti, bıyıklarındaki köpüğü dilinin ucuyla şöyle bir yaladı. Konuştu: "Bilseniz bugün buraya kimin gelmiş olduğunu?" dedi. "Genç patron geldi, bizim Otto Bentheim!"

"Fakat," diye Bayan Melzer söze karıştı, "İngilizler'in onu özel bir kampa koymuş olduğu söyleniyordu..." – "Bu dedikoduymuş. Dinlencedeymiş, Profesör Koch'un kliniğinde kür yapmış, kalbi ve karaciğerinden rahatsızmış, fakat şimdi yine sağlığına kavuşmuş. Niçin bizim Bay Otto'yu özel bir kampta hapis tutsunlar? Milyonların ölümüne neden olmuş ve ülkemizin adını kirleten caniler tıkıldı oralara."

Anne ile kızı, tüm düşüncelerini anlatana kadar sabırla onu dinlediler. Toplama kamplarındaki fırınlardan, Almanlar'ın yapabileceğini aklına bile getirmediği bir sürü cinayete, Nürnberg Davası'na kadar... O alçak herifler verilen cezaları hak etmişti. Şimdi artık rahat bir nefes alabilir ve namuslu çalışıp, yaşamaya devam edebilirdi.

"Şef oğlunu buraya yolladığına göre," diye sözlerini bitirdi, "her şey yeniden başlayacak."

Bayan Melzer sordu: "Peki o zaman sen eski işine ve eski barem derecene dönecek misin?" – "Sevgili Hermine," diye kocası konuştu, "adama buraya yaptığı ilk ziyarette hemen bunu mu sordum sanıyorsun?"

Sesindeki alaycılığa karşın bu soru gün boyunca onun da kafasında dolaşıp durmuştu. Tabii başka önemli sorular daha vardı: Fabrika gerçekten yeniden inşa edilecek miydi? Niçin önce Hadersfeld'de işe başlıyorlardı? Fabrikaya yeni işçiler alınacak mıydı, genç işçiler de?

Bentheim'a çok bağlıydı. Onun adına, tüm Bentheim kuruluşuna, onun varlığına ve fabrika resimhanesindeki işine. Ren-Main bölgesindeki diğer fabrikaları hiç görmemişti, yaşamı hep Hadersfeld'deki fabrikada geçmişti. 1930'da işine son verildiğinde üzüntüsünden ne yapacağını bilememişti. Büyük kızı o sıralar Amerika'ya göç etmişti, yolladığı para aileye destek oluyordu. Böylece tek oğulları da iyi bir terbiye ve eğitim almıştı.

Hitler rejimi ele geçirdiğinde Melzer teşekkür borcu karşılığı partiye üye olmuştu. Çünkü fabrikadaki işine geri alınmıştı. Diğer ikisi gibi evini bırakıp gitmemiş olan, aile içinde ve parti kadınlar grubunda sevilen, sayılan kızları Gerda da Mühendis Schneider ile evlendikten sonra Melzer fabrikaya ve partiye daha çok yakınlık duymaya başlamıştı.

Bugün masada oturan Gerda ise saçları ağarmış, hüzün dolu bir kadındı. Şimdi karşısına oturmuş, örtüdeki ekmek kırıntıları ile oynayan, hiç gurur duymadığı, sınıfta kalması beklenen şu çocuk onu sürekli rahatsız ediyor ve öfkelendiriyordu. Bir an için oğlu Herbert'e benzettiği bu çocuk, torunu Jochem'di.

Savaşta yengiler olduğu, bayraklar dikildiği sürece kendini bütün olup bitenin içinde hissetmişti. Bentheim kuruluşlarının da payı vardı olup bitende, tabii çalıştığı resimhanenin de. Bunun böyle olduğunu ona sık sık söylemişlerdi. O da biliyordu, hissediyordu.

Hava hücumları başladığında, zamanla sıklaştığında Hadersfeld'de binalar yıkılmaya başlamıştı. Fabrikanın büyük zarar gördüğü en son büyük bombardımanda bürosunun olduğu kanat ise yıkılmamıştı.

Molozlardan dumanlar çıkmaya devam ederken o yine bürosuna gitmişti. Açlıktan bitkindi, çekmecelerden birinde kurumuş tereyeğli ekmek bulmuştu. Şimdi yıkıntının altında bir yerde yatmakta olan meslektaşınındı. Kuru ekmeği suda ıslatmış, yutar gibi yemişti. Sonra çekmecelerde karbon kağıdı ile pergel takımı aramış, bombardımandan önce üzerinde çalışmış olduğu çizime devam etmişti.

Aradan geçen günlerde her sabah, yıllarca yaptığı gibi bürosuna gidip gelmişti, ta ki günün birinde fabrikanın kapısında bir

Amerikan aracının durduğunu görene kadar. Uzun uzun kapalı kapıya bakmış, sonra sallana sallana evine dönmüştü.

Birkaç gün sonra şu Wilcox çıkıp gelmiş, fabrikaya yine girmesine izin almıştı. Kızı Erna'nın dul kocasının bu davranışına çok memnun olmuştu. Bayan Melzer ağlamıştı. O ise karısına duygularını gösterememişti, sadece başının döndüğünü hissetmişti. Amerikalı ülkesine geri döndükten sonra arka arkaya iki paket yollamıştı. Fakat ikinci paketin üzerinde Herbert Melzer'in adı vardı. Bayan Melzer yine gözyaşları dökmüştü.

Yaşlı adam, ailenin geri kalmış fertlerinin karşısında günbegün dimdik ve ciddi bir suratla oturup, aile reisi rolünü oynamaya devam etmişti. Berlin'de kalmış torunları Liesel bir türlü evine dönemiyordu. Şimdi de 'hava köprüsü' engeldi. "Haber yok mu Liesel'den?" diye sordu. Gerda Schneider: "Hâlâ yok," diye mırıldandı. Kızına yazmış olduğu kartın pencere kenarında durmakta olduğu aklına geldi. Jochem'e kartı postaya götürmesini söyledi.

Jochem buna çok sevindi. Merdivenleri koşar adım indi. Caddeye çıkınca yavaşladı, ayaklarını yerdeki yapraklarda sürüye sürüye ilerledi. Kız kardeşini yıllardır görmemişti. Gözünün önünde hep, yazı masasında duran fotoğraftaki gibi canlandırıyordu: Saçları iki yanda örgülü, bembeyaz dişleri ile gülümseyen bir kız. Kimi zaman Jochem geceleri korktuğunda Liesel küçük kardeşini sakinleştirmek için yatağına girerdi. Onun karanlıkta çok korktuğunu da hiç kimseye anlatmamıştı. Bir defasında Jochem evde yalnız başına kalmasın diye kız arkadaşları ile yürüyüşe gitmemişti. Ayağım burkuldu, diye yalan uydurmuştu. Güçlü dişleri ile ona cevizler kırmıştı, attığı kirazları ağzıyla yakalamıştı. Çocukluk günlerinden başka anımsadığı şeyler yoktu. Elindeki kartın bir köşesine: "Yakında gel," sözlerini karaladı ve kutuya attı, denize şişe içinde posta atar gibi. Eve döndü, tam kapıdan içeri girerken Gottfried'in geldiğini gördü. Jochem'e, onunla sinemaya gelip gelmeyeceğini sordu. Param yok, dedi Jochem. "Önemli değil, ben veririm," diye Gottfried konuştu. "Alfred'e de sorsak mı?" – "O tiyatroda," dedi Gottfried. Jochem bir an için kızar gibi oldu, Alfred tiyatroda olmasaydı, bana gelip sine-

maya gidip gitmeyeceğimi sormazdı. Fakat yine de davete sevindi, kızmış olduğunu belli etmedi.

3

Öğleden sonraydı. Erken sayılırdı. Robert Lohse işini tam saatinde bitirdi. Ustası Teske, o gün son tamirin ardından başka iş almamıştı.

Fabrikanın ana tamir atölyesi yeni düzenlenmişti. Başmühendislik görevine getirilmiş olan Toms böyle emretmişti. Kossin'e geldiğinde önce fabrikanın değişik bölümlerinde çalışmıştı.

Tamir atölyesindeki çalışanlar iyi, eli çabuk ve güvenilir kişilerdi. Başka yerlerde önemli bir tamir olduğunda hemen onları çağırmaya başlamışlardı. Robert de bu elemanlardan biriydi, eli çabuk ve güvenilirdi. Çıraklarla artık uğraşmıyordu. Onlara özel bir atölye yapılmış, başlarına da yetiştirilmiş eğitimciler getirilmişti. Fabrikanın bir çırak okulu da olacaktı, çok katlı bir bina planlanmıştı.

Yumuşak ve eğilerek her köşeye sokulan akşamüstü güneşinde yürüdü. Robert Lohse'nin içi pek rahat değildi, mutlu olacağı bir şey arıyordu. O akşam boştu, Lene Nohl şimdi evde de olsa nehir kıyısındaki odasına dönmeyi canı çekmiyordu. Birkaç hafta önce birden holde karşılaşmışlardı. Onu karşısında gören genç kadının yüzü aydınlanıvermişti. Robert de pek fazla düşünmeden kadının yüzünü elleri arasına almıştı. Fakat Lene ellerini tutmuş, kaba ya da haşin değil, yüzünden çekmişti. Robert elleri aşağıda öyle kalakalmıştı, parmak uçlarına kadar düş kırıklığına uğramıştı. "Çok iyi biliyorum," diye Lene konuşmuştu, "Albert'im her an gelebilir. Belki bugün değil, fakat yarın."

Robert, duygularını diğerlerine belli etmemeye çalışmasına karşın, evdekiler Lene Nohl konusunda bir gelişme sağlayamadığının farkına varmışlardı.

Bu serince güz akşamında canı, dinlemesini ve anlatmasını bilen birisi ile karşılıklı oturup, çene çalmak istiyordu. O insan ona ne çok uzak, ne de çok yakın biri olmalıydı, özel yaşamı üzerine meraklı, alaylı sorular da sormamalıydı.

Kanala doğru gitmeye karar verdi. Ella Busch mutlaka henüz

çalışmaktaydı. Kossin'e ilk geldiği günlerde bu kadınla fabrikada arada sırada karşılaşmıştı, yazın da birkaç kez kentte. Ella anlayışlı ve sakin bir kadına benziyordu. Görünümü de güzeldi. Belki bu akşam boştu.

Kanala doğru giden yol inşaat alanından geçiyordu. Molozlar hemen hemen kaldırılmıştı. Hurda makinelerin ve demir yığınlarının yüksekliği ise yeni kurulmuş inşaat iskelelerini aşmıştı. Bir makinenin çevresine insanlar toplanmış, sanki böyle bir şeyi ilk kez görüyorlarmış gibi makineyi inceliyorlardı. Aniden biri ona doğru seslendi: "Robert!" Bu Otto Bing'di, bir zamanlar parmaklarındaki sakatlığına karşın verilen işi yapmaya uğraşmış olan gençti. 'Bir zamanlar' diye düşündüğü günler, Robert'e mutluluk vermiş önemli günlerdi.

Atölyesinden gençleri almalarının ardından telaşla Strucks'un bürosuna gitmişti. Strucks başını iki yana sallamıştı ve: "Bu konuda niçin böyle ısrar ediyorsun?" diye sormuştu. "Çoğu kimse senin kadar üzerinde durmuyor. Gençlerin iyiliğini düşünüyorsan sevinmelisin, şimdi doğru dürüst bir çıraklık eğitiminden geçecekleri için. Sen bize başka yerde gereklisin." – Sonra partiye de gitmiş, düşüncelerini oradakilere söylemişti. Vogt onu dikkatle dinlemişti. Robert bu görüşmeden de üzgün ayrılmıştı. Vogt onu dinlemediği veya önerilerine kulak asmadığı için değil, hayır, aksine, Vogt'un ona, başka görevler için ne kadar gerekli, yapmak istediği işte ise ne kadar yetersiz olduğunu anlatmak için çok çaba göstermesine üzülmüştü.

Bir buçuk parmağı olmayan Otto Bing'in koşarak yanına gelmesine çok sevindi. Genç yüzü eskiden olduğu gibi ürkeklik ve şaşkınlıkla titremiyordu. Sakin ve temiz bir yüzdü. Otto, Robert'i kolundan tutup çekti: "Eski demir taşıyıcılar topladık, parçaları birbirine birleştirdik ve istasyonda bulduğumuz tırtıllı bir aracın üstüne monte ettik. Kimse inanmadı bunu bizim yaptığımıza. Bak, şimdi nasıl şaşkın şaşkın seyrediyorlar." Bir kolunu onun omzuna koydu. Robert aracın içinde Weichert'i de gördü. Savaşta kalçasından ağır yaralanmıştı. Şimdi sağlam ayağı ve iki eli ile aracı çalıştırıyordu.

Otto Bing konuştu: "Aracın denemelerini yapıyoruz," dedi. "Anton, Otto Bing'i niçin sırtınızda taşıyorsunuz, demişti. Size

ayak bağı olmaktan başka işe yaramaz. Bak, şimdi bizim grup onlardan önce bitirdi. Öğretmenimiz Riller benim başaracağıma inanmamıştı, ben de başlangıçta kendimden emin değildim. Fakat sen Robert, başaracağıma sen hep inanmıştın."

Bu sözler karşısında Robert hem sevindi, hem de üzüldü. Düşündü: Vogt benim gerçekte neye yetenekli olduğumu biliyor muydu? – Bunu konuşabileceğim hiç kimse tanımıyorum. Richard'la mı acaba? Fakat o şimdi burada değil, uzaklarda, kursta. Orada ne süre kalacağını da Allah bilir.

Bakışları çalışan aracı, toprağa gömülen kolları izledi. Omzundaki kol ise sırtına ağrı vermeye başlamıştı. Robert Lohse ile yan yana durup, gurur duyduğu araca bakmak Otto Bing'in hoşuna gidiyordu. Weichert'in de yüzünden gurur okunuyordu. Onu yolda yürürken görmek, adım atışlarını izlemek insanın içini sızlatıyordu. Şimdi aracın kabininde oturmuş onu çalıştıran sakat genç mutluydu.

Robert düşündü: Otto Bing, evet, ona yardım etmiştim. – Fakat, ona bir türlü rahat vermeyen bir sorun vardı: Yaptığım işten memnun olmalıymışım. Benimle İspanya'da savaşmış olanlar şimdi önemli görevlere geldiler. Erwin Enders örneğin, o benden daha genç, fakat benden de akıllı mı? Daha iyi mi? Elinden daha çok şey mi geliyor? Richard'a gelince, evet, o başka. Kabul ediyorum, onun elinden gerçekten başka şeyler geliyor. Bu şüphe götürmez.

Kaba ve cıvık, kısa boylu birinin yanında durduğunu fark etti. Elindeki küreğe dayandı, yüksek ve alaylı bir sesle, Weichert'in başının üzerindeki lambaya takılı bir karton parçasını okudu: "Gençlik kolumuz kendi kendine destek olur." Güldü. "Olursa olsun, benden ona destek yok!"

Bu da bir başka Janausch, diye Robert düşündü. Onunla eskisi kadar sık karşılaşmadığı için memnundu. Son atışmaları da mutlaka artık son olmuştu.

Fakat şimdi hızlanmalıyım, dedi kendi kendine, yoksa benim Ella Busch çeker gider.

Kanala doğru indi. Yürüdüğü toprak yol, insanların, arabaların açtığı izler, çukurlarla doluydu. Arkasından gelen birkaç

kişinin konuştuğunu duydu. "Bu çılgınca telaş da ne oluyor?" – "Kim önce bitirirse o alır primi." – "Şimdi niçin ekip diyorlar?"

Geri dönüp açıklasa mıydı? Hayır, o zaman Ella'yı kaçırırdı. – Barakalardan birine göz attı. Kimi zaman orada üstünü değiştirirdi. Kapıda duran yaşlı bir kadın seslendi: "Acele etmelisin!" Yanında dikilen zayıf, gençten bir başka kadın da: "Çoktan başkasının yatağında o!" diye konuştu. – Kadınlar fabrikadan getirilen ve buraya yığılan molozları ayırıyordu. Bir kısmı yine geri gidiyor, bir kısmı da kanala götürülüyordu. Savaştan sonra yük trenleri çalışmıyordu. Kossin demiryolları idaresi de, belki düzensiz çalıştıklarından, belki de fabrikayı çekemediklerinden, rayları buraya kadar uzatmamıştı. Burada yüklenen molozlar başka yere götürülüyordu. Fabrika işçileri lanet okuyordu. Kadınlar ise, kentte moloz kaldıracağımıza burada çalışırız, daha iyi, diyorlardı. Fabrikada hiç olmazsa iyi para kazanıyorlardı, yiyecek vesikaları da veriliyordu.

Robert koşar adım ilerledi. Az ötede Ella'yı yeşil başörtüsünden tanıdı. Mavnalara moloz yükleyen erkekler arasında onu başındaki örtüsünden ayırt edebilmişti. Bol ve kalın kumaştan ceketinde iri göğüsleri belli olmuyordu. Boş el arabalarını bir kenara toplayan bir adama da yardım etti, hareketleri becerikli ve çabuktu. Robert durmuş, sadece onu seyrediyordu. Bir kamyon moloz daha geldi, mavnalara yüklenmek üzere. Ella her işe koşuyor, bir onu, bir bunu yapıyordu. Molozu indiriyor, el arabalarına dolduruyor, manvaya götürüyordu. Artık hiç kimse onun bu çalışmasına şaşırmıyordu.

Robert seslendi: "Ella!" Kadın başını kaldırdı, suratı kir içindeydi. Robert'in sesini duyduğuna belki sevinmişti, belki de üzülmüştü. Seslendi: "Bekle beni!"

Robert yere oturdu ve dakikalarca onu seyretti. Elinde kocaman kürek nasıl çalıştığına baktı. Hep aynı hareketleri yapıyordu, hiç yorulmadan, elindeki kürek bir oyuncaktı, yaptığı iş de bir oyun. Robert oturduğu yerden Ella'nın suratından, boynundan aşağı akan ter ve toz karışımı kara damlaları seçemiyordu.

Robert ayağa kalktı. Ella tekrar seslendi: "Bekle beni!" On dakika sonra barakadan bir düdük sesi duyuldu. Yeni bir ekip

işi devralmak üzere dışarı çıktı. – "Sen önden git, beni, Edgar-André Caddesi'nde bekle! Heiner'e, işim var, diyeyim. Bizi beraber görmesi gerekmez."

Onu mu buldu kendine, diye Robert bir an düşündü. Fakat ne kızdı, ne de kıskandı. Niçin? Nedenini bilmiyordu. Evde ise Lene kocasını düşündüğünde huzursuzlanıyordu.

Ella az sonra fabrika kapısından çıktı, ona doğru yürüdü. Yüzü kar beyazı idi. Sert ve zeki bakan gözlerinin altındaki kara lekeler tozun bıraktığı ve silinmesi mümkün olmayan izleri andırıyordu. Erkekler onun iriyarı görünüşüne, mutluluk ve sevinç fışkıran yüzüne bakıyordu. Bazılarının gözlerinden, Ella'nın dış görünüşünün onlara neler düşündürüğü okunuyordu. Onu kimin beklediğini fark eden biri yanındakini dürttü.

Ella: "Robert, lütfen şurada beni bekle," diye konuştu, "çabucak yukarı çıkıp üstümü değiştireyim. Sonra Neustadt'a gider biramızı içeriz, kabul mü?" Yanında yürüyen Robert yanıt vermeyince devam etti: "Beş dakika bile sürmez. Geldiğin için çok sevindim, sakın çekip gitme."

Gerçekten de söylediği gibi çabucak aşağı indi. Tertemiz giysiler içindeydi.

Karşı taraftaki Neustadt mahallesine giden köprüyü geçtiler. Ella hızlı adımlarla yürüyordu. Kıyıdan mahalleye yükselen yol küçük tepelerin arasından geçiyordu. Birkaç caddeyi inip çıktıktan sonra tabelasında "Zur Traube" yazan meyhanenin kapısında durdular. Çevre tam bir yıkıntıydı. Burada sağlam evden çok moloz yığını vardı. Sarmaşık sarılı tel örgünün arkasında üç masa duruyordu. Akşam serinliği çıkmıştı. Çınar ağaçları sararmaya başlamıştı. Robert biraları ısmarladı. Meyhaneci kadın Ella'yı tanıdı. Elini sıktı ve sorular sordu. Bir ara Ella yakında yine Neustadt'a çalışmaya geleceğini söyleyince, kadın: "Çok şükür, kendi çıkarına bir şey yapmış olursun," dedi.

Komik ama, çevrede ayakta kalmış tek yapı bu meyhaneydi. Bombardımanlarda ölmemiş insanların susuzluklarını gidermek için herhalde... Molozlarla kaplı büyük araziden ve nehirden öteye karşı kıyılar görünüyordu. Robert yaşadığı evi de gördü.

Bombardımanların ardından makine fabrikasından geriye

kalan tek yapı uzun bacaydı, bekçilik ediyormuş gibi molozların ortasında duruyordu. Eskiden insanlar fabrikadaki işlerinden çıktıktan sonra akın akın bu meyhaneye gelirdi. Şimdi molozların arası silme kuru ot kaplıydı.

"Ne dedin az önce?" – "Sana da söylemek istediğim bir şeyi. Kossin fabrikasından ayrılmak istiyorum. Suttner ampul fabrikasına dönmeye niyetliyim. Şimdi fabrikanın adını değiştirdiler: Halk Şirketi Kossin-Neustadt Ampul Fabrikası..." Robert şaşırmış gibiydi: "Oradaki işin hoşuna gidecek mi sanıyorsun? İlkyazda sana, bizdeki işin zor değil mi, diye sorduğumda, demiştin ki: Tam bana göre bir iş, çabuk da alıştım."

Ella konuştu: "Şimdi de vazgeçiyorum. O günlerde sana söyledikten az sonra, belki de aynı akşam Alwinger'le karşılaşmıştım. Bu Alwinger şimdi ampul fabrikasının müdürü. Ben henüz çocukken o bu fabrikada usta idi. Sonra on yıl yanında çalıştım. On beş yaşımdan yirmi beşime kadar. Evlendikten sonra da çalışmaya devam etmiştim. O sıralar, çocuk sahibi olana kadar çalışacağım, diye düşünmüştüm. Fakat çocuğum olmamıştı. Hans cepheden izinli geldiğinde, şimdi, demiştim kendi kendime, şimdi çocuğum olacak. Fakat yine olmamıştı. Sonra Hans ölmüş, ben de çocuktan filan vazgeçmiştim. Artık çocuk umurumda değildi. Hep iş, mümkün olduğu kadar ağır işler, aralıksız, başka şey düşünmemek için... Biri benimle eve gitmek istedi mi, buyursundu, bu da umurumda değildi. Benim bir başkası ile yatağa girmemle Hans ne daha çok ölür, ne de daha çok canlanırdı. Eğer bu yaptığım sevgili Tanrıyı kızdırıyorsa –ki o çok iyi bilirdi bizim birbirimizi nasıl sevdiğimizi– arada sırada ona az muziplik yapsam ne olurdu. Fakat siz, siz diyorsunuz ki, Tanrı filan yok. Olmayan birini ise kızdıramazsınız, ona muziplik de yapamazsınız..."

Ella sanki birden gençleşmiş gibiydi, Alwinger'le çalıştığı yıllardaki kadar genç oluvermişti. Robert bakışlarını yüzünden çevirdi. Yaralı bereli ellerine baktı. Evde Enders'ler Ella'dan söz ederlerken hep alaylı konuşurlardı. Özellikle de Robert odada otururken. Yaşlı Bayan Enders, Ella ile ilişkisi olduğu için ona kızardı.

"Sizin evde oturan şu Lene Nohl, kocası yine dönecek sanıyor. Onu beklemeye devam ederse günün birinde gelecek, diye

düşünüyor. Bana kalırsa Lene tam sana uygun bir kadın. Robert, bizden bir şey olacağı yok! Biz birbirimize hiç uymuyoruz. Sana, seni çok sevecek bir kadın gerek. Ben artık hiçbir erkeği doğru dürüst sevemiyorum. Hepsi bir benim için. Sana bir şey söyleyeceğim, fakat sakın benimle alay etmeye kalkışma. Yaşamımda iki insan var, bazı şeyleri açık açık anlatabileceğim. Bunlardan biri sensin, diğeri de yaşlı Alwinger. Bana kalırsa bunun iki nedeni var: Her ikiniz de yanıtlamak istemediğim soruları sormuyorsunuz, bilmek istemediğimi de bana anlatmaya çalışmıyorsunuz.

"Evet, Alwinger'le karşılaştığımda, bana sormuştu: 'Ne zaman döneceksin bize? Böyle devam edersen parmaklarını yitireceksin.' Ben de ona: 'Parmaklarım önemli mi,' demiştim, 'yılların bana kaybettirdiği şeylerin yanında.' – Alwinger çok öfkelenmişti. Söylemiştim ya, ben on beş yaşımda yanına çırak girmiştim, Hans'ı da tanımıştı. 'Fabrika artık bizim,' demişti. 'Sana bunu fazla açıklamama gerek yok. Kossin tapu dairesinde mal sahibi değiştirilirken ben de oradaydım. Eskisini sildiler, yerine 'halkın malıdır' yazdılar. Şimdi fabrikamızda senin gibi birine gereksinimemiz var,' dedi Alwinger."

Ella Busch gibi birine. – Alwinger'in ne demek istemiş olduğunu Robert çok iyi anladı. Kimi zaman kendi de şaşmıştı, başkalarının kavrayamadığı, hatta akıllarından bile geçirmediği şeyleri Ella'nın ne kadar kolay anladığına ve çözdüğüne.

Az önce buraya gelirlerken yolda Robert'e bazı meslektaşlarından şikayet etmişti: "Bize bir türlü dekovil vagonu vermedikleri için kızıp duruyorlar. Ben de onlara diyorum ki, biz Elb fabrikasına ne kadar çok malzeme yüklü mavna yollarsak, onlar da bize o kadar çabuk dekovil gönderirler. Bunu kavramaları o kadar zor mu?" Ya da: "Bir bakıyorsun, dün şuraya sürdükleri boya ertesi gün silinmiş. Böyle üstünkörü iş yapılır mı?"

Masadaki konuşma devam etti: "Alwinger'le anlaştık, en geç iki ay sonra onun fabrikasına geçeceğim. İlk zamanlar verilen her işi yapacağım. Bana nerede gerek varsa orada çalışacağım. Bütün işleri yeni baştan öğrenene kadar. Burada Kossin fabrikasında ilk dökümün yapıldığı günü görmek istiyorum. Böyle bir tören kaçırılmaz. Sence Marten fırını üretime geçecek mi?" –

"Berndt, Toms ve tüm yönetim 'mutlaka' diyor. Gençlere inanmamışlardı, kepçeyi bu kadar çabuk yapacaklarına. Birlikte çalıştığın adamların bir türlü kavrayamadığını bu gençler çoktan kavradı: Her şey bizim!"

Ella konuştu: "Alwinger de buna benzer şeyler söyledi. Onun için yanına gelmemi istiyor ya."

"Bunu duyan Lydia ile Elfriede çok kızacaktır," diye Robert konuştu.

Ella: "Az sonra da yine sakinleşeceklerdir," dedi. – Ellerine baktı ve gülerek devam etti: "Sizleri birkaç gece sabunlu suya koyacağım... Ben ayrıldıktan sonra yerine mutlaka birini bulursunuz. Ampul işini yeniden öğrenmem zor değil. Öğrendim mi de parmaklarım onu bir daha unutmaz."

Hava kararmıştı. Meyhaneci kadın açık pencereden içeri seslendi. Bu saatte cereyan henüz kesik olduğu için masaya bir mum getirdi. Ella tanıdık müşteri olduğundan iki de tereyağlı ekmek ikram etti. Masaya ilişti. İki aşık olmadıklarını çoktan fark etmişti, bu nedenle yanınlarına oturmasının onları rahatsız etmeyeceğini düşünmüştü.

Eve dönerken, daha karşıya geçmeden, nehrin Neustadt kıyısında, köprü girişinde iki adamla karşılaştılar. El fenerinin ışığında, bozuk yolda önlerini görmeye çalışıyorlardı. Bunlar Riedl ile Rentmair idi.

Riedl, Robert Lohse'yi tanıdı. Savaştan döndükten sonra karşısına çıkan her yeni insanın yüzünü aklına yerleştiriyordu.

Rentmair geleli çok olmamıştı. O pek fazla insan tanımıyordu. – Başını çevirdi, fener tutan elini havaya kaldırdı, az ötede yürüyen çifti aydınlattı. Fenerin ışığında kadının, bir çukuru atlamak için adamın elini tuttuğunu gördü. Kendi kendine sordu, kadın göründüğü kadar güzel miydi? Adama iyice sokulmuş, köprünün dar kaldırımında karşıya doğru ilerlediğini gördü, adamı kıskanmadı değil. Feneri tutan elini aşağı indirdi ve başını çevirdi. Bu anda, yanındaki adamın da, belki benzeri duygular içinde aynı yöne baktığını fark etti.

Rentmair ve Riedl hiç konuşmadan yollarına devam ettiler. İş-

gal kuvvetleri, havaalanının arkasındaki, bu semtte yıkılmamış ender yapılardan sayılan eski askeri okulu yerleşime açmıştı. Özellikle de Kossin fabrikasında çalışan bekar memur ve teknisyenler burada kalıyordu. Rentmair ile Riedl aynı binada oturmaktaydı.

Ernst Riedl 1945'in yaz başlangıcında Kossin'e varmasını becermişti. Savaştan önce Yüksek Teknik Okulu bitirir bitirmez bu fabrikada çalışmaya başlamıştı. Savaşın hemen ardından buraya gelmesinin nedeni, fabrikanın ne durumda olduğunu merak etmesiydi, yıllarca çalıştığı bu iş yerine ne olmuştu, Bentheim tesislerinin bir yan kuruluşu olan bu fabrikada onunla birlikte çalışmış insanlar şimdi ne yapıyordu, kitaplarına, evraklarına, bürosundaki bir sürü eşyaya ne olmuştu? Eşinin savaş bittikten sonra onunla birlikte burada yaşayacağını hep düşlemişti. Bir izinli gelişinde Katharina'ya aşık olmuştu, hemen evlenmişlerdi. Savaştan sonra buraya geldikten az sonra –fabrikanın bir bölümü yıkılmamıştı, evi ve eşyaları ise yok olmuştu– karısı Katharina ona bir mektup yollamış ve Main yakınlarında bir köyde iş bulduğunu bildirmişti. Bir yolculukta rastlamış olduğu arkadaşı Rentmair'ın de Hadersfeld'deki Bentheim tesislerinde işe başladığını yazmıştı. Köydeki işi iyi sayılmazdı, hele savaştan önceki işiyle karşılaştırıldığında hiç. Fakat şu günlerde insan bulduğu her işe sevinmeli, kabul etmeliydi. Bentheim'lar çok şey yitirmelerine karşın eski memurlarına ve mühendislerine ellerinden geldiğince yardım etmeye çalışıyorlardı. Varlıkları son damlasına dek erimiş sayılırdı, ellerinde tek kalan fabrika Hadersfeld idi. Ren-Main'daki merkez fabrika artık başkalarının elindeydi. Rentmair, Bentheim'ların Riedl'e yine de bir görev vereceğine inandığını söylemişti. Katharina mektubuna, cepheden gelen asker mektuplarında hiç eksik olmayan şu sözleri de ilave etmişti: Yaşam her geçen gün, hatta kimi zaman her saat kötüleşiyor, fakat tüm karanlığa ve kargaşaya rağmen ışık hep var.

Kossin'e geldiğinde, gördükleri ile tüm umutları yıkılmış olan Riedl'in de kafasından, ortak gelecekleri üzerine eşinin yazdıkları şeyler geçmişti. Ancak mektubun gelmesi haftalar almıştı.

Bu haftalarda ise Riedl düşüncelerini yine değiştirmişti. Bir gün yanına yaşlı işçiler gelmişti. Daha doğrusu yıkıntılar arasında, yanmış bir hangarda dolaşırken onları görüp durmuştu. Molozlardan

çıkardıkları küçücük parçaları bir makineye monte etmişler, onu çalıştırmaya uğraşıyorlardı. Riedl'e sormuşlardı, acaba onlara yardımcı olabilir miydi? Yapımda kullanacakları malzemeyi hemen hemen temin etmişlerdi, eski bir fırının planlarını da akıllarında kaldığınca çizmişlerdi. Ancak imalatı henüz gerçekleştirememişlerdi. Eğer bunu başarırlarsa ailelerinin bir süre daha karnı doyardı.

Riedl o gün çekip gitmemiş, yanlarında kalmıştı. Hemen kırık ve sökük parçalar arasına oturmuş, projedeki hatalar üzerine kafa yormaya başlamıştı. Karısından gelen mektubu okuduğunda, işçilerle karşılaşmış olduğu o günü anımsamıştı. Son satırlar düşündürücü idi: Fakat tüm karanlığa ve kargaşaya rağmen ışık hep var. O da karısına yolladığı mektubu aynı sözlerle bitirmişti. Bir zaman sonra eşinden yanıt gelmişti. Satırlarına şaşırmış ve hüzünlenmiş olduğu belliydi, kocasının yazdıklarını anlamamış gibiydi. Çok şeyden söz ediyordu, fakat anlatımı eskisine göre biraz sertti. Kısa süre önce, ağzına kadar dolu bir trende işçilerin konuşmasına tanık olmuştu. Çalıştıkları iş yerinden söz etmişlerdi. Onlar da tıpkı kocasının mektubunda yazdığı gibi küçük parçalardan makineler yapmışlardı. Fabrikaları İngiliz işgal bölgesinde kaldığı için bütün fabrikanın çalışanlara verileceğinden emindiler. Ne de olsa İngiliz hükümeti sosyalist düşünceye sahipti. Biraz akıllı olanlar onlarla alay etmişti. Erni de –karısı onu böyle çağırırdı– biliyordu ki, bu olayın 'karanlıktaki ışık'la hiçbir ilgisi yoktu. Niçin mektupları eskisi gibi değildi? Savaş onu da katılaştırmıştı.

Riedl derdini pek anlatamazdı, bunun bir yeteneksizlik olduğunu kendi de biliyordu. Mektubunda bir hata mı yapmıştı, alay mı etmişti? O da, tıpkı Katharina gibi bir ışık sezmişti, o güne kadar saklı kalmış bir güç sorunlara el atmıştı. Aç ve mutsuz insanlar ona gelip yardım istemişti.

Hep birlikte bir şeyler çıkarmışlardı ortaya, Kossinli işçiler ve o. Böylece bir yıl geçinmişlerdi. Civardaki köylülere gerekli saban, tırmık ve benzeri zirai aletleri yapmışlardı. Sonunda bir fırın bile inşa etmişlerdi. Molozların arasında buldukları maden parçalarını küçük parçalara ayırıp, elleri ile fırına atmışlardı. Daha sonra Riedl'in geliştirdiği tekneye koydukları maden artık-

larını, bir çarkı çevirerek ateşe atmaya başlamışlardı. Çalışmalarını izleyen iki Rus kontrol subayının aralarında konuşmasını diğerleri anlamamıştı, anlasa da ne olurdu: Burada insanlar iyi çalışmasını biliyor, olup biteni ise hiç anlamıyor.

Riedl başka bir mektubunda karısına, Kossin'e onu neyin bağladığını yine açıklamaya çalışmıştı.

Karısı gençti, namuslu bir kadındı. Tanımış olduğu en sevimli insandı. Çocuk yaşında yetim kalmıştı. Daha genç kızlığında para kazanması gerektiğini kavramıştı. Sessiz biriydi, gücü de yerindeydi. Acaba kilise nikahlarını kıymış olan yaşlı papaz hâlâ yaşıyor muydu? Kilisenin bir bombardımanda çok zarar görmüş olduğunu Katharina cepheye yolladığı bir mektubunda yazmıştı. Kentin de büyük bir bölümü yıkılmıştı. Bir gidişinde karısıyla kilisenin geriye kalan dehliz ve geçitlerini gezmişti. Batı Almanya'ya bu zor yolculuğu, Katharina ile iyice konuşmak ve onu Kossin'e götürmek için yapmıştı. Fabrikaya, daha doğrusu fabrikadan geri kalmış olana iyice bağlanmış, onunla kaynaşmıştı, kopamayacağını biliyordu. Ruslar'a gelince, fabrikayı yeniden yapacaklarından ve mutsuz insanlara yardım edeceklerinden çok emindi.

Katharina başını iki yana sallamıştı. Hiçbir şeye inanmayan bu insana nasıl yardım edilirdi? Karısı onunla tartışmaya girmemişti. Sanki gözle görünmeyen, elle tutulmayan bir halkanın içindeydi.

Aylar sonra Riedl karısının bir defasında, nişanlısı ile arası açılan Rentmair'ın ona gelip, tüm dertlerini anlattığından söz etmiş olduğunu anımsamıştı. Riedl onun yanında kalacağına Kossin'e gitmek üzere trene binerken, karısının yüzü solmuştu, fakat gözyaşı dökmemişti. Riedl de düş kırıklığına uğramış, hatta çok ümitsizliğe kapılmıştı. Neler olup bittiğinin farkına trende varmıştı.

O günden sonra da mektuplarında tartışmalara girmemişlerdi. Mektuplar artık sadece bir yaşam işaretiydi, içinde başka bir şey yoktu. Fakat o bu mektupları defalarca okumuş, hep geçmişi düşünmüş, olup bitene kafa yormuştu. Oraya gelmemekte ısrar etmesinin ardında hangi neden vardı? Rentmair adı mektuplardan birinde yine geçmişti. Profesörü ile Kossin'e gelmiş olan Büttner'in de dikkatini çekmişti. Rentmair adı geçtiğinde Ri-

edl'in şöyle bir ürperdiğini sezmişti. Gözünün önüne bir sürü şey getirmişti, hepsi de acı verici ve anlamsız şeylerdi.

Sonra Rentmair, Kossin'deki işine başlamış, günün birinde de Katharina'yı sormuştu. Riedl'in o anda beti benzi atmıştı. Bir an için düşünmüştü: Nasıl bir yüzsüzlük! – Şimdi Kossin-Neustadt'da aynı binada kalıyorlardı. Kısa süre sonra ayrı ayrı dünyalarda yaşadıklarını fark etmişlerdi. Rentmair, Riedl'le yüz yüze gelmemeye çalışıyordu. Riedl'in onunla bir araya gelmekten kaçındığını, sorularına da homurdanarak yanıt verdiğini sezmişti.

O akşam ilk kez eve birlikte dönüyorlardı. Açıklayıcı bir konuşma yapmanın artık gerekli olduğunun ikisi de farkındaydı. Yol boyunca sustular, nereden başlayacaklarını bilemiyorlardı. Binanın kapısına geldiğinde Rentmair bir teklif yaptı: "Benim odamda oturalım mı? Bu saatte meyhane kalabalıktır, birayla da aram pek iyi değil. Evden bana hakiki kahve yolladılar."

Odası Riedl'inkinden farklı değildi. Fakat daha büyükmüş gibiydi, çünkü dertli topluydu. "Odamda," diye Riedl konuştu, "bütün iskemlelerde kitaplar duruyor. Ne de olsa misafirim gelmiyor." Bakışlarını odada şöyle bir gezdirdi, sağda solda Katharina'nın fotoğraflarını aradı. Sonra da şüphelenmiş olduğu için utandı.

Rentmair düzenli bir insandı. Masaya fincanları, tabakları dikkatle yerleştirdi. İspirto ocağını getirdi, yanında da açılmış bir kutu süt, çekilmiş kahve, toz şekeri ve bir kutu bisküvi. Sonra bir kutu da tuzlu sardalya açtı. "Teyzem paralı biri sayılmaz, fakat bizim burada böyle şeyler bulamadığımızı duymuş..." Sigara da koydu masanın üzerine. Birden arkadaşlık duyguları belirdi aralarında, bu duygular sanki masada duran yiyeceklerden çıkıvermişti.

Sonra Rentmair tabakları yıkayıp, dikkatle dolaba yerleştirdi. Sırtı Riedl'e dönük, sordu: "Karın nerede? Ne zaman gelecek buraya?" Riedl'in yanıtı kısa oldu: "Bilmiyorum." Cereyan hâlâ kesikti, odada tek ışık ispirto ocağının alevi idi. Rentmair fincanındaki kahveyi karıştırdı, kibrit kullanmamak için sigarasını küçük alevde yaktı, ocağı söndürdü.

Konuştu: "Şimdi sana açıkca söyleyebilirim. Buraya gelişimin ilk haftalarında büyük bir düş kırıklığına uğramıştım. Kossin'de sizlerin arasında kendime tutunacak bir dal bulacağıma o kadar

emindim ki. Rus işgal bölgesine gelmeye karar vermek benim için kolay olmamıştı. Burada yaşam zor. Kısa zaman sonra bunun farkına vardım. Sen de daha ilk gün yanıma sokulmadın. Erni, benden kaçmanın nedenini bir türlü anlamadım. Büttner'ler bana, Kathrina'nın burada olmadığını söylemişti. Belki biliyorsun, buradaki görevi üstlenmem için beni ikna eden Wolfgang Büttner'dir. Berndt ile birkaç dönemi birlikte okumuştuk. Helga Büttner'i tanıyor musun? O hem güzel bir kadın, hem de insanı çeken, kapısı hep açık sıcak bir evi var. Sen burada suratıma kapıyı kapattın. Ben de bir süre sonra karar verdim, seni görünce yolumu değiştirmeye. Fakat birlikte o kadar çok şey yaşadık ki, görüyorsun, bu kararımı gerçekleştiremedim..."

Karşısındakinden bir yanıt bekledi. Fakat Riedl sadece sordu: "Katharina bilmiyor mu senin burada olduğunu?"

Rentmair şaşırmıştı: "Sen ona yazmadınsa bilmiyor," dedi. "Onu geçen yıldan bu yana bir daha görmedim."

"Mektupların gelmesi çok zaman alıyor," diye Riedl konuştu. "Birbirimize de pek mektup yazmıyoruz." Rentmair sustu. Dolaba gitti ve pirinçten güzel bir şamdan içinde yeni bir mum getirdi. Misafirine sigara tuttu. Mumun titreyen ışığında Riedl'in yüz ifadesinde bir değişme olmadı, suskun ve somurtkan oturmaya devam etti. Misafirinin zamanla yumuşayacağını ümit etmiş olan Rentmair, sonunda kendi başından geçenleri anlatmaya başladı.

"Biliyorsun, İnge ve ben, en son izinli gelişimin ardından artık nişanlı gibi sayılıyorduk. Katharina ile beni tren istasyonuna karşılamaya gelmişti. Sizler o günlerde daha yeni başlamıştınız. Biz ise iki yıldır bir aradaydık. Benimki gibi bir aşkın dünyada başka benzeri yoktur. Katıksız bir aşktı. Tek eksiği kızdı. Evet, aşkımızın orta yerinde sevmekten vazgeçmişti. Çılgınlar gibi aşık olan ben, o lanet olası savaş bittiğinde sanmıştım ki, sapasağlam dönen beni, karşısında gören kızım mutluluktan havalara uçacak. Ben geri gelmiştim ve yaşıyordum. İki yıllık beraberliğimizin sonunda olağanüstü bir an. Fakat İnge'de aynı duyguların eksikliğini sezmiştim. O bir başkasını istiyordu. Geldiğinde bütün kapıların açıldığı, hazır ola geçildiği bir insanı. Ben böyle birisi değildim. Sadece işgalcilerin arasında vardı böyleleri. Madalyalı, ye-

mekli, içkili ve de müzikli... Aradığını bulması çok zaman almadı. Tüm bu olan bitenleri aştım, daha doğrusu aştım sayılır."

"Bunda aşman gereken ne var?" diye Riedl konuştu. "Sen uzaktan kendine göre bir dünya kurmuştun. Sonra gördün ki, seni beklediğini sandığın kız malın gözüymüş... Şimdi ondan kurtuldun!"

Rentmair sesini yükseltti: "Senin Katharina beni daha iyi anlamıştı," dedi. "O, iki insan arasındaki bağın incelmesinin, aşkın da sona ermesi demek olmadığını biliyor."

Riedl sesini çıkarmadı. Rentmair tekrar konuştu, sordu: "Söyle bana, aranızda bir şey mi oldu?" Riedl'in yanıtı kısaydı: "Doğuya, buraya benim yanıma gelmeye bir türlü karar veremiyor.

"O konuda sabırlı olmalısın," dedi Rentmair, "ben de kararımı zor vermiştim. Buradaki görevimden memnunum, fakat bazı şeyleri tuhaf buluyorum." Riedl birden canlandı, somurtkan inatçılığı kayboluverdi. "Nedir tuhaf bulduğun şeyler? Yaşam berbat, doğru, tüm Almanya'da, niçin böyle olduğunu da biliyoruz. Eğer cebinde paran varsa öteki tarafta daha çok şey satın alabilirsin. Burada ise geleceğe doğru adımlar atıldığını hissediyorsun. Batıda sana göre iş yoktu. Buraya gelmenin nedeni bu ya..."

"Evet, ben oradan uzaklaşmak istediğim ve doğru dürüst iş bulamadığım için ayrıldım. Şefim yaşlı Bentheim beni bürosuna çağırmıştı, fakat vereceği maaş yapacağım işe göre çok düşüktü. Ben ne olursa olsun yanında kalmalı ve sabretmeliydim. Eski elemanlarını kaçırmak istemiyordu. Senin anlayacağın yaşayabileceğim ve tekrar dolmaya başlamış dükkanlardan alışveriş etmeye yetecek kadar para geçecekti elime. Burada yeteneklerime uygun bir görevdeyim, elime geçen para yeterli, fakat yine de öteki taraftakine göre alçakgönüllü bir yaşam sürdürüyorum. Fakat Erni, benim için önemli olan bu şeyler değil. Sen bunu çok iyi bilirsin, beni yeterince tanıyorsun."

Heyecanlanmıştı, kutudan kibritler çıkarıyor, hiç de gereksiz yere birini söndürüp diğerini yakıyordu.

"Burada ne mi hoşuma gitmiyor? Batıda gazetelerin alay ettiği şeyler değil, örneğin her köşede gördüğün Stalin resimleri ve heykelleri beni hiç rahatsız etmiyor. O büyük bir adam bence,

belki de şu andakilerin içinde en akıllısı. O yendi. Yıkık duvarlardan, parolalardan da rahatsız olmuyorum. Göz alışıyor hepsine. Fakat çalışırken, yaptığım işten anlamayan insanların beni kontrol etmesi, işte buna bir türlü alışamıyorum. Bu ise onların umurunda değil. Bizim ortaokulda çözmüş olduğumuz denklemleri bile çözmesini bilmiyorlar. Benden ise yaptıklarım üzerine kendilerine mutlaka bilgi vermemi istiyorlar. İşten anlayan birini işten çıkarmamı ve onun yerine, hoşlarına giden bir başkasını almam için de zorladılar beni."

"Dur!" diye Riedl sesini yükseltti, sonunda durgunluğunu kaybetmişti, "Petrov'un denklem çözmesini bilmediğini sanmıyorum..." – "Ben de bunu iddia etmedim. Fakat bana, buradaki işimin hoşuma gidip gitmediğini sorduğunda ona, düşündüklerimi açıkca söyledim. Vogt'un anlamadığı şeylere hangi hakla burnunu soktuğunu sordum. Bana verdiği yanıtta..." – "Vogt'un sadece senden fazla bilgi sahibi olduğu konulara burnunu soktuğunu söyledi... Vogt'un burada parti sekreteri olarak önemli bir sorumluluk altında çalıştığını da söyledi..." Rentmair güldü. "Evet, bunları söyledi. Senin onun verdiği yanıtı bilmen de tuhafıma gidiyor, anlıyor musun beni? Halbuki sen SED'e üye filan değilsin. Fakat çoktan onlarla aynı havadan çalıyorsun. Strucks'a, şu sendikacıya, aynı şeyleri sorduğumda onun da verdiği yanıt Vogt'la aynı olmuştu. Az önce kolunda sevgilisi köprüde karşılaştığımız şu işçiye sormaya kalksam, o da bana mutlaka aynı yanıtı verecektir."

Riedl konuştu: "Olabilir, tabii aynı konuda aynı şeyi düşünüyor ise. Sen ve ben, diyelim ki Profesör Berndt de, mesleğimizle ilgili bir soruya, biraz değişik de olsa aynı yanıtı verebiliriz. Örneğin, madencilik, fizik ya da matematik konularında."

Rentmair, hiçbir zaman karşısındakinin söylediğini onayladığını ya da ona karşı çıktığını hemen açıklamazdı. Üzerinde düşünmek için zaman bırakırdı, başka konulara el atardı.

"Berndt beni akşam yemeğine davet etmişti," diye konuştu, "Toms da oradaydı. Zibulka da... Berndt bu adama önem veriyor, bana kalırsa haklı da. Savaştan önce, bu fabrika Bentheim'ın olduğu yıllarda, mesleğinde çok yükselmişti." Elektrik kısıtlama-

sı sona erdi. Odanın içi birden aydınlandı, Rentmair sabah giderken ışığı kapatmayı unutmuş olacaktı. Mum ışığının az önce sakladığı yüzler şimdi çırılçıplaktı. Rentmair devam etti: "Doğum yapmış olan Bayan Berndt henüz klinikte olduğu için, evsahibesi rolünü Helga Büttner oynadı. Wolfgang şu sıralar entstitüsünün hazırlıklarını yapıyor, gelecek yıl açılacak. Berndt'in kendine onun gibi başka bir asistan bulacağını sanmıyorum. Fakat şu Wolfgang Büttner'in nasıl değiştiğine çok şaşıyorum."

"Ben de değiştim," diye Riedl konuştu. "Sen değişmedin mi? Hepimiz değiştik. Ben, böyle bir zamanda değişmeyecek insan düşünemiyorum, eğer taştan biri değilse..."

"Dur bir dakika," diye Rentmair söze karıştı, "önemli olan 'değişimden' ne anladığımızdır. Sen de biliyorsun ki, insanların tamamen değişeceğine ben inanmam."

İspirto ocağını tekrar yaktı. Kahveyi tazelemek istiyordu. O anda ikisi de, eski yıllarda olduğu gibi aralarındaki dayanışmanın yine canlandığını hissetti. Ortak yanları olan, her şeyi açık açık konuşma gereksimi şimdi dayanılmayacak bir susuzluktu. En yakın iki arkadaşın bile aralarında rahat konuşamadığı, hatta düşünemediği Hitler döneminde, Riedl ile Rentmair'ı bu ortak yanları bir araya getirmişti.

"Değişmek, bana göre bambaşka bir insan olmak demek," diye Rentmair devam etti. "Mümkün mü bu? İnsanın değişmesi için ruhunda daha önce bir şeyin izi olmalı. Bazı insanın özellikleri bir savaş ya da ihtilal sırasında kendini belli eder."

Riedl konuşmaya hazırlandı, kaşlarını kaldırdı ve: "Sen demek istiyorsun ki Rentmair," diye başladı, "böyle olmasa, insanoğlu değişemez. Daha önce içinde gizli kalmış, hiç kimsenin fark etmemiş olduğu, insanın kendinin bile, küçücük bir şey, bir özelliği, çiçek gibi açar. Bu aniden gelişir ve kişinin diğer özelliklerinden çok daha güçlü olur. Sen buna ne dersen de, ben 'değişim' diyorum. Tarihte buna o kadar çok örnek vardır ki..." – "İncil'de de. Talut'dan Paul olduğu gibi... Fakat söyle bana, çünkü ikimiz de aynı insandan söz ediyoruz, Wolfgang Büttner denen adamın bir şeye karşı çıkmış olduğunu hiç gördük mü? Senle ben için Naziler bir karabasandı. Savaş lanet olası bir zorla-

maydı. Biz yeterince karşı çıkmadık. Biliyorum. Riske girmeye de çekindik, kabul ediyorum. O günlerde karşı çıkmak demek, hayatını tehlikeye atmak demekti. Bugün olsa her şeyi daha başka yapardım, belki de yapmazdım, bilmiyorum. Ben senin azizlerin gibi değilim. O yaşam bizim için acıların, üzüntülerin en büyüğü idi. Biz ikimiz de bunun bilincindeydik. Şu Büttner için ise yaşam acı dolu değildi, o bu yaşama can atıyordu. Hükmetmek ona büyük zevk veriyordu. Bunu Hitler'e borçluydu. Sonra Profesör Berndt'in yanına geldi. Ve sanırım budala olmadığı, Berndt de bu gücün mutlaka sona ereceğine onu inandırdığı için –'43 kışındaydı– çabucak saf değiştirdi. Sen buna 'değişim' diyorsun, öyle değil mi? O günlerde bunu yapmış olduğu için şimdi itibar görüyor. Haksız da sayılmaz, çünkü zor dönemde Berndt'e destek olmuştu. Fakat yine de partizanmış gibi burada karşıma çıkmasını çok tuhaf buluyorum."

Sohbetleri o kadar uzun sürdü ki, elektrikler bir daha kesildi, tekrar mum ışığında oturdular.

"İşini biliyor," diye Riedl konuştu, "çalışırken iyi anlaşıyoruz. Bunu kabul etmek zorundayım. Ben ne de olsa çok homurdanan, kolay olmayan adamın tekiyim. O ise kimi şeyi tekrar düzeltmesini biliyor. Bir şövalye örneği hep ışıldıyor. Peki ya karısı? Ben kadınları pek anlamıyorum," diye mırıldandı, "kendi karımı bile anlamadım..."

Rentmair, Riedl'le beraber onun odasına geçti. Karışıklığın içinde kimi kitapları eline aldı. Karl Marx'ın 'Kapital'ini görünce gülümsedi. Sonra 'Augustin'in İtiraflarını' gözüne ilişti, yine gülümsemeden edemedi. Yazı masasında duran Katharina'nın fotoğrafını da eline aldı ve baktı. Riedl çekip almamak için kendini zor tuttu. "Artık uyuma zamanı geldi," diye konuştu. Rentmair de: "Umarım artık beni görünce yolunu değiştirmeyeceksin," dedi. Sonra koridora çıktığında düşündü: Bugüne kadar niçin böyle yapmıştı? Belki davranışının farkında değildi.

Herkes heyecanla bekliyordu. Fırın o gün döküme başlayacaktı. Marten fırınının çalıştırılmasını kendine görev kabul etmiş olanlar, bunun başarılacağından hep şüphelenmişler ya da zorla bu iş-

te görevlendirilmişler... Şimdi hepsi heyecan doluydu ve de gurur. Kendilerini bir savaştan yengiyle çıkmış gibi hissediyorlardı. Bu savaş açlık ve bitkinlik, eksik malzeme ve yetersiz işçi, kötülük ve budalalık, avantacılık ve açgözlülüğe karşı kazanılmış bir savaştı.

Martin de –Richard'ın toplama kampında koruduğu Martin– törene katılmak için Berlin'den gelmişti. Konuşması ile insanların yüzündeki heyecanı pekiştirmek istiyordu. Fakat heyecan o kadar hızla ilerliyordu ki sözleri ile onları yakalayamıyordu. Havada kıvılcımlar uçuştuğunda, çelik kalıplara döküldüğünde işçiler arasında heyecan azalmıştı. Bazılarında ise dakikalarca sürmüştü, bazılarında da gece yarısına kadar. O günkü heyecanı tüm yaşamı boyunca duymuş olanlar da vardı.

Bu yengi duygusu hep canlı tutulabilse insanlar değişir, burada çok şey değişir, diye Martin düşündü. Bugünkü olaydan daha büyük olaylara hazır olurlardı, kendi iktidarlarına...

Vogt seviniyordu, hatta mutluydu. O günü kurtuluş günü olarak görüyordu. Martin'e, onunla dökümhaneye gelip gelmeyeceğini sordu. İşçiler onları bekliyordu. Vogt başka insanların bakışlarında sevinç ve mutluluk görmek istedi mi, hemen aklına Heiner ile Günter Schanz gelirdi. Tüm yaşamlarını birlikte geçirmiş olan bu iki kardeşi sadece savaş yılları ayırmıştı. İkisi de, bir rastlantı, cepheden aynı gün eve dönmüşlerdi. Birbirlerini çok iyi anlayan, ne yapacaklarına bir göz kırpması ile karar veren bu iki kardeş olmasaydı, Vogt fırını kararlaştırdıkları günde çalıştıramayacağını biliyordu. Diğer işçilerin zamanla kötümserliği artarken ve uyuşurken, Schanz kardeşler ümitlerini hiç yitirmemiş, dirençli kalmışlardı.

Sovyet kontrol subayı Petrov, Kossin'e gelip de, fırını tam planlanan günde çalıştırabilmek için elinden geleni yapacağına söz verdiğinde, Schanz yoldaşlardan başka insanlar da bulacağına inanmıştı. Çünkü parti çalışmaları insan bulmayı da kapsıyordu.

Martin, hemen Mitteltaler'e doğru yoluna devam etmesi gerektiğini söyledi. Kossin'de altı ay sonra çalıştırılması planlanmış ikinci ve üçüncü fırın için gerekli olan kalıplar orada yapılıyordu. Bu arada Strucks da yanlarına gelmişti. Başını salladı. Hemen Mitteltal'e gitmek isteyen Martin'e hak verdiğinden de-

ğildi başını sallaması, onu karşısında görür görmez tanımış olduğu içindi. Evet, on üç yıl önce Berlin'de yasadışı hareketlerin olduğu günlerden tanıdığı Martin'di bu.

"Tabii," dedi Strucks, "öteki fırınlar da çalıştırılacak." Ve biraz gülümsedi.

Yeni Martin'in, eskisine benzemesi oldukça ilginçti. Fakat Martin onu tanımamış gibiydi. Strucks'un da pek akılda kalacak bir yüzü yoktu ya.

Martin, Mitteltaler'den kalıpların zamanında teslim edilmesinin, kalıplara en son şekli veren Magdeburg fabrikasına bağlı olduğunu söyledi. Bu nedenle de fabrika yönetimi aniden, sipariş zamanında yetişmezse sorumluluk almayacağına karar vermişti. Haklı olup olmadıklarına görmeden karar veremezdi. "Bu nedenle mutlaka bugün Mitteltaler'e gitmeliyim. Benim orada bulunmam, Kossin için buradaki işçilerle bir arada olmamdan daha önemlidir."

Vogt da konuştu: "Her ikisi de önemlidir," dedi. Strucks da ona hak verdi. – "Evet," dedi Martin, "oraya gidince mutlaka demiryolları idaresi ile de görüşmeliyim, nakliyatın nasıl yapılacağı da önemli. Yarın Elb fabrikasındaki toplantıda da bir konuşmam var. Burada tasarlanan silindir atölyeleri onlar olmadan 1950'de bile üretime geçemez."

Düşündü: Eğer Elb fabrikasındaki işçilerden hiç olmazsa bir bölümüne, içinde bulunduğumuz dönemin ve çabalarımızın ne denli önemli olduğunu kabul ettiremezsem, Richard toplama kampında beni yaşatmak için her gün boşuna bir patates çalmış demektir.

Sovyet kontrol görevlisi Yüzbaşı Petrov yanlarına geldi ve: "Siz Yoldaş Martin, bizimle yemeğe kalır mısınız?" diye sordu. Martin de: "Ne yazık ki kalamayacağım," dedi. "Hemen gitmem gerekiyor." Petrov: "Yazık," diye konuştu. Fakat tanıdığı Martin'in yoluna devam etmek istemesini de doğru buldu.

Kossin'de herkes bunun doğruluğunu kabul etti. Onu yıllardır tanıyan herkes için bu olağandı. Her gittiği yerde insanlar onu anımsıyordu. Faşist ülkelerde başarıyla silmiş olduğu izi, sosyalist ülkelerde taze topraktaki iz gibi belirgindi. Uzun yıllardır ailesi yoktu. Herkes gibi alışılmış bir yaşam sürmüyordu. Önemsiz ayrıntılar, ondan başka hiç kimseyi ilgilendirmeyen çok küçük, hü-

zün verici ve kızdırıcı sırlardan oluşmuş bir yaşamı yoktu.

Hemen hemen tanıdığı tüm insanlar, yoldaşlar ve yoldaş olmayanlar, onunla sadece partiyi ve işlerini ilgilendiren konuları konuşmaya alışmıştı. Martin gibi birine başka konulardaki dert ve kuşkularından söz etmeleri sanki mümkün değildi.

Richard Hagen ise toplama kampında yaptıkları gibi onunla her konuyu konuşuyordu. Parti eğitim okulundan yollamış olduğu bir mektup dün Martin'in eline geçmişti. Ondan, eşi Hanni'ye uğramasını rica ediyordu, durumu pek iyi değildi. Eşine yardım decek bir insan varsa, o da Martin'di. Kampta geçirdikleri yıllarda Richard'ın sık sık sevgilisinden söz etmiş olduğunu anımsadı. Savaştan sonra bir daha karşılaştıklarında ise eşinin adını bile ağzına almamıştı. Martin'in sorularına da kaçamak yanıtlar vermişti. Bildiği tek şey, Hanni'nin toplama kampından hasta ve içine kapanık dönmüş olduğuydu.

Yarın geceye kadar, diye düşündü, dört fabrikayı ziyaret edebilir miyim? Bir gün sonra da Richard'ın Hanni'sine uğrarım.

Riedl, savaş biter bitmez işe başlamış olan adamlardan bazılarının da bugün törene katılması için çaba göstermişti. Yaşlı Enders'in, Vogt, Strucks ve Riedl'in aralarında sık sık ondan söz etmiş olduklarından haberi yoktu. Onunla çalışmış olan işçiler de Enders gibi birinin mutlaka törende bulunması gerektiğine karar vermişlerdi.

Karı-koca Endersler parmakla gösterilen bir çiftti. Savaşta yitirmiş oldukları oğullarının hüznünü içlerinde birlikte taşıyorlardı, sessizce ve inatla. Bayan Enders ölümün yüreğinde ve yaşamında bıraktığı boşluğu, torunlarına ve başkalarının torunlarına gösterdiği şefkatle dolduruyordu. Kocası da aynı nedenle işine deli gibi sarılıyordu.

Gündüz aralarında huzur vardı. Fakat gece yatakta yatarken aralarındaki konuşmalar dayanılmazdı. Bir akşam yaşlı Enders yatağa erken girdi. Çok yorgundu, fakat gözüne uyku girmiyordu. Yanında yatan karısının da uyumadığını ve kafasından aynı şeyleri geçirdiğini biliyordu. İkisi de oğullarına üzülüyordu. Adam, karısının az sonra söyleyeceğinden korkmaktaydı.

Haklı da çıktı. Karısı: "Gerhard, Erwin kaçtıktan sonra demişti ki..." diye başladı. "... 'O tükürdüğünü yalamadı, neyin geleceğini sezmişti.' Bunun üzerine de sen: 'Erwin'in ailesi yok, fakat sen de onun gibi kaçmaya kalkışırsan karın ve çocuklarına ne olur?' demiştin... Şimdi o yok," diye içini çeker gibi konuştu bayan Enders, "Fakat şu duvarın arkasında dul eşi, Toni ve küçük oğlu uyuyor. Eğer Naziler'den ve savaşlarından tam zamanında kaçmış olsaydı, belki Erwin gibi o da geri gelirdi." – "Belki," diye mırıldandı Enders biraz alaycı. "Belki de yakalayıp toplama kampına tıkarlardı. Sanki bu kamplarda insanlar çok daha berbat şartlar altında geberip gitmedi." – "Daha berbat şartlar mı?" dedi Bayan Enders. "Gerhard, Girit adasında telef olmadı mı? Paul da Afrika'da çabucak gömüldü, belki vahşi hayvanlar onu bu arada yedi. Geçenlerde Robert Lohse İspanya'da yan yana vurulmuş iki kardeşten söz etmişti, anımsıyor musun?"

Anımsamaz olur muydu? Hemen düşünmüştü: Böyle bir ölüme değerdi, bu ölüm boşuna olmamıştı. Fakat şimdi bu gibi düşünceleri kafasından geçirmek istemiyordu. Konuyu değiştirmeliydi. Karısına: "Paul'e 1 Mayıs'ta pencereye Gamalı Haç asması için ısrar eden sen değil miydin?" diye sordu.

Ertesi gün ise, sanki aradan yüz yıl geçmiş gibi gece konuştuklarını unutmuşlardı. O alınyazısından bir daha söz etmediler. Anımsadıklarında konuşmamak için dillerini ısırdılar.

Fabrika tekrar çalışmaya başlayınca Enders onu tekrar işe almayacaklar diye korkmuştu. Ne de olsa pek genç sayılmazdı, birkaç yıl da ara vermişti. Sonra birden, sen döküm ocağındaki ikinci adamımız olacaksın, demişlerdi. O günden sonra da birçok şeyi artık umursamazmış gibi davranmaya başlamış, dertlerinin çevresine bir duvar çekmişti.

Az önce Madenciler Sendikası'ndan gelmiş olan adam döküme başlama işaretini verdiğinde tüm geçmişi unutmuştu, kendisini eskisi gibi güvenli hissetmişti.

Çok heyecanlı olduğu için de, Martin'in kısa konuşmasında neler söylediğini duymamıştı. Sonra bazı kelimeler beynine geri dönmüştü, uğuldamıyorlardı, kağıt gibi hışırdamıyorlardı. Çok yakındaydı onlar, elle tutulabilir üzerlerinde düşünülebilirdi, o kelimelerin.

Kantine gitti. Bazı işçiler tören yemeğine başlamıştı. Onun geldiğini görünce oturması için yer açtılar, fırtınayı atlatmış denizcilerin karaya vardıklarında yaptığı gibi onu selamladılar, yüksek sesle güldüler. Başarmış oldukları şeyleri anımsadılar, az kaldı başlarına dert açacak durumlardan da söz ettiler.

Yemek lezzetliydi. Soslu domuz eti vardı, yanında da patates ve lahana. Ardından da şekerli kahve. Kantin mutfağının kadın şefi, Yoldaş Haenisch büyük sepetinden çıkardığı yuvarlak hamur tatlılarını dağıttı.

Robert, kadının Janausch'un cebine gizlice bir tatlı koyduğunu fark etti. Janausch'un evde torunu vardı. Tek oğlu Afrika'da şehit olmuştu, Enders'in oğlu Paul ile aynı günde. Janausch'ların ilk günden sevmemiş olduğu gelinleri de çocuğunu onlara bırakıp ortadan toz olmuştu. Batıda bir erkek dostu vardı, sonra da arka arkaya birkaç dostu daha olmuştu.

"Anımsıyor musun," diye Janausch Enders'e sordu, "Riedl'in ilk tarım makinesini bitirdiğimizde bize içki ısmarlamış olduğu günü?" Enders ile Janausch, oğlu Erwin Enders'in Janausch'u görmezlikten gelmeye, onun hakkında pek hoş olmayan şeyler söylemeye başlamasından bu yana birbirleri ile hiç konuşmamışlardı. Yaşlı Enders'in oğluna söz geçirememesini Janausch kabul etmemişti.

Aralarındaki bu gereksiz düşmanlığa şimdi bir son verdiği için Enders memnun oldu, sorusunu hemen yanıtladı: "Evet, boş mideye sert içki ikimizi de sarhoş etmişti," dedi.

"Sen o günlerde daha burada değildin," diye Janausch Robert Lohse'ye dönerek konuştu. Onunla arasının şu sıralar pek iyi olmadığını bir an unutmuşa benziyordu. Robert unutmaya hazırdı. "İkinci seriye başladığımızda ise içki filan ısmarlamamıştı."

Yemekten sonra Enders kendini yorgun hissetti, kantinde uzun süre oturdu. Alışılmış yaşam geri dönüyordu. O kızgınlık ve kötülük dolu değildi. Belki kimi zaman bunaltıcıydı, fakat insan kendinden emin oldu mu ve de sakin kaldı mı, onunla anlaşmaması için hiçbir neden yoktu.

Bu arada kulüptekiler de yemeklerini bitirmişti. Berndt yine bürosuna gitti. Karısı da çocuğuna meme vermek için eve dön-

dü. Yolda şoföre: "Bağırmaya başladı, biraz çabuk olun!" dedi. Adam güldü ve: "Buradan nasıl duyuyorsunuz?" diye sordu. "O, yaşamında daha çok bağıracak."

Evleri Kıyı Caddesi'nin sonunda idi. Kente bombalar yağarken buraya hiçbir şey olmamıştı. Bentheim şirketinin müdürlerinden biri tarafından otuzlu yılların başında Bauhaus stilinde yapılmıştı. Ondan beş yıl sonra göreve gelen müdür ise Hitler döneminin zevkine uygun olarak cumba, sivri dam ve camlı veranda eklemişti. Berndt ve ailesi giriş katıyla birinci katta oturuyordu, Büttner ve karısı da cumbalı tavanarası katında.

Bebek, Dora'nın tahmin ettiği gibi çok ağlamaktaydı. Kızı merdivende durmuş annesini bekliyordu. Biliyordu ki, küçük erkek kardeşi ne zaman ağlasa annesi hemen koşarak gelirdi.

Toms, Yüzbaşı Petrov'un yanındaki yer boşaldığı için sevindi. Petrov da çoktandır Toms ile sohbet etmeyi istiyordu. Son bir yıldır oldukça iyi Almanca öğrenmişti. Toms'a birkaç soru sordu, ağır ağır ve elinden geldiğince hata yapmamaya dikkat ederek. Toms'un verdiği yanıtların çoğu ona yabancı gelmese de söylediklerini dikkatle dinledi. Özellikle son haftalarda hangi zorluklarla karşılaşmışlar, ne gibi engelleri aşmışlardı, bilmek istiyordu. "Fırının ilk çalıştırılacağı gün yaklaştığında," diye Toms anlattı, "ben tam ertelemeyi düşünürken, işçilerin çalışma coşkusu birden artmıştı." – Petrov başını salladı, kendi deneyimlerinden kimi örnekler verdi. Savaştan, tarihin karanlık günlerinden. Doğup büyüdüğü kent kuşatıldığında, halk, açlık çekmesine ve ölüme çok yakın olmasına karşın Naziler'in beklediğinin aksine son anda canlanmış, teslim olmamıştı.

Toms düşünceli dinledi ve sonra: "İnsanlar içinde oldukları durumun önemini kavramıştı," diye konuştu.

Petrov da: "Evet," dedi.

Birbirlerine bakıştılar. Toms'un, o anda düşündüğüne uygun olarak sürekli değişen uzunca, genç bir yüzü vardı. Kulakları iri, bakışları akıllı gözlerinin rengi koyu idi. Petrov'un yüzü ise geniş ve sakin, gözleri açık maviydi. Yüzünün ifadesinden, o anda ne düşündüğü anlaşılmıyordu.

Birden Toms konuştu: "Size bazı sorular sormayı çok istiyo-

rum. Bana açıksözlü yanıt verecek misiniz?"

"Tabii," dedi Petrov.

İkisi de bilmiyordu, karşısındakinin nasıl biri olduğunu. Toms'un ailesinden bazı bilim adamları çıkmıştı. İngiltere'ye iltica edene kadar Güney Almanya'da büyümüştü. Yaşadığı yörenin lehçesini hiç unutmamıştı. Kimi zaman aklına geleni apaçık söylerken o lehçeyi kullanırsa, söyledikleri karşısındakine yumuşak gelirdi. Hemen hemen her yerde sevilirdi. Aldığı eğitim ve ardından Coventry'deki görevi, Toms'u bazı meslektaşları arasında saygın bir kişi yapmıştı. Bazıları da bu görevi bırakıp, buraya gelmiş olduğu için ona hayranlık besliyordu.

Petrov, Ukranyalı bir köylünün oğlu idi. O daha küçük bir çocukken babasının iç savaşa katılmış olduğunu anımsıyordu. Karkov'da okula gitmişti, teknik okulu da orada bitirmişti. Sonra dört yıl Donbass'da yaşamıştı. Savaş başladığında hemen askere alınmıştı. Babasının da uğruna savaşmış olduğu ülkeyi korumak için dört yılını cephede geçirmişti. İki yıl önce de Kossin fabrikasının yeniden yapılanmasına yardımcı olması için onu buraya yollamışlardı. Toms'u beğeniyordu, fakat bu adamın nasıl biri olduğunu henüz anlayamamıştı. Berndt'in de daha önce söylediği gibi, mühendis olarak başarılı biriydi. Petrov, Profesör Berndt'i çok iyi anlıyordu. Bazı akşam sohbetlerinden duyduğu kadarıyla, yaşamında doğruya hep adım adım ulaşmıştı. Toms ise Petrov'a yabancı kalmıştı.

"Tüm aksi beklentilere karşın insanlarda yepyeni bir çalışma coşkusu oluştu," diye Toms konuştu. "Gerekli malzemenin zamanında gelmemesi, nakliyenin tıkanması onlardaki, 'her şey ilerliyor, burada yapılan bir başlangıç' duygusunu çökertemedi. Ancak bu sadece bir duygu ve henüz tüm çalışanlarda görülmüyor. Kendilerini başlangıcın coşkusuna kaptırmışların yanı sıra 'yaptıklarımızın bir zaman sonra tekrar sökülmeyeceğini bize kim garanti eder?' diye düşünenler de var. Bu insanlar fabrikaya bir 'halk kuruluşu' da dense, kendilerinin olduğuna ve ellerinden alınmayacağına inanmıyor."

Evet Toms, yaratılışına uygun olarak açık konuşuyordu. Fakat yine de kafasından geçenleri doğru dürüst anlamak mümkün

değildi. Toms gibi iyi eğitimden geçmiş birinin, kendisine olağan gelen şeylerden böyle şüpheli söz etmesini Petrov anlayamıyordu.

"Ben, ben size inanıyorum," diye Toms kelimelerin üzerine basa basa devam etti, karşısındakinin onu anlamasını ister gibiydi. "Fakat herkesin anlaması için de verilen sözlerin tutulması gerek. Biz buradaki insanlara büyük ümitler verdik, onlar beklenti içinde. Belki de 'beni inandırmanızı bekliyorum' diyen nice insan var burada?" – "Bunu çok güzel söylediniz," diye Petrov konuştu.

"Eğer verdiğimiz sözleri tutmazsak, işçiler de bize olan güvenlerini yitirecektir. Bu nedenle şimdi size soruyorum: Öngörülen süre içinde hedefe ulaşabilmemiz için tüm koşullar yerine getirildi mi? – Bu kez hiçbir koşul yerine getirilmemişti, her şey rastlantıya bırakılmıştı, az önceki tören her an suya düşebilirdi. İnsanların işlerine olan bağlılığı ve coşkusu önceden planlanamaz..."

"Sizin işe bağlılık dediğiniz," diye Petrov konuştu, "ya da coşku, bir rastlantı değildir."

"Eğer önceden belirli koşullar yerine getirilmiş ise," dedi Toms da, "ben öngörülen sürede bir işi sonuçlandırabilirim. Örneğin fabrikanın çalışması için gerekli olan fırınları bitirebilirim."

Petrov konuştu: "Biz bir savaşımdayız. Anlıyorsunuz, değil mi?" Toms yanıt vermedi, düşündü. Petrov konuşması için bekledi. Fakat Toms ağzını açmadı. Son aylarda sık sık okumuş ya da duymuş olduğu bazı şeyleri tekrarlamak istemiyordu. "Biz Hitler'i yendik," diye Petrov devam etti. "Biz o savaş suçlularının mallarına el koyduk. Tam bunu bitirmiştik ki, Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Bay Marshall bir plan attı ortaya. On altı hükümet de bu planı imzaladı, çünkü yardım alacaklardı. Halkları değil, yöneticilerle patronlar. En çok da kendi adamlarının, ABD'nin işine yarayacak. Ülkede satamadıkları şeyleri Avrupa ülkelerine gönderecekler, tabii malı gönderen, parasını önceden dolar karşılığı alacak. Bizim mallarını ellerinden almış olduğumuz o savaş suçlularını şimdi yine eski sağlıklarına kavuşturuyorlar. Siz bunu anlıyor musunuz, Toms?"

"Evet", diye Toms konuştu, "oldukça."

"O zaman niçin, tüm koşulları yerine getirip getirmediğimizi soruyorsunuz? Sorun bana, malzeme var mı, nakliye ne durumda? Maaşları sormayın. Biliyorum, insanlar ellerine ne kadar çok para geçerse, o kadar çok çalışır. Sorun bana, burada ne söz konusu, insanlar bunu anlamış mı? Anladıklarında güçleri ve kendilerine olan güvenleri artacak mı? Onlar için 'Bir daha savaş istemiyoruz' düşüncesi, rüşvetlerden ve baştan çıkarmalardan daha büyük bir önem taşıyacak mı? – Savaş sırasında bize hiç kimse yengiyi garanti etmemişti. Almanlar Moskova önlerine geldiğinde ve kimsenin bize güvenmediği günlerde biz savaşı kazanacağımıza emindik. Alman ordusunun başarısızlığa uğramasının koşulu, bizim kendimize olan inancımızdı. Şimdi buradaki zor yarışta ben size yengiyi garanti edeyim istiyorsunuz. Öyle değil mi?"

Toms yanıt vermedi. Petrov düşünceli düşünceli ona baktı. Ancak kafasından neler geçirdiği yüzünden belli olmuyordu. Ses tonunu biraz değiştirip sordu: "Şimdi ben size bir şey sormak istiyorum," dedi. "Siz niçin geldiniz buraya? Bunu bana açıklar mısınız?"

Tom ağır ağır konuştu: "Babam sizin ülkenize hep hayrandı. Kendisini görmediniz, fakat adını daha önce duymuş olduğunuzu biliyorum. Babam önyargıları olmayan biridir. Ben ona çok bağlıyım. Savaştaki başarılarınıza çok hayran olduğunu da biliyorum." Konuşurken Petrov'a değil, önüne bakıyordu. Onun karşısında oturduğunu unutmuş gibiydi. "Babamla benim çok değer verdiğimiz Profesör Berndt'in burada çalıştığını duyunca, hemen kendisini aradım. Onun yanında görev almak benim için çok çekici idi, burada çalışmak da. Bunu duyan herkes şaşkınlıkla başını sallamış, beni uyarmak istemişti. Babam bile kaygı duyduğunu söylemişti. Fakat burası benim için çekiciydi."

Petrov şaşkınlıkla onu dinliyordu. Konuştu: "Eğer çok değer verdiğiniz Berndt aynı zor koşullar altında Tibet ya da Kuzey Kutbu'nda bir fabrikayı yeni baştan kursaydı..." – "Oraya da giderdim," diye Toms hiç düşünmeden konuştu. "Ben buraya gelmeden önce kendi kendime, ne kadar zor olursa, o kadar çekici, demiştim." Yanıtının Petrov'da kuşku ve güvensizlik uyandırdığını yüzünden sezdi. Bu kez, inadına kelimelerin üzerine basa

basa devam etti: "Siz benden mutlaka şu yanıtı beklemiştiniz: Ben buraya Almanya'da sosyalizmi kurmak için geldim. Ben buraya gelmeden önce sosyalizm konusunda ne biliyordum ki! Daha şimdi yeni yeni ilgilenmeye başlıyorum. Belki bir şeyler öğrenirim, işçilerimizden, sizden de."

Petrov konuşmadı, fakat bakışlarını da Toms'dan ayırmadı.

Helga Büttner yatak odasının kapısını, savaşta hastabakıcılık yaparken öğrendiği gibi usulca açtı. Sonra ayağındaki terlikleri çıkardı, sessizce yazı masasına sokuldu. Kollarını aniden Büttner'in boynuna doladı, saçlarını ve kulaklarını öptü. Adam, sırtında karısı ayağa kalktı, onu divana sürükledi, yerdeki terlikleri alıp, poposuna birkaç kez vurdu, öptü ve sordu: "Kim sana dedi, beni rahatsız et diye?" Gülüyordu. "Seni daha fazla bekleyemedim," diye Helga mırıldandı. "Onu saat onbire kadar rahatsız etmeyeceksin, demiştim kendi kendime. Saat elimde bekledim. Beni böyle tek başıma bırakman doğru mu?" Büttner: "Yemekten biraz erken döndüm, biraz çalışmak istediğim için," dedi. "Yarın sabah Berndt'in zaman kaybetmeden başlayabilmesi için benim bu gece bitirmem gereken şeyler var." Elindeki terliği attı. Öteki elini karısının saçlarına dolamıştı. Ayağa kalkarken başını çekti. Kadın da yattığı yerden doğruldu. Büttner saçlarını bıraktı: "Yatağa git!" dedi.

"Niçin burada yatamayacak mışım?" – "Çalışırken yalnız olmak istediğim için. Yoksa sürekli sana bakabilirim." – "Bunun sana ne zararı olur?" diye Helga sordu. "Sana güç verir. Evet, 'Zevk güçtür!' diyorlar, öyle değil mi?"

"Ben kimi şeylere henüz alışamadım. Biliyorsun yıllarca Berndt ile aynı büroda çalıştım durdum..." – "Evet, onunla çok iyi anlaşıyorsun," diye Helga sesini yükseltti. "O, senin büyük aşkın!" Kocasına iyice sokulmuştu. "Kendini bu adam için yıpratıyorsun. Ben bir yıldan fazla buradayım, soruyorum bazen kendime, onun için neler yaptığından haberi var mı? Sanmıyorum. Toms'un yaptıklarını ise biliyor. Ona oldukça önem veriyor, seni ise hiç önemsemiyor. Bana öyle geliyor ki, Berndt senin yaptıklarını, zaten yapman gereken şeyler olarak kabul ediyor,

sen sanki ona olan bir borcunu ödüyorsun." Büttner karısının sözünü kesti: "Ne borcundan söz ediyorsun?" – "Şükran borcundan! Ondan çok şey öğrenmiş olduğun için! Gerçekte ise o sana çok şey borçlu. Bunu bana Dora Berndt anlatmıştı. Ne biçim bir arkadaş o, kendini onun uğruna yıpratmanı sakin sakin seyredebiliyor?" – "Onun uğruna değil, Helga. Enstitümüz açıldığında..." – "Eğer günün birinde açılırsa, sen de yönetimini alırsan... Ben bu gibi planlara pek güvenmiyorum. Çoğu kez biri gereksiz görünce erteleniyor, bir başkası ise gerçekleştiriliyor. Sözü dinlenen birisi öyle karar verdiği için. Ben artık senin değerinin ne olduğunu anlamalarını istiyorum. Bilmem kulüpteki yemekte farkına vardın mı, Berndt'in masaya, sonradan seninle benim için yemek servisi ilave ettirdiğini? Yoksa bütün akşamı önemsiz birkaç kişiyle yan odada geçirecektik."

"Hayır, bunu fark etmedim," diye konuştu Büttner kupkuru. "Bu gibi şeylere dikkat etmiyor musun," diye Helga heyecanla sesini yükseltti, "yoksa fark etmemiş gibi mi davranıyorsun? Bu akşam ayrılırken de, Berndt için bir şey hazırlamam gerekiyor, dediğinde hiç kimse, lütfen kalın, diye karşı çıkmadı."

"Sanırım senin öfken, yeni elbiseni giymediğin için. Git şimdi yatağa." Eğilip yerdeki terlikleri aldı ve karısının ayağına giydirdi.

Bir saat kadar sonra kapı çalındı. Berndt'in sesi duyuldu: "Bir saniye, Wolfgang. Sokaktan ışığının yandığını görmeseydim, seni rahatsız etmeyecektim."

"Her şeyi gözden geçirdim," dedi Büttner. "Yarın sabah yanıtlarınızı buradaki sıraya göre dikte edebilirsiniz. Mutlaka bir göz atmanız gerekenler de şu dosyanın içinde." – "Teşekkürler, Wolfgang," diye Berndt konuştu. "Yukarı gelmemin nedeni, size teşekkür etmek istemem. Sanırım bugün bu teşekkür için en uygun gün, sadece şimdi hazırladığınız şu dosya için değil..."

Büttner'den kısa boylu idi. Gözleri koyu mavi, saçları hemen hemen aktı. Yüzü genç kalmıştı. Bakışlarında iyilik, karşısındaki insanı önemseyen bir ifade vardı. "Size sürekli itiraf etmesem de, burada birlikte çalıştığımız için nasıl mutlu olduğumu biliyorsunuz..." – "Bunları niçin söylüyorsunuz bana, Berndt?" – "Biliyorum aramızdaki bu gibi duyguları açıklamaya gerek yok.

Fakat bugün çok önemli bir gün. Zor bir dönemi geride bıraktık. Bu bir yıl içinde bana en çok yardım eden siz oldunuz. Hiçbir şeyi büyütmeden görevinizi yerine getirdiniz. Bunu çok iyi bildiğimi, sizin de her zaman bilmenizi istiyorum. Sessiz ve dikkati çekmeden bana yardım etmekle buradaki herkese yardım etmiş oluyorsunuz. Sizinle bu akşam kadeh tokuşturamamıştım. Şimdi teşekküre geldim."

"Ben de teşekkür ederim, Berndt," diye Büttner konuştu. Birbirlerinin gözüne baktılar, el sıkıştılar.

4

"Çocuklar yokken ev bomboş," diye Castricius, Helferich'e bakarak konuştu. Genç kadın da: "Sayın efendim, küçük Traudel'i çağırmaya ne dersiniz?" diye sordu. – "Evet, derim!" Castricius neşelenmişti. "Hemen bu hafta alalım! Susi'yi Hadersfeld'e yollayın."

Helferich, o gün yardıma gelmiş olan Susi'yle konuşmak için doğru mutfağa gitti. Efendisinin, torunu küçük kızı ne kadar sevdiğini biliyordu.

"Bentheim'lara mı? Hadersfeld'e mi gideceğim?" diye Susi biraz şaşkın sordu. "Niçin gitmeyeyim? Hem biraz değişiklik de olur." O anda bahçe kapısının zili çaldı. Helferich, kapıyı açmak isteyen Susi'ye engel oldu. "Ben açarım. Bu adli müşavir olacak." Castricius az sonra holden, misafire 'hoş geldiniz' diyen Helferich'in tiz sesini duydu, ardından da Spranger'in umursamazmış gibi verdiği yanıtı: "Nasıl mı başardım? Pilot değilim, fakat Tempelhof'da kahvemi içtim, Frankfurt am Main'da da kahvaltımı ettim." Castricius gülümseyerek başını salladı. Dostu bir saat önce Berlin'den 'hava köprüsü' ile gelmişti. İçeri girdiğini görünce 'hoş geldin' demek için ayağa kalktı.

Kış bahçesine geçtiler. Castricius Helferich'e: "Biz burada yemek yiyeceğiz," dedi. Bu, bizi yalnız bırakın, anlamına da geliyordu. İç sıkıcı bir Şubat günüydü. Cam kenarlarında sümbüller çiçek açmıştı, pembe ve menekşe renginde. Bahçe ise yağmurdan sırılsıklamdı. Spranger'in ceketinin dik yakası biraz nemliydi,

mat parlıyordu. "Nasıl sizin oralar?" – "Fena sayılmaz. Fakat sessiz uçakların bulunması gerek. Motor homurtuları bitmek bilmiyor. Dört dakikada bir uçak iniyor." – Castricius kadehlere konyak doldurdu. O anda aklına gelmişti. "Ah, votkaya ne oldu?" diye sordu. "Kontrol heyeti satış büfesini kapatmış," dedi Spranger. "Artık yaşam tam anlamıyla başlamış."

Susi kahvaltıyı getirdi. Biraz toplamıştı, yuvarlak yüzünde yumuşak bir ifade vardı. Yemekleri tabaklara koyarken hareketleri ölçülüydü, göze hoş geliyordu, ne de olsa bu evde çocukluğundan bu yana bir şeyler öğretmişlerdi. Misafire bir göz attı, onu tanıdı.

"Biz Berlin'de," diye Spranger konuştu, "böyle şeyleri henüz satın alamıyoruz. Vitrinler bomboş."

Castricius, Susi'nin tepsiyle dışarı çıkmasını bekledi. Sonra konuştu: "Bazen şu veya bu kentte otomobilimden inip, vitrinlere bakıyorum, dışarda ve içerde duran insanlara da. İster fırında kaz, isterse salamura balık satın almış olsun, herkesin ağzının suyu akıyor. Bolşevik İncil'inde sözü edilen fakirler ve zenginler, yukardakiler ve aşağıdakiler kimseyi ilgilendirmiyor artık. Komik, fakat eski zamanda, Hitler'den önce demek istiyorum, bu gibi sözler insanları etkilerdi."

"Sizin Helferich'in salamuraya yatırmış olduğu ringa balığının bir defa tadına bakanın," diye konuştu Spranger ve tabağa uzandı, "aşağıdakilerle yukardakiler arasındaki fark umurunda bile olmaz." Birkaç dakika hiç konuşmadan yemek yediler, dua edermiş gibi dalgındılar. Sonra yine konuşan Castricius oldu: "Spranger," dedi, "Berlinli de olsanız, siz hoşuma gidiyorsunuz. Fakat yine de şunu düşünmeden edemiyorum, fırında kaz bekleseler de, kışın soğuğunda donsalar da bunun onlara pek bir zararı olmaz. Ne de olsa önümüz ilkyaz. Berlin de Sibirya'da değil. Biz size gerekli olan her şeyi yolluyoruz. İstersek en leziz şeyleri de postalarız. Rus da bunu çok iyi biliyor."

Spranger hemen konuşmadı. Tabağındaki yumurta dolmasını yedi. Sonra ağır ağır konuştu: "Bana kalırsa bizi oradan kovalaması hiç de zor olmaz Castricius," dedi. "Rus bizden önce başkalarını da kovalamasını bilmiştir. Fakat şu anda savaşacak

durumda değil. Tabii Amerikalı da. Rus'un Alman ordularını yenmesi tüm hesapları ve sağduyuları yanıltmıştı. Şimdi de bir süre nefes alıp dinleneceğine, ardı ardına kentler, fabrikalar inşa etmesi olağanüstü bir şey. Amerikalı ise olağanüstü şeyleri bir daha yaşamak istemiyor. Hele nasıl sonuçlanacağını doğru dürüst bilmediği konulara girişmeye hiç de niyetli değil."

"Tüm yaşamımda beni sonuçtan çok hazırlıklar ilgilendirmiştir," diye Castricius konuştu. "Hazırlıklar, mutlaka gerçekleşen bir iş gibidir, sonuçlar ise hep belirsizdir. İlerde büyük sonuçları artık yukarıdan seyredeceğim. Öyle değil mi Spranger? Ne de olsa sizden birkaç yıl daha fazla taşıyorum omuzlarımda!" Zırvalarından belli oluyor, diye Spranger bir an düşündü. – "Fransızların bir sözü vardır: Seyahat eden çok yaşar. Şimdi yolculuğunuz nereye?"

"Hadersfeld'e. Bentheim'lara."

"Mahkemenin mutlu sonuçlanması," diye Castricius devam etti, "kızım Nora'yı nasıl sevindirmişti bilemezsiniz. Artık Otto'su Nazi değil. Kimi ufak tefek şeyleri de gerçekten anımsamıyor."

Spranger konuştu: "O, şimdi aklı başında biri. Fakat eski günlerden kalan bazı 'özellikleri' yine de işine yarayabilir. Önemli kararlar almak, riske girmek, sinirlerine hakim olmak gibi." – "Böyle bir kuruluşun mirasçısı bu herifin, babası ile benim onlarca yıl önce başımdan geçmiş şeyleri yeniden yaşamak zorunda kalması, bana sorarsanız bir şans. Her şeye yeni baştan başlayacak. Ne de olsa yıkılmış bir dünya pedagojik açıdan yararlıdır. Bir fabrika nasıl kurulur, görecek şimdi bu Otto. Öncü ruhu gelişir belki. Buna şimdiki ortamda çok gereksinim var."

İlerlemiş yaşına rağmen kulakları iyi duyuyordu. Az önce eve yeni bir misafirin geldiğini işitmişti. Biraz öfkeli, ayağa kalktı. Duvarın öteki yanından sesler, karşılıklı konuşmalar duyuluyordu. Bayan Helferich, biraz hüzünlü, kapıda göründü: "Gitmemekte ısrar ediyor," diye konuştu usul bir sesle, "genç Bay von Klemm. Bir daha ne zaman uğrasın?" Castricius öfkeyle: "Hiç gelmesin," dedi. Helferich ise, nedense duygulu bir sesle: "Sayın efendim, sizden bir öğüt rica ediyormuş. Diyor ki, bana ancak o yardım edebilir."

Spranger söze karıştı: "Yaklaştırmayın o herifi yanınıza! Annesi de Berlin'de beni aramış, oğluna yardım etmem için yalvarıp durmuştu. Genç Bentheim'a da yardımcı olmuştunuz, demişti. Ben de, o başka bir konu, deyip, kadını başımdan savmıştım."

Castricius bir an düşündü. Çocuğu andıran yaşlı yüzünde gözleri çakmak çakmak oldu. "Babasını anımsıyor musunuz? Amöneburg'daki 'Reçine ve Vernik Fabrikası'nın sahibiydi. Kızım Nora'yı sevmişti. Alman halkının kutsal Reich'ında tüm telgraf direklerinin boyama işlerini onun fabrikası yapmıştır. Şimdi de amca oğlu yapıyor, Elbe nehrine kadar da olsa. Onun da adı Klemm, fakat önünde von yok, soylu değil. Nazi'likten aklanması da gereksiz. Ona karşı hiçbir kanıt yok ellerinde. Bayan Helferich, söyleyin o gence, beş dakika, daha fazla değil!"

Kendinden emin adımlarla yan odaya geçti. Oturmadı, misafire de oturması için yer göstermedi. Sordu: "Buyrun, arzunuz nedir?"

Karşı karşıya duruyorlardı. Genç von Klemm traşlı olmasına karşın, kısa süre öncesine kadar kentler arası yolları dolduran ve zamanla savaştan geriye kalmış kentlerin emmiş olduğu onbinlerce mülteciden birini andırıyordu. Sırtında bir torbası eksikti. Az önce eve girerken sağ kolu, eski alışkanlıktan olacak titremişti. Şimdi Castricius'un karşısında iki eli cebinde duruyordu. Yüzü yorgundu, lacivert gözleri ışıl ışıl parlıyordu. "Geleli iki gün oldu," diye konuşmaya başladı. "Hava köprüsüyle mi?" Castricius kollarını arkasına kavuşturmuştu. "Tabii yaya. Arada sırada trene bindiğim, ya da birinin otomobiline aldığı oldu. Uçağa nasıl binecektim? Ne param var, ne de kimliğim. Bir yerde kayıtlı olmaktan çekiniyorum. Fakat sınırlar benim için önemli değil, dikenli teller de." Sanki gurur duyuyormuş gibi devam etti: "Elektrik yüklü olsalar da. En son aşmak zorunda kaldığım tellerde elektrik yoktu..."

"Benden ne istiyorsunuz?" diye Castricius onun sözünü kesti. "Az önce haber yollamıştım, beş dakikadan fazla zamanım yok." Bir sigara yaktı. Castricius karşısındaki yüze baktı, sigara uzatmadı.

"Peki," dedi von Klemm. "Üç dakika rapor, bir dakika yanıtınız, bir dakika da yedek."

Ve başladı anlatmaya, hızlı ve açık açık: "Babam, Helmut von Klemm, dostunuzdu. Amca oğlu, Ernst Klemm, vasimdi. Gençlik kolunun seçkin üyelerinden olduğum için beni Ordensburg'a yollamıştı. Onun oğulları ise normal okullarına gidiyordu. Onlar ticaret yapmasını öğrendiler, şimdi de babalarıyla beraber Amöneburg'daki fabrikada para basıyorlar. Savaş başlar başlamaz beni doğru Polonya cephesine yollamışlardı. Oradan da Norveç'e, ardından Fransa'ya, sonra yine Polonya'ya ve en sonunda da Rusya'ya. Üçüncü Reich'ın çöktüğünü Mecklenburg'da duyduğumda şaşırmıştım. Bu benim için sürpriz olmuştu." – "Sürpriz mi?" – "Böyle ara soruları beş dakikanın dışında bırakmalısınız. Evet, bu bence bir sürprizdi. Kaldığımız çiftliğe daha önce gelen bir habere göre Amerikalılar'la Ruslar birbirine düşman olmuştu. Gerçek savaş şimdi başlayacaktı."

Son cümleler ağır ağır çıkmıştı ağzından, sanki bir düş görüyormuş gibi. Sonra kendini toparladı ve hızla devam etti: "Bizi sarmışlardı, fakat kendimizi oradan kurtarıp, demiryoluna ulaştık. Orası ana baba günüydü. Alçaktan uçuşlar, makineliler. Tıklım tıklım dolu trenlerden birine bindik. Vagonlara kadın esirleri doldurmuşlardı. Tren komutanını, yükünün bir kısımını indirmesi ve treni kuzeybatıya yönlendirmesi için zorladık. Fakat içimizden bazılarının şansı yoktu, örneğin damadınızın da, bizleri bir kampa tıktılar. Tek başına kaçıp kurtulabilirsin. Ben kaçtım. Bir gece Potsdam'da annemin kapısını çaldım. Beni karşısında gören kadıncağız şok geçirdi! Sonra beni yıkadı ve karnımı doyurdu. Birkaç gün sonra yine yollara düştüm. Mümkün olduğu kadar çabuk Batı'ya gitmek istiyordum. Yolda kimi arkadaşımın yanına sığındım. Evet, konuya geliyorum, amcam Ernst'e de gelişimi bildirdim. Yanıt vermedi. Şimdi ise benden mektup falan almamış olduğunu iddia ediyor. Kalkıp Amöneburg'a gittim, orada karşılıklı konuşmak için. Beni kapının önüne koydu. Şimdi oğulları ile 'Reçine ve Vernik'de tuzu kuru oturuyor ve korkuyor. Çünkü ben mirastaki payımda ısrarlıyım. O ise, eğer daha fazla burada kalırsan seni polise şikayet ederim, diye gözümü korkutuyor."

Castricius karşısındaki gencin suratına baktı ve sigarısından

bir nefes çekti. Kafasından kimi düşünceler geçiyordu. Genç von Klemm kısa bir aradan sonra devam etti: "Şimdi ben onu polise şikayet edeceğim. Ben, Führer'in fotoğrafını ilk kez onun evinde görmüştüm. Führer bizler için, tüm Almanya için büyük bir şanstı! Biz gençlere bunları aşılamıştı. Beni Ordenburg'a yolladığı için de müthiş gurur duymuştu. – Kendi oğulları oraya alınmamıştı, fakat hiç olmazsa kardeşinin çocuğu. Gerçekte ise, beni böylece başından savdığı için mutluydu. Şimdi de gelmiş, seni şikayet ederim, diyor. Bunu yapmayacak! Çünkü işgal kuvvetleri ile arasının iyi olmasına dikkat etmek zorunda, telgraf direklerinin boyama işini gelecekte de yapmak istiyorsa. Hakkımdan vazgeçeyim diye şimdi bana göz dağı veriyor."

"Bitti mi?" dedi Castricius. "Bana bütün bu romanı niçin anlatmış olduğunuzu lütfen açıklar mısınız?"

Klemm konuştu: "Yok olmaya niyetli değilim de onun için!"

"Anlıyorum," dedi Castricius, "fakat yine de buna niçin benim engel olmamı istiyorsunuz, pek anlayamadım." Genç von Klemm mavi gözlerini alev saçar gibi yüzüne dikmişti. Sürekli aynı noktaya bakmakla etkili olacağını sanıyordu.

"Babam dostunuz olduğu, ölmeseydi az kalsın kızınızla evlenmiş olacağı ve siz de az kalsın benim üvey dedem olacağınız için. Ayrıca çocukluğumda burada geçirdiğim o güzel günleri de yaşamım boyu unutmayacağım. O yıllarda çevredeki insanların gözünde siz çok yüceydiniz, tıpkı bir 'işgalci' gibi, bugün de değişen bir şey yok. Düdük çalsanız, amcam boynunu büker." Bakışlarının alevi işe yarıyor, kalın kumaşı deliyor gibiydi. Klemm'in son sözleri ile Castricius'un yüzünde bir gülümsenin belirtileri sezildi.

"Onun yanında yaşayıp, çalışmama yanaşmıyorsa hakkımı ödesin. İyi bir evim olsun istiyorum, iyi bir terzim, sağlığımdan sorumlu bir doktorum da olmalı, sizin anlayacağınız adam gibi yaşamak istiyorum..."

"Bak oğlum," diye Castricius gülümseyerek konuştu, "bu gibi şeyleri amcanı zorlayarak elde edeceğini sanıyorsan çok yanılıyorsun." Şimdi karşısındaki gençle neden 'sen' diye konuşmaya başladığını kendi de bilmiyordu. Tepeden baktığı için mi, yoksa Klemm'in sözünü etmiş olduğu akrabalık ilişkileri nede-

niyle mi? "Günümüzde bu gibi davranışlarla artık pek bir şey elde edemezsin. Amerikalılar'ın kulakları tıkalı. Kimi gençlik anıları, duvarda Hitler fotoğrafları falan umurlarında bile değil. Amcan artık hatırı sayılır biri, sen ise bir yabani otsun, koparılıp atılacak çalılıksın."

"Biliyorum," dedi karşısındaki misafir ve güldü. "Fakat ben başka şeyler de biliyorum. Sadece amcam ve oğulları hakkında değil. Damadınız Otto Bentheim üzerine de kimi şeyler anlatabilirim. Ne de olsa onunla beraberdim, ortak yaşadığımız şeyler var. Şimdi geçmişini parayla akladı. Ve sizin Amerikalılar'ınız beni budala sanmasın, ben de gazete okuyorum. Şimdi bana, onların sizi gözettiğini söylemek istiyorsanız, bu doğru, fakat onların dikkat etmesi gereken başka bir şey daha var. Aniden gazetelerde Castricius, Bentheim, Klemm ve ortak iş yaptıkları bazı kişiler üzerine yazılar çıkmasından hiç hoşlanmayacaklardır. Çünkü bu adamlarla imzalayacakları anlaşmaların, birlikte gerçekleştirecekleri projelerin insanlık uğruna olacağını söylüyorlar."

Castricius yüksek sesle güldü. Misafiri şaşkın şaşkın ona baktı. "Burada bir dur'un bakalım," dedi yaşlı adam. "Bir yandan hepimizi hapse atsınlar istiyorsunuz, öte yandan da iyi bir terzi istiyorsunuz, birtakım başka şeyler de, sabit yıllık gelir de. Biri gerçekleşirse öteki gerçekleşmez. Bir şey koparmak için çekemediğiniz insanların çevresinde devamlı dolaşmak hiç de hoş bir şey olmamalı. Niçin eski dostlarınızın yanına gitmiyorsunuz?"

"Onların da durumu benimki gibi berbat..."

"Fakat durumu iyi olanlar da var. Melchior Bender arkadaşınız ve üstünüz değil miydi?"

"Tanrım, evet, keşke o olsaydı!"

"Niçin olmasın? O mutlaka sizden daha akıllı, kendini frenlemesini bilen biri, sizin gibi budalalık yapmıyor, oturmuş bir yerde sakin sakin bekliyor."

"Öyle olsaydı biz bilirdik," diye von Klemm konuştu, "ne de olsa arkadaşlarıyız."

"O nerede olduğunu, yedi mahalleye davul zurna duyurmadı. Bu da gösteriyor ki, Bender aklını yerinde kullanan biri. Siz benden bir öğüt bekliyorsunuz. İşte size bir adres veriyorum, o

kişi bir başkasına gönderecektir, belki iki gün sonra Bender'in yanında olursunuz. O mutlaka size uygun bir yer bulacaktır. Bu arada amcanızın da öfkesi geçmiş olur. Sanırım kendine yakın olmayan bir yerde çalışıp yaşarsanız size destek de olur."

Castricius hâlâ elleri arkasında durmaya devam ediyordu. Misafirinin el sıkmak istemesini görmezlikten geldi. Sadece başını salladı, sanki yaptıkları görüşme pek önemsiz bir şeydi ve konuşulanları da yakın gelecekte çoktan unutacaktı. – Genç adam kapıdan çıktı, Castricius, o da kış bahçesine döndü, koltuğuna oturdu. Küçük bir dilim ekmek aldı, tereyağı sürdü, üzerine de bir parça peynir koydu. Ağzına attı, hoşnut ve de düşünceli, ekmeği çiğnedi. Spranger konuştu: "Ben sizin yerinizde olsaydım o herifi hemen kapı dışarı ederdim, " dedi.

Castricius: "Fakat ben sizin değil, benim yerimdeydim," diye mırıldandı. "Klemm'e böyle bir amca oğlu feda olsun, ancak yine de onu bu yaramazın elinden kurtardım. Hangi durumda olduğunu bilmek de güzel. Kimbilir belki bir gün gelir, bu bildiklerim işe yarar."

Gülümsedi ve ziyaretçisinin geçmişle ilgili kimi üstü kapalı sözlerini düşündü. Spranger çantasındaki evrakları karıştırdı. Castricius konuştu, gülümsemeye devam ediyordu: "İnsanlık uğruna yapacağımız o sözleşmelere göz atmadan önce bir kahve içelim derim."

Yüksek pencerelerinden çayırların ve tepelerin göründüğü kış bahçesine sessizlik ve huzur dolmuştu. Yoğun bir yağmur yağıyordu, griydi, sanki doğanın üzeri kadifeyle örtülmüştü.

Bayan Helferich, genç adam bu havada üzerindeki incecik pardösü ile dışarı çıkacağı için ona acıdı. "Amca oğullarınız ve bizim Nora ile hep beraber burada oturup, kaşık yaladığınız günleri anımsıyorum da, sanki dünmüş gibi," diye konuştu. – "Ben de o günleri hiç unutmayacağım," dedi genç adam. Parıldayan gözleri kadına takıldı, yüzünde durdu. "Sonraki yıllarda kendimi burada olduğu kadar bir daha mutlu hissetmedim." Sesizce mutfakta bir köşeye yürüdüler. Yaşlı kadınla genç erkeğin yaptığı bu muzipliği ötekiler duymamalıydı. Artakalmış tatlıyı

yedi. Geçmişi anımsadı ve gözleri yaşlandı, teşekkür etmek için kadının elini öptü.

Gittikten sonra Helferich de gözyaşlarını sildi. "Bu genç adama çok acıyorum," dedi sessizce patates soymakta olan Susi'ye. "Hiçbir zaman evi olmamıştır. Onunla doğru dürüst ilgilenen tek insan bendim. Anımsıyor musun körebe oynadığımızı, siz çocuklara karnavalda maskeler taktığımı? Anımsamıyor olabilirsin, yıllar geçti..." – "Hayır, anımsıyorum," diye Susi konuştu. "Her şeyi."

Yuvarlak ve yumuşak yüzü hareketsizdi. Bir sürü acayip kostümle dolu sandığı düşündü, oyuncakları ve pastaları da. 'Alman Kızlar Birliği' lokalinde katıldığı dans oyunları gözünün önüne geldi. O günlerde Otto Bentheim ile evlenmiş olan Nora Castricius'u düşündü. Genç kadın onlara dansları öğretmiş, gösteriyi yaptıkları akşam da büfeyi hazırlamıştı. Kara üniformaları ve kuru kafaları da düşündü. Çabucak haç çıkardı. Yaşlı Helferich gülümsedi ve başını çevirdi.

5

Nazi Rühle, bir yıldan fazla ümit etmişti Amerikalılar'ın onu Bay Gomez'in Pasifik okyanusu kıyısındaki çiftliğinde artık unutmuş olduğunu. Clark, ilk ziyaretinden sonra bir kez daha oraya gelmiş ve sabırlı olmasını söylemişti. Fakat sonra uzun bir süre ortalıkta görünmemişti. Günün birinde New York'taki arkadaşı Krehaym'dan aldığı mektup onu heyecanlandırmıştı. Çünkü Krehaym oradaki yaşamından ve çok yönlü görevinden söz ediyordu. Rühle aniden vurdumduymaz duygulara kapılmış ve alınyazısını kabullenip, yaşamım galiba burada sona erecek, diye düşünmüştü. Belki de Clark aniden ölmüştü, dosyalarım da kaybolmuştu. Acaba böyle olması iyi mi yoksa kötü müydü? Rühle bunun yanıtını bulamıyordu. Gomez yaşamı kolaylaştırıyordu, neşeli ve iyi niyetli biriydi. Bazen yakındaki liman kenti Manzanillo'ya giderken onu da götürüyordu. Rühle zamanın ne olduğunu unutmaya başlamıştı.

Günün birinde Bay Gomez çiftliğini satınca sinirleri iyice ge-

rildi. Aynı günlerde de Clark tekrar ortaya çıkıverdi. Ona verilen emre göre Rühle'den artık Belmont adındaki bir meslektaşı sorumlu idi. Bu nedenle Rühle'yi Jalisco'nun başkentinde bir otele götürmek zorundaydı. Orada Belmont'a teslim edecek, o da Rühle'yi uçakla New York'a götürecekti.

Amerikalılar aradan geçen bir yılda 'gözdeleri' Rühle konusunda pek kafa yormamışlardı. Çünkü gerektiği anda onu nerede bulacaklarını biliyorlardı. İlk planları suya düşmüştü, tam yeniden hazırlanmışlardı ki ikincisi de iptal edilmişti. Şimdi Rühle'nin sırası gelmişti, bu adama gerek vardı, gönderecekleri yöreyi ondan iyi tanıyan başkası yoktu, çünkü orada çok uzun yıllar yaşamıştı.

Clark'ın, Gomez'in evine yapmış olduğu en son ziyaret kimsenin dikkatini çekmemişti. Rühle'nin oradan ayrılışı da sessiz sedasız olmuştu. Çünkü aynı günlerde herkes Gomez'in Oaksaka'ya taşınması hazırlığı telaşı içindeydi.

Miguel için de çiftlikten ayrılma zamanı gelmişti. Bayan Gomez kentteki evinde yarı yetişkin bir erkek çocuğunu istemiyordu. Luisa, Miguel'e günün birinde herhangi bir yerde iş bulacağına söz vermişti. Bir süre buralarda kalsın, elinden geldiğince başının çaresine baksın ve Luisa'dan haber gelir gelmez de çekip gitsindi. Yeni gideceği yer Luisa'dan bir gün, iki gün, üç gün uzakta mı olacaktı? Kamyonla mı yoksa yaya mı? Bunu ikisi de tabii şimdiden bilemezdi. Fakat bu o kadar önemli değildi. Önemli olan birbirlerinden uzak ve ayrı kalmaları idi. Vedalaşırken göz göze geldiler, ağlamadılar.

Rühle, bu yolculuğu beklemiş olmasına karşın heyecanlıydı. Düşündü: Acaba kaçıp gitsem daha mı iyi olurdu? Şimdi artık geç. – Onu New York'da bekleyenler eski arkadaşları olsa da, kendini pek rahat hissetmiyordu. Şimdi normal bir yolculuk yapacaktı, tehlikeli kaçışlar artık geçmişte kalmıştı. Ancak Rühle bunu henüz pek kavrayamıyordu. Yine de elindeki küçük bavulu ve pardösüsünü umursamazmış gibi Clark'ın otomobiline yerleştirdi. Bavulunda, 1945'in ilkyazında gelirken Hamburg'dan yanına vermiş oldukları eşyaları vardı.

Yol boyunca Clark pek konuşmadı. Arada sırada nazikçe vis-

ki, sandviç, sigara ve çikolata ikram etti. Rühle'nin o anda içinde bulunduğu durumu çok iyi anlıyordu, fakat umurunda değildi.

Meslektaşı Belmont onları otelde beklemekteydi. Yurtdışı yolculuğu yapmakta olan bir araştırmacıya, bir bilim adamına ya da kültür alışverişine çıkmış yüksek devlet memuruna benziyordu. Garsona hemen birkaç değişik sert içki ısmarladı. Az sonra ellerinde kadehler konuşmaya başladılar. Clark, yorucu ve can sıkıcı bir görevden artık kurtulduğu için mutluydu. Şimdi bu masada 'Rühle olayı' onun sorumluluğundan Belmont'un sorumluluğuna geçiyordu. Elindeki kadeh biter bitmez de Clark ayağa kalkıp dışarı çıkacak, doğru bürosuna gidecek ve raporunu kaleme alacaktı. Ondan sonra da tatile çıkacaktı. O ayağa kalktıktan sonra bu masada olacaklar, artık meslektaşı Belmont'u ilgilendirecekti.

'Rühle olayı' onun tam üç buçuk yıl başını ağrıtmıştı. O güne kadar sonuçlandırmış olduğu tüm görevler kadar zamanını almıştı. Zamanla konuyu çok iyi bildiği için yerine bir başkasını görevlendirmekten kaçınmışlardı. Clark'ın yaşamı ile Rühle'nin yaşamı sanki iç içe geçmişti, Rühle'nin kıtaya ayak basışından, şimdi bu otelde masada oturuşuna dek. Clark artık eşi ve çocukları ile tatile gidebilirdi. Eve seyrek uğrasa, bir 'denizci evliliği' sürdürse de, ailesine çok bağlıydı. Kadehi boşalmıştı, ikinci bir içki istemedi. Ayağa kalktı. Karşısında güneş yanığı teniyle oturan Rühle'ye son bir kez baktı ve düşündü: Herif kendine iyi bakıyor. Venezuala'ya ayak bastığı gün pasaport kontrölünde görevi gereği ilk kez izlemiş olduğu Rühle, buza yatırılmış ceset örneği suratı yemyeşil, korkak, sıska adamın tekiydi. Sorumlular, Rühle'yi ne yapacaklarını bir süre düşünmüşlerdi. Hemen tutuklasalar mıydı yoksa bir süre izleyip, işlerine geldiği an kullansalar mıydı? Sonuncusunda karar kılmışlardı.

Rühle ondan sorumlu bu yeni adamı kültürlü, okumuş birine benzetti. Şu Clark ise cellat yamağı ruhlu biriydi. Belmont'un uzun elleri vardı, iyi de Almanca konuşuyordu. Az sonra Doktor Krehaym'dan söz etmeye başladılar. Belmont, onun değer verdiği bir insan olduğunu belirtti. New York havaalanında onları karşılayacağını sanıyordu. Rühle, Belmont'un söylediklerine

sevindi, ancak kendisinden bir rütbe aşağıda olan Krehaym'a bu kadar değer vermesini de önlemeliydi. En iyi dostu Schubert'in, bildiği kadarıyla yine Krehaym ile beraber çalıştığını anlattı. Belmont bunun doğru olduğunu söyledi, Rühle'nin Schubert'e niçin 'en iyi dostum' dediğini de kavradı. İşgal kuvvetlerinin el koymuş olduğu yazışmaları uzun uzun gözden geçirmişti. Bunlar, bombalanmış, yanmış ve yıkılmış kentte bir mucize sonucu ayakta kalmış olan Rühle'nin bürosunda ele geçirilmiş ve hemen Belmont'un bürosuna yollanmıştı. Rühle ilk aylarda savaş suçluları listesinde en yukarıda yer almış olan biriydi. Fakat kullanılmasına karar verildikten sonra listede oldukça aşağılara inmişti. Meslektaşı Miller ile beraber çalışacağına seviniyordu. Havaalanında Krehaym ve Schubert'le birlikte onları mutlaka karşılayacaktı. Ortak çalıştıkları işlerde aralarındaki hava genelde yumuşaktı, yaptıklarından hep keyif alırlardı. Clark'ın Rühle'yi izlediği yıllarda Miller ile Belmont ele geçen evrakları iyice incelemişler, üç Alman'la ortak çalışmaya iyice hazırlanmışlardı. Bu adamlar şimdi Almanya'nın doğusunda kalmış bölgede, Hitler'in Gestapo'sunda önemli görevler yapmışlardı.

Bir hafta sonra hepsi aynı odada oturmuş, çalışıyorlardı. Belmont ile Miller arada sırada birbirlerine bakıyor, bıyık altından keyifle gülümsüyorlardı. Rühle eskiden olduğu gibi yine şef rolünü oynamaya çalışıyordu. Krehaym ile Schubert de, burada yeni dünyada böyle şeylerin artık geçerli olmadığını ona anlatmaya çalışıyorlardı. Rühle, iki adamı birbirlerine düşürmeye çalıştı, fakat başaramadı. Duruşu, dış görünüşü, bakışları ve sözleri gücünü yitirmişti, artık geçerli değildi.

O, tehlikesiz özgürlüğe tamamen alışmış bir insandı. Daha bir hafta önce beni öldürecekler diye titremiş olduğunu çoktan unutmuştu. Şimdiki korkusu, eskiden ondan bir rütbe aşağıda olan Krehaym'ın altında kalmaktı.

Miller eline yeni bir dosya aldı. İçinde Almanya'dan, daha doğrusu Rus işgal bölgesinden gelmiş yepyeni raporlar, açıklamalar, isim listeleri ve yaşam öyküleri vardı.

Bazı isimleri büroda oturan bu üç Nazi eskiden tanıyordu.

Okudukça bazen öfkeleniyor, bazen de yaşadıklarına şaşıyorlardı. Belmont konuştukları kimi şeyleri not ediyordu. Bütün evraklar iyice gözden geçirildikten ve dolaplara yerleştirildikten sonra elindeki bu notları iyice değerlendirebilirdi.

Belmont ile Miller, olup bitenler sanki umurlarında değilmiş gibi bekliyorlardı. Üç Nazi sonunda evrakların arasında Almanya'nın doğusundaki eski Bentheim, şimdiki Kossin fabrikası üzerine bilgileri bulana kadar da yaptıkları işe pek karışmadılar.

"Bakın, bakın," diye Krehaym sesini yükseltti, "herifler hâlâ beraber, yapışık kardeşler gibi!"

Rühle ise usul, fakat bıçak gibi keskin bir ses tonuyla konuştu: "Benim önerime karşı çıkmamış olsaydınız daha iyi olurdu, Krehaym," dedi. "O zaman elimizden kurtulmazdı onlar." – "Ah, boş verin," dedi Krehaym da. Biraz öfkelenmiş gibiydi. "O ikisini tutuklamış olsaydık, tüm grubu ortaya çıkaramazdık. O günkü öneriniz..." diye devam etti, Rühle'nin içine işleyecek bir söz bulmaya çalıştı, "... bomboştu!"

Rühle küplere bindi. Miller merak etmiş gibi sordu. Belmont da bir yandan not tutuyordu. "Konu nedir beyler?" Yanıtı Rühle verdi: "Bazı kimselerin, bir lojmanı rejim karşıtı gruplarla ilişkilerinde kullanmakta olduğunu biliyorduk." Krehaym sözünü kesti: "Siz Rühle, aralarından ikisini hemen tutuklamak istemiştiniz. Ben ise, hiç olmazsa biri ile önce bağlantı kuralım demiştim. Sonunda da tüm grubu böyle ortaya çıkarmışlardı." – "Evet, bu sizin önerinizdi," dedi Schubert de, "fakat o gencin nabzını yoklayan da bendim."

"Doğru!" diye Rühle araya girdi.

"Size kalsaydı bütün grubu derhal tutuklayacaktınız, Rühle," dedi Krehaym, gözlerinde gülümseme. "Bütün planı berbat edecektiniz. Öneri benden geldi, Schubert de onu uyguladı."

"Siz ne yaptınız sanıyorsunuz ki!" diye Rühle baştan başlamak istedi. Bu arada Belmont arşive haber yollamış, sözü edilen olayla ilgili dokümanları aramalarını istemişti.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1

Helga Büttner arkadaşı Bayan Dora'ya: "Teyzen bizi saat beşte bekliyor," dedi. "Ne gerek var daha önce gitmeye? Batı Berlin'e gelmişken rahat rahat vitrin bakalım, derim!" – "Benim burada inmem gerek çocuklar!" diye Büttner söze karıştı. Otomobil Joachimstaler Caddesi'nin Kurfürstendamm ile kesiştiği köşede durdu. "Gel benimle bir saniye şu kafeye, Helga. Balzer diyor ki, kulağıma dedikodu geldi, sen Doğu'ya en güzel kadını kaçırmışsın. Sadece bir günlüğüne Berlin'de, seni onunla tanıştırmak isterim." – "Fotoğrafımı göster ona," diye Helga konuştu. "Yine de merak ediyorsa, Dahlem'e bizi almaya geldiğinde beraberinde getirirsin."

Kocası onu gözlerinden, burnundan ve dudaklarından öptü, otomobilden indi. Dora ile şoför Sepp Müller biliyorlardı, Büttnerler birbirlerine birkaç saatliğine de veda etseler bu töreni mutlaka yaparlardı. Dora, arkadaşının kocası kafeye girene dek aldırış etmezmiş gibi, fakat biraz keyifle peşinden baktı. "Haydi!" dedi Helga şoföre, "Kurfürstendamm'ı şöyle bir aşağı bir yukarı yavaş yavaş gidip gelin, sonra da Zoo tren istasyonuna sapın! Eskiden alışveriş yaptığım dükkan vitrinine yine doğru dürüst bir şeyler koymuş mu, görmek istiyorum."

O saatte trafik pek sıkışık sayılmazdı. Havada alışılmamış bir huzursuzluk vardı, insanlarda da bir telaş. Vitrinlere şaşkın şaşkın bakıyorlar, sonra da kaçırmış oldukları bir şeye yetişmek istermiş gibi hızla yollarına devam ediyorlardı. Eski yazlık giysilerini elden geçirmiş genç kızlar ve kadınlar, yepyeni ayakkabıların ve giysilerin, iç çamaşırların ve çorapların, değişik model ve renklerde vitrinleri doldurmaya başladığını fark ediyordu.

"Lütfen mantonu giy, terlesen de," dedi Helga, Dora'ya. "Giysin buraya uymuyor, ne eni, ne de boyu." Dora hemen kavradı, 'burası'nın, 'orası'ndan, Elbe'nin ötesindeki küçük kent Kossin'den farklı olduğunu. Helga arkadaşının elinden tuttu.

Dora onun yanında okullu bir kızı andırıyordu, kısa ve dar giysisi içinde de doğumdan sonra ilk kez sokağa çıkmış, kilo almış bir kadını andırıyordu.

Birkaç caddeyi geçtiler. Sonra yol bitti, her taraf moloz yığını doluydu. Aniden Helga, Dora'nın elini bıraktı ve bir vitrinin önünde durdu. Her zaman şaşırdığı bir şey gördüğünde yaptığı gibi kısa bir ıslık çaldı. Vitrin yumuşak, gri bir kumaşla kaplanmıştı. Bir köşedeki Japon vazonun içine şebboy buketi yerleştirmişlerdi. Vazonun hemen yanına da iki giysi koymuşlardı. Biri, vitrini kaplayan kumaş gibi gri renkte, fakat mat değil ipek parlaklığında griydi, diğeri de çiçeklerin renginde. Boyun bağları, kemerler ve eşarplar da sağda solda duruyordu. Dora şaşkınlıkla Helga'ya bakıyordu. Okul arkadaşının kendinden emin yüzünü daha önce hiç böyle görmemişti. Helga'nın gözleri, sevinç ve şaşkınlık karışımı duygularla bütün gördüklerini peşpeşe içine çekiyordu. Bir şeyi anımsamış ya da ümit ediyormuş gibi kendi kendine gülümsüyordu. Yüzünden belliydi, o anda vitrindeki giysileri, düşünde tek tek üzerine giyiyor, fotoğraflardan tanıdığı ya da bir zaman girmiş olduğu büyük salonlardaki davetlerde dolaşıyordu. Dora bir an için, evet, sadece bir an, çok yakından tanıdığı o yüzü bir hırs rüzgarının çirkinleştirdiğini sezdi, içi sıkılır gibi oldu. Fakat hemen ardından neşeyle başını iki yana salladı ve bakışlarını vitrine çevirdi. – Binadan geriye sadece bu dükkan kalmıştı. Sağındaki solundaki yapılar, arka sıradaki evler hepsi yerle bir olmuştu. Birkaç adım sonra yol bitiyordu, her yan moloz yığını doluydu. Zarif, ağırbaşlı, mutluluk saçan, duyarlı ve gizemli şu giysiler sanki molozlarla ölümsüz ruhlar gibi alay ediyordu.

"Gri olanını mutlaka almalıyım," diye mırıldandı Helga. Dora sordu: "Onu nerede giyebilirsin?" Helga ise duymamış gibi devam etti: "En son abluka günlerinde buradaydım, aradan uzun bir zaman geçmiş. Her şey nasıl da değişmiş. Bak Dora, senin giysin bile, eteği en az on beş santim kısa." Dora güldü: "Bu benim umurumda değil," dedi. "Evet, Kossin'de umurunda olmayabilir," diye konuştu Helga. "Fakat şimdi gittiğimiz Caecilie Ronnefeldt'in evinde umurunda olmalı. Çok eminim tüm yeğen ve kuzenlerini davet etmiştir. Benim giysim her zaman uy-

gundur, bugün ve yarın, doğuda ve batıda. Hemen yeni bir şey alıp, üstüne geçirmelisin. Bir daha gebe kalacak değilsin ya!"

Dora bu konuya girmeye istekli değildi. Arkadaşının o gün giymiş olduğu siyah giysinin üzerine tıpatıp uyduğunu söyledi. Helga bir defasında Dora'ya, bu giysinin kumaşını hastabakıcılık yaptığı yıllarda ordu stoklarından vermiş olduklarını anlatmıştı. Helga uzun, güzel bacakları ile kimi zaman gururlu, kimi zaman edalı yürümesini bilirdi. Nereye giderse gitsin, o yere uygun bir görünüşü olurdu.

Gözlerini bir türlü gri giysiden ayıramıyordu, sanki o yılan gibi zehirli dilini çıkarmış, Helga'ya uzatmıştı. "Sepp'i para bozdurmaya yollayalım mı?" – "Hayır," dedi Dora, "olmaz. Kocam para bozdurmaya karşı. Seninki de." Helga konuştu: "Gerekli değil, bak," dedi. "Etikete iki fiyat yazmışlar. Doğu parasıyla, Batı parasıyla."

Dora biraz çocuksu inadıyla yine karşı çıktı: "Hayır, satın almayacaksın," dedi. "Şu görünümünle de çok güzelsin."

Helga o akşamüstü Caecilie Ronnefeldt'in bahçesinde hazırlanmış masaya doğru yürürken güzel duygular içindeydi. Bütün misafirler, yeğenler ve kuzenler, yeni gelen iki kadını açıktan açığa merakla süzdüler. Kızlık adı Brockdorff olan Ronnefeldt, bugün yetmiş beş yaşına basmıştı. Yaşını hiç göstermiyordu, güçsüz ya da kötümser bir görünümü de yoktu. Küçük, kalkık burunlu yüzünde, pastanın üzerine dökülmüş kremayı andıran dalgalı saçlarında, siyah kadife kumaştan dantelalı bluzun içindeki göğsünde, titrek çocuk ellerinde ölüme ne kadar yakın olduğu belli bile değildi. Sadece getirdikleri hediye onu bir yaşlının düş kırıklığına uğratmıştı. "Rus çayı mı? Sevgili çocuklar, bana bunu temin etmenize hiç gerek yoktu. Çay artık her dükkanda bulunuyor." Helga ile Dora biraz sıkılgan birbirlerine baktılar. "Bu orada aklımıza gelmemişti..."

"Her neyse, önemli değil," diye yaşlı Caecilie hızla konuştu. "En güzel hediye beni ziyaret etmeniz. Benim gibi yaşlı bir kadın uğruna eğilip, demir perdenin altından geçiyorsunuz. Anlatın bakalım, memnun musunuz oradan?"

Dora ve Helga evlerinden söz ettiler, bahçelerinden de. Misafirlerden biri gülümsemeye çalıştı, bir şeye gülmek istemiş de, fakat

nezaketinden gülmesi boğazında kalmış gibi. Dora bu kadının, Berndt'in tanışı tarihçi Gebhardt'ın eşi olduğunu gördü. Gebhardt tutuklanmış ve Dachau kampına atılmıştı. Amerikan ordusunun ilerleyişi sırasında da kurtulmuştu. Şimdi yine Münih Üniversitesi'nde tarih dersleri veriyordu. Edith Gebhardt güzelliğini yitirmemişti, ancak gülümsemesine karşın yüzüne yumuşaklık gelmemişti. "Şimdi Toms da Berndt'in yanında çalışıyor, öyle değil mi?" diye sordu. "Geçenlerde kızkardeşi ile konuştum, kadın biraz dertliydi."

"Öyleyse bir daha konuşursanız söyleyin ona," diye Dora karşılık verdi, "keyfi ve sağlığı yerinde." Helga da söze karıştı: "Eşimle araları iyi. Dün bizde yemekteydi," dedi.

"Ben de kız kardeşine üzülmemesini söylemiştim," diye konuştu Edith Gebhardt. "Ağabeyi gibi uzman kişilerin orada rahatlarının çok iyi olduğunu anlattım. O mutlaka başka insanlar gibi açlık çekmiyor."

"Açlık mı?" dedi Dora biraz öfkeli. Bir an için sakin kalmayı becerememişti. Sonra ses tonunu değiştirdi, sakinleşti: "İyi çalıştığı için durumu iyi." – Bayan Gebhardt alay eder gibi Dora'ya baktı. Genç kadının öfkesinden yüzü kızardı. Son söyledikleri ağzından tıpkı bir parola gibi çıkmıştı. Bunu hemen fark etmişti. Keşke Berndt de buraya gelmiş olsaydı! O, her türlü insanın her türlü sorusuna inandırıcı bir yanıt bulurdu.

Yaşlı Caecilie: "Ben ne Doğu'dan, ne de Batı'dan bir şey duymak istiyorum," diye sesini yükseltti. "Bugün benim doğumgünüm." Ve masadakiler emir verilmiş gibi kahve ile pastalara uzandılar.

"Ne güzel kuşatmanın artık sona ermiş olması. Sizin, Dora ile Helga, sizlerin suçu değildi tabii... Haydi alsanıza pastadan!" – "Fakat sen az önce," diye Dora sesini yükseltti, "Doğu'dan Batı'dan söz etmek yok, demiştin!"

"Duymak istemiyorum, demiştim!" diye Caecilie Teyze konuştu.

Küçük gözleri neşeyle parıldadı. Çocukluğundan bu yana muzipliği severdi. Masanın çevresine akrabası kadınları toplamıştı. Kocaları ve onların sülaleleri Hohenzollern hanedanından bu yana devlette hep önemli rol oynamıştı.

Edith, görevini ne Weimar Cumhuriyeti'nin, ne de Üçüncü Reich'ın elinden alabildiği bir müze müdürünün kızıydı. Uzun

boylu, zayıf ve siyahlar giymiş arkadaşı, kuzeni Brockdorff'un dul eşiydi. Bu adam son anda Dora'nın dikkatini çekerek, kocası Berndt'in kurtulmasını sağlamıştı. Fakat az sonra kendisi tutuklanmış ve hapishanede ölmüştü. Kız kardeşi de Rundstedt'in kurmay heyetinde görevli Binbaşı Bender'in eşiydi. Bu adamı kısa süre önce serbest bırakmışlardı.

Rahmetli Ronnefeldt'in yeğeni, ufak tefek, neşeli bayan Hansen'in kocası Nazi'likten aklanana dek korku dolu çok zor günler geçirmişti. Bayan Hansen'in şakacılığı, komik burnu ve kıvırcık saçları Ronnefeldt'in oldum olası hoşuna giderdi.

Hukuk müşaviri Spranger'in kızı Eva Armstrong, yıllar önce ölmüş annesi bu aileye çok uzaktan akraba olmasına karşın, doğumgününe davet edilmişti. Annesi gibi güzel sayılmazdı. Fakat oturuşu, edası ve cildinin güzelliği ile masadaki tüm kadınlar arasında, Helga Büttner dahil, en çok dikkati çekeni idi. Bunu da İsveç'in havasına, spor yapmasına ve sürekli barışa borçluydu. Her türlü misafirle ilgilenmesini ve sohbetleri yönlendirmesini de elçilik müşavirliği yapmış olan eşinin yanında öğrenmişti. Doğumgünü toplantısında Bayan Ronnefeldt'e gerçekten iyi bir destekti.

Caecilie Ronnefeldt üç kez evlenmişti. İlk iki kocası onun soyuna uygun ailelerin çocukları olmuştu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ikinci kez dul kalınca yirmili yıllarda tüccar Ronnefeldt'le evlenmeye karar vermişti. Bunu yaparken de akrabalarına, kimin yatağında yatacağına tek başına karar verecek yaşa geldiğini söylemişti. Ancak bu eşini de kısa süre yitirmişti. Ronnefeldt'ten geriye kalan, mutlu yıllara olan güzel anıları idi.

Kuzeninin diplomatik bir görevle Moskova'ya yapmış olduğu geziyi de çok iyi anımsıyordu. Döndükten sonra, halk komiseri ile –bakana o yıllarda böyle diyorlardı– kış akşamlarında Mozart çaldıklarını anlatmıştı. Ah, öyle mi, Mozart çalabilen bir Bolşevik? O günlerde Ronnefeldt'e bu çok tuhaf gelmişti. Niçin Doğu'da yaşadığını Berndt kendi daha iyi bilir... Ufak tefek eşi Dora onunla her şeye katlanır. Hep böyle yapmamış mıydı?

Bay Büttner birden masanın üzerinden başını uzattı. İki bayanı almaya gelmiş olduğunu söyledi. Ronnefeldt'in elini öptü ve

doğumgününü kutladı. Sonra şaka yollu haç çıkardı. "Burada tek erkek benim galiba?" dedi. Helga sordu: "Tanışını niçin getirmedin?" Büttner karısını saçından çekti ve: "Sana kur yapacak birini mi arıyorsun?" dedi. "Üç kişiydik. Gelmek istemediler." Misafirlerin, Helga ile Dora geldiğinde meraklanmış yüzlerinde şimdi memnuniyet seziliyordu. Spranger'in kızı Bayan Armstrong yeni gelene kahve ikram etti. Ufak tefek, hareketli Hansen, tabağına bir parça kiraz pastası koydu. Kibirli Bayan Gebhardt da üzerine krema ilave etti. "Buyrun, oturun dostum," diye yaşlı Caecilia konuştu, "gördünüz mü, hiç kimse sizden korkmuyor."

Büttner güldü: "Sayın bayanlar, acaba içinizde 'Parmalı Keşiş' romanını okuyan oldu mu? Orada da sizler gibi güzel kadınlar bir arada oturmuş sohbet etmektedirler. Fransız devrim ordusunun bir subayı ziyafet salonuna girdiğinde hepsinin içini korku sarar. Subayın sırtındaki torbada portatif bir giyotin var sanırlar..." Büttner gülümsedi, kadınlar güldü.

Az sonra otomobilde Dora konuştu: "Bizim can sıkıcı Kossin'imizi nasıl özledim bilemezsiniz!" dedi.

Helga da: "Erkeklerle bir arada oturup sohbet etmenin biraz önceki kadar can sıkıcı olacağını sanmıyorum," diye konuştu.

Büttner güldü ve konuştu: "Ah, öyle deme. Bizim sohbetlerimizin de her zaman eğlenceli geçtiği söylenemez.."

Şoförleri Sepp Müller verilen aradan faydalanarak çabucak kapalı pazar yerine gitmiş ve bir kilo ringa balığı satın almıştı. Orada Doğu parası ile alışveriş yapılabiliyordu. Annesi çok sevinecekti. Kadıncağız, Kossin'de hiç ringa balığı bulunmuyor, diye başının etini yiyip duruyordu. Az önce balık satın alırken, burada pazara gitmiş olduğu için kendi kendine kızmıştı. Kossin'de olsa, yiyecek uğruna köpek gibi iki ayağı üzerinde duran, yaşamlarında en önemli şeyin mutfaklarındaki gıda maddeleri olduğunu söyleyen açgözlü insanlara öfkelenirdi. Az önce balıkçıda yanında duran beş altı doğulu adam, bir yandan torbalarını doldurmuş, bir yandan da söylenmişti: "Bizim orada bu bile bulunmuyor!" – Sepp az kalsın elindeki balık paketini suratlarına çarpacaktı, fakat o da onlar gibi yapmamış mıydı?

2

Herbert Melzer aradan geçen aylarda 'Gerçek Öyküler' adlı magazin dergisi için dış ülkelere bazı yolculuklar yapmıştı. Şimdi de uçakla Meksika'ya gidiyordu.

Gezileri üzerine yazdıkları ile yavaş yavaş ünlenmeye başlamıştı. Bu öyküsü yazılarında yabancı ülkelerden insan hallerini anlatıyordu. Bir film şirketi iki öyküsünü satın almıştı.

Herbert, başkalarıyla yaptığı sohbetleri yarıda kesmek alışkanlığından da vazgeçmişti. Günlük yaşamı artık dolu doluydu. Magazinin yöneticisi Campbell de ondan memnundu. Herbert Melzer'i okurların beğendiğini ve ona iyi para vermesi gerektiğini biliyordu. Fakat aşırılığa kaçmasına gerek yoktu. Çünkü Herbert, öykülerinin özgün olduğunun henüz farkında değildi.

Sevinç dolu ve heyecanlıydı. Ne zaman bir ülkeden başka ülkeye gitse, yer değiştirse kendini daha iyi hissederdi. Arada sırada, şimdi uçakta olduğu gibi, geçmiş yılları da düşünmeden edemezdi. Yazacağı romanı kafasında tasarladığı anlarda Robert Lohse ile Richard Hagen de gözünün önüne gelir, onlara vereceği rolü düşünürdü. Herbert bu roman tasarısından henüz vazgeçmemiş, ona sadık kalmıştı. Gezi yazıları, yıllardır gönlünde yatanı gerçekleştirmesi için ona yeterince boş zaman bırakıyordu. İspanya'da yaralandığında mağarada haftalarca beraber yatmış olduğu Robert ile Richard romanda, gençliklerinin aydınlığını ve coşkusunu birlikte yaşayacaklar, sonunda ise yalnız bırakıldıkları için anlamsızca yitip gideceklerdi.

Herbert'in arkasındaki koltuklarda genç bir çift oturmaktaydı. Balayına çıkmışlardı. Adamın adı Barclay idi, 'Star Revue'de müdürdü. Akıllı, şakacı ve sade bir adamdı. Güzel karısına da aşıktı. Öne doğru uzanıp, Herbert'le sohbet ettiler. Onlar da yeni ortaya çıkarılmış tapınaklar kentini ve hazineleri görmek için Oaksaka'ya gidiyordu. Herbert'in yanında oturan zayıf, ciddi yüzlü adam papazı andırıyordu. Herbert ona sormadan, pencereden görünen karlı dağları ve İspanyol'ların ülkeye gelişini görmüş olan piramitleri işaret etti ve bir turist rehberinin ses tonuyla bazı kısa açıklamalarda bulundu. "Sonsuzluk karşısında her

türlü zaman ölçüsü geçersizdir," diye mırıldandı.

Kaldığı otel kısa süre önce Amerikan stilinde inşa edilmiş ve döşenmişti. Herbert hemen bavulunu odasına bıraktı, dışarı çıktı. Kent merkezi onu çekiyordu. Az sonra bir kapının barok taş oyma kemerine ilgi duydu. Eşiğinde durunca da çeşmeli ve sütunlu iç avlusunu beğendi, gezindi. Oradan çıkıp yoluna devam etti. Bir arasokağa saptı, pazarın kaynaşmasında ilginç birine rastlayacağını umdu. Güneşte yanan kocaman bir alanı geçti. Gölge aradı, kilisenin basamaklarına oturdu. Sanki Amerika'dan yıllar önce ayrılmıştı, artık ona ulaşılmaz bir ülkedeydi. Bu duyguyu o güne kadar hiçbir yerde yaşamamıştı.

Genç bir kadın geldi, karşısında durdu. Vücuduna sarmış olduğu mavi kumaşın arasından bir bebek başı görünüyordu. Yanında iki çocuk daha vardı. Kadın konuşmuyor, sadece dilsiz gibi ona bakıyordu. Herbert karşısındaki renk coşkusunu ve kadını daha uzun ve rahat inceleyebilmek için birkaç Centavos uzattı, İspanyolca: "Başka param yok!" dedi. Kadın teşekkür etti, dua da. Duvarda bir boğa güreşi ilanı gözüne ilişti. Campbell'e yollayacağı gezi yazısında böyle bir olayı ve saçları örgülü, mavi giysili, üç çocuklu kadını bir araya getirebilirdi. Ancak boğa güreşi yarın yapılacaktı.

Akşam oldu. Caddelerde gezinmeye devam etti. İnsan kalabalığı onun bireyselliğini yutuyordu. Saptığı loş, karanlık bir sokağın sonundan davul sesleri kulağına geldi. Az sonra bir lokantanın önünde durdu. Kenarları sarı-kırmızı-menekşe bir afiş kapıya çivilenmişti. Herbert, İspanyol mültecilerin burada bir toplantı yaptığını okudu. İspanya'da cumhuriyetin sona ermesinin ardından, Meksika, ülke kapılarını mültecilere açmıştı. Bu akşam İspanya'da iç savaşın başlamasının on üçüncü yıldönümünü kutluyorlardı. –Düşündü: Daha fazla olmamış mıydı? Kafasında hesapladı. Evet, doğru olabilirdi. Şimdi burada kutlayan insanlar mutlaka ondan daha iyi biliyordu. O güne kadar ne yapmışlardı, şimdi ne yapıyorlardı? Herhalde hep aynı şeyi. Zar zor ailelerinin karnını doyuruyorlar, arada sırada bir toplantı, bir konferans düzenliyorlar, bir mültecinin ötekilere elden sattığı bir gazeteye makaleler yazıyorlar. Sokak lambasının donuk ışığında afişte bir isim gözüne ilişti. O anda da bu ismin sahibini gördü. Ufak tefek, asık suratlı, göz-

lüklü. Bu adam, bir zamanlar, bir yerde, bir kürsüde kısık ve tuhaf sesiyle, İspanya İç Savaşı'nın tüm Avrupa'yı yakacak olan müthiş bir dünya savaşının başlangıcı olduğunu iddia etmişti.

Herbert düşündü: Bunu nereden bilmiş olabilirdi? Ve ona büyük bir nefret duydu. Sert ve haşin bu adam şimdi niçin karşısına çıkmıştı? Sonra kendini teselli etmeye çalıştı. Nasıl olsa beni tanımıyor, diye düşündü. Hem ben burada canım ne çekerse onu yapabilirim. İçeri niçin girmeyeyim? Kimsenin bundan haberi olmaz ki! Başıma da dert açmam.

Dar ve çarpık çurpuk merdiveni yukarıya çıkarken de bu kararı verdiğine pişman oldu. En iyisi dönmekti. Salondan duyulan şarkılar coşkulu ve neşeli idi, fakat o yüreğinin daraldığını hissetti. Tırabzana tutundu. Ağır ağır, beklentiler ve sıkıntılar içinde basamakları çıktı.

İki delikanlı bağırarak, koşar adım yanından geçti: "Çabuk, çabuk! Toplantı başlamış!" Birkaç basamak daha çıktı, sonra yine durdu, kararsızdı. Yüreği daralıyordu. Fakat yukarıdan duyulan şarkı da onu mıknatıs gibi çekiyordu. Sanki dönüşü olamayan, alınyazısına giden bir yoldaydı.

Birçok izleyici sahanlıkta duruyordu. Toplantı için mutlaka ucuza kiralamış oldukları yer büyükçe bir depoydu. İçerisi tıka basa dolmuştu. Bu arada şarkı sona ermişti. Herkes başını ileri doğru uzattı. Herbert, az önce yanından geçmiş olan iki delikanın omuzlarının arasından kürsüyü görebiliyordu. Tanımadığı bir adam konuşmaya başladı. Herbert birden kendini çok yorgun hissetti. Adamın söylediklerine pek dikkat etmedi. Diğerleri ise susmuş, heyecanla konuşmacıya kulak kabartmıştı.

Az sonra adam sustu. İnsanlar yine boyunlarını öne doğru uzattı. İki genç kız kürsünün önünde durdu, el ele tuttuştular. Sonra salonda oturanlara değil de birbirlerine bakarak zayıf, fakat berrak sesleriyle bir şarkıya başladılar. İzleyiciler coşkuyla alkışladı. Herbert de onlara katıldı, alkışladı, yüksek sesle bağırdı, tüm korkularını unuttu ve özgürleşti. Bu şarkıyı geçmiş yıllarda her akşam dinlemiş gibiydi, fakat kulağına hiç buradaki kadar berrak gelmemişti. Genç kızlar sonra bir şarkı daha söylediler. Can sıkıcı, sarı yüzlü yaşlı bir İspanyol, Herbert'in önün-

de duran delikanlılara döndü ve: "Yoldaş Echevarria böyle kızları olduğu için mutlu olmalı." – Sonra bir çocuk korusu da şarkılar söyledi. Herbert şimdi delikanlıların omuzları arasından bir şey göremiyordu, dinlerken gözlerini kapattı.

Alkışlarla irkilir gibi oldu. Gözlerini açtı ve bir adım kenara çekildi. Bir adam kürsüye çıkmaktaydı. İriceydi, vücudu şişmiş gibiydi. Çok heyecanlı hareketlerle ezbere bir şiir okumaya başladı. 'Özgürlük', 'fedakarlık' ve 'ölüm' kelimelerini üzerlerine basa basa söylüyordu. Herbert aynı anda hem duygulandı ve hem de huzursuzlandı. Bu adam mutlaka Albacete ya da Saragossa'da sahneye çıkan bir taşra oyuncusuydu. Hak ettiği alkışı aldıktan sonra bir şiir daha okuyacağını söyledi. Bu şiiri, Uluslararası Tugay'ın Thaelmann Taburu'ndan bir asker yazmıştı, Fransızlar onu gözaltına almış ve savaş başladığında da Nazile-r'e teslim etmişlerdi. Adam kampta ölmüştü.

Herbert dikkatle dinledi. Kaldırdığı maskenin altında tanıdık bir yüzle karşılaşırmış gibi kendi yazmış olduğu şiiri dinledi. Ne zaman okuduğunu da anımsadı. Fransa'daki toplama kampında. Sıcak, bezdirici bir gündü, arkadaşı İspanyolca'ya çevirmişti, kelimeleri tartarak, üzerinde dura dura. Adı o anda aklına gelmedi. Mısralar günün birinde bu mültecilerin eline geçmiş olacaktı.

"Fethedilemeyen kale, yüreklerimizde
Duvarların yükselmeden,
Aşkımız ve ümitlerimiz, vatana dönüş inancımız,
Temellerin atılmıştı
Yüreklerimizde –"

Önündeki yaşlı adam elinde tuttuğu, kenarları kırmızı-sarı-menekşe bir gazetedeki şiiri iki delikanlıya gösterdi. Aralarında konuştular, sonra birbirlerine bakıp, başlarını salladılar.

Herbert sessizce uzaklaştı. Aşağı inerken alkışları duydu. Kimseyi tanımamıştı, kimse de onu tanımamıştı.

Caddenin sonundaki aydınlık alandan davul sesleri geldi kulağına. Oraya doğru yürüdü. Birden büyük ve dolu bir kafenin önünde durdu. Gece yarısı olmak üzereydi. Herbert düşündü:

Toplantı salonundakiler mutlaka bir süre daha birlikte oturacaktır. O gazeteden niçin bir tane temin etmemiştim? Şiir o salondaki insanlarda kamptaki etkinin aynısını yapmıştı. Başka yerde olsa yapmazdı. Bereket versin, bu teksir gazete meslektaşlarımdan hiçbirinin eline geçmeyecek.

Çevresi insanlarla doldu. Komşu masada kaşları çatık, yüzünün hatları donuk biri, yanındakilere bir şeyler anlatıyordu, onlar da kahkahalarla gülüyordu. Herbert de anlatılanları dinlemek, anlamak ve onlarla birlikte gülmek isterdi. Köşe masaların birinde ufak tefek, şişmanca, komik kravatlı adamın biri oturuyordu. Masasının üzeri kağıtlarla, kalemlerle doluydu. Arada sırada yanına sokulanlar nezaketle eğiliyordu. Adam sanki onlarla tek tek görüşmeler yapıyordu. Önce bir şeyler anlatıyor, sonra da bazı kağıtları doldurup uzatıyordu. Herbert bu olup bitenleri seyrederken yanına birinin oturduğu fark etti.

Az önce salonda görmüş olduğu sarı yüzlü, saçları aklaşmış yaşlı İspanyol'du. Oturur oturmaz da Herbert'e sordu: İspanya İç Savaşı'na katılmış mıydı? Herbert yalan söyledi: "Hayır," dedi ve adamın başka soru sormayacağını umdu. – Nereliydi? Alman'dı, fakat şimdi Amerikan vatandaşıydı. – Vatan hasreti çekmiyor muydu? – Hayır, oldu Herbert'in yanıtı. Orada hiç dostu kalmamıştı, vatanı da savaşla yıkılmış, parçalanmış ve işgal edilmişti. – İspanyol anlattı, onun ülkesi bütün bunları defalarca yaşamıştı, ne zaman eski haydutları kovsalar yenileri gelmişti, yaşamları böyle sürüp gitmişti. – Herbert düşündü, İspanyol kendi yaşamından değil, halkının yaşamından söz etmişti. Sustu. Adamın anlatmasını bekledi. Yaşlı İspanyol elindeki gazeteleri gösterdi, baskısı temiz, fotoğraflı, mültecilerin her ay çıkardığı gazeteydi. Herbert bir tane aldı, para üstünü bıraktı, adam buna sevindi. Birkaç İspanyol uzaktan seslendiler: "Lorenzo!" Adam hızla ayağa kalktı. Herbert'i unutmuş gibi dostlarına doğru yürüdü, sonra bir an arkasına baktı ve: "Hoşç akal, oğlum!" dedi.

Herbert ertesi sabah kahvaltıda, balayına çıkmış olan genç çiftle karşılaştı. Kadın dün görmüş olduklarını anlattı. "Ve siz Herbert, siz ne yaptınız? Nerelere gittiniz?" Yanıtı kısa oldu:

"Kentte şöyle sağa sola bakındım. İlginç şeyler gördüm."

"Burada ilginç çok şeye rastlanıyor," dedi kocası da. "Ben bir süre Çin'de muhabirdim. Orada da burada olduğu gibi ilginç insanlarla karşılaşıyorsunuz. Benzerlikler var. Şangayşek'in yakında işi tamam, Mao ve kızıl askerlerinin ele geçirdiği her bölgede sistem yıkılıyor, her şey Rus örneği oluyor, topraklar dağıtılıyor. Şu sıralar Almanya'da, Rus bölgesinde yaşananlar da Çin'i andırıyor. Burada Meksika'da on yıl önce bir başkan vardı, o da fakir köylülere toprak dağıtmış, Tampico'daki petrol kaynaklarımıza da el koymuştu. Şimdiki başkan ise olup bitene pişman, ne yaparım da bu ülkeye para girer, diye gece gündüz kafa yoruyor. Bu toplumun insanları, eğer yok olmak istemiyorlarsa yine bize gereksinimleri var. Bugün ya da yarın."

Bayan Barclay hep birlikte boğa güreşlerine gitmeyi önerdi.

Üç hafta sonra, dönüş yolculuğundan bir gün önce, Herbert Oaksaka'daki otel odasında oturuyordu. Aradan geçen günlerde her türlü insanla bir araya gelmiş, görüşmeler yapmıştı. Politikacılarla ve din adamları ile, ressamlar ve boğa güreşçileri ile, çömlekçiler ve köylülerle. Öyküleri için o kadar çok malzeme toplamıştı ki, bu onu uzun süre yaşatırdı. Masanın üzerine yaymış olduğu notlarını ve fotoğrafları konuya göre düzenliyordu. Yaşlı İspanyol'un satmış olduğu gazete de eline geldi. Yırtıp atmak istedi, fakat aynı anda adamın kafede dönüp, ona bakışı ve: "Hoşça kal, oğlum!" deyişi aklına geldi. Gazeteyi ceketinin cebine soktu.

Oda kapısı çalındı. Balayındaki çift ona uğramak istemişti. Ertesi gün havaalanına beraber gitmeye karar verdiler. Barclay'ler Herbert'i eski bir dostmuş gibi aralarına aldılar, şöyle bir sarstılar. Çok mutlu ve neşeliydiler. Herbert, bu evlilik uzun sürer, diye bir an düşündü.

Herbert buradaki son gününde kent dışına biz gezi yapmaya karar verdi. Bir otobüse bindi. Cebindeki gazeteyi çıkardı. Açtı, yazılara ve fotoğraflara şöyle bir göz attı. Sonra katlayıp, yanındaki boş yere bıraktı, camdan dışarısını seyretti.

Otobüsü kenti terk etmişti. Az sonra yol kenarında durdu. Yeni yolcular bindi. Herbert aşağıda şişman bir kadının bir de-

likanlıya sarılıp vedalaştığını gördü. Kadının gözleri yaşlıydı. Otobüs hareket ederken el salladı ve seslendi: "Miguelito!" Delikanlı bir süre ayakta durdu, el sallayan kadına baktı. Sonra gelip Herbet'in yanındaki boş koltuğa oturdu. Gazete elinde sorar gibi ona baktı. Herbert: "Bana artık gerekli değil," dedi.

Herbert bir sonraki köyde indi. Miguel kuzeye doğru devam etti. Uzun bir yolculuk yapacaktı. Bay Gomez çiftlikten ayrıldıktan sonra uzun süre yalnız kalmıştı. Çiftliğin yeni sahibi beklendiğinden de sert ve cimri çıkmıştı. Ardından öğretmeni de başka bir yere tayin olunca Miguel köyden kaçmıştı. Bir süre orada burada ufak işlerde çalışmış, sonunda da onu büyütmüş olan kadına yakın bir fabrikada iş bulmuştu. Ayrılışlarından sonra bu hafta ilk kez buluşmuşlardı.

Miguel elindeki gazeteyi açtı. Fotoğraflara baktı. Heceleyerek başlıkları okudu. Öğretmeni ona alfabeyi öğretmişti. Fakat şimdi tek başına okuyup yazmasını öğrenmeye ne cesareti, ne de sabrı vardı. – Yanındaki koltuğa yeni bir yolcu oturdu. İyi niyetli birine benziyordu. Miguel'in okuma çabalarını bir süre sesini çıkarmadan izledi. Sonra ona yardım teklif etti. Birlikte fotoğraflara baktılar. Yabancı adam krem kokuyordu, başında da Sombrero yerine küçük bir hasır şapka vardı. Fotoğraflardan birinin altında, Ruslar'ın savaşta harap olmuş kentlerden çoğunu son yıllarda yeniden inşa ettiği yazıyordu. "Tıpkı bizde depremden sonra yaptıkları gibi," diye yabancı adam konuştu. Başka bir fotoğrafta Sergey adında bir işçi fabrikasında çalışırken görülüyordu. Yanındaki fotoğrafta Sergey, evinin oturma odasındaydı, bir fotoğraf sonra da otomobilinin yanı başında duruyordu. Yabancı adam San Fransisko'da birçok işçi tanıdığını anlattı. Hepsinin de güzel mobilyaları ve otomobilleri vardı. Sonra fotoğraf altını okudu: "Sergey işini yitirecek diye artık hiç korkmayacak." Güldü. "Bu palavra," dedi. Arkasından da usul sesle ve hızlı hızlı o sayfada yazan başka şeyleri okudu, başını iki yana salladı ve yine güldü: "Hepsi de palavra." Miguel bir an düşündü, hepsi palavra ise okumak için kendimi niçin zorlayayım? – O güne kadar genç yaşamında insanların çok kez bazı şeylerle alay ettiğine, başkalarını hor gördüğüne tanık olmuştu. Bu ona acı vermişti, soğuk bıçağın sıcak ete girmesi

gibi. O, Miguel, artık her zaman gerçeği bilmek istiyordu.

Yaşamında sadece iki insana güven duymuştu. Onu büyütmüş ve korumuş olan kadınla öğretmenine. Şimdi arada sırada da olsa o kadını ziyaret edebilecekti. Fakat öğretmenini çok uzaklara yollamışlardı. Düşündü: Yazmasını bilseydim ona mektup yollardım, okumasını bilseydim göndereceği mektupları okurdum. Yanındaki adamın gülmesi de kendi gibi yağlı idi. Miguel ona pek güvenmedi, elindeki gazeyi çekti aldı. Şimdi fotoğrafların altında ne yazdığını bildiğine göre, sayfadaki diğer yazıları da harfleri kelimelere birleştirerek okuyabilirdi.

Herbert akşama yine Barclay'ler ile buluştu. Adam sohbet sırasında aniden sordu: "Herbert, söyleyin Allah aşkına, sizin şu Wilcox ile akraba olduğunuz doğru mu? Bir bayan tanıdığımız sizinle onun evine davetli olduğunu anlatmıştı da." Herbert o akşamı anımsadı, olup bitenleri şöyle bir gözünün önüne getirdi. Sona doğru bir tatsızlık da olmuştu, fakat ne idi, daha fazlasını bilmiyordu. Konuştu: "Akraba dersek abartmış oluruz," diye konuştu. "Uzun yıllar önce ölmüş olan kız kardeşimin kocası idi. Wilcox'un bu akrabalığımızdan dolayı pek mutlu olduğunu sanmıyorum." Barclay güldü. "Onun mutlu olup olmaması öyle önemli değil." Sonra eşine döndü ve: "Böyle şeylerden söz etmemek istemesi Herbert'e özgün," diye konuştu. Ses tonundan, hem Herbert'in Wilcox'la olan akrabalığına önem vermemesinden, hem de onun bu akrabalığından hoşlanmış olduğu belli idi.

Barclay'ın sorusu üzerine, dergi sorumlusu Campbell ile aralarındaki sözleşmeden de söz etti. Genç adam eliyle alnına vurdu. "Onun oyununa geliyorsunuz!" dedi. "Siz önemsenecek birisi sayılırsınız! Campbell cimrinin tekidir! Bereket versin aranızda yazılı sözleşme falan yok! Bekleyin, yakında bizden haber alacaksınız."

Herbert'in yüreği hızla atıyordu. Barclay'ın ünlü dergisinin onunla görüşme yapabileceği aklının köşesinden geçmezdi.

Herbert New York'a döndüğünde kız arkadaşı Mildred'e, beraber yapmayı kararlaştırdıkları tatile gidemeyeceğini söyledi. Kadın düş kırıklığına uğradı. Herbert biraz kabaca, şu sıra yolculuklara yeterince doymuş olduğunu da söyledi. Campbell'e

söz verdiği gezi öykülerini bitirince eline yüklü bir para geçecekti. Ondan sonra da buraya kapanacak ve romanını bitirecekti.

Kadın yine de sevindi. Ona göre, Herbert'in ortak evlerinde romanını yazmaya karar vermiş olması, aralarındaki dayanışmanın en güzel kanıtıydı. Mutlaka iyi, güzel ve değerli bir kitap olacaktı. Mildred çok emindi. Onun bunu başaracağına, hüzünlü, beceriksiz ve şaşkın, reklam bürosuna ilk geldiği gün inanmıştı. İngilizce'sini ilerletip de, ünlü adamların sigara zevki üzerine söylemiş olduğu sözleri reklamlarda kullanabilecek şekilde yeniden yazdığı günlerde, Herbert'in yeteneği altında ezilen biri olduğunu hemen anlamıştı.

Şimdi de, başarıya ulaşmaya başladığı şu günlerde, bir zamanki evlenme düşlerinin yanlışlığını kavrıyordu. Mildred yine de iyi yürekli idi. Anlattıklarına onunla sevindi, Barclay'la tanışmalarına ve vermiş olduğu söze de. Aynı heyecanla gelecek haberleri bekledi.

Barclay'ın önerisi umduklarından da çabuk oldu. "Dış politika muhabirimiz var," diye Barclay konuştu. "Fakat uzun süredir bize Avrupa'dan gezi yazıları yollayacak birini arıyorduk. Bu kişinin Fransızca ve Almanca bilmesi ve yazdıklarının dergimize uyması gerek. Bu özellikleri taşıyan bir muhabir bulmak gerçekten kolay olmadı." Konuşurken ses tonu, karşısındakinde hep ona iyilik yapıyormuş izlenimi veren Campbell'den çok daha değişikti. Ancak Herbert'in bir sorunu vardı, romanını bitirmeye karar vermişti. Bunun üzerine Barclay, Avrupa'da yaşamın ucuz olduğunu, Herbert'in orada Amerika'dakinden daha çok zaman ve huzur bulacağını söyledi.

Miguel kaldığı barakada, elindeki gazeteyi ona kelimesi kelimesine okuyacak birini buldu. Genç adamın adı Jorge idi. Miguel onun her şeyi doğru okuduğundan emin değildi. Biraz düşünceli sordu: "İnşallah yazılanlar doğrudur." Jorge: "Düzenbazlar bizi her gün yeni baştan dolandırıyor. Dünyada gerçekten insanların dolandırılmadığı bir ülke varsa, düzenbazlar bu ülkeye mutlaka çok kızıyorlardır."

Zamanla dost oldular. Miguel, Jorge'nin yardımı ile yazmasını öğrendi ve öğretmenine mektup yolladı. Jorge artık onun hayatında güvendiği üçüncü insan olmuştu.

3

Başmühendis Toms'un belleği güçlüydü. Bir zamanlar tanışmış olduğu insanları yine gördüğünde, hemen tanıması ve nerede ne yapmış olduklarını anlatması hoşlarına giderdi. Fakat Toms onlara bir ayrıntı sorduğunda bazıları anımsayamazdı, içlerinde öfkelenenler de olurdu.

Fabrikada günlük turunu yaparken, o gün bir tamir işi için yeni hangara yollanmış olan Robert ile karşılaştı. Arkasında durdu ve çalışmasını izledi. Bu adamı daha önce nerede görmüş olduğunu düşündü. Az sonra anımsadı, Kossin'e geldiği ilk hafta fabrikayı gezerken görmüştü. Sordu: "Artık çıraklık atölyesinde değil misiniz?" Robert: "Hayır," yanıtını verdi. Toms yoluna devam etmeye hazırlanırken, Robert yine konuştu: "Gençler fabrikada işçi olarak çalışmaya başlayınca da onlara destek olamam. Benim yaptığım işe uymuyor. Bizim gibiler bir orada, bir burada." Toms: "Yine de bir şeyler mümkün olmalı," dedi. "Artık yeni öğretim olanaklarımız var..." – "Evet, ben de bazen böyle düşünüyorum," diye Robert sözünü kesti. "Fakat sonra düşüncemi değiştirip, ben yetenekli değilim, diyorum kendi kendime...." Toms'un yoluna devam etmesini engellemişti. Önündeki işten başını kaldırmadan içini boşalttı: "Sizin de bildiğiniz gibi çıraklık öğrenimi artık değişti," dedi. "Yakında burada büyük bir okul da açılacak. İyi öğretmenler getirilecek, meslek öğretmenleri, Almanca öğretmenleri, hepsi de politik eğitilmiş... Gençler bizim gibi yitip gitmeyecek. Bana hiç kimse meslek öğretmemişti." Mümkün olduğu kadar çabuk çabuk konuşuyordu, Toms sözünü kesmesin diye. Fakat konuşurken kafasından sorular da geçiyordu: Bütün bu şeyleri niçin anlatıyorum? Niçin bu Toms'a? Anlattıklarım mutlaka umurunda bile değil. Az sonra sustuğunda, Toms'un hâlâ arkasında durmakta olduğunu fark etti. "Fakat bugün iyi bir tesviyeci sayılırsınız," dedi başmühendis." – "Yıllardır tesviyecilik yapmama rağmen, kalfalık sınavımı ancak burada verdim." Konuşurken bir yandan da yaptığı işi kontrol ediyordu. Yere eğildi, toprağa kulağını dayayan kızılderili gibi madenden gelen, tüm hangarı dolduran ıslıkları ve çınlamaları dinledi. Dizlerinin üzerinde döndü, Toms'un gözlerine bakarak

konuştu: "Bu mesleği öğrenmeye İspanya İç Savaşı'nda Uluslararası Tugay'da başlamıştım, sonra da Fransa'da Marquis'de. Savaş bitince İspanya'da birlikte olduğum bir arkadaş beni buraya Kossin'e getirdi." Toms ona dikkatle bakıyordu. Ruhundan ruhuna. "Aradan geçen yıllarda bir sürü şey öğrenmiş olsam da, zor durumlarda başımın çaresine bakmasını bilsem de, bugün bir gence kısa sürede öğretilen kimi şeylerden habersizim. Günümüzde genç bir işçi, benim ona verebileceğimden çok daha başka şeyler de öğrenmek zorunda. Sadece meslek eğitimi almıyor. Okulu başarıyla bitiren, ilerde sizin gibi mühendis de olabilir."

Düşündü: Bana bir zamanlar söylemiş oldukları bu şeyleri şimdi niçin tekrar ediyorum? Fakat yine de devam etti: "O sadece meslek eğitimi almıyor. Dünyada, yeni dünyamızda yolunu bulmak için gerekli olan her şeyi öğreniyor, günümüzden sosyalizme ve daha ötesine dek. Bütün bunları ben ona veremem, çünkü öğrenmemiştim."

"Öyle ise şimdi öğrenin," dedi Toms.

"Şimdi mi?" diye Robert sordu. "Öğrenmek için artık çok geç."

Tom konuştu: "Niçin? Doğru değil."

"Yapsam mı dersiniz?"

"Tabii yapacaksınız," diye Toms konuştu. "Ben bile buraya geldikten sonra daha önce bilmediğim bazı şeyleri öğrendim."

Fırını dolduran vincin çalıştırıldığı kumanda köprüsüne çıkan merdivene doğru bir adım attı. Durdu, hafifçe Robert'e döndü ve: "Buraya, Kossin'e sizin yanınıza geldiğim günden bu yana bütün boş zamanımı, daha önce elime geçer geçmez kaldırıp attığım kitapları –sadece mesleki kitaplar değil– okumakla geçiriyorum. Şimdi siz de tutmuş, daha önce öğrenmek istediğiniz şeyleri, öğreneyim mi, diye bana soruyorsunuz." Robert yanıt vermeyince basamakları yukarı tırmandı. Bir süre önce kepçeyi çalıştırmış olan, şimdi ise kumanda köprüsünde oturan Weichert ile birkaç kelime konuştuktan sonra öteki taraftan yine aşağı indi.

Toms bürosuna döndüğünde yorgundu, karnı da açtı. Yazı makinesinde çalışan Hildegard Degler gözlüklü yuvarlak suratını ona çevirip, baktı. "Mühendis Nerling bekliyor," dedi. Toms yan odaya geçti. Adamın adını duyduğunda omuzlarını şöyle bir silk-

mişti, kim olduğundan haberi yoktu. Fakat az sonra misafirinin: "Profesör Berndt beni sonunda kurtardı," sözleri, karşısında kimin oturmakta olduğunu ona anımsattı. Berndt bu yeni adamı, çalıştığı fabrikadan zor da olsa Kossin'e almasını becermişti.

Hoş geldiniz, dedi. Ona konyak ve sigara ikram etti. Kendi de sigara içti, konyak da, biraz telaşlı. Karşısındaki yabancı yüzden adamın kimin nesi olduğunu çıkartmaya çalıştı. Kişinin dış görünüşünün her zaman ruhunu ele vermediğini de biliyordu. Yeni adamın yüzü alımlıydı. Burnu biraz uzun, dudakları biraz inceydi. Sakal traşına özen göstermişti. Fırçayla arkaya doğru taradığı saçlarını ortadan ayırmıştı. İlk konuşan Nerling oldu. Daha bavulunu bile boşaltmamış olduğunu söyledi. Toms gibi onun da içkiyi sevdiği belliydi. "En sonunda Profesör Berndt ile yine bir aradayız," diye devam etti. "Kossin'e geldiği günden beri beni buraya aldırmak için uğraşıyordu. Size hiç anlatmış mıydı?"

Toms ona öyle merakla bakıyordu ki, susmak Nerling'in aklına bile gelmedi.

"Siz de onunla beraber çalışıyorsunuz. Kossin'e gelebildiğim için ne kadar mutluyum, sanırım anlatmama gerek yok. Berndt ile iki yıl beraberdik. Deckenwalde'de."

Toms bakışlarını Nerling'in üzerinden çekmiş olsaydı, adam mutlaka susardı. Yüzlerine dikkatle baktığı insanların, niçin hep ona yaşamöykülerini anlattıklarını Toms bir türlü açıklayamıyordu.

"Size açık açık anlatacağım, belki beni anlamayacaksınız, ben de bugün kendimi pek anlamıyorum. Ruslar geldiğinde Batı'ya gitmeye karar vermiştim. Eşim gebeydi. Sonra ikiz doğurdu, bir oğlan, bir kız. Her neyse, ne eşyamız varsa toparladık. Karımın kimi mücevherlerini baldızıma teslim ettik, bazı ufak tefek eşyamızı da. Aradan geçen yıllarda hiçbirini geri vermedi. Yetişme şeklim, eğitimim, sonra da şu Goebbels propagandası aklımı çelmişti, NSDAP'ye üye olmamama karşın kafam biraz karışıktı. Batıya çekip gitmeliydim, hem de mümkün olduğu kadar çabuk. Sonra birden Profesör Berndt geliverdi. Bilgilerini ve çalışmaları Ruslar'a teklif etmişti. İsteseydi kolayca Batı'da kalabilirdi. Orada her yerde elini öperler, her istediğini yaparlardı. Deckenwalde'de olmama çok sevindiğini söylemişti. Daha ilk

günden iyi anlaştığımızı fark etmiş. Fakat bavullarımız hazırdı, her an yolculuğa çıkabilirdik. Berndt bana çok iyi davranıyor, benimle yakınıymış gibi konuşuyordu. Çok da bilgiliydi, kuram ve uygulaması mükemmeldi. Onun gibi bir bilim adamına kolay kolay rastlanmaz. Derdimin ne olduğunu çok iyi biliyordu. Sonunda Batı'ya göçümüzü erteledik ve bir süre sonra Berndt, Kossin'de sorumluluğu üzerine aldığında da, yanında çalışmaya karar verdim..."

Toms düşündü: Ben de bir zamanlar böyle bir Nerling miydim? Evet, mutlaka, bir yıl önce.

Bayan Degler başını kapıdan uzattı, Toms'a eve gideceğini söyledi. Toms: "Biz de çıkıyoruz," diye konuştu. "Benimle kulüpte yemek yer misiniz, Nerling? Eğer kapatmışlarsa bana gideriz. Sanırım konuşacağımız daha çok şey var. Kendimize yiyecek bir şeyler yaparız. Ne yazık ki henüz evli değilim, ikizlerim de yok."

Robert eve dönerken düşündü: Az sonra Lene'yi göreceğim. – En son gelen haber, kocasının hâlâ bir Fransız revirinde yattığı idi. O günden sonra Robert'in sorularına kaçamak yanıtlar vermeye başlamıştı. "Evet, baldızımın erkek kardeşi yolladığı ikinci mektubunda böyle yazıyor," demiş, sonra da susmuştu.

Aylardan Eylül'dü. Akşamları eve geldiğinde pencereden içeri vuran aydınlık güneşten değil, nehirdeki en son yansımasındandı. Ocaktaki çorbayı sıcak tutan kor ateşi de odaya yalancı bir huzur veriyordu.

Robert, o akşam fabrikadan eve ilk dönen oldu. Kadınlarla çocuklar çoktan masaya oturmuştu. Bu masayı yıllar önce, Enders ailesi taşındığında, yıkık bir duvarda artakalmış kapıyı ekleyerek uzatmışlardı. Masanın o ucunda çocuklar ders çalışırdı, kalemlerini de anahtar deliğine sokarlardı. Odadaki mobilyalarda bir değişiklik yapmayı hiç kimse düşünmüyordu. Burada yaşayanlardan bazıları herhalde yakında taşınacaktı. Geri kalanlar da onların taşınmasını bekliyordu.

Robert odaya girer girmez Lene'nin de masada oturduğunu fark etmişti. Fakat kadın önündeki mavi kumaştan başını kaldırmadı. Kocasının dönüşünde giymek istediği bluzunu dikiyordu.

Bundan önceki bluzu, –o da aynı renkteydi,– artık yıpranmıştı. Kimse, ne yapıyorsun, demiyordu, hasta bir çocuk gibi yaptığına karışılmıyordu. Robert de bir şey söylemiyordu. Fakat yine de birdenbire düşünden uyanacağı ve sağlığına kavuşacağı ümidini yitirmemişti. Bu yeni bluzu sanki bir sipariş almış gibi dikiyordu. Kafasından geçen, yüzünden belli oluyordu: O gelmeden bluzum bitmeli!

Küçük kızı Else merakla annesini seyrediyordu. Çocuğun da kafasına sokmuştu: Bluz bitince baban gelecek...

Robert masanın yanından geçerken, küçük kızın saçlarını okşadı. Else başını kaldırıp ona baktı. Annesi işine devam etti. Az önce gelmiş olan Ella Busch, gözlerinde alaycı bir gülümseme, Robert'e bakıyordu. Arada sırada buraya uğruyor, Lene'ye dikişte, Lydia'ya örgüde yardım ediyordu. Evdeki kadınlar sohbetini beğeniyor, birkaç gün uğramadı mı merak ediyorlardı. İlk günlerde Ella'nın ziyaretlerinden pek hoşlanmamış olan Bayan Enders de artık sesini çıkarmıyordu.

Ella'nın Suttner ampul fabrikasında çalışmaya başlamasını oradaki kadınlar önce şaşkınlıkla karşılamışlardı. Fakat şaşkınlıkları, Robert'in de söylemiş olduğu gibi kısa süre sonra geçmişti. Yardım etmesini çok seven Ella, gerek fabrikadaki sorunlara, gerekse aile içi kavgalara hep bir çözüm buluyordu. – Acaba bir sevgilisi var mı? diye Robert düşündü. Eğer varsa, eskisinden daha iyi gizlemesini beceriyor. – Onunla Ella arasında aşk oluşmamıştı. Ella: "Senin devamlı kimi düşündüğünü bilmiyorum mu sanıyorsun?" demişti ona bir defasında. Bunu söylerken yüzünde güzel ve hüzünlü bir gülümseme belirmişti, kızgın değil.

Robert merdiven altındaki bölmesine çekilmeden önce gözü ufak tefek Lisa Zech'e ilişti. Bu kızcağız son zamanlarda işten sonra Neustadt'daki evine gideceğine kadınlarla buraya geliyordu. İplik gibi, diye Robert düşündü, ne kadar zayıf, görünümü acınası, sadece saçları güzel, pırıl pırıl. –

Az sonra bölmesinden çıkıp masaya döndüğünde, odaya giren son ışın demetini Lisa'nın saçlarında gördü. Bayan Enders konuştu: "Gün ne kadar da çabuk geçiyor," dedi. Gelini Lydia: "Yağmur başladı da onu için," diye konuştu. Gerçekten de dışa-

rıda yağmur çınar ağaçlarını ıslatıyordu. "Tanrım," diye Gertrud Steiner söze karıştı, "inşallah kömürünüz yakında gelir." – "Kömürünüz" demişti, çünkü kocası ve çocuğuyla Ekim ayında taşınmaya niyetliydi. "Lydia vesikayı kaybetmemiş olsaydı," dedi bayan Enders, "kömür çoktan gelmiş olacaktı."

"Aptallık sende," diye Gertrud konuştu, "ona vesika verilir mi?"

"Bir daha yapmayacağım," dedi annesi de, "Lydia'ya artık bir şey vermek yok. Güvenim kalmadı."

"Fakat benim var," dedi Ella Busch ve yüreklendirmek istermiş gibi Lydia'ya baktı, başını hafifçe salladı. Lydia'nın yüzü sevincinden kıpkırmızı oldu. O anda Robert, Afrika'da yatan Paul Enders'in bu kıza niçin aşık olmuş olduğunu anladı.

Savaştan sonra uzun süre Kossin-Neustadt'ta moloz kaldırma işlerinde çalışmış, sonra da Suttner ampul fabrikasına temizlik işçisi olarak alınmıştı. Ella aynı fabrikaya girince, Lydia'ya biraz göz kulak olmaya başlamıştı. Kısa süre sonra paketleme bölümünden Ella'nın şef olduğu seri imalat bölümüne geçmişti. Lehim yapmasını kısa zamanda kavramıştı. Lydia'ya birkaç hafta sonra da eritme potasında görev verilmişti. Lydia kendisiyle alay edip, gülen kadınlara boş vermiş, Ella'nın dediklerini yapmıştı. Onunla alay etmelerinin nedeni, evde olduğu gibi her şeyi unutması, birbirine karıştırması ve yanlış yapması değildi. Tam tersine, Suttner'deki kadınların Lydia'yla alay etmesinin nedeni, fabrikada gösterilen her işi çabuk ve çok iyi yapması idi. "İnsan bu paraya kendine bu kadar eziyet eder mi?," diyordu kadınlar. Ella ise onlara: "Ne kadar çok çalışırsak, o kadar çok kazanırız!" yanıtını veriyordu. Lydia, Ella'ya inanıyordu. Ne de olsa çalışmak ona bir şey kazandırmıştı: Bu güvensiz ve puslu yaşamda kendine, ne olduğu bilinen ve sağlam bir destek bulmuştu.

Bayan Enders çorbayı tabaklara koymaya başladı. Dışarıdan erkeklerin eve geldiği duyuluyordu.

Yaşlı Enders ile damadı Willi Steiner içeri girdiler, kısa bir selamdan sonra masaya oturup, sessizce çorbalarını kaşıklamaya başladılar. Kuzeni Ede ile masanın öteki ucunda ev ödevlerini yapan Toni elindeki kalemi anahtar deliğine soktu ve: "İyi akşamlar, dede!" diye seslendi. Enders başıyla torununa selam yol-

ladı. Bu kızı çok seviyordu. Annesi Elfriede yazın, taşra kasabası Trebbin'de lokantacılık yapan dul Jonathan Schmidt ile evlenmişti. Adamın bir de tarlası vardı. Bu yaptığını çok kişi doğru bulmuştu. Oğlu Rudi de orada büyüyüp gelişiyordu. Elfriede için bu yarı yıkıntıda bir sürü insanla, hele baldızı Lydia ile, ortak yaşam son zamanlarda dayanılmaz olmuştu. Bayan Enders üzüntüsünü sadece kocasına göstermişti. Adam ise başını sallamış ve: "Kıza sitem edemezsin," demişti, "ömrünün sonuna kadar oğlumuzun ardından gözyaşı dökmeyeceği için." Torunu Toni'nin, Trebbin'deki üvey babanın yanına gitmemekte ısrar etmiş olması da dedesini sevindirmişti. Küçük kız: "Okulumu Kossin'de bitireceğim," demişti. "Sonra da sizin fabrikada tornacı olacağım. Elime geçen paradan mutfak giderinize katkıda bulunurum, fakat Schmidt'in bira kadehlerini yıkamam." – Son zamanlarda büyümüştü, biraz oğlana andırıyordu. Örgü saçlarını kesmeye kıyamıyordu, utandığı için yakasından içeri sokuyordu.

Ella, Bayan Enders tabaklara yemek koyarken: "Bana da bir tabak doldur," dedi. "Yarın size ekmek, yağ, patates ve başka gıda maddeleri kuponları getiririm. Tabağınızdaki yemekten Lisa'ya da verin birkaç lokma. Yoksa bir kaşık verin. Benden de alabilirsin, küçük hanım." Ella ne kadar canlı ve hareketli ise, Lisa da o kadar zavallı ve solgundu. Robert düşündü: Yüzü öylesine beyaz ki, alnı da yuvarlak!

Lydia konuştu: "Şimdi Berlin'de her şey vesikasız alınabiliyor." Ella da: "Cebinde paran varsa," dedi. "Saçma," diye Lydia biraz öfkeli karşı çıktı. Herkes ona yol yöntem öğretmeye kalkışıyordu, sıra şimdi de Ella'ya gelmişti. "Dünyayı satın alacak değilim ya! Berlin'e gitsem, yiyebileceğim kadar ringa balığı ile küçük patates alırdım. Sepp, müdür Berndt'in şoförü, geçenlerde annesine bir paket balık getirmiş. O şefi ile sağa sola gidip duruyor."

Damat Willi sesini yükseltti: "Evet, lanet olsun, fakat savaş biteli de dört yıl oldu!" dedi. Masanın öteki yanında oturan eşi kocasına, böyle konuşma, der gibilerden bir el işareti yaptı. Fakat Willi'ye o sözleri söyleten Lydia'nın ringa balığı ve patatese olan açgözlülüğü değil miydi?

Oğlana benzemeye başlamış Toni de, amcası Willi'ye döndü, biraz küstahça: "Bütün suç, savaşa başlamış olan Naziler'de," diye seslendi. Bunu okulda öğretmiş olacaklardı.

Gertrud hep ev işiyle ilgilenir, lâfa pek karışmazdı. Ekim'de kendi evlerine taşınacaklar, orada istedikleri şeyi konuşacaklardı. Yarı yıkık eski evleri aradan geçen yıllarda elden geldiğince tamir edilmişti. Artık yıkılma tehlikesi yoktu.

Bu odada, sözünü etmeseler de, arada sırada Willi'nin çılgın SS yıllarını düşünenler vardı. Gertrud bunu hissediyordu. İki kardeşin savaştan dönmemesinden sanki onlar sorumluydu! Kadere borç senedi imzalanmaz. En küçük çocuğu, bir oğlan, daha memedeyken, uzun süren bir hava bombardımanında mahzende havasızlıktan ölmüştü. Savaştan sonra da Kossin'e salgın gelmişti; çocuk felci. Mülteciler getirmişti. İkinci çocuğu, tek kızı da ölmüştü. Onun ölümünden mülteciler mi suçluydu? Bereket versin ardından da Willi sağ salim esir kampından dönmüştü. O sıralar annesine, mümkün olsa canlı damadı ölmüş olan oğluyla değiş tokuş edeceğini söylemişti. – Annesiyle araları pek açılmadan bir arada yaşamaya devam etmişlerdi. Ev işlerini bölüşüyorlardı. Erkekler, kayınpeder, kayınbirader, Willi ve arkadaşları, aralarında konuşup anlaşmışlardı. Erkekler anlayışlıydı. Suçlu olan Willi değil, emperyalizm idi. Gertrud da böyle düşünmüştü. Her şeyin suçlusu, savaşın, hava bombardımanlarının, çocuk felcinin ve açlığın, emperyalizmdi.

Bereket versin az sonra Ella konuyu değiştirdi: "Sizin Elfriede artık arada sırada domuz yağı ile yumurta yollar." Lydia hemen sesini yükseltti: "Sen o Jonathan Schmidt'i tanımıyorsun!" dedi. "Karı-koca her akşam yatağa girmeden önce oturup hesap yapıyor. Düğünün olduğu gece bile, gerdeğe gireceklerine törenin zararını hesaplamışlardı."

"Pazar günleri ziyarete gittiğimde annem," diye Toni konuştu, "Schmidt görmeden çantama gizlice bir şeyler sokuyor. Rudi orada şişmanlamadı. Okulu bitince buraya, Kossin'e, yanımıza geleceğini söylüyor. Ne de olsa bizden biri."

Toni'nin konuşması Bayan Enders'in keyfini kaçırmış gibiydi. Kocasının ise hoşuna gitmişe benziyordu. –

Birden kapı çalındı, beklenmedik üç misafir içeri girdi. Heiner ve Günter Schanz'dı gelenler, Enders ailesinin ölü oğullarının arkadaşları. Her hafta değilse bile, en az ayda bir uğrarlardı. Bugün yanlarında Gerhard Bechtler de vardı. Beraberlerinde yeni açılmış bir şişe konyak ile henüz bitmemiş bir tartışma getirmişlerdi.

Masadaki erkekler biraz sıkışıp yeni gelenlere yer açtılar. Kadınlar az öteye çekildiler. Şişeyi elden ele verdiler.

"Hey, merhaba!" diye Ella seslendi. Yanlarına geldi, şişeyi alıp başına dikti, Gerhard Bechtler'e şöyle bir baktı. Sonra gidip yine Lisa ile Lene arasındaki yerine oturdu.

Hangisi ile arası iyi, Schanz'la, yoksa Bechtler'le mi, diye Robert düşündü. İskemlesini Lene'yi görecek şekilde biraz çekti. Bu kadın benim olsaydı mutlaka geri dönerdim. İnsanı mezardan çıkarır. Yalnız başına olduğunu bu kalabalık odada iyice hissetti.

"Burada olman çok güzel," dedi Günter, "önce dinle, sonra da bize yardım et."

"Ne yardımı?"

"Robert Lohse'ye rahat ver, artık bana da," diye Gerhard Bechtler konuştu. "Ben öyle şeylere girmem. Anlaşıldı mı?"

Günter de: "Sürgün taburunda bulunmuş biri şimdi anlamıyorsa..." dedi.

Gerhard, sanki ondan söz edilmiyormuş gibi bakışlarını umursamazca masadaki kadınlarda gezdirdi. Akıllı birine benziyordu. Bakışlarında ve dudaklarında alaycı bir ifade vardı. Robert onu pek tanımıyordu. Schanz kardeşlerin savaştan önce Bentheim'ın yanında da kalıpçı olarak çalıştığını biliyordu. Gerhard Bechtler kısa süre önce yanlarına yardımcı diye verilmişti, hepsi memnundu. Duyduğu kadarıyla da aralarında iyi anlaşıyorlardı. Günter Schanz konuştu: "İşe başlar başlamaz kimi önerilerde bulundu, beşincisini kabul ettiler," dedi. "O güne kadar pek başarılı çalışmayan ekibimizi de yola getirdi. Fabrika ile ilgili her şeyde, anlıyor musun Robert, çok iyi. Strucks diyor ki, Bechtler gibi bir düzine adamımız daha olsa düzlüğe çıkarız. Fakat bir konuda çok inat ediyor."

"Niçin SED'inize üye olacak mışım?" diye Gerhard ağır ağır ve gülümseyerek konuştu. "Kendi ağzınızla söylüyorsunuz, iyi

çalışıyorum, fabrika benden memnun. Peşimi niçin bırakmıyorsunuz? İstemiyorum. Hepsi bu kadar."

Robert sordu: "Niçin istemiyorsun?"

Heinz Schanz susuyordu. Bu gibi konularda konuşmayı kardeşi Günter'e bırakıyordu. Kalıp ve dökümden söz edildi mi ise söz hakkı onundu, diğer konularda ise ağabeyininidi. Günter konuşulanları biraz hayret, biraz da hayranlıkla dinliyordu.

Fakat birden tepesi atmış gibi sesini yükseltti: "İşin ucunda para yok da onun için! Gerhard kendini sıkıntıya soktu mu eline para geçmelidir."

"Olabilir," diye Bechtler konuştu. "Evleneceğim. Siz de bilirsiniz ki bir sürü şey gerekli..."

Başını çevirip, masanın öteki ucundan konuşmaları dinleyen Ella Busch'a baktı. Robert söze karıştı: "Niçin kesin bir yanıt vermiyorsun? Haydi gerçeği söyle!"

Gerhard birden ona doğru döndü. "Başlama! Ben de seni akıllı biri sanırdım. Naziler beni yeterince talimden geçirdi. Artık daha fazla emir almak istemiyorum. Ben özgürlüğümü istiyorum." Birden sinirli ve hızlı hızlı konuşmaya başlamıştı. Sanki odada Robert'ten başkası yoktu. "Bütün gün sadece size söyleneni yaptığınızı görüyorum. Dün mutlaka Vogt, Günter Schanz'a talimat verdi, git konuş şu Bechtler ile, dedi! Yarın da Schanz ona gidip gururla, Bechtler'i kazandım, diyecektir." Robert sözünü kesti: "Onu sana yollamış olduğunu sanmıyorum," dedi. "Yolladı diyelim, ne var bunda? Lütfen söyler misin bana, bunun nesi kötü? Geçmişte, hele o berbat dönemde, Vogt gibi birisi bana adamını yollayıp ilgilenseydi ne kadar mutlu olurdum, biliyor musun? İnan bana, biri gelip de sana: 'Nasılsın, ne durumdasın?' derse, bundan çok mutlu olmalısın."

Yaşlı Enders düşündü: Lohse de konuşmasını biliyormuş.

Gerhard Bechtler güldü. "Sen Lohse, sen olabilirsin. Fakat ben, ben artık kendi düşündüğüm şekilde yaşamak istiyorum."

Odayı bir sessizlik kaplamıştı. Herkes bu tartışmayı dinliyordu. Lene de başını önündeki bluzdan kaldırmadan konuşulanlara kulak kabartıyordu.

"Bu senin düşün," diye Robert konuştu. "Sanıyorsun ki çok

özgürsün ve sana emir filan veren yok. Gerçekte ise sana emir verenleri görmediğin için bu düşü yaşıyorsun. Onlar, bu insanlar senden çok uzakta, sana görünmüyorlar. Fırını dolduran düzeni çalıştıran Weichert de kumanda köprüsünde otururken onu kimse görmüyor. Uzaktaki insanlar sana emir veriyor, çünkü çıkarları var, senin bundan haberin yok. Sana diyorlar ki, Gerhard Bechtler yalnız kal, arkadaşlarını terk et, partiye üye olma. Sana niçin bu emirleri veriyorlar? Parti onların ne mal olduğunu sezdiği için. Bu nedenle de seni tehdit ediyorlar, sana emirler veriyorlar: Dışarıda kal! Sen de sanıyorsun ki, sen özgürsün, sana böyle emirleri yollayanları gözünle göremediğin için."

Yaşlı Enders düşündü: Bak, nasıl da ağzının payını veriyor! Robert Lohse'nin böyle konuşacağı aklımdan bile geçmezdi.

Gerhard Bechtler konuştu: "Sen benden ne bekliyorsun? Partinizde bir sürü dalkavuk, bir sürü fırıldak herif dolu. Hepsi de şimdi güç Rus'un elinde olduğu için ona sokulup duruyor. Onlara fabrikanızda iş buluyorlar, artık sırtları yere gelmez."

Bakışlarını masadakilerde gezdirdi. Willi Steiner söze karıştı: "İnsanlar yıllardır aldatılmış olsaydı, fark etmezler miydi sanıyorsun?"

Masanın öteki ucunda oturan Gertrud eliyle kocasına susmasını işaret etti. Fakat adam görmezlikten geldi.

Willi Steiner'e dikkatle bakan Gerhard Bechtler'in yüzü donuktu. Gözlerindeki alaycı ifade şimdi kaybolmuştu. Konuştu: "Olabilir," dedi. "Duyduğuma göre Rentmair bile şimdi SED'e üye olmak istiyormuş. Ne çabuk! Geçen yıl buraya geldiğinde coşkusu sıfırdı. Riedl'le sık sık konuşuyorlardı. Sonra doktor Fürth'ün kızına abayı yakınca, şefi başmühendis Toms da partiye girince..." – "Biz işçiler için çalışmak istediği için," diye Günter Schanz araya girdi, "Amerikalılar'a değil." – "Olabilir," dedi Gerhard, "ben şu Toms'u beğeniyorum, Toms iyi biri, SED'e girmiş olsa da. Fakat benim sözünü ettiğim, Rentmair... Söyleyin bakayım bana, birdenbire parti üyesi olmaya karar vermiş, yüzü astarı belirsiz bu herifler işçi sınıfının öncüleri mi olacak?"

"Onlar yüzü astarı belirsiz adamlar değil," diye birden yaşlı Enders söze karıştı. "Heiner, Günter, Robert... Toms da değil."

"Sevgili Gerhard," dedi Günter Schanz, "sen bazı şeylerin

farkında değilsin. Burnun biraz Kaf dağında, eskisine göre çok şeyin değiştiğini gözün görmüyor. Hem partiye girmek de öyle kolay değil. Dilekçeden sonra bir yıl beklemen gerekiyor. Çünkü üye adayları deneniyor. Partiye kabul edip etmeyeceklerine bu bir yılın ardından karar veriyorlar. Toms da henüz tam üye değil. O da deneniyor. Sen partiyi deniyorsun, parti de seni."

Gerhard Bechtler yanıt vermedi, şişeyi dudaklarına dayadı, içindeki son damlayı içmek istermiş gibi başını iyice arkaya attı.

Robert konuştu: "Önce, çok disiplinli ve katı olduğu, her şeyine karıştığı için partiye girmeyeceğini söylemiştin, şimdi ise yeterince disiplinli bulmadığın için üye olmayacaksın..."

Gerhard: "Bana konferans vermeye kalkışma," dedi. "Ben ne aklıma yatarsa, neyi doğru bulursam onu yaparım. Geçenlerde gazetede birden Hennecke'den söz edildi. Nasıl yapsak da makineyi daha hızlı çalıştırsak diye oturup sizlerle, Günter ve Heiner, haftalarca uğraşmış olan ben değil miydim?"

Robert düşündü: Ondan söz etmedikleri için öfkeleniyor.

"Haklısın," diye Günter Schanz konuştu, "fakat makinenin doğru dürüst çalışması, partinin gönderdiği o adam geldikten sonra başarılmıştı..."

"Biz işe başladığımızda hiç kimseyi yollamamışlardı," diye Gerhard konuştu, "haftalarca uğraşırken de yanımıza başkasını vermemişlerdi. Fransızlar esir kampını başka yere nakletmeden önce kaçmasını becermiştim. Ta Atlantik kıyısından tüm Avrupa'yı geçip Kossin'e varmıştım. Burada sizlerin yanında takılıp kaldım. Benim yolum başkaydı, Silezya'ya gitmek istiyordum. Olmadı."

Bu kelimeyi duyan Lene Nohl ilk kez başını önündeki dikişten kaldırdı ve hemşerisine baktı. Robert de düşündü, belki de yoluna devam edemediği için böyle dertli. Lene'nin başını kaldırdığını, ne Gerhard, ne de Robert fark etmişti. İkisinin de dalgın bakışları aynı anda bir pırıltıya takılmıştı. Lisa başını elleri arasına almıştı. Saçları önüne düşmüş, yüzünü örtüyordu. Dinliyordu ya da uyukluyordu.

Gerhard devam etti: "Bize kim yardım etmişti? Evet, Riedl. O parti üyesi değildi, hiç olmadı da." Günter Schanz güldü. "Onu kendine örnek mi alıyorsun? Böyle tuhaf bir herifi!"

"Duyduğuma göre," diye Enders konuştu, "karısı Batı'da kalmış." Günter Schanz da: "Ona dikkat etmeli," dedi. "Niçin?" – "Kadın buraya gelmezse o aniden çekip gidebilir."

Gerhard konuştu: "Boşanmadılar, kadın katolik olduğu için. Siz bunu anlayamazsınız, çünkü burada katolik filan yok. Ben Silezya'dan biliyorum."

Yüzüne yine neşe gelmişti.

Sonunda Heiner Schanz da konuştu: "Kafa yorduğumuz şu en son taslağımızı Riedl'e götürelim, derim. Bize dört yıl önce yardım etmişti, niçin şimdi yine yardımcı olmasın?"

"Senin dediğin dört yıl önceydi. Fakat şimdi artık yan çiziyor. Toplantılarda da hiç ağzını açmıyor."

"Toplantılarda olabilir," diye Gerhard konuştu, "fakat taslağı ona götürürsek, bize mutlaka yardımcı olur. İyi bir şey ortaya çıksın, mutlaka o da ister. Tek başına yaşayıp duruyor. Neustadt'taki büyük bloklarda oturuyor."

Birden Lisa Zech ayağa fırladı. Aniden bir karar vermişe benziyordu. Doğruca Robert'in yanına gitti ve: "Yap bana bir iyilik, götür beni karşıya," dedi. "Köprüden yalnız başıma geçmeye korkuyorum."

Robert güldü ve: "Korkacak ne var, gel bakalım!" dedi. Ayağa kalktı. Kasketini başına geçirip, ceketinin yakasını kaldırdı. Lisa'nın kaldıracak yakası yoktu. Üzerindeki ceket bir çorap gibi dar ve küçüktü, başına da şapka giymemişti. Gerhard Bechtler kaşlarını çattı, peşlerinden baktı.

Yağmur dinmişti. Lisa ufak tefek olduğu için yürürken rüzgarda iki yana sallanıyordu. Robert koluna girdi. Aklı hâlâ evdeki tartışmadaydı, dışarı çıktığına pek memnun olmamıştı. Bunu Lisa'dan gizlemedi: "Gerhard da seni eve götürebilirdi," dedi. "Gerhard'ı da nereden çıkardın?" dedi kız ve Robert'in kolunu tutmayı bıraktı. Rüzgardan korunmak için binalara yakın yürümeye devam etti. "Bak pencereler aydınlanıyor," dedi. "Cereyan kesilmesi bitti. Evde kalıp da ne yapacaktın? Fabrikadan başka konuşacak şeyin yok mu? Çık biraz evden, açıl dışarı. Haydi, anlat bana bir şeyler."

"Ne anlatayım sana?" dedi Robert. "Ben öyle anlatmasını

beceren biri değilimdir..." – "Bu doğru. Bugünkü konuşman kuraldışıydı. Çoğu kez saatlerce bir kelime etmediğin olur. Bu benim hoşuma gidiyor. Dikkatimi çekiyor, masada oturuyorsun, fakat sanki orada değilsin. Ağzını açtığında ise, herkes seni merakla dinliyor. Niçin bu kadar az konuşuyorsun? Niçin şu anda kafandan geçenleri bana anlatmıyorsun? İnsan düşündüğünü karşısındakine anlatmak için başkası ile beraber olur. Yoksa sonsuza kadar tek başına kalır."

"Şimdi de senin çenen düşmüşe benziyor," dedi Robert. "Seni tanımayan biri az önce masada görseydi, bu kız üçe kadar saymasını bilmiyor galiba, diye düşünürdü."

"Ben çok kişiden endişeleniyorum," dedi genç kadın, "fakat sen, evet biliyorum, senin konuşmayı niçin pek sevmediğini. Söyleyeyim mi?" – "Söyle." – "Gururundan." – "Yok canım!" Alınmıştı, fakat yine de gülümsedi. Lisa başını çevirip, Robert'e şöyle bir baktı, çocukların yetişkinlere safça ve hınzırca baktığı gibi.

"Robert, sen çoğu kez kendi kendine, onlara boş yere bir sürü şey anlatmaya değmez, diyorsun." – "Bu saçma," diye Robert konuştu. Kafası biraz karışmış gibiydi. "Bu saçma değil, kötü. Hasis birine benziyorsun, kafandan geçen her şeyin de altın değerinde olduğunu sanıyorsun. Geçenlerde Enders'e anlattıklarını dinlemiştim. Başka bir ülke, başka insanlar! Hoşuma gitmişti!"

"Meraklı olduğun için sana vakit geçirteyim mi istiyorsun?" – "Evet, meraklıyım. Anlatmanı da istiyorum," diye genç kadın konuştu. "Bunun bir zararı var mı? Ben hiç Kossin dışına çıkmadım. Sen gururlusun. Az önce bana söylediklerin de böyle olduğunun kanıtı." Robert sesini çıkarmadı.

Az sonra karanlık bir inşaat alanına vardılar. Burası Lisa'nın yalnız başına geçmeye korktuğu yerdi. Molozların arasından karanlığa uzanan bir kepçe kolu, sanki her an uykusundan uyanacak ve oradan geçenlere saldıracaktı. Karşılarına bir çukur çıktı. Robert genç kızı koltuk altlarından tuttu ve çukurun üzerindeki tahtadan karşıya geçirdi. Geçici bir merdivenin dimdik basamaklarını yukarı çıktılar. Az sonra köprüye varmışlardı. Rayların kenarında yayalara ayrılmış daracık yolda el ele zorlukla yürüdüler. Burada rüzgar şiddetini arttırmıştı. Hafiften yağmur da

başlamıştı. İnce, yumuşacık damlaları yüzlerine çarpıyordu.

Robert kendini bir başka hissediyordu. Sanki uzun süredir yoldaydı. Kossin çok gerilerde kalmıştı. Orada neyin onu heyecanlandırmış olduğunu unutmuştu, yanında yürüyen genç kızı da. Başı önünde kendi kendine gülümsüyordu, Lisa'nın az önce söylemiş olduklarına değil. Geçmişteki, artık bir daha geri gelmeyecek sözlere gülümsüyordu. Son yıllarda, gündüz ve gece, onunla beraber köprülerden ve caddelerden geçen kızları düşünüyordu. İspanya'daki, adı Celia olan hemşire kızın yüzünü gözünün önüne getiriyordu. Güneş ışığı kayanın yarığından içeri vurduğu anda görebildiği o yüzü.

Karşıya vardılar. Baştan aşağı yıkılmış bu mahalle, deniz kıyısındaki dik kayalıkları andırıyordu. Mehtapta yıkıntılar, parçalanmış kocaman bulutlar örneği sürekli şekil değiştiriyordu.

Lisa da o anda, sıkı sıkıya koluna yapışmasına rağmen yanındaki adamı düşünmüyordu. Az ötede, yıkıntıların arasında, küçücük bir ışık görünüyordu, dönmek zorunda olduğu caddedeki tek ışık. Eve dönüş yolundan, şimdi eve girmekten korktuğu kadar korkmuyordu. Küçücük ve dopdolu odadan, kırıcı sözlerden ve sorulan sorulardan... Akşamları Enders ailesindeki yaşam, evindeki ile karşılaştırıldığında çok renkliydi, kıvılcımlar saçıyordu.

Geçmişteki bir olayı anımsadı, ürperdi: Hava hücumunun sabahı idi. Gün daha yeni ışıyordu. Üzerinden dumanlar çıkan, sönmemiş yıkıntıları elleri ile karıştırıyorlar, molozları küreklerle kaldırıyorlardı. Oradan buradan tek tük inleme ve sızlama duyuluyordu. Büyükannesi yaşamındaki gibi şıktı, sadece ayakları yoktu. Büyükbabanın bıyıklı başı koltuğunun altındaydı. Baldızını parmağındaki yüzükten tanıdı. Annesi bugün de, her tarafı ezilmiş Singer dikiş makinesine bile öfkeleniyordu. Çünkü daha hiç kullanmadan harap olmuştu. Küçük bir salıncaklı atı, mezarda bulunmuş hazine gibi saklıyorlardı. Sahibi, en küçük kardeşi, o bombardımanda değil, Dresden'de bir çocuk nakliyatı sırasında ölmüştü.

Lisa geçmişteki tüm anılarını elinden geldiğince unutttu, onu bekleyenleri düşündü. O güne dek hiç rastlamamış olduğu, fakat

mutlaka rastlamak istediği insanları aklına getirdi. Başkasının ona hiç söylememiş olduğu, bir insanın bir başka insana söylerken hiç duymamış olduğu sözleri de düşündü. Böyle sözler artık günün birinde ona da söylenmeliydi. Yoksa yaşamda kalmasının bir anlamı olur muydu? Robert'in hiç konuşmadan, aklından başka şeyler geçirerek yanımda yürümesi, diye birden düşündü, benim geçmişimi anımsamam bile güzel şeyler...

Kolunu Robert'in kolundan çekti ve usulca: "Teşekkürler," dedi. "Hoşça kal!" Yıkıntılara doğru yürüdü.

Robert peşinden baktı, saçlarının uzaklaşan parlaklığına. Yüzünü bir daha görmek istedi, yakından. Sanki uzun zamandır birbirlerini görmemiş gibi bir duygu uyandı içinde. Heyecanla seslendi: "Lisa!" Kız durdu, arkasına döndü. Robert ona doğru yürüdü. "Niçin böyle kaçtın?" diye Robert sordu. "Bir şey yapalım ister misin? Oturup, bir içki falan..."

Lisa hiç kıpırdamadan olduğu yerde durdu, Robert'in yanına gelmesini bekledi. Saçları rüzgarda dalgalanıyordu. Yüzü karanlıkta beyazdı, sade ve güzeldi. Robert şaşırmış gibi baktı.

"Tabii isterdim," dedi Lisa, "fakat eve gitmeliyim, bekliyorlar." Robert kızın yüzüne bakıyordu, elleri pantalonun cebinde. Ona şöyle dokunmak aklına gelmiyordu. Lisa devam etti: "Seninle sinemaya gitmek isterdi canım," dedi. "Neustadt'taki sinemada oynayan filmi gördün mü? 'Aramızdaki Katiller'... Yarın gidelim mi?" Robert bir an düşündü. "Yarın olmaz," diye konuştu. "Niçin olmaz?" – "Yarın çıraklarla buluşacağım. Bana yeni atölyelerini göstermek istiyorlar..." – "Bunu başka bir güne erteleyemez misin?" – "Hayır," dedi Robert düşündü: Belki başka bir gün olabilir? Erteleyebiliriz. Lisa: "Yazık," diye konuştu.

Elini uzattı, vedalaşmak için ve: "Belki pazar günü olur... Canın çekerse gel beni al," dedi.

Eve döndüğünde erkekler: "Hayrola, ne çabuk döndün?" diye biraz alaylı konuştular. Gerhard gözlerini ona dikmişti. Ella gülümseyerek sordu: "Nasıl geçti?" – "Nasıl olsundu ki? Köprüden aşağı yuvarlanmadı."

4

Ormanın son ağaçlarını gökyüzünün bulutlarından ayırt edemeyecek kadar kararmıştı hava. Odadaki tek ışık radyodan geliyordu. Duvarların ardında, oldukça uzaklarda eğitilmiş çocuk sesleri şarkılar söylüyordu.

Başkan Wilhelm Pieck, göreve başlama konuşmasını yapıyordu. Alman Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştu.

... kendilerini umutsuzluğa kaptırmamış olanlar, işçi sınıfının en mükemmel temsilcileriydi... Kelimenin tam anlamıyla hiç karşılık beklemeden, çıplak elleri ile moloz yığınlarını kaldıranlar...

Odanın duvarları arkasından duyulan vızıltılar tıpkı bir arı kovanında olduğu gibi hiç susmuyordu. Sessizliği daha da sessizleştiriyordu. Okul yöneticisi başını radyoya dayadı. Düğmesini çevirip, ses ayarını yaptı.... Almanya'nın kalkınması ve tekrar birleşmesinin garantisi olan bu insanlar...

Birden radyoda cızırtılar başladı. Sözlerin bir kısmı anlaşılmadı.

... Almanya'nın bir bölümü yeni bir savaşta istila mı edilsin... Fakat Batı'lı istilacıların istemi ile yapacağı arasında fark var... en iyilerimizin çalışması ve Sovyetler Birliği sayesinde ilk adımlarımızı atıyoruz... ispatlayalım kendimize bu görevin altından kalkabileceğimizi...

Okul yöneticisi yazı masasından kanapeye yürüdü. Durdu. Kollarını iki yana açtı, dikkatle gerindi, sanki yüreği ona teslim edilmiş kırılacak bir eşya idi, uzun bir yolculuk sonunda kazasız belasız hedefe ulaştırması gerekiyordu.

Ölümden korkmuyordu. On beş yıl kadar önceki sorgulamalarda bu duyguyu yitirmişti. Tutuklandığında korkmuştu. Fakat sonra ağzından ifadesini almaya başladıklarında, ruhunda tahrip edilmesi imkansız, yepyeni bir şey keşfetmişti. Onu sorgulayanlar çılgına dönmüştü. Soru, dayak, soru, dayak... yıkılmamıştı.

Başını çevirdi, pencereden dışarı baktı. Oda ovada kayıyor gibiydi. Yoksa ova mı, pencereden içeri odaya doluyordu? Nasıl da ağırbaşlıydı ova şu Ekim ayında, ve acımasız çıplak!

Thomas iki yıl kadar önce buraya getirildiğinde şu kanapede oturmuştu. Greilsheim'daki nefret ettiği binaya geri getirmişler-

di. Okul yöneticisi de, önce çocuğun suratına bakmış, sonra da masasında duran listeye bir göz atmıştı. Nazi müdürü kaçarken listeleri dolabında bırakmıştı. Yüz kadar çocuk savaş sonrasında her yana dağılmıştı. İçlerinden bazıları hâlâ uyuz ev kedileri örneği şaşkın ve bir deri bir kemik yıkıntılar ve molozlar arasında dolaşıp duruyordu.

Nazi müdürün yerine Waldstein'ı göreve getirmişlerdi. Birkaç oda ile bazı eşyalar bombardımanlardan ve yangınlardan kurtulmuştu. Bina, Greilsheim ve Velgen vatandaşlarının ve işgal ordusu askerlerinin yardımıyla kısa sürede tamir edilmişti.

Kanapede oturan Thomas'ın ağlamaktan gözleri yapış yapıştı. Görse de, ne olurdu. Şimdi kapıdaki tabelada Horst Wessel yerine Ostrowski yazdığını görmesinin çocuğa bir yararı olmazdı ki. Belki tutuklu yattığım hapisanede, diye Waldstein düşündü, günün birinde babası ile karşılaşmıştım. Belki de bana şikayette bulunmuş olan tutuklu onun babası idi: Çocuğuma ne olduğunu bir öğrenebilseydim... Şimdi öğretenler bizleriz, cumhuriyetimiz de kuruldu.

Dün gece öğretmen Elisabeth Winkler onu yataktan kaldırmıştı. Bu kadın en büyük yardımcısı idi. Kocasının kaçtığını, giderken de çocuğunu yanına aldığını anlatmıştı. Hemen peşlerinden gitmeliydi. Adam Berlin'e kaçmıştı. Berlin'den de Batı Almanya'ya gittiklerini öğrenmişti.

Winkler bu adamı sevmiyordu. Her ikisi de savaşın hemen ardından evliliğe sığınmıştı. Adam son zamanlarda Batı'daki ailesinin yanına dönmek, bankadaki eski görevinde çalışmak istediğini söyleyip durmuştu. Kadın yeni öğretmen kurslarına katılmıştı, şu sıralarda da ikinci sınava hazırlanmaktaydı. Kocasına da yeni bir mesleğe atılmasını söylemişti. Çocuklarına Greilsheim'daki ablası bakmaktaydı. Dün sabah boş yatağında bir mektup bulmuştu: Almanya artık bölündü. Çocuğumu aldım, öteki tarafa götürüyorum...

Waldstein kadına, eğer şimdi aniden çekip giderse buradaki çocukları tek başlarına bırakacağını söylemişti. Kadın da: "Onlar yabancı annelerin çocuğu," demişti. "Ben kendi çocuğuma daha çok bağlıyım." Waldstein bu küstah yanıta şaşırmıştı. Eli-

sabeth Winkler de ağzından çıkan bu sözlerle irkilmiş, hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı.

Kadın okulu terk edip gittikten sonra elinde güvenebileceği, iyi çalışan pek öğretmen kalmamıştı. İki, belki de üç. Daha fazlası yoktu. Bazıları çok yumuşaktı, bazıları ise çok sert. Sabır ise, bu iki özelliğin birleşimi demekti. Ödün verirken, kararlılığını yitirmemekti.

Şimdi çocuğunun peşinden giden genç Winkler, çok şeyi diğerlerinden daha iyi kavramıştı. Greilsheim'dan ilk kaçışından sonra Thomas'ı geri getirmeyi başaran bu kadın olmuştu. Thomas ona sanki annesiymiş gibi bağlanmıştı. Naziler, babasının tutuklanmasından sonra velâyetini gerçek annesinden almışlardı. Bir kampa yollanmış olan kadın kayıplara karışmış, belki de çoktan ölmüştü. Thomas sonra Berlin'deki Wilhelmine Obst'un yanına sığınmıştı. Thomas'ın anneden yana şansı yoktu.

Şimdi Waldstein'ın, çekip giden Winkler'e öfkelenmesinin nedeni, acaba kendi çocuğu olmaması mı idi? Bu Thomas, sanki kötüymüş gibi kendini iyiye karşı kapayan, üç kez okuldan kaçan, bazı şeyleri yavaş yavaş da olsa, daha yeni anlamaya başlayan bu çocuktu onun oğlu.

Ona çok bağlanmamam gerek. Onu yeğlemem de doğru olmaz. Savaş sırasında bir tutuklu kampından bir başkasına götürüldüğü günü anımsadı aniden. Yanına sokulan bir tutuklu, eski öğrencisi Robert Lohse'den ona selam getirdiğini söylemişti. Bu selam o dört tekerlekli hapishanesinde Waldstein'a bir mucize gibi gelmişti.

Kızıl Ordu'nun askerleri Waldstein'ı toplama kampından sedye üzerinde çıkardıklarında –özgürlüğüne kavuştuğu gün– birden gücüne yeniden kavuştuğunu sanmıştı. Bu okulun yönetiminin de geçici olduğunu, onu daha başka, zor görevlerin beklediğini sanmıştı. Şimdi ise, düşündü, burayı yönettiğim için mutluyum. Hastayım ve gücüm yerinde değil, benden daha iyi yöneticiler de var.

Burnuna pasta kokuları geldi. Ayağa kalktı, okuldaki törenin hazırlığını yapmalıydı. Konuşmamı pek uzatmayacağım, diye bir an düşündü. Mutlaka, 'inşallah moruk yakında görevini devreder,' diye düşünen bir sürü meslektaşım vardır. Bazıları da, ben çoktan toprağın altına girdikten sonra düşünecektir: Bir

öğretmeniniz vardı, derdi ki bize, bir ev yapalım kendimize, bu evin içinde ne üşüyeceğiz, ne de aç kalacağız, doğru dürüst şeyler de öğreneceğiz...

Pencerenin yanına gitti. Yattığı yerden yıldız sandığı küçük ışığın hat bekçisinin kulübesinde yandığını gördü. Gökyüzü ile ova kaynaşmamıştı, birbirlerinden ayrılmışlardı, iki ayrı karanlığa, biri hafif, öteki ağır.

Kapı vuruldu. O saatte dinlenmeye çekildiğini herkes biliyordu. Seslendi: "Ne var?"

Kapıyı açtı. "Afedersin," dedi Thomas. Fakat eşikten içeri adımını atar atmaz da çekinmesine gerek olmadığını sezdi.

Waldstein ışığı yaktı. Thomas'ın geldiğine sevinmişti. Herhalde Elisabeth Winkler'in gitmiş olduğunu öğrendi, diye düşündü.

Thomas konuştu: "Kowalzcik bana: 'Hemen Waldstein'a git, konuş onunla, geç kalma!' dedi."

Bu adı duyan Waldstein dikkat kesildi. Kowalczik fena adam değildi. Velgen'de demirci dükkanı vardı. En son kaçışının ardından Thomas oraya sığınmıştı. Kowalczik de ona dükkanında iş vermişti. Genç çocuk, bu defa başardım, diye düşünmüştü. Kowalczik onu çok çalıştırmış, onu beslemişti de, tabii Waldstein'ın onayı ile. Aralarındaki anlaşmaya göre Thomas bu yıl çıraklık eğitimi alacaktı.

"Radyoda söylenenleri duydun mu?" diye Thomas sordu. "Kowalczik dedi ki: 'Sen önemli yere gitmelisin, hem de çok çabuk.'"

Waldstein'ın sustuğunu görünce devam etti: "Kossin'deki fabrikaya. Orası Kowalczik'in demirci dükkanından çok daha başka bir yer!"

"Oraya her zaman gidebilirsin," diye Waldstein konuştu. "Onunla, önce çıraklık eğitimini bitirmeni kararlaştırmıştık."

Thomas heyecanla: "Fakat oraya gitmemi söyleyen Kowalczik!" diye sesini yükseltti. "Ben oraya gidebilirim, eğer sen yardım edersen! Oradan gelmiş olan bir adam geçenlerde Velgen'deydi. Bize bir gazete kupürü göstermiş, orada ne yapıldığını anlatmıştı. Fabrikanın çıraklık eğitim okulu da varmış. Adam bana demişti ki: 'Senin gibilerini istiyoruz.' Haydi, hemen oraya mektup yaz!"

Waldstein, ayrılmalarının Thomas'dan çok, kendisi için zor olacağını hissetti.

Kısa süre sonra da, Kossin fabrikasının çıraklık eğitimi bölümüne bir mektup yolladı. Greilsheim'daki Ostrowski yatılı okulu yöneticisi olarak öğrencisi Thomas Helger'i almalarını rica etti. Thomas Helger'in Kossin'deki yoldaşların yardımı ile iyi bir işçi ve iyi bir yoldaş olacağına inandığını da belirtti.

5

Herbert Melzer'in yeğeni Joachim Schneider sınıfta kalmıştı. Bunu beklemiyor değillerdi. Aynı günlerde yaşlı Melzer'in bir süredir korkunuş olduğu şey de başına gelmişti: İşten çıkarılmıştı.

Hadersfeld ile Rödersheim arasında, nehir kıyısında yeni bir fabrika kurulmuştu. Kent dışındaki eski, büyük bir bölümü yıkılmış fabrikanın kalıntıları kısa sürede kaldırılmıştı. Burası madeni plaka yapımının yanı sıra özellikle değişik çelik ürünleriyle de ünlenmişti. Yeni ve daha büyük Bentheim kuruluşunda da aynı şeyler üretileceği gibi, çelik dökümü de yapılacaktı. Onlarca yıldır, en az iki nesil boyunca önemini yitirmiş olan merkez fabrika, yine kuruluş yıllarındaki önemini kazanacak, hatta eskisinden de güçlenecekti. Ren-Main bölgesindeki, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Bentheim adına ağırlıklarını koymuş olan, fakat İkinci Dünya Savaşı'nın ardından değişik şirketler oluşturularak değişik adlar alan fabrikalara ne olacaktı, bundan kimse söz etmiyordu.

Yaşlı Melzer, güç ve yüceliğin onun çalıştığı şirkete yine geri dönmüş olduğunu hissetmişti. Ancak burada her şey toptan değişirken de, onun işine son verilmişti. Yüreği sızlamıştı. Arada sırada elektirikli tramvaya binip, kent dışındaki yeni inşaat alanına gidiyordu. Yapılanlara bakıyor, işçilerle çene çalıyordu. Eve döndüğünde, yapmış olduğu gezintide neler görmüş olduğunu gizleyemiyor, yemek masasında anlatıyordu. İnşaat hızla ilerliyordu. En son gidişinde fabrikanın kente bakan cephesine duvar çekmeye başladıklarını görmüştü. Duvarın ardında kocaman vinçler ve kepçeler yükseliyordu. Bir başka gelişinde de, büyük kapının kapatılmış olduğunu görmüştü. İnşaat alanına girmek keskinlikle yasaktı.

Çok üzülmüştü. Onu Bentheim kuruluşuna bağlayan, bir türlü açıklığa kavuşmadığı için de üzen başka bir şey daha vardı. Emekliliği. Weimar Cumhuriyeti dönemindeki işsizlik yıllarının ardından 1934 yılında yeni bir iş sözleşmesiyle belirlenmiş ve 1941'de de bu sözleşme uzatılmıştı. İşten çıkarmadan önce de şirketten prim vermişlerdi. Bentheim kuruluşundaki ellinci yılı ve çizim bürosundaki başarılı çalışmaları nedeniyle bir de takdirname almıştı. Yaşlı Melzer sevincinden titremiş, teşekkür ederken kekelemişti. Takdirnameyi evinin salonuna asmıştı.

Gerda Schneider oturma odasının bir köşesindeki bölmesinde, eve aldığı işleri yapmaya devam ediyordu. Son zamanlarda, bu yıpratıcı bağımlılıktan yakında kurtulacağım, diye kendini teselli edip duruyordu. Bir zamanlar eşinin arkadaşı ve meslektaşı Mühendis Kampus, Nazi geçmişinden aklandığı için geçenlerde eski görevine dönmüştü. Bu yerinde bir karardı. Tanıdığı bütün ailelerin son haftalarda sözünü ettiği yeni kanunlar da, çok yakında Federal Meclis tarafından kabul edilecek ve yürürlüğe girecekti. Gerda Schneider de, eşinin iş sözleşmesi ve en son askeri rütbesi üzerinden hesaplanacak olan emeklilik maaşına hak kazanacaktı. Kendi kendine hesaplar yapıp duruyor, buna hakkı olduğuna inanıyordu.

O gün geldi mi de, hemen buradan taşınacaktı. Oğlu Jochem ile beraber kendilerinin olan bir evde yaşayacaklardı. Kızı Liesel Berlin'den gelince de –'hava köprüsü' sona ereli beri aylardır onu bekliyordu, kızı ise, sömestr bittikten sonra, diyordu– kanapede yatabilmesi için annesinden izin istemek zorunda kalmayacaktı. Kafasını en çok yoran ise, emekli maaşı gelecek mi, gelmeyecek mi, başka eve taşınacak mıyız, taşınmayacak mıyız sorunlarından önce, oğlu Jochem'in durumu idi. Sınıfta kalmış olması utanılacak bir durumdu. Başarılı olmuş olsaydı, çok yakında, babasının da hep arzulamış olduğu gibi liseye başlayacaktı. Jochem'in ise sınıf geçmemesi umurunda değildi. Amerika'ya yollamaları da pek bir şey değiştirmeyecekti. Yazdıkları mektuplara da oradaki akrabalar yanıt vermemişti.

Günün birinde en iyi arkadaşlarından Else Müller evlerine uğradı. Onun iyi bir önerisi vardı.

Kızlık adı Bender'di. Eskiden babasına 'eldivenci Bender' derlerdi. Adamın kent merkezinde eski, küçük, dışarıdan pek belli olmayan, fakat kâr getiren bir eldivenci dükkanı vardı. Sonra burası oğluna, Else'nin erkek kardeşi Melchior Bender'e kalmıştı.

Else arkadaşı Gerda ile odanın bir köşesine oturdu ve ona aklından geçen öneriyi anlattı. Jochem, kardeşi Melchior'un yanında çalışabilirdi. Bu onun için güvenilir bir iş yeriydi. Melchior, Nazi rejimi çöktüğünde asker değildi, o sıralar Hamburg'da yaşamaktaydı. Uzun boylu, güzel bir erkekti. Fakat sağlığı yerinde değildi. Bu eldivenci dükkanında hiç kimsenin gözüne çarpmamış, onu arayıp soran olmamıştı. Melchior unutulmuştu. İhbar eden de çıkmamıştı. Bu arada, o yıllarda hayatta olan babası da, oğlunun dosyasını 'aklatmıştı'.

Melchior bu dükkanda küf bağlamak istemiyordu. Ne de olsa yaşam aradan geçen yıllarda beklediği gibi değişmişti. Son zamanlarda eski dostlarını aramaya, onlarla bağlantı kurmaya başlamıştı. Babadan miras kalmış ve iyi kazanç getiren dükkanı satmak ya da üzerinde gözü olan yeğenlerinden birine bırakmak niyetinde değildi. Else, kardeşi Melchior'un şu sıralar dükkana güvenebileceği bir genç aramasının nedenini çok iyi anlıyordu. Bu genç kimi önemsiz işleri üzerinden alacağı gibi, eski dostlarından gelen mektupları, telefonları ya da onların ziyaretlerini anlayışla karşılayacak biri olmalıydı.

Else, yakın arkadaşı Gerda'ya, erkek kardeşinin işçi kurumunun yollayacağı bir çırak yerine dostunun oğluna iş vermesinin nedenlerinden çevresine söz etmemesini söyledi. Gerda Schneider kime söz edecekti ki? Anne ve babası çok yaşlanmıştı, çeneleri düşüktü. Jochem ise daha çok genç ve deneyimsizdi.

Jochem yeni yaşamına hiç isteksiz başladı. Şefi ona ilk gün sigara uzattı, başını okşadı, gülümseyerek işiyle ilgili bazı şeyler anlattı. Jochem ise hiç sesini çıkarmadan, biraz utangaç, onu dinledi.

İşe başlayalı birkaç gün olmuştu ki, okul arkadaşı Alfred'in annesi, Bayan Langenhan dükkana girdi. Jochem kadını görünce ne yapacağını bilemedi. "Sen şimdi burada mısın?" diye Langenhan şaşkın sordu. Fakat üzerinde pek durmadı, eldivenlerle ilgilendi.

Alfred okuldaki en başarılı öğrencilerden biriydi. O okumaya devam ediyordu. Bitirince de yükseköğrenim görecek, babası gibi doktor olacak. Ben ise burada tezgah arkasında duruyorum.

Bir zamanlar kene gibi birbirlerine yapışmış olan delikanlılar arasındaki dostluk artık parçalanmıştı. Horst da günün birinde ortadan kaybolmuştu. Çalışkandı, derslerinde başarılıydı. Yaşından büyük gösterirdi. Şu sıralar mutlaka Afrika'daki amcasının yanındaydı.

Gottfried sınıf geçmesine karşın okuldan ayrılmıştı. Babasının dükkanında ayakkabı satmak daha hoşuna gidiyordu. Jochem için eldiven satmakla ayakkabı satmak aynı şey olsa da, aralarında bir fark olmalıydı, çünkü Gottfried'le artık görüşmüyorlardı.

Alfred Langenhan'ı ziyarete gitmenin de artık bir anlamı yoktu. Jochem okuldayken birkaç kez Alfred'in getirdiği kitaplara bakmak istemiş, o ise kitabı hemen elinden almış, senin anlayacağın şey değil, demişti. – Bir defasında da, Alfred sınıfa yeni gelmiş bir öğrenci ile konuşurken kıskançlıkla kulak kabartmış, fakat hiçbir şey anlamamıştı. Sanki Çince konuşuyorlardı. Klaus'u da görmüştü bir kez. Mavi bir işçi tulumu vardı üzerinde. Çıraklık yaptığı fabrikadan çıkmış, eve dönüyordu. Konuşmuşlar, fakat bir daha da birbirlerini görmemişlerdi. O Klaus'u, Klaus da onu unutmuş gibiydi. Dünyayı hiç bu kadar boş, eldivencide çalışmaya başlayana kadar da kendini böylesine berbat hissetmişti. Dükkanı toplamıştı, vitrinden dışarı, yağmurdan ıslanmış, sakin, küçük alana bakıyordu. Ben niçin hep yalnızım?

Bay Bender'in seslendiğini duydu: "Joachim!" Dükkanın arka bölümündeki, avluya açılan küçük odada masasında oturmaktaydı. Ona sigara tuttu. Sonra dudaklarında hafif gülümseme bir an Jochem'e baktı ve: "Bugün müşteriler dükkana hücum etmiyor," dedi. "Biraz konuşacak zamanımız var sayılır. Söyleyin delikanlı, bana öyle geliyor ki, siz pek mutlu değilsiniz."

Jochem elinden geldiğince nedenini açıkladı. "Dinle beni şimdi dikkatle," diye Bender konuştu. "Senin babanla ben arkadaştık. İkimiz de Führer'e inanmıştık. Her türlü özveriye hazırdık. Tıpkı bir sürek avındaki gibi insanlık tarihinden gelip geçtik. Ne baban, ne de ben ötekinin arkasında kalmak istemiyordu. İkimiz

de karnımızdan yaralanmıştık. O öldü, zavallı baban. Şimdi sana söyleyeceklerimi duyabilseydi hemen kabul ederdi.

"Mutlu değilsiniz, bu belli oluyor. Yaptığınız işten memnun değilsiniz. Eldiven sattığınız için utanıyorsunuz.

"Ben de tiksinirdim babamın bu dükkanından, eldivenlerinden! Nasıl olmuştu da benim gibi bir delikanlı ondan doğmuştu, bir eldivenciden! Doğa burada bir hata yapmıştı. Gençliğimde hep böyle düşünürdüm.

"Sonra her şey çökmeye başladı. İşte o günlerde bu küçük dükkanın nasıl özlemini çekmiş olduğumu anlatamam. Uslu uslu burada babama yardım etmiş, zor günlerimi böyle atlatmıştım.

"Arada sırada eski dostlarım uğruyor dükkana. Sanıyorlar ki ben çok mutsuzum, burada da canım sıkılıyor. Bana bir sürü şey öneriyorlar: Askeri kurslar, gizli servislerde görevler ve daha bir sürü güvenilmeyecek iş. Canları istiyorsa böyle şeyleri kendileri yapsın. Buradan kazancım çok fazla değilse de, bana yetiyor. Bir süre daha bekleyebilirim. Sabırlı olmak gerek. Bu küçük iş şimdilik hoşuma gidiyor. Onu bırakmam için güvenilir ve büyük bir teklif gelmeli.

"Joachim, burada maceralar ve kahramanlıklar yaşamıyorsunuz diye lütfen sabırsızlanmayın. Siz daha çok gençsiniz, sizin de zamanınız gelecek! Bugün başınızdan geçenlere hazırlık dönemi gözüyle bakın.

"Dükkan kapısının çıngırağı çaldı mı, hemen koşun! Çabucak düşünün: Bu müşteri ne istiyor, nasıl memnun edebilirim onu? Şaşırtayım, yoksa aldatayım mı? Buradaki tüm işinizi büyük ve gizli bir hazırlık olarak kabul edin. Fakat en önemlisi, çalışırken mutlu olmanız. Müşteri yüzünüzde hüzün gördü mü bir daha uğramaz."

Ayağa kalktı ve güldü. "Bu bir sohbet değildi, bu bir konferanstı," dedi.

Jochem, şefinin ona anlatmak istediklerini pek kavramamıştı, fakat yine de aradan geçen günlerde onu beğenmeye başlamıştı. Adam arada sırada espriler yapıyor, müşterileri taklit ediyordu. Bir defasında ona bir tiyatro bileti hediye etti, bir başka kez piyango bileti verdi. Jochem'e elli Mark ikramiye çıktı.

Eski dostlarının Bender'i ziyarete gelmesine Jochem artık şaşırmıyordu. Yanından geçerlerken ona göz kırpıyor, güvendiklerini belli etmek için de saçlarını okşuyor ve hep birlikte avluya açılan arka odaya kapanıyorlardı. Ertesi sabah oda hâlâ sigara ve içki kokuyorsa tartışmalar uzun sürmüş demekti. Jochem, ilk günlerde tuhaf bulduğu bu misafirlere zamanla alışmış, hatta onları müşterilerden daha kendine yakın görmeye başlamıştı.

Bir sabah Bender eldiven dükkanın kapısında bir otomobil durdu. Jochem artık şık ve güzel giyimli bayanları, süslenip püslenmişlerden ayırt etmesini öğrenmişti. Şimdi otomobilden inip dükkana girmekte olan bayanın, sadece kafasından geçirdiği şeyi alacağı belliydi. Görünümü, sağlıklı ve güçlü bir köylü kadınını andırıyordu. Ağzı iri, kırmızı dudakları dolgundu. Kahverengi gözleri ile Jochem'e dostça gülümsedi.

Jochem raflardan aldığı çeşitli renklerdeki eldivenleri eline giydirirken çok dikkat ediyordu. Kadın gride karar kıldı. Fakat istediği tam ton da yoktu.

Melchior Bender arka odadan seslendi: "Belki yeni gelen pakette vardır!" Sonra ön tarafa geldi, tezgahta durdu. Onu gören kadın dehşetle irkildi. Bender ise gülümseyerek: "Bu ne büyük bir sevinç ve şeref!" dedi. "Size nasıl yardımcı olabilirim?" – "Çok teşekkür ederim," dedi kadın ve arkasını döndü. "Benim aradığım sizde yok." Kapıya doğru yürüdü. Bender: "Var, hemen çıkaracağım!" diye arkasından gülümseyerek seslendi.

Joachim şefinden özür dilermiş gibi: "Yeni gelmiş olan paketler henüz açılmamıştı," diye mırıldandı. "Suç bende değil..."

Bender başını salladı, hâlâ gülümsüyordu. "Hayır, oğlum," dedi. "Suç sizde değil. Biliyor musunuz, bu kadın kimdi? Bayan Bentheim. Babanız Bentheim'ın yanında mühendisti. Bu gelini, adı Nora. Kocası, Bentheim'ın oğlu ve mirasçısı. Hiç Castricius adını duydunuz mu? Bu kadının babası." Gözlerindeki alaylı gülümsemenin yerini normal gülümseme aldı. "Tanrım, kadın beni görünce nasıl da irkildi! Karşısında eldivenci Bender olarak duruyordum! Eskiden ise, kara üniforma içinde, yaşamla ölüme karar veren biri olarak gördüğünde hiç böyle irkilmezdi..." Jochem onu dinledi, ne diyeceğini bilemedi. Bender ne demek istemişti, anlamamıştı.

"Kaldırın şunları raflara!" diye konuştu Bender birden, sanki emir verir gibi.

Bayan Helferich, Taunus'taki villanın kapısını kilitledi. Efendisi, ticari müşavir Bay Castricius, o kışın birkaç ayını, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ilk kışı idi, Ren nehri kıyısındaki villasında geçirmeye niyetliydi. Olup bitenleri yakından izlemek istiyordu.

Castricius bazı ziyaretçiler de bekliyordu. Truman Ekim ayında, Avrupa ve Asya'da onunla pakt yapmış ülkelere silahlanma harcamalarında kullanmaları için bir buçuk milyar dolarlık yardım kararı almıştı. Dünyadaki bu gelişme, Castricius için yaşamının son yıllarında büyük ve heyecan verici bir beklentiydi. Dostu Spranger'e de söylemişti, daha sonra olacaklar umurumda değil, demişti. –Fransa'dan Schuman ile ABD'den Harriman beklenen misafirlerden sadece ikisiydi. Castricius Helferich'in hünerlerine çok güveniyordu. Torununu da annesinin yanına yollamıştı.

Helferich'in ısrarına –"Senden başkasına güvenilmez"– dayanamayan Binzheim'lı Susi de çocuğunu annesine bırakmış, küçük Waltraud Bentheim'ı, Hadersfeld'e götürmeyi kabul etmişti.

Rezervasyonu önceden yapılmış kompartıman çok sıcaktı. Susi, küçük kız uyumadan önce üzerindeki kat kat giysileri çıkardı. Sonra da örgüsünü eline aldı, rahatına baktı.

Nora Castricius mutlaka –Susi nedense Bentheim adına bir türlü alışamamıştı– ailesine götürmesi için bir sürü şey hediye verirdi. Nora doğup büyüdüğü yerlerden gelen birini gördü mü, çok sevinirdi. Susi yaşamından memnundu. Babası, kocası ve erkek kardeşi şimdi Haenisch fabrikasında çalışmaktaydı. Burada, eskiden Bentheim'ın birçok fabrikasında yapılmış olan ince madeni plakalar, boru ve benzeri şeyler imal edilmekteydi.

Susi'nin ailesinin durumu oldukça iyi sayılırdı. Ekip biçtikleri ufak bir arazileri vardı, domuzları ve çeşitli kümes hayvanları da. – Şimdi ülkeyi yenileri yönetiyordu. Buna sevinenler vardı, öfkelenenler de. Susi için kimin yönettiği önemli değildi, yeter ki savaş olmasındı. Eline geçen para fazla değildi, fakat o idare et-

mesini beceriyordu. Hannes ile Gustav şikayetçiydi, Susi ise yeterli buluyordu. Yakasının iki ucu her zaman bir araya geliyordu ve o bundan gurur duyuyordu.

Savaş yılları yine de çok zor geçmişti. Evler ve insanlar yanmıştı. Büyük hava bombardımanında ormandaki kayın ağaçları bile kül olmuştu. Bugün Landenburg tepesindeki kellik o yangından kalmıştı. Yıllarca altın sarısı yerine kömür karası bir tepe. Sonra yavaş yavaş çimen kaplamıştı. Şimdi yemyeşildi Landenburg. Dallarında binlerce kuş, asırlık o dev kayın ağaçları ise bir daha yetişmeyecekti.

Hannes ile Gustav sapasağlam ve mutlu dönmüştü. Savaş yıllarında hep yüreği sızlayarak onlardan haber bekleyip durmuştu. Birinden mektup geldi mi, ötekinden ses seda çıkmazdı. Sanki aralarında anlaşmışlardı. Susi kocasına olduğu kadar kardeşine de bağlıydı. İki erkek cepheye gitmeden önce sık sık tartışırdı. Şimdi, savaşın ardından, anlaşamadıkları konular daha da artmıştı. Gustav, Rus tüm Almanyayı almak istemişti, hatta elinden gelseydi tüm dünyayı, derdi. – Hannes ise, hayır, tam tersine, derdi, tüm dünyaya el koymak, ondan kazanmak isteyen Amerikalı. Almanya'yı ikiye bölen de.

Böylesine aç insanlar var mı? diye Susi düşündü. Ticari müşavir Castricius da yaşına göre oldukça iştahlı biri sayılır. Aile fertlerinin eli açıktır. Susi, Helferich'in yanlarına vermiş olduğu yemek paketini fileden aldı, açtı.

Yemeğini yerken trenin penceresinden dışarısını seyretti. Bu güzel nehir Main mıydı? Ova gerilerde kalıyor, trenimiz yükseliyor. Nehiri şimdi yukarıdan görüyoruz. Altın renginde bir yılan gibi kıvrılıyor. Savaş buradaki kenti de çok ısırmış. Kilise kulesi ile fabrika bacasından fazla bir şey kalmamış geriye. Bacadan yine duman çıkıyor. Tren duruyor. Peronda insanlar koşuşturuyor. Trenden iniyorlar, trene biniyorlar. Susi aniden kalabalığın içinde bir tanıdığını görüyor. Bornlu Anton'u, Kambur Ursel'in oğlunu. Nereye yolculuk yapıyor? Acaba öteki trenden mi indi? Burada aktarma mı yapacak? Nereden geliyor? – Pencereyi açıp, ona seslenemedi. Anton gözden kayboldu, geldiği gibi çabucak. –

Anton şimdi Hannes ve Gustav'la birlikte Haenisch'in fabri-

kasında çalışıyordu. Binzheim'daki Hummel'lere öyle eskisi gibi pek sık da uğramıyordu. Gustav geçenlerde, belki yakında şu çenesi düşük Paula ile evlenir, demişti. Hannes de, ilk aşkından kendini kurtarması çok uzun sürdü, demişti. –

Susi düşündü: Kurtulmak, ilk aşkından... Hannes'in bu sözlerini beğenmedi. Sanki Resi basit bir aşk macerasıydı. Kızcağız ölmüştü. Geçmiş bir kutu muydu, kapatacaksın, anahtarı çevirip kilitleyeceksin, ardından da unutacaksın. İstersen yıllar sonra, tabii anahtarı bulursan, yine açarsın.

Susi, kocası Gustav'ın, Spranger'le beraber Otto Bentheim'ın da eve gelmiş olduğunu, Anton'un yanında anlattığı için çok kızdığını anımsadı. Gustav'ın söylediğine göre Anton, fabrika Bentheim'ın olduğu günlerde Otto'nun Resi'yi polise şikayet ettiğinden emindi. Sonra da o yıllarda hep yaptıkları gibi pek araştırıp soruşturmadan kızcağız hapse atılmış, oradan oraya sürülmüş ve sonunda da bir yerde ölmüştü.

Otto Bentheim, Resi'yi şikayet etti, diye Susi düşündü, bu bir gerçek. Anton son zamanlarda sakinleşmiş gibiydi. Belki de yakında evlenecek. Fakat şu çenesi düşük Paula'dan başkasını da bulamadı mı kendine?

Yüzünü ekşitti. Kaşlarını çatmak istedi, nedense başaramadı. Evet, Otto Bentheim eşi kadar cana yakın birine benzemiyordu. Fakat ağırbaşlı ve sakin bir adamdı. Susi onun, bir zamanlar sürekli gaklamış kara bir ölüm kuşu olduğuna inanamıyordu. Hem şimdi her şey geçmişte kalmamış mıydı?

Her şey Susi'nin beklediği gibi oldu. Nora Bentheim ona bir hizmetçi gibi değil, gençlik arkadaşı gibi davrandı. Köyünden, babasının günlük yaşamından kimi şeyler anlatmasını istedi. Sonra geçmişteki bazı anılarından söz ettiler, kimi ortak şeylere gülüştüler. Bunlar o kadar gülünçtü ki, Susi bu kadının geçmişin karanlık olaylarının içinde olmuş olacağını düşünemiyordu.

Ev sahibini görmedi. Nora kocasının seyahate çıkmış olduğunu söyledi. Küçük evleri kentin oldukça dışında, bir ormanın kenarında idi. Kentteki villaları henüz tamir edilmemişti. Susi, Nora ve çocukları ile birlikte yemek yedi. Yabancı insanlarla hiç

böyle bir arada olmamıştı. Nora da, onu ayırmaya gerek yok, diye düşündü, yoksa şu sıralar ortalıkta dolaşan dedikodulara inanırdı. Sonra da gider, grev söylentileri, işçiler arasındaki huzursuzluklar ve Otto'nun sorunlarını köyündeki herkese anlatırdı.

Susi birkaç gün sonra yola koyuldu. Beklediği gibi Nora ona büyük bir paket giyilmiş elbiseler vermiş, yolluğunu da unutmamıştı.

Kentlerde ve köylerde eskiden olduğu gibi neşeli ve renkli kutlanmayan karnaval sırasında Bornlu Anton'a rastladı. Onu tren istasyonunda görmüş olduğunu söyledi ve orada ne yaptığını sordu. Anton ise başını salladı: "Beni bir başkasına benzetmiş olacaksın," yanıtını verdi.

Evlenmemişti. Belki de Paula ile doğru dürüst bir şey yoktu aralarında. Böyle dedikodular kolay yayılırdı.

O karnaval gecesinde bir meyhaneden ötekine gitmişlerdi. Bir sürü maske, kağıttan zilli külahlar, taçlar ve boneler, kırmızı burunlar ve fil hortumları arasından aniden Anton çıkıvermişti. Sarhoştu, zor yürüyordu. Suratı, sanki tebeşirle boyanmış gibi beyaz idi.

Susi'nin haftalar önce trenin buğulanmış penceresinden gördüğü adam Anton idi. Fakat şimdi niçin böyle kaçamak yanıt veriyordu? Susi onu görmüş olduğuna çok emindi.

Susi'nin Bentheim ailesinin çocuğunu Hadersfeld'e götürdüğü haftada, Anton da oraya gitmişti. Annesi Kambur Ursel'in evinde kulağına gelen bir konuşma bu yolculuğa neden olmuştu. Birkaç kadın oturmuş, dedikodu yapmıştı. Susi şu Helferich'in eteğinden ayrılmıyor, yağcılık yapıyor, şimdi de Bentheim'lara gidecek, mutlaka yine bir sürü paketle geri döner...

Çenesi düşük Paula da geri kalır mıydı? Erkekler de söylüyor, Bentheim denen ayaktakımından kurtulduk, fakat Otto Bentheim şimdi başka yerde insanları hırpalayıp duruyor, şu yeni patron Haenisch de bakalım başımıza ne çoraplar örecek, göreceğiz. Ona fabrikayı veren Amerikalılar, cebine de dolarları doldurdular. Acaba Bentheim şimdi öfkeli mi? Olabilir, olmayabilir de.

Höchst'deki avukat Karlebach'ın kapısında Haenisch'in otomobilinin yanında Bentheim'ın da otomobili durmuştu. Aralarında yazılı sözleşme yapmış olduklarını, arada sırada Ha-

enisch'in şoförlüğünü yapan Christian anlatmıştı. Saatler sonra Otto Bentheim ile Felix Haenisch avukat yazıhanesinden kol kola dışarı çıktıktığında, aralarındaki düşmanlık, diye anlatmıştı Christian, Bentheim'ı Hadersfeld'ten getirmiş olan şoför Franz ile kendisi arasındaki düşmanlıktan daha fazla değildi. Bu Franz, Binzheimlı idi. Bentheim'lar Hadersfeld'e taşınırlarken onu da beraberlerinde götürmüştü.

Otto Bentheim'ın Felix Haenisch ile arası iyi de olsa, kötü de olsa, Anton'un hiç umurunda değildi. Christian ile Franz'ın arasının nasıl olduğu da önemsizdi. Onun kafası bambaşka düşüncelerle doluydu. Otto Bentheim artık Hadersfeld'e yerleşmişti.

Anton sessiz, pek kimseyle konuşmadan yaşamına devam ediyor, işine gidip geliyor. Günleri hep aynı geçiyordu, tekdüze. Zaman rüzgar gibi mi geçip gidiyordu, yoksa olduğu yerde duruyor muydu, farkında değildi. Eline de ona yetecek kadar para geçiyordu, pek fazla harcamıyordu. Son günlerde iki kez Paula ile buluşmuştu. O da, kadın gelip aldığı için. Yoksa evde oturmaya devam ederdi. Paula bir akşam kapısını çalmış ve ağzına geleni söylemişti: "Sen bana baksana Anton," demişti, "karar verme zamanın geldi. Ömür boyu bekar kalacak değilsin ya!"

Anton sesini çıkarmayınca da devam etmişti: "Sen eskiden böyle değildin. Şimdi karda bir keşiş gibi ortada dolaşıyorsun, Resi'ye ne bundan! Ona artık faydası yok ki. O kurtuldu, çoktan cennette."

Sonra, başlamıştı Frankfurtlu eniştesinin bir iş arkadaşının başından geçenleri anlatmaya. Anlattıklarının Resi ile ne ilgisi vardı, Anton kavramamıştı. Belki de gevezeliğinden anlatmıştı. Adam Ruslar'a karşı olduğu ve özgürlüğü sevdiği için Doğu'dan Batı'ya kaçmıştı. Savaşın son ayında, SS subaylarının denetiminde giden bir esir treni görmüştü. Tren kadınlarla doluydu, sadece kadınlar vardı vagonlarda. Rus cephesi ile müttefiklerin arasında kalan dar bölgede ilerlemekteydi. Ne trende, ne de durdukları bir köyde yiyecek tek dilim ekmek yoktu. Karayolu kapalıydı, tren de az sonra durmak zorunda kalmıştı. Askeri uçaklar demiryolunun üzerinde alçaktan uçmaya başlamıştı. Kadınlar hüngür hüngür ağlamaktaydı. Sonra üç subay, yanlarında timleri trene baskın yapmıştı.

Ardından da başka bir tim rayları bloke etmişti. Trendeki esirlerden sorumlu komutan yüzden fazla kadını aşağı indirmişti. Demiryolunun hemen kenarındaki tarlaya dizmiş, eteklerini başlarına geçirmelerini emretmişti. Kadınlar kurşunlandıkları o yerde hâlâ gömülü. Doğu Almanya'da bir tarlada.

Anton yine sesini çıkarmamıştı. Fakat kendi kendine sormuştu: Peki ama, Paula'nın tanıdığı bütün bunları nereden biliyordu? Yakındaki köyde mi yaşamıştı? Belki de esir trenine eşlik eden askerlerden biriydi? Doğu Almanya'daki o ölüler tarlasından niçin Batı'ya kaçmıştı? Anton sonunda konuşmuştu: "Fabrikadan dosdoğru Scharnhorst Caddesi'ne mi götürmüşlerdi?" diye sormuştu. "Resi mi? Hemen!" demişti Paula. Sonra da bildiği şeyleri yeniden anlatmıştı.

Tatile gelmiş olan Otto Bentheim, babasının fabrikasına uğramıştı. Aniden hiç hoşuna gitmeyen bir şey olmuş, bağırıp çağırmaya başlamıştı: "Atın bu karıyı dışarı!" Görenlerden birinin anlattığına göre, demişti Paula, Bentheim beş kadın işçiyi daha dışarı attırmıştı, bir başkası ise sadece Resi'nin atıldığını görmüştü. Ona sorulursa suçlu sadece Otto Bentheim değildi. Fabrika korumalarının, Scharnhorst Caddesi'ndeki Gestapo'nun, tabii Resi o esir treni ile nakledilmişse, tren komutanının, adamı zorlamış olan üç subayın da suçu vardı.

Köy papazı Anton'un içini neyin kemirdiğini biliyordu. Ne de olsa onu çocukluğundan bu yana tanıyordu. Arada sırada onu yüreklendirmek için kenara çeker konuşurdu. Kimi zaman yumuşak, kimi zaman da sert. İkaz ettiği veya avuttuğu da olurdu. "Tanrı bütün suçluları biliyor..." – Anton sadece birini tanıyordu. Onun da peşini bırakmayacaktı.

Paula, bir erkeğin hasretini çekiyordu. Anton ne yazık ki çoğu zaman dalgın ve içine kapanıktı, gözlerini bir noktaya dikip susuyordu. Paula'nın en son anlattıkları onu uyandırır, başka şeylere dikkatini çeker gibi olmuştu. Kadın Anton'da bir değişiklik sezmişti, onun ruhunda sönmek üzere olan bir şeyi galiba yeniden ateşlemişti.

Belki yaşlı papaz o günlerde yolda Anton'a rastlamış olsaydı,

ilk kez ruhunun derinliklerine inebilirdi. Fakat adamcağız o hafta ölüverdi. Bornlular da o günden sonra Binzheim'daki kiliseye gitmeye başladılar.

Anton'un annesi Kambur Ursel, Höchst-Griesheim'daki hastahanede yatıyordu. Böbrekleri işlevini yerine getirmiyordu. Kadınların en son dedikodu toplantısının ardından daha bir hafta geçmemişti.

Anton trene bindi ve Hadersfeld'e gitti. Kent savaşta büyük zarar görmüştü. Öğleden önceydi, istasyon oldukça kalabalıktı. Karşısına çıkanlara Otto Bentheim'ın evini sordu. Birçoğu omzunu silkti, bilmiyorum, dedi, bazıları sorusunu önemseden yanından gelip geçtiler. Anton telaşlanmadı, önemli değildi. Sonunda elinde torbalar taşıyan bir kadın daha çok torbalar taşıyan bir başka kadına dönüp: "Schumann Caddesi'nde oturmuyor mu?" dedi. Öteki kadının yanıtı: "Gördüm, yeni bir villa yaptırıyorlar," oldu.

Anton hiç zaman yitirmeden yola koyuldu. Schumann Caddesi'nde büyük moloz yığınlarının hâlâ durduğunu gördü. Bentheim ailesinin yeni evini çevreleyen tahta perdenin sağından solundan içeri baktı, dolandı durdu. Çatı çıkılmıştı, fakat henüz kapatılmamıştı.

Onu pek gözü tutmamış gibi izleyen inşaat bekçisini umursamadı bile. Adam da az sonra Anton'u buradaki işçilerden birine benzetti, dolanıp durmasına karışmadı. Belki çatıya bakmaya gelmişti ya da duvarların sıvasına, diye düşündü. Son günlerde bir sürü işçi gelip gitmeye başlamıştı. Anton adamdan Bay Bentheim'ın kent dışındaki evinde kaldığını öğrendi.

Anton'u orada genç, çenesi düşük bir hizmetkar karşıladı. (Nora Bentheim, Susi geldiğinde onu bu kızla yalnız bırakmamaya dikkat etmişti.) Kıza, efendisini nerede bulacağını sordu. Şu sıralar evde sadece hanımının kaldığını öğrendi. Bentheim'ın kentte olup olmadığını bilmiyordu genç hizmetkar. Eğer Hadersfeld'de ise mutlaka Rödersheimer Caddesi'ndeki fabrikasında bulabilirdi. Anton hemen geri döndü, kentin öteki ucuna gitti.

Fabrikanın çevresinde az önce villa inşaatında yaptığı gibi dolanamadı. Yüksek duvarların arkasından makine sesleri geli-

yordu. Görebildiği kadarıyla burada Haenisch fabrikasından çok daha büyük bir şey yapılmaktaydı. Ana kapıdaki tabelada "Bentheim Kuruluşu" yazısını okudu. Buraya girmesinin pek kolay olmadığını hemen anladı. Ne yapsam, diye düşünürken bir fabrika bekçisi yanına geldi. "Ne işiniz var burada?" dedi. Anton da: "Birisini bekliyorum," diye konuştu. Sesi usul, fakat kendinden emin çıkmıştı. Bekçi: "Burada durmayın," dedi. "Şurada, karşıda bekleyin."

Anton söyleneni yaptı. Karşıdaki küçük lokantaya oturdu. Bakışlarını fabrika girişine dikti. Çok yorgundu, üşüyordu da. Bir anda kafasında sanki bir şimşek çaktı. Tasarladığı planı uygulamasının ne kadar zor olduğunu kavradı. Otto Bentheim'ın şu kapıdan çıktığını görse, ona sokulup yakalaması mümkün değildi. Memleketinde ise bunu kolayca yapabilirdi. Örneğin, esir kampından döner dönmez Castricius'un evinde ya da Avukat Karlebach'ın Höchst'teki bürosunun çıkışında. Sanki bir fırsat kaçırmıştı. Anton'un öç alacağını fark etmiş olan Otto Bentheim da bir oraya, bir buraya kaçıp duruyordu! Bir çıkar yol bulmalıydı. Bu kente yerleşmek ve iş aramak pek zor olmasa gerekti.

Küçük lokanta dolmaya başladı. Anton önündeki kahveyi yudumladı, sandviçini ısırdı. Masasına başkaları da oturdu. Herkes heyecan içindeydi. Anton ise başı önünde düşünüp duruyor, konuşulanlara şöyle bir kulak kabartıyordu. Birisinin yüksek sesle: "Daha ilk günden bilmeliler, karşılarında kim var!" dediğini duydu. "Bundan haberleri var," diye bir başkası homurdandı. "Önemli olan bizim kimi karşımıza alacağımız!" – "Arkadaşım, geri geldiğimizde böyle olacağını sen bile ummuyordun, öyle değil mi?" – "Tepinmek, kayırmak, işten atmak... ne zaman canı çekerse..." Birden Otto Bentheim'ın adı geçti. Anton hemen başını kaldırdı, dikkat kesildi, huzursuzca sağına soluna bakındı. Fakat söylenenler bildiği şeylerdi. Tam anasının gözü bir herif! Nazi domuzu! Nasıl eski fabrikada havayı bozmuşsa, şimdi bu yeni Bentheim kuruluşunda da işçiler arasındaki havayı bozmak istiyor! Seçilmiş işçi temsilcisini elinden gelse hemen tutuklattırır! Onu işten atamadığı gibi para ödemek zorunda da! Öfkesinden çatlayacak!

Otto Bentheim'ın yeni fabrikasındaki yaşamını Anton da böyle gözünün önüne getirmişti. Fakat bunları duymak için de gelmemişti. Masada oturan işçilerden bazıları Zander adında birinden övgüyle söz ediyorlardı. Bu adam sağlamdı, ödün veren biri değildi. Fabrikada birkaç küçük uyarı grevi de yapılmıştı. Dolarlarla şişirilmiş efendilerin kafalarına girmeliydi, işçilere böyle küstahca davranılamazdı, onlar dolap beygiri değildi!

Anton yanındakine sordu: "Otto Bentheim fabrikada mı?" Birkaç kişi aynı anda yanıt verdi: "Aklı varsa Hadersfeld'de pek görünmez! Defolup gitti!" Nereye gitmiş olacağını ise kimse bilmiyordu.

Masada oturan bu yabancıyla pek ilgilenmediler. Adamcağız pek akıllı birine benzemiyordu, üstü başı da dökülüyordu. Anton dikkati çekmeden dışarı çıktı.

Nora Bentheim, oldukça soğukkanlı, kaynanasını dinliyordu. "Bak kızım, savaş yılları senin için kolay geçmemişti. Fakat sen de biliyorsun ki, zor yaşam biz kadınların alınyazısıdır. Kocalarınız sorumlu görevlerde, sürekli değişikliklere alışık olmalıyız."

Yaşlı Bayan Bentheim o sıralar dertliydi. Kocası önüne konan yemeği çabuk çabuk, hiç konuşmadan yiyiyordu. Hepsi de doktorunun önerdiği tatsız tuzsuz, hoşuna gitmeyen şeylerdi.

O gün de yemek masasında tek kelime bile konuşmamıştı. Akşamüstü çayında kadınlar aralarında sohbet ederlerken, öfkeyle söze karıştı: "Otto sözümona iki yıldır fabrikanın başında," diye homurdanır gibi konuştu. "Yerimi alsaydı beni çok mutlu ederdi. Bir an önce de köye taşınırdık." Yemeğini yemesi gibi konuşması da çabuk çabuktu. "Kimi konularda fena değil. Örneğin en son toplantıda, Spranger'in dediğine bakılırsa iyi bir izlenim bırakmış, görüşümüzü kabul ettirdi. Fakat bu başarısı sanırım başına vurdu. Senin Otto'n bence burnu büyük biri, çabuk da köpürüyor. İnsan haklı da olsa, kimi zaman sonuna kadar inat etmekten vazgeçmelidir." Karısı karşı çıkar gibi konuştu: "Onu haksız bulduğun yerlerde 'senin Otto'n' diyorsun. Onunla gururlandığın zaman ise oğlumuz 'benim Otto'm' oluyor!"

Yaşlı Bentheim konuşmasını sürdürdü: "Şimdi biz burada Londra, Brüksel ya Lüksemburg'da bir konferansta değiliz. Hadersfeld'in göbeğindeyiz, fabrikanın içindeyiz. Burada Otto'nun karşısındakiler, onunla aynı düzeyde, önemli kişiler değil, fabrikamızda çalışan basit insanlar. Fakat o, bu gibi insanlara nasıl davranması gerektiğini bir türlü öğrenemedi. Biz yenilgiye uğramış bir toplumuz. Senin Otto'n, af edersin bizim Otto'muz, şimdi burada öfkelendiği, bağırıp çağırdığında Amerikalılar seviniyor, diye düşünüyorsa müthiş yanılıyor. Hele bize kabul ettirilen bazı kararnameleri de umursamamaya kalkışırsa, durumumuzu daha da kötüleştirir. Ne grevlerin, ne de nümayişlerin altından kalkabiliriz. Fabrikamız ilk adımlarını her alanda başarıyla atmak zorunda. En iyisi onun bir süre ortadan kaybolması. Bu ne yazık ki, şu anda en uygun çözüm. Bazı şeylerin unutulmasını beklemek zorunda."

"Bu kadar kolay mı pes edeceksin?" diye Bayan Bentheim sordu. "Bu durumda, evet." Yüzü birden gerilmişti, sert bir ifade vardı. "İnsanlarımız şeflerine yine güvenmeli."

Bayan Bentheim: "Schumann Caddesi'ndeki o güzel ev!" dedi "Çocuklar ilkyazda oraya taşınmayı düşlüyordu..."

Nora, kaynanası ile kayınbabasının konuştuklarından rahatsız olmadı. Güzel eve de pek öyle sevinmiyordu. Babasının villası ya da çocukluğunun geçmiş olduğu büyük evin yanında orası hiçbir şeydi.

Castricius, babası, espriler yaptığında Bentheim'lar kızardı. Şimdi Bentheim'ın söylemiş olduklarını duysaydı, kimbilir ne derdi, duymak isterdim. Fakat babası bu durumlara düşmemişti. Fabrika müdürü falan olmamıştı. Ona önerdiklerinde de: "Çocuklar, beni böyle şeylere bulaştırmayın," demişti. "Ben sahneye çıkacak adam değilim. En iyisi geride kalayım, görünmeyeyim. Hem artık yaşlandım. Bu gibi şeyleri siz yapın. Ben sizlerle mutlu oluyorum."

Otto yakışıklıdır, diye, Nora düşündü. Brüksel ve Paris'te kadınlar mutlaka peşinden gitmiştir. Öyle pek düşledikleri gibi de değildir ya... Çoğu zaman artık üniforma taşımadığını unutur. Fakat işçilerine bağırıp çağırmakla eski günlere döndüğünü sanır.

Melchior Bender ise bambaşka biriydi. Onunla tekrar karşılaştıktan sonra Hadersfeld, Nora'nın hoşuna gitmemeye başlamıştı. Bender'i tekrar görmekten çekinmemeliydi. Burası milyonluk bir kent değildi, fakat yine de, savaş sonrası oluşmuş çevrelerin birbirlerine dokunmadan yaşayabileceği kadar büyük olmalıydı. Kaynanası, aradığını mutlaka eldivenci Bender'de bulabilirsin, demeseydi, Melchior küçük dükkanında yaşar ve ölürdü, Nora'nın da haberi bile olmazdı. Tüm şaşkınlığına karşın yine de kendi kendine güldü, onu dükkana Otto'nun annesi yollamıştı.

Melchior Bender'i ilk kez savaş yıllarında Berlin'de görmüştü. Otto'yu beklemişti, fakat birliğinde izinleri aniden kaldırmışlardı. O günlerde her şey karmakarışıktı. Melchior Bender ise sakindi, olup bitene karşı alaycı bir umursamazlığı vardı. Ona Otto'dan selamlar getirmişti. O gün Nora'ya kur falan yapmamıştı. Onu açıktan açığa baştan çıkarmaya da uğraşmamıştı. Genç kadını çeken, Melchior'un her şeyi öyle pek ciddiye almayan davranışlarıydı. Esprileri bazen yumuşak, bazen de iyi bilenmişti. O akşam beraber çıkmışlardı. Sağa sola gitmişler, sabaha kadar eğlenmişlerdi. Vedalaşmaları kolay olmamıştı. Nora bu gururlu insanla yıllar sonra böyle acınacak bir görevde karşılaşınca birden çok şaşırmıştı. Fakat sonra düşünmüş, Otto'ya babasından fabrika kaldı miras, Melchior'a ise dükkan, demişti kendi kendine.

Beşinci bölüm

1

Eldiven dükkanının bulunduğu Hadersfeld'in merkezi gibi, katedralin çevresi de bir zamanlar yarı kagir, bağdadi tipi yapılarla doluydu. Birçok aile gibi Bender'ler de dört yüz yıldır aynı sokakta, aynı evde oturuyordu. Bu semtte yaşayanların çoğu dükkan sahibiydi. Yüzyıllar boyunca oğul, damat ya da yeğen dükkanı işletip durmuştu. Kent merkezi ile katedral alanını birbirine bağlayan Karmeliter Sokağı ve bu sokağa açılan Bender'lerin köşe evi, Hadersfeld'i hemen hemen yerle bir etmiş olan bombardımanda zarar görmemişti. Yanlarındaki çok dar, sivri damlı küçücük bir ev de sapasağlam ayakta duruyordu. Tek başına olsa parmak kadar bu yapıya ev bile denmezdi. Minnacık odaları vardı. Zemin katındaki bal ve balmumu, kurabiye ve mum satan dükkancık savaş öncesinde kapanmıştı.

Aileden hemen hemen hiç kimse kalmamıştı. Son sahibi, eşinin ölümünün ardından dükkanı bırakmıştı. Henüz yaşıyordu, nasıl ve ne ile kimse bilmiyordu. Komşularının söylediğine göre kimsesizdi, evde tek başına oturuyordu. Çoğu kez odalardan birinin daracık penceresinden pek göze çarpmadan sokağı seyrederdi. Öksürdüğünde, geçen ürkerdi.

Bombardımanın hemen ardından pencereden dışarı bakmıştı. Kent merkezindeki ve alanı kaplayan tüm evlerin iskambil kartı gibi oldukları yerde yıkılmış olması, onu hiç şaşırtmamış gibiydi, korkmuşa da benzemiyordu. – Sonra molozlar kaldırılmış, parmak evin hemen yanındaki yıkıntının yerine, yine 'Sazan' lokantası inşa edilmişti. Eskisi gibi köşeleri, girinti çıkıntıları olan bir yapının yerine dikdörtgen, dümdüz duvarlı bir şey oturtmuşlardı...

Joachim Schneider yandaki dükkanda oturmuş, alanda olup biteni seyrediyordu. Yeni bir bina ile postane inşa edilmişti. Ayakta kalmış bazı eski yapılar da sağlamlaştırılmış, dış sıvaları ve ahşap kısımları elden geçirilmiş, kapılarına hangi yılda yapıl-

mış olduklarını gösteren tabelalar asılmıştı. Bunlar kentin gün görmüş, savaşlara başkaldırmış, kimi tarih kitaplarına ve halk şarkılarına girmiş yapılardı.

Jochem dükkanda tek başınaydı. – Bender'in son aylarda saatlerce dükkana uğramadığı oluyordu. Ancak dükkanı terk ederken ön kapıyı değil de, arka avluya açılan küçük kapıyı kullanıyordu. Sonra da birkaç avludan geçip, Karmeliter Sokağı'na, oradan da katedral alanına ulaşıyordu. Bender her zaman alaycı ve keyifli idi. Arada sırada Jochem'in saçlarını okşuyor, onu tiyatroya yolluyor, ufak tefek hediyeler verdiği de oluyordu. Jochem patronuna alışmıştı, alışmayıp da ne yapacaktı. Eski okul arkadaşlarının anneleri eldiven almaya geldiğinde de artık çekinmiyordu. Yapacak hiç iş olmadığı günlerde ruhu sıkılıyor, yalnızlık duyguları ürkütüyordu.

Dükkanın çevresi son aylarda hareketlenmişti. Tahtalar doğranıyor, çiviler çakılıyor, duvarlar yükseliyordu. Seyredecek çok şey vardı, fakat yine de Jochem'in canı sıkılıyordu. Can sıkıntısı onu bunaltmıyordu, acı da vermiyordu. Emiyor, içine çekiyordu. Müthiş bir boşluktu her şeyini yavaş yavaş, sessiz içine çeken. Bu alanı, temel çukurlarını, moloz yığınlarını, yarı bitmiş yapıları, iskelelerin üzerindeki işçileri ve onu. Utanmasaydı, haykırır, yardım isterdi. Fakat kime seslenecekti? Kime ve niçin?

Bu nedenle de her zaman yaptığı gibi huzursuzluğunun geçmesini bekledi. Birden dükkan kapısının açılmasıyla ürktü.

Karşısında bir genç kız duruyordu. Hiçbir şey söylemeden Jochem'e bakıyordu. Kış olmasına karşın şapka ya da kasket giymemiş kumral saçlı bu kızın, soğuktan üşümüş yüzü ona hiç de yabancı gelmedi. Birden bağırdı: "Liesel!" Kız ona sarıldı. Jochem neredeyse ağlayacaktı: "Sen şimdi gerçekten burada mısın?" diye kekeler gibi konuştu. "Evet, evet. Hep gelmek istemiştim, fakat biliyorsun bir türlü olmamıştı..."

Liesel şimdi ondan kısa boyluydu. Saçlarını iki yandan örmüştü. Karşısında duran, hep kafasından geçirdiği kız kardeşi idi. Onu kollarından yakaladı, etrafında döndürdü, sanki sevinç krizi geçiriyordu. Birden Bender arkadaki odanın kapısından başını uzattı. Jochem: "İşte kardeşim Liesel!" dedi heyecanla. Ben-

der, kızı yukarıdan aşağı şöyle bir süzdü ve gülümseyerek: "Hoş geldiniz, Bayan Schneider!" diye konuştu. "Joachim, bu akşam güzel kız kardeşinizle mutlaka yalnız kalmak istiyorsunuzdur. Haydi bakalım, güle güle!"

Liesel ve Jochem kol kola kentin sokaklarında yürüdüler. Liesel, başını kardeşinin omzuna sürttü. Jochem ise eskiden olduğu gibi başını arkaya atıp, kız kardeşine bakmadı. Boyu Liesel'den uzundu. Nehire doğru uzanan bir caddeye saptılar. Burası molozlardan temizlenmişti. Yeni yükselmeye başlayan yapıların ötesinde nehir ve karşı kıyıdan yükselen tepeler görünüyordu. Sanki orman yaklaşmıştı. Onu bir zamanlar iteleyip uzaklaştırmış olan kente yine sokuluyor muydu yoksa?

"Neredeyiz?" – "Scharnhorst Caddesi'nde." – "Lore'nin evi buradaydı," diye Liesel konuştu. "Evin önünde iki ağaç vardı. Dallara yuva yapmış kuşlar bazen cumbaya gelirdi. Anımsıyor musun o ikiz ağaçları? Caddede karşılıklı dururlardı, tepeleri birbirine değerdi." – "Bak, şurada molozun içinde bir ağaç gövdesi kalmış," dedi Jochem. "Karşıdakinin çukuru ise kar dolu. Evlerle beraber onlar da yandı, senin ikiz ağaçların."

Liesel ağaç gövdesine ilişti, kardeşini yanına çekti. Birden heyecanla: "Jochem!" dedi. "Bak, cumbadan bir bölüm kalmış! Şu demir çubuk da merdivenin bir parçası. Lore'ye bizim okul yasaktı, bizim de Lore'ye gitmemiz. Ben kimi akşamlar gizli gizli ona uğrardım. Sonra tarlaya çalışmaya yolladıklarında birbirimizi gözden kaybetmiştik. Kimbilir ne oldu ona?"

Jochem konuştu: "Kimbilir? Belki de gaz fırınına soktular."

Liesel koştu, yıkıntının karşısına geçti, cumbalı duvar kalıntısına, moloz yığılı avlu girişine, damsız, yaban otu bürümüş odalara doğru seslendi: "Lore!" Yoldan geçen birkaç kişi başını çevirip baktı. Liesel tekrar seslendi. İnsanlar durdu, dönüp baktılar. "Levi ailesi İsviçre'de galiba," dedi kardeşine. "Bilmiyorum," diye Jochem konuştu. "Alman Kızlar Birliği (BDM) sana yasaklamış olmasına karşın onu ziyaret ediyordun, öyle mi?" – "Beni hafta sonu gezilerine götürmek istemelerine karşın," dedi Liesel, "ben senin yanında kalıyordum. Evde yalnız kalınca korktuğun için. Unuttun mu?" – "Hayır, hayır!" diye Jochem atıldı. "Böyle

bir şeyi hiç unutur muyum!" Kolunu kız kardeşinin omzuna attı.

Nehre doğru yürüdüler. Uzaktan karı andıran beyazlığın yakınına gittiklerinde onun beyaz kuş sürüsü olduğunu anladılar. "Burada toplanıyorlar, yakında kuzeye uçacaklar," diye Liesel konuştu. "Kuşlar buralarda ilkyazın yaklaştığını seziyor. Berlin'de ise havalar henüz çok soğuk." – "Artık hep burada kalacaksın, öyle değil mi?" – "Ben mi? Hayır!" diye Liesel sesini yükseltti. "Ben sadece senin için geldim buraya." Jochem biraz şaşkın konuştu: "Benim için mi?" – "Unuttun mu, bir defasında annenim postaya götür diye vermiş olduğu kartın kenarına 'gel' diye yazmıştın! Kişiler uzun süre birbirlerinden ayrı kaldı mı çok şeyi unutur. Bende ise tam tersi olur. Geçen güzde, ülkenin bölünmesinin ardından düşünmüştüm kendi kendime, mutlaka Hadersfeld'e gitmeliyim, yoksa kardeşimi elimden alırlar... Benim bir parçam burada, doğduğum yerlerde. Yaşadığım ve çalıştığım yerde ise öteki parçam. Beni bir şeyler çekip çekiştiriyor."

Yürüdüler, el ele, hiç konuşmadan. Düşündüler, ellerimiz hep aynı idi, biri sert, diğeri yumuşaktı. Sonra ilk konuşan yine Liesel oldu: "Son yıllarda yaşamım hep yeniliklerle doluydu. Önce ülkenin teslim oluşu, kaçışım, ardından Berlin... Evi düşünecek durumda değildim. Ayakta kalabilmem için kendimi düşünmek zorundaydım. Fakat seni unutmam da olmazdı, seni yaşamımdan silkeleyip atamazdım ki. Sonra korkmaya da başladım, evet, senin büyümüş olacağından korkuyordum, ne konuşacağımızı bilmiyordum. Ne de olsa uzun yıllardır birbirimizle hiç konuşmamıştık. Sana bazı kitaplar getirmek istemiştim, fakat onları alamadım yanıma."

Erkek kardeşi iç geçirdi. "Ah, Liesel," dedi, "niçin yine hemen gitmek istiyorsun?"

"Sınavlara hazırlanmak zorundayım. Sonra Berlin'de beni bekleyen biri de var. Erkek arkadaşım. Birlikte öğrenim görüyoruz. Sınavların ardından evleneceğiz. Adı, Kurt Krenz."

"Tam kız kardeşim yine bana döndü diye sevinirken," Jochem sesini yükseltti, "Kurt diye biri geliyor, alıyor onu elimden."

"Sen doğru dürüst bir işin olmadan ömür boyu burada kalamazsın. Evle dükkan arasında. Bu yaşam değil. Bize gel. Şu sıralar

kafa yoruyoruz, Berlin'de nasıl bir meslek öğrenebilirsin diye."

"Ne demek istiyorsun?" dedi Jochem. "Bize gel, ne demek? Berlin'e gelmemle ne değişir?"

Liesel konuştu: "Ben artık İngiliz bölgesinde yaşamıyorum," dedi. "Senin bundan haberin yok. Eva'yla Berlin'e geldiğimiz ilk yıl orada kalmıştık.

"Gel, Jochem, köprüden karşıya geçelim. Kent oradan nasıl görünüyor, görmek istiyorum. Bak, bir römorkör geliyor. Eskiden nehir gemilerine kaptan olmak isterdim, güzel bir kaptanla evlenmeyi düşlerdim. Çamaşırlarımı geminin güvertesinde kurutacağımı gözümün önüne getirirdim."

Birden güldüler. Geçen bir gemideki küçük köpek yukarı onlara havlıyordu. Geminin arkasında bıraktığı uzun iz, tepelerin ardındaki kıvrımda gözden kayboluyordu. Liesel konuşmaya devam etti. Kolu erkek kardeşinin omzundaydı. "Biz iki kız, Eva ile ben, tek başımıza kaçıyorduk. Bizi bir kuyuya su almaya yolladıkları için gruptan ayrılmıştık. Birden yolları insanlar doldurmuştu. Çocuklarına bağıran anneler, annelerine bağıran çocuklar, arabalar, kamyonlar. Haykıran insanlar: Ruslar geliyor! Eva ile yoldan ayrıldık, tarlalardan geçtik, bir köye vardık. Oradaydılar, bizden önce gelip geçmişlerdi. Köylülere sorduk, nereye gidebiliriz, diye. O anda anladık ki, Berlin'e ulaşmamız, günler, hatta haftalar sürebilirdi. Ne yapacaktık?"

"Evet," dedi Jochem. Düşündü. Biz de sokaklardaydık o günlerde, tek başımıza. Her yer bomboştu.

"Sonra bir grup kadın geldi köye. Uzaktan hiç de kadına benzemiyorlardı. Çoktandır yolda oldukları belliydi. Suratları sapsarıydı, griydi. Kollarında damga vardı, giysileri çizgiliydi. Fakat gülüyor, şarkılar söylüyorlardı. Onları görünce ürperdik. Konuşmalarını da pek anlamıyorduk. Yabancı bir dil konuşuyor olmalıydılar. İçlerinde Almanca bilenler vardı. Bir kamptan geldiklerini söylediler. Kurtarılmışlardı. Kampta hiç aralıksız çalıştırılmışlardı. Çalışamayacak durumdaki güçsüzler de öldürülmüştü. Hitler gereksiz yere karınlarını doyurmasın, savaşını kazansın diye... Dağlanmışlardı, kesilecek hayvan gibi damgalanmışlardı, işaretler ve sayılar vardı kollarında. Gösterdiler bize.

'Bizim bunlardan hiç haberimiz yoktu!' dedik kadınlara. 'Yazık,' diye kadınlardan biri konuştu. Toz içindeki saçları sanırım sarıydı. Suratı kurşun grisiydi, gözleri masmavi. Sonra arkasını dönüp uzaklaştı. Biz onun umurunda değildik. Diğerlerinin yanına gitti, dans edip şarkılar söylediler. Yanımızda duran başka bir kadın ise acır gibi suratımıza baktı ve: 'Haberiniz olmayabilir, fakat olup biteni unutmayın, siz daha çok gençsiniz!' dedi. Sonra o da ötekilerin yanına gidip dansa katıldı. Sanki güneş doğunca hayaletler yine insan olmuştu..."

Köprüyü geçtiler. Dönüp karşı kıyıya baktılar. Katedral çıplak ve dimdik görünüyordu, kentin yıkıntıları arasından. Oradaki buradaki kimi yeni yapılar yaralara yapıştırılmış plasterleri andırıyordu. Kentin dışında, Rödersheim yolunda bacalar yükseliyordu. Bacalardan çıkan dumanlar bembeyaz, incecik bir bulut oluşturmuştu. Akşam güneşi içinden geçiyordu. "Bentheim fabrikası!" dedi Jochem. "Dedem artık kapısından içeri giremediği için çok üzülüyor. Eskisinden çok daha büyük ve güzelmiş."

Sonra kente döndüler, el ele, sevgililer gibi parmaklarını birbirine geçirmiş. Liesel: "Berlin'e geldiğimizde, Eva ile ben, bitkinlikten neredeyse ölecektik. Ağzımıza da günlerdir tek lokma girmemişti. Kafamız karmakarışıktı, ne yapacağımızı bilmiyorduk. Yollarda birçok şey yaşamıştık. İyilik ve kötülük, alçaklık ve dürüstlük. Kimi gün tüm yaşamımda göremeyeceğim kadar çok. Ve sonra Berlin! Eva'nın annesi babası! Babası doktordu. Adı, Doktor Bart. Bana yardım etti, sanki onun çocuğuydum. Çalıştığı hastahane Rus bölgesinde kaldı. Biz de şimdi oraya taşındık. Ben orada laborant olarak çalışacağım. Kurt da mimar çıkıyor. Devletten yardım alıyor. Babası duvarcı ustası idi, inşaatta düştü, omuriliğinden sakatlandı. Kurt da bir süre inşaatlarda çalıştı..."

Jochem elini kız kardeşinin elinden çekti. Donmuş gibi olduğu yerde kalakaldı.

"Sen ne dedin? Sovyet bölgesi mi dedin? Yani Ruslar'ın yanında mı demek istiyorsun? Çıldırdın mı?"

"Senin böyle ürkeceğinden, buradaki gazetelerde yazan saçmalıklara inanacağından korkmuştum..."

Jochem: "Ben artık karanlıktan korkan o küçük çocuk değ-

lim," diye konuştu. "Yatağımın kenarına oturup, bana öyküler anlatmanın zamanı çoktan geçti."

"Buraya gelene kadar," dedi Liesel, "tüm yol boyunca hep düşünüp durmuştum, Jochem'e bunu nasıl anlatırım, diye. Üniversite, arkadaşlar, iş. Ve sonra yeni çıkan yasalarımız. Onları da okuyup öğrenmek gerek. Kurt'un dersleri. İşte bizim tüm yaşamımız. Bana öyle geliyor ki, sen hiçbir şeyi sorup öğrenmeden kararını veriyorsun. Tek söylediğin: Artık yatağımın kenarına oturmana gerek yok!"

"Sevgili Liesel, kızma lütfen bana. Birden çok ürktüm de... Söylediklerin biraz tuhafıma gitti. Evet, en iyisi bana her şeyi anlatman. Çünkü pek gazete okuduğum yok. Okusam da, tabii sana daha çok inanırım. Tüm dünyada senden çok sevdiğim bir başka insan yok!" Kız kardeşinin elini tekrar tuttu. Çevreleri aydınlık ve doluydu. Yan yana dükkanlar uzanıyordu.

Liesel birden dar bir kemere doğru yürüdü. Arkasındaki avluya girdiler. Ev yıkıntıları arasında iki kepçe duruyordu. Evlerden birinin sadece alt katı kalmıştı.

Liesel: "Burada öğretmenim Bayan Berberitz otururdu," diye mırıldandı. "Bak, şurada ışık yanıyor." – "Belki henüz yaşıyordur," dedi Jochem de. "Berberitz'i tutuklamışlardı. Büyük hava bombardımanında burada değildi. Dinine çok bağlıydı, biraz da kaçıktı." – "Hayır, şimdi onu aramana izin vermem. Yarın uğrarsın."

Liesel'i elinden tuttu ve caddeye çekti. Genç kız avludan çıkarken başını çevirdi, pencereden sızan ışığa baktı. Yıkıntıların arasında çok parlaktı, çok uzaklardan geliyormuş gibiydi. "Durma," dedi Jochem, "bak şu ayakkabıcıda eski bir okul arkadaşım çalışıyor. Dükkan babasının, uğramak gelmiyor içimden." Daha sözünü bitirmemişti ki, dükkanın kapısı açıldı, yanakları şiş, tombul bir genç, ayağında spor ayakkabılar dışarı çıktı. Jochem'in suratına merakla baktı. "İyi akşamlar, Gottfried. Kız kardeşim Liesel." Gottfried de: "Ben de sanmıştım ki, nişanlın!" dedi.

Cadde büyük bir alana açılıyordu. Alanın çevresini bir sürü sokak lambası süslemekteydi. Alacakaranlık bombalanmış, yanmış tiyatro binasının kocaman, içi boş kubbesini sarıp sarmalıyordu.

"Gel şu kahveye girelim," dedi Jochem, "eve gitmek için henüz erken. Bender bugün bahşiş de verdi." – "Eli açık. Eldivencilikten iyi kazanıyor galiba?" – "Sanırım başka bir yan işi de var. Dostları ona arada sırada hangi tahvillerin değer kazanacağını söylüyor. Bunlar babasından kalan dostlar." – "Kimbilir ikisinin başından, babamızla şu Bender'in, neler geçmişti?" Jochem konuştu: "Eskiden olup bitenleri kimse düşünmüyor. Şimdi özgürlük yılları." Pastasındaki kremayı usulca tabağına koyduğunu fark etmemiş olan kız kardeşi iştahla kaşığını yalıyordu. Jochem için için sevindi.

Evde yemek masası ziyafet varmış gibi donatılmıştı. Biriktirmiş oldukları konserveler, bir şişe şarap. Büyükannesi de suratını ekşitmeden Liesel'in kanapede yatmasına izin vermişti. Büyükbabasının torunu ile gurur duyduğu belli oluyordu. Annesi de yıllar sonra Liesel yemek masasında oturduğu için mutluydu.

Aşağıdan bir ıslık duyuldu. Bir uzun, iki kısa. Jochem masadan fırladı. Hemen balkondan yandaki evin yıkıntısına atlamak istedi. Fakat aynı anda da yıkıntının çoktan kaldırılmış olduğu aklına geldi. Koşar adım merdivenleri indi. Kapıdan dışarı çıkar çıkmaz ilk gördüğü şey, Gottfried'in sokak lambasının ışığında parıldayan ayakkabıları oldu. Başını kaldırınca da Gottfried'le beraber doktorun oğlu Alfred'in de gelmiş olduğunu gördü. Şaşırdı. "Eve izinli gelmiştim," dedi Alfred, "Gottfried, kız kardeşinin burada olduğunu söyledi. Acaba annen izin verirse yukarı gelebilir miyiz?"

"Niçin olmasın," dedi Jochem. Liesel'e teşekkür etmeliydi, eski arkadaşlarını eve çektiği için. Ailesi de sevindi, boş oda yaşamla doldu diye.

Liesel'in Hadersfeld'de kaldığı her günün akşamı aşağıdan ıslık duyuldu. Sanki arkadaşlar birbirinden yıllar boyu hiç ayrılmamıştı. Bir akşam Klaus da uğradı. Jochem bir gün yolda ona rastlamış: "Mutlaka sen de gelmelisin," demişti. "Biz yine bir aradayız." Ancak Klaus diğerleri ile bir araya gelmekten memnun olmamış gibiydi. Fakat Jochem'in kız kardeşi hoşuna gittiği için oturmaya devam etti. Bir yandan Liesel'e göz atıyor, bir yandan da yaşlı Melzer'in sorularına yanıt vermeye çalışıyordu.

Çünkü Klaus artık Bentheim fabrikasında çalışıyordu. Eğer ustası onu beraberinde götürürse, yakında yurtdışına gidecekti. Uluslararası büyük bir ihaleyi Bentheim kazanmıştı. – Jochem'in kız kardeşi güzel bir kızdı. Fakat şu Alfred yok muydu, eskisi gibi ağzı kalabalıktı, kızın başını şişirip duruyordu.

Liesel ertesi gün çorap tamir ederken, annesine, Berlin'deki yaşamından söz etti. Doktor Bart'ın hastanesinin bulunduğu Rus bölgesinde ev tuttuğunu anlattı. Eva ile gitmiş oldukları okul da o semtteydi, şimdi çalıştıkları laboratuvar da. Annesi önce hiç sesini çıkarmadı, sonra birden ağlamaya başladı. "Sen benim için hep teselliydin. Şimdi ise sıkıntı getiriyorsun." Liesel: "Eğer böyle konuşursan hemen geri dönerim," dedi. "Hayır, hayır!" Bayan Schneider heyecanlandı. "Fakat anlattıklarını büyükbabanla büyükannen duymasın." Liesel: "Anne, lütfen ağlamaya başlama," diye konuştu. "Ağlama lütfen." Kadın başını iki yana salladı. Yüzü yorgundu, ümitsizlik vardı, acı da.

Aynı gün koşa koşa öğretmeni Berberitz'i ziyarete gitti. Annesine anlatmış olduklarını ona da anlattı. Yaşlı kadın şaşkın, başını sallayıp durdu. Okuldayken de yaşlıydı, sağlığı pek yerinde değildi. Tutukevinden çıktığında hiç değişmemişti, düşünceleri aynıydı. Şimdi karşısında oturan eski öğrencisini dalgın dalgın dinlerken yüzünü de inceliyordu. Sovyet bölgesindeki yaşamı genç Liesel'de acaba izler bırakmış mıydı, bilmek istiyordu. Bir şey bulamayınca da, kızın orada yaşaması için gizli bir nedeni olabilir, diye düşündü. "Bacaklarımdan rahatsız olmasaydım," dedi, "oraya gitmek, her şeyi yakından görmek isterdim."

Liesel Berlin'e dönmeden bir akşam önce de aşağıdan ıslık çaldılar. Şişman Gottfried bereket versin o akşam neşeliydi, aile içindeki huzursuzluğu fark etmedi. Annenin suskunluğunu ve hüznünü Liesel'in ertesi günki ayrılışına verdi.

Jochem tren istasyonunda çok üzüntülüydü. Trenin yanında koştu. "Yakında yine gelmezsen ben sana geleceğim!" diye bağırdı. Kız kardeşi de kompartımanın penceresinden seslendi: "Sen gel bir an önce!" Tren uzaklaşıyordu. Jochem haykırdı: "Söz veriyorum!" Ve peronda tek başına durduğunu gördü. Çok iyi ve değerli bir şey yaşamından gitmişti. Yüreği sızladı. Dükkana doğru yürüdü.

2

Castricius damadının karşısında durduğunu görünce ne şaşırdı, ne de sevindi. Kendisine bir çıkar yol göstermesi için gelmiş olabileceğinden endişe etti. Otto'nun fabrikanın seçilmiş işçi temsilcisine karşı davranışları nedeniyle ortaya çıkan sorunlardan Castricius'un haberi vardı. Fabrikanın kimi bölümlerinde çalışan ve hâlâ ona bağlı olan eski elemanlar önemli konulardan Castricius'u haberdar ediyorlardı. Bereket versin müdür, oğlunu çabucak Hadersfeld'ten uzaklaştırmıştı. Bu kadar düşünceli olabileceği hiç aklına gelmezdi.

"Brüksel'e gidiyorum," diye konuştu Otto, "Brüksel'den de Kahire'ye. Taunus'da değil de burada yaşadığına mutlu olmalısın. Ben de arada bir Ren'i görünce seviniyorum. Burada senin yanında olmak beni mutlu ediyor." Dışarıda hava yağmurlu idi. Bağın asma kütükleri çıplaktı, onları tek tek saymak mümkündü.

Castricius, damadına baktı. Gözlerinde hoşgörü ve şefkat vardı. Onu hiç böyle görmemişti. Düşündü: Demek burası hoşuna gidiyor, çocuğum. Öteki villayı küçük kızınız Traudel'e bırakacağım. Burasını ise hiç kimseye. Ölümümden sonra yıkılacak bu villa. Nehir kıyısının görünümü zaten berbatlaştı. Burası artık oturulacak bir yer değil. Klemm Reçine ve Vernik Fabrikası ile hemen bir sözleşme yapayım, buraya da kokan bir tesis daha oturtsunlar. Arsamda gözü olan herkesi kızdırayım.

Otto Bentheim: "Burada kendimi evimde hissediyorum," diye konuştu. "Ne de olsa doğumyerim pek uzakta değil." Castricius da: "Yeni evinde ise şu sıralar kendini pek sevdirmiyorsun," dedi. "Niçin?" diye Otto Bentheim sordu ve devam etti. "İhaleyi biz kazanmıştık. Ötekiler ise vermiş oldukları teklifler ile yolda kalmıştı. Eğer bir yarışı kazanmak istiyorsan tembellik edemezsin, başkalarının tembelliğine de izin veremezsin! İhalenin son aşamasında bize kim rakip olmuştu biliyor musun? Dostun Baudin!"

Kayınpederinin yüzüne baktı. Bunu ilk kez duyduğu belli idi. Sevindi, gurur duydu. Ne de olsa Castricius'un her zaman, her şeyden haberi vardı. Konuşmasına devam etti: "Şu Baudin ailesi üzerine senin düşünceni almak isterim."

"Siz gençler sanıyorsunuz ki," diye Castricius konuştu, "biz yaşlılar başkalarına akıl vermeye çok meraklıyızdır. Bak çocuğum, ben ise rahatsız edilmediğim zaman mutlu oluyorum. Ölmeden önce yapmak istediğim bazı şeyler var. Siz benim değerli zamanımı çalıyorsunuz." Misafiri güldü. "Ölümü düşünmen bana göre çok komik, alışılmamış bir düşünce," dedi.

"Fakat yararlı da," diye Castricius konuştu.

"Kusura bakma ama, böyle şeyleri düşüneceğine," dedi Otto, "kafanı başka şeye yor, şu Baudin'le aramızı nasıl düzeltebileceğimizi söyle bana. İstersen, senin için iki dakikalık iş bu. Yakın dostun sayılır. Niçin bizim teklifimiz ihaleyi kazandı da, onun teklifi başarılı olmadı?"

Castricius söylediklerini dikkatle dinledi. Alaycılığından vazgeçmişti. Fakat damadının fabrikadan söz ederken ciddileşmesi, onu yine de keyiflendirdi. Muziplikleri ile tanınan bir haylazın, aniden yetişkinleri taklit ederek konuşmasının dinleyenleri keyiflendirmesi gibi.

"Sendikayla olan tüm sorunları, işçilerin grev tehditleri onun daha iyi bir teklif getirmesini engellediği için. Fabrikamızdaki soruna ise babam çözüm buldu, bu defalık. Kendi yöntemine göre yaptı, bunu kabul ediyorum. Ben sizler gibi her şeyin püf noktasını henüz bilmiyorum. Ben hâlâ dediğim yerine getirilmezse, çabucak öfkeleniyorum. Her ne ise, şimdilik bir çözüm bulduk. Fakat şu Baudin'i ne yapacağım? Brüksel'de onunla beraber çalışacağız. Bildiğim kadarıyla aranız çok iyi, hem de uzun zamandır."

"Aramız çok iyi, hem de uzun zamandır," diye konuştu Castricius, misafirinin sesini taklit ederek.

"Yakın gelecekte işbirliği yapacak olmamız ne kadar güzel ise," diye Otto devam etti, "senin ne yapıp yapıp aramızı düzeltmen de o kadar güzel. Bildiğim kadarıyla Helferich böyle küçük davetlerde tüm hünerini gösteriyor."

Castricius konuştu: "Sen yoksa, genç Baudin'den mi söz ediyorsun?" Otto hemen yanıt verdi, Castricius'un yüzünde bir an için beliren alaycılığı ise fark etmedi. "Brüksel'deki işbirliğimiz, aramızın düzelmesi, bizi bir araya getirmen söz konusu olduğuna göre, genç Baudin'den söz ediyorum."

Castricius yanıt vermedi. Bir süre sustu. Sonra aniden karşısındaki Otto'yu şaşırtan bir şey söyledi: "Benim Melanie ile onun Suzanne'ı birbirlerini nasıl kıskanırlardı. Siz o günlerde henüz doğmamıştınız. Geleceğin babaları bizler, yanımızda Parisli hanımlarımız, eşeklere biner, Robinson'a giderdik. Orada hazır masalar bizleri beklerdi."

Otto bacaklarını uzattı. Geçmişi birkaç dakika daha dinlemek zorundaydı. Suç kendisindeydi.

"Baudin fabrikası o sıralar henüz Lothringen'de değildi. Ben de Saarbrücken'deydim. Daha Birinci Dünya Savaşı yıllarında üzerinde ortak damgamız olan çelik levhalar satın alabilirdin. Aramızdaki dostluğu hiçbir şey bozamamıştır. Ne olursa olsun isimlerimiz temiz kalmıştır.

"Amerikalılar'ı pek sevmediğimi biliyorsun. Bizim şarapları-mızı sevmezler. Şimdi yeni mayalanmış Avrupa ise hoşlarına gidiyor. Can düşmanınızı unutun artık, diyorlar. Şimdi bize yeni bir ortak düşman gerek..."

"Evet, evet," dedi Otto Bentheim, "kimin kime yakın olduğunu sonunda anladık. Eski düşmanlıklar doğaya aykırıydı."

"İnsan kimi şeylerden vazgeçmek zorunda," diye Castricius konuştu, "yoksa sonunda her şeyi berbat edebilir."

"Bak bize, çöküntünün ardından beş yıl geçti, şimdi nereye geldik. Başkaları bizden ders almak zorunda. Onlar bizi örnek alsın!"

Castricius: "Daha birkaç yıl öncesine dek baban çok ümitsizdi," diye konuştu. "Sanıyordu ki, her şeyini artık yitirmişti. O günlerde onu yüreklendiren tek insan bendim."

"Her zaman dimdik durmasını beceren, ne olursa olsun her şeyin altından kalkmasını bilen babam, Doğu'daki eski fabrikasının elinden alınmış olmasını bir türlü kabul edemiyor. Bu uykularını kaçırıyor, eziyet çektiriyor. Şimdi 'halk kuruluşu' adını verdikleri Kossin'de dört fırının çalıştığı, çelik levhalar imal edildiği kulağına gelince, gazetelerde okuyunca küplere biniyor."

"Selam söyle ona benden, öfkelenmesin," dedi Castricius, "elimde olsa onu hemen sakinleştirirdim. Hiçbir şey kaybolmadı, derdim, her şey yine yoluna girecek. Söyle ona, Doğu'dakiler

eski fabrikasını yine çalıştırdılar diye sevinsin. Zamanı gelince yine onun olacak, yepyeni bir fabrika."

"Mektubumda yazarım söylediklerini," diye Otto Bentheim konuştu, "Hadersfeld'e gitmeyeceğim, çok şükür... Söylemek istediğim bir şey daha var, mutlaka hoşuna gidecek. Bil bakalım, geçen gün fabrikada kim çıktı aniden karşıma? Helmut von Klemm!"

Castricius düşündü: Melchior Bender bunu iyi becermiş. Hiç kimsenin dikkatini çekmeden onu oraya yerleştirmiş. Herif iyice akıllanmışa benziyor. Çenesini tutmasını da biliyor. Konuştu: "Ne yapıyor sizin orada?"

"Ah, önemli değil, fabrikanın güvenliğinden sorumlu. Ailesiyle arası açıkmış. Görünüşü hep eskisi gibi, bakımlı ve yakışıklı. Bir akşam saatlerce çene çaldık, yedik içtik, eskilerden söz ettik..."

3

Büttner, bir zamanlar Kurfürstendamm'daki o kafede buluşmuş olduğu eski üniversite arkadaşını çoktan unutmuştu.

Reinhold Balzer yolladığı bir mektupta, yakında yine Berlin'e iş için geleceğini yazmış, aynı kafede buluşmalarını teklif etmişti. Bu Büttner'in hiç hoşuna gitmemişti. O sıralar Kossin'deki herkes gibi, onun da işi başından aşkındı, Berndt onsuz yapamazdı.

Araştırma enstitüsünün kuruluşu bir yıl daha ertelenmişti. Büttner, Berndt'in bu karara çok üzüldüğünü biliyordu. O da Helga ile tartışmasını yapmışlardı. Eşi, alınan kararın 'ikiyüzlülük' olduğu kanısındaydı. Tartışma o kadar büyümüştü ki, sonunda evliliklerinin ilk kavgasına dönüşmüştü. Helga aralarında geçen tartışmayı Berndt'in eşine anlatmış olacaktı, çünkü Berndt birkaç gün sonra aynı konuyu açmıştı.

Büttner, yakında Berlin'de yapılacak olan, kendisinin de Toms ve Berndt ile katılacağı bir konferans sırasında doktor Reinhold Balzer'i yakın bir kafede buluşmaya davet etti. Fakat Balzer Sovyet sektörüne gelmek istemezse, bu kendi bileceği bir şeydi. Tekrar görüşmeye çok önem veriyorsa, kalkıp gelirdi. Kafe yeni açılmıştı, iç dekorasyonu da fena sayılmazdı. Doğu Ber-

lin'de böyle kafeler daha yeni yeni açılmaya başlıyordu.

Konferans günü Büttner öğleye doğru verilen aradan yararlanıp, dışarı çıktı. Katılımcıların, ülkenin büyük kuruluşlarından gelen yöneticilerin ve mühendislerin otomobillerinin arasından yürüdü. Berndt'in şoförü Sepp'e gülümseyerek el salladı. Birkaç adımda kafeye kolayca ulaşmıştı.

Günün bu saatinde dolu sayılırdı. Berndt bakındı, gözleri boş yere okul arkadaşını aradı. Masalardan birinde oturan, gazetelerdeki fotoğraflarından yabancı gelmeyen iki tiyatro oyuncusu ya da sanatçıyı tanır gibi oldu. Batı Berlinli oldukları giysilerinden belli birkaç kadın Potsdam alanını geçip buraya ucuza kahve içmeye, pasta yemeye gelmişlerdi. Çok genç bir çift de gözüne ilişti. Mutlaka yakındaki bir fabrikada çalışıyorlar, diye düşündü. Delikanlı gözünü kızdan çekmiyordu. Pasta dilimlerini ısırırken yüzü ışıldıyordu, kızın da pasta sanki ağzında eriyordu.

Büttner oturdu ve düşündü: Delikanlı prim almışa benziyor. Parasını iyi yere harcıyor. Yedikleri pek ucuz olmasa da... Balzer fiyatını sormaz bile. Hem nerede kaldı bu adam?

Fazla beklemek niyetinde değildi. Kahvesini içer içmez kalkacaktı. Aynı anda tanımadığı birisi masasına sokuldu ve Doktor Balzer adına özür diledi. İki saat önce aldığı bir telgrafla onu geri çağırmışlardı.

Eğer Doktor Büttner rahatsız olmazsa, gelemeyen arkadaşının yerine o masaya oturup kendisi ile kahve içmek istiyordu. Sonra Büttner'in karşısına geçti ve bir fincan kahve ile iki pasta ısmarladı. Listede dört beş pasta çeşidi olmasına karşın, seçim yapması oldukça uzun sürmüştü. Büttner birden, pastayı böylesine seven bu adamı tanıdığını fark etti. Balzer ile birlikte aylarca önce Berlin'de yine bir kafede oturup sohbet etmişlerdi. Adamı şimdi tanıdı, fakat adı aklına gelmedi. Adam da, sanki bunu fark etmiş gibi: "Adım Meier!" dedi.

Giyimi ne iyi, ne de kötüydü. Yüzü ne neşeli, ne de ciddiydi. Kolay unutulabilecek bir yüzdü. Büttner'e değil, önündeki pastalara bakıyordu. Her ikisinden de birer parça aldıktan sonra başını kaldırdı ve: "Birbirlerine hiç benzemelerse de, lezzetleri hemen hemen aynı," dedi. Büttner pastadan pek anlamadığını

söyledi. Tatlı şeylerle arası iyi sayılmazdı. Bay Meier de, bu sevgisinden dolayı utanç duymadığını belirtti, ne de olsa tatlı beynin gıdası idi. Büttner düşündü, can sıkıcı bu adam acaba Balzer'in meslektaşı falan mıydı? Sonra bu soruyu yüksek sesle tekrarladı. "Pek sayılmam," diye Meier konuştu. "Fakat yine de sayılırım, çünkü benim çalıştığım Araştırma Enstitüsü de Bentheim'ın bir yan kuruluşu. Kısa süre önce girdim oraya."

Büttner düşündü: Demek onlar bizden ileri!

Birkaç önemsiz soru sordu, Meier de önemsiz birkaç yanıt verdi. Her ikisi de ötekinin canını sıkıcak, onu meraklandırıcak ya da ona sakıncalı gelecek her türlü davranıştan kaçınıyordu. Büttner masasına oturan Meier'i önce Alman sanmıştı. Fakat meslekleri ilgili ile bazı terimleri kullanırken gereğinden fazla dikkat ediyordu, vurgulaması da biraz değişikti. Amerika ya da İngiltere'de öğrenim görmüş olabilirdi.

Bir süre ikisi de sustu. Meier karşısındakine can sıkıntısı verdiğinin farkında değildi. Bir fincan kahve ile bir parça pasta daha ısmarladı. "Bakalım tadı diğerlerinden değişik mi?" dedi.

Büttner gitmeye karar verdi. Özür diledi. "Ne yazık," diye Meier mırıldandı. Büttner hafifçe gülümsedi. Meier'le şöyle bir bakıştılar. Büttner garsonun para üstünü getirmesini bekledi. Meier çatalını üçüncü pastasına batırmıştı. Başını iki yana salladı. "Biri ötekine benziyor," diye homurdandı. Büttner öfkelenir gibi oldu ve ayağa kalktı. Meier birden başını önündeki pastadan kaldırdı ve: "Doktor Büttner, biraz sabrınızı rica edeceğim," dedi. "Üç dakika baş başa konuşabilirsek beni çok mutlu edersiniz!"

Büttner şaşırmıştı. "Buyrun," dedi. – Ona kalsa hemen oradan ayrılırdı. Fakat tekrar masaya oturdu. İçi pek rahat değildi. Meier'in mavi, cam gibi berrak gözleri şimdi dimdik yüzündeydi, sanki bir fotoğraf makinesinin mercekleriydi. İnip kalkan kırmızı kirpikleri de saniyede bir fotoğraf çekiyordu. "Zamanınızı alacağım için özür dilerim," diye Meier konuştu. "Sizi burada görmem, benim için güzel bir rastlantı. Ne de olsa siz buraları benden çok daha iyi tanıyorsunuz."

Büttner oturduğu yerde şöyle bir kıpırdandı. Meier devam etti: "Lütfen, huzursuz olmanıza hiç gerek yok. Çok önemsiz de

olsa, bana vereceğiniz herhangi bir bilginin başınızı ağrıtabileceğinin farkındayım. Bu nedenle sizi hiç rahatsız etmek niyetinde değilim."

Büttner kaşlarını yukarı kaldırdı. Aynı anda yüreği de daha hızlı atmaya başlamıştı. Tıpkı bir şeyin kokusunu almış ve efendisinin dikkatini çeken bir köpek gibi. Meier devam etti: "Burada Sovyet sektöründe, kendisinden bir bakıma sorumlu olduğum genç, akıllı ve çok cana yakın bir tanıdığım var. Bir konuda ona yardımcı olmak istiyorum. Şimdi size burada rastlamış olduğum için düşündüm, belki siz bana yardımcı olursunuz, bir çıkar yol gösterirsiniz."

"Özür dilerim," diye Büttner konuştu, "fakat pek zamanım yok." – "Evet, biliyorum," dedi Meier. "Benim söyleyeceklerim de fazla değil." Büttner bir an düşündü, kalkıp gitse mi daha iyi olurdu, kalsa mı? Kalmaya ve Meier'in söyleyeceklerini dinlemeye karar verdi. Meier çabuk çabuk konuştu.

"Bu tanıdığım geçenlerde beni aradı. Çok heyecanlı idi. Kendisine neyin sıkıntı verdiğini anlattığında, ona ne söyleyeceğimi, nasıl destek olacağımı bilemedim. Az önce düşündüm, belki sizin aklınıza iyi bir şey gelir. Ne de olsa siz buradaki gelişmeleri ve yaşamı benden iyi tanıyorsunuz." Bir an durdu. Yanlarından geçen garsona seslendi. "Konyak var mı? Güzel, getirin bize iki kadeh."

Ve devam etti: "Genç tanıdığım Hitler'in ordusunda görev yapmıştı. Cephede ağır yaralanınca da ordudan ayrılmıştı. İyileşince üniversite öğrenimine devam etmişti. Seminerlerine devam ettiği profesörlerden biri Hitler rejimi karşıtıymış. İyi anlaştığı bu profesör onu antifaşist bir gruba sokmuş. Fakat Gestapo onları izlemiş. Bir gün arkadaşımı tutuklamışlar ve ona demişler ki: Bundan sonra bizim dediklerimizi yapmazsan, bu profesörünle senin için iyi olmaz."

Koynağından bir yudum aldı. Fakat yüzünü buruşturup, kenara itti. Sonra yine Büttner'e baktı.

"Tabii genç tanıdığım da kendi yaşamını, büyük bir bilim adamı sayılan profesörünün de yaşamını kurtarmaya karar vermiş. Sonra savaş biter, müttefikler Almanya'ya girer. Tutuklanmayan ya da idam edilmeyen suçlular ülkeden kaçar. Tanıdığım

da yıllar boyu altında tek başına ezilmiş olduğu baskıdan kurtulur. Bir süredir çalışmakta, eline geçen maaş da fena değil..."

Durdu. Bir süre pastasının üzerinden tabağa kayan kremayı inceledi, çatalıyla tadına baktı.

"Ancak Almanlar'ın bir düşkünlüğü vardır, sayın Doktor Büttner sizi inciltmek niyetinde değilim, her şeyi bir kenara yazarlar. Anılar, protokoller, gizli raporlar. Savaş yıllarında küçük kentte Gestapo'nun bürosu olan bina da bombardımanda yakılıp yıkılmıştı. Ancak tüm evraklar yok olmamıştı. Bunlar işgalcilerin eline geçti. Bunun üzerine günün birinde işgalcilerin bir sorumlusu tanıdığım genç adamı ziyarete geliyor, önüne iki seçenek koyuyor: Ya bize kimi bilgiler verirsiniz ya da biz elimizdeki belgeleri müttefiğimiz olan Amerikalılar'a iletiriz! Ne yapsın şimdi? Ona ne öğütte bulunabilirsiniz? Bunu size sormamın nedeni, sizin Doğu'daki ortamı benden iyi tanımanızdır."

Gözlerini masada karşısında oturan adamın yüzüne dikti. Bu yüz biraz donmuş gibiydi, fakat kızarmamıştı. Çevresindeki yüzlerden kendini daha güzel sanan, o kibirli ifade de kaybolmamıştı. Mesleği gereği deneyimli olan Meier yine de, sakal köklerinin altından yüzüne yayılan o gölgeyi, ölüm korkusunu andıran o yılgınlığı seziverdi. Adamın en yakın maskeye el atacağını da biliyordu.

Büttner konuştu. Sesi, zor duruma düşmüş insanlar gibi umursamaz ve alaycı çıkmıştı: "Bay Meier, sizin gibi deneyimli birisinin tanışınıza verecek öğüdü yoksa, hiç olmazsa bana bir süre izin tanıyın da düşüneyim."

Meier: "Anlıyorum," dedi. "Fakat sizden rica edeceğim, lütfen sürüncemede bırakmayın. Genç tanışımın çok acelesi var da..."

"Evet," diye Büttner konuştu. "Anlamadığım bir şey var, ne istiyorlar ondan?" Kadehinden bir yudum aldı. Hareketleri çok rahattı. Yakın masalarda oturan birini selamladı. Sonra bakışlarını çevirdi, Meier'in kızıl saçlarının üzerinden dışarı, caddeye baktı. Bir çocuk aç yüzünü kafenin camına dayamış içerisini seyrediyordu. Birden dilini çıkardı.

Bu durumda, diye Meier düşündü, en iyisi adamın yanına biraz yolluk vermektir. Kafasını yorması benim işime gelir. Belki sonra

kendi vicdanını rahatlatacak bir karar verir. İlerde de sadece kendini değil, dostu büyük profesörü de kurtarmış olduğunu sanır.

O anda aklına, geçen hafta başka bir bölüme tayin edilmiş bir meslektaşı geldi. Adam kendisine verilen bir göreve iyi hazırlanmamıştı. Burada, Rus sektöründeki bir meyhanede adamın biriyle buluşmuştu. Daha birkaç cümle söyleyip, buluşmalarının amacını üstü kapalı anlatmıştı ki, karşısındaki adam gırtlağına sarılmıştı. Bereket versin meyhanedeki diğer müşteriler adamı sarhoşun teki sanmıştı, meslektaşı da toz olmuştu. – Büttner benim gırtlağıma sarılmaz. O, gururlu başını taşımaya devam etmek isteyecek. Geçmişte olup bitenler üzerine hep susmasını bilmişti, gelecekte onu bekleyenler konusunda da ağzını açmayacaktır.

Büttner'in sorusuna yanıt verdi: "Ne mi istiyorlar? Mutlaka Potsdam alanını karşıya geçip, votkayı viski ile değiş tokuş etmesini beklemiyorlar. Şu andaki görevini bırakmasına gerek yok. Kendisine zarar vermeyi amaçlamıyorlar, bunu da arkadaşıma garanti ettiler. Ondan hangi konularda bilgi isteyeceklerini yakında göreceğiz. Genç arkadaşım kendisinden istenen bilgilerin ne derece önemli olduğunu kestirebilir. Ona sokulmalarının nedeni de akıllı ve yetenekli olması..."

Büttner sigara ikram etti. "Karşı taraf onu bu kadar iyi tanıyorsa," diye Büttner konuştu, "pek akıllı ve yetenekli olmayanların da vereceğini sandığım bilgiler için arkadaşınıza sokulmalarını anlamıyorum."

Meier düşündü: Bana öyle geliyor ki, sen alışılmış değil, çok olağanüstü biri olmak istiyorsun. Aptal değilsin. Peki, nasıl istersen. Sen hak ettiğini alacaksın. Bütçeme dokunmaz.

Konuştu: "Ben de böyle düşünmüştüm," dedi. "Arkadaşıma, galiba bunlar sana düşkün, dedim. Senin değerini mutlaka çok iyi biliyorlar."

Büttner düşündü: Eğer gerçekten böyle ise, benim bu oyunda dışarı kaçan topların taşıyıcılığını yapacağımı sanmakla çok yanılıyorlar.

Konuştu: "Arkadaşınıza o kişileri kim göndermiş olursa olsun, isterse dünyanın en büyük gücü, eğer arkadaşınız onlara gerekli olmasaydı gönderilmezlerdi. Bu nedenle de, şimdi ağzım-

dan çıkacak herhangi bir yanıtın arkadaşınıza yararı olacağını sanmıyorum. Bence bu konunun üzerinde iyice düşünmeli. Dediğim gibi, bana biraz zaman tanımanız şart."

Meier konuştu: "Öyle ise gelecek görüşmemizi, Balzerle buluşmuş olduğumuz kafede yapmamızı rica edeceğim."

Garson kıza seslendi. "İki kahve, üç pasta, iki konyak. Rica ederim doktor bey, konyak benden olsun... Misafirimsiniz."

Başını hafifçe eğdi ve dışarı çıktı, çabucak gözden kayboldu. Büttner adamın nereye gittiğini görmedi bile. Meier iz bırakan birine benzemiyordu. Kalktıkları masaya başkaları oturdu. Yaşlıca bir kadın yanına gelen garson kıza pastasını ısmarladı.

Kafedeki görüşmeleri konferansa verilen aradan uzun sürmemişti. Büttner salona en geç girenlerden biri oldu. Toplantı henüz başlamamıştı. Fakat Berndt'in merakla kendisini beklediğini gördü. Sabah bakanın konuşması sırasında kimi notlar almıştı. Böyle durumlarda Berndt ile iyi anlaşırlardı. Onun yapacağı bir baş ya da göz işareti Büttner'e not alması için yeterdi. Sonra da Berndt konuşmasında bu notlara dayanarak düşüncesini söyler, yanıtını verirdi. Büttner cebinden bloknotunu çıkardı, not almış olduğu sayfayı koparıp, Berndt'e verdi. O da yazdıklarına bir göz attı, bazılarını yüksek sesle okudu. Yanlarında oturan Toms da Berndt'in okuduklarını elindeki kağıda yazdı. Büttner düşündü: Demek ki az sonraki tartışmaya Berndt değil Toms katılıyor. Ben dışardayken aralarında böyle anlaşmış olacaklar.

Az sonra toplantı başladığında, Meier ile görüşmesini kötü bir düş örneği unutup gitti. İz bırakmamış gibiydi. Fakat Toms'a olan antipatisinin arttığını hissetti. Sık sık görüşmelerine karşın, nedense ona kanı bir türlü ısınmamıştı. Bir ara Toms, Berndt'in arkasından ona doğru uzandı: "Bu akşam size uğrayacağım, programda bir değişiklik yok değil mi?" diye fısıldadı. Büttner başını coşkuyla sallamasına karşın, ziyaretinin hoşuna gitmediği yüzünden okunuyordu. Toms nedenini biliyor gibiydi: Araştırma Enstitüsü'nün kuruluşu yine ertelenmişti. Bu kararın alınmasında Toms'un da suçu vardı, çünkü bu projeye bütçe ayrılmasına birkaç kez karşı çıkmıştı.

Açık oturumda ilk konuşmacı, fabrikanın teknik amiriydi. Suratındaki ifadeden alkışa pek önem vermeyen, hatta yuhalanmayı da göze alabilecek biri olduğu belli oluyordu. Tüm zorlukları hiç çekinmeden teker teker saydı.

Ondan sonra sıra Toms'daydı. Bir önceki katılımcıyı ciddi ciddi dinlemiş olan izleyiciler, onun Güney Almanya şivesine gülümsediler. Toms konuşmasında, Kossin'deki tüm önemli zorluklara yer verdi. Değiştirilmesi, geri alınması ya da yeniden planlanması gereken her şeyi tek tek açıkladı. Tümünün de, ne olursa olsun, Temmuz'a kadar bitirilmesi gerekiyordu.

Konuşmasını biliyor, diye Büttner bir an düşündü. Berndt de, yanına otururken Toms'un kolunu şöyle bir okşadı. Tıpkı içine ağır bir şey atılmış suyun, arka arkaya birkaç kez fokurdaması gibi, Büttner'in de ilk düşüncesini bir ikincisi takip etti: Sen burada birinci kemanı oyna bakalım! Sizler beni tanımıyorsunuz...

Berndt ile Toms gibi o da öteki konuşmacıları dikkatle dinledi. Anlatılanların içinde onun işine yarayacak, başka bir yerde kullanabileceği bir düşünce var mıydı, bilmiyordu. Onun için en önemli şey, fabrikadaki göreviydi. Salondaki tanışları arasında da kendini güven içinde hissediyordu.

Hep birlikte eve dönüş yolunda, birkaç saat önce kafede olup bitenleri yine anımsadı. Şimdi gözünün önüne ve aklına gelen, bir düş değildi. Düş olsa, unutulur giderdi ya da arada sırada anımsanırdı. Konuşmuş olduklarını düşündü, kafasında kelimeler birbirini izledi. Istırap verici bir ağırlığın altında ezildiğini hissetti. Ondan mutlaka kurtulmalıydı. Fakat nasıl, henüz bilmiyordu. O anda bildiği tek şey, yaşamını, kimi anlaşmazlıklara karşın tadına vardığı eşsiz yaşamını, bu dünyadaki hiçbir gücün yok etmesine izin vermeyeceğiydi. Bunu Naziler başaramamıştı, Ruslar da başaramayacaktı, hele Amerikalılar hiç. Şimdi de şu küçük Meier, yularını elime alacağım, diye düşünüyordu. Kafeden çıkar çıkmaz, Büttner'i halettim bile, diye kafasından geçirmiştir. O tamam! Yaşamında çoğu kez çıta üzerinde yürümesine karşın hiç başı dönmemişti. Şimdi ise yaşamında kimi değişiklikler onu beklemekteydi. Bu değişiklikler o gün öğleden

önce başlamış gibiydi, fakat Büttner düşünceleri ve duyguları ile henüz onların dışındaydı.

Otomobilde önde, şoför Sepp'in yanında oturuyordu. Kossin'den Berlin'e giderlerken de önde oturmuştu. Arkada Berndt ile Toms toplantıdan söz ediyorlardı. Berndt, fabrika teknik amirinin kendi düşüncelerini söylemediği kanısıdaydı. Geri planda birileri vardı, o öne sürülmüş piyondu. Toms güldü ve: "Arkasında kim olabilir ki?" dedi. "Alçak emperyalistler mi? Hayır. O zaman yanlışlıkla ters bir şey söyleyen her insanı böyle suçlayabiliriz!" – "Benim dikkatimi çeken bir şey var," diye Berndt konuştu, "bu adam ne zaman bir toplantıda söz alsa, yenilikleri ya frenliyor ya da yokuşa sürüyor..." Sonra Büttner'e doğru eğildi ve ona birkaç hafta önceki bir toplantıdan kısaca söz etti. Büttner bütün ayrıntılarını anımsadı. Berndt'e hak verdi. Bir saniye sonra ise kafasında başka bir düşünce vardı: Berndt ufak tefek şeyleri çok önemserdi, büyük şeylerde ise düşüncesiz davranırdı.

Anayola çıktılar. Ovanın üzerinde yeşilimsi bir ışıltı vardı. Sayısız tarla, eski yasaya göre miras kalmış, yeni yasaya göre dağıtılmış şu tarlalar ovada, acılardan ve çabalardan, hırstan ve korkulardan habersiz akşamın huzurunda eriyip birleşmişti. İnsanlar da yok olmuştu. Tek tük değirmen ve kilise çan kulesi en yüksek noktalardı. Aşağıda, ovanın sonunda bir yerde güneş duruyordu. Büttner'in gözleri önce onun batışını izledi, sonra görmeyi unuttu, Toms ile Berndt konuşuyordu. Geride bırakmış olduğu günden kalan tek şey, sıkıntı veren kırmızı bir şeritti. Elinde olmadan Berndt'e: "Şuraya bakın!" dedi. "Nereye?" diye Berndt sordu. Birkaç akşam bulutundan başka bir şey göremiyordu. Büttner dudaklarını ısırdı, o anda bir sırrı ele vermiş gibi. Alacakaranlık uzun sürdü. Otomobilin içindeki yüzleri seçmek mümkündü. Büttner, Toms'un ağzından çıkanları Berndt'in nasıl dikkatle, hatta sevecen dinlediğini fark etti. Söyledikleri ile kendini över gibiydi: "Buraya geldiğimin ilk aylarında ben de, o teknik amir gibi düşünüyordum. Düşüncelerimi Petrov'a bile söyledim. Planlanan her şey o günlerde bana biraz çılgınca geliyordu. Fakat çok ilginç ve heyecan vericiydi de. Sanki balta gir-

memiş ormanlarda bir fabrika kurulacaktı. Profesör Berndt siz de biliyorsunuz ki, Kossin'e ilk gelme nedenim sizin burada olmanızdı. Kalmamın nedenlerinden biri de Petrov'un verdiği ışıktı. Biliyorum o yalnız değil, onun gibi biri tek başına hareket edemez. Fakat o şimdi yine Donbass'da ya da Rusya'nın başka bir yerinde. O günlerde beni oldukça etkileyen Petrov'un düşünceleri olmuştu." Bir an için sustu. Sanki Berndt'in yanında oturduğunu daha yeni fark etmiş gibiydi. "Lütfen beni yanlış anlamayın!" dedi.

"Niçin yanlış anlayayım?" diye Berndt gülümseyerek konuştu. "Söylediklerinizi hoşuma gidiyor." Ovada kırışıklıklar belirmeye başladı. Işıklar tepelere çıkıyor, ovalara iniyor, Elb köprüsünü geçiyordu.

Uzaktan bir fabrikanın büyük pencereleri göründü, nehrin sularına yansıdılar, alacakaranlıkta ışıldadılar, hava karardıkça da berraklaştılar. Bu fabrikanın yöneticisi de o günkü konferansa katılmış ve öğleden sonraki konuşmasında, Kossin'de de uygulanabilecek önerilerden söz etmişti. Fabrikanın tüm bölümlerine günlük ve haftalık planlar asılmalıydı, ustalar ve grup şefleri toplantılara katılmalıydı, önerileri ve yenilikleri inceleyecek yeni bir büro kurulmalıydı.

Toms, şimdiki büronun sorumluları Müller ile Seckendorf'tan hiç memnun olmadığını söyledi. Müller'in, sonunda bir işe yaramayan buluşlara kafa yorduğunu belirtti. Beğenmediği kimi öneri ve buluşlara yapılan itirazlar da yerindeydi. Bu nedenle kurulacak yeni büro geçmişteki bazı önerileri tekrar incelemeliydi.

Büttner söylediklerini dalgın dalgın dinliyordu. Kendini birden çok yorgun hissetmeye başlamıştı. Düşünmeye ara verdi. Her yorgun insanın yaptığı gibi davranışlarını otomatiğe aldı. Berndt'in önerisini de kabullendi. Kossin'e gelecek tren hattındaki çalışmaların ne durumda olduğunu yerinde görmek için anayoldan saptılar. Biraz gittikten sonra çalışmaların durmuş olduğunu görünce o da ötekiler gibi öfkelendi.

Büttner diğerlerinden ayrıldı, en yakın köydeki meyhanede oturmakta olan ustabaşını buldu. Fakat aynı anda kafasının bir

köşesine park etmiş olduğu kimi düşünceler yine aklına geldi. Son beş yıldır onu kızdırmış olan şeylere yeniden öfkelendi. Ustaların toplantılara katılması ya da Kossin'e tren hattı yapımı gibi şeylerin yeni yaşamında ne rolü vardı? Fakat şimdi bunun yanıtını düşünemeyecek kadar yorgundu.

Az sonra binaları ve fabrikası ile Kossin'in tanıdık silüeti göründüğünde, o da, Toms ve Berndt gibi buraya döndüklerine sevindi. Mehtap ile fabrika bacaları bir arada, sanki kentin armasını oluşturuyordu. Anayol ile nehir kıyısındaki caddeyi takip edeceklerine fabrika arazisinden geçtiler. Genç işçilerin sorumluluğunda 4 numaları hangarda yapılan çalışmaları yerinde görmek istiyorlardı. Büttner yanındakilerin dikkatini duvarda asılı plana çekti. O gün her mesaideki ekiplerin ve her ekipteki işçilerin tek tek ne ürettiğini bu planda görmek mümkündü. "Bunun için konferansa gerek yoktu, biz zaten yapıyoruz," diye Büttner konuştu. Diğerleri gibi o da kapsamlı ve belirgin bu plana sevindi.

Az sonra Berndt'in sorular sorduğu delikanlı, karşısında kimin durduğunu fark edince heyecanlandı, yüzünün hatları titremeye başladı. Fakat sonra hemen sakinleşti ve çırakların her gün yaptıkları işleri bu tabelaya yazdıklarını söyledi. Bunu kendilerine ustabaşı alıştırmıştı. Toms düşündü: Acaba bu adam, benim bir zamanlar konuşmuş olduğum usta mıydı? Ne kadar geçmişti aradan, haftalar mı yoksa aylar mı? Konuşmalıyım o adamla, belki anımsar. Çırak eğitimi vermek istiyordu, fakat yetenekli değilmişim, diye konuşmuştu. Eğer çırağın sözünü ettiği o adam ise, yetenekli biri olmalıydı.

Berndt'in evinin önünde durdular. İndiler. Berndt diğerlerine veda etti. O akşamı eşiyle geçirmek istiyordu. Toms ise Büttner'le onun çatı katındaki dairesine çıktı. Helga onları bekliyordu, iki de misafir: Riedl ile Rentmair.

Bu ikisi Rentmair'ın odasındaki görüşmeden sonra birkaç kez daha bir araya gelmişlerdi. Fakat bu görüşmeler hiçbir zaman heyecanlı ve samimi bir havada geçmemişti. Niçin? Bunun nedenini onlar da birbirlerine sormuş, fakat bir yanıt bulamamışlardı. Rentmair ilk görüşmelerinden sonra aralarındaki bu-

zun çözüldüğünü sanmıştı. Ancak buz yeniden donmuştu. Riedl son haftalarda, daha da zor ve çatık kaşlı biri olmuştu.

Riedl de, ilk sohbetlerinden sonra, Rentmair böyle görüşmelerden pek hoşlanmıyor galiba, diye düşünmeye başlamıştı. Geçmişteki zorluklardan söz etmeye yanaşmıyor. Onları artık unutmuş olduğunu söylüyor. – Riedl ise kendini geçmişten bir türlü kurtaramıyordu, hiçbir şeyi unutmuş değildi. Aralarındaki bağlar çözülmeye başlamıştı.

Riedl bir pazar günü köprüden, Rentmair'ı nehirde sandal gezintisi yaparken görmüştü. Yanında sarışın bir kız vardı. Kız, hızla kürek çekiyordu. Köprünün altından kaybolup uzaklaşırlarken Riedl düşünmüştü: Onun aşk derdi yok...

Az önce Büttner'in evinde Rentmair'le karşılaşınca şaşırmıştı. Odalar renkli ve coşku dolu döşenmişti. Bu renklerin arasında Riedl, kötümser bakışları ve somurtkanlığı ile şaşkın şaşkın oturmaktaydı. Rietmair ondan daha sık uğruyordu Büttner'lere. Nişanlanmıştı, ikinci kez. Müstakbel kayınpederi Doktor Fürth, Büttner'lerin yakın tanıdığı olurdu. Riedl kendi kendine sordu: Rentmair Büttner'lerden pek hoşlanmazdı, şimdi değişti mi acaba? Helga onun da hoşuna gidiyordu. Rentmair'ın buraya uğramasının nedenlerini anladı.

Riedl geldiğinde, Helga Büttner bu beklenmedik misafire şaşırmış, fakat şaşkınlığını ona belli etmemişti.

Riedl'e burada buluşmalarını teklif etmiş olan Toms idi. Konferans sonuçlarını görüşmek istiyordu. Fakat bunu Büttner'e söylemeyi unutmuştu.

Şimdi odaya girip de, Riedl'i orada görünce yüksek sesle: "Ah, tanrım, nasıl oldu da unuttum!" dedi. "Alınan kararlar üzerine hep birlikte konuşmamız için, Riedl'den buraya uğramasını rica etmiştim." Büttner sesini çıkarmadı. Toms'un sözlerini duyunca yüzünün hatları gerilmişti. – Bunda sinirlenecek ne var? diye Toms düşündü. Riedl niçin gelmesin buraya? – Helga seslendi: "Ben de böyle tahmin etmiştim!" Sonra masada otururlarken: "Bu akşam tek kadın ben miyim?" dedi. "Savaştan sonra böyle mi olacak?"

Bunun üzerine Rentmair: "Benim için meraklanmanıza artık

gerek yok," diye konuştu. Riedl de: "Galiba eşim de yakında gelecek," dedi. Bu sözleri söylemeseydi daha iyi olurdu, hele bu insanlar arasında. Fakat bir kere ağzından kaçırmıştı. Söyledikleri Rentmair'ın dikkatini çekmiş olacaktı ki, şaşkın şaşkın Riedl'in yüzüne bakıyordu. "Yakında Kronbach'a gidip Katharine'yi almaya niyetliyim," diye Riedl sözlerini bitirdi.

Helga tabaklara yemeği dağıttı. Porsiyonlar küçüktü, fakat itinayla hazırlanmış olduğu belliydi. Sonra Toms'a döndü ve: "Buyrun," dedi. "Karnınız aç olmalı, bütün gün yollardaydınız. Bakalım, bize neler itiraf edeceksiniz!"

"Ne itiraf etmemi istiyorsunuz?"

"Niçin hâlâ evlenmemiş olduğunuzu. Ne de olsa çevreniz kızlarla dolu." Helga bakışlarını Toms ile kocası arasında gezdirdi. Büttner'in bakışlarından kıskançlık okunuyordu. Düşündü: Helga'ya anlatayım mı? İnsanın bazı şeyleri anlatacak yakını olması güzel bir şey. Fakat aynı anda bu düşüncesinden vazgeçti. Hayır, bugün olup bitenleri anlatmayacağım.

Toms konuştu: "İngiltere'de nişanlı sayılırdım," dedi. Yüzünde ciddi bir ifade vardı. "Sık sık mektuplaşıyorduk. Fakat günün birinde mektupları tuhafıma gitmeye başlamıştı. En son mektubunda yakında buraya geleceğini yazmıştı. Verdiğim yanıtta, biraz daha beklemesini rica etmiştim. Geri döneceğimi umuyordu. Ben ise, onun şu sıralar buraya gelmesini gereksiz buluyordum. Görüyor musunuz Helga, insanların biribirine nasıl aşık olduğundan söz edilir, bir aşkın nasıl yitirildiğinden ise hiç söz edilmez. Sonra yeni çektirmiş olduğu bir fotoğrafını yolladı. Gerçekten çok güzeldi bu fotoğrafta. Elime aldım, uzun uzun baktım ve birdenbire ikiye yırttım. Yırtık fotoğrafı elimde tuttuğum anda anladım ki, aşkımız sona erdi..."

Hepsi güldü. Sadece Riedl asık suratla ona baktı. "Bence çok saçma. Siz o kadını hiç sevmemişiniz!"

"Bunu sonunda anladım." – "Bunda gülünecek bir şey yok ki!" – "Ağlanacak da!" diye Toms konuştu. "Sizce bir şeye ya gülmeli ya da ağlamalı mı?" – "Böyle şeylerin Riedl'in hoşuna gitmemesini ben doğru buluyorum," dedi Helga da.

Büttner düşündü: Helga misafirlerimizle ne güzel anlaşıyor.

Onun her türlü misafirle sohbeti iyidir. Elini uzattı, eşinin saçlarını okşadı, gülümseyerek. Duyguları, eşi dışında masadaki herkesin ona yabancı olduğunu söylüyordu.

Yemekten sonra Toms, Berlin'deki konferansta olup bitenleri anlattı. Arada sırada söze karışan Büttner bazı eklemeler yaptı, kendi görüşlerini söyledi. Araştırma Merkezi'nin kuruluşunun ertelendiğini duyan Helga kulak kabarttı. Düşündü: Siz planınızı kendiniz bozuyorsunuz. Ağzını açıp bir şey söylemek istedi, fakat kocasının keskin bakışları ile karşılaştı. Büttner: "Çay koy!" diye konuştu.

Bakışları ile Helga'yı izlemiş olan Toms: "Siparişlerimizi teslim etmiyorlar," dedi. "Her şeyin altından tek başımıza kalkmak zorundayız. Eşiniz sabırlı olması gerektiğini biliyor." Elini Büttner'in koluna koydu. Düşündü: Bir fare deliğine saklanıp, siz ikinizin, karı ile kocanın, yalnız kaldığınızda biribirinize anlatacaklarını dinlemek isterdim.

O gece dinleyeceği bir şey konuşulmadı. Büttner misafirlerini geçirdikten sonra tekrar yukarı çıktığında, Helga çoktan yatağa girmişti. Karısı sordu: "Benden memnun kaldın mı? İyi yaptım mı?" Kocası yavaş yavaş konuştu: "Her zamanki gibi mükemmeldin," dedi. Yatağın kenarına oturdu, dalgın dalgın saçlarını okşadı. Helga kollarını kocasının boynuna doladı, onu kendine doğru çekti. Fakat adam oturduğu yerden doğruldu. Elini uzatıp yine saçlarını okşadı, alnını da, sanki orada temizlenmesi gereken bir leke varmış gibi. Sonra bakışlarını karısından çekti, ardından da elini. Ayağa kalktı, yatağın öteki tarafına dolandı. Yürürken yorgunluktan hafifçe sallanıyordu. Uzanır uzanmaz da derin bir uykuya daldı. Düşsüz.

Enders ailesi küçülmüştü.

Parti okuluna gitmiş olan Erwin, Kossin'e dönmemişti. Oradan da işletme akademisine yollanmıştı. Okuldayken Richard Hagen'le görüşüyorlardı.

Bunu duyan Robert şaşırmıştı. Erwin ile Richard mı? Sonra İspanya'da Erwin'in nasıl iyi niyetli, çevresine yardımı seven bi-

ri olduğu aklına gelmişti. Almanya'da buluştuklarında da ona, Robert'e, yardım etmek istememiş miydi?

Richard şu sıralar Harz yöresindeki bir fabrikada parti sekreterliği yapıyordu. Bu haberi kendisinden değil, mektup yazmış olan Hanni'den almıştı. Robert mektuba hem sevinmiş, hem de üzülmüştü. Şimdi Berlin'dekinden daha güzel yaşadıklarını yazıyor, çocuklarının sağlığının yerinde olduğundan da söz ediyordu. Robert'e onları ziyarete gelmesini söylüyordu. Demek ki Richard bu arada baba olmuştu. Mektubun sonunda yaşlı Bayan Hagen'in de selamları vardı.

Enders'lerin kızı, damatları Willi Steiner ve oğulları Ede, bu arada tamiri sona ermiş olan eski evlerine taşınmıştı. Kışın sonuna doğru da caddenin bir bölümü asfaltlanmıştı. Willi yine döküm ustası olarak çalışıyordu. Kısa süre önce yapımı biten üçüncü fırında görevliydi. Karısı annesine pek uğramıyordu. Willi ise elinden gelse her akşam kayınpederi yaşlı Enders'e uğrardı, onunla biraz gevezelik etmek, fırındaki çalışmaları anlatmak için. Gençlerin evdeki eksikliğini belki yaşlı Enders o kadar hissetmiyordu, fakat karısı mutlaka arıyordu. Willi bazı akşamlar karısı Gertrud'a, meyhaneye uğrayacağım, diyor ve bira şişesini eline alıp, kayınpederine gidiyordu.

Schanz kardeşler eskisi gibi Enders'lere uğramaya devam ediyordu. Sık sık gelmedikleri için de, bazen araya bir hafta girdi mi pek dikkati çekmiyordu. Bir akşam, Günter Schanz yalnız geldiğinde, masada büyük bir tartışma vardı, hiç kimse Heiner'in nerede olduğunu sormamıştı.

Robert Lohse evde yaşamaya devam etti. Bayan Enders, davranışlarını biraz değiştirirse, Robert'in Lene Nohl'u elde edeceğinden emindi. Ella Busch'a sokulması, yaşlı kadını sinirlendirmişti. Şimdi ise bambaşka bir şey yapıyordu Robert! Lisa'daydı aklı fikri, yarı yaşındaki o çocuk kadında... Herhalde sanıyordu ki, kadın ne kadar genç olursa beni o kadar iyi anlar.–

Fakat Robert ile Lisa'nın arası, Bayan Enders'in sandığı kadar sıkı fıkı değildi. Son aylarda oldukça çok çıkmışlardı. Yemeğe gitmişlerdi, sinemaya da. Robert kızı bir süre görmese, ona bir başkasının sokulmuş olacağından korkuyordu. Lisa da, birkaç gün

Robert'den haber almasa, Enders'lerin kapısını çalıyordu.

Bir defasında Robert onu pazar günü evden alacağına söz vermişti. Kızın ailesi kent dışındaki küçük bahçelerine gitmişti. Lisa evde Robert'i beklemiş, o ise söylediği saatte gelmemişti. Merdivendeki seslere kulak kabartmamak için, kızlar grubunda öğrendiği dans şarkılarını söylemeye başlamıştı. Haziran'da Berlin'de yapılması düşünülen etkinliğe belki onu da götürürlerdi. Fakat şimdi bunlara kafa yormanın sırası değildi. Hızla aşağı inip caddeye çıkmış, koşarak köprüye gitmişti. Sonra yine hızla eve dönmüştü. Kapının önünde bekliyor olabilirdi! Düşünmüştü, belki bir mucize olmuştu, yukarıda mutfakta oturuyordu.

Fakat bu güneşli pazar öğleden sonrasında mutfak bomboştu. Yine şarkılara başlamıştı, dayanamamış tekrar merdivenleri inip caddede koşmuştu. Köprüde insanlar dolaşıyordu, aileler, çocuklar, pazar sevgilileri. Yüreği sıkışır gibi olmuştu. Nereye gideceğim? Beni unuttu.

Enders'lere gitmeyi düşünmüş, fakat bir an için gururuna yedirememişti. Fakat az sonra kararını değiştirmişti, oraya gidecekti. Köprüden geçerken bir an için durmuş, sırtını geçenlere dönüp, aşağı, sulara bakmıştı. Aniden omzunda birisinin kolunu hissetmişti. "Senin burada ne işin var?" Gülmüştü yüksek sesle. Yalan söylemişti, kentten geliyorum, demişti. "Az önce gelmiş olsaydım kapalı kapının önünde kalacaktım," diye Robert konuşmuştu. "Dün gece yarısına kadar çalışmıştık. Bu sabah uyuyakalmışım. Kentte ne yaptın?"

"Grubumun provası vardı."

Yürümüşlerdi, öteki pazar sevgilileri gibi. "Niçin kalkıp kente iniyorsun?" diye konuşmuştu Robert az sonra. "Benim geleceğimi biliyordun."

Evde kimse olmadığını görünce sevinmişti. Kıza hemen sarılmış ve öpmeye başlamıştı. Fakat kız kollarının arasından kurtulmuş, başını yana çevirmişti. "Beni gerçekten seviyor musun?" diye sormuştu. Yüzü sapsarıydı. Sonra elini eline almış, parmaklarını teker teker okşamıştı. Robert de: "Böyle bir şeyi nasıl sorabiliyorsun?" demişti. "İnsan birini deli gibi sevdi mi," diye Lisa devam etmişti, "senin gibi uyuyakalmaz." – "Bizim fabrika-

daki işimizden haberin olmadığı için böyle konuşabiliyorsun." Lisa kendini öptürmeyince de Robert onu tekrar kolları arasında almıştı. Fakat kız sıyrılıp yine uzaklaşmıştı. Birden dışarıdan sesler duyulmuştu. "Benimkiler geliyor." Merdivendeki ayak sesleri Robert'in de kulağına gelmişti. "Ella'dan fabrikada ne kadar çok çalıştığını duydum," demişti. "Sanırım Berlin'e gidecek olan gruba seni de alsınlar diye?" – "Tabii, sadece Berlin'e gidebilmek için," demişti Lisa. Gerçeği söylediği için de gurur duymuştu. "Çok çalışmak için başka neden var mı ki?"

Robert: "Şu sıralar ne kadar çok çalıştığımızı biliyor musun?" demişti. "Beklenenden önce bitirmek istiyoruz. Bu, biz işçilerin çıkarına olacak."

Lisa: "Benimle niçin böyle sert konuşuyorsun?" diye sormuştu. "Bu söylediklerin her yerde yazıyor. Biliyorum. Sabahtan akşama kadar ince telleri sararken gözlerime ağrılar giriyor, fakat Berlin'i düşünerek seviniyorum." – "Tabii sevinmelisin, fakat daha önemli şeyler de var." – "Düşündüklerim benim için çok önemli, fakat yine de kafam her zaman onlarla dolu değil..." Susmuştu. Merdiveni çıkan adımlar gelip kapının önünde durmuştu.

Robert mümkün olsa hemen çekip giderdi. "Ah," demişti Lisa'nın eniştesi. Babası kuşkuyla bakmıştı, annesi de düşünceli. Robert: "Lisa'yı yeni açılan kafeye götürmeye uğramıştım," diye bir bahane uydurmuştu. Enişte de: "Sizin fabrikada çalışanlar öyle yerlere gidebilir," demişti. Annesi de hiç çekinmeden: "O kadar paranız varsa sosis getirseydiniz de burada haşlasaydık," deyivermişti.

Lisa'nın içi daralır gibi olmuştu. Utanmıştı. Robert'in ailesinden hoşlanmadığını sezmişti. Bir an için, can sıkıcı mutfağa nasıl biraz renk versem, acaba yeni satın almış olduğum fincanları mı çıkarsam, diye düşünmüştü, fakat annem mutlaka kahve yapmaya yanaşmazdı. "Haydi size bir şarkı söyleyeyim." Hepsi dikkatle Lisa'yı dinlemişti. Sesi güçlü değildi, fakat berraktı. Şarkıdan çok şiire yatkındı. Az sonra Robert: "Gel, Lisa," demişti. "Gidelim, yoksa geç kalacağız."

Yolda yürümüşlerdi. Suskun. Robert'in elleri cebindeydi. Bi-

raz sonra Lisa elini uzatmış, Robert'in cebindeki elini tutmuştu. "Gördün mü, eniştem gibi odun bir herif bile beni dinlediğine göre..." diye mırıldanmıştı. Robert de gülümseyerek: "Ne demek oluyor o bile dinlediğine göre?" diye sormuştu. "Sen hep cümlelere başlayıp, bitirmiyorsun."

Bir yıkıntının yarısı ayakta kalmış kapısında durmuşlardı. İçeri girmişlerdi. Lisa önden yürümüştü. Yıkık duvarlar, kopmuş borular, üstünü yeşil kaplamış taş basamaklar arasında ilerlemişlerdi. Robert'in elleri, önünde yürüyen Lisa'nın omuzlarındaydı.

Robert, Lisa ile buluşmalarından eve döndüğünde Lene'yi masada tek başına oturuyor gördü mü, nedense kendini suçlu hissederdi. Kimi günler Lene onunla hiç konuşmasa da evde kalır, dışarı çıkmazdı, Lisa'nın beklediğini bile bile. Kimi günler Lisa fabrikadan çıkıp da kapının önünde Robert'in durduğunu gördü mü, yüzü sevincinden kıpkırmızı olurdu. Aralarında bir şey olduğunu fark etmiş bazı kadın işçiler fısıldaşır, alaylı ve iğneli şeyler söylerlerdi.

Günün birinde Robert, bisikletiyle Lisa'yı almaya giderken, köprü üzerinde fabrikadan eve dönmekte olan bir grup işçi kadınla karşılaştı. Aralarında Lene de vardı. Yanındaki iki kadınla tartıştığını gördü, şaşırdı. Ateşli ateşli konuştuğu Ella Busch ile ondan biraz yaşlı Lotte Schubert idi. Lene sustuğu zaman, bu ikisi sağından solundan ona laf yetiştiriyordu.

Robert bisikletini köprünün korkuluğuna dayadı. Onu gören Lene: "Robert!" diye seslendi ve durdu. Eliyle bisikletini tuttu. Kadınlar ise yollarına devam ettiler. "Robert, sanki çağırmışım gibi karşıma çıkıverdiniz," diye Lene heyecanla konuştu. Ona hâlâ 'siz' diyordu. Robert gülümseyerek sordu: "Hayrola, ne oldu?" Lene hızla konuştu: "Şu ikisi yine başımın etini yemeye başladığında, umarım bana öğüt verecek birisi karşıma çıkar, diye dua etmiştim. İşte o anda siz geldiniz..." Robert gülümsemeyi bıraktı. Lene oldukça heyecanlı görünüyordu. "Ella ile Lotte bir süredir benden ısrarla, Lotte'nin yardımcısı olmamı istiyorlar. Lotte bizim grubun başı. Lotte başka bir bölüme geçince de onun görevini üstlenmeliymişim. Başka düşünceler de var. Önce

Neustadt'ta gruplar arası yarışmalar yapılacak, sonra da fabrika olarak Dresden'deki fabrika ile yarışmaya gireceğiz. Bütün bunları, Lotte, yarın akşamki toplantıda diğerlerine açıklamak istiyor. Ben de yardımcısı olma önerisini kabul edersem, yarın akşam yanında masada oturacağım ve işçilerin sorularına yanıtlar vereceğim. Fabrikada yapılacak olan ekipler arası yarışmayı düzenlemek zor sayılmaz. Her gün elli ampul fazla çıkarmak, denetlemek, en iyi işçiye prim vermek..."

"Bence de," diye Robert konuştu. "Bunu yapmalısınız."

"Ciddi misiniz?" diye Lene sordu. "Hiç düşünmeden böyle konuştunuz. Fakat benim üzerinde düşünmem gerek." – "Düşünecek ne var bunda? Yapmak istiyorsunuz. Bu sizin için iyi, diğerleri için de."

Lene biraz sakinlemiş gibiydi. "Evet, benim için iyi," diye biraz düşünceli konuştu. "Suttner ampul fabrikasına ilk geldiğim aylarda, yiyecek bir şeyimiz olsun yeter, demiştim kendi kendime. Önemli olan Else ile benim karnımın doymasıydı. Para kazanmalıydım. Düşünmüştüm de: Albert geldiğinde cebinde beş kuruşu olmayacak. İş bulana kadar ona destek olmalıyım... Şu anda bir kenarda üç beş kuruş birikmiş param da var."

Robert düşündü, onunla açık konuşmalıyım. Beklemekle yaşamını berbat ediyor.

"Bu yeni görev sizin için iyi, işçiler için de," dedi. "Para biriktirmenize gelince, Albert için... Lene bana sorarsanız imkansız..." Kadının şaşkın bakışlarını yüzünde hissetti. Lene sözünü kesti, hızlı hızlı konuştu: "Ne düşündüğünüzü biliyorum," dedi. "Söylemeyin lütfen. Bir zamanlar yengemin yazmış olduğu bir mektubu göstermiştim, onu sizden başka gören olmamıştı. Geçenlerde yolladığı mektupta da, Albert'in gelip gelmediğini soruyordu..." Sesi çok ciddi çıkıyordu. "Az önce söylediğiniz şeyi ben de biliyorum, Robert. Kafama sokmaya çalışmışlardı, toplantılarda da çok kez işitmiştim. Ancak ne demek istediklerini uzun süre kavrayamamıştım. Fakat şimdi yavaş yavaş da olsa anlamaya başladım. Hatta başkalarına da anlatmaya çalışıyorum. Doğruyu söylemek gerekirse, yarın akşamki toplantıdan çekinmiyorum. Fakat şimdi size bir şey sormak istiyorum. Lüt-

fen kızmayın bana, iyice düşünün. Soracak başka kimsem yok! Albert'e soramam, o geldiğinde geç olabilir. Günün birinde aniden Kossin'e çıkar gelir, başka insanlardan benim adımı duyarsa ya da fabrika gazetesinde, ödül almıştır, diye benim adımı okursa... Ona ise yaşamında hiç ödül veren olmadı..." – "Ona da başka zaman verirler!" Robert'in sesi biraz yüksek çıkmıştı. Yine geri dönüş hikayelerine başladı, diye bir an düşündü, dinlediği için de kendi kendine kızdı.

Lene ise konuşmasına devam etti, sözlerinde korku seziliyordu. "Ya ona da vermezlerse? Belki verirler de, o istemezse? Burada olup bitenleri anlamadığı için, bizimle alay ederse? Kossin'de olup bitenler onun için yepyeni şeyler, daha önce hiç yaşamadı!"

"Henüz buraya gelmemiş olan adamın neyi beğenip, neyi beğenmeyeceğini düşünmekten vazgeçin," dedi Robert. "Şu anda sizin için en doğru ne ise onu yapın!"

"Evet, yapacağım," diye Lene konuştu. "İlk günlerde burada olup bitenleri anlamazsa, ben ona açıklayacağım."

"Anladığım kadarıyla o da bizler gibi işçi, öyle değil mi?"

"Su tesisatçısı idi. Bizim tüm ailemiz Nazi'ydi. Hepimiz Hitler'e inanmıştık. Ben de, o da. Herkesin yaptığı gibi." – "Hayır," dedi Robert. "Herkes Hitler'den yana değildi."

"O yıllarda, hayır, diyen birine ben rastlamamıştım. Arada sırada karşı çıkan oldu mu da, hemen tutuklandırdı. Bizler de, hak etmiş ki tutuklamışlar, diye düşünürdük." – "Öyle ise birkaç karşıt tanımışınız." – "Doğru dürüst tanımış değildim, şimdi sizi, Ella'yı ya da Bayan Enders'i tanıdığım gibi. Buraya geldiğim ilk aylarda insanların bana söylediklerinden hiçbir şey anlamamıştım. Her söyleneni de dinlediğimi iddia edemem. Evet, nelerin peşine takılmış olduğumu, Hitler'in bizi nereye sürüklediğini bugün, savaşın bitiminden beş yıl sonra, anlıyorum. Her şeyin yalan dolan olduğunu da şimdi biliyorum. Kafamı yoran bir şey daha var. Onu da size sormak istiyorum." Nehir kıyısına inmişlerdi. Eve gelmiş sayılırlardı. Geri döndüler. Robert bisikletini sürüyor, Lene de yanında yürüyordu. O ana kadar içinde saklamış olduğu kimi şeyler gün ışığına çıktı.

"Çevrendeki tüm insanlar sürekli yanlış bir şeye inanırsa, sen tek başına nereden bileceksin, neyin doğru olduğunu? Kişi yaşamından memnunsa, kendi gördüğü, duyduğu ve okuduğu şeylerin, annesinin ve babasının, öğretmenlerinin ve kocasının da anlattıklarının doğru olmadığına niçin inanmasın? Gerçeği, azınlıkta olan birileri biliyordu, fakat onları da hapise atmışlardı. Örneğin, sizin gibiler biliyordu Robert. Siz niçin biliyordunuz? Bizim durumuz iyiydi. Elimize iyi para geçiyordu. Babamın tesisatçı dükkanı vardı. Hitler yıllarında kazancı mükemmeldi, tüm aile mutluydu. Evet, savaş henüz başlamamıştı. Bütün toplantılara ve eğlencelere gidiyorduk. İstendiğinde de gamalı haçlı bayrağı pencereden sallandırıyorduk. Böyle eğlence akşamlarını gördüğünüzde siz hiç düşünmemiş miydiniz, ben de eğleneyim, herkes gibi sevineyim?"

Robert: "Evet, düşünmüştüm, okulda olduğum yıllarda," diye konuştu. "Sonra okuldan ayrılınca, işsiz güçsüz kalınca, ne olursa olsun bataktan kurtulmak istiyordum. Bu hareket Alman işçilerinin çıkarınadır, palavrasına beni de inandırmışlardı. Ben onu sosyalizm filan sanmıştım. Kısa süre de olsa içinde bulunmuştum."

Ruhunun bir köşesinde saklı kalmış şeyleri, o da Lene gibi dışarı atmak istemişti. En iyisi böyle şeyleri apaçık konuşmaktı.

"Fakat yaptıklarımın yanlışlığını, nasıl oldu bilmiyorum, günün birinde kavramıştım. Ancak yine de inanamamıştım, bunun sosyalizm olmadığına. Bir süre daha devam etmiştim, ötekilerle beraber yürümüştüm, davullarla, bayraklarla. Biri bana, yaptığınız rezillik, dediğinde yumruğumu suratının ortasına indiriyordum. Fakat bir yandan da haksız olmadığını seziyordum. Haykırmaktan da vazgeçmiyordum, çünkü söylediğini başkaları duysun istemiyordum.

Bana kalırsa birkaç kişiye yalan söyleyip, gerçeği onlardan uzun süre saklayabilirsin, fakat çoğunluktan hiçbir şeyi saklayamazsın. İnsanlarımız zamanla her şeyin farkına varmalıydı, savaşın yaklaştığını sezmeliydi. Zenginlerin daha çok zenginleşmesi hayra alamet değildi. Elinde yağlı kuyruk olan bireyler de vardı. Fakat durumu sezen, ötekine söylemeliydi, tehlike yaklaşıyor, de-

meliydi. Usulcacık da olsa haber dağıtılmalıydı, yasaklanmış el ilanları gibi. Kağıt hışırdaması, ölüm demekti o günlerde! Sonra başımdan geçen bir olay benim gözlerimi sonuna kadar açmıştı..."

Lene iyice sokuldu, kulak kabarttı. Aynı anda kapının önünde oynamakta olan kızı Else, annesini görünce koşarak yanına geldi. O gün karolu yeni elbisesini giymişti. Babasının gelişi şerefine dikilmişti.

Robert düşündü, Lisa ile hiç böyle konularda konuşmamıştı, belki de konuşamazdı. Fakat Lisa ile bir arada olmak, onun için bir sevinç, evet, bir mutluluktu. Umarım henüz eve varmamıştı. Bisikletine atladığı gibi Neustadt'a doğru pedala bastı.

Lisa'nın aylardır düşlediği yolculuk hiç ümit etmemesine karşın gerçekleşti. Genç Kızlar Organizasyonu'nun Almanya buluşmasına katılmak üzere Haziran'da Berlin'e gitti.

Bu gezi için Suttner fabrikasının kızları seçilmişti. Savaştan sonra Suttner ailesi ortadan kaybolmuştu. Bu arada ölmüş müydü yoksa Batı Avrupa'nın herhangi bir köşesindeki Osram şubesinde miydi? Kossin-Neustadt'ta kimse bunu bilmiyordu, bilmek de istemiyorlardı, umurlarında değildi.

Ampul fabrikasının kızlar grubu, Genç Kızlar Organizasyonu'na bağlı irili ufaklı fabrikalardan, tersanelerden, köylerden ve kentlerden katılmış birçok grubu yenmeyi başarmıştı. Bunu nasıl başarmışlardı, kendileri de bilmiyordu. Onlardan daha iyi gruplar da finallere kalmıştı. Fakat kazanan Suttner kızları olmuştu.

Grup şefi Johanna Triebel aynı zamanda sendika yönetiminde de görevliydi. Bazıları Lisa'nın katılmasına karşı çıkmalarına karşın Johanna ona çok destek vermişti.

Lisa yaşamında Kossin'i hiç terk etmemişti. Hele o kadar uzağa gitmeyi ve günlerce evinden ayrı kalmayı aklından bile geçirmemişti. Heyecandan yüzü sapsarıydı. Tren mavi gömlekli delikanlılarla doluydu. Her durdukları istasyonda da yenileri biniyordu. Perondaki ve trendeki diğer yolcular sessizce gençleri seyrediyordu. Çoğu insan yılların verdiği hüzün, öfke ve suçtan

dolayı hâlâ suskundu. Fakat zamanla içlerinde yumuşayanlar, gençlerle birlikte şarkıları mırıldananlar da oldu.

Ella Busch kızlara veda etmek için perona gelmişti. Sonra tek başına evine döndü. Hava kararmaya başlamasına karşın oldukça sıcak sayılırdı. Otlar ve dikenlerle kaplı yıkıntılar arasından dikkatle yürüdü. Evinin olduğu caddenin pencereleri alacakaranlıkta kırmızıya bürünmüştü. Binalar sanki yeni yapılmış gibiydi, fakat onlar yıkılmamış olanlardı. Ella evinin yolunda bir an için düşündü: Niçin benim Hans'ım şehit oldu da evi yıkılmadı?

Merdivenler loştu. Oturduğu katın kapısının kilitli olmadığını fark etti, şaşırdı. Sonra anımsadı, Heiner Schanz anahtarı geri vermemişti! Bir süre önce ondan ayrılmıştı. Ani karar vermiş ve her şeyi bitirmişti. Tek başına kalmak istiyordu.

Heiner Schanz başını elleri arasına almış masada oturuyordu. Ella hemen sezdi, kötü bir şey olmuştu. Schanz konuştu: "Ella, söyle ne yapayım?"

İri yarı, hareketleri yavaş, konuşmasını pek sevmeyen biriydi. Ağabeyi Günter ise tam tersiydi, ufak tefekti, çenebaz sayılırdı. Heiner çoğu kez onun sözünden çıkmazdı. O gün Ella'ya gideceğini söyleyince, Günter karşı çıkmıştı. Ancak bu kez ağabeyini dinlememişti. Ella'ya sığınmak istiyor gibiydi, teselli de arıyordu.

Odanın loşluğunda masada karşı karşıya oturdular. "Haydi konuş," dedi Ella. "Ne oldu?"

Heiner Schanz kocaman başı önünde, bakışları masada, anlatmaya başladı.

Berlin'den geliyordu. Oradaki bir dostunun yanında tatil yapmıştı. Sokakta biri yanına gelmiş, kendini eski bir dostu olarak tanıtmıştı. Heiner ise onu bir türlü anımsayamamıştı. Adam ise unutkanlığına gülmüş, Heiner'i yakındaki bir meyhaneye davet etmişti. Orada savaştan, Afrika'dan, kamplardan söz etmişlerdi. Heiner konuşma sırasında mesleğinin kalıpçı olduğunu söylemişti. Bunun üzerine adam, işinin yanı sıra isterse ekstra para kazanabileceğinden söz etmişti. Ne de olsa dökümden ve çelik kalıplardan anlıyordu, üretim, yeni fırınlar ve planlanan ham demir fırınları, personel, teknisyenler, mühendisler üzerine

de bilgisi vardı. Bilmediği başka şeyleri de isterse öğrenebilirdi.

Heiner bütün bu başından geçenleri anlatırken, her zaman olduğu gibi ağır ağır konuşuyordu.

"Peki, sen ne yaptın?" diye Ella sordu.

"Suratının ortasına yumruğumu indirdim."

Ella: "Peki sonra?" diye sordu. "Sonra mı?" dedi Heiner Schanz. "Herif bir adımda kendini meyhaneden dışarı attı. Garson da beni kapının önüne koydu. İkimizi de sarhoş sanmışlardı."

"Budalaca bir şey," dedi Ella, "o herifi tutuklatmalıydın!"

Heiner sesini çıkarmadı. Hava iyice kararmıştı, odada ışık yanmıyordu. Ella, bu adamın içini sıkan bir şeyler olduğunu seziyordu. Söylenmemiş şeyler vardı kafasında. Bir an düşündü ve sonra sordu: "Seni nasıl bulmuş bu adam, Heiner?"

Heiner, o kocaman gölge, konuştu. Daha yavaş ve daha sessiz.

Savaş yıllarından söz etti. Günün birinde Gestapo onu sorguya çağırmıştı. Heiner'den istekleri vardı. Kentin yöneticilerine sokulacak, bazıları ile arasını iyi tutacaktı. Bir zaman sonra da onlardan öğrendiklerini Gestapo'ya bildirecekti.

"Peki, sen ne demiştin?" diye Ella sordu. Heiner omuzlarını silkti. Eğer dediklerini yapmazsa, onu cepheye mayın toplamaya göndereceklerdi. Heiner teklifi kabul eder gibi görünmüş, bir sürü yalan dolan içeren rapor hazırlamıştı. Çok geçmeden de İngiliz gelmiş, herkesi esir almıştı. Berlin'de karşısına çıkan yabancı adamın bu olup bitenlerden haberi var mıydı, işte onu bilmiyordu. Olabilirdi, fakat nereden?

"Ah, bundan kolay ne var," dedi Ella, "seninle ilk konuşmayı yapmış olan herif her şeyi mutlaka bir köşeye not etmişti. Sana Berlin'de o teklifi getiren herif de eski notları bulmuştu."

Birden Heiner Schanz canlanır gibi oldu. Bir şeyi anımsamıştı. Sesini yükseltip konuştu: "Evet, dediğin doğru. Bana demişti ki: 'Schanz, eskiden, elinize para geçmemesine karşın bilgi vermekten çekinmezdiniz. Şimdi dostlarınız, eskiden olup bitenleri duyarsa kimbilir ne diyecek! – İşte bunu söylediğinde suratına yumruğumu indirmiştim. Burama gelmişti. Fakat bundan sonra ne yapacağım?"

"Ne demek istiyorsun, bundan sonra, demekle?"

"Aradan birkaç gün geçti," diye Heiner konuştu, "adamdan ses sedâ çıkmadı. Beni tekrar arayacağını da sanmıyorum. Fakat ben ne yapacağım, susayım mı, Berlin'deki konuşmadan hiç kimseye söz etmeyeyim mi? Kapansın gitsin mi?"

Ella ayağa kalktı, masanın çevresinde dolanıp, Heiner'in yanına oturdu. "Hayır," diye konuştu. "Bana kalırsa, hemen yarın kalk Vogt'a git. Anlat ona, içinde kalmasın."

"Ah, Ella, Vogt'a anlatmamla benim için her şey bitecek mi sanıyorsun. Hayır, yeniden başlayacak. Günter'in haberi olacak, tehdit edildiğimi başkaları da bilecek."

"Öyle deme," diye Ella konuştu. "Başka şeyler olacak. Senin düşündüklerinin tam tersi. Anlatmayıp kendine saklarsan, bence bunun sahtekârlıktan hiç farkı yoktur. Berlin'deki olayın seni nasıl yıkmış olduğunu şimdi gözümle görüyorum. Anlatıp, kurtulmalısın bu yükten, anlıyor musun!"

Ertesi gün öğleden sonra Ella fabrikanın yan çıkışında duruyordu. İşçinin biri arkadaşını dürttü: "Heiner Schanz'ın dostu," diye mırıldandı. "Bak, o da geliyor." Ella'nın kapıda durduğunu gören Heiner yavaşça başını salladı. Konuşmadan yürüdüler. Ella yolda düşündü, dün üzerinde kederin ağırlığı vardı, hâlâ da var. Evine gittiler, ikisi de konuşmuyordu. Yukarı çıktılar. Odaya girince Heiner: "Düşündüğümden de berbattı," dedi. "Tıpkı dün düşündüğüm gibi oldu, durum daha da kötüleşti. Bana karşı parti içinde bir soruşturma yürütülecek. Bunu Vogt söyledi. Olayı iyice tartışacaklar ve bana ne yapılacağına karar verecekler. Eğer partiden atılmama karar verirlerse, üyeliğim sona erecek. Tabii bütün ekibin olaydan haberi olacak, en başta da Günter'in. Benzeri başka kirlilikler de ortaya çıkabilir. Partiye 'temiz' olmayan başkaları da sızmış olabilir. Vogt, ona anlatmamanın çok iyi olduğunu söyledi. Tabii Naziler'le aranda geçenlerden, üyelikten önce söz etseydin daha iyi yapardın, dedi. Şimdi gelip anlatmamın bana pek yararı olmadığını da belirtti. Bu Vogt nasıl bir insan, gözünün önüne getiremezsin. Konuşurken seni anımsadım. Yaşamım boyunca hiç kimse benimle, onun gibi konuşmamıştı. Birkaç kez sen konuşmuştun, oldukça ciddi.

Şimdi ekiptekilerin haberi olacak, onlardan da başkaları öğrenecek. Fakat Vogt'a güveniyorum. İnan bana, o adam sapına kadar namuslu."

Robert o akşam eve geç döndü. Dışardan, pencerede ışık görünce şaşırdı. Herkes masanın çevresine toplanmıştı. Yaşlısı genci. Lene'nin yanında oturan uzun boylu adamı tanımıyordu. Bir kolunu kadının omzuna atmıştı. Lene de başını onun göğsüne dayamıştı. Üzerinde, kocası gelince giyeceğini söylediği yeni bluzu vardı. Çocuğuna da karolu yeni elbisesini giydirmişti. Kız gözlerini yabancıya dikmiş bakıyordu. Adam saçlarını okşayınca kıpkırmızı oldu.

Robert içinde bir boşluk hissetti. Fakat aynı anda, Lene'nin yıllarca düşlediği ve umut ettiği şeylere evdekiler gibi, kuruntu, dememiş olduğunu da anımsadı. İçinde bilmediği bir şey ona hep, günün birinde çıkıp gelebilir, demişti.

Toparlandı ve masayı dolanıp, adamın yanına gitti: "Evinize hoş geldiniz!" dedi. Sonra elini sıktı ve sordu: "Neredeydiniz bu kadar yıldır?" Lydia yüksek sesle: "Şimdi her şeyi yeni baştan bir de Robert'e anlatın!" Fakat bu gerekmedi, odadakiler hep bir ağızdan anlatmaya başladılar: "Afrika'da esir düşmüş. Bir kamptan öteki kampa, bir hastaneden ötekine yollanıp durmuş. Haritada bile olmayan yerlere gönderilmiş. Neredeyse ölecekmiş. Yabancı lejyonuna vermek istemişler. Savaştan sonra kayıpları arayan servis ona, Lene'nin yaşamadığını bildirmiş. Almanya'ya döndüğünde baldızını bulmuş ve ondan Lene'nin burada olduğunu öğrenmiş. Hemen mektup yazmış, fakat mektup buraya varmadı. Sonra ona yetkililer, Lene buraya gelsin, demiş. Bir mektup daha yollamış, senin yanına geliyorum, diye yazmış. Bu mektubu da Lene'ye iletmemişler. Sonunda artık dayanamamış, kalkmış buraya gelmiş, kimliksiz, sınırdan kaçak geçmiş."

Albert Nohl konuştu: "Kayıp arama servisindekiler, Lene'nin ve çocuğumuzun ölmüş olduğunu söylediklerinde inanmamıştım," dedi. "Görevli teğmen beni teselli etmeye kalkışınca ona: 'Teğmenim bırakın böyle şeyleri,' demiştim. 'İnanmıyorum söylediklerinize!' Kafamda tek bir düşünce vardı: Almanya'ya dön-

meliyim! Ben onları bulacağım. Lene'nin bana yazmış olduğu mektupların tümünü benden gizlemişler..."

Robert anlattıklarını dikkatle dinlemiyordu. Evet, kocası sonunda dönmüştü. Uzun boyluydu. Temiz ve sakin bir yüzü vardı. Albert Nohl bir Lene'ye, bir çocuğuna baktı, başını salladı. "Şimdi iki kadınım var," diye konuştu.

Evdekiler ondan hoşlanmıştı. Sakin, kendi halinde biriydi. İyilikseverdi, başkalarına yardımdan kaçınmıyordu. Karşısındakini dikkatle ve ilgiyle dinliyor, kendisi ise çok konuşmuyordu. Her sorana başından geçenleri, macera dolu yaşamını sabırla anlatıyordu. Bulunduğu beyanlar araştırıldıktan sonra işlemleri yapıldı ve fabrikada işe alındı. Verildiği ekipteki işçiler de bu yeni meslektaşlarından hoşlandı.

Lene mutluluğunda da değişmedi, yaşamını eskisi gibi sakin ve sessiz sürdürmeye devam etti. Bu kadar uzun süre beklemesini, acı çekmesini saçma bulmuş olanlar şimdi onu kıskanıyordu. Lene'deki tek değişiklik, sık sık şarkılar mırıldanmasıydı. Evdekiler kısa sürede bu değişikliğe alışmıştı. Arada sırada, Nohl ailesinin bir zaman sonra mutlaka kendilerine ait bir eve taşınacağından da söz ediyorlardı. Lene, Robert ile az konuşuyordu. Bir kez sokakta karşılaşmaları dışında, geçmiş yıllarda da aralarında doğru dürüst bir konuşma geçmemişti.

Robert bir gün, kocası Albert ile yaşama alışıp alışmadığını sorduğunda: "Umduğumdan da çabuk ve kolay oldu," dedi. "Tüm korkularım yersizmiş."

Bir gün Toni, Enders'lerin büyük torunu kız, yeni gelen adamdan hoşlanmadığını Robert'e itiraf etti. "Kızı Else'ye, ayakkabılarını cilalamasını emretti," diye anlattı. "Bak işte böyle yapacaksın, başka türlü değil, anladın mı? dedi ona. Küçük kız başını kaldırıp baktığında, bu evde böyle konuşulmadığını fark etmiş olacak ki, hemen ses tonunu değiştirmiş, bunu baban için yapacaksın, değil mi, demişti... Annem de, öyle emretmekten hoşlanan bir baba getirmek istemişti bana. Hayır, teşekkür ederim..."

Bir akşam Enders, Robert, Willi Steiner ve Werner Uhlig hep birlikte otururlarken, yaşlı adam: "İnanırım öteki taraftakilerin,

Albert Nohl'un buraya gelmesini önlemek istemiş olmalarına," diye konuştu. "Fransız teğmenin, Lene yaşamıyor, demesi..." Robert sözünü kesti: "Söylediklerin varsayım. Teğmenin bundan ne çıkarı olmuş olabilirdi?" – "Albert'in yabancı lejyonerine gitmesini istiyorlardı," diye Willi Steiner konuştu.

Werner Uhlig güldü ve: "İtiraf et Robert, sen de bu adamdan pek hoşlanmıyorsun," dedi. "Seni çok iyi anlıyorum."

O günden sonra da Robert, Albert konusunda çenesini tuttu. Düşünmedi bile. Albert'le mümkün olduğu kadar konuşmamaya dikkat etti. Ona bir şey söylemesi gerektiğinde ise dik dik bakarak konuştu. Albert de karşısındaki Robert'in gözlerinin içine bakarak konuşuyordu. Birinden biri, bu sert bakışlara dayanmak zorundaydı. Fakat yine de bir gün birbirlerine çarptılar. Bunun nedeni Lene değildi, Lisa'ydı.

Lisa Berlin'den döndü. Yaşadıklarını Robert'e anlatmak için hemen Enders'lere koştu. Başındaki yeni şapkasını masanın üzerine fırlattı "Başka şeyler de var dünyada, bunu biliyordum," diye heyecanla konuştu. "Hem de bu kadar yakınımızda..." – "Neden söz ediyorsun?" – "Ne kadar güzel şeyler. Genç insanlarla bir arada... Sonra tiyatroda, ben tek başıma..."

Robert'i kolundan tutup çekti, bir an önce onunla yalnız kalmak istiyordu.

Albert Nohl gözlerini dikmiş kıza bakıyordu. Lisa, masada duran şapkasına uzandı. Fakat o çektiği gibi aldı, parmağının ucunda çevirdi. Lisa yine uzandı. Nohl yine çekti. Şapkayı parmağında çevirmeye devam etti. Gülüyordu da. "Ver şapkayı!" diye Robert sesini yükseltti. "Kendi şapkanla oyna!" – "Kendi şapkamla mı?" diye Albert sordu ve şapkayı Lisa'ya doğru fırlattı.

Lisa o anda, bu adamın kim olduğunu soracak durumda değildi, kafası anlatacak bir sürü şeyle doluydu. Az sonra yolda yürürlerken Robert, Albert Nohl sonunda döndü, dediğinde, ilgilenmezmiş gibi sadece başını salladı. Adamın eşine dönmesine ne kadar memnun olduğunu ise belli etmedi. Son aylarda canını sıkan bazı şeyleri de belli etmediği gibi. Robert'in şu Lene'yi bir türlü aklından çıkaramadığını seziyordu. Kocasının bir an önce

eve dönmesini Lene kadar o da ümit edip durmuştu.

Kol kola kente doğru yürüdüler. Lisa'nın canı bir yerde oturmak istemiyordu. "Tiyatro mükemmeldi," diye anlattı, "oraya babam, annem, hatta enişte gitmiş olsaydı, dışarı çıktıklarında mutlaka bambaşka insanlar olurlardı."

Robert güldü. "Enişten de mi? Bana kalırsa ondaki değişiklik konusunda biraz yanlış düşünüyorsun!"

"Niçin? Ben de girmeden önce başkaydım, çıktıktan sonra değişivermiştim."

"Bu nasıl oldu?"

"Bilmiyorum, fakat oldu. Fark edeceksin mutlaka..."

Robert, Lisa'nın o gün kendisine çok yakın olduğunu hissetti. Kafasına kötü şeyler geldi. Lisa'dan alışık olmadığı ve ummadığı böyle yakınlıkları ona Berlin'de birisi öğretmiş olmasındı?

Lisa: "Nereye gidiyoruz? Her yer kapalı?" diye sorunca Robert'in yanıtı kararlı oldu: "Bana!" Döndüler. Genç kız hiç sesini çıkarmadan yanında yürüdü. Az sonra evin önünde durdular. "Işık yanıyor," diye konuştu Lisa. "Herkesin oturmakta olduğu masanın yanından geçmek istiyorum."

Bahçeyi dolandılar. Geçenlerde yağmurda yatağı ıslanınca, Robert duvarla merdiven arasındaki bölmenin damını sağlamlaştırmıştı. Damdaki kalın kartonla tahtayı kaldırdı ve çevik bir hırsız gibi içeri atladı. Sonra yatağına basıp, Lisa'nın da girmesine yardım etti.

Başka zaman her şeyi duyan Bayan Enders bile, merdiven altında olan biteni duymamıştı. Fakat bir ay sonra: "Niçin damdan, kapı varken?" dedi.

Robert artık mutlu olmanın zamanı, diye düşündü. Daha kısa süre öncesine kadar kendine dert ettiği şeyleri kafasından silip attı. İşteki kimi sorunlarını unuttu, çırak eğitim atölyesi düşüncesini de bir kenara itti. Fakat bu mutluluk çok sürmedi. Acı duygular onu yine yakaladı, Strucks'un günün birinde: "Artık seni ilgilendirmeyen şeylere burnunu sokmaktan vazgeç," demesi ile. Robert, öğretmenlerine öfkelenen gençlere niçin hak veriyordu? Niçin onlarla ilgileniyordu? Niçin mühendis Toms'a içini boşaltıyordu?

Robert omuzlarını silkti. Bunları akşam Lisa'ya anlattığında, genç kız: "Bana kalırsa bu Toms dikkatli biri," dedi. "Kendisine söylenmiş olanları unutmuyor. Baksana, aranızda geçen konuşma aklında kalmış. Yoksa Strucks'un nereden haberi olacaktı?"

4

Kossin fabrikasının iki elemanı, Müller ve Fierlap, mühendis Riedl ile birlikte Rödersheim'a gitti. Kısa süre önce Greibisch fabrikası, Bonn hükümetinin baskısı sonucu Kossin'e mal göndermeye son vermişti. Kuruluş sahibi Greibisch, en yakın zamanda bir Kossin yetkilisi ile yine de karşılıklı görüşmek istediğini bildirmişti.

Rödersheim'da, Riedl'in, evli kızının yanında oturan annesi de yaşıyordu. Riedl görüşmelerden sonra dosdoğru Main nehri kıyısındaki Kronbach'da yaşayan eşini ziyaret edecekti. Geleceğini kendisine bildirmişti. Önce Katharina'ya sürpriz yapmayı, habersiz gitmeyi kafasından geçirmişti. Fakat sonra bundan korkmuştu. Orada nasıl bir Katharina'ya rastlayacaktı? Son bir yıl içinde yazdığı mektuplarda açıkgönüllüydü, fakat hep önemsiz konulardan söz ediyordu. Eşinin, ilk aylarda Alman Demokratik Cumhuriyeti'ne gelmemekte ısrar etmesinin Riedl'e göre gizli bir nedeni vardı. Rentmair, Kossin'e gelene kadar kıskançlık duyguları içinde neler düşünmemişti ki. Katharina, Rentmair'ın peşindeydi ya da onun yanında bir yerde saklanıyordu. Bu kıskançlık, Rentmair Kossin'e geldikten sonra da birkaç ay devam etmişti. Fakat eşinden mektuplar, gittikçe seyrek de olsa gelmeye devam ediyordu. Bu kez Riedl'in aklına başka şeyler gelmeye başlamıştı. Main kıyısındaki o kasabada Katharina'yı tutan ne vardı?

Önce Rödersheim'a, oradan da Griesbach'a giderken tüm yol boyunca kafasındaki tek düşünce buydu. Katharina'nın bir sevgilisi olmalıydı. Bu durumda ne yapardım? Böyle bir şeyi kabul edemezdim. Kafasından geçen bir başka düşünce daha vardı: Katharina'nın sevgilisi filan yoktu, tek dostu bendim. Tek neden, Doğu'dan korkmasıydı. Birileri bunu kafasına sokmuştu.

Tuttuğum gibi, alıp Kossin'e götürecektim.

Az sonra Greibisch fabrikasına vardılar. Yanındaki Müller Batı'da doğmuştu, Fierlap ise Batı'ya hiç ayak basmamıştı. Fabrika sahibi onları çok nazik karşıladı. Adam ellisini geçmişti. Altmışına yaklaşıyor olmalı, diye Riedl bir an düşündü. Şişmandı, rahat birini andırıyordu. Doğu'nun 'halk fabrikaları'na alışmış genç Fierlap, müdüre de pek benzemiyor, diye mırıldandı. – Tüm hava bombardımanlarını kazasız belasız atlatmış olan Greibisch villası, savaş yılları öncesinin mobilyaları ile ağzına kadar doluydu. Koltuklar, kanapeler, iskemleler, halılar, eski ve kullanılmış, daha bir sürü başka şey. Büyük kanapenin arkasındaki duvarda asılı tuhaf bir tablo, salondaki tek yeni şeydi. Bombardımandan sonra yıkıntının altından çıkardığımız kuzenimin parçalarını andırıyor, diye Fierlap bir an düşündü. Onun da eli bembeyazdı, tablodaki hiç olmazsa kırmızı bir karanfili tutuyor.

Bay Greibisch misafirlerine kahve, içki ve kurabiyeler, çörekler ikram etti. Fabrikasının Weimar Cumhuriyeti döneminde Rusya ile iyi ticaret ilişkileri olduğunu anlattı. Böyle üretimi ve tüketimi kontrol eden bir ekonomiye sahip ülkelerin, ödemeleri hep zamanında yapmış olduğundan da söz etti. Kossin'le iş yapması bir süre önce ne yazık ki yasaklanmıştı. "Buraya gelmiş olmanıza sevindim," diye konuştu. "Önümüzdeki yıllarda mal teslimini ve ödemeleri nasıl yapabileceğimiz konusunu görüşmeli, başka yollar aramalıyız. Örneğin, Batı Almanya'da elçiliği olan üçüncü ülkeler üzerinden olabilir."

Riedl, gelecek yılın sonunda yeni demir ocağı üretime geçene kadar fırının da bitmiş olması gerektiğini söyledi. Greibisch yüksek sesle güldü ve: "Evet, Rusya yardım ederse," dedi. Fierlap atıldı: "Her şeyi kendi gücümüz ile yapıyoruz," diye konuştu. Greibisch ise başını iki yana salladı. "Sanmıyorum," dedi. "Niçin yapsınlar, ne çıkarları var?" Sonra genç Fierlap'ın açıklamalarını dinledi ve savaşta yitirmiş olduğu oğlunu anımsadı. O da böyle çabuk heyecanlanırdı. "Aramızdaki anlaşmadan kesinlikle geri çekiliyorsunuz, öyle mi?" diye Fierlap sözlerini bitirdi. Riedl araya girdi: "Yazmış olduğunuz mektuptan böyle anlaşılıyor," dedi. "Şu andan itibaren başımızın çaresine bakmak zorundayız." Müller

düşündü: Hiç olmazsa adamın az önce yaptığı öneri üzerine kafa yorsak. Şu genç Fierlap da damdan düşer gibi konuşuyor. Müller çocuklarını anımsadı. Onlar da eskiden böyleydi. Heyecanlı ve pek düşünmeden konuşurlardı. Kendimi evimde hissediyorum.

Greibisch neşesini yitirmedi, konukseverliğini de. Ancak ses tonunu biraz değiştirdi, ağzından kelimeler kesin çıktı. Fierlap da rahatlamış gibiydi. Çünkü fabrika sahibinin şişman ve cana yakın yüzünde az önce bulamadığı karşıt davranışı şimdi apaçık seziyordu.

Fierlap bir banka memurunun oğlu idi. Kendinden küçük kardeşleri savaş yıllarında Hitler gençliğine hayrandı. Başlangıçta o da. Anne ve babası ise üzülmüştü, ancak çocuklarına engel olamamışlardı. Fierlap söylediklerine gülüp geçmişti. Ancak aradan geçen yıllarda akıllanır gibi olmuştu. Bir izine gelişinde babası ile durumu açık açık konuşmuştu. Kavramaya başladığını söylemişti, rejimin artık sonuna yaklaştığını da seziyordu. 1945 yılının ilkyazında askeri hastanede yatıyordu. Fakat hastaneden kaçmış ve eve gelmişti. Komşuları Berlin'in kuşatıldığı günlerde, babasını kapının önündeki sokak lambasında asılı bulmuşlardı. Göğsünde sallanan karton parçasında şunlar yazmakta idi: "Burada, karısını ve çocuklarını koruyamamış olan Anton Fierlap asılı."

Görüşmenin sonuna doğru, alacaklar konusuna geçtiler. Siparişi yapılmış, fakat henüz ödenmemiş mallar vardı. Riedl bundan sonrasını Fierlap ile Müller'e bırakıp ayrıldı. Annesini ziyarete gitti. Kenti yürüyerek geçti. En son gelişinden bu yana yeni binalar yapılmıştı, inşaatı henüz bitmemişler de vardı. İki yıl önce moloz yığını olan yerlerde sırayla iskeleler yükseliyordu. Bir sonraki caddede sıra sıra dükkanlar açılmıştı. Vitrinleri mal doluydu. Yeni bir sitenin önünden geçti. Katlar kiralanmıştı, iş yerleri, bürolar da vardı. Büyük bir tabelada 'Bentheim Kuruluşu' yazıyordu. Az ötedeki ovaya, Hadersfeld ile Rödersheim arasına büyük bir fabrika yapıldığından haberi vardı.

Riedl gördüğü her şeyi Kossin'le ve kendi yaşamı ile kıyasladı. Kafasında bir soruya yanıt bulamadı: Acaba Katharina buradaki yaşamla öteki taraftaki yaşamı nelerin etkilediğini biliyor muydu? Bütün bu dükkanların, inşaatların, şirket tabelalarının ne anlama geldiğinden haberi var mıydı? Riedl'e göre burada gördükleri, karşınıza fırsat çıktı mı kaçırmayın, anlamına geliyordu.

Aralarında büyük yaş farkı olmasına karşın o da bazen genç Fierlap gibi dosdoğru düşünüyordu, dolambaçlı yolu değil, kestirmeyi seviyordu. Şimdi gördüklerini kendi yaşamı ile kıyasladı. Karısına nasıl anlatacaktı kimi düşüncelerini? Vitrinleri dolu dükkanlarda Doğu'da henüz bulunmayan şeyler var. İnsanın almak istediği ya da ağzını sulandırdığı... Yoksa Katharina'nın burada kalmak istemesinin başka bir nedeni mi vardı? Canı başka bir şeyi mi çekiyordu? Sevdiği insanı neler tutuyordu burada? 'Neler' dediği şeyler insanlardı, zayıf bir şey fark ettiler mi hemen kuşatan ve ele geçiren, ondan yararlanan insanlar. Riedl'e göre onlar Bentheim ve Greibisch tipinde kişilerdi ve Katharina'sını çalmışlardı!

Gözünün önüne getirdi, karısı yanında yürüyordu ve Riedl ona bir şeyler anlatmaya çalışıyordu: Bizim oralar bu kadar zengin sayılmaz. Burada ise insanları açgözlü yapacak, para kazanmak için hırslandıracak şeyler gerekli. Bizim orada da insanlar değişiyor. Değişiklik ruhlarında ve düşüncelerinde gerçekleşiyor. Değişiklik dükkan vitrinlerinde başlamıyor.

Durdu. Doğru muydu bu kafasından geçenler, insanlar gerçekten değişiyor muydu? En iyisi Katharina'nın gözünü boyamayayım. Gelince düş kırıklığına uğramasın. Düşüncelerinde karısı ile konuşmaya devam etti: Bizde her şey biraz yavaş ilerliyor. Gelişmelerin hemen farkına varmayacaksın. Çoğu kez sabırsızlanacaksın. Fakat sonunda değişmeleri sen de kabul edeceksin.

Annesinin oturduğu cadde iç sıkıcı ve hüzün vericiydi. Evi hemen buldu. Burada yıkıntılar ve molozlar yoktu. Savaş bu caddede olmayan güzellikleri bozmamıştı. Çevre eskisi gibi ıssız ve asık suratlıydı.

Oğlunu karşısında gören anne gözyaşlarını tutamadı. Tıpkı çocukluğunda olduğu gibi, ona anlattıklarını büyük dikkatle dinledi. Annesine göre o çok yetenekli, olağanüstü bir çocuktu. Yıllar önce annesi ile babasının onun yüzünden tartıştıklarını anımsadı. Ernst, –ona evdekiler Erni derdi,– hemen çıraklık eğitimine mi başlasındı, yoksa okula devam edip, ilerde teknik liseye mi geçsindi. Okumasını isteyen annesi biraz sonra patlamış, öfkeyle: "Ben sırf onun için biriktirdim," demişti. Ağabeyi o yıllarda kalfa idi ve para kazanıyordu.

Annesi, Riedl'in kız kardeşinin yanında kalıyordu. Ev işleri ile ilgileniyor, çocuklarına bakıyordu. Oturdukları ev oldukça daraşmalıktı. Ailesi, habersiz geldiğinden hazırlık yapamadıkları için özür diledi. Eniştesi Bentheim'ın yanında büro elemanı idi, yakında yeni yere taşınacaklarını anlattı. "Peki sen, sen hâlâ Rus'un yanında mısın?" Eniştesi merakından soruyordu, kin beslediğinden falan değil. Onun için, kişinin kendine nerede iş bulduğu önemli değildi. Riedl, cumhuriyetin kuruluşu üzerine bazı bilgiler vermeye başladığında, eniştesinin onu pek ilgisiz dinlediğini gördü. Riedl de, yaşadıklarını değil de okuduklarını anlattığını fark edince, kendi kendine kızdı. Annesi göz ucuyla ona bakıyordu. Oğlu aracılığıyla o çok değişik dünyayla bağlantı kurduğunu hissetti.

Riedl hiç düşünmeden yaşlı kadına sordu: "Kossin'e dönerken benimle gelir misin anne?" Kadın ağzını açtı, fakat bir şey söylemedi. Bu ani soru üzerine odadakilerin yüzünde büyük bir şaşkınlık belirmişti. Riedl hızla devam etti: "İsterseniz bu konu üzerine kafa yoralım," dedi.

Ayrılmadan önce ağabeyini de ziyaret etmek istediğini söyledi. Anne, oğlunun teklifine ne diyeceğini bilemiyordu. Kızı, ilerleyen yaşında daha az çalışması gerektiğini söyledi. Ev işleri ise azalacağına artıyordu. Düşündü, bir zaman sonra annesi aileye yardımcı değil, yük olacaktı. Niçin bundan sonra sevgili oğlu anasına bakmasındı?

Bu arada Riedl, ağabeyinin tenekeci dükkanına gelmişti. Annesinin, çocukluklarından daha çok küçük kardeşini yeğlemesine hiç kızmamıştı. Okuduğu için arada sırada alay ettiği olmuştu. Onun ise tüm emeli kendine ait bir dükkana sahip olmaktı. Bunu başarmıştı. Ernst'i karşısında görünce çok sevindi, ona bir sürü şey sordu. Anlattıklarını da eniştesinden daha iyi kavradı. Sonunda güldü ve: "Sen deliler gibi çalışmayı hep severdin," dedi. "Bana gelince, başım dinç olsun, yeter!"

Tren küçük Stargenheim'da durdu. Kronbach yürüyerek iki saat ötedeydi. Buraya ilk gelen, kent kalıntıları mı yoksa kale mi daha tarihiydi, hemen anlayamazdı. Koyu yeşil çimenler, sarı se-

defotları, kestane ağaçları ve leylak bahçeleri, sokakları, kemerli girişleri, kilise duvarlarını, mezar taşlarını sarıyordu ve kaplıyordu. İstasyondan nehre uzanan caddenin iki yanındaki evler tamir edilmiş, yıkılmış olanların yerine yenileri yapılmıştı.

Kenti çevreleyen eski duvarın bir bölümü yıkılmıştı. Üzerinde kent arması ve yazılar olan büyük kapı ise sapasağlam ayakta durmaktaydı. Riedl kapıdan geçti, kaleyi çevreleyen çukurun üzerindeki köprüden yürüdü, kente girdi. Kırmızı ve pembe çiçek açmış büyük bir kestane ağacının gölgesindeki küçük lokanta kimbilir kaç yüzyıllıktı. Fakat kullanılmıyordu, pencereleri açıktı, içerisi boştu. Riedl arka taraftaki mutfağın bacasından duman yükseldiğini gördü. Yaşlı bir kadın dışarı çıktı. Tüm lokantacıların ninesi. Bombardımanları, yangınları, oğullarının ve torunlarının cephelerde ölümlerini, kızları ile gelinlerinin evi terk edişini ve daha başka bir sürü şeyi yaşamış, bugünlere gelmişti.

"Kronbach'a gitmek istiyorum," diye Riedl konuştu. "Gitmek istiyorsanız gidin," karşılığını verdi yaşlı kadın. "Bütün yapacağınız tepeleri aşmak. Heidesheim'da feribota bineceksiniz. Tabii feribot çalışıyorsa. Eğer karşıda ise, uzun bir ıslık çalın!"

Riedl kadının ağzının içinde bir şeyler daha söylediğini duydu. "Islık çalmasanız da gelir. Kaptanın evi Heidesheim'da."

Riedl yorgundu. Konuşmadı ve yola koyuldu. Yalnız başına olduğu için seviniyordu. Gerginlik ve tekrar görüşmenin verdiği ürkeklik sanki uçup gitmişti. Sakinlemiş gibiydi. Kafasında kelebeklerle kuşlardan başka bir şey olmayan okul çocuğu örneği tepelerde yürüdü. İndi, çıktı. Çiçekler açmış çalılıklar kokular içindeydi. Bu tepelerde, doğanın bu kokusunda uzun süredir yokluğunu hissettiği bir şey saklıydı. Güneyin kıyılarını anımsatan, hem vahşi, hem de yumuşak bir şey, yeryüzünün güzelliğine olan sonsuz bir inanç.

Ötelerde nehir görünüyordu. Tepenin bu tarafındaki dik yamaç bambaşka bitkiler ve çiçeklerle doluydu. Sanki burası bir başka ülkeydi. Çimenlere oturdu. Düşüncelere daldı. Bitki sapları kopardı, mavimsi ince tüylü çiçekler de.

Feribot iskelesinden ıslık sesleri geldi. Sabırsız yolcular. O ise sakindi, rahattı. Hiç acelesi yoktu. Feribotun karşı kıyıdan kalk-

tığını, kayar gibi nehirde ilerlediğini gördü. Korkularım nasıl da büyük bir saçmalıktı. Hele katlandığım o kıskançlık duyguları. Savaşı yaşadık, ölümlerden kurtulduk. Yaşam günün birinde nasıl olsa sona ermeyecek mi? Ne gerek var kavgalara!

Yanına düşen gölge öğleden sonra güneşinde uzamıştı. Başını çevirdi. Şaşırmadı, ürpermedi de, Katharina'nın arkasında durduğunu görünce.

Hiç değişmemişti. Ayrılırlarken giymiş olduğu elbise yine üzerindeydi. Rengi atmıştı, mavi değil mavimsiydi. Altın rengi saçları da güneşten açılmış gibiydi. Teni ceviz kahverengisi idi. Kafasından geçenler gerçekleşmedi. Öpüşmediler. Yanına çimenlere oturdu. Sanki az önce kalkıp, birkaç gelincik toplamaya gitmiş, şimdi geri dönmüştü. Riedl'in koparıp çimenlere attığı çiçekleri topladı, küçük bir buket yaptı ve kemerine soktu. "Her gün istasyona gittim," diye konuştu. "Tren hep geç kalıyordu. Bugün ise erken geldi. Seni sordum. Evet, dediler, bir yabancı indi bugün trenden. Küçük lokantadaki yaşlı kadın da, senin feribota yürüdüğünü söyledi..."

Dizlerini kendine doğru çekmiş, başını yanındaki erkeğe çevirmiş, kahverengi gözlerinde gülümsemeyen bakışlarla oturuyordu. Riedl eski günleri anımsadı.

"Gidelim," diye konuştu Katharine az sonra. "Akşam yemeğini hazırlamam gerek." Tepeyi aşağı indiler. Kumsala vardılar. Az sonra feribot iskelesine geldiler. Yanlarından geçenler Katharina'yı selamlıyordu. Burada tanındığı ve sevildiği belli idi.

"Şansımız var," dedi Katharina. "Feribot yine geliyor."

Bulutlar, tepeler, küçük gemi, yıkıntılar pembeye boyanmış gökyüzünde bir araya gelmişti. "Uçakta fazladan bir bomba vardı herhalde, onu da buraya bırakmış," diye Riedl konuştu.

Katharina: "İki bacayla, kilise kulesi ayakta kalmıştı," dedi. "Bunlar içi boş silindirler olduğu için," diye Riedl açıkladı, "patlamanın basıncı ile yıkılmaz." – "Öyle mi?" – "Evet," dedi Riedl, "tren yolculuğumuz sırasında koskoca mahallelerin bombalanmış olduğunu gördüm, kimi fabrika ise ayakta kalmıştı. Onları esirgemişlerdi. Oralarda mutlaka yatırımları, makineleri ve patentleri vardı."

Katharina, annesinin dikkatini başka bir şeye çekmek istedi-

ği küçük bir çocukla konuşur gibi, çabuk çabuk: "Öyle mi diyorsun?" dedi. "Ben bu gibi şeylerden pek anlamıyorum. Bak, burada akıntı ne kadar hızlı. Çiçeği atıyorum, o senin kıyıda yürüdüğünden daha hızlı yüzüyor."

Riedl'in aklına, unutmuş olduğu eski düşünceler geldi. Çekinme ile korku arası bir duygu içini kapladı. Düşündü, az sonra Katharina'nın bir türlü ayrılmak istemediği o köye geleceğiz. Benim yanıma gelmemesinin nedenini artık bileceğim.

Feribottan indiler. Hiç konuşmadan tarlaların arasında yan yana yürüdüler. Az sonra Katharina: "Köyümüze yaklaşıyoruz," dedi. "Yanında çalıştığım köylünün adı Alois Seiler. Çocukları daha küçük. Yapacak çok iş var çiftlikte. Bombalar atıldığında karısı kentteymiş. Ölmüş. Bir zaman sonra adam da cepheden ağır yaralı dönmüş. Dış görünüşü o kadar berbatmış ki, çocukları ondan korkmuş. Neredeyse vücudunun yarısı yok. Bir kolu, bir bacağı, bir gözü, yüzünün de yarısı. Bütün bunları sana şimdi söylüyorum ki, sonra çok ürkmeyesin.

Hiç kimse ona sokulmamış, çocukları bile kaçmış yanından. Zamanla çiftlikte her şey mahvolmuş. Adam kendini asmak istemiş, fakat komşuları son anda önlemiş. Birkaç kez daha denemiş. Sağa sola saldırmış, önüne gelene haykırmış. Günlerce kimseye kapıyı açmamış. Bugün hâlâ yaşıyor olmasını Peder Traub'a borçlu. Her gün ona gelmiş ve saatlerce yanında kalmış. Onu konuşmaya, sorularına yanıt vermeye zorlamış."

Riedl: "Ne sormuş ona?" dedi.

"Ne mi sormuş? Bilmiyorum, ben yanlarında değildim. Onu tanıdığım kadarıyla, Seiler ile önce belki sert konuştu. Sonra da ona sormuş olabilir: Savaş seni çok yaraladı. Başka ne yaptı? Sen hâlâ ıstırap çekiyorsun, başka şeyler de olmalı, yoksa yaşamına son vermek istemezdin. Tanrı öldürmek isteseydi, seni cephede öldürürdü.

Peder Traub beni Seiler çiftliğine yolladı. Hochheim bahçecilik okulunu bitirmiş olduğumu biliyordu. Orada küçük bir çiftliğin nasıl yönetileceğini de öğretmişlerdi. Bürodaki işimden memnun değildim. Ben burada gerekliydim, beni mutlu eden görev buradaydı."

Riedl o kadar şaşırmıştı ki, aklına gelen soruyu soramadı:

Burada gerekli olduğunu sanıyor musun? diyemedi. Seiler ile Traub adları da kafasından çıkmıyordu.

Köylünün görünümü hazırlıksız da olsa onu şaşırtmadı. Gözlerinden birinin rengi beyazımsı idi, çok dikkatli ve alaycı bakıyormuş gibiydi. Girdikleri mutfak Riedl'e çok büyük ve karanlık geldi. Gözleri loşluğa alışınca, masa kadar büyük bir ocağın arka duvarda durduğunu fark etti. Yanındaki tahtada asılı duran kocaman bakır kaşıklar karanlıkta ışıldıyordu. Başka bir duvara da, tahtadan, büyük ve kara bir haç asılmıştı. Üzerindeki İsa figürü fildişindendi. Riedl konsolun altındaki camlı bölümde neler durduğunu seçemedi, çerçevelerdeki resimleri de. Bir köşede 1950 takvimi asılıydı.

Katharina, kucağında en küçük çocuk, masada Riedl ile Seiler'in arasında oturmaktaydı. İki delikanlı, bir hizmetkar kız, iki de gündelikçi tarla işçisi çene çalıp duruyorlardı. Köylünün görünümüne çoktan alışmışlardı. Seiler tek gözünden çıkan kesin bakışlarla yanında oturan Riedl'i süzdü, ona işi ile ilgili sorular sordu. Riedl'in sorularına da sakince yanıtlar verdi. Otuz hektarlık arazisine sebze ekmişti. Domateslerini savaş öncesinde olduğu gibi yine aynı salça fabrikaları aldığı için de gururluydu.

Uzun süren akşam yemeği sona erdiğinde Riedl rahatladı. Sonra Katharina onu odasına götürdü. Küçük çocuk da onlarla birlikte geldi. "Öykü kitabından hiç olmazsa bir sayfa okuyayım," dedi Katharine. "Sen geldin diye bugün onu önemsemiyorum sanmasın."

Bekledi. İçi daralıyor gibiydi. Küçük pencereye gitti, Seiler'in evinin yanından geçip, tarlalara uzanan köy yoluna baktı. Süzülüp ordu, menekşelerin arasından yükselen mavi mehtapta. Gökyüzündeki ay sanki ona bakıyor, gözünün içine giriyor ve onunla alay ediyor: "Daha ne bekliyorsun?" diyordu. "Farkında değil misin, herkesin artık uykuya çekildiğinden?"

Birden Katharina'nın kollarını sırtında ve omzunda hissetti. Karısı onu öptü ve konuştu: "Evet, gerçekten sensin..." Sanki kocasını daha yeni fark etmiş gibiydi. "Geldin buraya, gerçek her şey. Söyle, yanılmadığımı!" – "Gerçek," diye mırıldandı Riedl. "Biliyorsun sen benim sahip olduğum ve sevdiğim tek insan-

sın." Katharina konuştu: "Gerçek mi? Bu dünyada sevdiğin tek insan ben miyim?" – "Evet."

Riedl, aşklarının ilk günlerinde bile, o akşamki kadar mutlu olmuş olduğunu anımsamıyordu. Katharina'nın dostu yoktu, sevdiği başka bir insan da. Bundan artık emindi, düşünmeye bile değmezdi.

Pencereden görünen ay küçülmüştü, rengi de solmuştu. Artık horozlar ötüyordu. "Hazırlan, gel benimle," diye Riedl konuştu. "Evet," dedi Katharina. Bugün çalışmayacağım, izinli sayılırım. Laura idare eder, artık her şeyi öğrendi. Fakat sabahın bu erken saatinde ne yapmak istiyorsun?"

"Tren bağlantısını soracağım. Tekrar Rödersheim'a gitmem gerekiyor, geç kalmak istemiyorum." – "Niçin?" – "Orada birisi ile mutlaka görüşmek zorundayım. Fabrikam beni görevlendirdi. En iyisi tabii, senin de benimle beraber gelmen. İstersen yarın gelirsin veya ben de yarın buraya tekrar gelir, seni alabilirim." Katharina konuştu: "Sen mi? Beni mi? Niçin?"

Riedl: "Seni öteki tarafa götürmek için gelmiştim," diye mırıldandı. "İstersen birkaç parça eşyanı hemen toparlayabilirsin." Kadın bir an için sustu. Sonra: "Evet, birkaç parça eşyam çabuk toplanır," diye konuştu. "Fakat apar topar buradan ayrılmam mümkün değil. Yapamam! Lütfen bunu anla!"

Aşağı indiler. Katharina akşamdan kalmış kahveyi ısıttı. Mutfak boştu. Herkes çoktan tarlanın yolunu tutmuştu. Kahve fincanının içine kuru ekmeği ufaladılar. Hiç konuşmadan kahvaltı ettiler. Burası onun eviydi. Çevresindeki dört duvar, masa ve ocak 'kal burada!' diyordu.

Uyanmaya başlamış köyün içinden geçip feribota yürüdüler. Katharina yol boyunca sustu. Bakışlarını ondan kaçırdı. Feribotta da kaptanla konuştu, kocasıyla değil. Riedl, sapsarı yüzündeki umutsuzluğu görüyordu. Dün akşamın erguvan renkli dünyasında harap olmuş kentin, sulardaki görüntüsü daha güzeldi.

Heidesheim'da yaşam başlamıştı. Dükkan kepenkleri açılıyor, sütçü arabaları sokaklardan geçiyordu. Riedl konuştu: "Eğer yarın sabah gelmezsen, akşama yola çıkacağım," dedi. "Kossin'e

dönüyoruz." Katharina koluna yapıştı: "Bu söylediğin doğru değil!" dedi. "Çok doğru!" oldu Riedl'in yanıtı. Katharina devam etti: "Ben de sanmıştın ki, sen bana geri döndün! Bundan sonra bir daha ayrılmayacağız, artık yine birlikte yaşayacağız. Sen burada Bentheim'ın yanında çalışacaksın sanıyordum. Sana bunu dün hemen sormak istiyordum. Fakat çekindim, çünkü sen yabancı gibiydin. Uzaktan, çok uzaklardan gelen biri gibi..."

"Mektuplarımı okumadın mı? Sana yollamış olduğum fotoğrafları da görmedin mi?" – "Yazdıklarını okudum, fotoğraflara da baktım. Lütfen, bana her şeyi yeniden anlatıp, açıklamaya kalkma! Aramızda fark var, bunun açıklanması mümkün değil. Burada yetişen sizin orada yetişmiyor, orada yetişen de bizim burada yetişmiyor. Siz bambaşka şeylerle mutlu oluyorsunuz, üzülüyorsunuz da. Sizleri teselli eden şeyler de başka. Tabii oranın da mutlaka iyi yanları vardır. Fakat bu her yer için geçerlidir. Söyle bana, orada Traub ve Seiler gibi insanlar var mı? Ben buradan ayrılamam. İnan bana, mümkün değil. Çok ısrar edersen, belki kabul ederim. Fakat bu benim felaketim olur!"

Riedl sesini yükseltti: "Sevdiğini söylediğin erkekle gitmek mi felaket? Eğer öyle diyorsan, sevginden şüphe ederim."

Katharina usul sesle yanıt verdi: "Niçin böyle kötü konuşuyorsun? Sensin beni terk eden. Gitme oraya. Kal yanımda!"

"Yapamam bunu," dedi Riedl. "Dönmem gerek, dönmeyi istiyorum."

"Sen bana daha dün gece, bu dünyada sahip olduğum ve sevdiğim tek insansın, demedin mi?"

Riedl yine yüksek sesle konuştu: "Fakat sevgimizle hiç ilgisi olmayan bir şey var..." Durdu. Düşündü: Yoksa sevgimizle ilgisi var mı o şeyin? Gerçek değil mi söylediğim? Kafası karışmıştı. Bir sürü şeyi aynı anda kafasından geçiriyordu. Ve yürüdüler hiç konuşmadan. Suskun yürüdüler, çiyle nemlenmiş çayırları aştılar, tepeleri de. Kestane ağacının gölgesindeki küçük lokantanın yanından geçtiler. Yaşlı kadının sesini duydular: "Yine mi buradasınız?" Tahta köprüyü geçip, kente girdiler.

Rödersheim'a gidecek tren üç saat sonra kalkacaktı. İstasyonda bu haberi alınca bir rahatladı. Sanki birileri ona zaman

tanımıştı, ortak yaşamları üç saat uzamıştı. Bir daha mı deneseydi, yeni neler söyleseydi? Her şey mümkündü. Belki söylediklerini dinler, sonunda onunla trene binerdi.

Trenin üç saat sonra kalkacağını duyan Katharina'nın da yüzü aydınlanmış gibiydi. "Öyle ise senden bir şey rica edeceğim, yapar mısın?" – "Evet, Katharina." – "Peder Traub'a uğramanı istiyorum."

Riedl bir an düşündü: Niçin? Bu onun için neden önemli?

Az sonra Traub'un kapısında duruyorlardı. Çalar çalmaz kapı açıldı. Katharina onu yanlız bıraktı. Riedl içeri girdi, önünden yürüyen adamın peşinden gitti. Duvarları kitap rafları ile dolu, rahat eşyalarla döşenmiş büyük bir odaya girdi. Traub onu karşıladı: "Merhaba Riedl," dedi. "İlk önce bana geldiğiniz için teşekkür ederim." – "En son size geldim," diye Riedl biraz sinirli konuştu. "Üç saat sonra buradan ayrılacağım. Bir daha da gelecek miyim, bilmiyorum." Traub şaşırmış gibi sordu: "Dönüyor musunuz? Hepimiz sizin burada kalacağınızı ümit etmiştik." – "Ben de eşimin benimle geleceğini ümit etmiştim," dedi Riedl. Traub bir an sustu. Başı önünde düşündü. Hiç yaşlanmayan, sakin bir yüzü vardı. Bakışlarında gençlik ve kararlılık seziliyordu. Riedl'in son sözlerini duymamış gibi konuştu: "Son saatlerinizi eşinize değil de, bana ayırdığınız için size teşekkür ederim," dedi. Bakışlarında, karşımdaki bu adamla konuşmaya nereden ve nasıl başlasam, sorusu vardı. "Tabii sizin ağzınızdan, Rus işgal bölgesinde olup bitenler üzerine gerçekleri duyabileceğim için de kendimi mutlu hissediyorum. Kimi kişisel nedenlerle, örneğin Doğu'dan nefret ettikleri, orada önemsenmedikleri ya da burada da suç sayılan bir davranışta bulundukları için Batı'ya gelenlerin sürekli anlattığı şeyleri dinlemenin benim için hiç anlamı yok.

"Siz Riedl, siz kendi isteğiniz ile Rus bölgesine geri dönüyorsunuz. Orada yaşamak hoşunuza gidiyor. Lütfen anlatın bana, orada olup bitenleri. Niçin orada yaşamaktan hoşlandığınızı da."

Az sonra Riedl, onun göründüğünden en az on, belki de yirmi yaş daha yaşlı olduğunu sezdi. Peder Traub anlattıklarını büyük dikkatle dinledi. "Katharina bana, çiftçi Seidel'e nasıl yardım etmiş olduğunuzu anlattı," diye Riedl konuştu. Ses tonu şimdi kaba

değildi. "Siz tüm ümidini yitirmiş birisine destek oldunuz, onu kurtardınız. Derler ki, Ruslar duygusuz insanlardır. Ben yıllardır oradayım ve Ruslar'ın Doğu'dakilere, yeni bir yaşam kurmaları için nasıl yardım ettiklerini gözlerimle görüyorum. Onlar da ümitsiz insanlara destek oluyor. İnançsız olsalardı, bunu yaparlar mıydı? Ruslar oradaki insanların ruhlarına yeni can katıyorlar. Savaştan sonra herkes taş gibiydi. Cansızdı. Kimsenin ümidi yoktu, çürümüştü onlar. Şimdi ise aralıksız çalışıyorlar, akıllarını kullanıyorlar ve gönüllerince yaşıyorlar. Artık hiç kimse taş gibi değil. Ruslar onları canlandırdı. Beni anlıyorsunuz, değil mi?" Riedl, Traub'un yanıtına şaşırdı: "Çok iyi. Ben de çoğu kez böyle düşünmüştüm. Burada gazetelerin yazdığı saçmalıklara inanmıyorum. Savaş yıllarında da Ruslar'ın esirlere, kendini insanlarına verdiklerinden daha fazla yiyecek vermiş olduğunu anımsıyorum. Bir Rus köylü kadını, bana savaşta anlatmışlardı, esirin birine ekmek verir. Komşuları öfkelenince de: 'Esir artık düşman değildir!' der. – O esir yakalanana dek, kimbilir ne kötülükler planlamış bir düşmandı... Ben Rus kışını yaşadım. İnsan kendini mezarda görüyor. Sonra da Doğu Prusya'dan Almanya'ya gönderilen bir mülteciler konvoyuna eşlik ettim. Savaş tüm insanlara acı getirdi. Ancak şimdi bu insanlar inançla dolu, onu ellerinden alamazsın, kökünü kurutamazsın. Ben buna, savaş sonrasının hoşa gitmeyecek kimi gelişmelerine rağmen, yine de inanıyorum."

Riedl Peder Traub'u dikkatle dinlemişti. Şimdi o devam etti: "Ülkemizin yanıp kavrulmuş topraklarında haftalar, aylar süren yürüyüşler, yıkılmış köyler, yok olmuş aileler, kaçırılmış kadınlar, milyonlarca ölü, darağaçları, ölüm kampları..."

"Evet," diye Traub konuştu, "Berlin'de savaşın son günlerinde cadde cadde, ev ev savaştılar. Elindeki son ekmeği esirle bölüşen köylü kadın suçsuzdu. O kadının dünyada olup bitenden haberi yoktu. Kardinal Mindszeni'nin tutuklanmasında da..."

"Evet, onu tutuklamışlardı, yurtdışına para yardımı yaptığı, oradaki bazı grupların ayaklanmasına destek verdiği için..." Riedl heyecanla devam etti: "Bildiğim kadarıyla bugün yeni sosyalist devletin kurulmasına karşı olan ve onu engellemek isteyen çok insan var."

Traub: "Fakat sevgili Riedl, ben bugün sizinle sosyalist devletin kuruluşu ve yasaları üzerine tartışmak istemiyordum," dedi. "Bu kısa ziyaretinizi daha önemli konulara ayıralım derim. Katharina dışarıda beklediği için mutlaka aceleniz de var. Gerek eşiniz, gerekse ben buraya geldiğiniz, yaşamınızdan ve görüşlerinizden söz ettiğiniz için çok mutluyuz. Katharina'nın bir türlü anlamadığı şeyler var, ben sonra kendisine anlatacağım..."

Riedl biraz kabaca onun sözünü kesti: "Buna zamanınız olacak mı, pek sanmıyorum."

Traub sakin konuşmasına devam etti: "Öyle ise, mutlaka bilmem gereken konularda lütfen bana biraz bilgi verin. Örneğin başınızdan geçen bazı önemli şeylerden söz edin."

Sonra Riedl'in Kossin'deki çalışmaları ile ilgili birkaç kesin soru sordu. Yeni çıkarılmış gençlik yasalarını da bilmek istedi. Riedl önce gözlerini kısıp, biraz canı sıkkın birkaç şey anlattı. Fakat anlattıkça dili çözüldü, konudan konuya geçti. Kossin'e ilk geldiği günlerde nelerle karşılaşmış olduğundan, işçilerin ondan nasıl sürekli yardım istediğinden heyecanla söz etti. Daha ilk günlerde iki tesviye ustasının kimseden talimat almadan, kendiliklerinden çırak yetiştirmeye başlamış olduğunu da anlattı.

Traub arada sırada onun sözünü kesiyor, kimi küçük sorular soruyordu. Riedl özellikle insanların niçin böyle çalışma hırsı içinde olduğunu karşısındakine anlatmaya çalıştı. "Kimi para kazandığı için," dedi, "kimi ise elindeki işi ötekilerden çabuk bitirip, ödüllendirildiği için. İdeolojisi uğruna kendini yoranlar da var." Traub onu çok dikkatle dinliyordu. Riedl anlattıklarına kendini o kadar vermişti ki, Katharina'ya veda etmekten korkmasına karşın, birden Kossin'i özlediğini fark etti. Traub'a fabrikadaki bir temizlikçi kadının öyküsünü de anlattı. Kadının her günkü görevi, büyük salonlardan birini temizlemekti. Bu salonda akşamları kurslar yapılıyordu. Bir gün işten sonra eve gitmemiş, salonda kalmış ve merak ettiği için kurs öğretmeninin anlattıklarını dinlemişti. Sonra anlamıştı ki, adamın anlattıkları tam bana göre. Söylediklerini kavrıyorum, demişti kendi kendine, öyle ise ben de öğrenebilirim. Bu temizlikçi kadın şimdi idare bölümünde memur.

Riedl anlattıkça daha çok örnek geliyordu aklına. Katharina'ya anlattıklarından daha çok şeyler.

Traub: "Evet, sizi anlıyorum," diye konuştu. "Bu anlattıklarınızı başarabilmesi için insanların güçlü ve sabırlı olması gerek. Yöneticiler de insan sarrafı olmalı. Ancak anlamadığım bir şey var: Orada olup bitenlerin neresi yeni? Konuşmanızın başında yeni bir yaşamdan söz etmiştiniz. Siz okumuş yazmış bir insansınız. İki bin yıldır insanoğlunun yeryüzünde bir tanrı imparatorluğu oluşturmak için yaptığı sayısız çabadan haberiniz var. Hangisi başarıya ulaştı? Sizin anlattıklarınızı dinlerken, bir Rus generalinin de, sanırım adı Sokolnikov idi, geçmişte benzeri şeyleri bir kitaba konu etmiş olduğunu anımsadım. Kitap şurada raflardan birinde olmalı..." Riedl titrediğini hissetti: "Açların karnını doyurmamız yasak mı?" diye sesini yükseltti. "Fakat bu gibi konular üzerine konuşmamızın pek yararı olacağını sanmıyorum. Af edersiniz ama, ben sizinle başka şeylerden söz etmek için gelmiştim...." – "Evet, Katharina dilediği için," dedi Traub. "Biliyorum. Düşünelim şimdi: Sizin oradaki çalışmalarınız ve çabalarınızı Katharina anlayıp, kabul edecek mi dersiniz?"

"Fakat kadın kocasının yanında olmak zorunda değil mi?"

Traub: "Mutlaka," diye konuştu. "Fakat karınızı zorlamanız gerekeceğini ümit etmiyorum. Benim tanıdığım Katharina her şeye susan biri değil. Acaba orada beğenmediği bir şey oldu mu düşündüğünü söyleyebilecek mi? Yoksa buna katlanacak mı? Siz zamanla eşinizin davranışlarını kabul edecek misiniz? Kossin'de bir arada yaşaması gereken insanları gözünüzün önüne getirin. Sizden yüksek görevde olanları, meslektaşlarınızı, işçileri... Eğer Katharina orada yaşamalı, diyorsanız, onda bunu başaracak gücün olduğuna da inanıyorsanız, talep edin kendisinden, sizinle gelmesini. Fakat bunu söyleyemezseniz, o zaman bırakın, derim, ne yapacağına Katharina karar versin. Başka bir çıkar yol yok."

Adam Riedl'e elleri ile dokundu, bakışları ile de. Sonra vedalaştılar.

Katharina onu merakla bekliyordu. Riedl sadece omuzlarını silkti. Düşündü: Sonunda Peder Traub haklıydı. Şimdi Katharina'ya: Bırak her şeyi, gel benimle, demeliydim. Fakat dilinin ucunda olmasına karşın bu düşündüğünü söylemedi. Düşünmeye devam etti: Kendi isteği ile gelmeli, bu istek de içinden gelmeli!

Rödersheim trenine bindi. Yol boyunca düşündü: Mucize bek-

lemiş olduğum görüşmemiz böyle sona erdi. Katharina acaba şu anda nerede? Traub'un yanında mı? Seiler'in mi? Onunla çok daha fazla şeylerden söz etmeliydim. Fakat konuşma ne getirecekti? Kolundan tuttuğum gibi Kossin'e götürmeliydim. Niçin yapmamıştım bunu? Alışırdı buradaki yaşamımıza. İnsanların bize gereksinimi olduğunu kabullenirdi, onlara yardım etmeyi de öğrenirdi. Fakat şimdi bu mümkün değil. Artık bir bu taraf var, bir de öteki taraf. Aralarında da lanet olası şu sınır, yaşamın küçük parçaları.

Rödersheim'daki ailesi, giderken yapmış olduğu teklifi kabul ettiklerini söyledi. Hattâ bu arada, annesi düşündüğünden vazgeçmesin diye de birkaç parça eşyasını toparlamışlardı. Fabrika müdürü Greibisch'le bir ufak görüşme daha yaptı. Ertesi gün annesini yanına aldı ve Kossin'e doğru yola koyuldu. Oradaki tanışları, getirmesini bekledikleri genç kadın yerine yaşlı bir kadınla geldiğini görünce çok şaşırdılar.

5

Herbert Melzer, Barclay'la konuşmuş olduğu gibi yeni dergisi adına Avrupa'ya gelmişti. Paris'te nehir kıyısında güzel ve sakin bir otelde kalıyordu. Her gün, pek yakın olmasa da, yürüyerek Latin Mahallesi'ne gidiyor, mülteci olduğu yıllarda çok sevdiği kahvede saatlerce oturuyordu. Çoğu zaman yanına çalışmalarını da alıyordu. İspanya romanının düzeltmelerini yapıyordu. Barclay'ın dostu olan, tanınmış eski bir yayınevinin sahibi Richmond, romanını basmayı kabullenmişti.

Paris'e ilk geldiği günlerde pek insan tanımıyordu. Günleri oldukça yalnız geçiyordu. Ancak buradaki yalnızlık New York'dakinden zordu. Kış sonuydu. Bomboş, ağaçları çıplak sokaklarda Notre Dame'ın kulelerine doğru yürüyordu. Nehrin karşı kıyısına geçmek için en çok hoşuna giden bir köprüyü seçmişti.

Bir sanatkâr gibi, dar ve kıvrımlı sokaklara dalıyor, işgününe başlayan insanların arasına karışıyordu. Oturduğu kafe, Saint-Germain Bulvarı'na açılan sokaklardan birindeydi. Kahvenin yeşil deri kanepe ve koltuklarını Almanya'dan kaçtığı o kıştan bu yana tanı-

yordu. Isınmak için saatlerini geçirmişti bu koltuklarda. Onun gibi Almanya'ya arkasını dönmüş olan Anton Berger'le uzun tartışmalar yapmıştı bu şirin kafede. Tartışmaları kavgaya dönüşmüş, birbirlerine darılmışlardı. Yıllar sonra buraya adımını atar atmaz, ilk düşündüğü o adam olmuştu. Benedikt Karst'la gece yarılarına dek yaptığı tartışmalara da, bu kahvenin masaları ve koltukları tanık olmuştu. Anton'a ne olmuştu, bilmiyordu. Benedikt ise İspanya İç Savaşı'nın ilk şehitlerindendi. Oraya gitmeme neden olmuş o genç adam, İspanya'ya vardığımda yaşamını çoktan yitirmişti.

Yeşil kanepe ve koltukların deri kaplaması eskilikten dökülüyordu. Acaba işgal yıllarında Alman askerleri mi eskitmişti?

Herbert elindeki kağıtları masaya bıraktı. Burada onu kimse rahatsız etmiyordu. Sürekli içeri girip çıkan, bir şeyler içen, tartışan, kızın biriyle gülüşen gençler ve üniversitelilerden de rahatsız olmuyordu. Burada Amerikalı bir meslektaşına da rastlamıyordu. Onlar genelde daha ünlü yerlere, örneğin Sartre hayranlarının uğradığı bir kafeye, gidiyorlardı. Paris'e gelirken birkaçını uçakta görmüştü. Araları fena sayılmazdı, fakat onu bu kentte rahatsız ediyorlardı. Onlara rastladığında yalnız olamıyordu. Benedikt ile Anton'u da yanından kaçırıyorlardı. Eski tanışlarının gölgeleri, yalnız oldu mu sokuluyordu Herbert'e. Anıları ile tek başına kalmalıydı. Fakat bu her zaman kolay değildi. Paris, onun eski kıtasının ucunda bir deniz feneri idi.

Şimdi mutluydu, burada titreyerek oturan, New York'taki kız kardeşinden, bu ay da para gelecek mi, diye huzursuz bekleyen, bitkin ve huzursuz, geleceği belirsiz, kılıksız o mülteci olmadığı için. Şu anda ünlü bir derginin isteği üzerine Paris'te bulunuyordu. Üzerinde pahalı bir takım elbise vardı. Bir fincan kahve ile yanında iki kruvasan da, bugün boğazından geçen ilk yemek değildi. Yayınevi ile sözleşmesi ve basın kartı cebindeydi. Romanının çevirisi yola çıkmadan az önce bitmişti. Haberleri ve kısa öykülerini İngilizce kaleme alıyordu. Romanını ise Almanca yazmıştı. Viyana doğumlu bir Amerikalı bayan da çevirisini yapmıştı. Yayınevi sahibi Herbert'i çok övmüştü. Ancak aralarında bir an önce sözleşme yapılmazsa, bir başka yayınevinin onu elinden alacağından korktuğunu da belirtmişti. Ne de olsa öteki yayınevi, Herbert'in ilk eserlerini

yayınlamış olan 'Gerçek Öyküler' dergisinin de ait olduğu kuruluşa bağlıydı. Campbell zaten, Barclay'ın Melzer'i elinden almış olmasına çok öfkeleniyordu. Bu arada Melzer'in dış ülkelerden göndermiş olduğu gezi yazıları da bir kitapta toplanmıştı. Bu kitap çok iyi satmıştı. Yayınevi sahibi, romanının da en iyi satan kitaplar listesinin en üst sıralarında yer alacağından emindi.

İsveçli kız arkadaşı Mildred, çevirmeni Betty Brown'u kıskanmıştı. Kıskanmakta da haksız sayılmazdı, çünkü Herbert çeviriyi baştan sona, neredeyse kelimesi kelimesine kadınla beraber günlerce gözden geçirmişti. Şimdi Paris'te ne Mildred'in, ne de Betty'nin eksikliğini hissediyordu. Mildred'e kartpostal ve telegraf yolladı. Betty'e de düzeltmeler.

Bu, koltuk ve kanepeleri yeşil kaplı kafe, romanının birinci bölümünü tekrar gözden geçirmek için en rahat yerdi. Kitabın birinci cildine "Birlikte Gittiler" adını verdi. İkinci cildinin adı da "Ayrı Döndüler" olacaktı. Masada önünde duran bölüm, o anda oturmakta olduğu kafede geçiyordu. Kapının camından metroya inen merdiven girişi görünüyordu. Tıpkı yıllar önce olduğu gibi. Kış sabahı gri-maviydi, yıllar önceki gibi. Üstü başı yırtık yaşlı kadın elinde sabah gazeteleri, kafenin camına sürünerek geçiyor. – Bir deniz kuşu, kıtamın ucundaki fenerin çevresinde dönüp duruyor. – Öğrenciler kuş sürüsü gibi yaklaşıyor, kimileri yeşil kafeden içeri giriyor. İçlerinden biri Benedikt'i andırıyordu. Ufak tefek, ince yapılı, gözlerinde ateşli bakışlar. Elindeki gazeteyi açtı, bütün başlar gazeteye eğiliyor.

Az sonra kalkıp gittiklerinde, Herbert uzanıp kanepede bırakmış oldukları gazeteyi aldı. Öğrencileri çok heyecanlandıran sayfaya baktı. Güzel bir kız, yoksa bir kadın mıydı? Kendini trenin önüne atmıştı. Ölmemişti. Hapse tıkmışlardı onu. Burada kendini öldürmek isteyenleri hapse mi atıyorlardı? Fotoğrafın altındaki metni okudu. Yola çıkmakta olan bir treni durdurmak için yapmıştı bunu. Tren cephane doluydu. Kore'ye mi? Hayır. Vietnam'a. Geçen yıl olmuştu bu olay. Yakında kız hapisten çıkacaktı. Onun için gazete fotoğrafını yayınlamıştı. Az önceki öğrenciler ona aşıktı. Güzel ve yürekli bir kızdı, niçin aşık olunmasındı?

New York'da Barclay bürosunda birinin anlatmış olduklarını

anımsadı. Adam Avrupa gezisinden yeni dönmüştü. Paris'teki bir kongreden, Stockholm'da yayınlanmış bildirgeden söz etmişti. Savaş sonrası katı yürekli gençliğinin böyle basit şeylerle uğraşacağını ummamıştı. Barış güvercini neydi, Picasso'nun kuşlarından biri miydi?

Herbert düşündü: İnsanlar kendi gençliklerini ne çabuk unutuyor. İdeolojiler kurban ister. Ölçü kurbandır. Kendilerini daha kaç trenin önüne atmalı, bu genç kızlarla genç erkekler? Son anda kurtaran oldu mu, kahraman olacaklar, ezildiler mi, çabucak unutulacaklar, yaşamlarını kaldırıp attıkları ile kalacaklar.

Herbert önünde duran sayfaları okumaya ara verdiği için kendine kızdı. Romanı baskıya hazırlamadan Paris'ten ayrılmamayı kafasına koymuştu. Almanya da onu çekmiyordu. Fakat Barclay, Herbert'in bugünkü Almanya'dan yazacağı kısa öykülerin okurun ilgisini çekeceğine inanıyordu. Herbert'in ise hiç canı istemiyordu, ailesini bir kez daha görmeyi. Gençliğinde onu kaçırmış olan, o bunaltıcı oturma odasının kendisini beklediğini biliyordu. Fakat yitirdiği oğlunu bir kez daha görüp, mutlu olması için annesini ziyaret etmeliydi. Babası ise onu evden attığı için utanç duymalıydı.

Herbert Melzer umduğundan bir saat daha fazla kaldı kafede. Öğrenciler ve gazetede gördükleri kafasını dağıtmıştı. Birkaç meslektaşına vermiş olduğu yemek randevusuna geç gitti. Onlar yemeğe başlamışlar, birkaç kadeh içmişlerdi. Sohbetleri de koyulaşmıştı. Herbert yemeğini ve içkisini ısmarladı.

Aniden bir kadının: "Herbert!" diye seslenişiyle irkildi. Ona doğru gelen kadını görünce de çok şaşırdı. Fakat hafif içkili meslektaşlarının kadına nasıl baktıklarını görünce de, gurur duymadı değil. Melzer: "Tanrım, sizin ne işiniz var burada?" diye sordu. Şaşkınlığı devam ediyordu.

"Ben de tam olarak bilmiyorum," dedi Helen Wilcox. "Kocam uzun süredir Almanya'da. Onun yanına gidiyorum." Üzerinde yine grimsi bir giysi vardı. Bu rengi çok seviyor olmalı, diye Melzer düşünmeden edemedi. Helen'e o güne kadar iki kez rastlamıştı. Central Park'ta ve evinde. Boynundaki çok ağır inci kolye de dikkatini çekti. Helen, bana eşlik eder misiniz, diye sorduğunda sevindi. Az sonra kaldırımda yan yana yürürlerken, üzerinde taşıdığı kürkle kocasına daha

çok uyan bir kadın olduğunu fark etti. Ağzı daha dolgundu, dudaklarını da iyice kırmızıya boyamıştı. Place de la Concorde'a vardıklarında, birden sokak lambaları yandı. Sanki tüm alan olduğu yerde dönüyordu. Üzerindeki otomobillerle alan atlı karıncayı andırıyordu.

"Bu kentte her şey çok güzel diyorlar," dedi Helen. "En güzel yerlerden biri de bu alanmış. Ben burada hüzünleniyorum. Evimi özlüyorum."

Herbert sordu: "Evinizi mi?"

"Evimi, ağabeyimin evini özlüyorum, bahçesini, ağaçlarını da."

Herbert gülümsedi. "Bana kalırsa Helen siz, adına çocukluk denen toprakların özlemini çekiyorsunuz," dedi. "Fakat oraya giden gemi çoktan kalktı, uzaklaşıyor. Ne yaparsanız yapın, ona tekrar binemeyeceksiniz."

Helen konuştu: "Çok güzel bir şey söylediniz. Haklısınız. Ancak ben evimizden, çocukluğumdan da söz etmiyorum. Ben doğup büyüdüğüm toprakları istiyorum. Buğday ekili tarlaları, ucu bucağı görünmeyen ormanları, yontulmamış, kaba insanları... Buradakiler bana göre değil, çok fazla yontulmuş onlar."

"Almanya bambaşka bir yer, göreceksiniz," dedi Herbert. "Yıkıntılar ve moloz yığınları." – "Biliyorum," diye Helen konuştu. "Eşim orada. Almanya'ya gitti, insanlar yine başlarını sokacak evleri olsun diye. Fabrikaları, dükkanları, işleri de. Kızlarımızı yatılı okula verdim. Eşim Almanya'da, ben de yanında olayım istiyor."

Herbert yurtdışına gittiğine, yeterince harcırah alıyordu. Şimdi ev sahipliği yapacağı için mutlu oldu. Yakında Almanya'ya geleceğini, hatta Wilcox'un şu anda olduğu kente de uğrayacağını duyan Helen çok sevindi. Fakat itiraf da etti, belki kocası onun ziyaretine pek sevinmeyecekti. Ancak şu sıralar oldukça ünlü bir dergiye çalıştığını duyunca, bu duygularını belli etmeyebilirdi de.

Sonra da, Helen Paris'ten ayrılana kadar her gün buluşmaya karar verdiler. Herbert ona yeşil kafesini gösterdi. O günlerde gözden geçirdiği, üzerinde düzeltmeler yaptığı romanının birkaç sayfasını okuması için verdi.

Romanında şu sıralar geldiği bölümde, yaralılar Franco'nun ordusundan kaçıyordu. İçlerinden bazıları tepelerde bir mağaraya sığınmıştı. Karanlıkta beliren Celias'ın yüzü, onun için görmüş olduğu tüm ka-

dın yüzlerinden çok daha güzeldi. Genç kadın kanlı bezlere, insan parçalarına eğiliyor. Onun yanında, gözleri neşeli ve akıllı bakan bir başkasının yüzü. Soruyor gözleri ile: Sen kimsin? Karanlıktaki ses: Ben Richard Hagen'im, diyor. – Bu adama ne oldu, Herbert bugün de bilmiyor. Pek bilmek de istemiyor. Yanında bir başkası daha yatıyor. O adam, kendini bırakmasına engel oluyor. Adam ona bakıyor, ona bakışları ile dokunuyor, konuşuyor: "Bu lanet olası delikten canlı çıkamazsam, selam söyleyin anneme," diyor. "Deyin ki ona, oğlunuz sizin istediğiniz gibi yaşadı. Annem bunu yoldaşlara da söylesin. Fakat bu delikten canlı çıkarsam, hep aynı şekilde yaşamaya devam edeceğim..."

Sonra Herbert'ten biraz ötede, Richard'ın yanında yatan bir başkasının sesi duyuluyor: "Eğer benim buradan ölüm çıkarsa, öğretmenim Waldstein'a selam söyleyin. Deyin ki ona, sonu iyi olmuştu. – Şaşırdın değil mi, ona selam yollamama? Sen onu anımsıyor musun?"

Herbert yanındaki kadına dikkatle baktı. Okuduklarından etkilenip etkilenmediğini görmek istiyordu. Kadın bir şey söylemeyince de, sordu: "Nasıl, beğendiniz mi?" Verdiği yanıta da biraz şaşırdı: "Biliyorsunuz, romanlardan pek bir şey anlamıyorum."

Herbert: "Affedersiniz Helen," dedi az sonra. "Bir saat kadar daha çalışmam gerek. Bu müsveddeleri bugün yollamam gerekiyor."

"Öyle ise akşama görüşelim," diye Helen konuştu. "Sinemaya gidiyoruz, değil mi?"

Sinemadan erken çıktılar, filmin sonunu beklemediler. Yolda Helen ona, Richard ile Robert'i sordu. Bu Herbert'in hoşuna gitti. Demek ki, okudukları yine de ilgisini çekmiş olacaktı. Yüzünde çekingen bir ifade vardı. Tüm bunları yaşamış ve yaşadıklarını kitaplaştırmış bu insana karşı hürmet duyuyormuş gibiydi. Herbert o gece yarısına dek Helen'e romanını anlattı.

Robert ile Richard kaçış yolunda ölmüşlerdi. Hepsi bu kadar. Celia ise mağranın bulunduğu bölgenin çocuğuydu. Eve döndüğünde, annesi ile babası onu gözyaşları içinde karşılamıştı. Savaştan önce arasının iyi olduğu bir gençlik arkadaşı ile yine dostluk kurar. Adam şimdi doktor, hem de yörenin en iyi doktorudur.

Celia'nın eskisinden de güzel olduğunu fark eder. Söylemiş olduğu gibi Barselona'da saklanmadığını da öğrenir. Günün birinde Celia gezmeye gidiyorum, diye köyden ayrılır. O da peşinden yü-

rür. Çevreyi çok iyi biliyor, diye düşünür. Tepelere doğru izini takip eder. Fakat buralarda köyler yok, in cin top oynuyor. İzini kaybeder, sonra yine bulur. Celia ile bir mağarada karşılaşır. Genç kadının savaş sonrası yaralılarla saklanmış olduğu kaya deliğinde.

Sonra dönüş yolunda genç kız ona gerçeği anlatır. Adam ona, üzülme, der. Biz çocuklarımızı başka insan olarak yetiştireceğiz. Mutlu olmak yürekliliğini göstermeliyiz. Mutluluk günah mıdır?

Herbert geçmişi düşündü; Campbell ile ilk görüşmelerini... Gülümsedi. Adam omzuna vurmuş, ilk bölümünü yayınlayacağız, demişti. Şimdi ise Campbell, Herbert'in Barclay'ın desteği ile üne kavuşmasına kızıyordu. Hele bu roman ilerde filme de çekilirse, öfkesi daha büyük olacaktı. Belki de sağda solda anlatırdı, Herbet Melzer'i keşfetmiş olan bendim, diye.

O günlerde Campbell, yazmış olduklarını istediği gibi kısaltıyordu. Herbert ise buna pek karşı çıkamıyordu, çünkü paraya gereksinimi vardı. 'Gerçek Öyküler' dergisine yazdığı yazılar onu bürodaki sıkıcı işinden de kurtarmıştı. Şimdi ise amacına ulaşmıştı. Romanı hemen hemen bitmişti. Campbell'in, romanın dergisine uymayan bölümlerini çıkartmış olduğunu da unutmuştu. Campbell o günlerde, daha yukarıdaki şefinin buyruğunu yerine getirmişti. O şef de başka bir şefin buyruğunu Campbell'e iletmişti.

Herbert o günlerde, bu gibi kısaltmalar romanın gerçek içeriğini bozuyor, diye çok üzülmüştü. Şimdi ise rahat bir ortamda, parasını almış, adı duyulmaya başlamış çalışırken, o yıllarda olup bitenleri unutmuştu. Roman, Campbell'in istemiş olduğu gibi yayınlanacaktı. Sanki aralarında gizli bir sözleşme yapmışlardı.

Günün birinde Herbert, kafede daha önce görmediği bir garsona rastladı. Garson ona birkaç kez baktı. Sonunda dayanamadı sordu: "Siz Bay Herbert değil misiniz?" Birkaç haftadır izinliydi. Bugün gelir gelmez Herbert'i tanımıştı. Sık sık gelen müşterilerin yüzünü, aradan yıllar geçse de unutmazdı. Herbert'in o yıllarda kafeye Bay Benedikt ve başka dostları ile uğramış olduğunu anımsıyordu. Bay Benedikt'in İspanya'da öldüğünü de duymuştu. Acaba Herbert, Bayan Suzanne'ye rastlamış mıydı? Şimdi evlenmişti, adı Meunier idi. Buraya yakın oturuyordu. Kocası ile arada sırada kafeye uğradığı oluyordu.

Herbert, Suzanne'yi hemen anımsayamadı. Sonra anılarının gittikçe daralan girdabından, boğulmaktan son anda kurtulmuş biri gibi ortaya çıkıverdi. Yuvarlak başı, kısa ve kıvırcık saçları gözünün önüne geldi. Bir defasında Benedikt genç kıza iyice sarılmış, memesini okşamıştı.

Şimdi bu kadını arayıp, ne yaptığını sorabilirdi. Yabancı kentte özel bir yaşama girme olanağından yararlanmalıydı. Meslektaşlarının ise Herbert gibi bu olanakları yoktu. Şu sıralar akşamları boş sayılırdı. Helen Almanya'daki eşinin yanına gitmişti.

Suzanne şişmanlamıştı. Herbert onu hâlâ kıvırcık saçlarından, kara gözlerinden ve güzel dişlerinden hemen tanıdı. O ise Herbert'i tanımakta biraz zorluk çekti. Fakat Benedikt adını duyar duymaz, heyecanla: "Onu hiçbirimiz unutmuyoruz!" diye bağırır gibi konuştu. Herbert'e oturmasını rica etti. Sonra bir kadeh konyak getirdi.

Salon eşya doluydu ve darmadağınıktı. Komodinin üzerinde bir Thorez fotoğrafı asılıydı. Kanepenin arkasındaki duvarda da bir Stalin gözüne ilişti, gazetelerden tanıdığı birçok başka ünlüyü de duvarlarda gördü.

Bir demiryolcu olan Bay Meunier az sonra eve geldi. Yanında birkaç çocuk vardı. Üçü erkek, biri de kızdı. Küçük evin içinde sağa sola koşuştular, bağırıp çağrıştılar, aralarında kavga ettiler ve sonra yine barıştılar. Babalarına bir oyuncak getirdiler, sonra bir okul defteri verdiler. Bütün bu kargaşa, adamı, Herbert'e bir sürü soru sormaktan alıkoymadı. Herbert uzun yıllardır Amerika'da yaşadığını söyledi. Şimdi Almanya'yı ziyarete gidiyordu. Bunun üzerine Meunier: "İyi yapıyorsunuz," diye konuştu. "Orada işgücü çok önemli. Almanya'yı sevdiğimi söyleyemem. Biz dersimizi aldık, fakat bu bize çok pahalıya mal oldu. Ödemeye devam ediyoruz. Fakat şunu da öğrendik ki, bir faşistin ötekinden farkı yok. İkisi de aç ve hırslı. Adı ister Hitler, isterse Franco olsun. Peki ya, Kore'deki Amerikalılar? Onların ötekilerden ne farkı var? Onlar sözünü ettiklerimden daha mı iyi? Hele Vietnam'daki bizimkiler! Hüküm sürenler her ülkede hep aynıdır! Yoldaş ise hep yoldaş kalır!" Karşısındaki Herbert'i bir yoldaş sanıyordu galiba!

Çocuklardan biri aniden ağlamaya başladı. Suzanne kızı hemen kucağına aldı, dizlerine oturttu. Gülümseyerek: "Erkekler

bizim," dedi. "Kocam, oğlan çocuğundan başkasını veremedi bana. Kuzey Fransa'da şu sıra büyük grevler var. Grevcilerden birinin kızı bir süre yanımızda kalacak... Ben de, geçici de olsa bir kız çocuğunun annesi olacağım."

"Gelecek öykülerimden birinde onlardan söz edeceğim," diye Herbert konuştu. Meunier hemen sordu: "Hangi gazeteye yazıyorsun?" – "Haftalık bir dergiye," dedi Herbert. "Avrupa'ya yaptığım geziyi de onlar ödüyor. Fakat kitabım çıktıktan sonra artık böyle öyküler yazmayacağım." Meunier de: "Bizimkilerden birinin bu dünyada olup bitenleri yazması çok doğru," dedi.

Evet, diye Herbert düşündü ve kendini Meunier'in sözünü ettiği insanlardan biri olarak kabul etti. Sonra karşısında, sözlerini dikkatle dinleyen bu iki insana heyecan içinde ve gönülden, bitirmek üzere olduğu romanının konusunu anlattı.

Meunier bir ara sözünü kesti: "Yanılmıyorsam ben böyle bir kızı tanıyorum," dedi. "Ancak onun yaşamı başka türlü sona ermişti. Bildiğim kadarıyla, onun da adı Celia idi. Demiryollarında çalıştığım için trenlere bedava biniyorum. Kimi zaman güneye gittiğim oldu. Oralarda, partinin görevlisi olarak dağları aşıp, Fransa'ya geçmiş İspanyol dostlarımla görüşüyorum. Sözünü ettiğim kız –o da bir hastabakıcıydı– geçen yıl Güney Fransa'da bekleniyordu. Fakat oraya hiç gelmemiş. Uçurumdan yuvarlanmış, diye anlatmışlardı." Herbert heyecanlandı. Bağırır gibi: "Bu olamaz!" dedi. "Niçin olmasın?" diye Meunier sordu. "O yoldan gitmemesi söylenmiş. Geçit jandarmanın kontrolündeydi. Kendisine başka bir yol seçmiş olmalı. Tanımadığı ve tehlikeli kestirme bir yoldan gitmek istemiş olabilir. Beklenen noktaya gelmemiş. Belki de bir yere gizlendi ya da tutuklandı."

"Bu kadar yıl sonra," diye Herbert konuştu, "böyle bir maceraya atılmak çılgınlık. Ne de olsa artık genç değildi." – "Evet," dedi Meunier ve sustu.

Herbert de romanından söz etmeyi bıraktı. Kadın ayağa kalktı ve çocukları yatmaya götürdü.

Herbert'in Meunier'leri ziyaret ettiğini duyan garson sevindi. Daha sonraki günlerde de her uğrayışında Herbert'e, Meunier ai-

lesini görüp görmediğini sormayı bir alışkanlık haline getirdi. Kimi günler onları ziyarete gidiyordu. Her gidişinde de bir yenilik duyuyordu. Kuzey Fransa'dan kızın ailesinin Meunier'lere yolladığı mektuplarda tek konu büyük grevdi. Herbert'in gazetelerde okumadıkları şeylerden söz ediyorlardı.

Yeşil kafede çalışmalarına da devam ediyordu. Garson, Herbert sipariş etmeden kahvesini, sigasını ve konyağını getiriyordu. Son günlerde eskisi kadar rahat çalışmadığının farkındaydı. Yazıyor, çiziyor, sayfaları karıştırıyor, kimi bölümleri karalıyordu.

Herbert romanının son bölümünü de gözden geçirdi, gerekli düzeltmeleri yaptı. Artık her şey Betty Brown'a yollanmaya hazırdı. Fakat o anda kitabın yazarının kendisi olması tuhafına gitti. Yazdıkları ile niçin gururlandığını anlamadı. Celia denen kızın yaşamı, ona güvensizlik veriyordu. Sanki Herbert romanında gerçeği çarpıtmıştı. Bunu kabul edemiyordu. Huzursuzdu. Fakat şu Meunier'in sözünü ettiği kızın adı belki Celia değildi, onun aklında yanlış kalmıştı. Ancak bir türlü karar veremiyordu. Tekrar tekrar okudu. Yazdıkları sadece yaşadıkları olmamalıydı. Ondan sonra olup bitenler de romana girebilirdi.

Düşündü: Romanda, karanlık mağarada benimle yaralı yatmış olan dostlar da ölüyor. Celia şimdi bir kaya yarığında yatıyor. Vücudu ezilmiş. Karlar yüzünü tül gibi kapatıyor, sonra tüm vücudunu örtüyor. Jandarma boş yere geçitte onu bekliyor. Meunier de Toulouse'da boşuna bekliyor Celia'yı. Hiç kimse bulamıyor kızı. Sonra bir başkası yollanıyor Fransa'ya. Adı Federigo ya da Alphonso. Bir köylü delikanlısı ya da yaşlı bir işçi. Buluşma noktasına varıyor, ben Celia'nın yerine geldim, diyor.

Romanım böyle sona ermeli. Tabii başarırsam, başarmalıyım, iyi bir roman olacak...

Herbert kendini daha önce hiç o günlerde olduğu kadar mutlu hissetmemişti. Romanında en son değişiklikleri yaptı ve hemen postaya verdi. Geçen hafta dergide çıkan yazısının çok kısaltılmış olduğunu görmek bile onu öfkelendirmedi. Barclay mektubunda, Meunier ailesindeki ziyaretleriniz sizin için mutla-

ka ilginçti, diye yazmıştı, ancak okurlarımızı böyle konular pek ilgilendirmez. Kısaltmalarla yazınız değer yitirmiyor.

Herbert Fransa'ya geldiğinden bu yana kız arkadaşı Miltred'i çok az anımsamıştı. Günün birinde aniden ondan mektup gelince, hem duygulanmış, hem de rahatlamıştı. Miltred mektubunda, o güne kadar söylememiş olduğu şeyleri yazıyordu. İlk yıllarda çok arzulamasına karşın, aralarındaki ilişki hiçbir zaman pekişmemişti. "Ne zaman Amerika'ya döneceğini sen de bilmiyorsun," diyordu. En büyük arzusunun ev ve aile kurmak olduğunu bildiğini, fakat hiçbir zaman üzerinde doğru dürüst düşünmediğini de yazıyordu. "Bir kadın ömür boyu genç kalamaz," diyordu. "Yoğun işim de, gücümü ve güzelliğimi alıyor." Biliyordu, babasının meslektaşı olan o İsveçli tanıdığını, Herbert'i sevmiş olduğu gibi sevemeyecekti. Fakat iyi bir eş olacağından, kendisine güven ve rahat bir gelecek vereceğinden emindi. Bütün bunları Herbert'e açıklamadan hiçbir adım atmayacağını da yazıyordu.

Herbert, Miltred'in satırları arasında, evliliğimiz için kısa bir süre daha sabır göstermeni rica ediyorum, ümidini okudu. Fakat yanıt mektubunda, ne kadar çok üzülsem de seni kararında engellemek istemiyorum, diye yazdı.

Ondan sonraki günlerde ve gecelerde, odalarda bunaldığı için sokakları, caddeleri arşınladı. Yaşam öyle sıkıcı ve gürültü doluydu ki... Niçin onun başına gelmişti böyle bir şey, bir türlü anlayamıyordu.

Bir kapının önünde, içerden vuran ışıkla bir sokak lambasının ışığı arasında, bir kadın duruyordu, siyahlar içinde, yeşil gözleri dalgın, orta yaşlı, solgun ve güzel yüzünde çarpıcı bir alay. Herbert düşündü: Böylesi bana Miltred'den de, Helen'den de iyi. Fakat durmadı, yoluna devam etti. Kadın da tek kelime söylemedi.

Kapalı pazara yakın küçük bir lokantada kahvaltısını çorbayla yaptı. Yalnızlığı hoşuna gidiyordu. Memnundu, gurur da duyuyordu, kendisi ile.

Birkaç gün sonra yayınevinden gelen mektup ise onu huzursuz etti. "Romanda yapmış olduğunuz ani değişiklik bizleri şaşırttı," diyorlardı. "Siz bunu gerekli buluyorsunuz, fakat bize kalırsa çok gereksiz. İlk önceki şekliyle mükemmeldi. Aramızdaki sözleşme-

nin, ilk müsveddeniz göz önüne alınarak yapılmış olduğunu da size bu arada anımsatmak isteriz. Bu nedenle romanda yaptığınız değişiklikten vazgeçmenizi saygıyla rica ederiz. Sizin de bileceğiniz gibi, böyle konularda yayınevimiz kılı kırk yarmaz. Ancak şimdi bize yolladığınız roman müsveddesinin, ilk verdiğinizden çok daha değişik olduğu da üzerinde tartışılmayacak bir gerçek. Romanınızın bir an önce yayınlanması yayınevimiz için çok önemli olduğundan, en son değişiklikten vazgeçmenizi rica ederiz. Lütfen üzerinde düşündükten sonra kararınızı bize telgrafla bildirin."

Herbert bu konuda düşünecek bir şey olmadığına o anda karar verdi. Telgrafı çekti: "Romanın en son şekliyle yayınlarmasında ısrar ediyorum," dedi.

Birkaç gün sonra Barclay'ın yanıtı geldi. Onunla arası iyi idi. Yayıncı Richmond'a romanını önermiş olan, ondan iyi bir sözleşme koparan da Barclay idi. Şimdi Herbert'e yolladığı mektubunda, biliyorsun ki seni ilgilendiren çoğu konuda senin gibi düşünüyorum, diyordu. Bütün gece oturmuş, Richmond'un şaşkınlıkla masasına bırakmış olduğu romanı ilk şekliyle karşılaştırmıştı. Şimdi düşüncesini açık açık yazmasına da Herbert'in kızmayacağını umuyordu. Onun kanısına göre Herbert, yazar ve sanatçılarda çoğu kez görülen ani bir duygu değişikliğinin etkisindeydi. Belki de şu günlerde içinde yaşadığı çevre, ondaki bu değişikliğin sorumlusu idi, hayal gücünü etkilemişti. Barclay mektubunda, şimdi dostunun verdiği öğüdü dinlemesini rica ediyordu. Romanın bitişi çok iyiydi, değiştirmesi hiç gereksizdi... "Bunu yapmakla kendi romanını bozuyorsun," diye Barclay mektubunu bitiriyordu. "Başına da bir sürü dert alıyorsun." Mektubun son cümlesinde de ailesinden söz etmekteydi: "Çocuğumuz tıpkı annesi gibi, sevimli ve yaramaz. Her ikisinin de sana selamı var."

İyi bir evlilik yapmış oldukları, onlarla tanıştığı Meksika'da dikkatini çekmişti.

Herbert hemen oturdu ve uzun bir mektup yazdı. Barclay'a romanını niçin böyle bitirmek istediğini açıkladı. Tekrar değiştirmeye niyetli değildi. Onun için yazmak yaşamındaki en önemli şeydi. Normal yaşamda anlayamadığı çoğu şeyi, önündeki boş beyaz kağıda yazarken daha iyi kavrıyordu. Romanın böyle bitmesi doğruydu, onu bu kararından hiç kimse vazgeçiremezdi.

Altıncı Bölüm

1

Robert Lohse onunla fabrikada bir rastlantı sonucu karşılaştığında, Thomas, Greilsheim'daki okuldan Kossin'e geleli çok olmuştu. Ekip şefi Teske'nin bir iş için gönderdiği bölümde karşısında Janausch'u görünce şaşırmıştı. Thomas'ı ise daha sonra fark etmişti.

Ekibi o sıralar fabrikada kimi kontroller ve tamirler ile görevlendirilmişti. Beşinci fırının 1951 yılının Ocak ayında çalıştırılması planlanıyordu. İlk dökümün yapıldığı gün düzenlenen törende, Berlin'den gelmiş olan Martin, çelik kalıpların Mitteltal'da hazırlanması için elinden geleni yapacağına söz vermişti. Bu sözünü yerine getirmeli, diye Vogt düşündü. Kalıplara şekil verilmesi de Magdeburg'da olacaktı. Silindirleri Elbtal'daki fabrika yollayacaktı. Martin, nakliye sorununu çözme görevini de üstlenmişti. Vogt'un tek ümidi Martin'di. Üzerine aldığı tüm görevleri o güne dek elinden geldiğince hep yerine getirmişti. Almanya'nın kara günlerde olduğu gibi, İspanya İç Savaşı ya da toplama kampında da Martin'e güvenmişti.

Tren hattının Kossin fabrikasına uzatılmasından sorumlu demiryolu yönetimi, görevini bilinçli ya da bilinçsiz yerine getirmediği için bir süre önce işten alınmıştı. Yeni yönetim daha iyi ve çabuk çalışıyordu. Çelik kalıplar geçenlerde fabrikaya varmıştı.

Robert, ilk dökümün yapıldığı günkü törenden sonra kantinde Janausch ile tartışmasız konuşmuştu. Düşünmüştü de, oluyor demek ki. Fakat yanıldığını kısa süre sonra fark etmişti, yine atışmışlardı.

Janausch: "Son iki yıl çok güzel kullandılar bizi," demişti. "Üç ay daha posamızı çıkaracaklar." Bunun üzerine Robert karşı çıkmış ve: "Batıda çılgınlar gibi çalışıyorlar," diye konuşmuştu. "Silahlanıyorlar da. Bakarsın Kore'de yaptıkları gibi tepemize bombalar yağdırırlar. Fabrikamızı mahvederler." Janausch

homurdanmış ve o uyuz sesiyle: "Bu fabrikanın senin de olduğunu nereden çıkardın, Robert?" diye sormuştu. Bunun üzerine Robert: "Nereden mi?" demişti. "Sana bunu yine açıklayabilirim, fakat senin artık aklın kurumuş, anlamazsın söyleyeceklerimi." Janausch da hakarete uğramış gibi çekip gitmişti.

Şimdi kocaman hangarda kalıplar ve dekovil vagonlarının arasında Janausch cüce gibi dolaşıp duruyordu. Yeryüzünde başka örneği olmayan bir yaratık örneği, hangarın loşluğunda bir köşede tek başına çalışıyordu. Aydınlık başka bir köşeden neşeli işçilerin küstah sesleri duyuluyordu. Fırınlarla hurda demirlerin durduğu yerde birbirlerine bağırıyorlardı. Büttner'in planlarına uygun manyetik demir yapımı ile uğraşmaktaydılar. Söylendiğine göre, Araştırma Enstitüsü en erken gelecek güz çalışmaya başlayacağı için, Berndt'in asistanının planları uygulanıyordu.

Janausch'un küçük gözlerinde öfke vardı. Hangarda çınlayan karmakarışık sesler, sanki çekiçler gibi kafasına vuruyordu. Bir rayı kontrol etmekte olan Robert ona çok yakın duruyordu.

Janausch arada sırada başını çevirip genç yardımcısına bakıyordu. Çırak onun isteklerini gözlerinden okuyor, gerekli aleti Robert'in üzerinden uzatıyordu.

Janausch değil konuşmak, gülümsemiyordu bile. Sadece arada sırada başını sallıyor ya da homurdanıyordu.

Robert çömelmiş olduğu yerden doğruldu ve genç çırağa baktı. Çalışma şekli, Janausch'a davranışı ve soğukkanlılığı hoşuna gitmişti. Ufak tefek Janausch'un yanında iriyarı duruyordu, akıllı bir görünüşü de vardı. "Kim bu?" diye Robert sordu. "Thomas Helger," oldu Janausch'un yanıtı. Aynı anda Robert'in aklına, uzun süredir birbirleriyle konuşmadıkları geldi. Janausch sormadan anlatmaya devam etti. Sanki aralarında geçeni unutmuştu ya da bu arada Robert'ten af dilemişti. Thomas'ın yeni okula devam ettiğini anlattı, ayda bir hafta fabrikaya çalışmaya yollanıyordu. Janausch genç öğrencinin sorumluluğunu üzerine almış olduğunu da söyledi. Robert buna çok şaşırdı.

Hep birlikte kantine gittiler. Janausch konuşmaya devam etti: "Bak dinle?" dedi. "Ne oldu ki?" diye Robert sordu. "Duy-

dun mu" – "Neyi?" – "Reinhold'u." – "Hangi Reinhold'u?" – "Bizim Reinhold'u." – "Annesinden haber mi var?" Janausch öfkelendi: "Sürtük karı! Onun gibi hayvan ne zaman, nerede, ne doğurmuş olduğunu anımsar mı sanıyorsun?"

Robert, Janausch'un bir zamanlar, küfür edecek bir şey bulamadı mı, gelinine küfürler ettiğini anımsadı. Evliliklerinin ilk gününden bu yana kız hoşuna gitmemişti. Gelini Janausch'un tek oğlunu aldatıp durmuştu. Yaşlı adam torunu ile hiç ilgilenmemişti, çocuğun oğlundan olup olmadığına emin değildi. Çünkü oğlunun Narvik çıkarmasında şehit düşmesinin ardından gelini, kucağında çocuk, Kossin'e gelmişti. O günler Janausch: "Sanıyor ki biz yaşlılar yumuşak yürekliyiz," demişti. "Bedava karın doyurmaktan başka bir şey istediği yok." Ve bir gece de ortadan kaybolmuştu. Janausch'un, benim torunum değil, dediği oğlu Reinhold'u onlara bırakmıştı.

Janausch küfür etmiş: "Bu yaşımdan sonra piç kurusuna mı bakacağım!" diye söylenip durmuştu. Arkadaşları çocuk yurduna vermesini söylediklerinde de: "Bana kalsa çoktan vermiştim, fakat karım istemiyor," demişti. "Diyor ki, bakarsın günün birinde çocuğun gerçekten torunumuz olduğu ortaya çıkar. Oğlumuz da bu yaşında tıpkı onun gibi incecikti, bana kalırsa Reinhold babasına benziyor, diyor karım..."

Bir gün karısı çekmecelerin birinden oğlunun okul fotoğrafını çıkarmıştı. Elli kadar öğrencinin arasında tanıdık aramışlardı. Az sonra Janausch: "Bak, şu Heiner Schanz değil mi?" demişti. "Döndü geldi. Bak, şu da Enders'lerin küçük oğlu. O cephede kaldı."

Bütün fotoğrafı baştan aşağı incelemiş, hangi çocuğun şehit olmuş olduğunu, hangisinin kolunu, hangisinin bacağını yitirdiğini söylemişti. Eve misafir geldiğinde de bu fotoğrafı çıkarır, gösterirdi. Son zamanlarda artık, Reinhold torunum değil, demiyordu. Fakat torunları olduğuna karısı kadar da inanmıyordu.

Küçük çocuk bir türlü şişmanlamamıştı. Sık sık da hastalanıyordu. Uslu ve cana yakın bir çocuktu. Küçük bahçelerinde tek başına oynuyor, çukurlar kazıyor, delikler açıyordu. Janausch, dedesi olsa da olmasa da, aralarında bir benzerlik vardı. İkisi de bitkileri çok seviyordu.

Annesi bir daha görünmemişti. Janausch Robert'e: "Günün birinde çıkıp gelse de, eve girmesine izin yok!" dedi. "O artık Reinhold'un yanına bile sokulamaz. Geçenlerde öğretmeni bizdeydi. Öğüt vermesini rica ettim. Fakat o daha çok genç, şu yeni öğretmen. Ne öğüt verebilir ki..." – "Ne için?" – "Birkaç şey söz konusu," diye Janausch konuştu. "Öğretmen diyor ki, Reinhold okulda çok başarılı, devam etmeli. Ortaokula gitmeli. Tabii o şu Thomas gibi, meslek okuluna da geçebilir. Orada cep harçlığı da veriyorlar. Erkek çocuk para harcamasını öğrenmeli. İsterse Erfurt'taki büyük bahçıvanlık okuluna da gidebilir. Orası yatılı, onlar da cep harçlığı veriyormuş."

Robert sordu: "Peki kendi ne diyor?"

"Kendi mi," dedi Janausch. "O Erfurt'taki bahçıvanlık okulunu istiyor. Fakat öğretmenine sorarsan, okula devam etmeli, çünkü çok yetenekli bir çocuk. Ben diyorum ki, yetenekli ise meslek okulunda da başarıya ulaşır. İlerde de Kossin'de, babası ile benim bir şeyler yapmaya çalışmış olduğumuz bu fabrikada, üst mevkilere getirilir. Fakat Reinhold bütün bunlara dayanabilir mi? Üstelik onun aklı Erfurt'ta." Robert: "Bırak öyleyse, gitsin oraya," dedi. "Ben de senin fikrini almak istiyordum," diye Janausch konuştu. "Sen gençleri benden iyi anlıyorsun. Herkese danışmak istemiyorum."

Sonra fabrikada, geçmişte bazı meslektaşlarının pek anlamadıkları konularda ona akıl vermeye kalkmış olduğunu anlattı. Yanlış adama danıştığını hep sonradan anlamış, pişman olmuştu.

Robert aynı gün öğleden sonra, ağızlardan çıkan soluğun duman olduğu kış soğuğunda, anacaddeyi inerken Thomas ile tekrar karşılaştı. Neredeyse ev duvarlarına sürtünecekmiş gibi yürüyordu. Az önce Janausch ufak tefek olduğu için iri görünmemişti, Thomas gerçekten yaşına göre iriydi. Boyu Robert'e yaklaşmıştı. İyi giyinmişti. Mavi gömleğinin üzerine kalın bir ceket vardı. Ayakkabıları da yeniydi. Birçok Kossinli aileden kendisine daha iyi baktığı hemen belli olan bu genç, acaba nereliydi?

Bir süre hiç konuşmadan yan yana yürüdüler. Sonra ilk konuşan Robert oldu: "Janausch'la çalışmak hoşuna gidiyor mu?"

Thomas güldü ve: "Çok," dedi. "İlk günlerde en ufak hatamda söylenip duruyordu. Günün birinde ben dayanamayıp: 'Ne yapayım, birçok şeyi daha yeni öğreniyorum,' dedim. 'Siz beni gönüllü almıştınız ekibinize.' Bunun üzerine Janausch iyice öfkelenmiş: 'Gönüllü mü?' diye sesini yükseltmişti. 'Unut böyle şeyleri! Eğer seni ekibe almasaydım, beni terslerlerdi. İyisi mi, dedim kendi kendime, bırak emretsinler! Kerataya da bir şeyler öğreteyim!'

"İster inan, ister inanma, artık aramız iyi, Janausch ile anlaşıyorum. O bana kızmıyor, hata yapmama kızıyor. İstiyor ki her şey hatasız olsun."

"Belki senin baş belası olmadığını anladı. İşine yaradığını da gördü... Kossin'de ailen var mı?"

Thomas yüksek sesle güldü. "Benim mi? Aileler bana vız gelir! Benim ailem yok, olsun da istemiyorum."

Robert'in sorusu üzerine bir yetimhanede büyümüş olduğunu anlattı. Babası Hitler rejimi sırasında hapishanede ölmüştü. Onu annesinin elinden almışlardı. Kadını bilmediği bir yerde tarla işlerinde çalışmaya yollamışlardı. Sonraki yıllarda ölmüş olduğunu duymuştu. Bütün bunları yetimhane müdürü ortaya çıkarmıştı. Adam onun için defalarca Berlin'e gidip gelmişti. Bir defasında da Thomas'ı yanında götürmüştü. Ona Berlin'de babasının yatmış olduğu hapishaneyi göstermiş, onunla Fransız bölgesindeki Wedding'e geçmiş, orada babasıyla aynı hapishanede kalmış bir adamla konuşmuştu. Bu adam Thomas'a, babasının nasıl ihbar edildiğini ve yakayı ele verdiğini anlatmıştı. Müdür çok iyi bir insan. Yetimhane yeni, adı da 'Ostrowski Evi'. Okulu bitirdikten sonra demirci olmamı söylüyorlardı. Sonra günün birinde rastlantı sonucu Kossin'den gelmiş olan bir döküm ustasını tanıdım. Adam bana, orada senin gibi gençlere gerek var, dedi. Fabrikadan söz etti, fotoğraflar gösterdi."

Robert sordu: "Burası düşündüğün gibi mi?"

"Hayır," dedi Thomas. "Fotoğraftaki eğitim okulu bitmişti. Gerçekte ise henüz bitmemiş, fakat bu önemli değil. İlk geldiğim günlerde sormuştum kendi kendime, niçin demircinin yanında kalmadın? – Ben buraya gelebilmek için müdüre sürekli ısrar etmiş-

tim. Çünkü döküm ustası bana, senin gibilerine Marten fırınında gerek var, demişti. Buraya gelir gelmez ise fabrika doktoru, hayır, dedi. Belki iriyarıydım, fakat doktora göre ruhum henüz gelişmemişti. Beni tesviye atölyesine verdiler." – "Nerede kalıyorsun?"

"Önce bir ailenin yanında kalıyordum. Okulun yatılı bölümü ancak gelecek yıl bitecek. Kossin'de birçok aile, bakım parası aldığı için bizim gibilerine yatak veriyor.

Fakat yanlarında kaldığım öyle bir ailleydi ki... Benimle sık sık alay ediyorlardı. Hepsinin ayrı ayrı gıda vesikası vardı. Hiçbiri kartında yazandan fazlasını yemiyordu. Gramı gramına hesaplıyorlardı. Bizim fabrikada çalışan en büyük oğullarının vesikası karısından daha iyi gıdalar içindi. Çünkü kadın önemsiz bir işte çalışıyordu, moloz kaldırmada görevliydi. Öteki oğulları da fabrikada, fakat eşi ev kadını. Böylece ailelerden biri ötekine göre daha fazla gıda alıyor. Bu çiftin oğullarından biri partide, öteki de gençlik kolunda üye idi. Bir gün demiştim ki: 'Ülkede her şeyi düzene sokmak istiyorsunuz, önce kendi evinize bir düzen getirin!' – Öyle bir alaylı kahkaha kopmuştu ki, tarif edemem. O evde ya alaylı kahkahalar ya da en berbat küfürler duyuluyordu. Bir köşeye çekilip kitap okumak, şarkı mırıldanmak mümkün değildi. Çünkü her an birinden biri nara atıp bağırıyordu.

Bereket versin birlikte çıraklık eğitimi aldığımız kızlar ve oğlanların çoğu da benim gibi, yanlarında kaldıkları ailelerden memnun değildi. Kanal kenarındaki kullanılmayan, kısmen yıkılmış eski ambarlardan birine yerleştik. Bu yapılar yıllardır bomboş duruyor. Yağlı boya, tahta, cam ve başka bir sürü şey temin ettik, orada yatıp kalkmaya başladık, eski ambar yeni evimiz oldu. İlk haftalarda bizi oradan atmaya çalıştılar, fakat partinin gençlik kolu bize arka çıktı. Daha doğrusu gençlik koluna üye fabrika sendika temsilcisi, yaptığımızı destekledi, oradan atılmamızı engelledi. Hatta kısa zaman sonra bir soba da verdiler. Yattığımız ambar yine de sıcak değil, fakat hiç olmazsa keyfimiz yerinde."

Konuşa konuşa Kıyı Caddesi'ni aşağı inmişler, sonra karşı kaldırıma geçip, fabrikaya akşam mesaisine gidenlerle yokuş yukarı yürümüşlerdi. Fabrikadan hâlâ çıkanlar vardı. Ana kapıdan, yan kapılardan çıkıp, ara sokaklarda kayboluyor, evlerinin

yolunu tutuyorlardı. Robert'le Thomas tekrar karşıya geçti. Zamanla caddenin bu kaldırımını, eve giden işçilerin kullanması alışkanlık olmuştu.

Thomas durdu. "Benim buradan sapmam gerek," dedi. "Gel, evimize bir bak."

Robert: "Şimdi zamanım yok," diye konuştu. "Sen uğra bir gün bana. Ben de bir ailenin yanında kalıyorum, fakat kendi bölmemde. Hem bu aile senin anlattığından çok daha iyi. Karnını doyurabilirsin, kemiklerini de ısıtabilirsin."

"Adın ne senin?"

"Robert Lohse. Kıyı Caddesi. Şuradan sağa sapacaksın. Enders'lerin yanındayım. Tek katı kalmış evde."

Thomas birden düşünceli baktı. "Yanılmıyorsam adını daha önce duydum. Tabii o Robert sen isen."

"Kossin'de benim üzerime anlatılacak neler var bilmiyorum," dedi Robert de.

"Sen bir zamanlar çırak yetiştirmedin mi? Hemen savaştan sonra?"

Robert: "Çok yıllar önceydi..." diye konuştu.

"Benim ekibimde," dedi Thomas, "Max Schulze diye biri var. Kardeşinin adı Horst. Sık sık bize uğruyor. Birkaç kez anlatmıştı, senin ilk öğrettiğin çıraklardan biriymiş. Fabrika o yıllarda şimdiki gibi değilmiş, çırak eğitim okulu falan da yokmuş. Sen misin, sözünü etmiş olduğu Robert?"

Robert, "Olabilir," diye konuştu.

"Mutlaka!" dedi Thomas da. Heyecanlanmış gibiydi. "Kendileri ile sadece iki kişinin ilgilenmiş olduğunu anlatmıştı. Birinin adı Robert'miş, bu sensin, öteki de henüz fabrikada. Fakat Horst Schulze'nin söylediğine göre, çırak eğitimi verme fikri senin kafandan çıkmış." Sonra karşısındaki Robert'e baktı. Bakışlarında, bir zamanlar hiç kimsenin yapmadığı bir şeyi yapmış olana saygı vardı.

Robert de ona baktı ve o yılları düşündü. Beş ya da altı öğrenci ile başlamıştı. Sonra onları başkaları takip etmişti. Hepsi de kendiliklerinden gelmişti. Demir yığınlarının ve yıkıntılardan çıkardıkları şeylerle aletler yapmışlardı. Hepsi de çok şey öğren-

mek istiyordu. Yıllar sonra çalışmak onlara yine mutluluk ve neşe veriyordu. İnsanların üzerindeki çalışma baskısı kalkmıştı. Çoğu zaman işten sonra hep birlikte oturmuşlar, gece yarılarına kadar çene çalmışlardı. Robert onlara, o güne kadar hiç kimsenin anlatmamış olduğu şeyleri anlatmıştı. Çok şaşırmışlar, sorular sormuşlardı. Robert de onlara seve seve yanıt vermişti.

Bu Horst Schulze'nin ilk gelen beş öğrenciden biri olduğunu anımsadı. "Benden selam söyle," diye Thomas'ın arkasından seslendi. "Kıyı Caddesi'nde Enders'lerin yanındayım. Uğra yakında!"

Köprüye doğru giderken Robert'in aklına, Lisa'nın annesi Bayan Zech'e yağ ve şeker kartı borçlu olduğu geldi. Son haftalarda onlarda iki kez yemeğe kalmıştı. Şimdi eve dönüp kartları alacak zamanı yoktu, başka zaman götürürdü. Thomas'la çene çaldığı için zaten geç kalmıştı. O akşam Lisa'ya, bir zamanlar Ella ile uğramış olduğu lokantanın sahibesinin bir akrabasının ucuza kiralayacağı odanın ölçülerini almak için söz vermişti.

Belki Ella bu akşam da, Heiner Schanz'la aynı lokantada oturuyordur. Onlar bir süredir beraberdi.

Schanz'ın anne ve babası bu beraberliğe çok karşıydı. Günter Schanz da onaylamıyordu. Eskiden nereye giderse gitsin, kardeşi hep yanında olurdu. Parti içi soruşturma başladıktan sonra Heiner'le arasına mesafe koymuştu. Olay fabrikada ekibin dışına da yayılmış, uzaktan yakından kim duyarsa Günter'e, ne oluyor, diye sormaya başlamıştı. Çoğu kişi pireyi deve yaptıkları için başını sallayıp gülmüştü. Ne de olsa aradan yedi yıl geçmişti, bu kadar tantanaya ne gerek vardı. Canını kurtarmak isteyen birçok kişi benzeri şeyler yapmıştı. Şimdi bu gibi olayları araştırmaya bir başlasınlar, görürlerdi o zaman neler çıkardı ortaya! Bu konuda başka türlü düşünenler de vardı. Özellikle gençler, iyi böyle, diyordu. Vogt inceleyip soruşturuyor, göz yummuyor. – Günter'in aile gururu yara almıştı. "Şimdi de, başındaki dert yetmiyormuş gibi, tutmuş Ella Busch gibi bir kadınla beraber yaşamaya başladı!" diye homurdanıyordu.

Robert ise başka türlü düşünüyordu: Ella, Heiner'i kabul etti ve ona destek oluyor diye, Günter sevinmeli. Eski aşklarını bir kenara bırakırsak, ki onlarla artık tüm bağlarını koparmıştı, He-

iner'le beraberliğinden bu yana, Ella mükemmel bir kadın olmuştu. Güzeldi, akıllıydı ve yardımseverdi. Günter Schanz daha ne istiyordu? Politikada da ılımlı sayılırdı. Bilmiyorum, niçin hâlâ homurdanıp duruyor. Daha mı mükemmel olsun istiyor ya da geçmişinden mi rahatsız oluyor? İçimizde kim, ilk günden bu yana mükemmel bir insan olmuştur? Belki Richard ya da Vogt!

Lisa, Ella'yı hiçbir zaman kıskanmamıştı. Kıskanması için bir nedeni olmadığını kendisi de biliyordu. Hatta bu kadar kısa sürede kendine ait bir odaya sahip olurken Ella'dan yardım gördüğü için sevinmişti de. Lokanta sahibesinin kuzeni, demiryolcular dinlenme evinde kantini işlettiği sürece orada yatıp kalkacaktı. Hepsi iyi, güzeldi de, Ella bunu nereden ve nasıl öğrenmişti?

Lisa'nın Robert'i ziyarete gelmesine, Bayan Enders ses çıkarmıyordu. Fakat Lisa her defasında, masada otururlarken Robert'in Lene Nohl ile göz göze gelmemeye çaba gösterdiğini fark ediyordu. Onun bakmamak için kendini zorlaması, inatla dik dik bakması kadar Lisa'yı rahatsız ediyordu. Masanın yanından hızla geçip, Robert'in bölmesine girdiğinde Lene Nohl başını kaldırmıyordu. Sadece kimi zaman kocası, dudaklarında alaycı bir gülümseme peşinden bakıyordu. Lisa ile Robert aralarında Nohl ailesinden hiç söz etmemişlerdi.

Robert düşündü, benim beğenmediğim birini seviyor diye Lene'ye kızmaya hiç hakkım yok.

Kimi günlerde kendini ne kadar zorlarsa zorlasın, bakışları Lene'nin bakışlarına takılıyordu. Robert, böyle anlarda kadının gözleri biraz çaresiz, hatta biraz hüzünlü beni aradı, diye düşünüyordu. Fakat hemen ardından yanıldığını seziyordu. Lene başını Albert'in omzuna bırakıyordu, tıpkı kocasının geldiği ilk akşam yaptığı gibi. –

Robert, Lisa'nın evine girdi. Nefes nefeseydi. Daha merdivenlerde Bayan Zech'in sesini duydu. Gözlerini kıstı.

Bayan Zech: "Lisa, ekmeğin dilimlerini niçin işaretliyorsun?" diye konuşuyordu. "Ekmek artık serbest bırakıldı. Canı istediği kadar yiyebilir, damat bey. Sadece üzerine süreceği şeyleri beraberinde getirmek zorunda. Babanın eline ondan daha az para geçtiğini kafasına sokmalısın!"

Robert omuzlarını silkti. Lisa'nın yanıtını duymak için kulak kabarttı. Fakat Lisa konuşmadı. Bir şarkı mırıldanmaya başladı.

"Öğlenleri devletin kesesinden fabrikada karnını tıka basa doyuruyor," diye Bayan Zech devam etti, "akşam yemeği de benim kesemden... Oh, ne güzel, Enders'lerin keyfi yerinde, devamlı kiracı onlara yük olmuyor. Sen bana baksana Lisa, babanın arada sırada yardım ettiği kömürcü Anker ile Kossin fabrikası arasında dağlar kadar fark olduğunu onun kafasına sokmak zorundasın!"

Robert içeri girdi. Sanki bir mucize gerçekleşmiş gibi Lisa'nın yüzü aydınlandı. Robert o anda düşünmeden edemedi: Nasıl olmuş da, böyle cılız bir vücutta böylesine temiz bir ruh yetişmiş? Bayan Zech hemen atıldı: "Kartları getirmeyi unuttun, değil mi?" dedi. "Evet, ne yazık ki unuttum," diye Robert konuştu. "Yarın Lisa'ya veririm, getirir. Bu akşam yemeğe kalmayacağız. Odamızı ölçmeye gidiyoruz, yolda bir sosis yerim, olur biter." Bir eli kapının tokmağındaydı, öteki eliyle Lisa'yı kendine çekti. "Dur, bakayım," diye Bayan Zech sesini yükseltti. "Sana söyleyecek bir sözüm var. Paranı sosise harcıyorsun, altınızda bir çarşaf bile yok." – "Bırak şimdi bunları anne," dedi Lisa.

Odadaki iki erkek, babası ile eniştesi, ayaklarını leğendeki sıcak suya sokmuş, gazete okuyorlardı. Robert içeri girdiğinde onu başlarıyla şöyle bir selamlamışlardı. Çıkarken ise suratına bile bakmadılar.

Merdivenleri inerken Lisa: "Nedense gazete okumaya bayılıyorlar," diye mırıldandı. "Günlük yaşamda ise çevrelerinde olup biteni umursadıkları yok!"

Lokantacı kadının kuzeninin kiraladığı oda, yıkıntılar arasında tek başına duran bir binadaydı. Çevresindekiler yıkılmış olduğu için bina cascavlak ve çırılçıplak molozların içinden her şeye hükmetmek istermiş gibi yükseliyordu. Rastlantı sonucu değil de, sanki içinde oturanlara acıdığından bombardımanda yıkılmamıştı.

Taşınacakları oda tavan arasındaydı. Yüksek pencereden öteler, moloz dolu avlulardan ova görünüyordu. Burada, en üst kattaki oda çok soğuktu, çok da rüzgarlıydı. Lokantacı kadının

kuzeni odayı boşuna elden çıkarmamıştı. Demiryolcular dinlenme evindeki odası mutlaka sıcacıktı. Robert geçen gün kalın pencere camları temin etmiş, odaya koymuştu. Duvara dayalı duruyorlardı. Bir ara takacaktı. Bu camı ona, üyesi olduğu İspanya Savaşçıları Derneği bulmuştu. Ayrıca vesikasız bulunamayan yatak çarşafları, yorgan ve kimi mutfak eşyasını da onlardan temin etmişti. Duvarları kağıt kaplamayı düşünüyordu. Elbise dolabının raflarını da kendi yapacaktı. Kapı yerine Lisa bir perde dikiyordu. Eşyaları nasıl yerleştirecekleri üzerine biraz tartıştılar. Sonra Lisa odayı ölçtü ve bir kağıda not etti. Robert pencere kenarında durmuştu, sırtı odaya dönüktü.

Akşam güneşinin kırmızısı gökyüzünü boyadığı sürece mehtabın hiç şansı yoktu. Moloz yığınları tıpkı buzullar gibi uzanıyor, kent dışındaki yoldan az önce duruyordu. Aşağıda görülmeyen birçok şey şimdi binanın en üst katından mükemmel görünüyordu. Tarlaların bittiği yerde orman başlıyordu, daha uzaklarda incecik bir çizgi, dağ tepeleri, belki de çok uzaklarda bir yerde ülke sınırı. Avluya açılan odalarda ışıklar yanmaya başlamıştı. Molozların üzerinde, yığınların arasında durmuyorlar, döneniyorlardı, birbirini tanımayan ve karmaşada yolunu bulmaya çalışan insanlar örneği. Ovadaki tren yolunda da ışıklar hareket halindeydi, karmakarışık değil, tek yönde ve sakin. Çevremizde her şey yeniden inşa edildiğinde, diye Robert düşündü, biz buraya çoktan alışmış olacağız. Belki de bambaşka bir yerdeyiz. Ne de olsa bu oda, bizim geçici konutumuz.

O hâlâ ölmedi, savaş. Biz bir aile miyiz? Ne demişti genç Thomas az önce? Aile mi? Ben mi? – Burada her şey kendi seçtiği yolunda gidiyor. Eskiden böyle değildi. Acaba Marie'ye ne oldu? Toulouse'deki oto tamircisinin kız kardeşine? Ondan iki yıldır mektup alamıyorum. Ben de ona yazmadım. Herkesin kendine göre bir yaşamı var. İki yaşam birbirinin içine geçerse ne olur?

Lisa yanına sokulmuştu. Bir süre onun yüzünü seyretti. Robert fark edince şöyle bir irkildi, elini saçlarında gezdirdi. "Neleri düşündün?" diye genç kız sordu. "Her şeyi ve hiçbir şeyi," dedi Robert. Sonra uzanıp dudaklarından öptü. Fakat Lisa öpücüğüne karşılık vermedi. Usulca konuştu: "Belki beni sevmiyor-

sun?" dedi. "Çok aptalca bir söz bu," diye Robert konuştu. "Senden başka kimi sevecek mişim?" Yakalanmış gibi şaşırmıştı. Lisa'ya sıkıca sarıldı. Kız önce donuk durdu, Robert kollarını gevşetmedi. Yukarıdaki bu çırılçıplak oda hâlâ aydınlıktı. Ovadan gelen rüzgar odayı dolduruyordu. Robert'in duvara dayamış olduğu ve yakında takmak istediği pencere camları titriyordu.

Az sonra dışarı çıkarken odanın kapısını kilitlediler, sanki odada pencere camından başka çalınacak bir şey varmış gibi. Robert elindeki anahtara gururla baktı. Sonra kaptığı gibi Lisa'yı kucağına aldı ve aşağı taşıdı.

Kente doğru yürüdüler, köprü başında Riedl ve Rentmair ile karşılaştılar. Köprünün tamiri çoktan bitmişti. Lisa ile Robert, el ele tutuşmuş, kenara çekildiler, yanlarından geçen bu iki yayaya yol verdiler.

Riedl ve Rentmair son aylarda birkaç kez tanıdık davetlerinde bir araya gelmişlerdi. Artık eskisi kadar sık görüşmüyorlardı. O akşam katılmak istedikleri bir toplantı, konuşmacının rahatsızlığı nedeniyle iptal edilmişti. Bunun üzerine Rentmair: "İstersen bir yerde oturup, eskisi gibi sohbet edelim," demişti.

Sohbet mi etmek istiyor, diye Riedl düşünmüştü. Aradan geçen zamanda Rentmair ona yabancı olmuştu. Niçin ve ne kadar yabancılaşmıştı, bunun üzerinde düşünmedi bile. Bir süre önce Rentmair'e yanında yeni kızı, belki de yakında nişanlısı olacaktı, Herta Fürth'le rastlamıştı. Neşeli bir genç grubunun içindeydiler. Eski aşk hüzünlerini unutmuş, yeni yaşamına çok kolay başlamışa benziyordu. Birileri ona eski kararsızlıklarını ve kötümser düşüncelerini anımsatsın istemiyordu. Bu nedenle de, geçmişini çok iyi tanıyan Riedl ile son aylarda bir araya gelmemeye dikkat etmişti.

Riedl'in yaşamında ise Kossin'de kalmaya karar vermesinin ardından pek değişen bir şey olmamıştı. Düşünceleri de hep aynı idi. Hareketlerinde de hantaldı, yavaştı. Rentmair gibi kolay heyecana kapılmıyordu. Bir kez bir şeye inandı mı, onda ısrar ediyordu. Kimi meslektaşları ve tanışları, dik kafalı ve inatçı, kimileri ise, inandığından dönmeyen ve düşündüğünden şaşmayan biri, diyordu onun için. Tanışları ile pek bir araya gelmiyordu,

toplantılara, tartışmalara gidip dinliyor, eve gelince kitapları karıştırıyor, geceleri yatakta düşünüyordu.

O akşam Rentmair'ın önerisini reddetmesine bir neden yoktu. Kente doğru yürüdüler. Konuşmak isteyen Rentmair'di, Riedl'e bir şeyler anlatmalıydı. Haftalardır, aylardır burada değişmiş bir insan olarak mutlu bir yaşam sürüyordu. Fakat son zamanlarda kendisinde bir durgunluk sezmeye başlamıştı. Riedl'e şu sıralar eskisi kadar yakın olmasa da, o meslektaşı ve gençlik arkadaşı idi. Birkaç saat beraber olmak ikisine de iyi gelirdi.

Robert ile Lisa'yı görünce, bir zamanlar yine aynı yerde bir çifte rastlamış olduklarını anımsadılar. O akşam aynı adamın yanında, diye düşündü Riedl, başka bir kadın vardı. Siyah saçlı, uzunca boylu biriydi. Aniden olduğu yerde durdu. "Bu akşam sohbet etmeyi düşünüyorsan," diye konuştu, "yemeği de beraber yiyelim derim. Bize gidelim. Annem çok sevinir."

Rentmair hemen: "Niçin olmasın," dedi. "Odam başıma yıkılıyor. İlkbaharda evlenirim belki." Riedl'in ona sorular sormasını bekledi. Fakat o hiç konuşmadan yürümeye devam etti. Gelmiş oldukları yolu geri gittiler. Arkalarından baktıkları Lisa ile Robert, Kossin kıyısının akşam loşluğunda çabucak gözden kaybolmuştu.

Riedl şimdi annesi ile beraber küçük bir evde oturuyordu. Bu tek katlı ev, savaştan sonra yeniden inşa edilmiş, yan yana küçük bahçeli evlerden oluşmuş bir sitedeydi. Kışa rağmen bakımlı bahçesi burada özenli birinin oturduğunun belirtisiydi. Pırıl pırıl kapılar ve pencereler, eve adım atar atmaz güzel kokan, duvarları beyaz badanalı küçük hol de misafire, bu evde yaşayan insanın temizliği ve bakımı seven biri olduğunu kanıtlıyordu.

Yaşlı anne gelene sevindi. Ne de olsa oğlu pek misafir getirmezdi. Kossin'e yerleştiğinden bu yana ev için gerekli bir sürü ufak tefeği temin etmişti. Savaştan önce kendi evinde kullandığı birçok şeyi, zor da olsa arayıp bulmuştu. Kışa karşın evin bütün odalarında çiçekler ve bitkiler göze çarpıyordu. Yaşlı kadın hemen yemek sofrasını hazırladı, bulduklarını yeni tabaklara koydu, misafirine ikram etti. Bir an için, şimdi şu masada çocuklar, torunlar da otursaydı, diye aklından geçirdi. "Bence Katharina buradan hoşlanırdı," diye konuştu. Oğlu sesini çıkarmadı. Rent-

mair şaşırdı. Bir süre önce arkadaşı Batı Almanya'dan genç değil, yaşlı kadınla dönünce, evlilikleri artık sona ermiş olmalı, diye düşünmüştü.

Riedl masada da yoldaki gibi sessizdi. Rentmair de annesi ile çene çaldı. Kadın oğluna hiç benzemiyordu. Konuşmasını seven, neşeli biriydi. Az sonra Riedl'in çalışma odasına geçtiler. Eski odasında da olduğu gibi burada da yazı masasının üzerindeki çerçevede Katharina'nın bir fotoğrafı göze çarpıyordu. Riedl misafirinin bakışlarını izledi, kaşlarını çattı, sorular istemediğini belli etti.

Rentmair hemen fabrikadan söz etmeye başladı. Şu sıralar yaşlı ve işten anlayan bir döküm ustasının da yardımıyla yaptıkları denemeler yakında sonuçlanacaktı. Daha doğrusu bunu ümit ediyordu. Tuğla çamuru kaplı döküm akıtma oluğunun içini, çeliğin kalitesini bozmayacak bir metal ile kaplamayı planlıyordu.

Sustu. Bir an bekledi.

Riedl konuştu: "Bu projede senin de çalıştığını bilmiyordum," dedi.

"Kimya laboratuvarındaki Doktor Winkler'i de bu projeye dahil ettim," dedi Rentmair.

Sustu, Riedl'in tepkisini bekledi. Sonra devam etti. Kafa yorduğu zorluklardan söz etti, sorunlu bir deneme olduğunu anlattı. Riedl sesini çıkarmadı, başını sallayıp durdu.

Rentmair anlatırken gittikçe çabuk konuşmaya başlamıştı. Heyecanlandığı iyice belliydi. Toms, onun önerisine uygun olarak ocaktan bir boruyu doğrudan döküm akıtma oluğuna bağlatmıştı. Bu gaz, metalin donmasında kullanılabilirdi. Eğer denemeler başarıya ulaşırsa, Ocak ayında üretime geçilebilirdi. Toms'un yakında ayrılacak olmasına da çok üzülüyordu.

"Ne dedin?" Riedl şimdi heyecanlanmıştı. "Toms gidiyor mu? Niçin? Ne oldu ki?"

Rentmair güldü. "Senin bunu duymamış olmana şaşırdım! Evet, henüz resmen açıklanmadı. Fabrikada şu sıralar dedikoduya gerek yok. Fakat yine de kimi elemanların Toms'un gideceğinden haberi var. Senin kulağına gelmemiş olması ilginç! Belki de tek başına yaşıyorsun, keşiş örneği, onun için!"

Rentmair hızlı hızlı konuşmaya devam etti. Sanki onun çev-

resi dost ve arkadaş dolu, diye Riedl bir an düşündü ve: "Niçin Nerling'i yardımcısı yaptıklarını şimdi daha iyi anlıyorum," dedi. "Peki Nerling'in yerine kim bakacak?"

Rentmair: "Bundan haberim yok," diye konuştu. "Zibulka olabilir." Riedl, gözlerinde hafif bir gülümseme, düşündü, Rentmair eski dostuna gerektiğinden fazla şey anlatmamaya dikkat ediyor. Sonra sesli düşündü: "Nerling SAG'den geldi. Orada Berndt'in yanında çalışmış. Kossin'e de onun hemen peşinden gelmişti. Daha doğrusu onu buraya alan Berndt. Zibulka buralı. Babası da fabrikada çalışmış."

"Zibulka'nın babası," diye Rentmair konuştu, "bir antifaşistti. Tam solcu bir sosyal demokrattı."

Riedl sordu: "Toms şimdi nereye gidiyor?"

"Bunu tam olarak bilmiyorum. Bana kalırsa yeni inşa edilmekte olan ve 'Fiete-Schulze' adı verilecek fabrikaya."

Riedl: "Buranın ilerlemesinin sorumlularından biri Toms'dur," dedi. "Kossin'deki üç yıllık deneyimlerinden Fiete-Schulze Fabrikası'nda da çok güzel yararlanabilir. Buradan ayrılacak olması beni çok üzdü. Daha başkaları da mutlaka üzülecek."

Rentmair: "Birçok kişi, fakat herkes değil," dedi.

Riedl'in şaşırmış gibi baktığını sezince, daha heyecanla konuşmaya devam etti. Az önceki dikkatini unutmuş gibiydi. "Yeni fabrikanın sorumluluğunu Toms'a vermeleri, ona olan güvenlerinin belirtisi," diye konuştu. "Ancak şunu da unutmamak gerek, oraya gitmesini Berndt istedi."

Riedl de heyecanlandı: "Berndt mi? Niçin? Onlar iki dost gibiydi. Ortak çalışmaları başarılıydı. Toms'u buraya getiren de Berndt değil miydi?"

"Evet, fakat sadece onu getirmemişti. Berndt'in aracılığı ile Kossin'e başkaları da gelmişti. Senin de söylediğin gibi, örneğin Nerling de. Benim Kossin'i yeğlememin nedeni de, Berndt'in adı olmuştu. Son aylarda Berndt ile Toms'un arasının ilk baştaki gibi iyi olmadığını, sanırım hiçbirimiz fark edemedi."

"Fakat niçin bozuşmuşlar?"

"Bozuştuklarını da kim söyledi? Berndt hiç kimseyle bozuşmaz. O, sakin ve ılımlı bir insandır. Ağzından çıkanları daha ön-

ce iyice düşünmüştür. Toms ise konuşmadan önce pek düşünmez. Söylediklerini sanki karşısındakinin başına atar. Bu ilk zaman Berndt'in hoşuna gitmişti. Onu ilgilendirmediği sürece de gülüp geçmişti. Toms'un, Berndt de dahil olmak üzere hemen hemen herkesle atıştığı konferansa gelmiş miydin?"

Riedl: "Hayır," dedi. "Beni o günlerde Harz'daki fabrikaya bir deneyim alışverişine yollamışlardı. Sonra birisi anlatmıştı, konferansta olup bitenleri. Sanırım Zibulka'ydı. Külçelerin maden eritme fırınına soğutmadan nakliyesi üzerine tartışılmış..."

"Evet," dedi Rentmair, "Zibulka'nın sana neler söylediğini anlatır mısın? Bilmek isterdim, nasıl etkilenmiş olduğunu."

"Zibulka mı nasıl etkilenmiş? Berndt ile Toms'un atıştığından başka bir şey söylemedi. Konferanslar da, tartışmalar olsun diye düzenlenmiyor mu? Anladığım kadarıyla Toms haklı. Fabrikanın nakliye sorunu çözülmeden, bir sürü ufak tefek düzenlemenin yapılmasına karşı çıkması bence de çok doğru."

"Zibulka böyle mi düşünüyor?" diye Rentmair sordu. "Tartışmanın ona hiç zararı yok. Hatta mesleğinde birkaç basamak yukarı çıkar. Bana kalırsa bu hakkı da, çünkü yetenekli, eski bir işçimizin oğlu. Şu sıralar olup bitenin dışında kalıp, çenesini tutması onun yararına.

"Toms nakliye sorununun çözülmesi gerek, diye karşı çıkınca Berndt, bunu bekleyecek zamanımız olmadığı gibi paramız da yok, dedi. Başka çıkar yollar bulmamız gerektiğini söyledi. Ne de olsa üç yıldır, hep başımızın çaresine bakmasını bilmiştik. Toplantıya katılmış olan Vogt da, sorunların çözümlenmesi için bir komisyon oluşturulmasını önerdi. Bunu duyan Toms iyice öfkelendi. O gün sadece Berndt'i değil, Vogt'u da karşısına aldı."

Riedl başını salladı. "Anlamıyorum. Kafasından geçenlerin mümkün olmadığını Toms çok iyi biliyor. Fakat yine de haklı, çünkü her şey üretim sırasında saniyesi saniyesine birbirine uymalı. Ergime işleminin başlangıcından vagonlara konmasına dek. Her ekip kendi başına ve istediği gibi çalışmamalı. Tam tersine, dakik olmalı ve öteki ekiplerin ne yaptığını bilmeli. Böyle olması gerektiğinden tüm konferans ve toplantılarda söz edilmiyor mu?"

"Toms heyecanla eleştirirken, Berndt'in öfkelendiği hemen belli olmuştu."

Riedl yine başını salladı. "Bir türlü anlamıyorum. Lütfen bana şunu açıklar mısın? Toms partiye kayıtlı. Vogt'u niçin karşısına alıyor?"

"Vogt, parti üyesi olmasa da Berndt'e hak verdiği için. Bana kalırsa Toms'un Berndt'le tartışması ve Vogt'u da karşısına alması, başka yere gönderilmesinin en büyük nedeni. Birkaç gün sonraki başka bir toplantıda düşüncelerini daha sakin ve ılımlı anlatması, sanırım Toms'un işine pek yaramadı. Ne yazık ki, sen o toplantıya da katılmamıştın."

"Eğer Toms'un konuşacağını ve hangi konulara değineceğini önceden bilseydim mutlaka gelirdim. Toms konuşmalarını elindeki kağıttan okuyarak yapmıyor. Serbest konuşuyor, o anda aklına geleni söylüyor."

Rentmair: "Bu toplantıda da çoğumuzun bildiği şeylere değindi. Her şeyi tek tek açıkladı. Üretimde bir dakikanın bile önemi var, dedi. Külçelerin maden eritme fırınına giderken soğumasının ne demek olduğunu hepimizin anlayacağı şekilde açıkladı. Katılımcılar anlattıklarını çok dikkatle dinledi.

Toms bize, yanında getirmiş olduğu yabancı gazetelerden yazılar da okuyup, tercüme etti. Örneğin, İtalya ve Fransa'da işçilerin Schuman planına karşı greve gittiğini söyledi. Oradaki işçiler, ürettikleri demir ve çeliğin Sovyetler Birliği'ni ve bizi yıkmak için kullanılacağını kavramıştı. Konuşması sırasında sandım ki, savaş bir yerde pusuya yatmış, her geçen dakika yavaş yavaş yine sokuluyor.

Vogt bu konuşmayı çok beğenmişti. Suratından belli oluyordu. Fakat her şeye karşın, Toms ile Berndt arasındaki ilişki artık eskisi gibi değil. Sanırım Fiete-Schulze Fabrikası'na kimin yollanacağı Berlin'de tartışılırken, Toms önerildiğinde Berndt karşı çıkmamıştı.

Benim kafamdan geçen bir şey daha var, bunu bilmek istersen anlatayım, sadece sana..." Arkadaşının güven dolu bakışları altında Rentmair her türlü çekingenliği unutmuş gibiydi. "Aralarının bir daha düzelmemesinin suçlusu Büttner."

Riedl güldü. "Sen çıldırmışsın. Vazgeç bu gibi karşıt duygulardan. Büttner'in bütün bunlarla ne ilgisi var?"

"Bana sorarsan," diye Rentmair konuştu, "Berndt'le ilgili her taşın altında Büttner'i de bulabilirsin. Berndt'in beğenisini bölüşmek zorunda kaldığı her insan, onun gözünde bir asalak. Belki günün birinde enstitüsünün başına geçtiğinde Berndt'ten kopacak. Fakat son aylarda Toms'u müthiş kıskanıyor. En çok kıskandığı da, karısı Helga. Bu benim de dikkatimi çekti. Gelecekteki kayınpederim Doktor Fürth'le Helga Büttner tanışıyorlar. Yanılmıyorsam Helga bir zamanlar onun yanında hastabakıcılık yapmış."

Riedl aynı anda annesinin odaya girmesine sevindi. Rentmair'ın onu ilgilendirmeyen kişiler üzerine böyle konuşması, hoşuna gitmemeye başlamıştı. Bayan Riedl az önce kızından gelen bir paketi açmıştı. İçinden çıkanları göstermek istiyordu. Karaormanlar kiraz likörü, Noel kurabiyeleri, şekerlemeler yollamıştı kızı. Yaşlı kadın Rentmair'e göstermek istemişti, ne de olsa o da Güney Almanya'lıydı. Sohbet konusu paketten aile ilişkilerine, oradan da Rentmair'ın çoktan sözünü etmek istediği şeye geçti.

Ceketinin cebinden, evlenmeyi düşündüğü kızın fotoğrafını çıkardı. Bayan Riedl gelini çok güzel bulduğunu söylerken, oğlu dikkatle inceledi. Gözlerinin rengi açıktı, akıllı olduğu bakışlarından belliydi. Dudaklarını beğenmedi, çok inceydi. Abartılmış bir kendine güven vardı yüzünde. "Bu sitede biz de böyle bir ev bulabilirsek ne güzel olur," diye konuştu Rentmair. Sonra da dayanamadı, merak ettiği şeyi sordu: "Katharina yakında Kossin'e geliyor, öyle değil mi?" Riedl başını hafifçe iki yana salladı.

Riedl sonraları, bu akşamı çok kez anımsamıştı. Rentmair'ı gözünün önüne getirmiş, sesini işitmişti. İçini boşaltmak isteyen arkadaşının konuşması hep sorunlarla doluydu. Fakat Riedl o akşam bundan yararlanamamıştı.

Rentmair her şeye rağmen kendine güvenir gibi konuşmuştu. Sözünü ettiği sorunlar sanki çözümlenmişti. Riedl'e göre ise, Kossin durulmamıştı, heyecan devam ediyordu.

Rentmair partinin fabrikadaki temsilciliğine adaydı. Çözülmemiş sorun kalmadığına inanmasının nedeni de belki bu adaylığıydı. Yanıtı olmayan sorular yoktu. Olsa da, herhalde bunu parti üyesi olmayan birine sormazdı.

Sanırım, artık bana gereksinimi kalmadığına inanıyor. Kossin'e geldiğinde buradaki yeni yaşamın anlamını ona anlatmak isteyen ilk insan ben olmuştum. O günlerde inanmak istememişti. Şimdi bütün bunları unutuyor. Geçmişteki o aşk hüznünü de artık unutmak istediği gibi.

Riedl, Rentmair'ı terk etmiş olan kızı anımsadı. Rentmair uniforma taşıdığı ve herkes karşısında hazır ol durduğu sürece, kızın hoşuna gitmişti. Bitkin ve kir pas içinde eve döndüğünde ise kız, şimdi karşısında Batı'nın hazır ol durduğu bir Amerikan subayının kucağına oturmuştu. Kız bunu, kendisine sadece müzik, dans, yemek ve giysiler verebildiği için yapmamıştı. Şimdi yine dünyanın en güçlüsü ile el eleydi.

Riedl düşündü. Niçin sohbet ettikleri o akşam bu düşünceler aklına gelmemişti. Arkadaşlar arasında bu gibi şeyler konuşulmalıydı. İnsan bu konulardan sevdiği insanla, eşiyle ya da kardeşi ile söz edemezdi. Fakat Riedl o akşam lanet olası suskunluğundan kurtaramamıştı kendini.

2

Meier'le olan dostluğu Büttner'in umduğundan da çabuk ve iyi gelişmişti. Kossin'deki çalışmalarına zarar verecek hiçbir gelişme olmamıştı. Meier ilk zamanlar belirli aralıklarla buluşmaktan başka bir şey istememişti. Bir süre sonra Büttner, bu buluşmaların neye yararı var, diye düşünmeye başlamıştı. Tanışlar arasındaki anlamsız nezaket ziyaretlerinden farkı yoktu. Sohbet sırasında Büttner'in tek yaptığı, arada sırada Meier'in söylediği bir şeyi onaylamak ya da düzeltmekti. Anladığı kadarıyla Meier birilerinin söylemiş olduklarını onun söyledikleri ile karşılaştırmak istiyordu. – Bu kişiler, doğudaki fabrikaları kamulaştırılıp ellerinden alınmış Bentheim kuruluşuna yakın ve şimdi Kossin'deki gelişmelere çok ilgi duyan kimseler olabilirdi, Amerikan ve Batı Alman ekonomisinin çıkarlarını bünyesinde birleştiren yeni bir makamın özel görevli ve paralı adamları da. Tabii Meier ile Büttner arasında para söz konusu değildi. Geleceğini gü-

ven altına alan bir sözleşme de yoktu. Bu nedenle de Büttner, ben yaptığımla özgürüm, diye düşünüyordu.

Günün birinde Meier elinde bir Amerikan dergisi ile geldi. Bu dergi, Büttner'in savaş öncesinde, üniversite yıllarında yapmış olduğu bir araştırmayı yayınlamıştı. Yazının girişinde şöyle deniyordu: Bu genç bilim adamına acaba ne oldu? Yoksa Moskova ya da Stalingrad önlerinde dondu mu?

Büttner biraz şaşkın, biraz memnun sordu: "Bu dergiyi de nereden bulup çıkardınız? Aachen'de mi yoksa Frankfurt'ta mı? Bildiğim kadarıyla dergi, az sattığı için kısa bir süre yayımlanmıştı."

Yaşamında o güne dek arkasında bıraktığı yolda eriştiği kimi şeyler olmuştu. Şimdi başkalarından övgü bekleyebilirdi. Ancak kendinde, nedenini bilemediği bazı değişiklikler de sezmiyor değildi. Berlin'deki kafede Meier'in anlattıklarını, hemen buluşmanın ardından kafasından silmeye çalışmıştı. Fakat niçin yine de karar verdiğini bilmek istiyordu. Meier ve çalıştığı büro bu kararında kesinlikle rol oynamamıştı.

İçinde yaşadığı dünyada olup biten ve hoşuna gitmeyen kimi şeyler miydi, kafasından geçen değişik düşüncelerin nedeni? Kos sin'deki her hatayı artık çıkarına kullanıyor, başarısızlıklara da memnun oluyordu. Çünkü mümkün olduğu kadar çabuk buradan gitmek istiyordu. Batı Almanya'nın silahlandığını, kurulacak Avrupa ordusuna asker vermeyi planladığını veya Kuzey Atlantik Paktı'nın toplantısını gazetelerde okuduğunda ya da kulağına geldiğinde, bütün bunların zamanı çoktan geldi, diye düşünüyordu.

Berndt'in adı ilk kez Meier'le üçüncü ya da dördüncü sohbetlerinde geçti. Büttner, Meier'in söylemiş olduklarını onayladı. Berndt'in yaşamında neler yapmış olduğu apaçıktı. Bilgisini ve emeğini Sovyetler'in emrine verme kararını aldığında, ilgili makamlara sunduğu yaşamöyküsü gerçekleri yansıtıyordu. Savaş öncesi ve savaşın ilk yıllarındaki politik yanılgıları da yaşamöyküsünde yer alıyordu. Bu nedenle Berndt'e yaklaşmak hemen hemen mümkün değildi.

Günün birinde Meier sözü tekrar ona getirdiğinde, Büttner, Berndt'in yaşamına girmek isteyen Amerikalılar'a kapıyı aralaması gerektiğini kavradı. Meier, başı önünde düşünen Büttner'in

yüzünde bir an için düş kırıklığı sezer gibi oldu. Sonra hızla: "Siz bize çok gereklisiniz!" dedi. Büttner memnun olmuş gibi başını kaldırdı. "Berndt gibi bir adamın Batı'da yaşayıp, çalışması gerek," diye konuştu. "Ben bunu çoktandır düşünüyorum."

Daha sonraki buluşmalarında Meier, Berndt'e şimdiki çalışma alanını terk etmesinin kendisi, karısı ve çocukları için ne kadar doğru ve yararlı olacağını anlatmayı deneyip denemediğini sordu. Büttner de, bunu yapmaya karar vermiş olduğunu söyledi.

Az sonra Meier kesin sorular sormaya başlayınca, kimine yanıt vermedi. "Berndt'in öneriye önce karşı çıkması da mümkün," diye konuştu. Meier'in suratındaki ifade değişmemesine karşın, Büttner yine de yeni bir gözdağı sezer gibi oldu. "Zamanı gelince yapacağım," dedi. "Siz bunu sadece bana bırakın."

Bir sonraki buluşmada da Meier, Büttner'in bir konuda düşüncesini bilmek istediğini söyledi: Eğer Berndt, Kossin'i terk ederse, başkalarını da onun peşinden gitmeye kandırmak acaba mümkün olur muydu?

Büttner, bunu düşünmesi gerektini söyledi. Meier de ondan bir an önce yanıtı rica ettiğini belirtti. Daha sonraki buluşmaya da yanıtını getirdi. Büttner'e göre Berndt'in yanındaki üç elemanı şeflerinin peşinden gitmeye kandırmak kolayca mümkün olabilirdi.

Bunun üzerine Meier bir şey daha sordu. Bir önerisi olacaktı, acaba Büttner bunun gerçekleşmesini sağlayabilir miydi? Büttner'in yanıtı, evet, oldu. Bu adam akıllıydı, hırslıydı da. Ve hırsı şimdi tam da Meier'in gereksinimi olan şeye doğru yönelmişti. Büttner daha da ileri gitti, karşısındaki sormadan, hatta bu üç kişinin peşlerinden en iyi elemanları da götürebileceğini söyledi.

Bunun üzerine Meier, kendisi için Profesör Berndt ile en iyi mühendislerin ayrılmasının önemli olduğunu belirtti. "Eğer fabrikanın yönetimi önerimize inanırsa, Kossin'deki üretime zarar verebiliriz," diye konuştu. "Bu da işçiler arasındaki havayı etkiler, hatta Kossin'de olup bitenler öteki kuruluşlara da bulaşabilir. Kısacası partinin yağlayıp balladığı şu 'beş yıllık kalkınma planı' suya düşer. Bu da Ruslar için tam bir ders olur. Sosyalist reçetelerini Avrupa'da denemekten vazgeçsinler!"

Büttner'den bunun gerçekleşmesi için destek beklediğini

açıkça belirtti. Sonra düşündü: Büttner kendini çok önemli bir ortak sanmalı...

Önceden düşünemediği kimi sorunlar çıktı ortaya. Bunlar Büttner'i çok rahatsız ediyordu. Helga da bunun farkındaydı. Aralarındaki sevgi soğumuştu. Büttner karısına yapmacık da davranamıyordu.

Meier ile ilk karşılaşmasının ardından Helga'ya bu konudan söz etmemek kararını almıştı. Bu kararını hâlâ uyguluyordu. Ancak ondaki değişikliği iyice fark eden karısının da kafasından bazı şeyler geçmeye başlamıştı. Acaba bir şey yakalayabilir miyim? diye kocasının söylediklerine ve davranışlarına daha çok dikkat ediyordu. Ne oluyordu Wolfgang'a? Başka bir kadınla ilişkisi filan mı vardı? Yoksa eski, savaş yıllarından bir ilişki yeniden mi canlanmıştı? Evliliklerinden sonra yabancı bir kadınla ilişkiye girdiğine inanmıyordu.

Bir akşam Büttner karısına, Dora Berndt'le sinemaya gitmesini rica etti. Kadın birkaç saat sonra döndüğünde onu hâlâ masada çalışırken buldu. "Wolfgang," diye konuştu, "sana bir şey sormam gerek!" – "Ne soracaksın?" Büttner elinden gelse erteleyeceği, hatta hiç sözünü etmeyeceği bir şeyin o anda üzerine doğru geldiğini hissetti. Yüreği, yabancı adamla kafede konuştuğu gün kadar değilse bile, hızla çarpmaya başladı. "Ne dersin," diye Helga başladı, "aramızda bir sözleşme imzalayalım ve birbirimize karşılıklı evlilik izni verelim?" Büttner gülümsedi. Bir iş zora saptığında önce böyle bir gülümserdi. "Benim temsilcim olarak kimi düşünüyorsun?" dedi.

Karısı istediği zaman küstah ve kaba olmasını biliyordu. Eğer gerçeği anlatmazsa, az önceki önerisini gerçekleştireceğinden emindi. Büttner onu yitirmek istemiyordu. Onunla beraber okyanusun üzerinden uçmalıydı, okyanus ötesine gitmeliydi. Kalacakları güzel otellerde onunla beraber olmalıydı, o yanında yürümeliydi ve herkes onlara bakmalıydı. Batının bir kentinde yapacağı evinde, mutluluk saçan, karşısındakini etkileyen o gülümsemesi ve sağlıklı gür saçları ile misafirlerini ağırlamalıydı. Uzun bacaklı ve küçücük memeli vücuduna yumuşacık kumaşlar sarıp

sarmalayacaktı. Karısına hangi marka otomobili satın alacağını da biliyordu, bir vitrinde gözüne ilişmiş olan küpelerin ona çok yakışacağını da. Ne güzel bir mutluluktu, Helga'ya tüm bu şeyleri Batı'da alabilmek! Her şeyi arkalarında bıraktıktan sonra aralarındaki aşk da yeniden çiçekler açacaktı. Tüm geleceği film gibi gözlerinin önünden geçti. Kimi zaman, bütün bu zorluklara karım için katlanıyorum, diye düşündüğü de olmuyor değildi.

Kendini bir dürttü. Ve sonra karısına her şeyi anlattı. Hemen hemen her şeyi. Eğer Meier'le karşılaşmış olduğu ilk günün gecesinde Helga'ya her şeyi anlatsaydı belki korkusundan tir tir titrerdi.

Karısı sözünü kesmeden tüm anlatılanları dikkatle dinledi. Dinledikçe de rahatladığı belliydi. "Bak şimdi Wolfang," diye konuştu sonunda, "senin bir sorunun olduğunu çok iyi anlamıştım. Şimdi içim rahat. Bana güvenmen ne güzel bir duygu. Böyle zor bir durumun altından tek başına kalkmaya çalışmanın ne kadar zor olduğunu ben bilirim. Benim de başımdan benzeri bir olay geçmişti. Sana bugüne dek anlatmadığım tek şey bu olaydır. Berlin'deydim. Savaş daha yeni sona ermişti, seninle henüz evlenmemiştim. Savaş yıllarında bir süre Doktor Yüzbaşı Brandt'ın yanında çalışmıştım. Senin bundan haberin yok. Savaştan sonra Nürnberg Mahkemesi, Nazi'likten aklanma komisyonu gibi 'tiyatro'lar başladığında, benim Doktor Brandt da, esirlerde basınç deneyleri yapmakla suçlanmıştı. Yanında çalışmış olduğum için bana yalvardı, onun lehinde tanıklık yapmamı istedi. Ben onun bu isteğini yerine getirdim, yargıç karşısında yemin ettim, astımlılara yeni bir tedavi uygulamış olduğumuzu söyledim. Benim bu ifadem üzerine de Brandt aklandı ve evine, karısının yanına döndü. Ben ise uzun bir süre korku içinde yaşadım. Hiç kimseye güvenip konuşamıyordum, her şeyi içime atmak zorundaydım. Bu nedenle bilirim, zorlukların altından tek başına kalkmaya çalışmanın ne demek olduğunu. Artık eski ya da yeni, her şeyi sana anlatacağım. Sen de bana anlatacaksın, söz mü?" – "Evet, her şeyi," diye Büttner konuştu.

Karısının anlattıkları içini ısıtmamıştı, hatta biraz düş kırıklığına da uğramış gibiydi. Helga'nın yaşamı umursamaz davranışlarını hep gerçek sanmıştı. O güne dek Hitler dönemi ile ilgili hiçbir şey anlatmamış olduğu da şimdi dikkatini çekti. Helga

tüm geçmişini yavaş yavaş buharlaştırmıştı.

"Tanrıya şükürler olsun," diye konuştu karısı, "Batı'ya gitmeye karar vermen beni mutlu etti. Burada senin değerini bilmiyorlar, dememiş miydim? Şimdi bu yeni olanağı bahane edip, kendini Berndt'ten kurtarman gerek. Batı büyük, orada ikizler gibi birbirinize yapışmanıza gerek yok."

Büttner karısının güvenini kazandıktan sonra, ikisi de çevrelerindeki yakın dostlarına bambaşka gözle bakmaya başlamışlardı: Bu insan bizim planımıza uygun biri mi ? – Belleği ve gözlem yeteneği çok iyi olan Helga, misafir daha kapıdan çıkar çıkmaz kararını veriyordu.

Büttner fabrikadaki bürosunda tek başına otururken ya da meslektaşlarıyla bir aradayken, bir süre için planlarını unuttuğu oluyordu. Kimi zaman kendini coşkuyla işine veriyordu. Bir yarışmada Kossin fabrikası, örneğin Harz fabrikasından daha kötü bir sonuç aldı mı da müthiş üzülüyordu. Bunun yanı sıra Berndt'in üzerindeki etkisini de, fabrika yönetiminin yerine getiremeyeceğini bildiği yükümlülüklerin altına girmesi için kullanıyordu. Kendini hiçbir şeyin beklemediğini bilmesine karşın her gün alıştığı yoldan giden birine benzetiyordu. Böylece sürekli rol yapmasına gerek kalmıyordu.

Büttner'e göre ona tehlikeli olabilecek tek insan, Vogt idi. Parti sekreteri ile pek sık görüşmezdi. Fakat onun diğer yoldaşlarla Büttner'den söz etmiş olduğuna, onlara hakkında bir şeyler söylediğine, hatta çoktan Berndt'in de fikrini aldığına emindi. Bu nedenle Büttner bir an önce bu adama bir şey danışmaya karar verdi.

Hemen ertesi gün Vogt'tan görüşmek için randevu istedi. Sonra da çekingen rolünü oynayarak, kendisine akıl vermesini rica etti. Partiye üye olmak istediğini söyledi. Meslektaşlarından bazıları üye olmuştu. O ise buna bir türlü cesaret edemiyordu. Ne yapacağını bilemiyordu. Vogt'a, üye olmadan önce bir kursa gitmek cesaretini bile kendinde bulamadığını söyledi. Bu kursta neler öğretildiğini ise çok merak ediyordu. Şimdi Vogt'tan ricası, ona akıl vermesiydi. Örneğin, kursa başlamadan önce evde bazı şeyler okuyabilir, kendini hazırlayabilirdi.

Vogt, Büttner'i dikkatle dinlemişti. Sonra ağır ağır konuştu. Konuşurken ona olan karşıt duygusunu frenlemeye çalıştı. Ne de olsa faşizmin, insanların düşüncelerini, duygularını, davranışlarını, hatta konuşmalarını bükecek, çarpıtıp değiştirecek güçte olduğunu çok iyi biliyordu. Sordu kendi kendine, ne olmuştu da, Büttner denen şu adam şimdi kalkıp ona gelmişti. Sorusuna yanıtı yine kendi verdi: Niçin gelmesindi, belki şimdi esmişti aklına!

Büttner'i yeni kütüphaneyi yöneten yoldaşa götürdü. Büttner koltuğunun altında birkaç kitapla evine gitti.

Eşine de, okul arkadaşı Dora Berndt'le mümkün olduğu kadar çok ilgilenmesini söyledi. Araları biraz soğumuş gibiydi. Helga, Dora'ya acıyordu. Pek dikkati çekmeyen bir görünümü vardı, berbere seyrek gidiyordu, giyimini de önemsemiyordu. Çocuklarından ya da gönüllü yaptığı işlerden başka bir şeyden de söz ettiği yoktu.

Helga, Dora'nın bir yıl sonra başına geleceklerden haberi olmadığını düşündü ve gülümsedi. Berndt ailesinin yazgısı artık Wolfgang Büttner'in elindeydi.

Küçük oğlu biraz hasta olduğu için Dora'yı teselli etti. Küçük çocukları sevmemesine karşın, Dora kızını kısa süre önce açılan anaokuluna götürüp getirirken göz kulak oldu.

Bir akşam kocasına: "Dora yaz tatilinde Karaormanlar'da yaşayan annesinin yanına gidecekmiş," dedi. "Orada kaldığı sürece de Freiburg'da bir doktora gitmek istiyor."

Büttner dikkatle dinledikten sonra: "Bu iyi bir haber," diye konuştu.

"Ben de senin gibi düşünüyorum," dedi Helga. "Kadın gittikten sonra işimiz kolaylaşır."

Toms'un yerine geçecek olan Nerling, Helga ile arasını iyi tutmaya çalışıyordu. Bunu fark etmiş olan karısı İlse ise onunla alay ediyordu. Çok şeyi umursamayan biriydi. Neşeliydi, rengarenk giyinmesini de severdi. Wolfgang Büttner hoşuna gidiyordu. O da, İlse'de gözü varmış gibi davranıyordu.

Helga'dan yeni haber vardı: "Nerling bana ne dedi biliyor musun? 'Beni burada tutan tek şey Berndt.' Nereye giderse gitsin peşinden gideceğini söyledi."

"İlse'ye kalsa, Batı'ya yarın değil, bugün gider," diye Büttner konuştu. "Eşinin Berndt için burada kalmasına çok kızıyor."

Doktor Fürth akşam yemeğine geldi. İki kızı da beraberindeydi. Üniversite öğrencisi olan küçük kızı Rentmair'ın nişanlısı sayılıyordu. Büyük kızı ise suskun, içine kapanık biriydi. Eşini savaşta yitirmişti. Daha çok ev işlerine bakıyor, babasına da destek oluyordu. O akşam yemek masasında pek söze karışmadı. Daha çok etrafını seyretti, odadaki mobilyalara, tablolara baktı, masadaki yemeklere, insanlara da. Herta ise hiç durmadan konuşuyor, gülüyordu. Babası Helga'ya savaş yıllarında rastlamıştı. Nerede ve ne zaman, anımsamıyordu. Bir süre önce Kossin'de yine karşılaştıklarında Helga Büttner'i tanımış, güzelliğini ve boyu posunu anımsamıştı. Kocasının da burada olduğunu ve iyi bir işte çalıştığını öğrenmişti. Bir süre sonra yemeğe davet edildiklerinde de çok sevinmişti.

Akşam ayrılırlarken Helga kapıda, sanki o anda aklına gelmiş gibi Herta'ya sordu: "Rentmair'ına hâlâ aşık mısın?" Babası araya girdi: "Yakında evleniyorlar!" dedi. "Niçin bu kadar acele?" diye Helga sordu. "Niçin olmasın?" Helga genç kızı kenara çekti. "Biz iki kadın bir ara sohbet edelim derim," diye konuştu. Herta, biraz şaşırsa da, Helga'nın bu yakınlığına sevindi.

Misafirler gittikten sonra Helga eşine: "Fürth'ü de götürmek istemiyor musunuz?" dedi. "Neler yapmış olduğunu ben çok iyi bilirim. İstersem parmağımda oynatırım." – "Bırak onu," diye Büttner konuştu. "O şimdi bize gerekli değil. Beni düşündüren Rentmair." – "Beni de," dedi Helga. "Onunla birkaç kere gece yarılarına dek konuştum. Söylüyorum sana, bu adamı buradan koparamazsın. Herta'ya deli gibi aşık. Sanki hastalık bulaşmış. Kızın ne hoşuna giderse, onun da hoşuna gidiyor." Büttner: "Böyle birisinin bize çok zararı olabilir," dedi. "Onu buza yatırmalı. Peşimizden gelmeyi kabullenmeyeceğini biliyorum. Fakat bir an önce Kossin'den uzaklaşmalı."

Bir akşam da geç vakit Zibulka'yı eve getirdi. Berndt'in evindeki bir görüşmeden geliyorlardı. Helga misafire romlu çay ile bir kadeh konyak ikram etti. Zibulka gülümseyerek teşekkür etti. Helga odanın loş bir köşesine çekildi, becerikli bir ev kadını gibi örgü örmeye başladı. Zibulka içkiyle arası iyi olan biriydi.

Büttner'le konuşması az sonra tartışmaya dönüştü. Konu o akşam bir kat aşağıda konuşulmuş olan şeylerdi.

"Toms'a söylemiş oldukları şeyin aynısını bana da söylüyorlar. Yaptığım önerinin gideri bütçenin sınırlarını aşıyormuş. Şu anda bütçede değişiklik yapmak da mümkün değilmiş."

Büttner ona baktı ve gülümsedi. "Öfkelenmeyin," dedi. "Disiplin çok önemlidir! Dik kafalılıkla hiçbir şeye ulaşamazsınız!"

"Yapmış olduğu öneride kimi değişiklikler gerekli," diye Zibulka heyecanlı konuşmasına devam etti. "Onu da reddederlerse Berlin'e sunacağım. – Şimdi Toms'un başka yere gitmesi gerekiyor diye bana verilmek istenen makamın meraklısı da değilim. Ben hiç kimsenin peşinden koşmadım. Elimde olsa tüm denemelerimi makamsız ve maaşsız yapardım."

"Hangi okula gitmiştiniz?" diye Büttner sanki bilmiyormuş gibi sordu.

"Ortaokuldan sonra teknik liseye devam etmiştim. Babam da fabrikada ustabaşıydı." Büttner, Naziler dönemini yaşamamış gibi sordu: "Mümkün müydü bu? Bentheim'ların fabrikasında? Babanız bildiğim kadarıyla solcuydu, öyle değil mi?" – "Çok iyi bir uzmandı, onu sürekli her yere çağırıyorlardı. Babam ne cepheye yollanmıştı, ne de solculuğu nedeniyle tutuklanmıştı. Şefi ve koruyucu meleği kimdi, biliyor musunuz? Weissmüller. Siz Profesör Berndt'le gelene kadar burada müdür yardımcısı idi. O günlerde her şey mümkündü. Şimdi hoşuna gitmese de idarede görevli. Eskinin pırıltısından geriye hiçbir şey kalmadığı ve çoğumuz kendisini önemsemediği için de hüzünlü."

"Evet," diye Büttner düşünceli mırıldandı. "Ben de onu neredeyse unutmuştum. Bize ne faydası var, ne de zararı."

"Bu Weissmüller için artık önemli olan," dedi Zibulka, "Batı Berlin'e onun adına para yollanması." Büttner suratına baktı. "Bentheim böyle şeylere dikkat eder. Toparlandıktan sonra eski elemanı Weissmüller'i yine anımsamış olacak. Sanırım Batı Berlin'de yaşayan evli kızı parayı çekiyor. Her neyse, Weissmüller'in de koruyucu kanatları altında babamın başına bir şey gelmemiş. Savaşa karşıymış, fakat savaşta gerekli olan malzemelerin üretimi için de onun gibilerine göz yumulmuş. İşte böyleymiş

o yıllar." – "Şimdi aranız nasıl onunla?" diye Büttner sordu. Sonra Helga'ya baktı, başıyla şöyle bir işaret yaptı. Karısı yanlarına geldi, boşalmış olan şişeyi dolusu ile değiştirdi. Yine yerine oturdu ve örgüsüne devam etti. Gözü ve kulağı iki adamdaydı.

"Eskiden babamla sık sık kavga ederdik," diye Zibulka konuştu. "O yıllarda Hitler benim için tanrıydı. Şimdi de aramız pek iyi sayılmaz, tartışmadan edemiyoruz. Ancak babam benimle gurur duyuyor, bana çok bağlı. Ben ve partisi, yaşamındaki en önemli şeyler. 'Bana verdikleri makam umurumda değil!' dedim mi de, çok öfkeleniyor." Bir an için sustu, içkisini yudumladı, düşündü. "Ne olursa olsun Büttner, düşündüğümden vazgeçmeyeceğim. Projemi Berlin'e götüreceğim. Oradakiler de önemsemezse daha ileriye giderim." Büttner gülümsedi: "Daha ileriye mi?" – "Evet!" – "Moskova'ya mı?" – "Moskova'ya mı?" diye Zibulka şaşkın sordu. Kafası karışmış gibiydi. Bir şey söylemek istedi. Hafif sarhoş olmasına karşın, yanıt vermemek daha iyi olur, diye düşündü. Güldü. Büttner de güldü.

"Böyle bir konuşma olacağını beklemiş miydin?" diye Helga sordu, Büttner misafiri yolcu ettikten sonra. "Şimdi nasıl davranmam gerektiğini daha iyi biliyorum," dedi kocası.

Başka bir akşam da, Berndt'in adına Mühendis Riedl'i eve sohbete davet etti. Fakat Büttner son anda, işim çıktı, eve geç geleceğim, diye karısına haber verdi. Bunun üzerine Helga Riedl'i ağırladı. Bu adamı tutmak zor değildi. Bekleyeni yoktu. Helga sordu sorularını, çok dikkat ederek. Şüphelendirmeden, yaralamadan. Misafirin de bu güzel dayalı döşeli ev hoşuna gidiyordu, kendini rahat hissediyordu. Evet, hâlâ yalnız başına yaşıyordu. Evet, Katharina hâlâ eşiydi. Boşanmayı falan düşünmüyorlardı. Boşanmak istememelerinin nedeni, ikisinin de katolik olması değildi. Riedl biraz sonra sustu. Helga'ya baktı. "Peki niçin gelmek istemiyor buraya?" diye Helga sordu. "Orada yaşayamam," diyor. "Peki niçin siz oraya gitmiyorsunuz?" – "Ben de orada yaşayamam." – "Niçin? Ne de olsa orası da bizim ülkemiz, bizim dilimiz. Eşinizi de seviyorsunuz." Riedl başını, hayır, anlamında salladı. "Hayır, ben burada kalacağım," diye konuştu.

Ağır ağır yürüdü. Canı hiç eve gitmek istemiyordu. Yaşlı annesi ile beraber oturduğu o boş eve.

Helga düşündü: Bu adamda her şey kadına bağlı. Günün birinde yine karısını ziyarete giderse, –hasretine dayanamayacağı için bir gün mutlaka gidecektir,– arkasındaki köprüleri atmış olmalıdır. Batıya gittiğimizde şu Katharina'yı bir ziyaret edeyim.

Birkaç gün sonra Rentmair fabrikada Riedl'i aradı. Riedl bir yolculuğa çıktı, dediler. Aynı anda Rentmair, meslektaşının birkaç hafta önce, yoksa annesi miydi söyleyen, Katharina'yı Noel tatili için buraya alacaklarını söylemiş olduğunu anımsadı. Kafası bir sürü başka şeyle dolu olmasaydı, Rentmair Riedl'in yolculuk planladığını unutmazdı. Sanki beş yıllık plan uygulanmaya konacakmış gibi yeni bir deneme daha yapmıştı. Fakat denemesi başarısız geçmişti. Yararlı bir başarısızlıktı, çünkü şimdi hatasının nerede olduğunu biliyordu. Ancak hüzünlenmeden de edemiyordu.

Umut ve coşku dolu projesini gerçekleştirmeye çabalamıştı. Şimdi ise öngördüğü gibi Ocak ayına yetiştiremeyecekti. Biraz da iyi niyetle çevresindekilere söz vermişti. Hiçbir meslektaşı onu kınamamasına ya da sitem etmemesine karşın kendini yine de ezik hissediyordu. Kimi toplantılarda uzun süre susuyor, kimi zaman ise gereğinden fazla bir heyecanla söze karışıyordu. Rentmair bazı meslektaşlarının kendisine karşı olduğuna da inanmaya başlamıştı. Özellikle ona ilk fikri vermiş olan yaşlı işçinin öfkesini hissediyordu. Bu adam Rentmair'ın yardımını istediği kimyacıya da karşıydı.

Denemelerinin devam edebilmesi için parasal bir kısıtlama olacağını sanmıyordu. Günün birinde, belki beklenenden biraz geç, başarı elde edilince tüm eleştiriler unutulacaktı.

Bir görüşme toplantısına Büttner de katıldı. Meslektaşlarına Profesör Berndt'in düşüncelerini iletmek için gelmiş olduğunu söyledi. Berndt'in ne yazık ki bir yere gitmesi gerekmişti. Büttner'in söylediğine göre Berndt, bu çalışma için tekrar para ayrılmasına karşıydı.

Rentmair hem Büttner'in ses tonundan, hem de söylediğinin içeriğinden çok rahatsız oldu. Büttner donuk bakışlarla ona baktı ve düşündü: Sen burada çok kalmayacaksın! – Sonra özür diledi ve salondan çıktı. Sakin ve rahat.

Rentmair ona olan tiksintisini gırtlağında hissetti, midesi bulandı. Riedl ile konuşmalarında bugüne dek hiç yanılmamıştı, çünkü karşısındakinin kim olduğunu hep bilirdi. Büttner'e gelince, o meslektaşları ile olan ilişkilerinde sanki hep başkasının temsilcisiymiş gibi davranırdı. Büttner'in kendisine karşı olabileceği aklına bile gelmedi.

Toplantıdan sonra güvensizlik ve acı yine ruhunu doldurdu. Bu duygulardan çoktan kurtulduğunu sanıyordu. O günden sonra kimi meslektaşlarının yüzünde şeytanca bir ifade, alaylı bir gülümseme görür gibi oldu. Namuslu ve terbiyeli insanların yüzünde bile alay sezdi. Denemelerine son vermesi gerektiğini kabullendi ve sustu. Toms ise denemelerin devamını onayladığını söyledi.

Kızı Herta Fürth'ü pazar günü bekliyordu. Biyoloji öğrenimi yapıyordu. Hafta sonlarını evinde geçiriyordu. Üniversitede bağlı olduğu Gençlik Kolu bu pazar günü bir toplantı yapma kararını almıştı. Yönetime yeni üye alınacaktı. Adaylardan biri de Herta'ydı.

Bu nedenle Rentmair onun yanına gitmeye karar verdi. Aynı gün gece treni ile geri dönmeyi planlamıştı. Biraz çene çalmak, yakınlığını hissetmek, okşamak ve okşanmak istiyordu. Birkaç saatliğine de olsa...

Herta Fürth'le ilk karşılaşmaları Toms'un bürosunda olmuştu. Genç kız orada arkadaşı Hildegard Degler ile çene çalıyordu. Hildegard, Toms'un sekreteriydi. Rentmair beklerken iki kadının sohbetine kulak kabartmıştı. Gençlik Kolu FDJ'nin düzenleyeceği bir eğlentiden söz ediyorlardı. Onun için önemsiz bir şeydi. Fakat gerçek yaşama ilk adımlarını atan genç kızların duygularını kamçılayan bir şeydi. Toms'un bürosunda yaşadığı bu gerçek önce ona komik gelmiş, sonra şaşırtmış, en sonunda da heyecanlandırmıştı. Çünkü o günlerde dünyada olup biten her şeyi bir rastlantı olarak kabul ediyordu. Hiçbir şeyin bir başka şeyle bağlantısı yoktu. Şu sıralar Kossin'de çalışması da bir rastlantıydı.

O anda Toms'un sekreterinin odasında, o güne dek bilmediği ya da farkında olmadığı bir şeyi algıladı: Güzel ve genç bir varlığı, kendini kaderine bırakmış, aydınlık bir hedefe yürüyen

oldukça genç ve oldukça güzel bir şeyi fark etti, kavradı. Burada her şeyin bir anlamı vardı, rastlantı da değildi. Bu odadaki iki kız, göze görünmeyen noktaları en önemli nokta ile bağlayan, kopması olanaksız, yaşamı sarıp sarmalamış o iplikleri tanıyor gibiydi. Ve Herta güzeldi, sağlıklı idi, vücudu dimdikti, gözleri parıldayan çakıl taşlarını andırıyordu.

Kısa süre sonra Rentmair'ı evlerine yemeğe davet etti. Çabucak sürekli uğrayan misafir oldu. Babası onu Herta'nın nişanlısı olarak kabul etmeye başladı.

Doktor Arnold Fürth'ün meslek yaşamı Hitler döneminden önce Thüringen'deki bir özel sanatoryumda başlamıştı. Amcası sanatoryumun hem sahibi, hem de başhekimi idi. O emekliye ayrıldığında yerine Fürth geçecekti. Ancak bu gerçekleşemedi, çünkü o amcasının onaylamadığı bir evliliği yaptı. Onu tek kızının kocası olarak görüyordu. Fürth ise bir hastabakıcıya aşık olmuştu. Genç kadın, doruğunda, sanatoryumun bir kale örneği yükseldiği dağın eteğindeki küçük köydendi.

Üçüncü Reich yıllarında amcası ve sanatoryum altın çağlarını yaşadı. Buraya valilerden bakanlara en ünlü Naziler geliyordu. Sanatoryumdan ayrılmış olan genç Arnold Fürth ailesi ile asistan doktor olarak önce Erfurt ve Dresden'de yaşadı, sonra Kossin'deki hastanede bölüm şefliği yaptı, en son olarak da orduda askeri doktor görevine getirildi. Savaş sona erince Kossin'e döndü. Eşini ve küçük oğlunu bombardımanda yitirmişti. Büyük kızı Agnes ev ve bahçe işlerine bakıyordu. Onun da kocası şehit olmuştu. Küçük kızı, sanatoryumun bulunduğu dağın eteğindeki köyde yaşayan dedesi ile büyük annesinin yanında kalmıştı.

O günlerde kulağına gelen bir haberle, başına gelmiş olanlara karşın, sevindi. Savaş bitiminde amcası Batı'ya kaçmıştı. Ruslar banka hesaplarına el koymuştu. Sanatoryum da sendikanın dinlenme evi olmuştu.

Fürth bir zaman sonra Kossin'de başhekim oldu. Bu göreve getirilmesinde, tanınmış bir Nazi sayılan amcası ile arasının açılmış olması çok önemli bir rol oynamıştı. Bu olay zamanında kayıtlara geçmiş olacaktı. Fürth de savaş sonrasında fırsatını buldukça 'Nazi am-

ca' ile yıllar önce yollarının ayrılmış olduğunu anlatıp durmuştu. Fakat savaş yıllarını nasıl geçirmişti, ne yapmıştı, bu konuda kimsenin bilgisi yoktu. Bir fırtına tüm insanları birbirine karıştırmıştı. Ve küçük, önemsiz doktor Fürth'ü anımsayan insan kalmamıştı. Olayların içinden minicik bir fare örneği süzülüp gitmişti. Kossin'de onu tanıyan bir Helga Büttner vardı. Belleği makineden farksız bu kadın, Rusya yürüyüşü sırasında zil zurna sarhoş doktorla nerede bir kantinde oturup, neler konuştuğunu kelimesi kelimesine anımsıyordu.

Fürth yeni yaşamından mutluydu. Artık pek genç sayılmazdı. Kossin'de sayılıp sevilen biriydi. Gelecek kış üniversitede genel sağlık bilgisi konferansları verecekti. Bir doçentlik unvanı vermeleri olanağı da vardı. Ne de olsa üniversite öğretim üyesi sıkıntısı çekiyordu.

Sevgili kızı Herta, FDJ'ye girdiği için mutluydu. Onu derneğe götüren Hildegard Degler olmuştu. Doktor Fürth saygınlığına yararı olan her şeyi destekliyordu.

Hildegard, Herta'dan birkaç yaş büyüktü. Babası, savaştan sonra fabrika yeniden üretime geçtiğinde Robert Lohse ile beraber gençlere çıraklık eğitimi vermiş olan tesviye ustasıydı. Yaşlı adam kızının coşku ile FDJ'de görev almasına daha ilk günden karşı çıkmıştı. Meslektaşı yaşlı Zibulka gibi o da sosyal demokrattı. Şu sıralar olup biten her şeyden kendini uzak tutuyordu.

Okulda ve FDJ'deki ilk aylarda Herta arkadaşına sürekli danıştı, onun öğütlerine uydu. Son zamanda ise kendine olan güveni artmıştı. Artık kimseye danışmadığı gibi başkalarına da öğütler veriyordu.

Rentmair ona aşık olunca mutlu oldu, çok da gurur duydu. Çünkü uzaklardan gelen bu yabancı adam hiç duymadığı, bilmediği şeyleri açıklıyordu. Ona Fadeyev ve Şolohov'dan kitaplar da veriyordu. Rentmair'e partiye üye olması öğüdünü ilk verenler Herta ile genç arkadaşları olmuştu.

Rentmair öğrenci yurdunun küçük odasında uzun süre bekledi. Herta geldiğinde biraz şaşırmış gibi sordu: "Geldin demek!" Gelişini ertelemesi için yollamış olduğu ikinci haber Rentmair'ın eline geçmemişti.

Dönüş saati yaklaşmıştı. Hemen istasyona doğru yola koyuldular. Rentmair son günlerdeki sorunlardan söz etmek istedi, fakat Herta'nın her şeyden haberi olduğunu duyunca çok şaşırdı. Kossin fabrikasından bir yoldaşın akrabası olan bir üniversiteli, kulağına gelenleri ona anlatmış ve: "Senin Rentmair'ına neler oluyor?" diye de sormuştu. Herta, bu adamın anlattıklarının doğru olup olmadığını sorunca, Rentmair suratını ekşitti. Öfkeyle konuştu: "Anlattıkları doğru mu, diye soruyorsun? Bir denemem başarılı olmadı, hepsi o kadar. Bildiğim kadarıyla böyle şeyler her gün oluyor."

Genç kız şaşkınlıkla yüzüne baktı. "Her gün mü? Sanırım biraz abartıyorsun. Devletimiz bunun altından kalkamaz."

Rentmair kavradı, başarısızlıkların Herta'nın yaşamında yeri yoktu. "Böyle sözleri kendine sakla," diye konuştu. Başarısızlıktan korkan hiçbir işe el atmasın! Benim yaptıklarımdan senin haberin var mı?"

Herta sustu. Tren hareket etti. Konuşmak istedikleri şeyler yarıda kalmıştı.

Birkaç gün sonra Kossin'de Herta'nın ailesine uğradı. Doktor Fürth'ün evinde ışık yanıyordu. Fakat ona kapıyı açan olmadı. Ertesi gün uğradığında da kapı açılmadı. Sonra Herta'nın, elinde file alışverişten gelen ablasına rastladı. Kız önce ne söyleyeceğini bilemedi. Fakat az sonra konuşmaya karar verdi.

Uzun boylu, zayıf, kederin kül gibi üzerini örttüğü bu kıza önceleri hiç dikkat etmemişti. Herkese ve her şeye karşı birine benziyordu. Fakat o gün sokakta rastladığı Rentmair'ın de pek keyifsiz olduğunu görünce konuşmaya karar verdi.

Büttner ailesinin son zamanlarda babasını sık sık ziyaret ettiğini söyledi. Wolfgang Büttner ona, artık Rentmair ile görüşmekten kaçınmasını önermekteydi. Büttner'in söylediğine göre Rentmair herkesi bilinçli olarak oyalamış, gereksiz yere bir sürü para harcanmasına da neden olmuştu. Bereket versin Kossin fabrikasında çok uzun süre tutunamayacaktı. Onun için kızı Herta'nın dikkatini çekmek Fürth'ün göreviydi.

Büttner'in bu sözlerinin ardından da babası kız kardeşine Rentmair'ı başından savmasını emretmişti. Herta bu hafta sonu

eve gelmeyecekti. Thüringen'deki dedesinin evine gidecekti.

Agnes Fürth'ün anlattıklarını duyan Rentmair'ın suratı kireç gibi oldu. Sesini çıkarmadı. Kendini birden çok bitkin hissetti. Acı ve düş kırıklığı dayanılmazdı.

Herta'ya her şeyi anlatmanın, ilk gün tanıdığı insan olduğunu, hiç değişmediğini söylemenin bir anlamı var mıydı? Kime inanması gerektiğini Herta bilmiyor muydu? Şu Wolfang Büttner'e mi yoksa ona mı?

Fabrikada, artık birilerinin yaptıklarını denetlediğini ve gözlediğini sanmasına karşın, çalışmalarına sakince devam ediyor, duygularını da dizginlemesini biliyordu. Toms'un isteği üzerine başlamış olduğu çalışmayı da sürdürüyordu. Konuşması gereken insanlardan başkası ile de artık konuşmuyordu.

Günün birinde idareden gelen bir yazıda, Vogt'un yönetiminde yapılacak bir toplantıda, onun durumunun ele alınacağı kendisine bildiriliyordu. Rentmair toplantıya katılmadı.

Parti Vogt'u fabrikada görevlendirdiğinden bu yana, birçok işçi ona danışmaya geliyordu. Bu insanların danışmak istediği konular sadece politik ağırlıklı değildi. En küçük sorunu olan, herhangi bir nedenle ümitsizliğe kapılan da ona geliyordu. Vogt'un ziyaretçileri arasında Hitler döneminde komünist olmuş işçiler de vardı, parti üyesi olmayan ve partiye öfke duyanlar da. Haksızlığa uğradığını sananlar ve ondan destek isteyenler de Vogt'un bürosuna uğruyordu. Çoğu yanından memnun ayrılıyordu. Başlarından çok ilginç şeyler geçmiş, sırları olan ve kimseye açılamayan insanlar da vardı Vogt'un ziyaretçileri arasında. O hemen hemen hepsi ile konuşup anlaşmasını beceriyordu. Fakat bu Rentmair bizimle niçin açık açık konuşmaktan kaçınıyor, diye Vogt düşündü toplantının ertesi günü.

Ve Rentmair ile tek başına görüşmeye karar verdi. Ona haber yolladı ve bir an önce fabrikadaki bürosuna ya da evine uğramasını rica etti. Fakat bu görüşme gerçekleşmedi.

Üzüntüsünden yüreği sıkışan Rentmair aynı günlerde Riedl'e uğradı. "Onu bir görevle Batı'ya yollamışlardı," diye annesi ko-

nuştu. "Ardından da izin aldı ve orada kaldı. Katharina'yı getirmek istiyor." Yaşlı kadın ona kiraz likörü ikram etti.

Kulağa ilk gelenlere göre kaza, Rentmair'ın izinsiz yapmış olduğu bir değişiklik sonucu gerçekleşmişti.

Hemen ardından başka şey anlatıldı: Vantilatörlerin durması sonucu tıkanma oluşmuştu. Çünkü elektrik arızası bildirilmesine karşın, Rentmair ventilleri geç kapattırmıştı.

Teske, Robert Lohse'nin de içinde bulunduğu tamir ekibiyle fırına çağrıldı. Başmühendis Toms onları beklemekteydi. Çok huzursuzdu. Fakat ancak onu yakından tanıyan bunun farkına varabilirdi. Her zamanki gibi rahat davranışları ile diğerlerini de rahatlatmaya çalışıyordu. Teske zararı gözden geçirdikten sonra fırının durdurulmasının gereksiz olduğunu açıkladı. Böylece zaman kaybı olmayacaktı. Rahat görünmeye çabalayan Toms o anda rahatladı.

Rentmair'ın de Riedl'in evinde söylemiş olduğu gibi gerçekten yakında Kossin'den ayrılacaktı. Sorumlu olduğu bölümü kendisinden sonra gelecek kişiye kusursuz bırakmak istiyordu. Rentmair'ın bu kazada suçu olup olmadığı da yapılacak araştırma sonunda anlaşılacaktı.

Teske, ekibini gece yarısına kadar çalıştırıp, arızayı gidereceğini söyledi. İşine tutkun, görevini sonuna kadar yerine getiren, ancak hoşuna gitmeyen bir şey oldu mu da anında parlayan, güldüğünü kimsenin görmediği bir adamdı. Bundan beş yıl önce bir kavga sırasında iş arkadaşının gözünü kör etmişti. Ardından da işini ve dostunu yitirmiş, ailesi ile arası açılmıştı. Kısa süre için de hapsi boylamıştı. Fakat aradan geçen yıllarda Teske işinde ilerlemişti. Karısı da artık kocasından korkmuyordu, fakat yine de ona nasıl davranması gerektiğini bir türlü bilemiyordu. Şu sıralar Kossin'de sessiz bir yaşam sürdürüyorlardı. Teske ekibindeki adamları elinde tutmasını beceriyordu. İçlerinde küstah ve saygısız olanlar da onun yanında nedense kendilerini frenliyordu. Adamlarına bir işin belli bir sürede bitirilmesi gerektiğini söyledi mi, çok konuşmasına gerek kalmadan, o iş istenen gün ve saatte bitiyordu.

Sağlık görevlileri iki yaralıyı sedyelerle dışarı taşıdılar. Biri

hafif yaralıydı. Fabrikanın polikliniğinde yaralarını sardılar. Ağır yaralı olanın ise hastaneye götürülürken öldüğü haberi az sonra bildirildi.

"Lütfen sakin olun," diye Toms, Rentmair'ın gözlerinin içine bakarak konuştu. "Her şey açıklığa kavuşacak." Karşısındaki adamın söylediklerini duymadığını biliyordu.

Rentmair olduğu yerde donmuş gibiydi. Kılı bile kıpırdamıyordu. Buz gibiydi suratı. Çevresini saran halka hem demirden, hem de buzdandı. Onu başkalarından ayırıyordu.

Onu olay yerine çağırdıklarında çabucak gelmişti. Olup biteni görünce de, hatasının ne olduğunu hemen anlamıştı. Kanının donduğunu hissetmesine karşın, her aklı başında insanın o anda yapacağı gibi birkaç doğru talimat vermişti. Karşıtı olan birkaç kişi ise sonraki günlerde, kazanın olacağını bildiği için, ne talimat vereceğini de biliyordu, demişti.

Çoğu insandan biraz başka olduğunun hep bilincindeydi. Şimdi onu çevreleyen halka daha çok donuyordu. Yüzler katılaşıyordu. Fırında çalışan işçilerin, soruşturma yapanların, tamiratı yapanların, sağlık görevlilerinin ve ona bir şey söylemek isteyen Toms'un yüzleri. Rentmair kendini, tüm bu insanlar ona olan güvenlerini yitirdikleri için donmuş halkanın içine sıkışmış hissediyordu. Ventillerin geç kapatılmasının sorumlusu o olduğu için çevresindeki insanlar şimdi Rentmair'e müthiş bir ceza veriyordu. Yaşamında bir hata yaptığını herkes görmüştü. Tıpkı çocukluğundaki gibi hazırlıksız bir sınavdan geçiriliyordu. Başka bir bölüme verilmemişti. Yaşamı çökertilmişti.

Bu düşüncesinde haklıydı. Aynı gün dosdoğru Toms'un bürosuna giden Büttner, tüm suçun Rentmair'de olduğunu söyledi. Berndt, o sıra Kossin'de olmadığı için bu görüşmede neler konuşulduğunu kendisine rapor etmesini istemişti. Toms, Büttner'e: "Ancak şunu bilmeliyiz ki, denemelerin başarısızlığı ve paraların kesilmesi ile bugünkü kaza arasında hiçbir bağlantı yok," dedi. "Denemeler konusunda benim görüşümü biliyorsunuz. Ben paranın kesilmesinden yana değildim. Sanırım denemeler başarıya ulaşacaktı." Odadaki Vogt'a baktı: "Evet, ben Rentmair'ın sonunda başarı elde edeceğini sanıyordum," diye tekrarladı. "Fakat sen 'sanırım para

yok' diyorsan kabul ederim. Ancak bu kaza ile denemeler arasında bağlantı kurulmasına da karşıyım. Rentmair'ın başka fabrikalarda başarıyla uygulanmış önerileri olduğunu da unutmayalım."

Vogt: "Evet, haklısın," diye konuştu. "Kaza ile denemeler arasında bağlantı kurmak yanlış. Fakat aralarında bağlantı olamaz mı sorusunu sormamak da yanlış."

Büttner hemen söze karıştı: "Evet, biz fabrikamıza ve devletimize karşı bu sorumluluğu taşıyoruz."

Strucks atıldı: "Bana kalırsa Rentmair doğru bir insan. Onu böyle suçlamadan önce ortaya ne çıkacak beklemeliyiz."

"İçimizden henüz hiç kimse Rentmair'ın doğruluğundan şüphe ettiğini söylemedi," dedi Büttner. Strucks devam etti: "Siz 'henüz hiç kimse' dediniz. Fakat buradaki kimi yüzlerden yakında ne düşünecekleri okunuyor." Büttner: "Ne zamandan beri düşünce okuyorsunuz?" diye konuştu. "Böylece zaman kazanıyorum," yanıtını verdi Strucks ve sakin sakin yüzüne baktı. Büttner sesini çıkarmadı.

Hele şuna bak, diye Toms düşündü, bu adam soruşturma yapılmadan kimseyi suçlamıyor. Bazı insanları böyle durumlarda daha yakından tanımak mümkün. Vogt, Toms'a bakarak konuştu: "Unutma," dedi. "Sosyalizmden nefret eden daha bir sürü insan var. Kossin de Ay'da değil. Bizi mahvetmek için ellerinden gelen her şeyi deneyecek daha birçok kişi çıkacaktır. Buna karşı çıkmak, kendini korumak en önemli görevdir. Bu arada kimileri ne yazık ki zarar görecektir. Eğer Rentmair gerçekten doğru bir insansa bizi anlamalı. Onunla konuşmaya niyetliyim."

Büttner, fabrika yönetimi adına devlet güvenlik kurumuna haber verdiğini söyledi. Az sonra da onları fabrika girişinde karşıladı ve ekip şefi Bratsfeld'e, hemen, fabrikada Rentmair'ı en iyi tanıyan kişinin kendisi olduğunu açıkladı.

Bratsfeld, Büttner'le görüşmesinin ardından Rentmair ile karşılıklı konuşabileceği bir oda göstermesini rica etti. Bu arada devlet güvenliğin diğer elemanları jeneratör bölüm şefi, fırın ekibi ve başka işçilerle görüşmekteydi.

Az sonra Rentmair hangarın sonundaki, arada sırada büro olarak kullanılan odaya götürüldü. Bratsfeld'in devlet güvenlik-

ten gelmiş olduğu fabrika bölüm şeflerinin kulağına Rentmair'den önce gelmişti. Sorduğu sorularda şaşırtıcı pek bir şey yoktu. Bratsfeld, fabrikadaki kazanın ekibin gelmesini gerektiren bir olay olduğunu da söyledi. Rentmair bu açıklamaya da şaşırmadı.

Bratsfeld'in sakin ve nazik sorduğu sorulara, Rentmair de aynı şekilde yanıt verdi. Kafasından çeşitli şeyler geçiyordu: Kimse bana destek olmuyor. Alınyazım Toms'un umurunda değil, nasıl olsa Kossin'i terk ediyor. İşçiler yaşlı döküm ustasının yanındaydı. Kızım da beni tam zamanında terk etti. Berndt'ten ne beklemem gerektiğini ise Büttner'in konuşmasından anlamış sayılırdım. Benim sonum Büttner'i mutlu edecek, bundan eminim. Fakat niçin? İşte bunu bilmiyorum. Vogt'un bana güveni yok. Beni pek uzun zamandır tanıyor sayılmaz. Güvenini kazanmam için birkaç yıl daha Kossin'de kalmam gerek.

Bratsfeld, mesaisinin saat kaçta biteceğini sordu. Rentmair, on dakika sonra, dedi. Bunun üzerine Bratsfeld kendisini bu odada beklemesini rica etti. Sonra dışarı çıktı ve hangardaki adamlarının yanına gitti. Rentmair o anda kapının aralığından, dışarıda bir nöbetçinin durduğunu gördü.

Göz altındayım, dedi kendi kendine, şu anda istesem bile hangardan çıkıp gidemem, fabrikanın içinde dolaşamam, Kossin'i de terk edemem. Benim bu kazayı bilinçli olarak hazırladığım düşüncesi çılgınca. Denemeleri hatalıydı, talimata uymadı, bir insan öldü, devleti zarara soktu. İsterlerse şimdi her şeyin suçunu bana yükleyebilirler. Bu adam topluma zararlıdır, derler. Onu fabrikaya soktular, endüstrimize ve toplumumuza casus gibi girdi, partiye de. Bu gibi örnekler çoktur. Evet, şimdi böyle konuşup duracaklar ve kim bana yardım edecek?

Her şeyden ümidini kesmiş, kendisine destek olacak birini düşünmeye çalıştı. Kimi hataları varsa da, çevresindeki insanlarla ilişkileri pek iyi olmasa da, onun düşmanlık ve hainlik yapacak biri olmadığını kim anlatacaktı şimdi. Aklına yine Riedl geldi. Onu mutlaka bulmalıydı. Hâlâ izinde olamaz, diye düşündü. Artık dönmüş olmalı, şimdi bana yardım etmeli.

Bratsfeld gelmeden bu barakadan dışarı çıkmalıydı. Kapının önünde nöbetçi duruyordu. Burada ikinci bir kapı daha olduğu-

nu anımsadı. Onun önüne dolap çekmişlerdi. Bu kapı ile ikinci baraka arasında çimen kaplı bir açıklık vardı. Fabrika alanını kolayca terk etmek mümkündü. Duvarlar sadece kente bakan taraftaydı. Kanal yönü ise açıktı. Aşağıda sandalları bağladıkları birkaç tahta iskele var, diye düşündü Rentmair. Kent yönünde oturmayan kimi işçiler, yasak olmasına karşın, buradan çıkar, eve dönüş yolunu kısaltırdı.

Rentmair kapının önündeki dolabı kenara çekti ve dışarı çıktı. Küçük evler sitesinde oturan Riedl'e gidecekti. Hava loştu, ekipler değişmişti. Çevrede pek insan yoktu. Olan da ona dikkat etmedi.

Kanalın öteki kıyısında Grimtscha Mahallesi vardı. Bir zamanlar burası küçük bir köydü. Eski mezarlık ve taşlardan yapılmış kilise hâlâ duruyordu. Köyden geriye pek bir şey kalmamıştı. Bentheim, Kossin'e fabrikasını kurunca burası zamanla bir işçi mahallesine dönüşmüştü.

Riedl'in oturduğu siteye giden Grimtscha'dan geçmek zorundaydı. Arnavutkaldırımı taşlı küçük bir alanda durdu. Çevresinde sıvaları dökülmüş ve bakımsız birkaç ev vardı. Kossin'de artık böyle ev görmek mümkün değildi. Bir kadın dışarı çıktı. Gözlerini Rentmair'e dikti. Şaşkınlık ve öfke yüzünü kapladı. "Ne işiniz var burada?" diye bağırdı. Sonra birden topuğunun üzerinde döndü ve eve doğru seslendi: "Ottokar! Fritz!" Sanki bu karşılaşmaya tanık arıyordu. – Rentmair yıkık duvarlardaki bir delikten hızla tarlalara doğru uzaklaştı. Yola çıktı, arkasına dönüp baktı. Peşinden gelen olmamıştı. Yoksa fabrikadaki ölü işçi Grimtscha'lı mıydı? Üzerinde fazla durmadı, fakat, kazadan çok kişinin haberi var galiba, diye düşünmeden de edemedi. Düşünmeye devam etti: Beni şu anda Riedl'den başkası kabul etmez. Bir saat önce, Riedl'in evde olmasını ümit etmişti. Şimdi ise buna emindi.

Fakat evde kimse yoktu. Kapıyı açan olmadı. Pancurlar da kapalıydı. Yaşlı Bayan Riedl'i oğlunun izinde olmasından yararlanıp, Silezya'daki dostlarını ziyarete gitmiş olabilirdi. Boş yere saklanacak bir yer aramış olduğunu fark etti, fakat ümitsizliğe kapılmadı. Birden sakinleşti, o ana kadar olduğundan çok daha sakin hissetti kendini. Belleği aydınlandı, düşüncelerinin arasından bambaşka bir şey yükseldi. Ona kucak açan emin ve kesin

bir sığınak vardı. Hemen eve gitmeliydi. Oradaki odasında istediği şeyi bulacağından emindi.

Tarla yolundan yürüyüp nehir kıyısına indi. Eve varmak için önce Kıyı Caddesi'nden, sonra da köprüden geçmesine gerek yoktu. Kossin tarafında bir iskele vardı. Motordaki yolculardan birkaçının yüzünü tanıdı, fakat onu tanıyan olmadı. Belki de tanıdılar, diye düşündü, fakat konuşmak istemediler. Rietmair düşüncelerindeki ani ve sır dolu değişimden sonra hedefinden o kadar emindi ki, birinin kendisine engel olmasından korkuyordu.

Temiz hava iyi geldi. Motorun ayrıldığı kıyının ötesinde, hafifçe yükselen tepede Kossin fabrikası duruyordu. Bu görüntü ona bir ayrılışın hüznünü verdi. Fakat sakinliğini yitirmedi. Düşündü, Riedl'i evde bulmuş olsaydım da, onun bana pek yardımı dokunmazdı.

Artık peşinden birilerinin geldiğinden de korkmuyordu. Korku denen şey kalmamıştı, kimseye karşı kin de duymuyordu. Düşündü: Bazı şeyler biraz alışılmamış da olsa, burada yanınızda memnundum, hoşuma gitmişti...

Motordan indi. Hızla yürüdü. Yolda birden irkilir gibi oldu: Şimdi ona gerekli olan şey, gerçekten yazı masasında duruyor muydu? Yoksa bavulun içinde mi kalmıştı. Bavulu da kapıcının karısı bir yere kaldırmıştı. Bulması zordu. Belki de çoktan kaybolup gitmişti.

Eve girdi. Odasına koştu. Kapıyı arkasından kilitledi. Yazı masasının çekmesini açıp, küçük kutuyu koymuş olduğu yerde buldu. Kutunun içinde bazı mektuplar vardı, bir de üzerinde hiçbir şey yazmayan o zarf. Son ana kadar zarfın boş olacağından korkmuştu. İçinde asprini andıran tabletleri bulunca rahatladı. Bir bardağa dikkatle su doldurdu. Sanki yasak bir şeyi yapıyordu, suyun sesi bile onu ele verebilirdi.

Daha önce iki kez kullanmayı kafasından geçirdiği olmuştu. İlk kez savaş yıllarındaydı. Birliği geri çekilirken Yüzbaşı Huldscher onları keşife yollamıştı. Yanındaki Elzholz'la ona üçer tablet vermişti. Eğer Ruslar'ın eline düşerlerse yutmalarını söylemişti. Huldscher'in isterik konuşması sırasında Elzholz'la Rentmair birbirlerine göz kırpmıştı. Umarım bizi yakalarlar, di-

ye düşünmüşlerdi. Yakalanmamışlardı. Birliğe geri döndüklerinde de Huldscher'in şehit düşmüş olduğunu öğrenmişlerdi. Savaş sonrasında Rentmair evine geldiğinde, üç tableti uniformasının cebinde bulmuştu. Soran ve geri isteyen olmamıştı.

Nişanlısı bir başkasına kaçmıştı. O anda Rentmair Huldscher'e teşekkür etmişti. Cebinde bulduğu tabletleri yutmaya karar verdiği gün, Katharina ile karşılaşmıştı. Kadın çok kötü durumda olduğunu hemen anlamış, düşüncesinden vazgeçene kadar ona göz kulak olmuştu. Düşündü: Riedl o sıralar karısı benimle ilgileniyor diye çok kıskançlık duyuyordu. Şimdi Katharina onunla buraya gelse de, kıskanmasına artık gerek kalmayacak... Sanki yabancı bir el bardağı dudakları arasına dayadı. Şaşırmış ve hüzün dolu düşündü: Ben burada yaşamak istemiştim...

Herta Fürth ertesi sabah erkenden arkadaşı Hildegard Degler'e uğradı. Kossin'de olup biten her şeyden haberi olan üniversiteden tanıdığı, Rentmair'ın sorumlu olduğu fırındaki kazadan söz etmişti. Herta, arkadaşı Hildegard'ın onunla ne kadar soğuk ve ciddi konuştuğunu fark etmedi. Herta heyecanlıydı. Hızlı hızlı konuştu: "Aramızda biraz atışmıştık. İlk kezdi. Daha önce hiç olmamıştı! Şimdi hemen onun yanına gitmeliyim. Fabrikada çok müthiş bir şey olmuş olmalı. Yanında bulunmalıyım!"

Hildegard konuştu: "Geç kaldın," dedi. Arkadaşına o gece olanı anlattı.

O hafta içinde Büttner, Meier ile buluştu. Adam ona, Kossin'deki intihar konusunda gazetelerde yazandan daha fazla bilgisi olup olmadığını sordu.

Büttner, ne ses tonunda, ne de yüzündeki ifadede bir değişiklik görmemesine karşın, bu olayda Meier'i bir şeyin rahatsız ettiğini sezdi. Ağır ağır konuştu, vereceği yanıtı ve söyleyeceklerini önce iyice düşündü. Aralarındaki sözleşmeye göre, o hiçbir zaman dikkati çekmemeliydi, kimse ondan şüphelenmemeliydi. Ancak bu arada, Kossin'i kendiliklerinden terk etmeyen bazı önemli kişileri tasfiye etmek, etkinliklerini azaltmak ya da tama-

men ortadan kaldırmak da kaçınılmaz bir çabaydı. Bunun üzerine Meier: "İşte sorumun nedeni de bu," diye konuştu.

Büttner hemen konuşmadı. Düşündü. Bu Rentmair olup bitenin tek suçlusu muydu, yoksa dikkatsizliğine biraz yardım mı edilmişti, bu hiç önemli değildi. Önemli olan onun tasfiye edilmiş olmasıydı. Ondan umduğumdan daha çabuk ve kolay kurtuldum.

Düşüncelerini bir araya topladı ve bu olayın kendisini ilgilendirmediğini söyledi.

Acaba olayda, daha önce Meier'in bürosuna danışmayan bir başkasının parmağı mı vardı? Büttner, tüm girişimin gerçekleştirilmesinin sadece kendisinin omuzlarına verilmiş olduğunu söyledi.

Meier, Büttner'in biraz sinirli sözlerini hiç araya girmeden dinledi. Sesini çıkarmadı. Büttner haklı sayılırdı. Çünkü ilk gün alınan karara göre, Bentheim'ın doğu görevlileri ile Amerikan ekonomi bürosunun doğu bölümü el ele çalışacaktı. Alınan kararlar Meier'in bürosuna bildirilecek, o da Büttner'i bilgilendirecekti. Ancak her bölüm ve büro kimi zaman kendi başına çalışıyor, bazı bilgileri diğerinden gizli tutuyordu. Örneğin Bentheim'ın, eski fabrikasında sadece kendine bilgi veren güvenilir adamları vardı. Bu adamların kimi zaman Bonn'daki makamlarla işbirliği yaptığı da oluyordu.

Büttner şikayetlerinde haklıydı. Ancak bu Meier'in pek hoşuna gitmiyordu. Büttner ona görevi kimin vermiş olduğunu hiçbir zaman unutmamalıydı.

Hemen konuyu değiştirdi. Büttner'e göre, Berndt'le beraber Kossin'i kimler terk edecekti. Bu kişiler üzerine ondan kapsamlı bilgi bekliyordu.

"Sizin de çok doğru söylediğiniz gibi," diye konuştu Meier o günkü görüşmelerinin sonunda, "bazı kimselerin ve büroların kendi başlarına çalışması tüm hazırlıklarımıza zarar verebilir. Öngördüğümüz hedefe ancak birlikte hareket edersek ulaşabiliriz. Bu nedenle siz Doktor Büttner, hiçbir ara makam olmadan, doğrudan doğruya bağlı olduğunuz büromuzu her zaman ivedi bilgilendirmek zorundasınız."

3

Riedl, Katharina'yı tren daha istasyona girer girmez gördü. Peronda bekleyen tüm büyük kent insanlarından onu hemen ayıran güneş yanığı, canlı yüzü idi. Karısını uzun uzun seyretmek isterdi. Fakat dayanamadı, tren durur durmaz hemen pencereyi indirdi ve: "Katharina!" diye seslendi.

Son görüşmelerinin ardından karısı bir süre mektuplarına yanıt vermemişti. Sonra birden yine yazmaya başlamıştı. Son aylarda Katharina'dan sık sık mektup gelmeye başlamıştı. "Ben seni anlamıyorum, sen beni anlamıyorsun. Böyle bir şey mümkün mü?" diye yazmıştı bir kez. "Bir an önce görüşmek için elimizden geleni yapmalıyız." – Riedl de yanıtında: "Sen benim mektuplarımı anlamıyorsun," demişti. "Bu nedenle karşılıklı görüşmeliyiz. Bence bu görüşme şimdi çok önemli."

Perondaki sıralardan birine el ele oturdular. Sanki yaşamın onlara birliktelikleri için ayırmış olduğu süre, iki tren arasındaki süre idi. Katharina başını koluna dayadı. Hızla gelip geçen trenlerin, trenlerden inen, koşuşan insanların gürültüsüne karşın Katharina, sanki yanındaki adamın güvenliğinde uykuya dalmıştı.

Sonra birden ayağa fırladı. Katharina istasyon yakınındaki bir otelde oda kiralamıştı. En fazla beş dakika uzaktaydı. "Umarım gürültü seni rahatsız etmeyecektir," diye konuştu. "Fabrikada olduğunu gözünün önüne getirirsin."

Odanın penceresinde durdular. Otelin avlusundan kenti görüyorlardı. Öğleden sonra idi. Pencereden görünen yıkıntılar ve molozlar burada da göz alabildiğineydi. Yapılmış yeni binalar ya da iskeleler içinde canlanmaya başlayan evler arasında molozlar, mağaralarında kimi insanların yaşadığı dağ tepelerini andırıyordu. Birkaç saniye sonra ışıklar yandı. Büyük bir at nalını andıran anacadde yıkıntılar ve yapılar arasında ışıldayıverdi. Kış gökyüzünde yıldızlar henüz çıkmamıştı. Can sıkıcı bir grilik sonsuza uzanıyordu.

O geceyi, inanılmaz bir alınyazısının uzun süre önce birbirinden ayırmış olduğu iki sevgili gibi geçirdiler... Belki bir savaş, belki de uzak bir ülkeye yapılmış çok uzun bir yolculuk.

Katharina ertesi sabah, çiftlikte daha fazla kalmak istemediğini söyledi. Alios Seiler'in, kocası ani ölen bir kadın akrabası yarı yetişkin oğlu ile yakında çiftliğe yerleşecekti. Artık onun yerine çiftlik işlerine bakabilirdi. Peder Traub'tan söz etmedi. Az sonra papazı soran Riedl oldu. Katharina, pederin bir dini kongreye gittiğini söyledi. Onu kocasıyla buluşması için otomobili ile buraya bırakmıştı, hatta yolunu da uzatmaktan kaçınmamıştı.

Riedl kararlıydı, karısını alıp hemen götürecekti. Olduğu gibi, pek fazla konuşmadan, ilk trene atlayıp buradan gideceklerdi. Sanki Katharina da onun gibi kararlıydı, yeni bir ayrılığı artık o da düşünmüyordu.

Riedl sormadan, karısı anlatmaya başladı. Kossin'deki evi annesinin mektuplarından tanıyordu. Oradaki odasının penceresinden nehrin göründüğünü de biliyordu. Biliyorum, diye yazmıştı anne, nehir kıyısında yaşamayı ne kadar çok sevdiğini.

İstasyona doğru yürüdüler. Riedl iki bilet almaya niyetliydi. Gazete kulübesinin önünden geçerken, başlıklara şöyle bir göz attı. İlk sayfa manşetlerinden birinde 'Kossin' kelimesi dikkatini çekti.

Gazeteyi satın aldı ve okumaya başladı. Katharina da, koluna yaslanmış, birlikte okudu: "Doğu Almanya'nın Kossin kentindeki Ruslar'ın el koymuş olduğu Bentheim fabrikasında görevli mühendis Freidrich Rentmair, dün akşam tutuklanmadan az önce intihar etti." Rentmair'ın son zamanlarda mesleğinde zorluklarla karşılaştığı, denemelerindeki başarısızlığından ve ödeneklerinin kısıtlanmış olduğundan söz ediliyordu. Haberin sonunda: "Verilen talimatlara uymamış olduğu için tutuklanması bekleniyordu," deniyordu.

Riedl bir anda yıkılmıştı. Haberde yazanlar doğru dürüst kafasına girmedi. Düşündüğü tek şey: Bu haberi mutlaka, Rentmair'ın bana sözünü etmiş olduğu, o toplantının katılımcılarından biri gazeteye vermişti. Peki, ama bu kişi kimdi? Yoksa Rentmair'ın kendisi mi son günlerde bazı şeyleri gazeteye anlatmıştı? Belki de Riedl Kossin'de olmadığı için karamsar günlerinde pek iyi tanımadığı birine içini dökmüştü.

O anda olup bitenin önemini kavradı. Gazete ona arkadaşı-

nın öldüğü haberini veriyordu. Yüksek sesle iç geçirdi.

Katharina gazeteyi elinden aldı. Bir adım ötede durdu ve haberi okudu. Birkaç kez arka arkaya. Sonra kapalı bilet gişelerinden birinin önünde durdu. Dirseklerini taşa dayadı, eğildi, elleri ile yüzünü kapattı. Riedl karısına sokuldu. "Katharina, bak lütfen, dinle beni, Katharina," diye mırıldandı.

Karısı birden ellerini yüzünden çekti. Kocasına baktı. Bakışları sert ve kupkuruydu. Kireç gibiydi yüzü. "Gelmek mi? Nereye?" dedi.

Sesi usul çıkıyordu. Hızlı hızlı konuşuyordu. Alışılmamış bir ses tonu vardı. "Evet, seninle gelecektim. Bu kez niyetliydim, hazırdım. Kabullenmiştim, onunla gitmek görevim, demiştim kendi kendime."

"Katharina..."

Kocasını konuşturmadı. Sözünü kesti, buz gibi devam etti: "Sen onun çok mükemmel dostuymuşsun! Kafasından böyle şeyler geçerken sen neredeydin? Sen, onun dostu sen, umutsuzluğunu fark etmedin mi? Sen ve çevresindeki tüm insanlar! Biliyor musun, niçin? Çünkü sizler için insanların tümü önemli, ister yüz, isterse binler. Birey ise umurunuzda değil. Onun içinde bulunduğu zor durumun farkına bile varmadınız.

"İstersen al bana da bir bilet. Düşündüklerimi orada da söylerim. Herkese. Bana ne sen engel olabilirsin, ne annen, ne de nehir manzaralı odanız."

Elleriyle yüzünü tekrar kapattı ve ağlamaya başladı. Yanlarından geçenler, ne zor bir ayrılık, diye düşündü.

Önünde durdukları bilet gişesi açıldı. Arkalarında insanlar birikmişti. Riedl karısının koluna girdi, kenara çekildiler. Heyecanlı olmasına karşın sakin görünmeye çalıştı. "Sen de yaşamıştın," diye konuştu, "başkasını olsa olsa öfkelendiren bir olayın, onu nasıl yıkmış olduğunu." İstasyondan dışarı çıktılar. Riedl konuşmaya devam etti: "İnan bana, onunla en son sohbetimizde dertli olduğu belli değildi. Yine sevdiği bir kızı vardı. Çevresinde de bir sürü insan."

Katharina elini şöyle bir salladı. Kocasının söylediklerini umursamadığı belliydi. Usul sesle konuştu: "Şimdi nedenler ara-

manın hiç anlamı yok," dedi. "En iyisi hemen, birbirimizi daha fazla yaralamadan şurada ayrılalım."

Riedl geç olmasına karşın Kossin'e aktarma yapacağı bir tren buldu. Grimtscha'ya yakın banliyöde indi ve yürüyerek eve gitti. Ne sınır ötesi trende, ne de ara trende karmakarışık düşüncelerinden kurtulabilmişti. Annesini uyandırmamak için ev kapısını sessizce açtı, doğru odasına gitti. Fakat yaşlı kadın henüz uyumamıştı. Oğlunun yine yalnız döndüğünü fark etti. İç geçirdi. Üzerine sabahlığını giyip, kapısını vurdu. Katharina'nın niçin gelmemiş olduğunu sormayacaktı, çünkü merak etmiyordu, nedenini tahmin ediyor gibiydi. Şimdi oğlunu teselli etmesi gerektiğini seziyordu.

Riedl de o anda yanında bir insan olsun istiyordu. Çok hüzünlüydü. Her zamankinden daha fazla konuştu, anlatmayacağı şeylerden söz etti.

"Bana kalırsa şu anda karını getirmenin pek bir anlamı olmayacaktı," dedi annesi. "Katharina çok hüzünlü. Buraya istemeye istemeye gelmesinin kime faydası olurdu? Zavallı Rentmair artık yaşamıyor. Şimdi herkes, suçlu olduğunu anladı da başına geleceklerden korktuğu için intihar etti, diyor."

Riedl, annesinden, kulağına gelmiş olan her şeyi anlatmasını rica etti. Tamirat işlerinden sorumlu ekipten, oğlunun da yıllardır tanıdığı Lohse adlı bir işçi, malzeme hatasından söz etmiş, kazaya eski malzemenin de neden olmuş olabileceğini söylemişti. "Kırk yılın başı görülebilecek bazı şeyler, şanssızlık sonucu o anda bir araya gelmiş," demişti tamirat ekibindeki o adam annesine. Fakat buradaki komşuların çoğu, zavallı Rentmair'ın soruşturmalardan korktuğu için yaşamına son verdiğine inanıyordu.

Riedl izinli olduğu ertesi pazar, kısa süre önce Fiete-Schulze kuruluşunun yönetimini devralmış olan Toms'u ziyarete gitti. Kossin'de birkaç kez bir araya geldiklerinde hep işten söz etmişlerdi. O gün ise uzun uzun konuştular, tek konu, kazaydı.

Soruşturma sonucunda o ana dek pek bir şey ortaya çıkma-

mıştı. Kesin bilinen tek şey, Riedl'in annesinin de geldiği gece anlattığı, malzeme hatası idi. Toms'a göre arka arkaya mesleki iki şanssızlık, hele sonuncusunda kişisel hata, bir de aşktaki düş kırıklığı... Tümü çok kısa zamanda bir araya gelmişti. Rentmair bunlara katlanamamıştı.

Rield sordu: "Ne demek, aşktaki düş kırıklığı?"

"Aralarında tartışma olmuş..." diye Toms anlatmaya başladı, fakat Riedl sözünü kesti: "İşleri kötü gidince kız onu yarı yolda mı bırakmıştı?"

"Hayır," diye Toms konuştu. "Bunu da nereden çıkardınız? Kızı tanıyor muydunuz? Sadece fotoğraftan mı? Öyle ise niçin böyle konuşuyorsunuz?" Sekreteri Degler'den duymuş olduklarını da anlattı. "Eğer," diye sözü bağladı, "durumunun böyle kötü olduğunu duyar duymaz Herta'nın ona gelmek için yola çıktığını bilseydi, mutlaka o ani kararı vermezdi, alınyazısını da daha kolay kabullenirdi. Fakat tek başına üzerindeki o ağırlığın altında ezildi. Tanrı da, çevremdekiler de beni terk etti, diye düşündü. Siz Riedl, eğer o günlerde Kossin'de olmuş olsaydınız, mutlaka size danışırdı, eski dostuna."

Riedl'in hüznü öfkeye dönüştü. Karşısındaki Toms'a, Katharina'nın birkaç gün önce suratına söylemiş olduklarını tekrarlayarak serzenişte bulundu. "Son haftalarda onunla biraz ilgilenmek göreviniz değil miydi? Her şeye karşın bir süredir sizlerden biriydi, fakat yine de yalnız bırakılmıştı. Niçin?"

Toms, Riedl'e baktı. "Olup bitenlerden bizi de sorumlu tuttuğunuz belli oluyor," dedi. "Haklısınız. Görevinizdi, derken de haklı sayılırsınız. Kimi zaman meslektaşlarınız konusunda düşünüyorsunuz, rahatı yerinde gibi, diyorsunuz, neşesi de, kolay birini andırıyor, yoldaşlarla da sorunsuz anlaşıyor, öyle ise her şey yolunda. Rentmair için de böyle düşünmüştüm. Fakat yanılmışım, her şey yolunda değilmiş. O, eski yaşamından kopmuş, buradaki yeni yaşamına ise henüz girmemiş bir insandı.

"İşte bu nedenle Rentmair'ı yalnız başına bırakmamamız gerekirdi. Onunla ilgilenmemiş de değiliz. Vogt, kazadan bir hafta önce ona haber yollamış, görüşmek için gelmesini istemişti. Mektubunu Rentmair'ın odasında bulmuşlar. Doğru dürüst

okumuş muydu, Vogt'un ne demek istediğini anlamış mıydı, bilmiyorum. Gel, ben sana yardım etmek istiyorum, demişti Vogt. Bence burada bir yarış yaşandı, bu insana yardım etmek isteyenlerle onu çökerten olaylar arasında. En sonunda onu mahveden şeyin yarışı kazanmış olması çok kötü, çok üzücü. Lanet olası o şey bizden hızlıydı."

Riedl bu kez araya girip sözünü kesmedi. Toms devam etti: "Ne yazık ki güçlü biri değilmiş, dostunuz Rentmair. Geçmişte benim de başıma benzeri olaylar gelmişti. Bir haksızlık yaşadım mı, can sıkıcı bir olayla karşılaştım ya da gereksiz yere suçlandım mı, demiştim ki kendi kendime, senin gibi namuslu ve elinden iş gelen birini –çünkü ben namuslu olduğumu ve bir şeyler becerdiğimi biliyorum– fabrikadan uzaklaştırabilirler ise çok mutlu olacak bir sürü namussuz vardır. Çoğu zaman bu namussuzlarla işbirliği yapan kimi budalalar da yok değildir. Böyle durumlarda hep, ben sizi mutlu etmeyeceğim, diye düşünmüşümdür. Şimdi de, buradan gitmeyeceğim, dedim kendi kendime. Kossin'de olmazsa yakında bir yerde kalacağım."

Riedl, böyle bir konuşmayı Rentmair ile yapmak isterdim, diye bir an düşündü. Fakat o artık yaşamıyordu.

4

Herbert Melzer, çalıştığı dergiden Batı Almanya'ya gitmesi talimatını aldı.

Barclay, mektubunda, Eisenhower'in Paris ziyaretini beklemesine gerek olmadığını da yazıyordu. Batı Almanya'ya geçsin, grevsiz, kavgasız sakin bir ortamda başını dinlesindi. Herbert'ten politik yorum dolu yazılar beklemiyorlardı. Bunun için bir muhabir görevlendirmişlerdi. Herkes Herbert Melzer'in gezi öykülerini merak ediyordu. Sadece onun gibi ülke toplumunu tanıyan ve dilini bilen biri, başkalarının izlenimler karmaşasında yitirdiği karakteristik özellikleri başarıyla okura iletebilirdi.

Herbert'in inanç dolu, romanın bitiş bölümünü değiştirmemeye niçin kararlı olduğunu açıkladığı en son mektubuna ise, Barclay yanıtında pek değinmiyordu. Herbert öfkelenmesinden

korkmuştu. Fakat öfkenin belirtisi yoktu satırlarında. Barclay sadece: "Eğer romanını değiştirmeyi doğru bulmuyorsan, kimsenin senden bunu talep etmeye hakkı yoktur," diye yazıyordu. "Aynı şekilde Richmond'dan da, roman üzerine düşüncelerini değiştirmesini istemek haksızlık olur. Yayınevi toplantısında alınacak kararı bekleyelim."

Romanı değiştirilmiş şekliyle kabul etmezler ise, diye Herbert düşündü, tümünü geri çekerim. Günümüzde başka bir yayınevi bulmak benim için hiç de zor değil. Maxwell, Richmond'a bir madik atabilirse çok sevinecektir.

Paris'ten ayrılmadan önce Meunier ailesine son bir kez daha uğradı. Veda edecek başka bir tanışı yoktu. Ömürlerini burada geçirecek insanlara 'Hoşça kalın' demeliydi. Günün birinde başka bir ülkede yine karşılaşacağı meslektaşlarına, gazetecilere ve benzeri insanlara veda etmekse gereksizdi.

Kocası kapıyı açtı. Karısının alışverişte olduğunu söyledi. Herbert'e içki ikram ederken de: "Misafir küçük kız evine döneli yaşamımız sakinleşti," diye konuştu. "Babasının çalıştığı yerde grev sona erdi." Herbert sordu: "Grev sonucunda bir şeyler elde edildi mi?" Meunier: "Tam değil," dedi. "İstenen amaca kısmen ulaşıldı." Bir an için duraksadı. "Haberiniz olmadı mı? Burada değil miydiniz?" – "Benim mesleğimde bir oraya, bir buraya gitmek zorundasınız," diye Herbert konuştu. "Şimdi de Batı Almanya'ya yolluyorlar." – "Evet," dedi Meunier, "anlıyorum." Sustu, fakat hemen devam etti: "Bir meslektaşım var, savaş sırasında Köln'deki bir çalışma kampından kaçmış. Kölnlü işçiler ona yardım etmiş. Orada iyi insanlar da varmış demek..."

İçki kadehini kaldırmış olan eli hâlâ havadaydı. Kalın başparmağının görünümü komikti. "Sizinle vedalaşırken, meslektaşıma yardım etmiş olan Köln'lülerin şerefine de içelim," diye konuştu. "Belki rastlarsınız onlara!" Kadehleri tokuşturdular.

Susanne bir elinde oğlu, öteki elinde alışveriş filesi eve döndü. Hemen o da bir kadeh doldurdu ve 'şerefe' dedi. "Vedalaşmalara hiç dayanamam. Kızdan ayrılmak da çok zor olmuştu. Gittiğine bir türlü alışamadım."

Herbert merdivenleri inerken düşündü: Romanım bu evde

değişmişti. Dışarı çıktı. Meunier ailesinin evine sanki bir daha dönmeyecekmiş duygusuna kapıldı.

Cafe'sine de bir uğradı. Garson Jean'a veda etmek istiyordu. İçerisi doluydu. Jean yanına gelemedi, koşuşturuyordu. Tepsi elinde masaların arasından geçerken, el salladı: "İyi yolculuklar!" diye seslendi.

Uçakta her şeyin bir sis perdesinin ardında kaldığını hissetti. Yola çıkarken satın aldığı 'Gerçek Öyküler' dergisinin sayfalarını karıştırdı. Düşündü: Bu öykülerin nasıl hazırlandığını biliyorum. Yine de başkaları yazdığı için olacak, merak ve heyecanla okuyorum. – Gideceği yerden korkuyordu. Onu bekleyenleri düşünmek istemiyordu.

Uçaktan iner inmez, dosdoğru büyük kente gitti. Dörtte üçü yıkılmıştı. İstasyona yürüdü. Hemen eve gitmek zorunda mıyım, diye sordu kendi kendine. Az sonra Hadersfeld trenindeydi. Gözlerini kapattı, düşündü. Yıkıntı içindeki kent onu hüzünlendirmişti. Tren az sonra bir ara istasyonda durdu. Pencereden yine yıkıntılardan başka şey görmedi. Yeşil mantolu, genç ve neşeli bir kadın, bir hayalet örneği yıkıntılar kentinin içinden çıktı, nefes nefese trene atladı.

Hadersfeld'de tüm araziyi kaplayan yıkıntılar istasyona kadar uzanıyordu. Eskiden büyük tatillerde hep eve çekinerek dönerdi. Ya başına bir şey gelmişti ya da bir şey unutmuştu. Şimdi ise Nazi Almanya'sından kaçıp kurtulmuş, İspanya İç Savaşı'nı geride bırakmış, Fransa'da toplama kampı da, New York yılları da kolay geçmemişti. Mesleğinde kimi başarılar elde etmiş sayılırdı. Ancak her şeye karşın, elinde basılmış bir romanı yoktu. Yaşamında yine de başarısız olduğu bir şey vardı.

Bayan Melzer odanın penceresinden aşağı bakıyordu: "Aşağıda bir otomobil durdu," dedi. "Mutlaka Bayan Brandeis geliyor." Kocası da pencereye geldi. "Hastaneden çıkmış olacak," diye konuştu. "Apandisitini alıp eve yolladılar demek. Artık böyle yapıyorlar." Sonra birden şaşırmış gibi devam etti: "Yok, hayır. Gelen bir adam." – "Kim?" diye karısı çekinerek sordu. Başını uzatıp, aşağıya dikkatle baktı. "Kim olabilir ki?" Kocası, sanki yaşlı karısı görmüyormuş gibi: "Elinde bir seyahat çantası var," dedi.

"Eve giriyor." Kapıya gittiler, kulak kabarttılar. Adam merdivenleri çıkıyordu.

Herbert, içi sıkıntılı, kapının önünde bir an durdu. Sonra zile bastı.

Yaşlı iki insan bu anı beklemişti. Oğulları uzun bir süre önce mektubunda, belki yılbaşından sonra gelirim, diye yazmıştı. Geliyor muydu gerçekten? Şimdi gelen o muydu?

Herbert bir an, uçaktan iner inmez dosdoğru buraya geldiğine pişmanlık duydu. Ailesi ile arası hiç iyi olmamıştı, onları pek önemsememişti. Şimdi de aynı duyguları taşıdığı için kendinden utandı.

Ona kapıyı açan uzun boylu, soluk yüzlü kadını hemen tanımadı. Kadın neşeyle bağırdı: "Herbert!" Aynı anda karşısında ablası Gerda'nın durduğunu fark etti. Kadın arkasına dönüp, içeri seslendi: "Herbert!" Sustu. Alt dudağını ısırarak, yüzü soluk, diğerlerinin kucaklaşmasını seyretti. Ağlamadı. Herbert'in gözleri yaşarmıştı. Anne ve babasının da. Birbirlerini sevmeseler de, o anda ağlamak geldi içlerinden. Aradan yıllar geçmişti ve bu arada çok şey değişmişti.

Gerda annesine fısıldar gibi sordu: "Şişeyi açayım mı?" Onu özel bir gün için ayırmışlardı. Belki Liesel'in düğününe açarız, diye ümit etmişlerdi. Fakat Liesel geleceğini kendi istediği gibi belirlemişti.

Annesi mutfakla oturma odası arasında birkaç kez gidip geldi. Masaya tabaklarla değişik yemekler getirdi. Herbert hiçbirini tanımıyordu. Unutmuştu. Eli boş gelmiş olduğunu o anda fark etti. Yüzü kızardı. Yalan söyledi. Bavulumu emanete bıraktım, dedi. Ailesine getirdiği eşyalar içindeydi. Babası gerçekdışı konuştuğunu sezmişti. Bakışları donuklaştı. "Yazdıklarını gördük," diye konuştu annesi. "Joachim dergileri temin etti, bize çevirdi."

"Joachim kim?" diye Herbert sordu. "Benim oğlum, senin de yeğenin," yanıtını verdi Gerda. "Çalışıyor, kazancı fena sayılmaz. Kendine ev bile tuttu." Sanki, oğlum becerikli, sen ise doğru dürüst bir şey yapamadın, demek istemişti.

Herbert çok kalmadı baba evinde. Çabucak kente döndü.

Görevimi yerine getirdim, dedi kendi kendine. Zor bir görevdi. Şimdi artık Barclay'ın ondan beklediği şeylere verebilirdi kendini. Almanya'yı ve insanlarını inceleyebilirdi. Sanki birkaç saat önce yabancı bir ülkeye ayak basmıştı.

Paris'te son haftalarda, yayınevinin romanını en son şekliyle yayınlamaktan kesinlikle vazgeçeceği düşüncesi onu çok rahatsız etmişti. Fakat kente döndüğünde gazeteciler cemiyetinde karşılaştığı üç gazeteci tanıştan, romanın ilk ilanlarının çıkmış olduğunu öğrendi. Sonra hep birlikte yemek yiyecekleri bir yer aradılar. Girdikleri lokantanın iç görünümü ilginçti. Yapılırken yıkıntı duvarları kısmen kullanılmıştı, kısmen de duvarlar yıkıntıya benzetilmişti. Lokanta, ortasından kırılmış bir yumurtayı andırıyordu. Duvarlar sarıya boyanmıştı, masalar biçimsiz, ovaldi.

Yemek neşeli geçti. Fakat bir ara Herbert suskunlaştı. Romanının ilanı kafasına takılmıştı. Belki yayınevindeki toplantıdan önce çıkmıştı gazetelerde.

Otele hep birlikte döndüler. Lobide Helen Wilcox'un oturduğunu gördü. Herbert'i beklermiş gibiydi. Bu sürprize sevindi. Helen gibi bir tanışı olduğu için de, ötekilerin yanında gurur duymadı değil.

Helen, Hadersfeld'deki evlerinin tamiri biter bitmez oraya taşınacaklarını söyledi. Kocasının, Bentheim fabrikasının yeniden kuruluşunda gerekli olduğunu da anlattı. Herbert de, az önce Hadersfeld'ten geldiğini, bu küçük kentin doğup büyüdüğü yer olduğunu söyledi. Helen ilerde orada yaşarsa, sık sık uğrayabileceğini de belirtti. "Siz çılgınsınız," diye mırıldandı Helen. "Hayır, akıllı düşünen biri," dedi Herbert. Aynı anda Wilcox merdivenlerde göründü. Lobinin kalabalığında şöyle bir bakındı. Karısını arıyordu. Gördü, ağır ağır yürüdü, yanlarına geldi. Uzun boylu ve gösterişliydi. Hareketlerinde kendine güven vardı. Helen'in yüzündeki ifade değişiverdi, ciddileşti.

"Herbert Melzer'i tanıdın değil mi?" – "Herhalde," diye konuştu Wilcox. Bir an için belirsiz, kimi hoş olmayan şeyleri anımsadı. Fakat onların üzerinde durmaya ne niyeti, ne de zamanı vardı. Herbert'in elini sıktı. "Seni gördüğüme sevindim. Fakat bizi affedeceksin, bekleyenler var." Herbert, dudaklarında

gülümseme, meslektaşlarının yanına döndü. Onlar ısmarlamış oldukları içkileri yudumluyorlardı.

Az sonra Wilcox otomobilde Helen'e: "Bu akşam Bay Weiss geldi," dedi. "Yarın Bentheim'ın oğlu ile yapacağımız toplantıya katılacak. Bay Weiss havaalanında seni çok merak ettiğini ve mutlaka tanımak istediğini söyledi. Bizimle birlikte yemeğe çıkmayı arzuladı." – "Evet," dedi Helen.

Wilcox karısını yandan süzdü. Şimdi buluşmaya gittikleri ikinci müdür Weiss, birkaç yıl önce kendinden genç meslektaşına, Helen gibi biriyle evlenmesi öğüdünü vermişti. Weiss o günlerde şirkette müdürdü. Wilcox onun bu sözleri ile çok onurlandığını hissetmişti. Kısa süre sonra da bu sakin ve taşralı kızla evlenmişti. Bölüm şefinin kuzeni Helen ile. Zengin değildi kız, tanınmış bir aileden de gelmiyordu. Fakat en önemlisi, Wilcox, Helen'e aşık olmuştu. Weiss iyi bir öğüt vermişti, diye bir an düşündü. Helen'in biraz çekingen oluşu ilk yıllarda hoşuna gitmişti. Ancak davranışlarını zamanla kendiliğinden değiştirmemiş olsaydı, Wilcox'un mutlaka sinirlerini bozardı. Wilcox girdikleri çevrelerde yanında Helen gibi biri olsun hep istemişti.

Eşi hâlâ dikkati çekmeyen giysileri yeğliyordu. Hepsi kocasının zevkine uygundu ve iyi terzilerin elinden çıkmıştı. Kendine en uygun kumaşları, kürk mantoları seçmesini öğrenmişti. Wilcox eşi ile nereye giderse gitsin, onunla gurur duyuyordu. Helen içinde yaşadığı çevredeki yerini ve görevini biliyor, her yerde ona göre davranıyordu.

Yaşlı Melzer'in torunu Liesel Schneider, sadece erkek kardeşi Jochem'i görebilmek için birkaç saatliğine Hadersfeld'e uğradı. Birlikte yürüdüler. Attığı her adımda kardeşi Liesel'e biraz daha yabancı geliyordu. Jochem çocukluk günlerinde, daha bir bastı bacakken Liesel'e çok bağlanmıştı. Zayıf, kocaman kulaklı bir yaramaz ya da sonraları soluk yüzlü, kendine güvenmeyen bir yarım delikanlı olduğu günlerde de. Şimdi yanında yürürken ağzı, burnu ve kulakları sanki bir maske idi, ablası onu yine tanısın diye alelacele suratına takmıştı.

"Niçin bana öyle bakıyorsun?" diye Jochem sordu. "Beğendin mi beni?"

Liesel şöyle bir duraksadı, sonra da: "Yepyeni olmuşsun," dedi. "Tepeden tırnağa."

Kardeşi güldü. "Yepyeni. Evet. Zamanı gelmişti. Artık aynada suratımı göremiyordum."

"Nasıl yaptın bunu? Böyle kısa sürede nasıl da değişiverdin?"

"Kısa sürede mi?" Jochem yine güldü. Kısa aralıklarla birkaç kez güldü, hem duyduklarına, hem de söylediklerine. Böyle gülüşü de Liesel'e yeni geldi. "Kısa denmez. Bana sorarsan çok uzun sürdü."

Ablasının koluna girdi. "Anlatacağım sana her şeyi," diye konuştu. "Önce otomobile binelim." Suratındaki ifade bir an için değişivermişti, çocuklaşmıştı. Küçük, mavi otomobilin ablasını nasıl etkileyeceğini merak ettiği belliydi. Liesel'in şaşkın suratı çok hoşuna gitti. Bir süre hiç konuşmadan gittiler. Sonra tekrar konuşan Jochem oldu: "Ne yazık ki, otomobil henüz benim değil. Bender'in. Ehliyet aldım. Bugüne kadar da yüz bin kilometre yaptım."

"Niçin? Nasıl?"

"Bekle, anlatacağım hepsini. Otele gitmek ister misin?"

"Hayır," dedi Liesel. "Odaya gerek yok. Gece burada kalmayacağım. Sadece seni görmek için trenden indim."

"Çok iyi yaptın," diye heyecanla konuştu Jochem. "Gel şurada bir yerde kahve içip pasta yiyelim. Eski günlerde yaptığımız gibi."

O otomobili sürerken, Liesel gözünün ucuyla kardeşini süzdü. Düşündü: Gelmeme hiç gerek yoktu. Benim burada olmama doğru dürüst sevinmiyor gibi.

Joachim ise sevinir gibiydi. Masaya oturur oturmaz bir sürü şey ısmarladı. Sanki o Liesel'in ağabeyiydi. Ve anlatmaya başladı. Ardı ardına bir sürü şeylerden söz etti: "Kısa süre önce bir akrabamız buradaydı. Herbert Amca. Onu anımsıyor musun? Biz çocukları onunla görüştürmezlerdi. Ondan pek söz ettikleri de olmazdı. Babamız onun gibi bir eniştesi olduğu için utanırdı. Amerika'da mülteciydi! Annemiz bir süre, onu öldü sanıp dur-

muştu. Geçenlerde yine çıkageldi. Orada ünlenmiş sayılır. Dergilere öyküler, haberler falan yazıyor."

"İspanya savaşına katılmamış mıydı?"

"Condor lejyonuna!"

"Saçma. Enternasyonal Tugay'a. Fakat şimdi biraz da kendinden söz et, Jochem. Nasıl bu kadar çok para kazanıyorsun? Nerede çalışıyorsun? Artık Bender'in eldivenci dükkanında değil misin?"

"Bender'in yanında değilim," diye konuştu Joachim, "fakat yine de yanında sayılırım. İlk aylarda benim dükkanda yapmış olduğum işleri, eldivenleri raflara ve çekmecelere yerleştirmek, müşteri geldi mi satmak gibi, şimdi başka bir çocuk yapıyor. Ben orada zaten geçici çalışıyordum, deneme gibi bir şey..." – "Ne denemesi?" – "Bender bana güvenip güvenemeyeceğini bilmek istiyordu. Küçük ve büyük görevlerde... Ne olursa olsun güveneceğini anlayınca da, bana daha çok destek oldu."

Joachim birden sustu, gözlerini önüne dikti. Kafasından bir şeyler geçiyormuş gibiydi. "Her sabah dükkana yürüyerek gidiyor. Otomobili ise uzakta duruyor. Rohrbach'da. Altmarkt ve çevresinde yaşayan ve çalışanlar onu uslu, kendi halinde eldivenci Bender olarak tanıyor. Sonra pişman olmamak için, önce dikkatli olacaksın, diyor hep. Onun şoförlüğünü yapalı beri giyimime kuşamıma dikkat ediyorum. Eskisi gibi öyle boyası atmış gömlekler filân giymek yok. Bender, evimizdeki fakirliğe dayanamadığımı çoktan fark etmişti. Bir süre sonra da bana, evden ayrılmamı ve Rohrbach'da yaşayan Schinke arkadaşın yanına taşınmamı söyledi. Dükkana artık arada sırada uğruyorum. Benimle oraya gelmek ister misin? Bender geçenlerde sormuştu: 'Kardeşin ne yapıyor?' diye. Ben de senin evlenmiş olduğunu ve Berlin'de yaşadığını söylemiştim. Hangi Berlin'de yaşadığını bilmek istememişti. Sen hâlâ Ruslar'a karşı değil misin?" Ablasının yanıtını beklemeden devam etti: "Bana sorarsan, artık kıtlık içinde yaşamak istemiyorum. İnanmazsın ama, son zamanlarda nasıl nefret etmeye başlamıştım o yaşamımızdan! İstediğin hiçbir şeyi alamamak ve can sıkıntıları!"

"Peki, şimdi yaptığın iş can sıkıcı değil mi?" diye Liesel sordu.

"Sıkıcı mı?" diye heyecanla konuştu Joachim. "Ben şimdi Schinke'nin yanındayım, bana iş verdi, yüzdemi de alıyorum, evinde kalıyorum. Bender böyle istemişti. Baba oğul Schinke'ler biliyor ki, benim ağzım sıkı, İngilizce konuşuyorum, çılgın gibi otomobil de kullanıyorum, gerekirse gece yarılarına kadar çalışıyorum.

"Ne isterlerse yapıyorum. Diyorlar bana, yarın sabaha kadar tel ya da alüminyum, üç bin çift çizme ya da üç bin palto gerekli, hemen temin ediyorum. Fakat kimi zaman başkaları da işe karışıyor, istenen malı bulmaya çalışıyorlar, güzel kazanalım istiyorlar. İşte o zaman tam bir rekabet oluşuyor. Böyle bir yaşam sence sıkıcı mı? Tabii başka işler de var, sağa sola gitmemi gerektiren. Fakat şimdi biraz da sen anlat, neler yapıyorsun!"

Liesel konuştu: "Bende değişen pek bir şey yok."

"Bende ise bir sürü şey. Çok şükür!" dedi Joachim.

Öyle ise hâlâ Doğu Berlin'de yaşıyor, diye bir an düşündü. En iyisi anlatmasın yaşamından pek bir şey. Ne kadar az bilirsem o kadar iyi benim için. Acaba az önce ben ona çok fazla mı anlattım? Hayır. Her şeyi pek anladığını da sanmıyorum.

Ne konuşayım onunla, diye Liesel düşündü. Anlattıklarının beni ilgilendirmediğini göstermek için hemen kalkıp gideyim mi yoksa? Az önce çizmelerin peşinde nasıl koştuğunu anlatırken, gözlerindeki parıltı görülmeye değerdi.

Her ikisi de aynı anda, sohbeti acaba nasıl devam ettirsem, diye düşündü.

Sonunda Liesel: "Okul arkadaşların ne yapıyor?" diye sordu.

Alfred bir üniversitede okuyor," diye mırıldandı Joachim. "Başka ne yapsın ki? Gottfried de o sıkıcı işine devam ediyor, ayakkabı satıp duruyor. Önemli değil. Klaus ile geçenlerde sokakta karşılaştım. Burada değilmiş. Uzaklardan geldiğini anlatmıştı. Çalıştığı şirket bir yerlerde liman inşa ediyormuş. Oralarda, sanırım Marsilya'da, kafenin birinde Horst'a rastlamış. Anımsadın mı Horst'u? Amcası buralardan kurtulmasına destek olmuştu. Üzerinde tuhaf bir üniforma varmış, birlikte oturduğu insanlar da üniformalıymış. Göğsünde kimi madalyalar takılıymış. Klaus hemen yanına gitmekten çekinmiş. Gördüğü adamın

gerçekten o olup olmadığından emin değilmiş. Sonra eskiden aramızda işaretleştiğimiz ıslığı çalmak aklına gelmiş. İşte o anda Horst oturduğu yerde şöyle bir doğrulmuş ve arkasına dönmüş. Klaus hemen yanına gitmiş. Fakat Horst onu oldukça soğuk selamlamış. Bunları Herbert amcaya da anlattım. Çünkü bana, okul arkadaşların ne yapıyor, diye sormuştu. Horst'tan söz etmiştim, Klaus, Gottfried, Alfred ve kendimden de. Yıkımın başladığı andan, SS'lerin ortadan kayboluşundan ve Amerikalılar'ın gelişinden sonra olup bitenleri anlatmıştım.

Herbert Melzer, Barclay'dan bir mektup aldı. "Yayınevinin en son toplantısında ben dahil herkes, senin keyfi davranışını onaylamakla sana yararlı olmayacağımıza karar verdik," diye yazıyordu dostu. "Richmond'un sana ön ödemeyi, sunduğun ilk metni okuduktan sonra yapmış olduğunu da unutma. Lütfen ona bir telgraf çek ve düşünceni açıkla ya da metni iade etmesini istiyorsan, bize bildir."

Herbert telgraf çekti: "Romanımı geri yollayın."

Kısa bir süre sonra Barclay'dan bir mektup daha aldı. Dostu bu kez, sanki ilk mektubu yazan o değilmiş gibi, bambaşka şeylerden söz ediyordu. Ne onun, ne de çalıştığı derginin Richmond'la ve yayıneviyle bir ilişkisi vardı. Herbert'in en son yolladığı ve beş gencin alınyazısından söz ettiği öykümsü yazısı çok mükemmeldi ve onun gerçek yeteneğini tam olarak yansıtıyordu. İzin verirse bu malzemeyi bir film şirketine teklif etmek istiyordu. Okur sanki genç montörün Marsilya'daki insan dolu kafede ıslık çalışını duyuyor, okul arkadaşının oturduğu yerde irkilişini görüyordu.

Herbert okudukları ile hem öfkelendi, hem de keyiflendi. Elindeki mektubu buruşturdu. Fakat az sonra kağıdı açtı, elinin tersiyle şöyle bir düzeltti ve tekrar tekrar okudu. Barclay'ın yazmış olduklarını bir gezi öyküsü gibi okumuş olmasına şaşırdı. O ise, toplumun alınyazıları ile tek başına bırakmış olduğu gençlerin feryadı olarak görmekteydi yazdıklarını. Onlar yuvalarından atılmış yavru kuşlardı. Ya ölüp gideceklerdi ya da yaşamın vahşiliğinde haydutça gelişeceklerdi. Şimdi de Barclay tutmuş bu 'feryadı' filmcilere satmak istiyordu.

Aynı günlerde romanı da geri yollandı. Oturdu, baştan sona tekrar okudu. Hırsı ona, başka bir yayınevine vermelisin, diyordu. O sıralar tek başına yaşıyor sayılırdı. Meslektaşları ile pek görüştüğü yoktu. Günleri yıkıntılar arasındaki caddelerde dolaşmakla geçiyordu. Mümkün olduğu kadar çok insanla sohbet etmeye çalışıyor, yeni yeni gezi öykülerine konular arıyordu.

Günün birinde, bir öğleden sonrasıydı, girmiş olduğu kitapçı dükkanında birinin ona seslendiğini duydu. Adını söyleyenin kim olduğunu anımsaması birkaç saniye sürdü. Ufak tefek, zayıf, fakat dimdik duran birisi ona gülümsüyordu. "Max Kemphoff!" diye konuştu Herbert. New York'da aralarının açılmış olduğu, İspanya savaşçısı idi. Kemphoff Amerika'dan ayrılana dek Herbert Melzer ile bir daha buluşmamıştı. Tartışmış oldukları, o anda ikisinin de aklına geldi. Tartışmalarının nedenini ise ne Melzer, ne de Kemphoff anımsadı. Bu sürpriz karşılaşma ikisini de hem şaşırtmış, hem de sevindirmişti.

En yakındaki lokantaya girdiler. Herbert, Kemphoff'a, misafirimsin, dedi. "Bozacak çok doların var galiba?" diye konuştu eski dostu da gülerek. "Almanya'ya dönmüş olduğuna şaşmadım." Herbert ona, bir Amerikan dergisine yazılar yolladığını anlattı.

Kemphoff onu dinlerken başını sallıyordu. Ülkesiyle bağlantısını koparmamış olması güzeldi. Herbert romanı nedeniyle yaşadıklarından da söz etti, dertlerinden ve ortaya çıkan sorunlardan da. İlk yazdığı şekliyle romanının hoşlarına gitmemiş olduğunu anlattı. İçi pek rahat değildi, bir değişiklik yapması gerektiğine inanmıştı, yaşamını değiştirmeye karar vermiş huzursuz bir insan örneği.

Kemphoff dikkatle ve sözünü kesmeden eski dostunu dinledi. Sonra dudaklarında bir gülümseme belirdi. "Yayınevinin romanını iade etmesine hiç şaşırmadım," diye konuştu. "Amerikan filosu şu sıralar Franco'ya 'barışma ziyareti' yaparken, Franco karşıtı bir romanın Amerika'da yayınlanacağını mı sanıyorsun?"

Herbert o anda, yıllar önce aşağılayıcı ve karşısındakine üstten bakan bu gülümsenin onu nasıl kızdırmış olduğunu ve Kemphoff'u yanından uzaklaştırdığını anımsadı. En son görüş-

melerinde dostu, basılmış olan bir şiiri ile alay etmişti. Şimdi ise karşısında başka biri vardı, artık üst perdeden ve burnu büyük değil gibiydi. Ona rastladığına sevindi. Kemphoff, Herbert'i evine davet etti.

Kempfhoff'un eşinin adı Berta'ydı. Zayıf mı zayıf bir kadındı. Üflesen uçacaktı. Az sonra onu New York'da da görmüş olduğunu anımsadı. Bu kadının akılda kalacak pek bir özelliği yoktu. Genç kızlığından bu yana kocasına hep eşlik etmişti. İlk birliktelikleri İspanya İç Savaşı yıllarında olmuştu. Orada hastabakıcılığı öğrenmişti.

Karı-koca Kemphoff'lar misafirlerine gerçekten çok sevindi. New York yıllarında onunla her zaman pek anlaşamadıklarını, onun iyi bir 'savaşçı' olmadığını da anımsadılar. Fakat şimdi Herbert Melzer ile konuşurken, anlattıkları hoşlarına gitti. Herbert, kimsenin çalışmalarına karışmasına izin vermediğini söyledi. Yazdıklarına inanıyor, kendine güven duyuyordu. Kemphoff'lar ona, romanından bazı bölümler okumasını rica ettiler.

Herbert çok hoşuna giden iki bölümü seçti: Mağaradaki yaralıları ve Celia'nın uçurumdan yuvarlanışını. Sonra kendini otel odasına kapattı. Sanki utanılacak bir şeymiş gibi, gece gündüz çalıştığını kimseye söylemedi. Bu iki bölümü yeniden ele aldı. Satırı satırına, kelimesi kelimesine.

Liesel de o sıralar aynı kentte, Kemphoff ailesinin eski bir dostu olan Hermann Lange'nin evinde kalıyordu. Ağustos'ta Berlin'de yapılacak uluslararası festivale katılacakların isim listelerini hazırlamak, yolculuk planlarını yapmak ve buluşma noktalarını tespit etmek için gelmişti. Liesel gibi bir sürü görevli festival hazırlıkları nedeniyle kent kent dolaşıyordu. Komşu ülkelere giden arkadaşları da vardı.

Hermann Lange, Gestapo'nun peşinde olduğu 1936 yılında Almanya'dan kaçmıştı. Fakat Fransa'nın işgalinde yine de Almanların eline düşmüştü. Mahkemeye çıkarılmış, uzun bir hapis cezasına çarptırılmıştı. Ancak bir hava bombardımanında cezaevi yanarken firar etmişti. İki oğlu, bir yoldaşın da yardımı ile babalarına yeni kimlik temin etmişlerdi. 1936'da Gestapo'dan

kaçarken oğulları küçük çocuklardı. Cezaevinden kaçtığında ise delikanlı olmuşlardı, ne de olsa aradan tam yedi yıl geçmişti. Herbert'i dinlemek için oğulları ve Liesel ile birlikte Kemphoff'lara geldi.

Kemphoff'ların oturma odası küçücüktü. Gelen birkaç insanla doluvermişti. Herbert nedense heyecanlıydı. Sanki bu dinleyicilerin o akşamki görüşü onun için çok önemliydi.

Liesel'in akrabası olduğunu da orada öğrendi. Tüm misafirler bu rastlantıya çok güldü. Herbert daha da ciddileşti, kızı düş kırıklığına uğratacağından korktu.

Az sonra okuması bittiğinde, Kemphoff kalkıp yanına geldi ve elini sıktı. "Teşekkürler, Herbert," dedi. "Sanırım çok iyi bir şey yapmışsın."

Hermann Lange de: "Gençler bu romanı okursa, neler olmuş olduğunu ve neler yapmaları gerektiğini kavrayacaktır," diye konuştu. Herbert'i övmekten çekinen Berta Kemphoff da yanına gelip, kolunu şöyle bir okşadı. Herbert çok sevindi, gururlandı da. Liesel'e baktı. Kızın gözlerinde kendini gördü. Geçmişini ve geleceğini. O anda üzerindeki baskıdan kurtulduğunu da hissetti. Artık birileri çalışmasını berbat edemeyecekti. Eğer o kızın kafasından geçirdiği kişi ise, Herbert'i bekleyen daha çok şey vardı, çok şey mümkündü.

Liesel, erkek kardeşi Jochem, Herbert'ten söz ettiğinde nedense pek meraklanmamıştı. Şimdi karşısında oturup, romanından bölümler okuduğunda ise yaşamı, yüzü ve yazdıkları kaynaştı, birbirine karıştı. Onları ayırmak mümkün değildi.

Kente birlikte gittiler. Yolda yan yana yürürken, Liesel ona yaşamından kimi şeyler anlattı. Hoşlandığı şeylerden söz etti. Tıpkı zevklerinin uyuştuğuna inandığı birine anlatır gibi.

Herbert de kıza, romanı yayınlanır yayınlanmaz, bir başka gelişinde okuması için Hermann Lange'ye bir adet bırakacağına söz verdi. Ağustos'ta da Berlin'e gideceğini, festivali izleyeceğini söyledi.

Ertesi sabah kulüpte birkaç meslektaşına rastladı. Merakla sordular, dün gece kentin sokaklarında dolaştığı kızın kim oldu-

ğunu bilmek istediler. Kuzeniydi! Bu açıklama yeni değil, dedi meslektaşları. Her neyse, burada birini yakından tanıdığı için Herbert şanslıydı. Üstelik kız genç ve güzeldi de. Mutlaka ülkeyi yakından tanıyordu. – Herbert düşündü: Bu ülke bana, hemen hemen size olduğu kadar yabancı. Fakat siz, sevgili meslektaşlarım, sizler de bana burada artık yabancılaştınız.

5

Hukuk müşaviri Spranger, Ren kıyısındaki 'Melanie' villasında kalıyordu. İyi İngilizce bildiğinden Stanton Mühendislik Şirketi kuruluşunun ikinci başkanını kabul edecek Castricius'un yanında bulunacaktı. – Düşündü, dostunu bu yağmurlu havada merak ettiren acaba ne vardı? Castricius cumbanın penceresinden dakikalardır, sicim gibi yağan bulanık yağmuru ve puslu nehir kıyısını hiç konuşmadan seyrediyordu. Az sonra Helferich'in titrek sesiyle kendine geldi. "Bay Weiss!" Arkasına döndü.

Spranger'in çevirmenliğine gerek kalmadı. İkinci başkan yanında özel çevirmenini de getirmişti. Komik palyaço burunlu, sürekli çevresine bakıp duran, genç görünümlü biriydi. "Ziyaretinize çok sevindim, Bay Weiss," diye konuştu Castricius. "İzin verirseniz tanıtayım, hukuk müşavirim Bay Spranger. Sanırım adını daha önce duydunuz." – "Almanya'yı terk etmeden önce," dedi Weiss, "size uğramak ve ikimizi de ilgilendiren konularda göstermiş olduğunuz sürekli ilgiye teşekkür etmek, benim için bir gereksinimdi. İzninizle tanıtayım, çevirmenim Bay Geisslinger." Genç görünümlü adam Bay Weiss'ın söylemiş olduklarını, Avusturya şivesi ile sanki önceden metni ezberlemiş gibi çabucak Almanca'ya çevirdi.

"Burada çok mütevazı, kendi halinde bir yaşamınız var," diye Weiss devam etti. "Son zamanlarda çok etkili çalışmalarınızın yararını gördük. Özellikle kimi engelleri aşarak, Batı Avrupa'daki birçok şirketle yeniden ortak çalışma içine girerken ve kuruluşlarımızın özel çıkarlarını gözetirken, sizin desteğinizden çok yararlandık."

Castricius, Weiss konuşurken, ardından da Geisslinger onun

söylediklerini çevirirken, gözlerini misafirinden ayırmadı. Weiss elli yaşlarında, orta boyluydu. Gülümsemediği zaman geniş ve dümdüz, ciddi bir yüzü vardı. Weiss sakin, kendine hakim olmasını çok iyi bilen biriydi. Duygularını belli etmeye hiç gerek görmüyordu. Tüm yaptıklarını ve söylediklerini de önceden iyice düşünüyordu. Buraya Castricius'a gelirken de, yaşlı adamın ziyaretinden çok memnun kalacağını düşünmüştü.

"Evet," diye Castricius keyifli konuştu, "her şeyi bir araya getirmek, aynı tencerede kaynatmak, ilk aşamada pek kolay olmamıştı. Paris, Bonn, Brüksel, Roma ve diğer kentlerdeki şirketlerle ortak ilişkiye girmek zaman almıştı. Fakat yemek artık pişiyor! Sanırım Mart sonu, Nisan başında da tam kıvamında olacak. Bana kalırsa birbirimizi bulmamız ve yakınlaşmamız çok olağan bir gelişmeydi. – Siz bu hafta ülkenize dönüyorsunuz, öyle değil mi?"

"Fakat geride çok başarılı bir adamımı bırakıyorum. Adı Wilcox. Bir süredir kimi değişikliklerin gerçekleşmesinde Bay Bentheim'a destek oluyor."

Castricius konuştu: "Evet, haberim var, biliyorum. Ne de olsa kızım, Bentheim'ın oğullarından biri ile evli."

"Ah, öyle mi?" dedi Weiss ve bu ziyaret için hazırladığı, birbirinden ilgisiz şeylerden söz etti. "Siz Bay Castricius, birbirine karşıt insanlar ve şirketlerin, toplumlarımızı Doğu'daki ortak düşmanımızdan korumak için bir araya gelmesi gerektiğini herkesten önce kavramış bir kişisiniz."

"Evet, değişik ülkelerdeki şirketleri bir çatı altında toplayabilmek için," diye konuştu Castricius, "kamuoyu karşısında mantıklı bir nedendi bu..."

Weiss son cümleyi iki kez çevirtti. Sonra yüzünde, az da olsa bir şaşkınlık belirtisi sezildi. Spranger, soru sormasına fırsat vermeden İngilizce söze karıştı: "Dostum Bay Castricius demek istiyor ki, insanlar artık nelerin önemli olduğunun farkında. Avrupa'daki üretim artışının, sürekli güçlenen tehdide karşı kendisini koruyacak en iyi olanak olduğunu, günümüz insanı anlamış durumda."

Weiss: "Sözünü ettiğiniz tehlike her geçen gün artıyor, fakat

burada bunu fark etmek mümkün değil," diye konuştu. "Bay Castricius, ben size hayret ediyorum, Rus bölgesi çok yakın olmasına karşın çok rahatsınız. Duyduğum kadarıyla trenle sadece birkaç saat ve siz sakin sakin yaşayabiliyorsunuz!"

Castricius da: "Evet, doğru," diye konuştu. Başka ne desem, diye düşündü. Komik bakışlı, burun delikleri iri Geisslinger, söyleyeceklerini çevirmek için merakla bekliyordu. Spranger araya girdi: "Evet, Bay Weiss," dedi. "Frankfurt'tan, sınır, trenle üç buçuk saat sürüyor."

Weiss biraz heyecanlı konuştu: "Tehlikenin ne kadar yakın olduğundan insanlarımızın haberi yok. Hatta kimi zaman ben bile unutuyorum. Bu nedenle insanlarımızı sık sık, bu Rus tehlikesine karşı ve bu tehlikenin kapımızın önünde olduğu konusunda uyarmamız gereklidir."

"Siz haklısınız Bay Weiss," dedi Castricius. "Biz bu konuda, şimdiye dek bir şey yapmış sayılmayız. İnsanoğlunu çoğu zaman, duygularına eğilerek etkilemek mümkündür. Neler olabileceğini ona anımsatmak gerek. Eğer bu bacaların yine tütmesini istiyorsak, tehlike duygusunun yitirilmesine hiçbir zaman izin vermemeliyiz."

"Ben bu konuda size hak veriyorum, Bay Castricius," diye Weiss konuştu. "Fakat niçin, tehlike duygusu diyorsunuz? Tehlike var ve daha da artabilir. Söz konusu olan, geleceğimizdir. Özgürlüğümüz ve demokrasimiz de tehlike altında."

"İnsanların dikkatini bu tehlikeye çekmek, bizim için bir görevdir," diye Spranger hızlı hızlı konuştu. Dostunun o anda ağzından yanlış bir söz çıkabileceğinden, çevirisinin yanlış yapılabileceğinden de korkuyordu.

Bayan Helferich, elindeki tepsilerde itinayla hazırlanmış tatlı ve tuzlu kanapelerle odaya girdi. Gelen yiyecekler en çok Bay Geisslinger'in hoşuna gitti. Bay Weiss ise birkaçını şöyle bir denedi. Masadaki pahalı Fransız konyağını ise çok beğenmişti. Arka arkaya birkaç kadeh attı.

Sonra da tanıştıklarına memnun olduğunu ve bu güzel ortak çalışmanın sürekli olmasını ümit ettiğini söyledi. Çevirmeniyle birlikte 'Melanie' villasından ayrıldı. Castricius yine cumba pen-

ceresine yürüdü, oturdu ve dalgın dalgın dışarının ıslaklığına baktı. Spranger bir an için huzursuz oldu. Yaşlı adam arkasına döndü ve gülümseyerek konuştu: "Bu Bay Weiss da her şeyi gerçek sanıp abartıyor! Eve gittiğinde karısına, kafasını Rus aslanının gırtlağına soktuğunu anlatır!"

Spranger: "Adolf Hitler başa geçtiğinde," diye konuştu, "sizin bize söylemiş olduklarınızı çok iyi anımsıyorum. Bizler şüphelenip duruyorduk, size sormuştuk: Bu adam ciddiye alınabilir mi? O her türlü sihirbazlığı bilen hokkabazın teki! Sevgili Castricius, siz bize o zaman demiştiniz ki, o iyi bir sihirbaz ve iyi bir sihirbaz olduğuna da çok emin. Bay Weiss'a gelince, o da söylediklerinin doğruluğuna çok inanıyor. Elindeki tüm olanakları kullanarak, bu inancını çevresindeki insanlara kabul ettirmek isteyecektir."

Castricius, Weiss'ın ziyareti sırasında kadehinden sadece küçük yudumlar almıştı. Şimdi ise rahatlamış gibi, misafirinin de hoşuna gitmiş olan konyaktan arka arkaya üç kadeh doldurdu.

6

Thomas Helger, Robert'in onu davet etmesinden birkaç gün sonra Kıyı Caddesi'ndeki evine uğradı. Sonraki günlerde de daha sık gelmeye başladı. Robert hoşuna gidiyordu. Aralarında o güne dek her ikisinin de yaşamamış olduğu bir arkadaşlık başladı. Enders'ler gibi böylesine iyi bir aileye hiç rastlamamıştı. Greilsheim'daki okuldan ayrıldığından bu yana başından güzel şeyler geçmişti. Robert'in kaldığı evde de herkes neşeli ve cana yakındı. Onlarla güzel sohbetler ediyordu. Ne zaman gitse önüne bir tabak sıcak yemek konuyordu.

Okul yöneticisi Waldstein'a yazdığı mektuplarda, bu güzel yaşamından hep söz ediyordu. Yaşlı adam genç öğrencisini sık sık anımsıyordu. Gelen mektuplar arasında Thomas'ın el yazısını görünce çok heyecanlanıyor, merakla zarfı açıyordu. Okuldaki genç öğretmenler, Waldstein'ın Thomas'tan gelen haberleri niçin bu kadar ilgiyle beklediğini anlamıyorlardı. En son serzeniş ve yılgınlık dolu satırlarına verdiği yanıtta: "Sanırım artık

başının çaresine bakacak yaşa geldin," demişti. "İnsan aradığını bulamadı mı, mutlaka kendisinden bir şey vermesi gerekir."

Bu insanlarda, Enders'lerde, diye düşündü Thomas, bir şey var ve ben de kendimden bir şey getiriyorum. Bu evdeki gençler ve yaşlılar Thomas'tan hoşlanıyordu. Bayan Enders ötekilere, bu genç hiç rica etmeye gerek kalmadan yardım etmesini biliyor, diyordu. – Evdeki erkeklerle rahatça sohbet ediyor, çocuklara elinden geldiğince resimler çiziyordu. Berlin yılları, bayan Obst, Greilsheim'a götürülüşü, kaçışı, artık her şey geride kalmıştı. Yetişkinlere o yaşamından söz ediyor, çocuklara da resimlerle anlatıyordu. Geçmişi ona artık acı vermiyor, onu üzmüyordu. Başından geçenler şimdi bir sır değildi. Kısa süre öncesine dek onu üzmüş olan geçmişini, çevresindeki insanlara anlatırken kötü yanlarını unutuyor, renkli şeyler gözlerinde canlanıyordu.

Enders'lerin büyük torunu Toni kimi akşamlar, acaba Thomas bu akşam gelir mi, diye bekliyordu. Bu hiç kimsenin dikkatini çekmiyordu, Thomas'ın bile. Genç delikanlı geldiğinde Toni'nin yüzünde bir rahatlama beliriyordu. Kız, ailesinin de daha önce kararlaştırdığı gibi Eylül ayında fabrikada tornacı çıraklığı eğitimine başlayacaktı. Thomas kafasındaki şeyleri yalnızca Robert'e anlatıyordu. Kimi zaman gündüz okulda, fabrikada, kaldığı evde ya da FDJ gençlik derneğinde aklına çok şeyler geliyordu. Öyle anlarda, bu konuyu akşama Robert'le konuşmalıyım, diyordu kendi kendine. Akşam yemeği biter bitmez de hemen bir köşeye çekiliyorlar, sohbete başlıyorlardı. Ertesi sabah herkes uyandığında Thomas'ı kahvaltı masasında görünce gülümsüyordu. Sonra da hep birlikte fabrikaya gitmek üzere yola koyuluyorlardı.

Evde sadece Nohl ailesi diğerlerinden biraz uzak, kendi halinde yaşıyordu. Bayan Enders günün birinde: "Bunlar buradan ayrıldıktan sonra Thomas bizim eve yerleşebilir," diye konuştu. "Benim yerimi alır," dedi Robert de. "Nohl'ların odasında kalabilir. Senin bölmeyi ayıran tahta perdeyi de kaldırırız." – "Durun bakalım, o kadar acele etmeyin," diye gülümserken, Robert söylediklerinde ciddiydi.

Thomas, Robert'le konuşmak için geldiği bir akşam Lisa'yı da orada gördü. O ise Robert'le tek başına sohbet etmeye niyetlenmiş,

hatta orada kalabileceğini de kafasından geçirmişti. Son zamanlarda Lisa geç saatlere dek kentte kalıyordu. Berlin'deki dünya festivali için yapılan provalar her geçen gün sıklaşıyordu. "Ağustos'taki festival için daha şimdiden bu kadar çok prova mı gerekli? Daha kış doğru dürüst bitmedi!" – "Hazırladığımız gösterinin ne kadar güç olduğundan sizin haberiniz yok. Danslar ve şarkıların tam oturması daha aylar alacak. Yönetici Bayan Johanna Triebel, geçenlerde Şili'den gelen bir mektubu okudu. Orada doktor olarak çalışan bir kadın, altı ay için mesleğini bırakmış, yerine bir başkasını bulmuş. Ağustos'ta onun grubu da Berlin'e gelecek. Java'dan gelen bir başka mektup da, iplik tezgahlarında çalışan, kızlı erkekli altı genci Berlin'e gönderebilmek için sendikada aralarında para topladıklarını yazıyorlar. O kadar uzak yoldan gelecek tüm bu insanların çabalarına değmesi gerek. Birçoğu provalar için işlerini bile bırakmış. Belki de festivalin ardından işsiz kalacaklar. Fakat hepsi de, her şeye karşın Berlin'e gelmeye niyetli. Biz de onlara mutlaka güzel şeyler sunmalıyız."

Lisa'nın yeni bir arkadaşı vardı. Adı Rosa Kahlenbaum idi. Rosa, Lisa'dan birkaç yaş büyüktü. Şişmandı, hantal görünümlüydü. Bu nedenle dans grubuna katılmıyordu. Fakat sesi çok güzeldi, şarkı grubu onsuz düşünülemezdi. İki kız birbirlerini yıllardır tanıyordu. Suttner ampul fabrikasında bantta çalışıyorlardı. Ancak işin dışında o güne dek bir araya gelip görüşmemişlerdi. Arkadaşlıkları FDJ'deki provalarda başlamıştı. Zevklerinin aynı olduğu kısa süre sonra ortaya çıkmıştı. Aynı şeylerden hoşlanıyorlardı.

Rosa davranışlarında belki biraz kabaydı, fakat anlayışlı, her şeye karşı çıkmayan kişiliği ağır basıyordu. Lisa'ya sık sık: "Sen benden yüz defa daha güzelsin," diyordu. "Sen sahne için doğmuşsun. Bana kalırsa kendine biraz daha dikkat etmelisin. Tüm grubun başarısı sana bağlı."

Bu sadece Rosa'nın dikkatini çekmişti. Lisa'yla beraber prova yapan genç kızlar ve erkekler bunun farkında bile olmamıştı. Lisa, Rosa'nın bu sözlerine sadece başını sallamıştı. Kendi de son haftalarda enerji ve çabalarının arttığının farkındaydı. Fabrikadaki uzun mesaiden sonra, FDJ salonunda her akşam üç dört saatlik provalarda enerjisiyle diğerlerini de kamçıladığını seziyordu.

Ağustos'taki festivale, Lisa'nın tasarımı olan bir dansla katılacaklardı. Rosa da en iyi grup olmaları gerektiği inancını taşıyordu. Lisa güldü ve: "Geçen yıl Berlin'de çok iyi dans oyunları sunan gruplar izlemiştik," dedi. Ancak kendisi de biliyordu ki, çok daha iyisini yapmak mümkündü. O güne dek görülmemiş, olağanüstü güzellikle bir dans ortaya çıkarmalıydılar. Kimi zaman gördüğü bir filmde ya da okuduğu bir kitapta, ona çok değişik ve güzel gelen şeyler buluyordu. Fakat sonra unutuveriyordu. Zamanla ortaya çıkan gösteriyi, hiç olmazsa Rosa'nın beğendiğini görmesi ve hissetmesi Lisa'yı çok mutlu ediyordu.

Rosa, provalardan sonra Lisa'nın ne kadar bitkin olduğunun farkındaydı. Uzun günün sonunda, kızcağız, sönmekte olan bir mum gibiydi. Çoğu zaman son gücüyle evine gidiyor, kendini yatağa atıyordu. Ertesi sabah erkenden kalkacak, fabrikaya gidecekti. Orada da diğerlerinden az randıman vermemeliydi! Akşama yine FDJ salonunda prova. Böyle bir günlük yaşama daha ne kadar dayanabilecekti...

Kimi akşamlar, Robert gelmedi mi memnun oluyordu. Robert ise, Lisa yakınlık göstermediği zaman şaşırıyor, düş kırıklığına uğruyordu. Prova yapmadıkları, yorgun olmadığı günlerde Robert'i beklerken, bu kez onun gelmediği oluyordu. Belki yine Thomas'la çene çalıyordur, diye düşünüyordu.

Rosa bir akşam: "Senin Robert, Ella ile lokantada oturuyor. Bahçede değiller, içeriye geçmişler," dedi. Lisa omuzlarını silkti, fakat hüzünlendiği yüzünden belli oldu. Rosa arkadaşına sarıldı. "Ne var bunda? En iyisi bir an önce evlenmeniz." Rosa da o yıl, Kossin fabrikasında çalışan elli yaşlarında dul bir torna ustası ile evlenmeye niyetliydi. Adamın yetişkin iki oğlu vardı, Rosa'nın da yakında altı yaşına basacak bir oğlu.

Gebeliği süresince hiç mutlu olmamıştı, doğumdan sonra da. Memeleri doluydu, yüreği ise bomboştu. Çocuk yürümesini öğrendi, konuşmasını da, gülmesini de. Çok neşeli ve hareketli bir çocuktu. Oynadı, dans etti. Annesinin duygularını anlarmış gibi ona çok yakın ve sevecendi, hiç kızdırmıyordu.

Lisa'ya, bir an önce evlenmelisiniz, demesinden birkaç gün geçmemişti ki, bir gece Rosa'nın kapısı çalındı. Bu geç saatte ge-

lenin Lisa olduğunu görünce çok şaşırdı. Çünkü onu az önce evine bırakmıştı.

"Robert bana uğradı," dedi Lisa. "Fakat pek oturmadı. Çok önemli bir toplantı var, acele gitmem gerekiyor, dedi. Mesleği ile ilgili bir toplantıymış, mutlaka katılmalıymış."

"Her akşam önemli bir şeyi var!" diye konuştu Rosa. "Bu kadar çok önemli şey yok ki dünyada." Hemen çay yaptı. Masaya ertesi sabah için hazırlamış olduğu sandviçleri de getirdi. Küçük oğlu yorganı başına çekti. Fakat aralıktan annesi ile arkadaşının konuştuklarını dinledi. Kadınlar ona dikkat etmedi. Küçük çocuk Lisa'yı pek seviyordu. Onun parlak ve dalgalı saçlarını, sesini de.

"Robert, yarın sabah bana her şeyi anlatacağını söyledi. Dediğine göre toplantıda konuşulanlar önemliymiş, onu ilgilendiriyormuş. Ella ile lokantada oturduğunu da söyledi. Bize oda bulmada yardımcı olmuş olan lokantacı kadının yerinde bir bira içmeyi Robert'e Ella teklif etmiş. Biz o odaya hâlâ taşınmadığımız için kadının kızdığını da anlattı."

"Ben de kızıyorum," diye konuştu Rosa.

Lisa sustu. Bir şey söylemedi. Az sonra: "Belki eskiden Ella ile arasında bir şeyler geçmiş olabilir," diye devam etti. "Fakat o günler çoktan arkada kaldı. Ella onu unutmamış olabilir. Lene Nohl'a da bir süre kafasını yorup durmuştu. Fakat bu konudan bana hiç söz etmemiştir. Robert o kadına sokulmayı başaramamıştı."

"Senin Robert'in kadınların hoşuna gidecek bir erkek," dedi Rosa da. "Onu sıkı tut, derim."

Lisa: "Ah, Rosa," diye mırıldandı.

"Ne demek, ah?"

"Sadece dört duvar insanı odasında tutmaya yetmez. Bak, ne getirdim yanımda. Pencere perdelerinin kumaşını. Senin makinende dikmek istiyorum. Ne de güzel desenleri var, değil mi? – Onunla bütün beraberliğimizde, küçük bölmesinde, yıkıntılar arasında, tek düşüncem oldu: Robert'le hep beraber olmak istiyorum. O nereye giderse gitsin, ne olursa olsun. Başımızın üzerinde bir dam, bizi çevreleyen dört duvar olmasa bile, ben onunla kalacağım."

Rosa konuştu: "Sen bir çocuk gibisin," dedi. "Tekrar ediyorum: Artık bir arada yaşayın. Aynı odada. Bir kadınla bir erkeğin yaşadığı gibi. Her yerde yıkıntıları kaldırdılar. Sizin de bir odanız var. Annenin evindeki o mutfak sana göre bir yer değil. Enders'lerin oradaki fare deliği de. Allah aşkına, siz daha neyi bekliyorsunuz?"

"Pencere camları da çoktan takıldı," diye Lisa biraz düşünceli konuştu, Rosa'nın söylediklerini onaylamak istermiş gibi. "Robert sağı solu da tamir etti. Bir çift yatak çarşafı için kart da verdiler. İdare ederiz. Fakat ikinci bir takım fena olmaz, değiştirmek için gerekli."

Rosa başını salladı. "Söyleyip durdukların öfkemi arttırıyor," dedi. "Yeter ki Robert'le beraber olayım, diyorsun. İsterse yıkıntılar arasında olsun. Sonra da, değiştirmeye bir takım daha çarşaf gerekli, diye konuşuyorsun!"

Lisa sustu. Başını iki eli arasına aldı. Yüreğini neyin sıkıştırdığını Rosa'ya bile söyleyemezdi. Kafasında büyük bir soru işareti vardı: Robert, Enders'lerde merdiven altındaki, odadan başka her şeye benzeyen, bir fare yuvasını andıran o yerden niçin bir türlü ayrılmak istemiyordu? "Ben çıkınımı, herkes buradan ayrıldıktan sonra toplayacağım," demişti bir defasında. – Ella onlara odayı bulduğunda, çevresine çok mutluymuş gibi görünmüştü. Gerçekte ise, Kıyı Caddesi'ndeki o yarısı yıkık evde onu tutan, ne olduğunu Robert'in de bilmediği bir sırdı. Şimdi Lisa bunu arkadaşına söylese ve odaya bir türlü taşınmamamızın nedeni Robert, ben değilim, belki de Lene Nohl'un hâlâ orada yaşaması, deseydi, Rosa, çok güzel, derdi, onu oradan kurtarman için bundan daha iyi bir neden var mı?

Rosa haklı olabilirdi, haksız da. Lisa bir an için geleceği gözünün önüne getirdi. Robert'in onunla beraber soğuk ve eşyasız odada, suratından dökülen bin parça, oturduğunu düşündü. Kıyı Caddesi'ne uğramayı gururuna yediremiyordu.

Evet, en iyisi Rosa'ya bu düşüncelerinden söz etmemek, tümünü içine atmaktı. Rosa'nın bana ne yanıt vereceğini çok iyi biliyorum: Robert, Lene'ye çılgınlar gibi aşık da olsa, yakında unutur gider, çünkü hiç şansı yok. Kocası geri geldi ve Lene

Nohl'un gözü ondan başkasını görmüyor.

Bu gerçek miydi? Fakat kimi zaman şu Lene'nin Robert'e bakarken gözlerinde öyle bir sıkıntı seziliyor ki, sanki, ne olur henüz çekip gitme, demek istiyor. – Geçen hafta Thomas çocuklara resim yaparken, kızı Else, Robert'in dizinde oturuyordu. O anda Lene Nohl odasından çıktı. Üzerinde mavi giysisi vardı. Gelip Robert'le Thomas'ın arasında durdu, resme baktı ve çocuğunu çekip aldı. Robert, Lene'ye bakmadı, Lene de Robert'e. Sadece eli kadının eteğine süründü.

Niçin Robert'in başının etini yemiyorum, çık artık bu evden, demiyorum? Biz daha neyi bekliyoruz? Nedenini bilmediğim bir şey var. –

Bakışları çocuk yatağına ilişti. Rosa'nın küçük oğlu yorganı başına çekmişti. Hiç hareketsiz yatıyordu. Yorganın bir köşesinden tek gözü böcek gibi parıldıyordu. Lisa göz kırptı, onu görmüş olduğunu, fakat annesine söylemeyeceğini işaret eder gibi. Bir an için tek gözle birbirlerine baktılar, sonra oğlan yorganın altında kayboldu.

Lisa sanki o anda aklına gelmiş gibi konuştu. "Senin yanında rahat ediyorum, Rosa," dedi. "Güzel bir yaşamın var, çocuğuna da bakabiliyorsun. Rahatsız edenin yok. Ben senin yerinde olsam, tüm yaşamımı çocuğumla geçirirdim. Gerçekten, kusura bakma ama, senin Dörr denen şu tornacı ile evlenmek istemene bir türlü aklım ermiyor."

Rosa'nın yanıtı biraz kabaca oldu: "Oğlum okula başladığında, şimdi komşu çocuklarının yaptığı gibi ona, İvan, diye seslenmelerini kabullenemem. Dörr gibi iriyarı ve gerçek bir babası oldu mu, sanırım kimse buna cesaret edemeyecektir."

Lisa bir an için sustu. Sonra bakışları önünde, hüzünlü konuştu: "Acaba benim de bir çocuğum olacak mı? Zorla olacaksa hiç olmasın daha iyi. İlk günlerde çekinirdim, hatta korkardım, hep düşünür dururdum: Robert gelecek mi, ne zaman gelecek? Gelince de her şeyi unutur, tek onunla birlikte olmak isterdim. Artık daha sık bir araya geliyoruz, görüyorsun, çocuğum olmuyor."

"Bana sorarsan, sen kendin hâlâ bir çocuksun," diye konuştu Rosa. Sesi yumuşak çıkmıştı. Davranışları çoğu kez kaba ol-

masına karşın, Lisa ile konuşurken elinden geldiğince ses tonuna dikkat ediyordu. "Oldukça da zayıfsın. Hem sonra bir şeye de dikkatini çekmek isterim: Robert'e göz kulak ol, başka kadınlarla sağda solda görünmesin."

Lisa başını çevirdi. Gözündeki yaşları Rosa görmesin istiyordu. Fakat sonra hemen kendini toplardı ve konuşmaya devam etti: "Burada, senin odanda çok huzurlu oluyorum. Pencereden, sokaktan gelip geçenleri görüyorsun, karşı komşuları da. Bizim odamız ise binanın en üst katında. Penceresinden sadece aşağıdaki yıkıntılar, gökyüzü ve gökyüzü görünüyor. Eğer Robert benimle beraber oturacak olmasa, çok korkardım orada tek başıma yaşamaya.

"Rosa, dikiş makineni kullanabilir miyim? Oğlun rahatsız olmaz, değil mi?"

"O yatağa girdi mi, hemen uykuya dalar."

Lisa, Rosa'nın evinde dikiş makinesinde perdeleri dikerken, Robert, FDJ yönetiminin bulunduğu binaya gidiyordu. Yönetim fabrikadaki bazı işçilerle bir görüşme yapmak istemişti. Robert'e de katılmasını söylemişlerdi. Ona kalsa, gelemeyeceğim, derdi. Strucks ona bir süredir serzenişte bulunuyor, artık onu ilgilendirmeyen şeylere karışmaması gerektiğini söylüyordu. Bu nedenle de Robert mümkün olduğu kadar Strucks'la bir araya gelip, konuşmaktan kaçınıyordu. Hele yeni eğitim okulu ve bu okulda görevlendirilecek öğretmenler söz konusu oldu mu, Robert, Strucks'dan uzak duruyordu.

Biliyordu ki, o akşam da yine bu gibi konulardan söz edilecekti. Uzun boylu, iriyarı genç Lina Sachse, toplantıya davet mektubunu eline tutuşturmuştu. Bu kızda her şey uzun, diye Robert bir an düşünmüştü; yüzü, elleri. Gözleri de çok güzel, bakışlarından zeka fışkırıyor. Strucks yolladığı mektupta: "Sevgili dostum, bu akşamki toplantımızda, seninle tartıştığımız konudan söz edeceğiz: 'Eğitmenlerimizden neler bekliyoruz?' Bu sorunun beş yıllık planımız ve de senin için ne kadar önemli olduğunu bilmeni isterim. Toplantıya zamanında gelmeni ve yukarıdaki konu konuşulurken, mutlaka orada bulunmanı senden rica ederim."

Thomas da dün, Robert'e katılması gerektiğini söylemişti: "Senin için çok önemli," demişti. "Hakkını vermeleri gerekiyor!"

"Ne hakkı?" diye Robert de sormuştu. "Bana haksızlık etmediler ki."

"Hayır, ettiler. Çünkü sana yeteneğinin olduğu şeyi yapmana izin vermiyorlar. Tabii bunda senin de suçun yok değil. Şimdi eğitim atölyesi ve okulu yeni baştan düzenlenirken seni bir kenarda bırakmaları bence hiç de doğru değil. Bir de tutmuşlar, giderleri fabrikaca karşılanmak üzere eğitimci okuluna Horst Fritsch'i yollamak istiyorlar. Biz FDJ olarak onu bu görev için yeteneksiz buluyoruz. Belki önemli görevler yaptı, fabrikaya yararlı oldu, fakat çıraklık okulunda eğitimci olarak Fritsch uygun değil. Özellikle davranışları biz gençler tarafından kabul edilmiyor. Tıpkı eski günlerdeki gibi bizleri kumanda etmeye kalkıyor, hoşuna gitmeyen bir şey söyledik mi de, çılgına dönüyor. Bana kalırsa bu tam sana göre bir görev, Frtisch'i değil seni okula göndermeleri gerek. Biz bunu onlara kabul ettirmek zorundayız. Sendikadaki temsilcimiz Paul Meeseberg bunu yapabilir."

Robert, Thomas'ın söylediklerini dinledikten sonra omuzlarını silkmiş, bu konuda verilecek kararı pek umursamadığını söylemişti. Gerçekte ise umursuyordu, onun için önemliydi. Niçin toplantıya gitmesi gerektiğini açıklarken, bunu Lisa'ya da söylemişti. Hatta kızın neyin, niçin önemli olduğunu sormasını da ümit etmişti. Sorsaydı Lisa'ya anlatırdı, eğitimci okuluna gönderilmekten ne kadar mutlu olacağını. Kendine yakın bir insanla bu konuyu konuşmak isterdi. Lisa da sevgilisiydi, ona en yakın insan değil miydi? Tanıdığı genç işçilerin yanında olduğunu da Lisa'ya söylemek isterdi.

Fakat Lisa ona hiçbir şey sormamış, o da anlatmayı gerekli bulmamıştı. Robert de Lisa'ya, günlük yaşamı üzerine pek soru sormuyordu. Onu kollarına almak mutlu etmeye yetiyordu. Kimi akşamlar Robert'e şarkılar söylüyor ya da bir danstan figürler gösteriyordu. Robert o akşamki toplantının kendisi için ne kadar önemli olduğunu kavramıştı.

Horst Fritsch tatile çıkmıştı. Oradan da doğru eğitimci kursuna gidecekti.

Paul Meeseberg toplantıya tam zamanında geldi. Olduğundan genç gösteriyordu. Dinamik bir yüzü vardı. Onunla birlikte gelen yaşlıca adamı ise Robert tanımıyordu, hiç görmemişti. Paul tanıştırdı: Eduard Jahn. Salonda herkes, Robert dışında, onun kim olduğunu biliyordu: Çırak eğitim okulunun gelecekteki yöneticisiydi. Jahn uzun yıllar savaş esiri olarak Sovyetler Birliği'nde kalmıştı. Yetenekli olduğu anlaşılınca da, orada idari yönetici eğitimi almıştı. Saçlarına hafif ak düşmüştü, yüzünde tuhaf, bıçakla kesilmiş gibi derin çizgiler vardı. Dudaklarındaki ve gözlerindeki alaycı ifade onu cana yakın yapıyordu.

Robert'e, toplantıya erken gelmiş olduğunu kapıda söylediler. Burada konuşulacaklardan çekindiğini, hatta korktuğunu yolda gelirken fark etmişti. Fakat kabullenmek istemiyordu. Bu toplantıdan bir şeyler beklemem budalalık, dedi kendi kendine. Lina Sachse, bakışlarında her zamanki yumuşaklık, Robert'e: "Bekle burada," dedi ve elindeki kitabı uzattı.

Robert yaşamında pek kitap okumamıştı. Kossin'e geldikten sonra da böyle bir alışkanlık edinmemişti. Kimi zaman okuması için vermiş oldukları şeyler, ona hep angarya gibi gelmişti. Parmakları arasına işi ile ilgili şeyler aldığında ise, hoşça vakit geçirdiğini fark etmişti. Ekibinde iyi anlaştığı, elinden iyi iş gelen biri vardı, o sürekli kitap okuyordu. Böyle insanlara Robert çok şaşıyordu.

Az önce eline tutuşturulan kalın kitabın sayfalarını çevirdi. Bir şeyler okuyarak vakit geçirmek, korkusunu da yenmek istiyordu. Biraz sonra da burada niçin oturduğunu unuttu. Mutlulukları ve sıkıntıları ile insanlar onu aralarına aldı. Eğer Kıyı Caddesi'nde değil de, kitaptaki insanların 'Nuh' dedikleri o koskocaman evde yaşasaydı, Robert de onlardan biri olurdu, mutlulukları ve sıkıntıları ile. Çok hoşuna giden bir kız geçiverdi avludan. O anda Hanni'yi anımsadı. Çocukluğunda top oynamış olduğu kızı. Şimdi o Richard'ın eşiydi. Arkadaşı yine ortadan kaybolalı üç yıl olmamış mıydı? Taşrada bir yerde yaşıyorlardı. Ne yapıyordu oralarda? Ne mutluydu, kimbilir onunla beraber yaşayan insanlar. – Bu kitabı ödünç alacağım, diye düşündü Robert. Neler oluyor ve neler olacak, bilmek istiyorum. Mağarada onunla ve Richard'la yan yana yatmış olan Herbert adındaki adam geldi birden aklına. Ömründe

bir kez olsun roman yazmak istiyordu. Söz vermişti, romanında onlar da olacaktı. İnsanlar bilsin istiyordu, Richard ile Robert'in başlarından neler geçtiğini. Düşündü: Richard'a anlattıklarımın hepsini o da dinlemişti. Fakat romanını yazmamıştı.

Yan odanın kapısı açıldı. "Buyrun, Yoldaş Lohse." Kitabın sayfalarını karıştırırken unutmuş olduğu korkusu yeniden içini sarıverdi. Yüzü asık, masaya yaklaştı. Sanki başına kötü bir şey gelecekmiş gibi bir his vardı içinde. En iyisi dudaklarımda alaycı bir gülümseme, dedi kendi kendine, koruyucu bir kalkan örneği. Thomas biraz heyecanlı, biraz dertli Robert'e bakıyordu. Paul Meeseberg ise hiç istifini bozmadan, umursamazmış gibi oturuyordu. Eduard Jahn düşünceliydi. O anda Robert'in kafasından geçenleri çok bilmek isterdi.

İlk konuşan Max Schulze oldu. Kardeşi savaştan sonra Robert'in yetiştirdiği ilk çıraklardandı.

"Burada yıkıntılar içinde işe başladığında ona yardım edecek tek insan yoktu. Şimdi ise biz, her şeyi devletin yardımı ile yapıyoruz. Onun elinde ne bir plan, ne de bir program vardı. Gönlü o zor yıllarda, biz gençlerin yitip gitmesine dayanamıyordu. Kullandıkları bir vidayı bile yıkıntılardan bulup çıkardılar. Bir aleti bir araya getirene kadar sağda solda neredeyse dilendiler. Çoğu kimse onlara güldü, onlarla alay etti. Fakat bu Lohse'yi hiç rahatsız etmedi. Sonra bir eğitim atölyesi için para bulunduğunda ve Lohse çalışmalarına orada devam etmek istediğinde, dediler ki: Bu seni ilgilendirmiyor, sen bizim işimize karışma! Bunun üzerine Lohse uzun yıllar yeni görev peşinde koşmadı, şimdi de koşmuyor. Fakat biz soruyoruz: Güze kadar yeni eğitim okulu binası bitirilecek, bu okul için Sovyetler Birliği'nde yetiştirilmiş Yoldaş Jahn da yönetici olarak göreve atanacak. Fakat çırak eğitimcisi kurslarına niçin Robert Lohse değil de, Horst Fritsch yollanıyor?"

Yerine oturdu. Şimdi söz Meeseberg'de idi:

"Sevgili arkadaşlar, dostumuz Robert Lohse," diye konuşmasına başladı. Konuşurken Robert'in yüzüne bakmıyordu. "O gençliğimizi gerçekten yıkıntılar arasından kurtaran, onlarla ilgilenen bir kişidir. Yukarıdakiler o günlerde, Kossin'in yeniden yapılanması için henüz sinyal vermemişti. Lohse'nin bu katkısını hiçbirimiz inkar edemeyiz.

"Buraya geldiğinde kendisine bazı başka işler önermişler, fakat o kabullenmemişti. Şimdi hâlâ Teske'nin ekibinde çalışıyor. Yaptıkları bizim için çok önemli ve o görevini başarıyla yerine getiriyor. Şimdi bırakması için ben bir neden görmüyorum. Ona eğitimcilik görevi verilsin, demenizi de anlamıyorum."

Paul Meeseberg hızlı hızlı konuşmuştu. Yavaşladı, konuşmasını sanki önündeki bir kağıttan okurmuş gibi sürdürdü. "Günümüzde bir eğitimciden yalnızca mesleki bilgiler beklenmiyor. Daha başka beklentilerimiz de var. Onları yetiştirme kurslarına yollamak devletimize çok paraya mal oluyor. Gereksiz yere harcamalarda bulunamayız."

Meeseberg oturduktan sonra masaya bir sessizlik çöktü. Herkes önüne bakıyordu. Thomas bu toplantının Robert'e çok ıstırap verdiğinin farkındaydı. Elindeki kurşun kalemle huzursuzca oynuyordu. Konuşmak istedi, fakat vazgeçti. Ne söyleyeceğini tam olarak bilmiyordu. Masadakiler soru sorar gibi sendika sekreteri Werner Schmidt'e baktı. Schmidt başını Eduard Jahn'a çevirdi. Sonra da hepsinin bakışları Robert de birleşti.

Jahn'ın yüzündeki derin çizgiler daha da derinleşti, yara izlerini andırdı. Bunu ilerde okul yönetmeni olduğunda, heyecanlı anlarında daha sık göreceklerdi. Konuştu. Sakin, hatta çok usul bir sesle: "Aranızda ilk defa bulunuyorum. Burada sözünü ettiğiniz insanları tanımıyorum. Bana kalırsa, sizin sorununuz şu: Kursa güvenmediğiniz birini değil, güveninizin olduğu, sizce yetenekli sayılan başka birisini yollamak istiyorsunuz. Deneyimli bazı dostlarımız ise, sizin kursa yollanmasını istediğiniz kişiyi, ilerdeki görevi için yeteneksiz buluyor. Her insan hatalarını düzeltebilir, eksikliklerini giderebilir. Bu nedenle de o insanları kurslara yolluyorsunuz. Ben çok kısa süredir aranızda olduğum için, o iki kişiden hangisinin söylenen hatalarını düzeltip düzeltemeyeceği konusuna karışmak istemiyorum. Ancak bana sorarsanız, onlara okulda zorla görev vermeyelim, derim. Örneğin Horst Fritsch, kursu başarıyla bitirse de, başka bir fabrikada çırak eğitimcisi olarak görevlendirebiliriz. Burada, Kossin'de başka biri görev yapabilir. Bu kişi Robert Lohse mi olur, şu anda söyleyemem."

Thomas hızla ayağa kalktı. Şimdi söyleyecek sözleri vardı. Rahat konuştu:

"Yoldaş Jahn, Robert Lohse'yi tanımadığını söyledi. Her insan hatalarını düzeltebilir, dedi. Evet, Robert Lohse birçok şeyi öğrenmemiş, kimi şeyleri bilmiyor. Eğer çırak eğitimcisi olmak istiyorsa –bize göre o bu görev için çok uygun– , bilmediği şeyleri öğrenebilir."

Werner Schmidt lafı ağzından aldı: "Bildiğim kadarıyla, kursa gitmek isteyen herkes önce bir sınavı başarmak zorunda. Bana kalırsa Robert Lohse hemen bu sınava hazırlanmaya başlasın. Yetenekli olup olmadığı, kursu başarıp başarmayacağı sınav sonrası belli olur. Şimdi karar alalım ve sınava girmesini önerelim, başarırsa kurslara katılabilir, diyelim."

Eve dönerken Robert susuyordu. Thomas ona, toplantı sonundaki önerinin kabul edileceğinden emin olduğunu söyledi. Meeseberg bile bu öneriye karşı çıkmamıştı. "Bu Jahn", diye Thomas devam etti, "Sovyetler Birliği'nde şunu öğrenmiş: Birçok karmakarışık konu arasından sonunda en önemli olanını seçmesini biliyor."

"Evet, olabilir," dedi Robert. Sesi biraz yorgun çıktı. Toplantıda konuşulanlar onu heyecanlandırmıştı. Masada tüm oturanlar karakterinin zayıf yanlarını görmüştü. Belki de Paul Meeseberg haklıydı. Ve bu ona acı vermişti. Fakat acısını belli etmeyecek kadar da gururlu idi. Onun olumlu yanlarından da söz etmiş olduklarını ise unutmuştu.

Şimdi Thomas, onu mutlaka ön sınava alacaklarından söz ederken, acaba bu sınavı başaracak biri miyim, diye düşünmeden de edemedi. Toplantı sonunda herkes, zor değil, başarırsın, demişti. Yine de başaramazsam, diye düşündü, gerçekten yeteneksiz adamın biri olduğum kanıtlanmış sayılır.

Thomas konuştu: "Hazırlanacağız. Bu sınav için neler gerekli, öğreneceğiz. Çalışacağız da. Belki sen çok şeyi unutmuş olabilirsin, fakat ben okulu daha yeni bitirdim sayılır. Bana güvenmeni istiyorum."

Onunla birlikte eve gitti. Toni'nin dışında herkes çoktan yatmıştı. Kız, Robert'in durumunu biliyordu. Hemen sordu: "Nasıl geçti?" Thomas: "Umarım iyi..."

YEDİNCİ BÖLÜM

1

Şeytandan söz ettin mi, hemen karşında görürsün, diye düşündü Castricius ve: "Merhaba, Otto," dedi. Spranger de: "İyi günler, Bay Bentheim," diye konuştu. Yeni gelen nezakete pek önem vermedi. Bağırır gibi: "Sayın hukuk müşaviri, siz de mi buradasınız?" diye konuştu. "Ne demek, siz de mi buradasınız?" diye homurdandı Castricius. "Spranger'in burada bulunması çok doğal." Otto Bentheim hiç istifini bozmadan, sanki hiçbir şey olmamış gibi konuştu: "Bu evde en son buluşmamızda durumlar çok daha başkaydı."

Spranger: "Yanılıyorsunuz," dedi. "Biz en son başka evde buluşmuştuk. Sizin anımsadığınız o buluşma Taunus'daki evdeydi."

Sonra da içinden gülümseyerek, yıllar önce İngiliz esir kampından kurtarmış olduğu bu adama baktı. Onun içini dışını biliyordu. Spranger düşündü: O günlerde dikenli telin ardında korkusundan hastaydı. Üzerinde ne askeri üniforma vardı, ne de sokak giysisi! O yılların, toplum düzenimizin çöküşü ile yeniden dirilişi arasında geçen yılların tipik insanı görünümündeydi. Bugün gördüğüm kadarıyla genç Bay Bentheim kendine gelmiş, turp gibi sağlam. Son başından geçenler de ona zarar vermemişe benziyor. Ne Hadersfeld'de işçi temsilcileri ile yaşadığı büyük sorunlar, ne de kısa süre önce Mısır'daki olay..

Dostu Castricius'un elinde, Kahire'deki makamın Hadersfeld'de müdür Bentheim'a yollamış olduğu resmi yazının bir kopyası vardı. Bu yazıda şöyle deniyordu: "Ülkemiz bir koloni değildir. Sizin ülkeniz de bir koloni gücü sayılmaz. Kuruluşunuza verdiğimiz siparişin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesini amaçladığımız için, vatandaşlarımızla ilişkilerinde sorunlar yaşayan Bay Otto Bentheim'ın ülkemizi derhal terk etmesi gereklidir." –

Otto, keyfi yerinde, konuşmaya devam etti: "Siz yine haklısınız. Şimdi 'Melanie' villasındayız. Buranın adını her unutuşum-

da, eşim bana kızıyor. Kayınbaba söyle lütfen, Nora annesine benziyor mu?"

Castricius'un yanıtı biraz öfkeli oldu: "Hayır. Annesi onun yaşına ulaşamamıştı." Sonra düşündü, buranın adını aklında tutman öyle pek gerekli değil. – Ölümünden sonra geçerli olacak, Klemm Reçine ve Vernik Fabrikası ile yaptığı sözleşme yazı masasının çekmecesinde duruyordu. Vasiyeti açılırken oturanların suratlarını gözünün önüne getirdi ve gülümsedi. Sonra sordu: "Senin burada olduğundan Nora'nın haberi var mı?" Otto Bentheim: "Ona sürpriz yapmak istiyorum," diye konuştu. "Brüksel'den buraya Vatorel ailesinin otomobilinde geldim."

"Seni otomobiline alan Vatorel, şu benim tanıdığım Vatorel'in oğlu mu?" diye Castricius sordu. "Umarım," dedi Otto da gülerek. "Ne de olsa herkes babasının oğludur!" – "Olabilir. Babası zamanında Hotantolar'ıyla Belçika Kongo'sunda çok şey çıkardı toprağın üstüne. Şimdi oğlunun elinde de, canı isterse tüm hepimizi öteki dünyaya yollayabilecek kadar uranyum var. Parçalayıp yok eder, Rusya'yı da, bu dünyayı da, öteki dünyayı da."

Otto Bentheim: "Hele bu akşam bizlerle karnavalı bir kutlasın da, sonra ne yaparsa yapsın," diye neşeyle konuştu.

Spranger hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi sordu: "Brüksel'e uğradınız demek?"

Otto Bentheim: "Evet," yanıtını verdi. "Konferansı öne aldıkları için tasarladığımdan erken gitmem gerekti. İşler zorlaşır gibi. Dünyada şu sıralar olup bitenler, örneğin Kore'de, bize ve ortak çalıştığımız kuruluşlara bir uyarı gibi. Sadece sözleşmelerin altına imza atmak yeterli değil, harekete geçip bir şeyler de yapmalıyız." Karşısındakilerin dikkatle onu dinlediğini fark etti. "Sanırım bu odada 'biz' diye konuşabilirim."

Düşündü: Onların her şeyden haberi var. İnatçı Afrikalı'nın birinin kulağını biraz fazla çekmişim, umurumda değil. Vatorel'in de. Büyük bir kuruluşta kulaktan çok daha fazla şeyler göze alınır. Şurada oturan kurnaz iki moruk da bunu benden daha iyi bilir ya!

Castricius konuştu: "Nora kızıyla birlikte kente indi. Helferich de yanlarında. Karnavalı görmek istiyorlar." Spranger'e

doğru döndü: "Her şey henüz eskisi gibi değil. Fakat geçen yıldan daha iyi. Karnaval etkinliklerinin devam ettirilmesi gerek, bize böyle şeyler gerekli."

"Kente varır varmaz sokakta haylazın teki yanıma sokulup, başımdan aşağı konfeti attığında birden şaşırıvermiştim," diye Spranger konuştu ve kayınbaba Castricius ile damat Bentheim'ın, nasıl olduysa aynı anda gülmesine şaşırdı. Karşısındakiler Spranger'i başından aşağı konfeti kağıtlarıyla gözlerinin önüne getirmişti.

"İzin verirsen otomobilini alıp, kente ineyim," dedi Otto Bentheim. "Belki Nora'ya rastlarım. Benim otomobilimi Helmut von Klemm aldı. Bu akşamın hazırlıklarını yapması gerekiyor da. Biebrich Saray Kafesi'nde bir araya geleceğiz. Nora ve ben, Helmut, Vatorel ve eşi."

"Helmut daha evlenmedi mi?"

"Evlenmek mi? Helmut mu?" Otto omuzlarını silkti. "İki yıl önce onu bize, dikkati çekmeden yardım edip, bataktan kurtaralım diye Melchior Bender yollamıştı. Biz de bu görevi yerine getirmiştik. Fakat ona kadın bulmadık."

Otto odadan çıktıktan sonra Spranger sordu:

"Hâlâ benim bildiğim aynı von Klemm mi?"

"Evet, değişmiş sayılmaz."

"Gördüğüm kadarıyla ayakları yine sağlam yere basıyor."

"Onun ayakları yere hep sağlam basmıştır."

Anımsadı. Bu genç adam, Taunus'daki villasında onu gizlice ziyaret ettiğinde Spranger de oradaydı. Castricius, bulanıklaşmaya başlayan geçmişten çok belirli sahneleri anımsayan bir yaşlının becerisi ile, Spranger'in o gün kış bahçesinde beklemiş olduğunu anımsadı. Bu nedenle von Klemm'in ondan yardım istediğinden haberi yoktu. Böyle olması iyiydi, hatta çok. Ne de olsa Spranger'le dostluğu ufuktan öteye, sonsuzluğa uzanmamalıydı. O gün Castricius, genç von Klemm'e Bender'in adresini verirken yanında tanık yoktu. O günlerde Helmut gibi 'haylaz' birini tanımak, hatta onu doğrudan doğruya Bentheim'lara yollamak tehlikeliydi. Bunu, Otto ile görüşen Melchior Bender halletmişti. Ne de olsa, her ikisi de o günlerde her türlü tehlikeyi at-

latmış sayılırdı. Bender dükkanında eldiven satarak her türlü soruşturma ve Nazi araştırma komisyonlarından sıyrılmıştı. Hapis ya da şu sıralar tahliyelerin başladığı Landsberg Kalesi yerine yıllarını eldivenci dükkanında geçirmek daha iyiydi! Melchior Bender, Landsberg'e atılmazdı, onu daha basit bir hapishaneye yollarlardı.

Castricius konuştu: "Her şeye karşın, Otto yine de kendini adam etti sayılır." Sanki ikisi de benzeri şeyleri düşünmüşler gibi Spranger: "Babasının oğlu gibi yaşamasını ve davranmasını öğrendi," diye konuştu. "Onu İngiliz esir kampından kurtarırken, bunu sadece sizin için yapmıştım. Sanırım bu yanlış olmadı. Örneğin, hep zor diye bilinen şu Belçikalı dostlarımızla iyi ilişkiler içine girmesini güzel beceriyor!"

"Belçikalılar zor derken, ne zaman Fransa'ya yürüsek Belçika'yı da işgal etmiş olduğumuzu unutmayın. Bana kalırsa biraz abartıyorsunuz. Otto o kadar becerikli biri değildir. Dostu Vatorel daha 1939'da Degrelle şirketine büyük yatırımlar yapmış, Alman ordu araçlarında motorların yağlama işlemini üstlenmiştir. Şimdi bizim Otto hazıra kondu sayılır."

Born'lu küstah, çenebaz Paula, yanında Anton ve Fraenzcheri, sepetli bir motorsiklete binmiş, Taunus'dan Ren kıyısına karnaval yaşamaya gidiyordu.

Yörede çok kişiyi tanıyordu, akrabaları da vardı. Taunus'un köylerinde, Frankfurt'ta, Höchst'te, Rüsselsheim'da. Ailedeki üç erkek ve üç kız çocuğu arasında tek evlenmemiş olan Paula'ydı. Akrabalar arasındaki tüm ilişkileri en ufak ayrıntısına kadar biliyordu. Hangi amca ya da dayı oğlunun savaşta hangi birlikte görev yaptığını, hangi kızla, ne süre nişanlı kaldığını, bugün kiminle evli olduğunu ve nerede çalıştığını ezbere biliyordu.

Bu gibi konuları aralıksız, saatlerce anlatabilirdi. Herkes de başlangıçta ilgiyle dinler, fakat az sonra çenesinden bıkardı. Ona 'Küstah Paula' adını daha geçen yıl vermişlerdi. O güne dek 'Çenebaz Paula' diyorlardı. Onu dinleyenler çoğu kez bire bin katarak başkalarına anlatıyordu. Bornlu tek işçi çocuğu olarak motorlu SS gruplarında görev yapmış ve ciğerlerinden kurşun yara-

sı aldığı için şimdi emekli maaşı talep eden, yengesinin kuzeni Bernhard'dan söz ederken kocaman ağzını bükerdi. Toplama kampında geçirdiği on yıl için şimdi tazminat talebinde bulunan, ancak bundan sonra yaşamı boyunca devlet karşıtı hiçbir davranışta bulunmayacağına söz verirse, belki tazminata hak kazanacak olan Klein-Weinheimlı Alfons Dennhöfer'den de söz ettiğinde, yine umursamazmış gibi ağzını bükerdi.

Paula'nın en iyi arkadaşı, Saray Kafede garson olarak çalışan bir genç kızdı. Yolda giderlerken Paula, motorsikletin gürültüsünden Anton ile Fraenzchen hiçbir şey anlamamasına karşın, orada büyük karnaval hazırlıkları yapıldığını bağıra çağıra anlatıyordu. Büyük salonda tavanı gökyüzüne benzetmişlerdi. Gece yarısı patlayacak, yıldızlar yağacaktı. Asiller, bakanlar ve belediye başkanı, 'İşgalci Üçler'in temsilcileri de masalar ayırtmıştı.

Paula, duymuş olduklarını daha dün heyecanla anlatıp durmuştu. Yörenin tanınmış ailelerinden Castricius'lar, Bentheim'lar ve Klemm'ler de orada bulunacaktı. Bir süre önce ölmüş olan Kambur Ursel'in oğlu Anton, en son isimleri duyduğunda başını ilgiyle Paula'ya çevirmişti. Böyle eğlencelere katılmayı pek sevmemesine karşın, bu kez birlikte gitmeyi hemen kabullenmişti.

Motorsikletin sahibi, en küçük kız kardeşinin eniştesi Fraenzchen Klingelschmidt, daha doğru dürüst bir delikanlı bile değildi, fakat yetişkin bir erkek gibi para kazanıyordu ve o akşam da Biebrich Saray Kafede bir erkek gibi eğlenmek istiyordu. Bu kafenin kapısında pazar günleri Alman ve yabancı plakalı Rolls Royce'lar, Mercedes'ler, Packard'lar, Buick'lar, Citroen'ler ve benzeri otomobiller beklerdi. Fraenzchen mesleği gereği bir sürü kente gidip, üniforma düğmeleri, ipek kumaşlar ve sırma şeritler satmaktan çekinmiyordu da, Saray Kafeye tek başına gelmek zoruna gidiyordu. Karnavala genç yaşında henüz alışamamıştı.

Yola çıkarlarken Paula arkasına atlayıvermişti. Cıva gibi hareketliydi. O akşam beyaz, üstü dar, eteği dizinde bir giysi vardı. Hava yağmurlu olduğu için de üzerine bir naylon atmıştı. Fraenzchen, Bajazzo kostümü giymişti, onun da yağmurluğu vardı.

Anton motorsikletin sepetine kurulmuştu. Üzerindeki mu-

şambadan sadece başı görünüyordu. Karnaval kostümü giymemişti. Sadece yıllar önce annesinin almış olduğu ve dikkatle dolapta sakladığı kırmızı burnu takmıştı.

Çoğu insan Anton için 'zavallı adamcağız' diyordu. Kimileri de 'ne olduğu belli değil' diye düşünüyordu. – Paula ise onunla evlenme düşünü henüz yitirmemişti. Anton'un kazancı yerindeydi. Annesinin ölümünden sonra tek başına yaşadığı küçük evde rahat edebilirdi. Beraberinde birkaç mutfak eşyası ile yatak takımı getirse yeterdi. Anton fena erkek sayılmazdı. Paula onunla mutlaka başa çıkardı, ne de olsa biraz şeytanlık vardı. Annesinin ölümünden sonra daha sık evine uğramaya başlamıştı. Bazı işlerine de burnunu sokmuyor değildi. Yalnız başına yaşayan, sakinliği seven Anton da pek sesini çıkarmıyordu. Belki de Paula'nın söyledikleri kimi zaman hoşuna gidiyordu.

Savaştan döndüğünde ona nişanlısı Resi'nin alınyazısından ilk söz edenin Paula olduğunu hiç unutmadı. Sonraki yıllarda da sık sık anlattığında hep ilgiyle dinlemişti.

Her şeyin nasıl olup bittiğini, nasıl öğrendiğini en son detayına kadar anlatırken, Anton hep bakışlarını dikkatle genç kadının ağzına dikerdi. Sonra anlatması bittiğinde de başını önüne eğer, dalgın dalgın ellerine bakardı. Bunu gören Paula da onu şöyle bir dürtekler: "Ne oluyor sana?" derdi. "Resi'nin geri geleceğini mi sanıyorsun?" Kimi zamanlar bir düğmesini diker, giysisindeki bir lekeyi temizler ya da bir çorba pişirirdi, karşısındaki adama olan ilgisini kanıtlamak için.

Motorsikletle Ren kıyısına giderlerken, karnaval kutlamaları yapılan birçok köyden geçtiler. Ne yazık ki hava yağışlıydı. O mevsimde bu yörede sık sık yağmur yağardı. Köylülerin, gündüz yapılan geçit töreninde bol bol atmış olduğu konfetiler ıslak asfalta yapışmıştı. Islanmış rengarenk kağıt şeritler direklerde sicim gibi sallanıyor, ezilmiş, yerlerde duruyordu. Bazı köylerde küçük çocuklar hoplayıp zıplayarak şarkılar söylüyor, bağırıp çağırıyorlardı. Hepsi de suratlarını değişik renklere boyamıştı. Arkadaşını birden tanıyamayan, afal afal suratına bakıyor, karşısındakinin kim olduğunu çıkarmaya çalışıyordu. Kimi köylerde değişik giysiler içindeki delikanlılar sokaklarda gezini-

yordu. Büyükannesinin giysilerini giymiş olan seke seke yürüyor, Kazak giysilisi elindeki kırbacı havada şaklatıyor, köpekler uluyor, iki kulak arasına sivri kukuleta giymişler en yakın birahaneye gidiyordu. Akşam çöküyordu. Her yerde lokantalar, salonlar dolmaya başlamıştı. Kapılarından müzik sesleri ve şarkılar duyuluyordu.

Motorsiklet hiçbir yerde durmadı. "Haydi! Haydi!" diyordu Paula heyecanla. Anton ise oldukça sakin çevresine bakınıyordu. Başından ilginç şeyler geçeceğini hissediyordu. Umursamıyordu. Aradığı adamla bu kez karşılaşacağından emindi.

Bu kadar zaman geçmesini önemsememişti. Ne süredir bu geceyi beklediğini de bilmiyordu. İlk denemeleri çılgınca şeyler olmuştu. Otto Bentheim bir türlü yakayı ele vermemişti, Afrika'ya kadar kaçmış olması da ona yaramayacaktı. Çünkü Anton kararlılığını hiç yitirmemişti. Günün birinde onu yakalayacağını hep bilmişti. İşte o an, bu akşam gelmişti.

Anton kafasından geçenlerin gerçekleşeceğinden o kadar emindi ki, Fraenzchen'in mola verip, bir bira içme önerisine karşı çıkmadı. Yol boyunca sabırsızlanıp duran Paula ise: "Durmayalım!" dedi.

Fraenzchen'e birayı unutturmak için de, o gün kentteki büyük karnaval gösterisinde gördüklerini anlatmaya başladı. Kocaman arabaların üzeri maskeli insanlarla doluydu. Birçoğunun suratında politikacı maskeleri vardı. Ceplerinden çıkardıkları altın ve gümüş kağıda sarılmış kartondan paraları atıyorlardı. Çocuklar birbirlerini ezerek kaldırımdan onları topluyor, çikolata yerine kartonu ısırınca da büyük düş kırıklığına uğruyorlardı.

Bu arada kente varmışlardı. Sokaklar doluydu, trafik tıkanmıştı. Ağır ağır ilerleyip, eğlentinin yapılacağı salona geldiler. Anton muşambanın altından çıktı. Giysisinin buruşmuş olduğunu gören Paula hemen söylenmeye başladı. Bunu fırsat bilen Fraenzchen çabucak ortadan kayboldu. Motorsikleti kafenin önüne park ederken, salondan duyulan müzik sesiyle tam kendinden geçmişti. Paula arkasından seslendi. Yarın sabah Born'a nasıl döneceklerdi? Sakın ortadan kaybolmasındı! Onu en son, üst kata çıkan merdivende görür gibi oldu. Delikanlı vücuduna çok-

tan eller, kollar sarılmıştı. Paula peşinden seyirtti.

Anton kızlarla sağa sola sallanarak dans ediyor, bağıra çağıra karneval şarkısı söylüyordu: "Fazla yaşamayacağız, fazla yaşamayacağız!" Paula onu omuzlarından tuttu, dansa katıldı.

Helmut von Klemm, Bentheim'ın isteği üzerine salonda çok güzel bir bölümü ayırtmıştı. Saray Kafenin sahibi bu köşeye 'Pembe Salon' adını vermişti. Büyük salona yüksekten bakan bölme, istenirse bir perde ile kapatılıyordu. Aşağıda olup bitenleri dikkati çekmeden seyretmek isteyen perdeyi aralayabilirdi. O akşam perdeyi tam çekselerdi, belki aşağıdakiler, yukardaki özel grup acaba işgalcilerden mi, diye düşünebilirdi. Tam kapatmadılar. Meraklı kimi şakacılar, arada sırada şöyle bir uğrayıp, maskelerini, kağıt burunlarını ve fil hortumlarını içeri uzatıyordu.

Helmut von Klemm o akşam sadece davetin hazırlığı ile uğraşmamış, önemli bir görevi de üstlenmişti: Eğlenen Leonie Vatorel'e eşlik ediyordu. Hep birlikte danslarda yanından ayrılmıyor, koluna girip iki yana sallanıyor, başkasıyla dans ederse, gözünü ondan ayırmıyordu. Ufak tefek, ince yapılı genç Vatorel çılgınlar gibi dans ediyordu. Klemm'e, böyle eğlentilere Brüksel ve Paris'teki sık sık katıldığını söyledi. Üzerinde beyaz bir giysi vardı, maskesi ve peruğu da beyazdı. Kostümüne 'kar tanesi' adını vermişti.

Ona eşlik eden Klemm'le iyi anlaşıyordu. Genç adamı daha öğrencilik yıllarında iyi Fransızca öğrenmesi için Paris'e yollamışlardı. Dans ettiği 'kar tanesi'ne duygusal bir yakınlık duymuyordu. Bunu bilen Otto da, Brüksel'den gelirken yolda aşık olduğu genç kadını ondan kıskanmıyordu. İş arkadaşı, Leonie'nin kocası da dans pistinde hoplayıp zıplayan çifti gülümseyerek seyrediyordu.

Kıskanan sadece Nora Bentheim'dı. Güzelliğini henüz yitirmemişti. Otuz sekizden daha genç gösteriyordu. Fakat 1933'te Hitler'in rejimi ele geçirdiği günlerdeki evliliğinden bu yana, her yıl ortalama yarım kilo şişmanlamıştı.

Anton aniden olduğu yerden fırladı. Çok kararlıydı. O anda Paula'yı filan gözü görmüyordu. Sıkı sıkıya birbirlerine sarılmış

çiftler, hoplayıp zıplayanlar ona engel olamadı. Yoluna devam etti. Müzik ruhunu doldurdu, rahatlattı. Neredeydi Bentheim'lar? Hangi salon onlara ayrılmıştı? Böylesine güzel kadınları hiç görmemişti ömründe, düşlerine bile girmemişlerdi. Tanımamıştı böylelerini, çünkü ilgilenmemişti onlarla.

Ana salona vardı. Duvara sürüne sürüne ilerledi. Kapalı perdeleri açıp, kafasını içeri soktu. Onu görenler sırıtıyor, kağıttan çiçekler atıyorlardı.

"Ne meraklısınız?" – "Diplomat mısınız?" Anton'u görenler gülüyordu. "Otto Bentheim mı? Onu tanımıyor muyuz sanıyorsun?" – "Şu bıyıklı olanı mı?" – "Saçmalama! Saçsız olanı." – "Onu görmekle ne kazanacaksın?"

Korkuyla değil, merak ve ilgiyle gösteriyorlardı onu birbirlerine. Bentheim adı ünlüydü. Anton, o pembe derinliğe dalgın baktı. Bir köşeye çekildi, yere oturdu. Ne o dans eden ayakları rahatsız ediyordu, ne de dans eden ayaklar onu. Şu yukarda oturan elindeki kadehi bitirsindi. Ona bu hakkı tanıyordu, fakat bir dakika fazlasına hakkı yoktu.

Fakat Otto Bentheim, garson masaya yeni bir şişe getirince, henüz bitmemiş olmasına karşın kadehini yeniden doldurdu. Elini uzattı, yanındaki Nora'nın koluna koydu, omzunun üzerinden Vatorel'le konuştu: "Baudin'in fiyatlarda ısrar etmesini anlamıyorum. Biz bunu kabullenemeyiz. Ne siz, Vatorel, ne de ben, Bentheim..." Dostu düşünceli düşünceli önüne bakıyordu. Dans pistinden az önce dönmüş olan eşi Leonie Vatorel, bacağını kocasının dizine dayamış, yanında duruyordu. Masada olup bitenler, mavi gözleri donuk bakışlı Helmut von Klemm'in dikkatinden kaçmıyordu.

Fraenzchen Klingelschmidt son birkaç saatte çok yeni şey öğrenmiş olsa da, yeni tanıştığı ufak tefek, kara saçlı Pierrette'ye şöyle bir sarılmaya cesaret edemiyordu. Yumuşak davranışlı bir kızcağızdı. Sonunda kendiliğinden genç delikanlıya dayadı vücudunu. Fakat az sonra yine çekilir gibi yaptı. Fraenzchen cesaretle sarılmak istediğinde ise, elinde kızdan sadece bir bant kaldı. -- Salonun tepesi açıldı, gökyüzünden altın yıldızlar yağdı. Saat on

ikiydi. Gece yarısı. Maskeler atıldı. İnsanlar çıktı ortaya. Yaşamlarında ilk kez ve bir daha hiç takmamak üzere, peçelerini sıyırıp atan Türk kadınları örneği. Fraenzchen'in dans ettiği ufak tefek kız kollarından kurtuldu. Genç delikanlı peşinden giderken, biri seslendi: "Bırak gitsin! Sen suratını göresin istemiyor. Çirkinin tekidir. Savaş yıllarında ona bakılmazdı. Kimbilir şimdi ne haldedir!" "Gel artık bana, ufaklık," dedi iri memeli, ateşli bir kadın da. Fraenzchen bir an için buraya kiminle geldiğini unutmuştu. Paula'nın bakındığını görünce kadının arkasına sığındı. Paula, onu ve Anton'u arıyordu. Masalarda, omuzlar ve dizler arasında. Söyleniyor, ateş püskürüyordu.

Az sonra yere çömelmiş Anton'a çarptığını fark etti. Anton ayağa kalktı. Kadın onu kolundan çekti. Fakat Anton, Paula'yı iteledi. Eli o anda serbest kalmalıydı. Kadın sendeledi, fakat kalabalığın içinde onu kimin itmiş olduğunu fark edemedi. Bir patlama oldu. Hiç kimsenin dikkatini çekmedi. Birileri yere maytap, küçük fişekler atmış olabilirdi.

Paula avaz avaz bağırmasaydı, Anton belki de kalabalıkta fark edilmeden sıvışabilirdi de. Paula, tabancasını ceketinin cebine soktuğunu görmüştü.

Yukarda masada oturanlar ilk anda, Otto çok içmiş olduğu için masaya yıkıldı sanmışlardı. Sadece Helmut von Klemm fark etmişti ne olduğunu. Hemen masadan uzaklaştı.

Böyle büyük toplantılarda halkın arasına sızan sivil polisler Anton'u yakaladıkları gibi, pek dikkati çekmemeye çaba göstererek salondan çıkardılar. Bunu yapmaları zor olmadı. Çünkü Anton direnmedi.

Castricius'un son yıllarda uykusu azalmıştı. O gün de gece yarısından çok sonra uykuya dalmıştı. Sabaha karşı, evin önünde duran otomobilin sesiyle birden uyandı. Kapılar açıldı, kapandı. Birileri yüksek sesle konuştu. Ailesi eğlentiden geri dönüyor olmalıydı. Gürültüler evin içinde de devam etti. Aniden Helferich'in dertli sızlaması ile kendine geliverdi. Koridorda birileri hızlı hızlı yürüdü. Odasının kapısı vurulduğunda iyice uyanmıştı.

"Rahatsız ettiğim için özür dilerim, fakat damadınız söz ko-

nusu," diye konuştu, elindeki polis kimliğini uzatan gençten biri. "Lütfen sakin olunuz, Bayan Helferich," dedi Castricius. "Hemen hukuk müşavirini uyandırın." Spranger'in çok çabuk gelmesine hayret etti.

Castricius: "Burada kaldığınız için şanslı sayılırız," dedi. Spranger heyecanla sordu: "Ne oldu?" – "Damadımdan söz ediyor genç bey," diye konuştu Castricius. "Ona sorun." Polis memuru: "Bay Otto Bentheim Saray Kafe'de vuruldu," dedi. Spranger sustu. Castricius da. İki dost birbirlerine bakmadı. Beyinlerinde aynı düşüncenin kilit gibi kapandığını duydular sanki.

Castricius aceleyle giymiş olduğu ropdöşambrının kuşağını kapattı. Yandaki odaya geçti. Kızını görmek istiyordu. Nora ürkek, yüzü buz gibi hiç kıpırdamadan yatağında oturuyordu. Otomobilden odaya kadar sürükleye sürükleye getirmişlerdi. Ölü hemen morga kaldırılmıştı. Evde göreceğim, diye korkmuş olan Castricius rahatladı. Eliyle kızının kumral saçlarını okşadı. Sordu: "Ne oldu Nora?"

Babasının elini tuttu, okşadı, ona sokuldu, başını ropdöşambrının eteğine dokundurdu, tıpkı annesiz geçirdiği çocukluk yıllarında yaptığı gibi. "Bilmiyorum," diye mırıldandı. "Bilmiyorum..."

Ve gözyaşları geldi sonunda. Castricius kızına başka sorular sormadı. Yatağın kenarına oturdu. Saçlarını okşamaya devam etti. "Zavallı çocuklarım," diye sızlandı. Oturduğu yerde şöyle bir doğruldu. Şikayet eder gibi konuştu: "Baba, baba, niçin benim yazgım hep böyle? Önce zavallı Klemm'in başına gelenler, şimdi de kocam Otto'nun. Benim aşklarım hep böyle mi bitecek? Ne zaman birisini sevmişsem, bir felaket geliyor!"

"Sakinleş, Nora," diye Castricius konuştu. "Yaşamın hep felaketlerle dolu geçmedi, Nora." Bayan Helferich bir uyku ilacı getirdi. Castricius, Spranger'in yanına gitti. "Evet, Spranger?" – "Kurşunu sıkmış olan herife hemen alkol muayenesi yapmışlar. İçkisizmiş. Hatta bu akşam salonda bir yudum bile alkol almamış tek insan o."

"Fakat Otto Bentheim'a kurşun sıkmak için bir nedeni olmuş olmalı," dedi Castricius. "Herhalde," diye Spranger konuştu. İlk kez göz göze geldiler.

"Bakın Castricius, sizin çok güvendiğiniz bir sekreteriniz var, değil mi?" – "Evet, yaşını başını almış bir bayan. Benim yanımda saçlarını ağartmıştır." – "Lütfen çağırın o kişiyi. Sabah olmadan gelsin buraya, bazı şeyler dikte etmem gerek. Basına yanlış bilgiler sızması bize çok zararlı olabilir, dikkat etmeliyiz."

2

Tamir ekibini mesai bitiminden az önce çağırmışlardı. Tel, teneke, konserve kutuları, eski tavalar, kovalar ve benzeri hurda parçalarını sıkıştırıp, paket şekline getiren makinede bir arıza vardı.

"Bana kalırsa bu makinenin ömrü bitmiş," dedi Werner Uhlig yanındaki Robert Lohse'ye. "Çanak bekliyor, fırın bekliyor, işçiler de. Makine ise, artık çalışmam, diyor."

Uhlig, sivri, tilki suratlı, zeki bakışlı, zayıf adamın biriydi. Ne zaman bir tamire çağrılsa, hep heyecan ve merakla koşardı. Yaptığı işi çok seven biriydi. Nasıl bir denizci için bu adam başka bir mesleği yapamaz, denirse, Uhlig için de aynı şey rahatça düşünülebilirdi.

İşçiler arızalı makinenin çevresinde toplanmışlar, çaresizce birbirlerine bakıyorlardı. Robert, Werner Uhlig'in söylediklerini önemsemedi. Onunla arası iyi sayılırdı, bu gibi sözlerine alışmıştı, her arızada kendine göre bir neden bulmak istemesine de. Robert, arkasında başlamış olan bir tartışmaya kulak kabarttı.

Geçmişten tanıdığı genç Horst Schulze, arada sırada Enders'lere uğrayan yaşlı Hartmann'la atışıyordu. "Ben sana sormuştum, Zibulka'yı çağıralım mı, diye." – "Bir şey fark ettinse, niçin hemen bağırmadın, durdurun, diye?" – "Makine tuhaf bir ses çıkarır çıkarmaz hemen durduramam ki!" "Tabii az sonra mesain bitecek, sen de eve gideceksin... Bırak, benden sonrakiler uğraşsın, diye düşünmüş olmayasın?" – "Bu gerçek değil!" diye bağırdı Horst Schulze, "Bunu kabul etmiyorum!" Birbirlerinin üzerine yürüdüler. Yanlarında duranlar kavgayı zor önledi. İçlerinden biri: "Her şey ne güzel gidiyordu," diye konuştu. "Tüm haftayı sorunsuz geçirmiştik. Son ayların şanssızlıklarından artık

kurtulduk sanıyorduk. Şimdi şeytan bize yine bir oyun oynadı."

Çağırmış oldukları Zibulka da bu arada gelmişti. Mühendis genç Zibulka değil, aynı fabrikada ustalık yapan babası idi, şimdi arızalı makineye bakmaya gelen. "Ne demek, şeytan bir oyun oynadı?" diye konuştu. "Bu makine keskin ayarında ise hiçbir şey olmaz. En önemlisi işe başlarken kontrölünü yapmaktır." Sonra da azarlar gibi: "Sakin ol, Horst Schulze!" dedi. Hartmann'a da dönüp, aynı şeyi tekrarladı: "Sen de, Hartmann!" İkisi de yutkundu. Hartmann gülümseyerek, Horst öfkeli, gözleri nemli.

Teske, Uhlig ve Lohse'nin tamir bitene ve deneme çalışması yapılana kadar orada kalıp, fazla mesai yapmaları kararlaştırıldı. Hiçbiri karşı çıkmadı. Teske ekip şefiydi. O kalmayacak da kim kalacak, diye düşündü bazıları. Werner Uhlig seve seve kaldı. Zorunlu olduğu ya da birkaç kuruş fazla kazanacağım, diye değil. Bu gibi işler hoşuna gittiği için. Diğer işçiler arasında sevilmesinin nedenlerinden biri de bu idi.

Robert Lohse o gün, tam zamanında eve gitmeye niyetliydi. Fakat şimdi diğerlerini yalnız bırakırsa içi rahat etmeyecekti. Ancak sevgilisini beklettiği için de huzursuzdu. Çünkü Lisa şu anda sinemanın kapısında onu beklemekteydi. Robert sevgilisini bugün bir kez daha atlatamayacağını hissetti. Son zamanlarda çok randevusuna gidememişti.

Lisa'nın, onun nedenlerini pek anlamadığının farkındaydı. Thomas'ın, Robert'in evine yerleşmesini de anlamıyordu. Bayan Enders genç çocuğa, Nohl'ların çıkmasını beklemeden burada kalabileceğini söylemişti. İlerde Robert ve Lisa kendi odalarına taşınınca da, burada yaşamaya devam edebilirdi. Robert ile Thomas son günlerde tüm boş zamanlarını birlikte geçiriyorlardı. Haber gelmişti, Robert eğitimci okulu ile ilgili sınava katılabilirdi. Çoğu kimse için bir çocuk oyuncağı sayılan bu sınavın ne zaman yapılacağı ise henüz belli değildi. Robert sıkıntı içindeydi.

Düşündü: Genç kız ve erkek çıraklar bana bir şey sordular mı, onlara güzelce açıklıyordum. Hâlâ gelip, soranlar var. Onlara da elimden geldiğince yardımcı oluyorum. Tabii benim de bil-

mediğim şeyler yok değil. Daha çok bilgim olsaydı, onlara hepsini verirdim, hem de herkesten daha iyi. Benim gibisine gerek var. Çok! Gençler de böyle söylüyor...

Thomas yanına oturmuş, sabırla Robert'in zihnindeki boşlukları doldurmaya çalışıyor, yeni öğrenim kitabından bölümleri satır satır ona açıklıyordu. Fakat Robert o gün biraz isteksizmiş gibiydi. Thomas güldü ve: "Şimdi birden istemesen bile, artık sorumluluk benim elimde," diye konuştu. Her gün çalışmak için buluşuyorlardı. Kimi zaman Thomas: "Şimdi ikimiz de serbestiz," diyordu. "Lisa'ya söz verme, çalışalım."

Kimi günler Robert birkaç saatliğine Lisa'yla buluşmak istediğinde ise genç kız: Bu akşam olmaz, deyiveriyordu. Robert kızar gibi olunca da üzüntüyle, usul sesle: Sen Thomas'ı nasıl bırakamıyorsan, ben de grubumu bırakamam, diye konuşuyordu.

Belki de kimi zamanlar dertleştiği Ella Busch haklıydı. "Ne sen, ne de Lisa, günlük yaşamda öteki için önemli başka şeyler olduğunu da kabullenmek istemiyorsunuz," diyordu. "Başlayın aynı odada yaşamaya, göreceksin o zaman bu gibi sorunlarınız kalmayacak. Evlendirme dairesinin önemini göz ardı etmeyin, derim."

Robert, sigara yakmış beklerken kafasından bunları geçirdi. İşçiler tamir için gerekli aletleri atölyeden getirdiler. Uhlig, Teske ve Lohse kafalarında işle ilgili olmayan ne varsa çıkarıp attılar, işe giriştiler.

Fabrikadan çıktıklarında hava çoktan kararmıştı. Robert, Uhlig'in yanında yürüyordu. Onları gören Bechtler de yanlarına sokulmuştu. Uhlig ile Bechtler'in iyi anlaşan iki dost olduğu, Robert'in daha önce dikkatini çekmemişti. Bunu o akşam yeni fark ettiğinde, dostluklarının nedenini de hemen anladı. İkisi de neşeli ve şakacıydı. Anasının gözü sayılırlardı, hem yaşamda, hem de işte. Her ikisini de seviyorlardı. Yaşamı ve işi.

Gerhard Bechtler uzun boyluydu. Kendine güvenir bir görünüşü vardı. Uhlig, onun yanında ince yapılı sayılırdı. "Söylesene," dedi Robert, Bechtler'e, "artık niçin uğramıyorsun En-

ders'lere?" Bechtler güldü. "Niçin mi? Sizin orada her şey değiştiği için. Lene Nohl'un artık bir kocası var. Senin de bir nişanlın." – Acaba Lene eskiden onunla arada sırada buluşuyor muydu? diye Robert düşündü. Kıskançlık bir an için ruhunu doldurdu, heyecanlandı. Bir zamanlar Heiner ve Günter Schanz da Bechtler ile beraber Enders'lere gelirdi. Bir akşam odaya girerken, sonra da masada neyin tartışmasını yapmışlardı? Sordu: "Peki, ya sen? Sen hâlâ yalnız mısın? Ne yapıyorsun şu sıralar?" Gerhard Bechtler şaşırmış gibi sordu: "Ben nasıl mıyım? Nasıl olacak mışım? Niçin soruyorsun?"

Robert: "Öyle bir sordum," dedi. "Bugün çalışmıyor musun? Gel Enders'lere gidelim. Yolda birkaç şişe bira da alırız."

Düşündü: Lisa mutlaka sinemanın kapısında beklemekten çoktan vazgeçmiştir. Belki şimdi o da Enders'lerdedir.

"Haydi, gel önce şurada bir tek atalım," dedi Bechtler ve Robert'in koluna girdi. Dostu Werner Uhlig'e de bir göz attı. O da peşlerinden geldi. İçerisi doluydu. Masalardan birinde, onları o akşam tamire çağırmış olan işçilerden bazıları oturmaktaydı. İçlerinden biri anlattı: "Her şey yolundaydı. Fakat son dakikada bir şey oldu." Yeni gelenlere masada yer açtılar. Bir başkası da: "Elinde olmayan bir nedenden böyle bir şanssızlığa uğraması insanı öyle öfkelendiriyor ki!" dedi. "Ocak ayındaki o kaza olmasaydı, fabrikalar arasında birinciydik. Möllner, fırın doldurma vincini durdurmak zorunda kalmıştı. Bazıları, buna gerek yoktu, demişti. Fakat Möllner, durdurmasaydım büyük bir kaza olabilirdi, diye karşı çıkmıştı. Tabii herkes çok öfkelenmişti, çünkü primden olmuşlardı."

"Haydi Robert, otur bakalım," dedi Bechtler de. "Öyle yarım değil, doğru dürüst. Robert, bana kalırsa burada içelim biramızı. Şişeleri taşımaya hiç niyetim yok."

Eve gitmeliyim, diye Robert düşündü, Lisa bekliyor. Bu masada hep bir arada oturmak da hoşuna gitmişti. Bir bardak içer, giderim.

Uhlig anımsadı: "Sadece prim değildi yitirdiğimiz. Zaman da yitirmiştik, çalışma hevesi de kalmamıştı." Bechtler söze karıştı: "Bunu bizim bölümde fark etmiştik." Oldukça ciddiydi. "Bizde

öyle kaza falan olmamıştı. Bana kalırsa böyle şeyler hep rastlantıya bağlı. İyi ya da kötü niyetle hiç ilgisi yok." – "Rastlantıya mı bağlı dedin?" diye Robert sordu. "Burada her şey iyice ölçülüp hesaplanıyor. Hiçbir şey rastlantıya bırakılmıyor."

Yaşamında ve işinde önemli bulduğu şeyleri, gerektiği gibi karşısındakine anlatamadığını hissetti.

Gerhard Bechtler oldukça ciddi, fakat gözlerinde bir gülümseme belirtisi, konuştu: "Böyle durumlarda rastlantının hiçbir rolü yok, demek mi istiyorsun? Fabrikalar arasında hangi kuruluşun birinci olacağı, kimlere ödül vereceği de rastlantıya bağlı değil mi sence?"

Uhlig de sordu: "Sana göre bunlarda Vogt'un hiç parmağı yok mu?"

Fabrikadaki olaydan sonra hep susmuş, hiçbir konuşmaya karışmamış olan Horst Schulze birden atıldı: "Sana ne Vogt'tan, ne istiyorsun ondan? En son ödülün sonuçları açıklanıp da, yanlışlık yapılmış olduğu kanıtlanınca, Vogt hemen düzeltivermişti. Bu yanlışlığı kabullenmek ve sonucu değiştirmek kolay bir şey değildi. Tabii bu düzeltme sonucunda prim alamamış olanlar düş kırıklığına uğramıştı. Fakat Vogt nedenleri o kadar sakin ve iyi açıklamıştı ki, hiç kimse karşı çıkmamış, yeni sonucu kabul etmişti. Bence bu adalettir! Sen de tutmuş rastlantıdan söz ediyorsun!"

Robert birden Uhlig'le arasında bir mesafe olduğunu hissetti. Fabrikada çalışırken bunu hiç fark etmemişti. İş sırasında Uhlig bambaşka bir insandı. İyi öğütlerde bulunurdu, şakacıydı, her konuda düşüncesini söyleyen rahat biriydi. Uhlig ile Bechtler çok iyi anlaşırlardı. O anda Robert, Schanz kardeşler ile Bechtler'in geçen akşamki tartışma nedenlerini anımsadı. Bechtler SED partisine kesinlikle üye olmayacağını söylemişti.

Sordu: "Vogt düşüncelerini açıklamasın mı? Sana da zararı olmadı, öyle değil mi?"

"Hayır, olmadı," diye konuştu Bechtler. Ses tonu kaba ya da kavgacı değildi. Her zamanki gibi sakindi. "Senin Vogt, parti üyesi olmayanların da çaba göstermesiyle fabrikanın birincilik kazanabileceğini söylemişti. Bunun sonucu da herkese daha çok iş, daha çok kazanç değil mi?"

"Fabrikanın başarısı, tüm işçilerin başarı ortalaması. Bunu sen de biliyorsun."

Aniden yandaki masadan tiz sesli biri söze karıştı: "Batıdakiler daha rahat mı çalışıyor sanıyordun?"

Bechtler konuşana doğru yavaşça döndü. Masasındakiler Bechtler'in suratındaki hayret ifadesini fark etmedi. Konuşmuş olanı aradı bakışları. Bir an için oluşan sessizliği Bechtler'in sözleri doldurdu: "Ne olursa olsun orada yaşam daha güzel!"

Yandaki masadan tiz seslinin yanıtı geldi: "Savaşta bir arkadaşım da böyle konuşmuştu," dedi. "Sakın vurdurtma kendini, demişti, yaşam ölümden güzeldir! Şimdi dostum, ben sana diyorum ki, yaşam burada daha güzel! Çünkü o senin, anlıyor musun ne dediğimi? Yaşadığın her şey senin! Yaptığın, el attığın her şey senin! Ülke senin. Öteki tarafta belki her şey var, daha iyi ve daha da ucuz. Margarin, ayakkabı, yünlü kumaş... Senin için 'güzel yaşam' bu mu? Bence, değil. Bizim burada yapılan hatalar seni rahatsız ediyor. Sadece primlerin dağıtımında, normların uygulanmasında, planların gerçekleştirilmesinde yapılan hatalar değil. Görmüyor musun ayakkabı iliğinden çelik plakaya dek her şeyin yeni baştan hesaplanıp, yapılması gerektiğini? Her şey eskisinden daha başka. Yapanlar da hiç deneyimsiz kimseler. Bu arada tabii hesap yanlışları olmuyor değil. Hatta başka bir sürü yanlış daha oluyor. Örneğin haksızlıklar da! İnsanoğlu artık her şeyi yeniden ve adil dağıtmak istiyor. Fakat bu henüz rayına oturmadı. Sen otursun istiyor musun? Başarının gelmesini istediği ya da başarısızlığa sevindiği, bir insanın sesinden bile belli olur."

Kim bana buna benzer bir şey sormuştu, diye Robert bir an için düşündü. Şu horoz sesli adam da kim?

"Benim başarısızlığa sevineceğimi sanıyorsan," diye Bechtler konuştu, her zamanki gibi sakin ve heyecansız, "çok yanılıyorsun."

"Ben senden söz etmedim."

"Buna memnun oldum. Çünkü ben sosyalizm taraftarıyımdır."

"Adın ne?"

"Gerhard Bechtler. Ya seninki?"

"Gerber. Geçen hafta geldim. Demir eritme fırınında çalışıyorum."

Uhlig, iri kemikli, saçları dağınık bu yabancı adamın dostu Bechtler'in elini sıkışını hayret ve şaşkınlıkla seyretti. Bu arada Robert de ayağa kalkmıştı. Kimsenin dikkatini çekmeden yürüdü. Şu Gerber denen adamın neler söyleyeceğini duymak isterdi. Masaların arasından geçerken Janausch'u fark etti. Yaşlı adam konuşulanların tek kelimesini bile kaçırmamak için başını öne doğru uzatmış, gözlerini kısmıştı.

Robert düşündü: O, mutlaka fabrikamızda her şey yolunda gitsin istiyordur. Fakat Uhlig? Peki, ya Bechtler? Az önce gerçeği mi söylemişti? Richard da bir zamanlar Gerber'in söylediğine benzer bir şey söylemişti: Her şey çalışanların, fabrikanın başarılı olmasını isteyip istememesine, başarılı olmayınca da sevinmesine bağlıdır. Gerber'e göre böyle insanların kafasından geçenler, sesinden bile belli olurmuş.

Lisa, Robert'i sinemanın kapısında boşu boşuna bekledikten sonra düşünmüştü bir an: Nereye gitsem?

Islanmıştı. Üşüyordu da. Bir saat önceki soğuk hava birden yağmura dönmüştü.

Yine randevusuna gelmediği için düş kırıklığına uğramıştı. Mutlaka yine Lisa'nın kabul etmesi gerekeceği önemli bir nedeni vardı. Bomboş caddede kendini daha da yalnız hissetti. Film çoktan başlamıştı. Sinema binası yıkıntıların ortasındaydı. İçerden sesler duyuluyordu. Tüneli andıran, renkli afişlerle süslü girişte birkaç lamba yanmaktaydı.

Genç bir çift koşar adım geldi. Ayakları kaldırımdaki su birikintilerine girdi. Lisa olduğu yerde dimdik duruyordu. Gençler yanından geçerken gülümsemeye çalıştı. Dikkati çekmemek istiyordu. Yoksa atlatılmış olmak, yalnız başına kalmak utanılacak bir şey değil miydi? Gündüz çalışırken yalnız değildi. Akşamları da çoğu kez grubuyla beraberdi. Onlar Lisa'sız yapamıyordu. Görenler onun yalnız olduğunu düşünemezdi. Lisa sordu kendi kendine, peki nasıl devam edecek Robert ile birlikteliğimiz? Genç çift çoktan kapanmış olan gişenin camına vurdu.

Robert yanımdayken kimi zaman neşeli. Beni kolları arasına alıyor, seviyor. Odamızı da yaşanır duruma getirdi. Boyadı, badana etti, çalıştı durdu.

Sonra gözlerini yere, ıslak asfaltın kirine dikti, düşündü: Bilmiyorum, beni gerçekten seviyor mu? Belki kimi zamanlar neyin onun için çok ciddi ve önemli olduğunu anlamıyorum. Fakat bana niçin açıklamak istemiyor? Beni sevseydi, anlamakta zorluk çektiğim şeyleri anlatırdı bana.

O anda aklına, grubunun FDJ salonunda prova yaptığı geldi. Şimdi kalkıp oraya gitseydi, gelmeyeceğim, demesine karşın gelmiş olmasına çok şaşarlardı. Yağmurda yürüdü. Az önce genç çiftin yaptığı gibi su birikintilerine basarak değil, üzerlerinden atlayarak. Birkaç sokağı geçti, anacaddeye çıktı, Olga-Benario Alanı'na vardı. Buradaki bombalanmış eski bir villa tamir edilip, FDJ yurdu olarak açıldığında, alana Olga-Benario adını verenler, gençlerdi. Yönetici Bayan Johanna Triebel onlara, faşizmle savaşta hayatlarını kaybetmiş birçok genç erkek ve kadının yaşamöyküsünü okumuştu. Sonunda, alınyazısından en çok etkilendikleri Olga Benario'nun adı seçilmişti. Triebel'in gençlere gösterdiği fotoğraf, çok güzel bir kadınındı. Brezilyalı Prestes ile evlenmiş, onunla ülkesine göç etmişti. Orada, kocasını polis kurşunlarından korurken ağır yaralanmıştı. Birkaç yıl sonra çocuğunu Berlin'de hapishanede doğurmuştu. Çünkü Brezilya hükümeti Olga Benario'yu Hitler hükümetine teslim etmişti. Genç kadın bir toplama kampında ölmüştü.

Johanna Triebel, kendi kafasına göre karar vermekle suçlanmıştı. Çünkü belediye, yıkıntı ve molozlardan temizlenmiş alana parti yönetiminin isteğine uyarak başka bir ad seçmişti: Rudolf Schwarz Alanı. Schwarz, Hitler Almanya'sında yasaklanmış olan komünist gençlik hareketinin başkanıydı. Gestapo onu tutuklayıp, not defterinde buldukları buluşma yerine götürürken, yoldaşlarını uyarmak için kendini otobüsün tekerleklerinin altına atmıştı.

Bayan Triebel'e kınamalar geldiğinde Lisa çok üzülmüş, gözleri yaşarmıştı. Kadın ise onu sakinleştirmiş ve gülerek: "Böyle bir şey için öfkelenme," demişti. "Düşün, bir alana Rudolf

Schwarz'ın değil de, Olga Benario'nun adını vermek istediği için günümüzde bir insanın kınanması ne kadar müthiş bir şey! Bunu anlıyor musun?"

Lisa anlamamış, Triebel de bir daha bu konuya girmemişti. – Şimdi oraya doğru yürürken, o günkü konuşmayı bir kez daha anımsamıştı. Triebel'in söylediğini unutmamıştı. Sanki bir buğday tanesi gibi o anda olgunlaştı, yeşerdi. Lisa, kadının ne demek istediğini anladı.

BDJ yurdu karanlıktı. Sadece birinci katta ışık vardı. Merdivenleri dikkatle çıktı, el yordamıyla koridorda yürüdü. Her zaman prova yaptıkları odanın kapısında durdu. Aynı anda, o akşam buluşmaktan vazgeçmiş oldukları aklına geldi. Yere oturdu. Kapısının altından ışık sızan odada biri piyano çalıyordu. Dakikalarca dinledi.

Sonra düşündü, Robert bu arada Enders'lere gitmiş olabilirdi. Kıyı Caddesi'ne doğru yola koyuldu.

Herkes masanın çevresine toplanmıştı. Tıpkı eski günlerdeki gibi, diye bir an düşündü. Yaşlı Enders'ler, gelinleri Lydia, torunları Toni, Nohl ailesi ve kızları Else.

"Gel, otur yanımıza," dedi Bayan Enders. "Bu akşam Albert Nohl'un davetlisiyiz. Yakında taşınıyorlar da."

"Robert nerede?"

Albert Nohl dikkatle genç kıza baktı. Bir şey beklıyormuş gibiydi. Vücudunun titremesini ya da yüzüne hüzün çökmesini.

Sonra konuştu. Yavaş yavaş, bakışlarını Lisa'dan çekmeden. "Az önce ona birahanede rastladım, yanında arkadaşları vardı. İçki almaya uğramıştım. Beni fark etmedi."

Genç kızın bu sözler üzerine başını şöyle bir uzatmasına ve gülümsemesine şaşırdı.

"Yok, oturmayayım," dedi Bayan Enders'e. "Robert gelirse, benim Rosa'da olduğumu söylersin."

Köprüye doğru yürürken, köprüden karşıya geçerken ve Rosa'nın oturduğu evin sokağına saparken, kafasında hep aynı düşünce vardı: Güvenebileceğim tek insan o. Yukarıda pencere aydınlıktı.

Merdiveni çıkıp, odasının kapısında durduğunda, içeriden ta-

nımadığı bir ses duydu. Rosa birdenbire güldü, usulca, herhalde oğlu uyanmasın diye. Küçük çocuk ise mutlaka yorganın arasından annesi ile misafirine bakıyordu. Gelecekteki babasına.

Lisa basamaklara oturdu. Az önce FDJ yurdundaki gibi yine karanlıktaydı. Yalnızlığın kocaman dalgası geldi, üzerinden geçti.

Yorgundu. Merdivenin tırabzanına tutunarak oturduğu yerden doğruldu. Omuzları çökmüş yürüdü. Eve gidiyordu. Gidecek başka yeri yoktu. Yolda bir an için düşündü, Robert'e, Rosa'da olduğumu söylemelerini rica etmiştim.

Başı önünde ilerledi. Asfaltta sanki, bir araya gelmemiz çok zor, yazıyordu. Yan yana yatarken mutluluk bizimle, ayrıldığımızda ise mutluluk da uzaklaşıyor bizden. Sanıyoruz ki, o hep yanımızda.

Karmakarışık yollarda, kafasında karmakarışık düşünceler, yürüyerek, sonunda evinin olduğu sokağa girdi. Yukarıda ışık yanmıyordu. Annesi çoktan yatmış olmalıydı. Erkekler de yatmıştı ya da birahanenin birinde oturuyorlardı. Lisa sessizce kapıyı açtı, içeri girdi

Robert odaya girdiğinde masanın çevresinde oturanların içkili olduğunu hemen fark etti. Ağırbaşlı Enders de o akşam çok içmiş sayılırdı. Kollarını iki yana açtı: "Hoş geldin!" diye seslendi. Robert şaşkın şaşkın masadakilere baktı. Burada ne olduğundan habersizdi. Gelmeden önce Albert Nohl, birkaç şişe daha alması için Toni'yi birahaneye yollamıştı. Kız orada, çoktandır Enders'lere uğramayan Günter Schanz'a rastlamıştı. Nohl da, eve gelirken yolda rastladığı Hartmann'ı davet etmişti.

Karısı küçük kızları Else'yi az önce yatırmak için götürmüştü. Robert içeri girdiğinde, Toni, gürültünün gittikçe arttığı masanın arkasında sessizce duruyordu. Kimse ona dikkat etmiyordu. Son aylarda boyu uzamış, vücudu gelişmiş, iri yapılı, güçlü bir kız olmuştu. Babaannesinin vermiş olduğu bol ve uzun kazağının altındaki güzel, sert memelerinin kimse farkında değildi.

Şöyle bir bakındı, orada daha fazla kalmasına değecek birini aradı. Bakışları bir an için Robert'e takıldı. O hâlâ bir eli tokmakta kapının yanında duruyordu.

Kimseyi gözüne kestiremeyince de, yatmaya karar verdi. Tam o anda Thomas içeri girdi. Robert gibi o da şaşkınlıkla olup bitene baktı. Toni'nin gözleri ışıldadı, yüzüne sanki renk geldi. Sevinçle seslendi: "Thomas!" – "Ne oluyor burada?" diye genç delikanlı sordu. Toni'nin yanına doğru yürüdü. Elini bir an için arkadaş gibi kızın omzuna koydu. Toni'nin yüzünde önce güven, sonra ürkeklik belirtileri sezildi, Thomas elini yine çekince de düş kırıklığı. Konuştu: "Nohl'lar hepimizi davet etti. Yakında taşınıyorlar da." – "O kadar önemli bir olay mı ki?" – "Öyleye benziyor."

Robert, bu masada ne kutlandığını şimdi kavramıştı. Gideceklerini haftalardır bilmesine karşın, bir an için ürperir gibi oldu. Nohl'ların taşınacağından çoktandır söz ediliyordu.

Elini kapının tokmağından çekti. "Otursana!" diye seslendi Lene Nohl. Robert, o güne dek, Lene'nin ona 'sen' dememiş olduğunu fark etti. Kadının ses tonu da yeni gibi geldi. Kocasının ses tonunu andırıyordu, belki yeni evindekini de. Robert masaya oturdu. Bardağını doldurdular. Günter Schanz'ın sesini duydu: "Buradan gitmelerini değil, yeni evlerine taşınmalarını kutluyoruz!" Hartmann da sesini yükseltti: "Kutlamak için hep bir bahane bulunur!" Robert bardağından bir yudum aldı. Ona doğru eğilmiş olan Lene Nohl'a bir göz attı. Bir an için, daha fazla değil, kadının bakışlarında korku sezdi. Bu taşınma onun için sanki kötü bir alınyazısı idi.

"Yardım ister misin, Lene?"

"Yardımlık bir şey yok! Her şey bir el arabasına sığacak."

Kadın güldü. Neşelenmişti. Vedanın korkusu olmalıydı, bir an için Lene'nin bakışlarında gördüğü. Albert Nohl'un da sesi duyuldu: "Lisa'sının onu Rosa'da beklediğini söylemeyi unuttuk!"

"Ah, evet," diye Lene sesini yükseltti. "Acele et! Biz yarın da buradayız. Herkesin bu akşam zamanı olduğu için şimdi kutlayalım demiştik."

Robert önündeki dolu bardağı bıraktı. Düşünde oda kapısının çarptığını duyup da, yataktan fırlayan biri gibi fırladı gitti. Nefes nefese Rosa'nın evine vardı. Kapıyı hızla açtı. "Pıssst! Çıldırdın mı? Çocuğu uyandıracaksın! Ne oldu?"

"Lisa burada mı?"

"Hayır. Buraya gelmedi, burada değil!"

Robert düşündü: Öyleyse doğru eve gitti.

Şimdi Kıyı Caddesi'ndeki yatağına dönmek istemiyordu. Lisa'ya gitmek istiyordu. Ona gitmeliyim. Sevgilim o benim!

Aşağıdan baktığında evi kapkaranlık gördü. Sonra mutfak penceresinde bir mumun güçsüz ışığını sezdi. Onu Lisa yakmıştı. Belki Robert gelir diye...

3

İlk haftalarda Helen, kocasının el konmuş bir sürü villa içinden seçtiği yeni evlerinde mutluydu. Yıkıntılar arasındaki Hadersfeld'in oldukça dışındaydı, yeni Bentheim fabrikasına da uzaktı. Orman kokuları içindeki bu yörede en az iki yıl yaşayacaklardı.

Fakat aradan pek zaman geçmeden Helen'in canı sıkılmaya başladı. Bu gerginliğin verdiği bir can sıkıntısı değildi. Öyle olsa sporla, sanatla ve seyahatlerle gizlemeye çalışırdı. Onun can sıkıntısı dünyasının daralmasıydı, yaşamında önemli bir tehdit idi.

Tüm çocukluk yıllarını ağabeyinin insan dolu evinde geçirmişti. Ticaret okulunu bitirdikten sonra da New York'da çalışmıştı. Amca oğlu Ernest Barton'un bürosundaki işi pek zor değildi. İş hayatına ilk adımları orada atmıştı. Ardından Wilcox'la evliliği gelmişti. Başka bir yaşam başlamıştı onun için. Ev işleri, kızları, misafirleri. Sonra Avrupa'ya geliş. Helen'in yaşamı bir filmin kareleri gibi peşpeşe geçti.

Paris'te bir tanışlarına rastlamıştı. Herbert Melzer ona çok şey anlatmıştı. Onunla olduğu günlerde can sıkıntısı nedir bilmemişti. Şimdi bu tuhaf ve iç bunaltıcı iç sıkıntısı, ona yine Herbert'i anımsatmıştı.

Herbert Melzer de, Helen'in yaşamının kimi bölümlerinde aniden ortaya çıkan ve bir süre sonra geldikleri gibi kayboluveren insanlardan biriydi. Böylelerine 'birlikte yolculuk edenler' adını vermişti. Onlar yaşam yolculuğunda, ellerinde bilete uygun olarak, Helen'e bir süre eşlik ettikten sonra yine inen kimseler-

di. Sadece çocukluk yıllarında uzun süre birlikte olduğu insanlar vardı ki, onları hiçbir zaman unutmamıştı. Okuldaki öğretmeni, yengesi ve Jack, büyük aşkı. Onlardan sonra gelenler hep 'birlikte yolculuk edenler' olmuştu.

Herbert aniden Hadersfeld'e geldi. Hizmetçi kız adını söylediğinde, Wilcox: "Biz evde değiliz," diye konuştu. "Bir daha gelirse de, yoklar, dersiniz!" Fakat aynı anda, sürekli akşam kurslarına gitmesine ve radyodan da ders almasına karşın, hizmetçinin çok az İngilizce bildiğini anımsadı. Ne demek istediğini elleri, kolları ile anlattı. Sağır ve dilsiz biri bile, Wilcox'un ziyaretçi ile görüşmek istemediğini kavrardı.

Helen sordu: "Niçin Melzer'e karşısın?"

"Onunla görüşmek istemiyorum," diye konuştu Wilcox. "Pek güvenilir biri değil." Helen de: "Peki ama, dergisi onu Avrupa'ya yolladı," dedi. "Her ay bir öyküsünü yayınlıyorlar. Romanı da bu yıl basılacak." Wilcox omuzlarını silkti.

İki akşam sonra kulüpte otururlarken: "Bu Melzer sana övünüp durmuş," diye konuştu birden. "Hiçbir yayıncı kitabını basmayacak. O dergi de bir süre sonra öykülerini yayınlamayacak."

Helen düşündü: Gerçek böyle ise, niçin bana övündü? Onunla tekrar karşılaşmak neşeli bir görüşme olurdu. Fakat bu görüşme o kadar da ivedi değildi. Daha doğrusu Wilcox'a burada zorluk çıkaracak kadar da ivedi sayılmazdı. Herbert gibi insanlarla görüşmek, diye açıkladı karısına, ikinci başkan Weiss'ın ona olan güvenini sarsabilirdi. Bu güven olmasaydı, onu Almanya'ya göndermezlerdi. Bentheim fabrikasının kontrölünü de onun sorumluluğu altına vermezlerdi.

Genç mühendis karı-koca Williams'lar onlara yakın oturuyordu. Helen, kadınla iyi anlaşıyordu. Onunla buluştuğunda can sıkıntısı nedir unutuyordu. Birlikte tiyatroya, spor gösterilerine, terziye, sergilere ve kulübe gidiyorlardı. Bayan Williams sık sık yapmış olduğu gezilerden söz ediyordu. Yine de kimi zaman iç sıkıntısını hissediyor, dinlerken gözlerini kapatıyordu. Bunun üzerine Bayan Williams, hasta olup olmadığını soruyordu. Helen de gülüyor: "Ben mi? Hiç hasta olmam," diyordu.

Bayan Williams'ın her şeyden haberi vardı. Bentheim ailesinin

başına gelen felaketi ona ilk anlatan da o olmuştu. Basına sızdırılmamış bilgiler, kuruluşun Amerikan elemanlarına bir özel toplantıda verilmişti. Mühendis Williams uzun yıllardır Hadersfeld'de idi. Eski fabrikanın devri sırasında demirbaş tespitinde, sonra da yeni fabrikanın planlanmasında denetim subayı olarak bulunmuştu. Kocalarının isteği üzerine Helen ile Bayan Williams, yaşlı ve genç Bayan Bentheim'lara baş sağlığı dilemeye gittiler.

İç sıkıcı bir evdi. Adım seslerini ve konuşmaları, kanepeler, koltuklar, perdeler, halılar yutuyordu. Yüzlerde ve tablolardaki bakışlar keskindi. Helen bir an düşündü: Her ikisi de, yüzler ve tablolar, sadece bu savaşı yaşamamış, çok eskileri, karmakarışık ve kanlı başka dönemleri de. Şimdi her şeyin üzerine yağlı boya çekmişler. Kırışıkların, gözyaşlarının ve genç kadının kırmızı büyük ağzına da. Williams, Hadersfeld fabrikasının Ren-Main kuruluşundan ayrılmasından sonra ailenin Hadersfeld'de yaşadığını söylemişti. Tüm evde tek bir toz tanesi göze çarpmıyordu. Fakat kimi mobilyaların üzerini örümcek ağı kaplamıştı. Bir yere saklanmış olmalı şu örümcek! Beni niçin getirdiler buraya?

Adamın biri evin oğlunu vurdu diye. Yabancı bir ev, yabancı bir ülke. Titizlikle ve itinayla döşenmiş, tertemiz odalar. Az sonra geri dönerlerken, otomobilin penceresinden yıkıntı içindeki kentleri gördü.

Wilcox o akşam: "Başka olanak yoktu bizim için," diye anlattı. "Hitler çılgının tekiydi. Tüm Almanya'yı bombardıman etmeseydik savaş bugün de sürerdi." Fakat Bentheim'lar Hitler'in en büyük destekçisiydi, diye Helen düşündü. Şimdi onlarla bu yakın dostluk ne oluyor? Wilcox: "Ruslar'a karşı bize yardım ettikleri için," yanıtını verdi. "Sen ne diyorsun, Margaret?" diye Helen, arkadaşı Williams'a sordu. "Ruslar bize çok gerekli şeyleri niçin yok etsin?" – "Helen, bizden nefret ettikleri için," diye Williams da konuştu. Bunun üzerine Helen sesini çıkarmadı. Nefretin nedenini anlamıyordu, dostluğun da.

Birkaç gün sonra yakındaki Gaienfeld'e gittiler. Giderken otomobili Helen kullandı. Dönüş yolunda da Margaret Williams. Tamir nedeniyle tanımadıkları yerlere saptılar. Williams bir ara yolu tam şaşırdı, çıkmaz sokağın birine girdi. Dönmek

çok zordu. Büyük bir fabrikanın yan kapılarından işçiler akın akın çıkıyordu. Kimi gençler otomobille duvar arasından geçmeye çalıştı. Bazıları kaba sözler söyledi. Sabırsızlanan Williams zor da olsa dönmeye uğraştı. Bir grup işçinin yolunu kapattı. Birkaçı otomobil kapısının basamağına çıktı. Merakla otomobilde oturan kadınlara bakıyorlardı. Bir kız yanındakine, Helen'in boynundaki inci kolyeyi gösterdi. Bir şeyler söyledi. Genç adam güldü. "Sen de mi istiyorsun? Niçin olmasın," diye konuştu. Gri elbiseli Helen, Williams'ın yanında bir güveyi andırıyordu, rengarenk giyinmiş arkadaşı ise kelebeği. Küpeleri ışıldıyordu. Ön camda iki delikanlı küstahça gülüyordu. Williams gaza bastı. Arkaya takılmış biri yere yuvarlandı. Bazıları otomobille büyük kapı ya da duvar arasına sıkıştı. Bağıranlar oldu, inleyenler de. Basamaktan atlayan delikanlı, kızını omzuna aldı. Birkaç genç de aynı şeyi yaptı. Hemen hemen herkes küfür ediyordu. Bağıranlar oldu: "Kore'de değiliz!"

Bu arada birileri kapıcıyı çağırmıştı, kapıcı da fabrika güvenliğini. Görevliler kapılardan çıkmış, üzerlerine gelirken Williams dönmeyi başardı. Helen sanki taş kesilmiş, hiç kıpırdamadan yerinde oturuyordu. Dönüp arkasına da bakmadı. Fakat yanlarından geçtikleri insanların yüzlerindeki nefreti görmek zorunda kaldı.

Tüm dönüş yolu boyunca tek kelime bile söylemedi. Williams ise hiç durmadan konuştu.

Ertesi gün Wilcox, Helen'e: "Dün başınızdan geçen olayı akşam bana niçin anlatmadın?" diye sordu. "Sen geç gelmiştin, ben de yorgundum," diye mırıldandı Helen.

"Evet," dedi Wilcox. Öfkeliydi. "Bu olayın peşini bırakmayacağım. Yarın sabah büroma gel. Bir memur söyleyeceklerinizi yazacak."

Helen kocasının bürosuna gitmedi. Wilcox akşama nedenini sorduğunda da: "Williams her şeyi daha iyi biliyor," dedi. Kocası iyice öfkelendi. Yarın akşamüstü mutlaka gelmesini, olup biteni memura anlatmasını istedi. Helen yalan söyledi: "Doktorda randevum var."

Wilcox, eşinin herhangi bir nedenle ona yalan söylediğini hissediyordu. Helen de, kocasının söylediklerine inanmadığının farkındaydı. Adam sordu: "Hangi doktora gitmen gerekiyor?" – "Kadın doktoruna." Karısını oraya götürmekte ısrar etti. Ertesi gün de otomobille doktorun kapısına bıraktı. Helen, kocasının dışarda bekleyeceğini düşünerek, muayenehaneden içeri girdi ve bekleme odasına geçti. Orada oturanlara dikkat etmedi. Masadan okuyacak bir dergi aldı.

O anda bir kadının seslendiğini duydu: "Helen!" Odada sırasını beklemekte olan bir kadın yanına geldi, Helen'i ellerinden tuttu. Şişmancaydı, ondan oldukça da yaşlıca. Üzerinde askeri hemşire üniforması vardı. Helen de heyecanla: "Jean!" diyebildi. Sonra birden başını ufak tefek kadının omzuna dayadı, hıçkırdı. Kadın şaşırmıştı. Ona sarıldı: "Helen, neyin var, Helen?" diye konuştu. "Benim mutlaka beklemem gerekmez, başka zaman da gelebilirim." Helen rahatlar gibi oldu. "Bir reçete almam gerekli, hepsi o kadar. Senin önemli bir muayenen var mı?" – "Benim mi? Hiçbir şeyim yok!" dedi Helen gülümseyerek. Dışarı çıktılar. Jean'ın kaldığı odaya gittiler. Askeri hemşire üniformalı kadın ispirto ocağında çay yaptı.

Jean, Helen'in okula gitmiş olduğu kentte doğup büyümüştü. Ağabeyi duvarcı ustası idi. Babasının disiplinli yaşamından kaçmış olan erkek kardeşi o adamın yanına sığınmıştı. Duvarcının kızı, Jean'ın kuzeni, Helen'in yengesiydi. Bu ailenin, erkek kardeşine sırt çevirmiş olan ailesinden pek farkı yoktu. Yaşamları hemen hemen aynı idi. Jean'ın ağabeyi arada sırada Helen'in babasına haber yollayıp, yitirdiği oğlunun köpeklere yem olmadığını bilsin istiyordu. Helen'den büyük olan Jean, daha o yıllarda hemşirelik mesleğine atılmıştı.

Jean çayı hazırlarken geçmişi anlatmaya başladı. Birçok şeyi Helen ilk kez duyuyordu. Jean, daha çayı bardaklara koymadan sözü, ölmüş nişanlısı Jack'a getirince, içinin bir an sızladığını hissetti. Jean hiç çekinmeden: "O senin için en doğru erkekti," dedi.

Helen ona yaşamını sordu. "Ben mi?" diye konuştu Jean. "Hep bu mesleği yaptım, dolaştım durdum. Alaska'da kaldım.

Sonra birkaç yılı memlekette geçirdim. Ardından Berlin'e yolladılar. Şimdi de buradayım. Bakarsın bir süre sonra yine Amerika'ya çağırırlar."

Helen de, en az iki yıl burada kalacağını söyledi. Sonra da geçen gün fabrikanın kapısında yaşamış olduklarını anlattı. İşçilerin bağırıp çağırmalarını, neler söylediklerini anlamamıştı.

"Onlar galiba Kore'de savaş çıkmasından bizi suçlu sanan insanlardı. Burada yaşam yeteri kadar zor. Şimdi siz iki budala kadın bu insanları bize karşı ayaklandırmaya kalkışıyorsunuz!" Jean, bir süre Helen'in gençliğinden anımsadığı deyimlerle konuştu durdu. Ses tonu da hiç değişmemişti.

Helen, burada yaşamanın onun için kolay olmadığından söz etti. Davranışları sakin ve anlayışlı hiç kimseye rastlamamıştı. Kimi insan karşısında gereğinden çok eğiliyor, kimi ise ona nefretle davranıyor, onu küçümsüyordu.

"Şimdi Almanların her yerde duvarlara 'Evine git!' diye yazmaları hiç de fena değil," diye Jean konuştu. "Gel Helen, dön benimle evine." Helen de: "Bu, Wilcox'un hoşuna gitmeyecektir," dedi.

Jean: "Onunla pek mutlu olmadığını söylemiştin az önce," diye konuştu. "Peki, niçin evlenmiştiniz?" – "Niçin mi?" dedi Helen. "Ben o yıllarda yalnızdım, o da hoşuma gidiyordu." – "Yeteri kadar da parası vardı, öyle değil mi?" dedi Jean. "Varlıklı olması yaşamını kolaylaştırıyordu." – "Olabilir," diye biraz hüzünlü mırıldandı Helen. "Jack da artık yaşamıyordu..."

4

Herbert'in romanından bölümleri Kemphoff'un evinde okumuş olduğu günlerde, roman taslağı New York'tan ikinci kez ona geri yollandı.

'Gerçek Öyküler' dergisinin yönetmeni Campbell, Herbert Avrupa'ya gitmeden birkaç gün önce eski dostluklarından söz etmişti. Barclay ile olan iş ilişkileri ve 'Star Revü' dergisine verdiği yazılar nedeniyle ona kızgın değildi. Çünkü bu Melzer'in mesleğindeki başarısının bir kanıtıydı. O, Campbell, ilerde Her-

bert'e herhangi bir yardımda bulunabilirse sevinirdi.

Melzer de, Richmond romanını kesinlikle reddedince Campbell'e yollamış, taslağı ortak dostları Charles Osborne'a da göstermesini rica etmişti. Campbell'in dergisinde ona iş bulan Osborne'a çok şey borçlu olduğunu da belirtmişti.

Campbell'in yanıtı kısa süre sonra eline geçmişti. Rica etmiş olduğu gibi romanı Osborne'a da iletmişti. Ancak Herbert herhalde unutuyordu, romandan önemli bölümler yıllar önce Osborne tarafından ona önerilmiş ve 'Gerçek Öyküler'de yayınlanmıştı.

O günlerde Herbert, yaptıkları kimi kısaltmalara kızmıştı. Fakat bu kısaltmalar öykünün yararına olmuştu. Şimdi ise o bölümleri yine uzatmıştı. İkinci bölümdeki kimi pasajları da. Ayrıca Herbert niçin inandırıcı olmayan şu bitişte ısrar ediyordu? Heyecanı arttıracağına, mutlu evine dönen güzel Celia'nın yaşamındaki değişiklerden söz edeceğine, kimi eski, giz dolu, tehlikeli olaylara el atıyor, sonunda da kızcağızı dağlarda uçurumdan düşürüp öldürüyordu. Gerek titiz, gerekse alçakgönüllü okurların şu sıralar böyle kitaplara ilgisi ve de gereksinimi yoktu. Campbell, Herbert'in dostu Osborne'un romanı bu şekliyle önermek istemediğini de yazmıştı.

Herbert'ten, romanı kabul edilmedi diye, kızmamasını istiyordu. Ne de olsa bu arada gezi öyküleri ile ünlenmiş biri sayılırdı. Acaba ona da bir öykü yollabilir miydi? Kuş onun yuvasında yumurtadan çıkmıştı, öyle değil mi?

Herbert düş kırıklığına uğramıştı. Otel odasında bir aşağı bir yukarı yürüyor, o anda göremediği ve üzerine gidemediği karşıtı ile kavga ediyordu. Oda oldukça büyüktü. Tavanda ve köşelerde kristal lambalar, duvarlarda aynalar. Öfkeli yürüyüşler için yeteri kadar yer vardı. Pencerelerden birini hızla açtı. Dışarıdaki terasın, bombalanmış yan binanın koridor uzantısı olduğunu fark etti. Pencereden biraz eğilince, tavansız bir salonu gördü. İçinde yaşamış insanlardan geriye, boru parçaları, kırılmış lambalar ve çinileri çatlamış bir soba kalmıştı. Bahçedeki birkaç bitki henüz yapraksızdı. Salonun kimi köşelerine sığınmışlar ise, tomurcuklar açmaya hazırlanıyordu. Bahçelerden öteye kent yıkıntıları sahne dekorlarını andırıyordu. Uzaklaştıkça da gerçek-

dışı geliyordu insana. Yanmış bir kubbe, mavimsi havada uçan koskocaman bir sabun köpüğüne benziyordu.

Hava henüz ısınmamıştı. Soğuk sayılırdı. Fakat kokusu güzeldi. İlkyaz kokuyordu. Herbert düşündü: Yıkıntıların ortasında zaman daha mı çabuk geçiyor? Sanki yıkıntılar engelsiz. Ben buraya geleli çok olmadı. Paris'ten ayrılalı kaç gün oldu ki! Amerika'dan Avrupa'ya da yeni geldim sayılır. Yine de elli bir yılında çok yol aldım.

Büyük odada bir aşağı bir yukarı dolaştı durdu. Arada sırada pencereye sokulup dışarıları seyretti. Ve sonunda kararını verdi: Romanını baştan aşağı yeniden gözden geçirecekti. Kemphoff'lardaki okumadan önce yaptığı gibi. Bu yeni düşünce onu sakinleştirdi. Düş kırıklıklarını unutuverdi. Çalışmaları hoşuna gidiyordu. Seni kızdırmalarına izin verme, diye bir an düşündü. Elindeki roman taslağını bir Alman yayınevine de teklif edebilirdi. Hangisine? Yeniden gözden geçirdikten sonra buna karar verecekti.

Aniden aklına bir şey geldi. Çok kez olduğu gibi de, aklına gelen bu şeyi hemen gerçekleştirmek istedi. Kemphoff'lara gitmeliydi. Max Kemphoff evdeydi. Onu soğuk karşıladı. İşi çoktu. Akşam da görüşemezlerdi, randevusu vardı. Ertesi gün de bir yerlere gitmesi gerekiyordu. Herbert omuzlarını silkti. Günlerdir, hatta haftalardır ona ne uğramış, ne de telefonla aramıştı. Şimdi Kemphoff'un böyle soğuk davranışında, kendisinin de suçlu olduğunu biliyordu. "Affedersin, Max. Çok çalışmam gerekmişti. Romanım oldukça zamanımı alıyor. Biliyorsun, bazı bölümlerini size okumuştum. Acaba biliyor musun, Liesel'i nerede bulabilirim? Gözden geçirdikten sonra ona bir kopyasını vereceğimi söylemiştim de..." – "Hayır," oldu Kemphoff'un buz gibi yanıtı.

Herbert karşısındaki adamın ondan uzaklaştığını hissetti. Nedenini hemen bilmeliydi.

"Sen haftalarca buraya gelmedin," diye konuştu Max Kemphoff. "Sana doğruyu söyleyeyim, ben de seni özlemedim. Ne sen beni, ne de ben seni. Şimdi niçin geldin buraya?"

Herbert biraz şaşkın konuştu: "Niçin mi? Eski tanış olduğu-

muz için. Yaşamın bir bölümünü birlikte geçirmiş olduğumuz için. İnsan bunu, beraber oldu mu daha iyi hissediyor ve hoşuna gidiyor. Sence de öyle değil mi?"

Kemphoff: "Sendeki birliktelik duyguları hiçbir zaman pek öyle güçlü değildi," dedi. "İlk zamanlar bizimle, sanki bizlerden biriymişsin, sen de bir yoldaşmışsın gibi konuşuyordun. Fakat şimdi eminim, sen böyle biri değilsin. Şu sıralar Almanya'da olman bir rastlantı. Dünyanın bir başka ülkesinde de olabilirdin. Yazdığın 'Star Revü'ye göz attım. Senin yazılarını yolladığın Barclay'ın kim olduğunu biliyorum. Bu dergide yayınlanan her şey onun onayına bağlı. Barclay'ın kararları da hükümetinin onayına bağlı. Bunun ne demek olduğunu da bizler çok iyi biliyoruz. Bana başka şeyler anlatmaya kalkışma. Sen bu ülkede kök salmadın, salmaya da niyetli değilsin. Amerikan Gazeteciler Kulübü'nde, senin köklerin orada. Sen buraya, bizim aramıza başka nedenlerle geliyorsun."

Herbert sordu: "Hangi nedenlerle?" – "Yazıların için bazı şeyler gerekli olduğu için," diye konuştu Kemphoff. "Yazılarına taze konular aradığın için." – "Beni aranızdan uzaklaştırmayı bir kez başarmıştın," dedi Herbert. "Mülteciler grubuna daha yeni girmiştim, senin yüzünden tekrar terk ettim. Fakat şimdi bunu öyle kolay başaramayacaksın." Herbert hızlı hızlı konuşuyordu. Konuşurken de elindeki bir kağıdı parça parça ediyordu. "Ben senin yerinde olsaydım, benimle konuşmaya gelmiş birine başka türlü davranırdım. Onunla daha başka konuşurdum. Evet, ben senin yerinde olsaydım. Benim gibi biri sana geldi mi korkuyorsun." – "Korkmak mı? Neden korkacak mışım?" diye Kemphoff oldukça sakin sordu.

"Ne bileyim. Belki senin ağzını arayacağım ya da bu evde konuşulanları bir yazımda kullanacağım diye... Kafandan buna benzer düşünceler geçirmedin mi? Benden şüpheleniyorsun, bundan eminim. Ben senin yerinde olsam, başka şeyden korkardım. Gereksinimi olduğu için bana gelen birini geri yollamaktan korkardım. Oldukça ciddi, bana üzüntü veren bir konuda sana danışmak isteyebilirim..."

"Hele bir dur bakalım," diye Max Kemphoff sözünü kesti.

Dudaklarındaki gülümseme Herbert'e, karşısındakine tepeden bakarmış gibi geldi. "Benim neden korkmam gerektiği konusunda kafa yormana hiç gerek yok. Bu senin görevin değil. Senin tek korkun, Amerika'daki yayıncının yazdıklarını basıp basmaması. Sana vermiş oldukları bu güzel görevi yitirmemeye çalışman da tek sorunun. Şefinle aran açılsın istemiyorsun. Çünkü seni buralara yollayan o. Okurlarını Sovyetler Birliği'ne, dünyanın bir yarısını öteki yarısına, ülkemizin Batı'sını doğusuna karşı kışkırtan çok güzel bir dergi seninki! İşte senin paranı böyle bir dergi veriyor, sen de ona yazdığın öykülerle yaşamını sürdürüyorsun..."

"Sevgili Max," diye Herbert elinden geldiğince sakin konuştu. "Sizlere burada romanımdan bölümler okuduğumda düşüncelerin bambaşka idi." – "Yine de öyle," dedi Kemphoff. "Bize okuduğun şeyler, benim bugün de hoşuma gidiyor. O kitapta yazdıklarını başka bir zaman diliminde yaşamıştın, o yıllarda yaşamın bambaşkaydı." – "Ah, boş ver," diye Herbert karşı çıktı. "Yazdıklarımdan birçoğunu daha geçen yıl öğrendim, sonra da oturup romanıma ekledim." – "Olabilir," dedi Kemphoff, "fakat kimlerden öğrendin? Mutlaka senden çok daha başka olan insanlar anlattı."

Herbert yanıt vermek istedi. Fakat vazgeçti. Gereksizdi. O anda Meunier ailesini anımsadı. Sonra da bir incinin taneleri gibi ipe dizilmiş eski gün dostlarını: Bayan Meunier'i, Robert'i, Richard'ı ve daha birçoğunu. Ve aynı anda yaşanmış ile yazılmış yaşam arasındaki uçurumu hissetti, hüzün ve pişmanlık duydu. Uçurumun ortadan kalkmasını, her ikisinin birleşmesini arzuladı. Bir süre önce onu bu odada dinlemiş olan Liesel'in yüzünü de gözünün önüne getirdi.

Kemphoff, Herbert Melzer'i orta yerde bırakmak istemiyordu. Onu umursamazlık edemezdi. Herbert'in son sözlerinden sonra da ondan hâlâ nefret ediyor sayılmazdı.

"Ne yapmak istiyorsun şimdi?" diye konuştu. "Haydi git, Amerikan kulübüne. Şu anda orada mutlaka yeni Amerikan dışişleri bakanı şerefine kadeh kaldırıyorlardır. Canın isterse, sen de kaldır bir kadeh!"

"Ben burada senin gibi kök salmış değilim," diye Herbert ko-

nuştu. "Bunda haklısın. Fakat ben Amerikan Gazeteciler Kulübü'nde de kök salmış değilim. Bunda haksızsın."

"Öyle ise yarı haklı, yarı haksız," dedi Kemphoff.

Herbert o gün dostluklarına son vermedi. Açık bir kapı bıraktı. Ancak Kemphoff da ona kalması için ısrar etmedi.

Daha sonraki günlerini kentte geçirdi. Akşamları sokaklarında dolaştı, meyhanelerinde oturdu, yabancı insanlarla sohbet etti. Bir gece sabaha karşı kentin dışından sesler duydu. Uğultular yükseldi, tarlaları geçti, kente ulaştı, yıkıntılardan toz bulutları kalktı. Az sonra fabrikalarda gece mesaisi sona erecekti. Bisikletleri ile işe gidenler kavşakta bekliyordu. Herbert sordu: "Bu da ne?" – "Tanklar," yanıtını verdi biri şaşkın. Sen niçin bilmiyorsun, yoksa aydan mı geldin? diye düşünüyormuş gibiydi. – Herbert yaşamında ilk ve son kez İspanya İç Savaşı'nda tank görmüştü. Amerika'daysa hiç rastlamamıştı. Kaldırımda gazete paketini açmaya uğraşan ufak tefek yaşlı bir kadın da rahatsız olmuşa benziyordu. "Yıkıntılarımızı bir daha mı ezip geçmek istiyorlar?" diye homurdandı. "Bizim yıkıntılarımızı değil," dedi işçilerden biri, "Rusya'yı!" – "Oraya giderlerken de Halberstadt'taki çocuklarımızı," diye yaşlı kadın konuştu.

Aynı hafta içinde, bir zamanlar Kemphoff'un oturma odasında iki oğlu ile beraber Herbert'in okumasını dinlemiş olan Hermann Lange onu ziyarete geldi. Kendi isteği ile mi bana geldi, diye Herbert düşündü, yoksa Kemphoff mu onu buraya yolladı?

Lange: "Sizi hep bekledik," dedi. "Niçin uğramadınız?" Az sonra otel odasında sigara dumanından geçilmiyordu. İkisi de sigaranın birini söndürüp ötekini yakıyordu. Herbert Melzer soruyor, Hermann Lange anlatıyordu.

Hapisteyken karısı bir başkasına kaçmıştı. Adam rahat ve kolay bir yaşam sürdürmek için Nazi partisine üye olmuştu. Küçük oğulları babalarını unutmamıştı. Bütün olup bitene karşın ona sadık kalmışlardı. Gece uyumadan önce yatakta, tıpkı yorgan altında gizli bir radyo istasyonunu dinler gibi, birbirlerine anılarındaki babalarından söz etmişlerdi. Lange'nin yaşlı bir yol-

daş dostu, çocukların onu unutmadığını fark edince, geçmişten kimi şeyler anlatarak onlara destek olmuştu. Bu adam, Lange'nin oğullarının sadık ve namuslu kalmasından kendini sorumlu görmüştü. "Ne anne, ne de üvey baba bunun farkındaydı," diye Hermann Lange anlattı. "Yoldaşın evinin arkasındaki çardak, çocukların saklanma ve oyun yeriydi.

"Yanan hapishaneden kaçtığımda bu adam beni orada gizlemişti. Çardağın camları buz tutmuştu, kapısında kilit sallanıyordu. O buz gibi kışta içinde birisinin saklanacağı kimsenin aklına gelmezdi. Yoldaş bana önce büyük, sonra da küçük oğlumu yolladı. İkisine de güvenebilirdim. Bana yeni bir kimlik kartı ve yiyecek vesikaları temin ettiler. Savaşın son yıllarını kente birkaç saat uzaktaki bir köyde geçirdim. Şimdi iki oğlumla beraber yaşıyorum. Büyük olanı matbaacı, küçüğü de tesisatçı olacak."

Herbert karşısındaki adama, oğullarının ilerde çıkarları söz konusu olduğunda değişebileceklerinden korkup korkmadığını sordu. Hermann Lange, bunu sanmadığını söyledi. Ancak bir zamanlar karısı için de böyle düşünmüş ve yanılmıştı. – "Bize okuduklarınız, romanınızda geçmişte olup bitenlerden söz etmeniz, çok hoşuma gitmişti," diye konuştu. "Romandaki kızın, şu Celia'nın hiç değişmemesi de."

Herbert, yarın akşam ona uğrayıp, romandan bir başka bölüm okuyacağına söz verdi.

Hermann Lange'nin evinde kendini rahat hissetti. İnce yapılı, üzerlerindeki pantolonlar çoktan daralmış iki oğlu, misafiri gece yarısına dek soru yağmuruna tuttu. Bu Herbert'in hoşuna gitti. İnatla sordukları sorularla sadece romandaki kahramanları değil, onun bile çoktan anımsamadığı kişileri de aydınlığa çıkardılar. Bu gençlerin merakı açlık ve susuzluk gibiydi. Herbert'in tanıdığı, onlara ise yabancı olan o dünyadan anlattıklarını günlerce dinleyebilirlerdi. İspanya'dan söz etti, Fransa'dan, Amerika'dan, Küba ve Meksika'dan da. Herbert Lange'nin oğullarına geçmişin olaylarını anlatırken, birçok şey yeniden canlandı gözünün önünde. Bir toplantıda tanımış olduğu, ilerki yıllarda kafede yine karşısına çıkmış o sarı suratlı yaşlı İspanyol,

otobüste yanında oturan Meksikalı genç çocuk, yolun kenarında duran, "Miguel!" diye bağıran eflatun örtülü şişman kadın... Lange kardeşlerin gözleri iri iri olmuş, coşkuyla parıldıyordu. Herbert bu gözlerde, anısındaki o insanları gördü.

"Ne oldu o çocuğa? Okuma öğrendi mi? Şimdi yazmasını biliyor mu?" – "Buna eminim," dedi Herbert. "Niçin eminsin?" – "Öğrenecek birine benziyordu. Ona vermiş olduğum gazetede resim altlarında yazanları okumaya çabalamıştı."

Herbert, Meunier'lerin evini göstermiş olan Paris'li garsondan, grevci babanın kızını evlerinde misafir eden Meunier ailesinden de söz etti.

5

Robert ile Lisa'nın saatlerce birbirini arayıp da bulamadığı o gece, yine de mutlu sona ermişti. Lisa ertesi gün fabrikadan çıkınca FDJ salonunda provaya gitti, provadan da Enders'lere. O gelir gelmez Robert elindeki kitabı sevinçle bir kenara koydu. "Biz de bugünkü dersin sonuna gelmiştik," diye konuştu. Thomas onlara veda etti, fabrikanın arkasındaki barakasına gitti. Çoğu geceler Enders'lerde yatıya kalıyordu.

Bir akşam sonra Robert eve çok geç geldi. Lisa da hiç uğramadı. Robert kızının gelip onu beklememiş olduğuna sevindi. Ertesi gün işten çıkar çıkmaz doğru Lisa'nın çalıştığı fabrikaya gitti. Ampul fabrikasından ilk çıkan kadınların arasında Lene Nohl da vardı. Acele ediyordu, hemen eve gitmeliydi. Taşınmak üzeredeydiler, ancak eşyalar henüz doğru dürüst toplanmamıştı. Sonra büyük bir grup kadın göründü. Lisa ortalarındaydı. Robert'i fark edince yüzü aydınlandı. Hiç konuşmadan yan yana yürüdüler, köprüden geçtiler. Genç kadın ona baktı ve sordu: "Ne düşünüyorsun?" – "Hiçbir şey." Kaşlarını çattı. Soru pek hoşuna gitmemiş gibiydi.

Thomas onu bekliyordu. Lisa da, bir saat zamanı olmasına karşın, hemen provaya gitmesi gerektiğini söyledi.

Yolda düşündü: Robert benimle pek bir şey konuşmuyor. Ne söylesin ki? Önemli bulduğu şeyleri Thomas'la konuşuyor.

Hafif puslu, yarısı çukurlarla dolu Olga-Benario Alanı'nda birkaç tur attı. Başını kaldırıp, ona göz kırparmış gibi duran FDJ binasına baktı. Provadan sonra ona gideyim mi? Acaba beni bekleyecek mi? Sanki bu soruları dostları arasında onu çok seven, onu önemseyen biri sormaktaydı. Ona dönmek istiyor musun? Sen ve Robert, siz gerçekten birbirinize uyuyor musunuz?

Yanıt verdi. Konuştu, usulca, fısıldar gibi: Fakat o çok hoşuma gitmişti, benim için yenilikler dolu biriydi. Başından geçmiş olanlar çok egzotikti. Rengarenk bir insandı. Bendeki tüm değişikliklerin nedeni oydu. Şimdi sessizleşti, az konuşuyor. Çoğu zaman kafasından neler geçiyor bilmiyorum.

Hafif puslu alanda yaptığı akşam gezintisinde, o soruları sanki hiç duymamış gibi yaşamını sürdürmeye karar verdi. Biraz daha.

Birkaç gün sonra perdeleri takmak için yeni odalarına gitti. Hepsi yıkanmış ve itinayla ütülenmiş yatağın üzerinde durmaktaydı. Robert her şeyi temin edeceğine söz vermişti. Tam zamanında geldi, perde raylarını, vidaları ve dübelleri de beraberinde getirmişti.

Lisa'nın dikmiş olduğu sarımtrak, çiçek desenli perdenin kumaşı hoşuna gitti. Rayları tavana monte ettikten sonra perdeleri de taktılar. Lisa şöyle bir çekti kapattı. Odaya sarı, yumuşak bir ışık doldu. Genç kadın kendinden geçer gibi oldu, gözlerini kapattı bu alışılmamış ışıkta. Sonra usulca konuştu: "Artık her şey hazır." Robert de: "Evet," dedi.

Yıllardır yaşadığı Enders'lerin alt kat odasına çok alışmıştı. Şimdi bu en üst kat odasında yabancılık çekiyordu. Hele şu kapalı, mat ışıldayan perdelerin ardında, bir yere tıkılmış gibi içinin sıkıldığını hissetti. Pencerenin yanına gitti, perdeleri ardına kadar açtı. Lisa merakla ona baktı. Yüzünde tek ışıltı yoktu, asıktı. Ötelerdeki renksiz ovaya baktı. Ufuktaki bir bulut mu yoksa bir tepecik miydi? Aşağılardaki ışıklar da sönmüştü. Sanki biri mumları üflemişti. Elektrik kesintisi uygulanıyordu. Tren yolunun kenarındaki ışıklar yanıyordu, fabrikaların da. Robert yanındaki kızına sarılmak istedi. Fakat uzattığı kol havada kaldı. Lisa o anda bir adım geri çekilmişti. Kolunu indirdi. Başını çevirip baktı. Lisa'nın yüzü renksizdi. Kararmaya başlamış, gü-

neşsiz ve yıldızsız gökyüzünü örten perdeler de olmasa, bu odada kişi yüzünün rengini yitirirdi.

Lisa son zamanlarda çok kez düşünmüş, olup bitene kafa yormuştu. Fakat bir türlü kararını verememişti. Şimdi ise kararlıydı. Birdenbire gelmişti. Zor da olsa, acı da verse söylemeliydi. Sonunda konuştu. Dudaklarının arasından çıkanlar kesin ve acı sözlerdi. Robert hemen fark edemedi. "Bak bana, Robert," dedi Lisa. "Ben, artık ayrılmamızın çok iyi olacağına inanıyorum! Söyleme bir şey. Beni dinle. Karışılıklı rol oynamaya bir son verelim. Sen benimle evlenip buraya taşınmayı istemiyorsun!"

Robert şaşırmıştı. "Niçin yine böyle konuşuyorsun?" dedi.

"Yine mi?" diye mırıldandı Lisa hüzünlü. "Bir daha böyle hiç konuşmayacağım. Şu yeni perdeler ilişkimize şimdi son vermemek için bir neden değil bence."

"Fakat niçin?" diye Robert sordu. Şaşkınlığına hüzün de karışmıştı. Lisa'nın ne söylediğini çok iyi anlamıştı. "Niçin son vermeliyiz?"

Lisa konuştu: "Beni gerçekten sevmediğin için. Az önce kararımı duydun. Durumumuzu sen de görüyorsun. Fakat birbirlerine kızgın insanlar gibi, karşılıklı çok kötü şeyler söylemeyelim istiyorum. Çünkü biz birbirimize kızgın değiliz. Biz sadece birbirimizi doğru sevmiyoruz," dedi usulca. "Haydi, hoşçakal, Robert."

Yanında bir alışveriş çantası getirmişti. İçinde çeşitli şeyler vardı. Küçük paketler, tabaklar, Rosa'nın düğün hediyesi iki alüminyum tencere. O akşam perdeler asıldıktan sonra yeni odalarında puding yapmaya niyetlenmişti. Çantasındakileri boşaltmadan çıktı gitti. Robert şaşkınlığını üzerinden henüz atamamıştı. Merdivenleri inen adımlara kulak kabarttı. Sonra ses kesildi. Lisa'nın gitmesine engel olmadığını ve söylediklerine karşı çıkmadığını o anda fark etti.

Nohl ailesi birkaç gün sonra, Hartmann'ın ilavelerle genişlettiği, soğuğa karşı izole edilmiş, içinde sobası olan camlı çardağa taşınacaktı. Kısa süre önceki kazanın ardından genç Horst Schulze ile atışmış olan Emil Hartmann, savaştan sonra bu çar-

dakta annesi ve evli kız kardeşi ile birlikte yaşamıştı. Anlattığına göre birçok neden onun kalfa olmasını önlemişti. Hitler döneminde politik görüşleri nedeniyle sürekli yer değiştirmek zorunda kalmıştı. Sonra sağ kolundan ağır yaralanmış, uzun zaman çalışamamıştı. Hartmann ailesini yıllardır tanıyan yaşlı Zibulka ona fabrikada bir iş bulmuştu.

Eniştelerinden biri Thüringen'de yaşıyordu. Diğeri de gemi yapımcısıydı. Bir nehir tersanesinde görevliydi. Denizci olmak isteyen büyük oğlu sınavı kazanıp, Wustrow'daki denizcilik okuluna alınınca, ailenin diğer fertleri de oraya taşınmaya karar verdi. Baba da yıllardır tersane ile Kossin arasındaki uzun yolu gidip gelmekten bıkmıştı.

Yaşlı anne, kızı ve torunu ile Kossin'den ayrılınca, Hartmann çardakta yalnız kalmıştı. Rahmetli babası Kossin'de dökümhanede çalışmıştı. Hartmann da aynı fabrikada çalışmaya devam edecekti. Albert Nohl ile çabuk anlaşmışlardı. Nohl her şeyi yeniden boyamayı da kabullenmişti. Elinde kalan en son boya ile Enders'lerde girişteki pencereyi de boyadı.

"Ne yapıyorsun?" diye eve gelen Thomas sordu. "Boyacı mı oldun?" Robert'i merdiven altındaki bölmesinde karanlıkta oturur buldu. Gözlerini küçük pencereden dışarı dikmişti. Kötü bir şey olduğunu hemen sezdi. Sormadı. Fakat sonra düşündü: Belki sormama memnun olur.

O akşam Mühendis Zibulka annesi ile babasını ziyaret etti. Onlara öyle pek sık uğramazdı, hele bu kadar geç hiç gelmemişti. Annesi mutfakta tek başınaydı. Babası misafirleriyle salonda oturuyordu. "Önemli bir şey konuşuyorlar," dedi annesi. Walter Zibulka salonun kapısından başını uzattı. Babası: "Oğlum, şimdi zamanım yok," diye konuştu. Oğlu ile gurur duyuyordu. Uzun boyluydu, akıllıydı, fabrikada önemli bir görevi vardı, meslektaşları arasında seviliyordu.

Salonda dört erkek oturmaktaydı: Yaşlı Zibulka, Enders, Janausch ve Kossin'e yeni gelmiş, horoz sesli, adı Gerber olan o adam. Salonda bir beşinci adam daha vardı: Masadan biraz ötede, koltuğa kurulmuş, sigara içen Hartmann. Bir saat önce uğra-

mıştı. "Rahatsız etmiyorum umarım," demişti. "Nohl'lar benim oraya taşınıyorlar, her taraf boya kokuyor." Yaşlı Zibulka, Hartmann'ın o akşam çağrılı olmamasına karşın gelmesine biraz şaşırmıştı. Fakat yine de: "Gerber bize bir şey anlatacak," demişti. "Sovyetler Birliği'ndeki deneyimlerinden söz edecek. Herhalde sır değildir, otur sen de dinle."

Janausch son yıllarda Enders'lere hiç uğramamıştı. Bu akşam Zibulka'nın onu Enders'le bir araya getirmesine sevinmişti. Yaşlı Zibulka ile Enders iyi anlaşıyordu. Az önce başını kapıdan uzatan oğlu aralarına girseydi, mutlaka hiçbiri ile anlaşamazdı. Babasının o akşam davet etmiş olduğu kişileri pek beğenmezdi: Aksi suratlı Janausch'u, kızıl saçları horoz ibiğini andıran Gerber'i, alaycı gülümsemesi ile bir kenarda oturan Hartmann'ı, oğlu öldüğü, kendisi hayatta kaldığı için yüzü serzeniş dolu yaşlı Enders'i de.

Kapıyı kapattı, mutfağa döndü. Annesinin yanına oturdu. Yaşlı kadın yemesi için bir şeyler vermek istedi. Zibulka'nın karnı aç değildi. "Yok, teşekkür ederim, istemiyorum," dedi.

Annesi, tek oğlu onu her ziyarete gelişinde mutlu olurdu. Fakat bu akşam kendisine gelmediğini anlamıştı. "Babanla konuşmak istiyorsun, değil mi?" dedi. "Çağırayım mı onu? Ben yatak odasına geçerim, sizi yalnız bırakırım." – "Hayır, anne," diye konuştu oğlu, "söyleyeceğim şey pek önemli değil." Düşündü. Annesi dikkatle ona bakıyordu. Yüzü gergindi, oğlu ile birlikte düşünüyormuş gibiydi. Düşünürken alt dudağını ısırıyordu.

Yaşlı kadın, dayanamadı konuştu: "Anlamasam da bana anlatabilirsin. Ben sonra babana naklederim."

Zibulka gülümseyerek annesine baktı. Yaşlı kadının içini mutluluk ve hüzün aynı anda kapladı. Oğlunun güzel ve genç, fakat o akşam nedense kederli yüzü ne kadar yakındı ona.

Oğlu konuştu: "Peki anne. Söyle ona, Berlin'den gelen yanıt olumsuzmuş, de. Ne olursa olsun beni bırakmıyorlar. Yazdıklarına göre, şu sıralar ne yaptığım öneriyi düşünmenin sırası, ne de..." Gülümsemeye çalıştı. Annesi oğlunun söylediklerinin tek kelimesini kaçırmamak için dikkatle onu dinliyordu. "Boş ver anne, ötesi pek önemli değil." Düşündü: Niçin geldim bu akşam

buraya? Niçin bulaştırayım öfkemi, bu iki yaşlı insana?

Ses tonunu değiştirdi. "Anne, yarın Berlin'e gideceğim. Hatta mümkün olursa bu akşam da gidebilirim. Niçin, biliyorsun." Gülümsemeye çalıştı.

Yaşlı kadın: "Evet, oğlum, biliyorum," diye konuştu. "Fakat Annemarie seninle buraya niçin gelmiyor, anlamıyorum."

Walter Zibulka: "Bunu sana birkaç kez anlattım," dedi. "Batı Berlin'de ona yakında emekli maaşı bağlanacak." Annesi biraz öfkeli konuştu: "Ne yapalım? Senin eline burada yeteri kadar para geçiyor. Senden hoşlandığını söylüyorsun. İyi yürekli, dürüst de diyorsun..."

"Bilsen ne güzel, nasıl da güvenilir bir kadın..."

"Gerçek bir melek olmalı," diye konuştu annesi ve hüzünle gülümsedi. Elini oğlunun saçlarında gezdirdi. Zibulka ayağa kalkarken: "Sana iyi gelmiş olan o ilacı mutlaka temin edeceğim," dedi.

"Gerekli değil," diye konuştu yaşlı kadın. "Yakında yine gel, duyuyor musun?"

Oğlu dışarı çıkarken kadın yanındaki masaya tutundu. Yüreği daralır gibi oldu.

Az sonra da koridorda misafirlerin kocasına veda ettiğini duydu. Biraz kendine gelmiş gibiydi. Yaşlı adam mutfağa girip, oğlunu göremeyince: "Ne, Walter gitti mi?" diye sordu. "Otur," dedi karısı. Seninle konuşmak istediğim bir şey var."

Kocası ile bir anne gibi konuştu, sakin ve kesin, çok genç ve deneyimsiz oğlu ile konuşurmuş gibi.

"Walter'le konuşmalıydım az önce. Bunu yapmadığım için şimdi kendimi suçlu hissediyorum. Korkuyorum da. Niçin konuşmadım oğlumuzla? Evet, korktuğum için yapmadım bunu."

"Daha açık konuşmalısın," dedi yaşlı kocası. "Korkuyor musun? Neden?"

"Bir ret mektubu gelmiş olduğunu söyledi. Bu yanıt onu çok yıkmışa benziyor. Sonra Berlin'deki şu kadın. Bu gece onun yanına gideceğini söyledi."

"Biraz daha açık konuş," dedi yaşlı Zibulka. "Çok korkuyorum," diye tekrarladı karısı. "Ya hiç geri gelmezse!"

Kocası şaşkın şaşkın baktı. Sonra konuştu: "Sen çıldırmışsın," dedi.

"Bana kızıyor musun?" diye kadın çekingen sordu.

"Evet," dedi Zibulka. "Sen ne konuştuğunu biliyor musun? Biricik oğlumuzdan nasıl böyle söz edebiliyorsun? Hitler de onu elimizden almak istemişti. O yıllarda yarı çocuk sayılırdı. Sonra savaş geldi. Yaşamı o zaman tanıdı. Bir kez izne geldiğinde 'çıraklık dönemim' demişti..."

Yaşlı karısı usul sesle konuştu. Kendi kendine mırıldanır gibiydi: "Evet, öyle demişti. Sen 'Hitler biz işçilere pislik ve kandan başka hiçbir şey getirmiyor' derken, o senin bu sözlerine karşı çıkmıştı. Fakat ilerde pişman olduğunu kavramıştı..."

Bir an için sustu. İnce, neredeyse derisi yüzülmüş parmağındaki alyansı ile oynayarak konuşmaya devam etti: "Anımsıyor musun, en son ziyaretinde, sorumluluktan vazgeçtiğini, artık onu istemediğini söylemişti. Buluşunu rahat bir ortamda geliştirmeyi arzuladığını anlatmıştı. Küfür eder gibi: Öteki tarafta olsaydım çoktan bitirmiştim, demişti."

"Sus," dedi kocası. Sesi oldukça öfkeli çıkmıştı. "Oğlumuz üzerine böyle şeyler düşünmeni hiç anlamıyorum. Fakat küfür eder gibi konuşmuş olacağını kabul ediyorum. Eskiden de işten bitkin geldiğinde, hele bir yanlışlık yapılmışsa, bir arıza varsa, hep böyle konuşurdu. Çalışma isteğini yitirdiği anlar da olmuştu. O zaman gider birkaç kadeh içerdi. Mümkün. Tabii yapmasa daha iyi olurdu. Fakat şimdi kafandan geçenler saçmalıktan başka bir şey değil.

"Şimdi o bir uçuruma mı düşüyor sanıyorsun? Burada ona çok güveniyorlar. Biz de. Sadece Kossin'deki işçiler değil, tüm Almanya Demokratik Cumhuriyeti'ndeki, tüm Almanya'daki ve her yerdeki işçiler şimdi bize bakıyor, onun gibilerine. Bekliyorlar, başaracak mıyız diye!

"Bu fabrikanın bizim olduğunu, o senden daha iyi biliyor. Öteki tarafta ise yine pis kokuların yükseldiğini, aç, vahşi hayvanların dişlerini göstermeye başladığını da kavradı. Onun gibi çok yetenekli biri aniden öteki tarafa kaçacak kadar budala olamaz. O birdenbire böyle bir budalalıkta bulunamaz.

İnsan beyni ve gücünün şu sıralar ne kadar gerekli olduğunu biliyor. Bunun önemini de. Savaşta hiç olmazsa bunu öğrendi. Burada çok şeyin niçin kolay olmadığından da haberi var. Şimdi tüm meslektaşlarını ve her şeyi yüzüstü bırakacağından korkuyorsun. O senin de oğlun. Böyle bir şey yapabileceğine inanmamalısın!"

"Kafamdan geçenleri sana söylersem iyi olur, diye düşünmüştüm," dedi yaşlı kadın. "Şimdi acele Berlin'e gidiyor da..."

"Ah, saçma," dedi Zibulka. "Orada bir konferans var. Katılması gerek."

Bu konudan bir daha söz etmediler. Ne o gece, ne ertesi gün, ne de ilerde.

Yaşlı Zibulka bir gün sonra akşama doğru fabrika kantinine giderken oğluna rastladı. Fabrikada birbirlerini pek görmezlerdi. Gördüklerinde de az konuşurlardı. Zibulka sordu: "Berlin'den döndün mü?" Oğlu da: "Gördüğün gibi döndüm," yanıtını verdi.

Yaşlı adam akşam eve gelince: "Walter yine burada," diye konuştu. Karısı bir şey söylemedi. İlerki günler ve haftalarda da sustu. Sanki oğulları o akşam ev uğramamış, kadın ile kocası arasında da o konuşma hiç geçmemişti.

Sekizinci Bölüm

1

O sabah hava açık ve serindi. İnsanın coşkuyla güne başladığı sabahlardan biriydi. İlkyaz nehrin sularında ışıldıyor, dalları henüz yapraksız çınarlara dokunuyordu. Robert, işten eve dönerken düşündü: İnsan coşkusuz yaşayamaz.

Lisa ile tüm ilişkisi sona ermişti. O kız, bir demet ışık gibi yaşamından geçip gitmişti. Robert onu tutmamış, onu yakalamaya uğraşmamıştı.

Kimi zaman Lisa'nın niçin birdenbire ondan uzaklaştığını anlıyor, kimi zaman ise anlamıyordu. Ona kızıp, küstüğü de oluyordu: Beni istemiyordu, pek ciddi değildi. Sonra kafasından geçenlere bir tanık arıyor, bulamıyordu. Hayır, diyordu kendi kendine, aşkında ciddiydi. Robert düşüncelerinde karmakarışıktı. Lisa, ciddi olduğu için tam zamanında ilişkiyi sona erdirmişti. Hele bir deneyelim, diyen kızlardan değildi o. – Robert yine tek başına yaşıyordu.

Kapıda durdu: Bu arada Lene Nohl taşınmış olmalı, diye bir an için düşündü. Ümit etti ve korktu. İki gün önce işe giderken, Lene, hafta sonunda kocası ve kızıyla, Thüringen'in bir köyünde yaşadığını duydukları halasını ziyaret edeceklerini söylemişti. Oradan da dosdoğru yeni evlerine gitmek istiyordu. Yanında duran kocası da: "Evet, hiç de fena bir düşünce değil," demişti.

Sonra Lene elini sıkıp: "Evet, Robert, döndüğümüzde belki bu evde görüşemeyiz," diye konuşmuştu. "Fakat anacaddede ya da Kossin'de herhangi bir yerde mutlaka sık sık karşılaşırız. Evet, çok teşekkür ederim sana! Senin bana çok yardımın dokunmuştu!" Albert Nohl da elini uzatmış, bir şeyler için teşekkür etmişti. Oldukça dostane idi, dudaklarında o alaycı gülümseme yoktu. Robert de aynı şekilde, sakin ve ağırbaşlı, dostça onlara veda etmişti. Az sonra birden, yolda mı yoksa fabrikada mıydı, anımsamıyordu, kendine gelmiş, dayanılmaz bir boşlukta kaldığını hissetmiş, ayaklarını basacak sağlam bir zemin aramıştı.

Lisa'dan ayrıldıktan sonra çoğu akşamlar, işten sonra hemen eve gitmemiş, birahaneye uğramıştı. Her defasında da orada Gerber'e rastlayacağını ümit etmişti. Tiz sesli bu adamın davranışları ve anlatım şekli Kossinliler için pek alışılmış değildi. Anlattığı şeyler de değişikti. Gerber'in masası hep insan doluydu. Kimileri ona bir şey sormak için yanına oturuyordu, kimileri de onunla tartışmak için. – Robert, Nohl'larla vedalaştığı günün akşamı da birahaneye uğradı. Canı hiç eve gitmek istemiyordu. Fakat Gerber o akşam gelmemişti. Vogt'un evindeydi. Oturma odasında Vogt'la sohbet ediyor, ona yaşamını anlatıyordu. Şimdi kimse fark etmese de, savaş yaşamını altüst etmişti. Gerber neden söz ederse etsin, hep dobra dobra konuşuyordu. O güne dek Robert böyle birine ancak bir kez rastlamıştı. Gerber, Richard Hagen'i andırıyordu. Birahanede bekledi, belki gelir diye. Boşuna. Her zamankinden fazla içti. Sonra birden ayağa kalktı. Düşündü. Eve değil, Ella Busch'a gidecekti. Ella, bu arada Heiner Schanz ile evlenmişti. Buna herkes şaşıp kalmıştı. Geç saatte kapılarını çalıp, geceyi geçirebileceğim tek aile onlar, diye Robert bir an düşündü.

Niçin geldiğini de sormadılar. Kapıyı açan Heiner sadece başını çevirdi, kimin geldiğini merak eden Ella'ya seslendi: "Robert!" Ella hemen ona yatacak bir yer hazırladı. Çene çalmadan ışık söndü. Ella üzerini örterken, Robert kadının yumuşak, fakat soru dolu bakışlarını hissetti.

Ertesi sabah uyandığında da, dün gece gelmesinin nedenini soran olmadı. Ella ampul fabrikasındaki işine gitti. Robert de Heiner ile beraber çıktı. Yolda Heiner, yakında Elb fabrikasında kalıp ustası kurslarına gönderileceğini anlattı.

O akşam Robert gece vardiyasına kaldı. Bir gün sonraki mesaisini gececi Werner Uhlig ile değişmişti. Sabah eve dönerken, bütün gün şöyle iyi bir uyurum, diye düşündü. Nohl'lar mutlaka artık taşınıp gitmişlerdir.

Evin kapısını açarken de aynı şeyi bir kez daha düşündü: İyi bir uyku çekeyim! Kalktığımda her şey benim için yeni baştan başlamalı. Bunu mutlaka yapmalıyım.

Holde kimse yoktu. İskemlelerden birinde boş bir karton ba-

vul duruyordu. Lanet olsun, diye söylendi, yoksa Nohl'lar hâlâ burada mı? En son görüşmelerinin kesin vedalaşma olduğunu ümit etmişti. Düşündü. Gerçekte ise veda, o kadına bu evde rastladığı an başlamıştı. Fakat aradan geçen yıllarda kafasından her şeyi silip atmayı bir türlü becerememişti. Bir başka kıza aşık olmayı denemişti. Bunu da başaramamıştı. Fakat şimdi tamamdı, her şeyin bir sonu vardı!

İçeri girerken, Thomas'ın o sabah evde olduğunu anımsadı, sevindi. Onu uyandırmamak için odasının kapısını usulca açtı. Thomas'ın giyinmiş, elinde bir kitap yatakta oturduğunu görünce şaşırdı. Genç delikanlı: "Çok şükür, sonunda geldin!" dedi yüksek sesle.

"Ne oldu?" diye Robert sordu. "Daha gitmediler mi yoksa?"

Thomas omuzlarını silkti. "Albert Nohl gitti. Lene ile Else, öyle kararlaştırmışlardı, sabah treni ile peşinden gidecekti. Ben az önce uyandım, ne olduğunu bilmiyorum. Lydia işe gitti, bayan Enders de alışverişe çıktı. Lene Nohl ise hâlâ burada. Herhalde bir sonraki trene binecek, diye düşündüm. Fakat gideceğine oturmuş ağlıyor. Sabah trenini kaçırdım, diye ağlanır mı? Çok şükür, şimdi sen geldin. Yoksa bundan sonraki treni de kaçıracaktı!"

"Niçin? Benim ne ilgim var onun treni ile?"

"Uyandığımda, niçin bilmiyorum, bir gürültü mü olmuştu, dışarda mı, yoksa bir şey düşündüğüm için kafamda mı, bilirsin insan aniden uyandı mı, niçin uyandığını bilemez, her ne ise, ben bu sabah her zamankinden erken uyandım. Evde kimse yok sanıyordum. Ses seda çıkmıyordu. Nohl'ların odasına gittim, bazı eşyalarımı oraya taşımayı düşünüyordum. Lene bomboş odada, pencere kenarında oturuyordu. Çok ağlamış olduğu belliydi. Dedi ki: 'Sabah trenini kaçırdık. Robert evde mi? Else şimdi burada değil. Çok zamanımız var. Robert yalnızken rahatça veda edebilirim.' Ben de: 'Bu o kadar önemli değil,' dedim. 'Nasıl olsa arada sırada Kossin'de görüşürsünüz. Dün akşam masada da böyle söylemiştiniz.' "

"Peki, ne dedi?" diye Robert sordu.

"Hiçbir şey," dedi Thomas. "Tanrını seversen, ne olur, git

'güle güle' de, yoksa bu treni de kaçıracaklar." Düşündü: Lene'den pek kurtulamayacağız gibi. Robert de sanmasın, burada hiç kimse onun Lene'den hoşlandığının farkında değildi.

Robert boş odaya girdi. Lene, başını arkasındaki duvara dayamış, kolları iki yana sarkmış, holden aldığı bir iskemlede hiç hareketsiz oturuyordu. Birkaç parça eşyaları Hartmann'ın çardağına gitmişti. Başını hafifçe kapıya doğru çevirdi. Gözleri yaşlı değildi. Ya bu arada kurumuştu, ya da Thomas anlatırken biraz abartmıştı. Robert'e dikmiş olduğu bakışlarında alışılmamış, donuk bir parıltı vardı. Ayağa kalktı. "Seninle konuşmalıyım," dedi. "Otur." İskemlesini pencereye yaklaştırdı. Oturdu. Robert de pencerenin pervazına ilişti.

Yıllar boyu bu odaya çok az girmişti. Lene'nin kızı ile yaşadığı yıllarda birkaç kez belki. Albert'in dönüşünden sonra ise hiç. Oda, mobilyasız biraz daha aydınlık ve büyük göründü gözüne. İçeri vuran ilkyaz güneşi duvarlardaki ve zemindeki tüm çatlaklarda gölgeli desenler oluşturuyordu. Robert oturduğu yerden aşağıya baktı. Bahçeyi caddeden ayıran kocaman çalılık yemyeşildi. Kaldırımdaki çınarlar ise henüz yaprak açmamıştı.

Lene heyecansız konuştu: "Seni beklemek için kaldım burada," dedi. "Sen gelene kadar da bekleyecektim. Bir bahane bulurdum. Çünkü seninle konuşmak istiyorum, evet, sadece seninle. Gitmek istemiyorum. Ben burada kalmak istiyorum!"

Robert sakin olmaya çalıştı. Sesini çıkarmadı. Karşısındaki kadına baktı. Lene kaşlarını çattı ve konuştu: "Sen bana bu yıl değil, geçen yıl Noel'de, çerçeve içinde bir fotoğraf hediye etmiştin. Bu Else'nin sınıf arkadaşları ile birlikte çekilmiş bir fotoğrafıydı. Hep şurada asılıydı." Parmağı ile duvardaki soluk dikdörtgeni işaret etti. "Tam her şeyi toplamıştım ki, Thomas: 'Bir şey unuttunuz,' dedi ve çerçeveyi duvardan indirdi. İşte o anda ne yaptığımın farkına vardım, Kossin'i terk ediyordum. Biz buradan taşınmıyoruz, Robert. Bu gerçek değil. Hafta sonunu da şu halanın yanında geçirmeyeceğiz. Hepsi Albert'in planı. Taşınırmış gibi yaptı, kafasından geçen diğer şeyi kimse fark etmesin istiyordu. Çünkü o Kossin'e geldiği ilk günden bu yana, hep buradan çekip gitmeyi kafasına koymuştu. O gitti. Thüringen'e de-

ğil, Berlin'e. Berlin'den de Batı'ya. Ben ise Else ile gerçekten Thüringen'e gideceğim, oradan da yürüyerek sınırın öteki yanına geçeceğim. Hartmann bekliyor, bizi sınırdan o geçirecek. Dikkati çekmemek için ayrı ayrı gidiyoruz. Albert ve bir başkası trenle gittiler. Daha önemli olanlar da başka yolları seçtiler.

Ben gitmek istemiyorum. Gidemem. İstemiyorum da. Albert'in dönmesini nasıl beklediğimi, nelere katlandığımı sen biliyorsun. Aniden çıkıp geldiğinde düş görüyorum sanmıştım günlerce. Bir türlü inanamamıştım. Gerçekten o mu, demiştim kendi kendime. Fakat şimdi, şimdi uyumuyorum. Uyanığım, hem de nasıl. Ben şimdi burada kalacağım. O geri gitsin, geldiği yere!"

Robert'in kafasındaki karmakarışık düşünceler bir anda duruvermişti. Sanki bir isim alarm düğmesine basmıştı: Hartmann!

Sordu "Hartmann nerede bekliyor?"

"Gera'da. İstasyonda," yanıtını verdi Lene. "Sabah treninin gelişini. Böyle kararlaştırmıştık. Onu kaçırırsam, öğle trenini bekleyecek."

Robert pencerenin pervazından indi. "Bekle," dedi karşısındaki kadın. Kaşları hâlâ çatıktı. Sanki kafasındaki belli bir düşünceyi ne olursa olsun tutmak, onu kaçırmamak istiyordu. "Şimdi her şeyi sadece sana anlatıyorum. Çünkü güvendiğim tek insan sensin. Anlattıklarımı kendine saklayacaksın, öyle değil mi? Onu ele vermeyeceksin." – "Kimi?" Eli kapının tokmağında idi. "Hartmann'ı. Dolayısıyla beni de. Bunu yapmakla ötekileri geri getiremezsin. Nereye gidiyorsun? Bırakma beni burada yalnız!"

Kadın odada tek başına kaldı. Robert, Thomas'ı omuzlarından tutup salladı. "İyi göz kulak ol ona! Ne bir şey sor, ne de bir şey söyle. Ben çok çabuk gitmeliyim!"

Nereye? Olaya hemen el konulursa, Hartmann yakalanabilirdi. Önce fabrikaya uğramalıydı. Hayır, boşuna zaman yitirmemeliydi. Her dakika önemliydi. Çatlak bir kaseden akan değerli bir sıvıydı, zaman. Anacaddeyi koşarak çıktı. Düşüncelerinde her yerdeydi, bütün caddelerde. Sadece çarparak ya da sürtünerek yanından geçtiği insanlar dönüp arkasından bakmıyordu, sık sık Kossin'de rastladığı, uzun yıllar önce başka kentlerde, başka ülkelerde birlikte oldukları da. Daha uzun süre kalmasının tehlike-

li olduğunu söyleyen ve onu kapının önüne koyan buruşuk yüzlü dayısının zeki bakışları, ona kolay kolay güvenmeyen Kölnlü kuzeni, yaralı yattıkları mağarada Richard'ın şaşkın bakışları –o günlerde karanlıkta tek aydınlık Richard'ın göz bebeklerindeki ışıktı–, dağlarda yol gösterdiği Fransız dostu, şimdi Toulouse'da parti yöneticisi olan tesviyeci, dudaklarında gülümseme, alnında düşüncenin kırışıkları, cebine gizlice el ilanı sokan kız kardeşi Marie ve sonra bir sürü başka başka insanlar, çok yakınında, Thomas, Ella, Gerber... Evet, en iyisi derhal Vogt'a gideyim.

Fakat Vogt bu saatte pek odasında bulunmazdı. Bir bölümden ötekine, bir hangardan diğerine gider, her şeyin kararlaştırıldığı gibi yapılıp yapılmadığını kontrol ederdi. Yazı masasının arkasında pek oturmazdı. Onu bulmam kolay olmayacak bugün, diye Robert bir an düşündü. – Eğer Nohl öğle treni ile gidemezse, Hartmann daha uzun süre bekler miydi? Sadece Hartmann söz konusu değildi. Başkaları da vardı bu işin içinde. Uçakla çekip giden önemli kişiler de. Robert de. Bir an şaşırdı, evet, belki o da söz konusuydu. Fakat şimdi şaşırmanın yeri ve zamanı değildi. Şimdi bir saniye bile gecikse, yaşamı çökerten acılar oluşabilirdi. O kadın, Nohl, geçmişte Robert'e çoğu kez gerçeği anlatmamıştı, fakat şimdi, son anda yalan söylememişti, onlarla birlik olmayacaktı. Şimdi Robert'in tek düşüncesi vardı: Kim, hemen yardım edecekti?

O anda Robert-Koch Caddesi'nin köşesindeki yeni tamir edilmiş, beyaz boyalı ev aklına geldi. Orada üçüncü katta Strucks'un oturduğu da. Bir hafta önce gece yarısı, Robert'in anılarında ise çok uzakta, geçmişin karanlıklarında idi, oradan geçerken Strucks'u binanın kapısında adamın biriyle çene çalarken görmüştü.

Şu anda ulaşabileceği ve olaya hemen el atabilecek tek insan Strucks idi. Merdivenleri koşar adım çıktı. Kapının ziline uzun uzun bastı. Yataktan fırlayan Strucks karşısında Robert'i görünce uyku sersemliğinden şaşıramadı bile. Anlattıklarını duyunca da şaşırmaya zamanı olmadı. Hemen harekete geçmeliydi.

Hartmann'ı istasyon kafe'sinde yakaladılar. Çok şaşırdı ve kahkahalarla gülmeye başladı. Sonra birden kendini toparladı ve: "Şimdi beni dinleyin," dedi. "Siz emir kulusunuz ve görevi-

nizi yapıyorsunuz. Fakat aklınızı başınıza toplayın ve düşünün, söyleyeceklerimi de doğru dürüst amirlerinize iletin. Ben cuma ve cumartesi günlerine raporluyum. Buna pazarı da eklersek üç gün olur. Bak dilim kireç gibi bembeyaz, hastayım." Söylediklerini kanıtlamak istermiş gibi de dilini çıkardı. "Gera'da yaşayan kız kardeşimin yanına geldim, birkaç gün dinlenmek istiyorum." İki polisten biri telefona gitti, diğeri sordu: "Peki, ama niçin istasyon kafe'sinde dinleniyorsunuz?" Bunun üzerine Hartmann, istasyona değil kahveye gelmiş olduğunu söyledi. Kız kardeşinin evinde 'yalancı kahve' vardı. Buchholz Caddesi'ndeki evine gitmeden önce burada doğru dürüst bir kahve içmek istemişti.

Kossin'den yanıt çabuk geldi. Hartmann otomobille oraya getirilmeliydi. Söyledikleri, hastalık raporu ve Gera'da kız kardeşinin yaşadığı, doğru da olsa.

Lene Nohl'u, Hartmann'ın sorgulandığı odaya götürdüler. Daha kimse bir şey sormadan: "Ben Albert'in yanına gitmeyeceğim," diye konuştu. Bu sözleri duyan Hartmann'ın bakışları dondu, sonra birden ayağa fırladı ve küfür etmeye başladı. Ağzından çıkan küfürleri Kossin'de değil, daha önce yaşamış olduğu değişik yörelerde kapmıştı. Lene Nohl'ün Robert Lohse'ye anlatmış olduklarını bir tutanaktan okudular. Lene hiç kıpırdamadan yerine oturuyordu. Robert'in her şeyi anlatmış olduğunu gördü. Okuduklarının doğru olup olmadığı sorduklarında da: "Evet," diye mırıldandı.

Olayda rolü olduğu ortaya çıkan Hartmann karşı hücuma geçti. Lene'nin kocası Albert Nohl'ün geçmişte neler yaptığını en iyi bilen kişi olduğunu söyledi. Her ne kadar suya sabuna dokunmayan birine benzese de, bu kadının her şeyden haberi olan biri olduğunu iddia etti. Albert Nohl ona her şeyi anlatmış olmalıydı. Onun savaşta öldüğü söylentileri Kossin'de yayılmışken, karı-koca arasında bağlantı vardı.

Hartmann'ın bu çıkışı ile, Lene'nin aynı gün kaçmış olduklarını söylediği kişilerle ilgili soru bir süre için ertelenmişti. "Evet," diye Lene konuştu. "Ben hep onun yaşadığını düşünüp durmuştum, öldüğüne inanmamıştım." – "Niçin? Düşünmüş

müydünüz yoksa biliyor muydunuz?" Lene biraz duraksadı, sonra ıstırap çekermiş gibi konuştu: "Kocam gibi Afrika'da savaşmış olan baldızının erkek kardeşi bana yolladığı bir mektupta, Albert'e savaş sonrasında bir esir kampının revirinde rastladığını yazmıştı." Bir an için durdu, sonra devam etti: "Si-di bel Ab-bes'de.." Kelimeyi zorla ve dikkatle hecelemişti, sanki şu anda çok önemliymiş gibi. "Bu baldız ona sonra Kassel'de sokakta rastlamış." – "Kime? Kocanıza mı?" – "Evet."

Eline geçen birkaç mektubu Lene yıllarca saklamıştı. Albert döndükten sonra atmamıştı onları. Şimdi bu mektuplar, diğer birkaç önemsiz evrakla birlikte Enders'lerin evinde, holde duran küçük bavulun içindeydi.

Hartmann'ı bu arada başka bir odaya almışlardı. Kanıtlanmış olan şeyleri reddetmekten vazgeçti. Polislere, olaydaki rolünün çok küçük olduğuna inandırmaya çalıştı. Kendinden daha önemli olan birkaç kişinin isminden başka bazı bilgiler de verdi.

Albert Nohl'u savaş yıllarından tanıdığını söyledi. Sonra bu Albert Nohl'a Kossin'de rastlaması onun için büyük bir sürpriz olmuştu. Karısı yıllardır Kossin'de yaşadığı için Albert çevresine çok çabuk alışmıştı. Kimse ona niçin Kossin'e geldiğini sormamıştı, ne de olsa ailesi bu kentte yaşıyordu. Fakat Albert Nohl'un gelmesinin nedeni ailesi değil, ona verilmiş olan görevdi. – Bu da ne demek mi oluyordu? – Albert Nohl hiçbir zaman Afrika'da bulunmamıştı. Savaştan sonra Belçika'da bir hapishanede kalmıştı. İnsanlık dışı davranışlarından dolayı yüzbaşısı Kühne ve altı kişiyle birlikte hapsi boylamışlardı. – İnsanlık dışı davranış mı? – "Evet, böyle bir şey," dedi Hartmann. Savaşın son günlerinde naklini yaptıkları sivil tutukluları Kühne'nin emriyle bir toplu mezara gömmüşlerdi. Bir an önce kaçıp kurtulmak istemişlerdi. Fakat yine de başaramamışlar, yakayı ele vermişlerdi.

Nohl ona bu olayla ilgili bir gazete kupürü göstermişti. Bir başka davada tanıklık etmesi için Almanya'ya getirilmiş, bir Amerikan kampına atılmıştı. Orada kendisine yeni şeyler öğretilmişti. Ne de olsa Albert Nohl akıllı birisiydi! Sonra da cebine yeni kimlik konmuş ve görevli olarak buraya yollanmıştı. Burada kaldığı sürece de, Berlin'de bağlı olduğu büroyla ilişkisini de-

vam ettirmişti. Berlin ona sürekli, kimlerle bağlantı kurması gerektiğini bildirip durmuştu. Nohl bir defasında Hartmann'a, sır verir gibi, uzun süredir planladıkları yolculuğun ertelenmesi gerektiğini söylemişti. Fabrikadaki en önemli kişilerin ortak yapacağı büyük bir girişim ani olmalı, şok etkisi yapmalıydı. – Bu da ne demekti? Kimler? – Hartmann, yanılmıyorsam tüm yönetici kadro, en önemli mühendisler ve uzmanlaşmış işçiler de.

Hartmann'ın, Nohl'un bağlı olduğu büro, dediği kimselerin Bentheim kuruluşu ile ortak çalıştığı anlaşıldı. Sözünü ettiği önemli kişilerin adları sorulduğunda, Hartmann önce dudaklarını şöyle bir büktü, sonra gözlerinde kötü niyetli kıvılcımlar, her adın ardından yapacağı etkiyi bekleyerek teker teker söyledi.

Sadece sıra Bechtler'in adına geldiğinde, onu önemsemezmiş gibi konuştu. Bechtler'in kaçması o kadar da önemli değil, diye düşündü, onun gibi en az bir düzenisi kaçtı.

Kossin'de yaşadığı yıllarda Hartmann'ın davranışları ve yaşamı hiç kimsenin dikkatini çekmemişti. Herkes ona yıllarca uslu, aklı başında bir meslektaş gözüyle bakmıştı. Enders'ler de dahil olmak üzere, birçok ailenin evine uğrar, sohbet ederdi. Partiye de üye değildi. Hartmann çevresinde sevilirdi. – Daha gençlik yıllarında sık sık ortadan kaybolmuş, sağda solda yaşamını sürdürmüştü. Savaştan önce, hele savaş yıllarında, akla gelecek ne varsa başından geçmiş sayılırdı. Ülkede hemen hemen tanımadığı yöre, yapmadığı iş yoktu. Sayısız insanla da dostluk kurmuştu. Nereye giderse gitsin, ya avarelikten hoşlandığı, ya yoksulluktan bıktığı için ya da askeri baskıdan, her yerde davranışlarından ses tonuna, ortama yüzde yüz uymasını bilmişti. İster buz gibi soğuk, yağmurlu bir gecede köyler arası yolda bitkinlikten sığındığı çiftlikte olsun, isterse birliği ile haftalarca işgal ettikleri yabancı topraklarda, o her yere uyum sağlamasını becermişti. Kossin'e kir pas içinde ve aç geldiğinde, annesi ve kız kardeşi ona acımıştı. Fakat çevresine uyum sağlaması çok sürmemişti. Sosyalizmin diğer şeylerden ne farkı var, diye düşünmüştü Hartmann.

En iyi anlaştığı insanlar, Thüringen'deki kız kardeşi ile kocası olmuştu. Sınır yakınında yaşayan bu çift geçimini karaborsacılıkla sağlamaktaydı. Kossin'de gösterilere katılıyor, toplantıla-

ra gidiyor ve çevresindekilerden çok daha az küfür edip duruyordu. Partinin üye olanlarla üye olmayanlara yaptığı bir kursa da katılmıştı. Soruları ve yanıtları kurs yöneticisinin pek hoşuna gitmişti. – Hartmann, eğer yollansaydı bir manastıra bile kolayca uyum sağlamasını becerirdi.

Albert Nohl ile her şeyi konuşabiliyordu. Bu adamı ve yaptıklarını çok beğeniyor, onu kendinden üstün buluyordu. Çünkü Nohl gözüpekti, zeki ve atılgandı da. Hartmann onun sözünden çıkmıyordu. Nohl önceleri, tek başına karşı tarafa geçeceğini söylemişti. Hartmann da karısı ve çocuğu ile ilgileneceğine söz vermişti. Ona da bir görev verilmişti, başka bir kimlik de. Nohl'un ailesi için Doğu'da kalmıştı. – Bu karı ne yapmak istediğini daha önce söylemiş olsaydı, şimdi Hartmann çoktan öteki taraftaydı. Bechtler de sınırı geçmişti. – Ondan söz ederken ses tonundan pek hoşlanmadığı anlaşılıyordu. Aralarında bir şeyler geçmiş olmalıydı, fakat buradakilerin bilmesi gereken şeyler değildi. O kaçmıştı, Hartmann ise yakayı ele vermişti. "Şimdi yine Nerling'le beraber çalışacaktır, Bentheim kuruluşunda."

Lene Nohl'un eve gitmesine izin verdiler. Fakat kenti terk etmesinin yasak olduğunu da söylediler. Peşine adam takıp, her hareketini kontrol mu edeceklerdi, bunu pek düşünmedi, ne yapacakları umurunda bile değildi. Eve git, demek kolay. Nereye gidecekti? Albert'in, çevresini yanıltmak için boyadığı çardağın kapısına çoktan mühür vurmuşlardı. Eski bomboş odasına da geri gidemezdi, sanki onun da kapısında mühür sallanıyordu. Kafası bomboş, kentin sokaklarında dolaşmaya başladı.

Bir ara adımlarının okula doğru gittiğini fark etti. Arada sırada, eğer o gün çalışmıyorsa, Else'yi okuldan almaya giderdi. Karşı duvara yaslanır, çıkmasını beklerdi. O gün de kapının karşısında durdu. Bakışlarını okula dikti, bekledi.

Ne düşüneceğini bilmiyordu. Düş kırıklığı mı yaşamıştı, ümidi var mıydı? Bir şey gerçekleşmemişti, bundan çok emindi. Fakat üzüntü duymuyordu, acı da. İçi bomboştu ve çok da yorgun. Bir süredir bilinci yerinde değildi. Çok güvendiği bir şeyin artık iç dünyasında olmamasına üzülemiyordu. Yıllardır onun hep yanında ve yaşamında olduğuna inanmıştı. Kıyı Caddesi'ndeki eve ilk geldi-

ğinde, bugünkü gibi fakir ve yalnız, o şey içindeydi. Hep düşünüp durmuştu: Aşka inanan her şeye katlanır mıydı? Ne olursa olsun aşk insanın içinde kalmaz mıydı? Her şeyi düzeltip, yeni bir başlangıç yapamaz mıydı? Bütün bunları düşlemiş, fakat yanılmıştı. Hiçbir şey düzelmemişti, yeni bir başlangıç da olmamıştı. Robert'i de yaşamına sokmamıştı. Onun yüzüne bakmamıştı. Bakışları yine de bir an için karşılaştığında, Else'ninkiler soğuk olmuştu.

Kaşlarını çatmamıştı. Kaçmasını önlemek istediği düşünceleri yoktu. Birden okulun kapısı açıldı. O güne dek kentte sezilmeyen bir ilkyaz rüzgarı küçük çocukları sarıp sarmaladı. Hepsi koşuşuyor, havalara sıçrıyor, bağırıyordu. Okulun önünden geçen insanlar, çocukların bağırıp çağırmasından ilkyazın artık gelmiş olduğunu fark etti.

Lene kızını gördü. Else, bir eliyle öğretmenini tutmuş, seksek oynayarak yürüyordu. Sınıf öğretmeni hep siyahlar giyen, hüzünle gülümseyen bir kadındı. Kızı koşarak Lene'nin yanına geldi: "Bayan Rainer beni evine davet etti," dedi ve hızla yine öğretmeninin yanına gidip elini tuttu.

Else, annesi o sabah birden ortadan kaybolunca, bir memur tarafından evden alınmış ve okula bırakılmıştı. Öğretmenler arasında hemen bir dedikodu yayılmıştı: Nohl'un annesiyle babasının başına kötü bir şey gelmişti. Az sonra annesinin poliste olduğunu, babasının da kaçtığını öğrenmişlerdi. Bunun üzerine de sınıf öğretmeni Bayan Rainer, durum aydınlanana dek çocuğu evine götürmeye karar vermişti. Bir oda ve mutfaktan oluşan evinde hasta çocuğu ile tek başına yaşıyordu. Südet bölgesinden gelmişti Kossin'e. Kocası ve damadı savaş yıllarında ölmüştü. Çek damadını, Heydrich'in vurulmasının ardından çıkan ayaklanmada, Alman işgalciler öldürmüştü, kocası da kaçış yolunda akciğer yangısından. Bayan Rainer öğrencisi Else'yi, annesinin durumu belli olana dek evinde barındırmaya karar vermişti. Küçük kız mutfaktaki kanepede yatabilirdi. Bayan Rainer ile çocuğunun, kimi zaman en ufak dokunmayla ince çıra örneği kırılacak yaşamını, geçmişin ıstırap dolu deneyimleri ayakta tutuyordu.

Lene, çocuğunun arkasından baktı. Donup kalmıştı. Else öğretmenin elinden tutmuş, sokakların birinde kayboldu. Diğer öğren-

ciler de dört yana dağıldı. Okuldan en son çıkan yaşlı müdür oldu. Bir çocuk yanına yaklaşıp, bir şey sordu. Sonra okul kapıcısının karısı elinde alışveriş filesi göründü. Okulun kapısını kilitledi.

Lene hiç kıpırdamadan, sanki duvara yapışmış gibi tek başına durmaya devam etti. Öğleden sonra başlamıştı. Kaldırımda önünden geçenler ona dikkat etmiyordu. Kossin fabrikasından çıkmış kadınlar eve gitmeden önce alışveriş yapmak istiyordu. Suttner ampul fabrikasında çalışan üç genç kız, kol kola girmiş köprüye doğru yürüyordu. Az sonra akşam mesaisi başlayacaktı. Önünden geçtikleri Lene'yi fark etmemişlerdi. Arkalarından yürüdü. Kafası bomboş, ne yapacağını bilmeden.

Köprüde karşıdan gelen birkaç kadın Lene'yi görünce şaşırdı. Görünüşü biraz ürpertici idi. Kadınlar biri, taşınacağı için Lene Nohl'un bir gün izin almış olduğunu, fakat kocası boya işini erken bitirince de, bu izinli gününde bir akrabasını ziyarete gideceğini söylemiş olduğunu anımsadı. Kalabalık ve gürültü dolu köprüde tek başına, yüzü sapsarı, hafif sallanarak yürümesi tuhaflarına gitti. Ella Busch da yanından geçti, fark edince durup arkasından baktı. Sağlıklı ya da hasta, suçlu ya da suçsuz, kim olursa olsun böylesine bitmiş durumda biri karşısına çıktı mı, mutlaka duracak olan tek insan Ella'ydı. Fakat o gün, Ella'nın kadın ustabaşı Schubert'e gitmesi gerekiyordu. Nohl'a ne olmuştu, bilmeliydi. Nedense Lene'den hiç hoşlanmıyordu. Bu kadının gölgesi, düşüncelerindeki Robert'in gölgesinin üzerine düşüyor, onu örtüyordu. Schubert de hızla yanından geçti, dönüp şöyle bir baktı. Az ilerde Ella ile birlikte durup beklediler. Lene yaklaştı, onları fark etmeden aralarında yürümeye devam etti.

Bir zamanlar bu köprüde Robert'e rastlamıştı. O gün de aynı kadınlarla beraber yürümüştü. Yanına gidip, ona bir şey danışmak istediğini söylemişti. Schubert'in Lene'ye bir önerisi vardı, onu ekip şefi yapmak istiyordu. Evet, demişti Robert. Lene ödüllendirilmiş, nişan verilmişti. Sonra Albert dönmüştü. Önceleri fabrikadaki görevine ses çıkarmamıştı ya da öyle görünmüştü. Gülmüş ve: "Bekle, yakında seni yakalayacağım," demişti. Zamanla davranışları gibi yüzündeki ifade de değişmişti. Lene, kocasının bakışlarındaki küçük kıvılcımları yakalayamamıştı.

Bir gün: "O kadar hoşuna gidiyorsa şu nişanını niçin takmıyorsun?" diye konuşmuştu. Bazı günler de ellerini ellerine almış, usul sesle bir şeyler anlatmıştı. Nasıl sevmesindi onu? Ne de olsa yıllar boyu beklediği adam oydu. Boşuna beklemiş olamazdı. Çılgınlar gibi beklediği bu adama inanmıştı, her şeyin yine eskisi gibi olacağına da. Önce geçmişte olduğu gibi önemsiz ve hoşuna giden şeylerde ona boyun eğmişti. Sonra kuşkulanması gereken önemli şeylerde de yıllarca yolunu gözlemiş olduğu kocasına inanmıştı.

Yeni yaşamları böyle başlamıştı ve peşinden gelme emrini verdiği gün de sona ermişti. Karısı söylediklerini yerine getirdiği sürece Albert sakin kalmıştı. Aralarındaki zincir kopmamıştı.

Lene o sabah işe gelmemişti. Fakat öğleden sonra yine de fabrikaya gelince, Ella'dan haberi alan Alwinger ona bir iş verdi. Ampul fabrikasının bulunduğu caddede emekli Niebegall oturuyordu. Yatağını kiraya verdiği geceler şezlongda uyurdu. Arada sırada fabrikadan işçilerin Niebegall'ın evinde gecelediği olurdu.

İçinde bulunduğu anlaşılması zor durumda, Nohl'u yanına alacak bir arkadaşı çıkmadı. Oturup düşündüler, o geceyi nerede geçirsindi. Sonunda karar verdiler, Lene'yi emekli Niebegall'a yolladılar.

2

Büttner derin bir nefes aldı. Zor anlar geride kalmış sayılırdı. Berndt otomobilde yanında oturuyordu. Hareket ettiler. Hesabına göre bir saat sonra her şeyi geride bırakmış olacaklardı. – Aynı saatte Hartmann sorgulanmak için Kossin'e getirilmişti.

Berndt geçtikleri yöreyi tanımıyordu. Burada yerleşim yoktu. Suları bulanık kanalın iki yanındaki bahçelerde yıkık kulübeler göze çarpıyordu. Nereye gidileceğine Meier, zamana da Büttner karar vermişti. Bir konferans arasında. Nisan'ın birinci haftası kararlaştırılmıştı. Meier'e göre daha geç olamazdı. Büttner, peki, demişti. Meier o zamana kadar tüm hazırlıkları bitirmiş mi olacaktı? Şimdi beni tehdit mi ediyor, sakın ertelemeye kalkışma, demek mi istiyor? Elimizden kurtulamazsın, diye mi düşünüyor?

Yolun kenarında çamurun içinde durmuş bisikletinde bir şey tamir etmeye çalışan –bu içi boş, puslu ıssızlıkta yaptığı iş sanki çok önemli bir şeydi– genç de Meier'in bürosundan biri olabilirdi. Belki biz uzaklaşır uzaklaşmaz, pedallara bastığı gibi haber uçuracaktı. Üstü başı perişan, diye düşündü Büttner, fakat sinekkaydı traşlı.

Berndt bisikletli genci görmemişti. Dalgındı. Az sonra Büttner'in: "Berlin'in Sovyet bölgesini terk ediyoruz," açıklaması ile kendine geldi.

Bindikleri otomobil yabancıydı, direksiyondaki şoförü de tanımıyordu. Berlin'deki konferansa gitmeden az önce Berndt'in şoförü Sepp'e, otomobili tamire sokması söylenmişti. Araçta bir arıza tespit edilmişti.

Otomobil ve Sepp'le ilgili bölüm kolay başarılmıştı. Fakat bu, ne de olsa pek önemsiz bir ayrıntı, diye Büttner düşündü. O güne kadar başka şeyleri de başarmışlardı: Dora Berndt ve çocukları çoktan Karaormanlar'daki annesinin yanında. Helga da şu sıralar Berlin-Dahlem'de, Dora'nın teyzesi Ronnefeldt'in evine varmış olmalı. Yaşlı kadını ziyaret eder gibi evine gitmek, benim Helga'nın çok zekice bir buluşu idi. Çok gerekli telefon görüşmeleri oraya bağlanabilirdi. Bu villayı ne polis, ne de gazeteciler gözetler. En ufak şüphelenme her şeyi bozabilir. Ne de olsa Berndt henüz güvenilmeyen bir 'aday'. Görüşmenin hemen ardından Helga'ya telefon edeceğim.

Riedl aniden yine Batı'ya gitmişti. Karısıyla çok ivedi görüşmesi gerektiğini söylemişti. Zibulka ile fazla konuşmaya gerek kalmamıştı. Yanındakilere birkaç kez, Berlin'e bir konferansa gideceğini ve öğleden sonra yine Kossin'de olacağını anlatmıştı. Dün geceyi de Berlin'deki sevgilisinin evinde geçirmişti.

Mühendis Nerling bu kadını tanıyordu. Kadının söylediğine göre, Zibulka mutlaka bu fırsatı kaçırmayacak, onlarla beraber hareket edecekti. Çünkü, yeni Bentheim kuruluşunun Hadersfeld'deki enstitüsünde ona bütün kapıların açık olduğu haberleri Zibulka'yı çok heyecanlandırmıştı. Kadın, genç adamın onunla sık sık bu konudan söz ettiğini de anlatmıştı. Şu sıralar kafasında başka hiçbir düşünce yoktu.

Bu sabah konferans başlar başlamaz, Zibulka Profesör Berndt'i eleştiren bir konuşma yapmıştı. Herkesin önünde, fabrikadaki kimi uyuşmazlıklar ve kazalardan onu sorumlu tutmuştu. Ona göre Berndt yayı fazla germişti. Bir yandan yerine getiremeyeceği sözleri vermiş, öte yandan da bu fabrikanın işçilerinden yeteneklerinin üzerinde randıman talep etmişti. Başmühendisi Toms'a birden zorluklar çıkarmıştı. Başlangıçta Rentmair'ın her istediğini yapmasına göz yummuş, ilk başarısızlığının ardından ise onu tek başına bırakmıştı. Rentmair'ın intiharından bazı meslektaşlarını da sorumlu tutmuştu.

Akıllıca, çok akıllıca davranmıştı Zibulka böyle konuşmakla, diye Büttner düşündü. Bu ani çıkışı herkes üzerinde etkili olmuştu.

Zibulka'dan böyle suçlamalar beklememiş olan Berndt ise yıkılmıştı. Bu genç adamla arasındaki ilişkiyi o güne dek, tıpkı Toms'la olduğu gibi baba-oğul-dost olarak kabul etmişti. Bereket versin Toms, artık Kossin'de değil, diye Büttner düşündü. Onun bakışları beni rahatsız etmiyor.

Büttner'e göre, Zibulka'nın şefine böyle sert ve yürekli karşı çıkışı Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nde yapmış olduğu en son konuşma idi. Bir taşla iki kuş vuruldu, diye Büttner düşündü. Berndt bundan sonra dikkatini çekenlere daha kolay inanır ve Zibulka ile arasındaki bu yapmacık anlaşmazlık, kimsede birlikte ülkeyi terk edecekleri şüphesini uyandırmazdı. Zibulka konuşmasının ardından salonu hemen terk etmişti. Büttner, Zoo istasyonunda onları beklediğini sanmıştı. Gerçekte ise Zibulka çoktan Kossin'e dönüş yolundaydı.

Büttner'e göre, Nerling uzun zamandır Bentheim'ın adamları ile ilişki içindeydi. Kendisi ise ilk günden bu yana araya hiç kimseyi sokmadan doğrudan doğruya, merkez kabul ettiği Amerikalılar'ın bürosu ile görüşüyor, onları bilgilendiriyordu.

Nerling onları Zoo istasyonundaki kafede beklemişti. Ne yazık ki karısı da yanındaydı. Büttner kadına kompliman yapacak durumda değildi. Karı-koca Nerling'ler Batı'ya taşınmayı mesleki bir değişim olarak kabulleniyordu. Kossin'deki yaşamları fena değildi. Nerling de mesleğinde başka hiçbir yerde basamaklarını böyle çabuk çıkamayacağını sezmişti. Fakat son zamanlarda

fabrikada eleştiriler artmaya başlayınca, geleceğine olan güvenini yitirmeye başlamıştı. Ancak eşinin bu son gelişmelerden haberi yoktu. Şimdi Batı'ya gideceklerini duyunca çok sevindi. Sanki kocası ayaklarının önüne saltanat dolu bir yaşam koyuyordu: Giysiler, çamaşırlar, ayakkabılar, sinemalar, kafeler, ikiz çocuklarına mavi ve pembe yünlü giysiler... Kocası, Berndt de kabullenirse, gitmeye hazır olduklarını söyledi. Büttner, kaygılarının yersiz olduğunu belirtti, bu konu çoktan halledilmişti. Şimdi önemli olan kimsenin tek hata bile yapmaması idi. Birbirleri ile bile konuşmayacalardı.

Ancak her şey hazır değildi. Otomobil hiç durmadan ilerliyordu. Büttner birden konuştu: "Sanırım şimdi bir başka bölgedeyiz."

Berndt heyecanlandı: "Bu da ne demek? Bana anlattıklarınızdan sonra hemen geri dönmeliyiz!"

Büttner omuzlarını silkti. "Şef, tanrı aşkına, lütfen. Beni dinlemeniz ve söyleyeceklerimi anlamanız için lütfen önce sakinleşin. Kimsenin bizi rahatsız etmemesi ve ne yapacağımızı kararlaştırmak için buraya geldik. Helga bana ulaşmayı becermeseydi, sizi rahatsız etmeyecektim. Lütfen anlayın beni Berndt, sevgili Profesör Berndt! Gitmeyin geri!"

Berndt konuştu: "Derhal geri gidiyorum!"

Büttner en son açıklamasını mümkün olduğu kadar geç yapmak istiyordu. "Zorlayın kendinizi, tanrı aşkına sakinleşin. Yalvarırım size, dinleyin beni bir dakika. Fabrikada çalışanlar arasındaki havanın çok bozuk olduğuna daha dün dikkatinizi çekmiştim. Eleştiride bulunanlar sık sık sizden söz ediyordu. Az önce de söyledim, ben bu gelişmeye çok şaşırdım. Mesleğinizdeki başarı dolu yıllardan sonra Zibulka gibi birisinin sözleri, fabrikadaki en son gelişmelerin ardından çalışanların size karşı çıkmasına yol açabilir."

"Saçma!" diye Berndt yanındaki adamın sözünü kesti. "Siz ya birkaç budalanın saçmalıklarını duydunuz, ya da duyduklarınızı fazla abarttınız, Büttner. Zibulka'nın böyle sert eleştiride bulunmasını olağan karşılıyorum. Çünkü o açık sözlü bir insan. Onun yerinde ben de olsam aynı şekilde davranırdım."

Her konuda tek insanlara takılıp kalıyor, diye Büttner bir an

düşündü. Bu kez de Zibulka'dan başkası yok kafasında. Sesini yükseltip devam etti: "Ben, her şeyin suçlusu Zibulka demedim ki! Bana kalırsa bir rastlantıydı, daha yukardaki birinin söyleyeceklerini onun söylemiş olması. Zibulka bunu bilinçli yapmadı. Heyecanlı konuşmasında her şeyin suçlusu olarak sizi göstermesi önemli, karşılaştığımız tüm zorluklardan ya da bazı olayların sizin etki alanınızın dışında gelişmiş olduğundan söz etmemesi değil. Örneğin Rentmair'ın boş yere yapmış olduğu çok masraflı denemeler, Bonn'un mal yollama yasağı... Bana sorarsanız, son kötü gelişmelerin nedeni sizin şanssızlığınız mı yoksa devletin, daha doğrusu ülkenin ekonomik düzeninin bilinçli bir düşmanı olmanız mı, bu birileri için şu anda önemli değil. Wittenberg Alanı'ndayız..."

Berndt şoförün omzunu tutup sarstı. Adam direksiyona sıkıca sarıldı. Berndt: "Derhal geri gideceksiniz!" diye bağırdı. Şoför bir sokağa saptı. "Affedersiniz daha hızlı sürmek yasak," dedi. "Nereye gitmek istiyorsunuz?" diye Büttner yanındaki şefine sordu. "Dönüyoruz," yanıtı verdi Berndt. "Yolda nereye gideceğime karar vereceğim: Hükümete mi yoksa Karlshorst'a mı!"

Büttner ağır ağır konuştu, alçak sesle, temkinli, fakat kesin: "Her ikisi de sizin felaketiniz olur! Sanıyor musunuz ki her iki makamın da, bizi Kossin'de devlet güvenlik birimlerinin beklediğinden haberi yok! Böyle düşünmeniz beni çok şaşırtır. Sizin gibi birinin üzerine çok şüphe çekmesi, başının büyük derde girmesi kaçınılmazdır."

Berndt güldü ve yüksek sesle konuştu: "Bu söylediğiniz çok gülünç! Paniklemiş gibisiniz." – "Hayır," dedi Büttner, oldukça sakin. "Sinirlerim olaylardan etkilenmedi, bilincim de yerinde. Bana kalırsa, böylesine ağır suçlamalarda bulunan insanların, o adımı atmaya karar vermelerinin çok önemli bir nedeni olmalı. Sanırım ben bu nedeni biliyorum, ancak belgeleri onlara kim vermiş olabilir, bunu bilmiyorum."

Berndt şaşkınlıkla yanındaki meslektaşına baktı. Otomobilin nereye gittiğine de artık dikkat etmiyordu. Şoför üçüncü kez Augsburger Caddesi'ne saptı.

"Sovyetler'in eline belgeler geçmiş olmalı," diye Büttner sakin

bir sesle konuştu. Çok ciddi ve dikkatliydi. "Nereden ve nasıl bilmiyorum, fakat bu belgelerle, sizin ve benim savaş yıllarında Gestapo ile bağlantımız olduğunu kanıtlamaları mümkünmüş." – "Duyulmamış bir saçmalık!" diye Berndt bağırdı ve güldü. "Hemen dönmemiz için bir neden daha. Dönmeli ve ellerindeki şu belgelerin üzerine tükürmeliyiz!" – "Bunu yapamayacaksınız." Büttner gerçekten bir bölüm daha anlatmaya karar verdi. Şimdi önemli olan Berndt'i bir süre daha tutmaktı. Bundan Büttner zarar görse de. Helga haklıydı: Batı büyüktü. Oraya vardıktan sonra görüşmelerine gerek kalmazdı. Dostlukları bir son bulacaktı, artık hep Berndt'in sözü geçmeyecekti. – "Yapamayacaksınız, Berndt. Çünkü benim geçmiş aylarda kimlerle buluşup konuşmuş olduğumdan haberiniz yok. Sizin tek bildiğiniz, beni arada sırada tek başıma, Dora ile buluşmam için bir yerlere göndermiş olduğunuz."

"Dora ile. Bu doğru." – "Evet. Fakat benim başkaları ile buluşmuş olmam da doğru. Her neyse, şimdi Dora'nın annesinin yanında olması iyi bir rastlantı. Şimdi başınıza kötü bir şey gelirse, acaba eşiniz ne düşünecek?" dedi Büttner. "Gelin benimle birkaç dakikalığına şu kafeye. Ben şoförü tanımıyorum," diye yalan söyledi, "konuşacaklarımızı duymasına gerek yok."

Gelişme iyi idi. Berndt ve Büttner otomobilden indiler. Sakin kafede bir masaya oturdular. Büttner az önce otomobilde olduğu gibi yavaş yavaş, dikkatli ve sakin bir ses tonuyla konuştu, geçmişten söz etti. Masada dimdik oturuyordu, sanki söylediklerinden gurur duyarmış gibi başı yukarıdaydı. Berndt'e yedi yıldan fazla geride kalmış bazı olayları anımsattı. Gözlerinin önünden geçiyordu her şey. Sigara dumanları arasında sürekli şekil değiştiriyor, bir görünüyor, bir kayboluyor, elle tutulamıyorlardı.

Konuşmasının sonunda "Sevgili Berndt, eğer Helga dikkatimi çekmemiş olsaydı, şimdi burada oturmuyorduk," dedi. "Onun da dikkati çekilmiş. Eğer eve gitseydi, sivil polise yakalanacaktı. Eski dostunuz doktor Fürth'e, nasıl bilmiyorum, bir yerden haber gelmiş."

Berndt gözünü kırpmadan Büttner'e bakıyor, yüzündeki mimiklerden söylediklerinin anlamını çıkarmaya çalışıyordu. Fakat karşısındaki adamın yıllardır görmeye alışmış olduğu

güzel, zeki ve gururlu yüzünde kıl kıpırdamıyordu.

Büttner, Berndt'in sesini çıkarmadığını görünce devam etti: "Evet, o zaman bana, birkaç kişinin adını verirsem –benim için önemli olmayan– sizi, öğretmenimi, büyük dostumu kurtarabileceğim söylediğinde, sizin sadece benim için değil, tüm insanlık için çok değerli bir kişi olduğunuzu ve sizi korumam gerektiğimi derhal kavramıştım..."

Berndt karşısında sakin sakin oturan genç meslektaşının suratına homurdandı: "Seni alçak herif!"

"Ne dediniz?" diye Büttner sesini yükseltti. "Siz bana böyle bir şeyi nasıl söylersiniz? Ben o günlerde sizin özgürlüğünüzü, iş gücünüzü ve yaşamınızı kurtarmak için elimden geleni yapmıştım..."

"Bütün bu sözlere ne gerek var?" dedi Berndt. Düşündü, her şeye karşın Büttner'in yüzü nasıl oluyor da, böyle gergin ve güzel kalabiliyordu. "Alçak herifin teki olduğunuzu kanıtlamanız için bu kadar söz gereksiz."

"Berndt, eğer bu deyimi kullanmakta ısrar ediyorsanız," diye Büttner konuştu, "size bir şey daha söylememe izin verin: Benim hangi nedenlerle böyle davrandığımı siz anlamazsanız, yabancılar nasıl anlasın? Örneğin, Ruslar'a tüm olup bitenleri açıklayacağım, siz huzursuz olmayasınız diye sorumluluğunu üzerime aldığım olayların sizin bilginiz dışında geliştiğini onlara nasıl kanıtlayacağım, onları nasıl inandıracağım? Bundan yedi yıl önceki, uğrunuza büyük riskin altına girmiş olduğum o dehşetli olayları bugün kabullenmekte zorluk çekiyorsunuz. Siz anlamazsanız Sovyetler nasıl anlayacak? Onlar tek bir şeye inanacaklar, Kossin'de olup bitenleri benim sizin isteğiniz üzerine yaptığıma. Sizin haberiniz olmadan, benim her şeyi üstlenmiş olabileceğime inanmayacaklar, çünkü bunu belirten tek bir kanıt yok.

Gestapo'ya olan yakınlığa gelince, siz Sovyetler'in merakını ve titizliğini benden iyi biliyorsunuz, her şeyin derinine inecekler ve bugün olup bitenlerin nedenini mutlaka geçmişte arayacaklar. Ve sonunda şunu düşünecekler, her yanlış, her kaza bilinçli olarak yapılmış. Sovyetler artık bir saniye bile size inanmayacak, Berndt. Beni anlıyor musunuz?" Berndt düşünceli: "Hayır," dedi. "Hiçbir şey anlamıyorum." Fakat yine de Büttner'in anlattık-

larını sonuna kadar dinledi.

"Dönmeyin artık oraya! Yalvarırım size. Dönmenizi dört gözle bekliyorlar! Ne şans, önemli tüm evrakların yanımda olması. Her zaman yaptığım gibi bugün de, bir konferansa giderken gerekli belgelerin yanı sıra önemli başka şeyleri de almıştım. Geri dönmek isteseniz bile, Kossin'e kadar gidemezsiniz. Sizi Doğu Berlin'de tutuklarlar. Sadece sizi mi, beni de, yakınlarımızı da. Eğer Kossin'de olsaydı tabii Dora'yı da."

"Benim için artık geri dönüş yok mu demek istiyorsunuz?" diye Berndt konuştu.

"İkimiz için de," dedi Büttner. "Sevgili profesör, size 1944 yılını anımsatmak istiyorum. O günlerde de ilk anda her şeyi korkunç ve inanılmaz bulmuştuk. Fakat sonraki gelişmeler bunun tam tersi olmuştu. Yeni yaşamımızda çoğu kez mutluyduk. O zor günleri birlikte atlatmıştık."

"Ne saçmalıyorsunuz? Siz pis herifin tekisiniz!" – Bir süredir kendinden geçmiş gibi masada oturan Berndt sesini yükseltti, elini de havada şöyle bir salladı. "Sakin olun, profesör," dedi Büttner hafif gülümseyerek. "Başka bir yerde daha kapsamlı konuşabiliriz. Herhalde siz de, bu kentin bütün gazetecilerinin ve dedikoducularının üzerimize saldırmasını, başınıza gelenlerden ekmek paralarını kazanmasını istemiyorsunuz... Bu heriflerin bir teki bile açıklamalarınızı anlamayacaktır. Tanıdığım kadarıyla siz de onlara açıklamalarda bulunmaya pek yanaşmayacaksınız. İçlerinden biri aniden, burada ne yaptığınızı sorarsa, ona ne yanıt vereceksiniz?" – Berndt gözlerini dikmiş karşısındaki adama bakıyordu. Sonra tıpkı bir öğrenci gibi konuştu, usulca. Bütün vücudu tutulmuş gibiydi. "Karaormanlar'daki eşimin yanına gidiyorum." – "Gazeteci denen bu herifleri tanımıyorsunuz siz! Ben niçin yanınızdayım? Zibulka ile Nerling de mi gidiyor?" – "Niçin Nerling?" diye ürkmüş gibi sordu Berndt. "O Kossin'de değil mi?" Büttner bir an sustu, sonra bakışlarını Berndt'in gözlerine dikti. "Siz de benim gibi biliyorsunuz ki, Nerling her istediğinizi yapar, en zorlarını bile. Son zamanlarda size en ufak zararı dokunacak bir şey kulağına geldi mi, sanki eleştirilen kendisiymiş gibi öfkesinden çılgına dönüyordu. Bugün benden, ona yüzde yüz güvenebileceğinizi size söylememi rica etti. Siz nereye giderseniz, o da gidecek.

Eğer onunla konuşmak istiyorsanız, buyrun, az ötede bekliyor."

Berndt oturduğu yerde şöyle bir doğruldu. Bir şey söylemek istemişti, fakat sustu ve başını önüne eğdi. Az sonra sordu: "Zibulka da burada mı? Biraz önce ondan söz etmiştiniz..."

"Sanırım, şimdi o da Nerling'in yanında oturuyor. Konferansta size karşı söylediklerine, şüpheleri çekmemek için gerekli bir koruyucu önlem gözüyle bakabiliriz. Çünkü Zibulka sizi çok sayıyor, çalışmalarınıza herkesten fazla değer veriyor. Çağırayım mı onu?"

Berndt başını, hayır, anlamında salladı. Başka soru sormadı, başı önünde uzun uzun düşündü. Büttner bu tartışmanın son bulmasına sevindi, istediği sonucu almış olmasına da. Berndt büyük bir ümitsizliğe düşmüştü. Eli ayağı da tutulmuş gibiydi. Kafasında tam bir sorular karmaşası vardı. Hangisini soracağını bilmiyordu. Sonra aniden konuştu: "Riedl nerede?" – "Batıda. Karısının yanında."

Berndt gözlerini kapattı. O güne dek, yıllardır güvenmiş olduğu tek insan, Büttner, karşısında oturmaktaydı. Fakat şimdi ona dokunamıyordu. Sanki havada buharlaşıp, uçmuştu.

3

Katharina çoktandır Kossin'e mektup yazmamıştı. Ancak Riedl günün birinde Peder Traub'dan bir mektup aldı. Kilise adamı ona, Katharina'nın bir çocuk beklediği haberini veriyordu. Traub, karısının hamileliğini ondan saklamak istemesine karşın, durumu bildirmeyi bir din adamı olarak görevi saymaktaydı. "Ne yapmanız gerektiğine şimdi siz karar vermelisiniz," diye de mektubunu bitiriyordu.

Peder Traub, bu haberin Riedl için ne anlama geldiğinin bilincindeydi. Tabii Riedl bu arada Doğu Almanya'da öylesine kök salmış olabilirdi ki, hiçbir şey, böyle bir haber bile, onu oradan koparıp çıkaramazdı.

Katharina, eşinin Doğu'ya her dönüşünden sonra çok mutsuz Peder Traub'a uğramış, onun öğütlerini dinlemişti. Hele Riedl'in en son ziyaretinin ardından tüm ümitlerini yitirmiş bir kadındı. Fa-

kat bu kez, diye düşündü Traub –bunu Riedl'e yazmadı–, iki insanın yaşamına başka bir güç girmişti. Artık demir perde bile aralarında duramazdı. Bundan sonra birlikte yaşamak zorundaydılar.

Riedl mektubu okurken yüreği çılgınlar gibi atıyordu. Annesine hemen, fabrikanın ona ani bir görev verdiğini söyledi, birkaç günlüğüne Kossin'den ayrılması gerekiyordu. Tüm izinlerini kullanmış olmasına karşın, Nerling'in çabası ile çabucak yeniden izin aldığı için sevindi. Oğlunun evde olmadığı bir anda Traub'dan gelen mektuba göz atan annesi, çok şükür, diye düşündü. Artık kesin bir karar vermeleri gerekiyor, dedi kendi kendine. Yola çıkmaya hazırlanan oğlu ile bir şey konuşmayacaktı.

Peder Traub, kocasının yakında gelebileceğini Katharina'ya söyledi, hazırlıklı olmasını istedi. Çocukca suskunluğundan dolayı da papazın sitemlerini dinledi ve kocasının geleceği günü beklemeye başladı.

Bir gece yarısıydı, penceresinin altında onun sesini duyup, kapıyı açtığında, rüzgarla karışık yağan yağmur yüzünü ıslattı. Daha kapının eşiğinde birbirlerine sarıldılar, kaçamak yapan genç aşıklar örneği. Riedl karısının karnını okşadı, gebeliğini hissetmek istedi. O anda hiçbir şey düşünmüyordu, sadece mutluydu.

Sabah olduğunda Katharina önce tek başına aşağı indi, evdekilere o gece kocasının geldiğini söyledi. Az sonra da Riedl mutfağa geldi, büyük masaya oturdu. Masanın çevresinde oturanlar çoğalmıştı. Köylünün dul ablası da eve yerleşmişti. Pek sesi çıkmayan, temiz pak görünümlü oğlu ile ona çok yardım eden ve teyzesine çok bağlı olan kuzenini de beraberinde getirmişti.

Köylünün görünümü Riedl'i artık rahatsız etmiyordu. Bakışları ile ona tepeden bakıyormuş, onu aşağılıyormuş hissine de kapılmıyordu. Yeni gelmiş olanlar da adama alışmıştı.

Kadınlar kız kardeşleri andırıyordu. İkisinin de üzerinde siyah giysiler, aynı desenli siyah başörtüler vardı, yakalarında da broşlar takılıydı.

Oğlu kahvaltısını çabuk bitirdi ve bisikletine atladığı gibi meslek eğitimi yaptığı işyerine doğru yola koyuldu. O gittikten sonra köylünün çocukları yüksek sesle çene çalmaya başladı. Katharina'nın yerine genç kadın kahvesini getirdi. Mutfak Ri-

edl'in gözüne ilk ziyaretindeki kadar büyük gelmedi, karanlıklara kadar uzanmıyordu.

Sonra Katharina dikiş sepetini aldı. Birlikte odasına çıktılar. "Buradaki son günümde de eli boş oturmak istemiyorum," dedi. Riedl şaşırdı, büyük bir mutluluk her yanını sardı. Katharina odun ve briket getirdi. İlkyaz ıslak ve soğuk geçiyordu. Birlikte sobanın yanına oturdular, kocasını kendine çekti.

"Ablası kızacak şimdi," diye Katharina konuştu. "Odamızın bu kadar sıcak olduğunu az sonra fark eder. Cimrinin teki, bir briketi bile idareli kullanıyor. Ben buradan gidersem çok mutlu olacaktır."

O kargaların –siyahlar giymiş kadınlara böyle diyordu– buraya yerleşmelerinin bir amacı vardı. Kafalarından geçen plana göre, köylü arazisinin üçte ikisini Main'daki marmelat fabrikası Breitling'e satmalı, geri kalanına da domates ve sebze ekmeliydi. Uslu oğulları evin küçük kızıyla evlenirdi, büyük oğul da ekili araziyle geçimini temin ederdi. Küçük oğul başının çaresine baksındı. Onu sevmiyorlardı, çünkü o darmadağınık ve küstah çocuğun biriydi.

"Ben burada artık gerekli değilim," diye Katharina devam etti. Bu sözlerinde hüzün yoktu, çiftlikteki ve yaşamındaki değişimi kavramışa benziyordu. "Köylü beni filan unuttu. Şimdi tüm derdi, ablası ile kavga etmek, bir sürü planlar yapmak, para kazanıp, çocuklar arasında paylaştırmak. Şimdi ona bu gerekli ve böyle olması da benim için iyi. Kente yerleşmeyi ve bir büroda iş bulmayı düşünüyordum." Elindeki kumaşı bir kenara attı.

Başını kocasının göğsüne dayadı, konuştu: "En son buraya gelişinde benden çok sinirli ayrılmıştın. Yaşamımız nasıl devam edecekti, uzun süre hiçbir şey düşünememiştim. Rentmair'ın ölümüne ve peşinden geleceklere karşın sen Doğu'ya gitmekte ısrar etmiştin. İnan bana, sonraki haftalarda, ben ona gitmeliyim, zorluklarla dolu yaşamında yanında olmalıyım, diye sık sık düşünmüştüm. Fakat gebeliğimi fark edince, evet Erni, bunun mümkün olmayacağını da kavramıştım. Çünkü çocuk burada büyümeliydi. Kafam bu düşüncelerle doluyken, sen aniden çıkageldin. Artık hep benim yanımda olacaksın."

Riedl de, geçmişte olanların büyük bir yanılgı olduğunu kavradı. Konuşmadı. Karısı başını kaldırıp, ona baktı. Yüzündeki ürkekliği fark etti. Konuşmasına devam etti. Sesi usul çıkıyordu: "Sana gerçeği yazmış olduğu için Peder Traub'a önce gücenmiştim. Çünkü seni tanıdığım kadarıyla, nasıl bir tepki göstereceğinden pek emin değildim. Fakat herkesin Kossin'i terk ettiğini öğrenince, arada sırada sözünü ettiğin meslektaşlarının, rahatladım, sevindim de."

"Ne demek istediğini anlamıyorum," diye Riedl konuştu.

"Gazetede yazıyor."

"Ne yazıyor?"

"Hepsinin fabrikadan ayrılmış olduğu."

"Kimlerin?"

"Adları pek aklımda kalmadı. Müdürün, sonra Nerling diye biri, adı Zibulka mı ne olan biri daha, başkaları da. Benim pek gazete okuduğum yoktur. Yeğeni köylüye okumuş, o da bana, gazetede Kossin üzerine bir haber var, dedi. Senin orada çalıştığını biliyordu."

"Getir bana şu gazeteyi!"

Odada yalnız kaldığında, Katharina'nın yırtıklarını tamir ettiği beyaz çarşafı eline aldı, sıktı, buruşturdu. Hüznün ve elinden bir şey gelmemenin verdiği öfke dayanılmazdı. Sonra derin bir iç geçirdi, çarşafı kaldırıp odanın bir köşesine attı. Katharina elinde gazete içeri girdi. Pencerenin yanına gitti, karısına ve odaya arkasını döndü, okumaya başladı.

Evet, Katharina'nın söyledikleri doğruydu. Ne olduğunu hemen kavramadı, fakat adlar gerçekti. Herhalde yarın büyük gazetelerde daha kapsamlı haberler çıkardı. Belki bugün onu ararlardı. Nerede bulacaklarını biliyorlardı. Niçin Kossin'i terk etmişlerdi? Hiçbir şey anlamıyorum, dedi Riedl kendi kendine. Bir daha okudu, üçüncü bir kez okudu ve düşündü: Anlamıyorum.

Arkasına döndü. Konuştu: "Bunlardan haberim yoktu," dedi. "Ben tek başıma oradan ayrılmıştım. Buraya gelip, seni beraberimde götürmek için..."

Karısının gözlerinin altında kara lekeler oluşmuştu. Sanki biri işaret parmağını kuruma sürmüş, şaka yapmak için kadının küçük yüzünü boyamıştı.

Katharina usul sesle konuştu: "Onlara, bu insanlara Kossin'i niçin terk etmiş olduklarını sormak istemiyor musun?"

Riedl bir an sustu. Ne yanıt vereceğini düşündü. Evet, dedi kendi kendine, bunu yapmam belki doğru olur. Peki, ama niçin? Onlar artık Kossin'i terk etmiş, ben ise, ne olursa olsun geri gitmek istiyorum. Niçin sorayım?

Katharina oturdu. Farkında olmadan yatağın üzerinde duran bir başka çarşafı kendine doğru çekti. Dikmek için değil. Kumaşı tutan ellerine baktı, kocasının gözlerine değil. Bakışları onu rahatsız edebilirdi.

Hiç beklenmedik bir şey olmuş olmalı, diye düşündü Riedl, çok tehlikeli bir şey. Fakat bu ne olabilirdi? Acaba yeni bir olayı bahane eden biri ötekilere büyük korku mu vermişti? Yoksa bir şey olmuştu da, bütün suçu bize yüklemeye mi kalkışmışlardı? Böyle bir şey mümkün müydü?

Dönse miydi Kossin'e? Fakat söz konusu olan sadece ben değildim. Eşim, doğması beklenen çocuk da. Dönmelisin, dedi kendi kendine. Sonra yine düşüncesini değiştirdi, senin dönmen neye yarar? Belki orada bir şey değiştirebilirim. Yaşamı, günleri, saatleri. Yaşamı nesiller boyu geriye döndürmek isteyen birine niçin engel olmayayım? Sana Kossin'de çok gerek var, tıpkı savaş sonrası yıllarda olduğu gibi. Katharina, anla beni, gazetede adlarını okuduğun insanlar gibi, benim burada kalmam mümkün değil...

Habere gözlerini tekrar dikti. Yazanlardan pek bir anlam çıkaramıyordu. Düşünceleri adlara takıldı kaldı.

Berndt. Omuzlarını silkti. Büttner. Geçmişten Rentmair'ın sesi geldi. Ölü dostunun yüzünü seçemiyordu, fakat çok iyi duyuyordu sesini: Berndt'le ilgili her şeyde onun da parmağı vardır. Çılgın gibidir, hükmetmekten zevk alır, ona bu alışkanlık Hitler'den bulaşmıştır... Nerling. Zibulka. Onun Kossin'i terk edeceğini aklımdan bile geçiremezdim. Zibulka'dan sonra da Riedl yazıyor. Bu benim adım.

Evet, ben Batı'dayım. Gazete bunu birilerinden biliyor olmalı. Yalan değil, ben buradayım.

Zibulka'nın bir akşam onunla beraber evine gelmiş olduğunu anımsadı. Sohbet etmek istiyorlardı. Konu, nasıl ortak çalışabilecekleriydi. Riedl'in annesi masaya bir şişe Karaormanlar kiraz likö-

rü koymuştu. Annesinin o şişeyi, Rentmair geldiğinde şerefine açmış olduğunu anımsadı. Zibulka kalanı çabuk bitirmişti. Son zamanlarda canını sıkan kimi olaylardan öfkeyle söz etmişti. Eğer Riedl de ortak çalışmayı kabul ederse, fabrikada etkili olabilirlerdi.

O akşam gençliğinden kimi şeyler de anlatmıştı. Bazı şeyler Riedl'e kendi gençliğini anımsatmıştı. Her ikisi de zor bir yaşamı geride bırakmıştı. Devlet öğrenim desteğini kısınca, fabrika çalışanlarının yetenekli oğullarına yardım eden Bentheim fonundan parasal destek görmüştü.

O akşam odamda, diye Riedl bir an düşündü, Bentheim'ın elinin açıklığına gülmüştü. Onlar parayı nereye yatıracaklarını hep bilmişti. Geçmişte. Bugün de.

Zibulka da gitmiş. Haberde böyle yazıyor. Bentheim'a mı gitti? Şimdi Hadersfeld'deki yeni bürosunda mı oturuyor? Birlikte hazırlamış olduğumuz tasarıları da yanına aldı mı acaba? Gençliğinde Bentheim'ın ona yapmış olduğu parasal destek aklına geliyor mu? Bentheim sadece geçmiş savaş yıllarında kurnaz davranmamıştı, gelecek savaşın planlarını yaparken de budala değildi.

"Katharina," dedi Riedl, "ben hemen dönüyorum. Şimdi Batı'ya kaçmış olanlarla konuşmamın anlamı yok."

Aşağıdan mutfaktan biri seslendi. Ötekilerle aynı masaya oturacakları için birden ürperdiler. Fakat aşağıdan seslenmelerinin nedeni öğle yemeği değildi. Uslu oğlanla evlendirmeyi planladıkları küçük kız koşarak yukarı geldi ve elindeki telgrafı Riedl'e uzattı. Kocası okurken Katharina ona baktı. Riedl okuduktan sonra karısına verdi. "Hemen dön, annen."

Karı-koca bundan sonra pek fazla konuşmadılar. Katharina onunla aşağı inmedi. Kolları kopacakmış gibi iki yana sarkmış, odanın ortasında öylece duruyordu.

Feribota doğru yürüdü. Başlarının üzerinde pazar sepetleri taşıyan birkaç köylü kadın yanından geçerken: "Feribota ne gerek var?" dedi Riedl'e. "Bekleyerek zaman kaybetmeyin. Yolumuz artık tamir edildi, köprülerimiz de."

Onlarla birlikte nehir kıyısında yürüdü. Kossin'deki Elb köprüsü gibi buradaki Main köprüsü de tamir edilmişti. Savaş yandı bitti, diye düşündü Riedl, küllerini nereye kaldırmalı?

4

Richard Hagen, kaçışın gerçekleştirildiği günün öğleden sonrasında Berlin'den bir telefon aldı. Martin'in sesini hemen tanıdı. Dostu ondan, mümkün olduğu kadar çabuk Magdeburg'a gelmesini rica ediyordu.

Magdeburg, Berlin'le Harz'daki fabrikanın ortasında sayılırdı. Ses tonundan, Martin'in ona çok önemli bir şey söylemek istediği belliydi. Birbirimizi görmeyeli ne kadar oldu, diye Richard düşündü. Bir yıl mı yoksa daha fazla mı? – Herhalde Martin de o anda Berlin'deki bürosunda aynı şeyi düşünüyordu? Son üç yılda çok az görüşmüşlerdi. Yine de bu süre içinde Martin'in yaşamımdaki etkileri çok derin olmuştu.

Toplama kampında birbirlerini sık sık görmüşler, birbirlerine çok yakın olmuşlardı, ölüme de. İlk günlerde Richard'a, Martin'in, yaşamını mutlaka kurtarması gereken bir yoldaş olduğu söylenmişti. Martin'e de Richard için, kendisine mutlaka güvenebileceğin bir yoldaştır, demişlerdi. İlerki haftalarda birbirlerini daha yakından tanımışlardı.

Savaştan sonra nerede zor bir görev olsa, hep Martin'i yollamışlardı. Richard da çoğu kez ona eşlik etmişti. Günün birinde, o güne kadar öğrenmiş olduklarından daha fazlasını öğrenmeye karar vermişti. Sekiz yıllık eğitimin ardından yeraltı gruplarında, İspanya İç Savaşı'nda ve ardından kamplarda öğrendiklerini artık yetersiz bulmuştu. Demokratik Almanya Cumhuriyeti kurulduğunda parti okulundaydı. Buradaki öğrenimi sona erince Magdeburg'daki vagon fabrikasına parti sekreteri olarak göreve yollanmıştı, ardından da aynı görevi Harz'daki fabrikada yapmaya başlamıştı. Martin de Ağır Sanayi Bakanlığı'nda çalışmaktaydı. Birbirlerine artık arada sırada konferanslarda rastlıyorlar, akşamları oturup çene çalıyorlar, yaşamlarından söz ediyorlardı.

Martin'in gençliğinde başından geçen kimi olayları anımsayan babası Richard'a anlatmıştı. Ancak o yıllarda Richard küçük bir çocuktu. Babası Birinci Dünya Savaşı'na katıldığında, Martin acemi erdi. Savaşın avcı siperlerinde düşünmeye başlamış, ölüm ile yaşam nedir kavramıştı. Cephede sadece sayısız ar-

kadaş edinmemiş, bir gerçek dost da kazanmıştı. Bu, onun gibi genç bir askerdi. Basılı yazılardan yükselen heyecanın ne demek olduğunu, insanın kendine söyleyemediği şeyleri kelimelerin ona söylemesini ilk kez askerde kavramıştı. Genç dostunun verdiği 1917 Ekim Devrimi'nin bildirilerini elinden düşürmemişti.

Savaşın ardından o gençle beraber ihtilalci komünistler grubuna katılmıştı. Berlin'de Noske'nin izniyle Ekim Devrimi'ne karşı ayaklanmış gönüllülerle birbirlerine girmişlerdi. Bir sokak çatışması sırasında, o güne kadar hep birlikte olduğu askerlik arkadaşı yakalanmış ve bir yere sürülmüştü. Martin'in onun nereye götürüldüğünden haberi olmamıştı, öldürüldüğünü tahmin etmişti. Çünkü ondan bir daha hiç haber alamamıştı. O günlerde kendi de yaşamını ve özgürlüğünü zor kurtarmıştı. İş aramak için yollara düşmüş, tüm Almanya'yı geçmiş, ta Ruhr havzasına gitmişti. Geldikten az sonra da Berlin'deki komünist karşıtı gönüllüler burada yine karşısına çıkmıştı. Saldırıya uğrayan ve kurşun yarası alan Martin, Ren nehrini geçip, Fransız işgalindeki bölgeye sığınmıştı. Fransız generali ise onu yine nehrin öteki kıyısına yollamıştı. Martin'i orada yakalayıp, dört yıl hapse tıkmışlardı.

Bu yıllar yaşamındaki ilk büyük ara idi. Yaşam ve olaylar üzerine düşünmeye, yeni şeyler öğrenmeye zaman bulmuştu. Hapisten çıktıktan sonra kömür madeni ocaklarında iş bulmuştu. Öğrenmiş olduklarını işinde ve grevlerde uygulamıştı. Beraber çalıştığı işçiler, düşünceleri, yardımsever, yürekli ve alçakgönüllü olması nedeniyle onu sevip saymışlardı. Martin kısa zaman sonra işten çıkarılmıştı.

Ona yakın yoldaşlar, Martin'i Sovyetler Birliği'ne eğitime yollamıştı. İşçiler ve işsizler yol parasını aralarında toplamıştı. Savaştan ve iç savaştan kendini toplamaya çalışan Sovyetler Birliği, tüm bu zorluklara karşın birçok ülkeden gelen insanlara sığınacakları ve eğitim alacakları bir yerdi. Almanya'ya döndükten sonra dostları Martin'deki değişiklikleri hemen fark etmişlerdi. Davranışları, konuşmaları ve yazışmaları temelden değişmişti. Sanki Martin'i Sovyetler Birliği'nde iyice bileylemişler, ona bir çekidüzen vermişlerdi. 1 Mayıs 1929'da Sovyet bayraklarını yakmışlardı, dört yıl sonra da Naziler onun bir zamanlar okumuş olduğu kitapları. Martin yeraltına inmişti.

Yaşamımın ortası, dediği yılları İspanya İç Savaşı'nda Enternasyonal Tugay'da geçirmişti. Richard'la toplama kampında karşılaşmıştı. İkisi de benzeri şeyleri ayrı ayrı yaşamıştı.

Martin'in geçmişini, Richard kadar tanıyan bir başkası yoktu. Martin'in yaşamı sadece onun için değil, bir sürü insan için de bir öykü, kendi de bir efsane idi. Martin sevinçler ve üzüntüler dolu yıllar yaşamıştı, sadece onun başına gelebilecek olayların içinden geçmişti. Richard, kimi zaman tek başına, kimi zaman da kaçış yolunda ve tehlikelerle dolu geçen bir yaşama dayanamayan ilk karısının, sonunda Martin'i terk etmiş olduğunu da biliyordu. Bu Martin'in suçu değildi, alınyazısının acımasızlığıydı. Yıllar önce başından geçen bu ayrılığı unutması kolay olmamıştı.

Sonra İspanya'da bir başka kadını sevmişti. Büyük aşkı olmuştu bu kadın. Günün birinde Madrid dışında bir yolda içinde bulunduğu otomobil ateş altında kalmıştı. Başarılı bir yolculuktan neşeli ve mutlu dönen Martin'e, kadının otomobilde bulduklari kan lekeli küçük, beyaz ayakkabısını vermişlerdi.

Şimdi bizi en iyi anlayanlardan biri Martin, diye düşündü Richard. Karısına, Magdeburg'a gitmesi gerektiğini söyledi, orada Martin ile buluşacaktı. Çocuklarını yatmaya götüren Hanni sordu: "Niçin bir kez olsun bizi ziyarete gelmiyor?" Çocuk, bir oğlan, Hanni'yi çok andırıyordu. Ufak, yaygın burnu ve yüzündeki gururlu, inatçı ifadeyle sanki Hanni'nin bir kopyası idi. Hele şimdi büyümeye başlayınca, bu benzerliği görmemek imkansızdı. Hanni ise hâlâ evin avlusunda tek başına top oynayan o kızdı sanki. – Hanni bu çocuğun gerçek annesi değildi. Çocuğu olmayacağını öğrenince evlat edinmişti.

Richard parti okulunda eğitim gördüğü sırada annesinden bir mektup almıştı. Yaşlı kadın oğluna, Hanni'nin bir çocuk beklemiş olduğunu, fakat kocasını bundan haberdar etmediğini yazıyordu. Belki böylesi iyi olmuştu, çünkü eşi çocuğu düşürmüştü. Şimdi eskisinden de bitkindi.

Richard eve hem gitmek istiyor, hem de eve gitmekten korkuyordu. Karısı, toplama kampından döneli yorgun ve kararsızdı. Yüzünün hasta bir çocuktan farkı yoktu. Richard bir zamanlar, Martin'e karısından söz ederken: "Açıkgöz, eli çabuk, yürekli, tıp-

kı bir sincap gibidir," demişti. – Annesinden haber gelince, okuldan Martin'e bir mektup yollamıştı: "Lütfen, zamanın olursa aileme bir uğra. Hanni ile tek başına konuşmanı da rica ederim."

İki buçuk yıl önce Kossin'deki fırın yeniden çalışmaya başlayınca Martin fabrikaya gitmişti. Richard'ın mektubu yanındaydı. Buradaki incelemeleri ve görüşmeleri iki gün sürmüştü. Hafta sonunda da Berlin'e geçmiş ve Richard'ın ailesinin oturduğu evi arayıp bulmuştu. Savaşta bombalanmış, girişi ile birinci katı sağlam kalmış bir binaydı. Sahibi bir başka kente taşındığı için Richard'lara oturmalarını söylemişti. Bina daha önce bir arka avluya bakıyordu, fakat iki bina yıkılınca önü açılmıştı. Yıkıntılar arasından anacadde ve ötelerde yine yıkıntılar arasında uzanan Fransız bölgesi görünüyordu. Martin evin giriş kapısını bulduktan sonra, şu pencereleri temiz perdeli katta mutlaka Richard'ın ailesi oturuyor, demişti kendi kendine. Bembeyaz perdeler yıkıntıların ortasında inanılmaz bir neşeyle sallanıyordu.

Ona kapıyı açan ufak tefek, saçlarına ak düşmüş yaşlı kadını, oğluna benzediği için hemen tanımıştı. Uğradığına sevinmişti, Hanni ise şöyle bir selamladıktan sonra, sanki evin yaşlısı oymuş gibi gitmiş, odanın bir köşesine oturmuştu. Canlı olan anneydi. Martin kadının sayısız sorusuna yanıt vermişti. Hanni ise şüpheyle ona bakıp durmuştu.

Martin, Richard'la birlikte geçirdikleri yıllardan söz etmiş, oğlunun kampta nasıl her gün patates çalarak onu beslediğini anlatmıştı. Bir gün patates çalan başka bir esiri döve döve öldürmüşlerdi. Richard'ın ailesine her şeyi anlatmamış olduğunu fark etti. Bayan Hagen düşünmüştü: Naziler öldürmeseydi, o durumda ağabeyi de tıpkı Richard gibi davranır, yardım ederdi. Yaşlı kadın bir an için gözlerini kapattı, on beş yıl öncesini anımsadı. Reichstag yangınının ardından Naziler onlara da gelmişti. Bütün ev darmadağın edilmişti, yastıkları bile dipçiklemişlerdi. Tüyler uçuşmuştu odanın içinde. Ben zayıf bir insandım, dedi kendi kendine, fakat yine de, zenginlerin gücünden korkmayan oğullar yetiştirdim. Sonra Bayan Hagen, içecek bir şeyle bardaklar getirmek için odadan çıkmış, döndüğünde, daha odaya girmeden, koridorda, gelininin misafir ile konuştuğunu duyunca şaşırmıştı. Dinlemişti.

Sormuş olduğu kadının, o geldiğinde artık orada bulunmadı-

ğını söylüyordu Hanni. Arkadaşı Sabo da artık yaşamıyordu. Diğer kadın esirler Hanni'ye, günün birinde Himmler'in kampa geldiğini ve Sabo'ya, eğer herkesin önünde komünizmden vazgeçtiği yeminini ederse, onu bağışlayacağı sözünü vermiş olduğunu anlatmışlardı. Sabo ise ona, şimdi takip edenlerin zamanını yaşıyoruz, demişti, sizin zamanınızı Himmler, fakat takip edilenlerin, yani bizim de zamanımız gelecek, hem de çok yakında. Bu yanıtından üç gün sonra da öldürülmüştü.

Bayan Hagen, eğer Martin bir şey daha sormamış, Hanni de yanıtlamamış olsaydı, odaya girecekti. Koridorun karanlığında durmaya devam etti. Hanni'nin böyle rahat bilgi vermesine şaşırdığı gibi, onları rahatsız etmek de istemiyordu. Bir konuşma arasında odaya girdi, bardakları doldurdu. Bardakları tokuştururken Hanni birden hüzünlenir gibi oldu. Sustu. Az sonra Martin gitmek için kalkınca, Hanni de yerinden kalktı, onu tren istasyonuna götürmek istediğini söyledi.

Akşamın loşluğu kentin yıkıntıları üzerine çökmüş, molozlarda hiç görülmemiş renkler oluşturmuştu. Rüzgar da yabancıydı, sanki ötelerden, bir boşluktan, sonsuzluktan esiyordu. Karşısına hiç engel çıkmadan yıkıntıları, üzerlerindeki gölgemsi renkleri geçip gidiyordu.

Kadınlardan biri çocuk doğurdu mu, diye Hanni anlatmaya devam etmişti, kamp komutanı yeni doğanı üç hafta hayatta bırakıyordu. Doktor ona, henüz işe yarayan anneler için bu sağlıklıdır, demişti. Kamp komutanı önce bebeklerle neşeli oyunlar yapıyor, sonra da onları eliyle öldürüyordu. Çoğu zaman kadınlar, yeni doğum yapmış bir anneye, çocuğun ölü doğdu, diyordu. Martin'e göre bu kamp komutanı mutlaka bir yerlerde yaşamaktaydı.

Richard okuldan eve döndüğünde Hanni, bir çocuğu evlat edinmek istediğini söylemişti. Seçimi çabuk yapmışlardı. Daha doğrusu onu görür görmez kararlarını vermişlerdi. Küçük oğlan uzun zamandır birilerinin de ona gelmesini, elma, boya kalemi ya da yatarken yanına alacağı bir oyuncak bebek getirmesini ümit edip durmuştu. Onun yanına oturup, saçlarını okşamalarını da. Ne kadar çok ümit ederse, o kadar çabuk gerçekleşeceğine de inanıyordu. Bu nedenle günün birinde Richard ile Hanni'nin onu ziyaret etmesine

hiç şaşırmamıştı. Bir daha gelmelerini de sabırla beklemişti. Sonra da küçük paltosunu giymiş, onlarla beraber gitmişti.

Annesi Dresden bombardımanında yanarak yaşamını yitirmişti. Yıkılmış bir hangarda bavulunu ararken bebeğini tanımadığı bir kıza emanet etmişti. Kız, bebeği kurtarabilmişti. Hagen'ler deneme süresinin sonunda küçük oğlanı evlat edinmeye karar vermişlerdi. Hanni, Richard ve annesi için ondan ayrılmak söz konusu olamazdı.

Aradan geçen yıllarda Richard'ın yaşlı annesi biraz değişmişti. Yaşamın ona verdiği her mutluluğa seviniyordu. Ne gibi zorluklara katlanarak bugüne gelmiş olduklarının bilincindeydi. Az kalsın tüm aile yaşamını yitirecekti. Ağabeyini öldüren Naziler'in pençesine düşmüş olan oğlu da evine dönmüştü. Richard geçmişin, çatlak bent duvarından sızan su gibi ortaya çıkacağının bilincindeydi.

Richard, Martin'le buluşmak üzere yola koyulduğunda hava kararmaya başlamıştı. Gece bekleyebilirdi. Gökyüzü donuk sarımtrak bir renge bürünmüştü, fakat henüz canlıydı. Harz'ın yamaç köylerinde ilk ışıklar yanmaya başlamıştı. Ova da ışıl ışıldı, yıldızlar ise henüz çıkmamıştı. Richard bir süre, o gün yapmış olduklarını kafasından geçirdi, sonra yorgun gözlerini kapattı, yaşamından bölümleri gözünün önüne getirdi. Tekrar dışarı baktığında Magdeburg'a yaklaşmışlardı. Az sonra kente girdiler, katedralin kuleleri aniden karşısında yükseldi ve bir virajın ardında yine kayboldu. Yıkıntılar içindeki kentin merkezine doğru ilerlediler. Ve hava birdenbire kararmıştı. Sanki o ana kadar yıkıntılar arasında doğmayı beklemişti.

Geçtikleri sokaklar karmakarışık ve düzensizdi. Arada sırada molozlar arasında cansız ışıklar gözüne çarptı. Richard, buralarda da oturan var, diye düşündü. Gözünün önüne de getirdi, belki şimdi bu evlerin birinde de pencere pervazına oturmuş, evin sakinliği ve sıcaklığında, gözüpek bir annenin yanı başında kendilerini mutlu hisseden, onun hazırlamış olduğu şekerli hoşafı ağızlarında çiğneyen, ders çalışan, okuyan, tek başına ya da birlikte, bir şeyler düşleyen ve kimi zaman öfkelenen ya da coşan iki genç vardı, Richard'la Robert gibi.

Molozlardan temizlenmiş bir caddeye saptılar. Otomobilden

inerken, küçük istasyon lokantasının penceresinden ona bakan Martin'i sezdi.

"Derhal Kossin'e gitmeliyiz," dedi Martin ve orada olup bitenleri anlattı. Sonunda da: "Biz oraya varana kadar da," diye konuştu, "fabrikada ve kentte dedikodular yayılacaktır. Yarın da Batı gazetelerinde okuyacağız, bu kaçışı çıkarlarına uygun nasıl sömüreceklerini. Yeter ki insanlarımız, beş yıllık kalkınma planları bir işe yaramıyor, desin, ekonomi, sosyalizm, Sovyetler Birliği de, uğruna yaşadığımız idealler de. Göreceksin ya şunu yazacaklar: Doğunun gururu olan Profesör Berndt, planladığını gerçekleştiremeyeceğini anlayınca, başına gelecekleri sezdi ve sırra kadem bastı. Şöyle de yazabilirler: Profesör Berndt Doğu Almanya'daki yaşama daha fazla dayanamadı ve Batı'ya kaçtı. – Şimdi ne yanıt vereceğini düşünmelisin!" – "Ben mi?" – "Evet, sen," diye Martin konuştu. "Benimle birlikte hemen Kossin'e gitmen ve bir süre orada kalman için çağırdık seni. Vogt, parti sekreteri." – "Evet, hem de çok mükemmel. İyi de bir yoldaş!"

"Hitler'den önce de iyi bir yoldaştı," diye Martin konuştu. "Yeraltında onun kadar başarılı ve kurnaz başka birine rastladığımı anımsamıyorum. En tehlikeli günlerde, çok zor koşullar altında bile bizim için bildiriler yayınlamıştı. Bir defasında orta Almanya'da matbaanın biri basılmıştı. Vogt, o sıralar güvenlik içinde yaşadığı Saarland'dan oraya gitmiş ve yeni bir bildiri yayınlamıştı. Gestapo da yanlış matbaayı bastığına ve emrimizde sanıldığından çok daha fazla eleman olduğuna inanmıştı. Vogt çoğu kez tüm ülkeyi baştan aşağı gezer, bildirileri eliyle basar ve eliyle dağıtırdı. O günlerde güvenilecek elemanımız çok azdı. Fakat günün birinde, örgüte sızdırmış oldukları adamları onu yakalamıştı. Gerek çıkarıldığı mahkemede, gerekse hapiste davranışlarını değiştirmemişti. – Şimdi bizden, Kossin'de kendisine destek olacak çok iyi bir eleman istedi. Bu yoldaş, açıklamalara pek gerek kalmadan hemen işe başlayacak, oradaki insanların kolayca güvenini kazanacak, Vogt'la kolay anlaşabilecek ve gerekirse gece gündüz çalışabilecek, soruları yanıtlayıp, açıklamalarda bulunabilecek biri olmalıydı. Sorma bana, olayların nasıl böyle gelişmiş olduğunu. Ben bilmiyorum, belki Vogt'un da haberi yoktur. Bazı insanları

yanlış tanımış olabilir. Olabilir, diyorum, çünkü bilgim yok. Tek bildiğim, şu anda doğru insanların bize gerekli olduğu. Çalışmaların hiç aralıksız, sürüncemesiz, hatta eskisinden daha iyi devamını sağlayacak, bu göreve yüzde yüz uyan biri gerekli şimdi Vogt'a!"

"Sen de bu insanın ben olduğuma inanıyorsun, öyle mi?" Richard güldü. Martin'in yanıtı ciddi oldu: "Evet. Ben seni önerdim. Kabul ettiler. Daha önce hiç gitmiş miydin Kossin'e?"

Richard konuştu: "Bir defasında hastalanmış olan bir konuşmacının yerine Kossin'e beni yollamışlardı. O günlerde Demokratik Almanya Cumhuriyeti henüz kurulmamıştı. 248 numaralı emir elime geçtiğinde Ekim 1947 idi. Şimdi oralar nasıl, çok merak ediyorum. Belki o gün konuşmama çok öfkeli tepki göstermiş olan aynı işçiler hâlâ oradadır."

Yola koyuldular. Richard'ın kafası sayısız düşünce ile doluydu. Acaba Robert henüz orada mı? Niçin olmasın? Bir defasında okuldan kartpostal yollamıştım, Harz'dan da. Hanni de mektup yazmıştı. Niçin hiç yanıt vermemişti? Bizi ziyaret et, demiştim. Belki bir mektup daha yollamalı, şu tarihte seni bekliyoruz, diye yazmalıydım. Kızını da getir! – Sanırım bu arada artık nişanlı veya evlidir. Kossin'deki o toplantıdan sonra düş kırıklığına uğramış olduğunu biliyorum. Kendisini görmemezlikten geldiğimi sanmıştı. Kalabalık salonda onu nasıl görecektim? – Şimdi geçtikleri, gökyüzü kadar karanlık ovayı sadece demiryolunun cılız ışıkları aydınlatıyor, doğudan batıya uzanan tepeler zinciri bulutlar örneği doğayı örtüyordu. Bir köprüden geçtiler. Az sonra da küçük, karanlıkta ıssız kente girdiler.

Fabrikanın kapısında durdular, bekçi kulübesinin camına vurdular. Görevli adam okumakta olduğu kitabı biraz öfkeli ve canı sıkkın elinden bıraktı. Kitabın en heyecanlı yerinde rahatsız edilmiş olacaktı. Uzatılan kimliklere göz attıktan sonra koltuk değneklerine tutunup ayağa kalktı. Adam malul gazi idi. Onlarla birkaç adım yürüdü ve az ötedeki binada ışık yanan bir odayı gösterdi. Vogt'un bürosunu. Sonra adam okuduğu kitaba döndü.

Martin ile Richard, fabrikaya gelmelerinin adamı pek ilgilendirmemiş olduğunu fark etmişlerdi. Acaba okuduğu kitap, o günkü olaylardan daha mı heyecanlı idi? Yoksa çalışanların, onların sandığının aksine olaylardan pek haberi yok muydu?

Dokuzuncu Bölüm

1

Babasından bir telegraf gelmişti: "Derhal eve dön," diyordu. Bunun üzerine Bornlu Anton'un Biebrich Saray Kafe'de vurmuş olduğu Otto Bentheim'ın küçük kardeşi Eugen, kayak giysisini bile çıkarmadan direksiyona geçmişti. Çok sevdiği annesine bir şey oldu sanmıştı. Yarışmalara katılmak için birkaç gündür, yanında kız arkadaşı, Davos'taydı.

Eve geldiğinde annesi, ağlayarak ve kara giysiler içinde de olsa, kapıyı açınca biraz olsun rahatlamıştı. Üşüyordu, karnı da açtı. Saat gece yarısını çoktan geçmişti. Babası da ayaktaydı. Hep birlikte sigara salonuna geçmişlerdi. Yaşlı hizmetçi henüz yatmamıştı, ona çabucak yiyecek bir şeyler hazırlamıştı. Bu arada babası, elinden geldiğince duygularını frenleyerek ve sakin olmaya çalışarak, olup biteni oğluna anlatmıştı. Eugen'in, babasının ağabeyi Otto'dan söz ettiğini kavraması birkaç dakika sürmüştü. Onun gözünde Otto, çocukluğundan bu yana her şeyin üzerinde olan, frenlenmesi zor bir ağabey idi. Savaş yıllarında çok kez, onu beklemedikleri anda eve gelmiş, savaşın ardından da tutulduğu kamptan kurtulmasını becermişti. Tabii bu arada hukuk müşaviri Spranger'in çabalarını da unutmamak gerekir. Fakat Otto her zaman yeniden ayağa kalkmasını başarmış bir insandı.

Eugen o akşam, şimdi annesiyle babasının tek çocuğu olduğunu fark etti. Hukuk öğrenimini geçen yıl bitirmişti. Devlet hukuku üzerine hazırlamış olduğu doktora tezi yayınlandığında meslek dergilerinde çok tartışılmıştı. Çocukluğunda ciğerlerinden ağır hastalanmış, İsviçre'de bir sanatoryumda tedavi görmüş, orada da okumuştu. Savaşın ikinci yılında Frankfurt'taki babaevine dönmüştü. Fabrikalar o yıllarda Ren-Main havzasında idi. Lise bitirme sınavlarının ardından askere yazılmıştı. Annesi hem üzülmüş, hem de sevinmişti. Tüm dostları da kararından dolayı onu takdir etmişti. Fakat daha ilk aylarda cephede

yaralanınca coşkusunu yitirmiş, babasının da araya girmesiyle hastanedeki tedavisinin uzatılmasına sesini çıkarmamıştı.

Hitler'in sonunu çok erken görmüştü. Birkaç lisan biliyordu, çok da kitap okumuştu. Daha İsviçre'de yatılı okulda öğrenim yaparken, sayısız ülkeden oraya gelmiş yabancı çocuklarla bir arada yaşamıştı. Aradan geçen yıllarda ağabeyi Otto'ya nedense pek ısınamamıştı. Ona hep mesafeli durmuştu. Bentheim'lar içinde Eugen'e, tertemiz, hiçbir şeye bulaşmayan biri olarak bakılıyordu.

Savaş yıllarında da Otto'nun en çılgın SS dostları bile Eugen'e çamur atacak bir neden bulamamıştı. Onu tanıyan üstdüzey görevliler, memurlar ve askerler de Eugen için, 'sağlam' biridir, demişlerdi. Tabii bunun, tüm ailenin yanı sıra Bentheim kuruluşu için de büyük yararı olmuştu.

Savaş sona erip, Nazizm çökünce onu tanıyanlar, Eugen böyle olacağını biliyordu, demişti. Bazı Yahudi ailelerinin çocukları ve herhangi bir nedenle rejimden uzaklaşmış kimselerle ilişkisi olduğu da ortaya çıkmıştı. Şu sıralar uzmanlık dalı olan devlet hukuku konusunda Profesör Zwedrag'ın sağ koluydu. Hukuk müşaviri Spranger'in eski bir dostu sayılan Zwedrag, aynı zamanda dışişleri bakanlığının danışmanıydı da. Kayak yarışmaları için Davos'a giderken Eugen'in yanında götürdüğü kız arkadaşı profesörün kuzeni oluyordu.

Castricius ve Spranger, Biebrich'deki feci olayın ardından basına mümkün olduğu kadar az haber sızmasını başarmıştı. Gazeteler olayı önemsiz bir cinayet gibi vermişti. Okur, çok zengin adamın birinin karnaval eğlenceleri sırasında sarhoş herifin teki tarafından vurulduğunu öğrenmişti. Mahkemenin de pek ilgi çekmeyecek bir ortamda yapılması sağlanmıştı. Olayın nedeni bilinmiyordu, hiç kimse de ortaya çıkaramıyordu, sözde hiç ilgilenen de yoktu. Mahkemeyi izlemeye sadece birkaç gazeteci gelmişti, Castricius ile Spranger'in istediği gibi.

Salonda pek izleyici de yoktu. Anton akrabaları olmayan biriydi. Tanışları çalışıyordu. Köyüne de tren bağlantısı yoktu. Paula, o rezil herifin bir daha yüzünü görmek istemediğini söylemişti. Anton'un davranışını evlilikten vazgeçme olarak kabul

ediyordu. Demek ki ölmüş olan Resi'ye bağlılığını gizlice devam ettirmişti. Sadece Binzheimlı Susi gelmişti. İki çocuğunu annesine emanet etmişti. O da kocası gibi, Anton'un niçin ateş etmiş olduğunu biliyordu. Sadece onlar mı, Binzheim'da, Born'da ve başka çevre köylerde çoğu insanın olayın nedeninden haberi vardı. Fakat hiç kimse ağızını açmıyordu.

Castricius ve Bentheim ailelerine bilgi vermek için Spranger'in önerisi üzerine sadece Eugen oturuma katılmıştı. Sakin görünümlü, kumral bu adam kimsenin dikkatini çekmemişti. Ancak güçsüz bir ampulun ve sabah güneşinin zor aydınlattığı salonda, onun gözü birine takılmıştı. Kafa yordu, bu insanı nereden tanıyordu?

Spranger, tanışların da mahkemeye gitmesinin engellenmesi gerektiğini söylemişti. Şaşkın bir insan izlenimini veren zanlının aniden dilinin çözüleceğinden çekiniyordu. Eugen daha önceki günlerde babası, Spranger ve Profesör Zwedrag ile yapmış olduğu konuşmalardan şunu çıkarmıştı: Gözü yaşlı annesinin söylediği gibi o kurşun boşuna sıkılmamıştı, mutlaka bir nedeni vardı.

Mahkeme salonunun arkalarında bir yerde oturan şu umursamaz görünümlü, alaycı suratlı, zayıf, uzun boylu adama yıllar önce bir yerde rastlamamış mıydı? Savaşta mı? Hadersfeld'de mi? Kışın İsviçre'de mi? Adam tam pencerenin yanında, güneş vurmayan bir sırada oturmaktaydı.

Eugen başını çevirip, uzun uzun ona bakmaya hiç niyetli değildi. Mahkeme heyeti salona girdiğinde ayağa kalkıldığında da arkasına dönmek istemedi. Fakat başını hafifçe ona doğru çevirdi. Yabancı adam ona bakmıyordu. Alt dudağını ısırmış, zanlıyı seyrediyordu. Anton da olup biteni umursamazmış gibi hiç kıpırdamadan durmaktaydı.

Birden aklına geldi Eugen'in, bu adama en son nerede rastlamış olduğu: Günün birinde alışverişe gitmiş olan annesine eşlik etmişti. Kadın eldivenci Bender'de kendine siyah eldiven seçerken, o dışarıda otomobilde beklemişti. Sonra annesini uğurlayan bu adam kapının önünde yerlere kadar eğilmişti. Annesi otomobilde: "Melchior Bender'di bu," demişti. "Anımsıyor musun onu? Bizim Otto'nun arkadaşlarındandır. Çok nazik bir adam."

Eugen'in kafasından başka şeyler de geçti. Ağabeyi Otto ve yakın arkadaşları Bender ile Klemm savaş yıllarında hep birlikte sık sık ortadan kaybolmuşlar, sonra birden yine ortaya çıkmışlardı. Üçü hep bir arada idi. Bu kez Otto sonsuza dek gitmişti...

Anton'un yüzü kireç gibiydi. Sadece onu tanıyan biri, duruşunda az da olsa bir gurur sezebilirdi. Üstü başı dökülüyordu, sesi de incecik çıkıyordu. Anton'u tanıyan kişi, ifade verirken sesinde bir rahatlama hissedebilirdi. Başının dik duruşundan, dümdüz bakan gözlerindeki katı ifadeden artık rahatlamış olduğunu da sadece onu tanıyan biri anlayabilirdi. Yargıcın, kurbanını olaydan önce en son ne zaman görmüş olduğu sorusunu: "Daha önce mi? Onu hiç görmemiştim," diye yanıtladı. Bu cinayeti işlemesinin nedenleri sorulduğunda da, hiç duraksamadan başından geçenleri anlattı. Savaştan dönerken, öylesine hüzün dolu yılların ardından nişanlısı Resi'yi bulacağını ummuştu. Fakat onun kendisini beklemediğini görünce büyük düş kırıklığına uğramıştı. Paula'nın anlattıklarından, başına gelenlerden şefi Otto Bentheim'in suçlu olduğunu öğrenince de dehşete düşmüştü. Yargıcın, bir kadın esir grubunun bir kamptan ötekine nakledilirken öldürüldüğü söylentisi ile nişanlısının ölümü arasında bir bağlantı kurup kurmadığı sorusuna da: "Hayır," yanıtını verdi ve ekledi: "Fakat yine de Resi'nin ölümüyle bağlantısı olabilir." Avukatının, öldürülen kadınlardan birinin Resi olabileceğini düşünüp düşünmediği sorusunu da: "Evet," diye yanıtladı. Nişanlısının kaderi konusunda başka bir şeyler kulağına gelmiş miydi? Bu kez yanıtı: "Hayır," oldu.

Sonra başını çevirdi, salondakilere baktı. Bakışları Binzheimlı sarışın Susi'ye takıldı kaldı. Onu tanıdığını gören Susi bir an için sevindi. Ancak sonra yine Resi'den söz ederken hüzünlendi, sesi kısıldı. Yargıç sertçe: "Zanlı, daha yüksek sesle konuşmalısınız," dedi. Anton'un sesi yine güçsüz ve cızırtı gibi çıkınca, Susi'nin gözlerinden yaşlar geldi. Başını elleri arasına aldı. Ağladı.

Anton az sonra salondan çıkarılırken, başını ona çevirdi ve uzun uzun baktı. Susi niçin gelmişti? Niçin ağlıyordu? Anlayamadı. Fakat bu bir iyilikti, yüreğinin sıkıştığını hissetti. O güne kadar ise yüreğini sızlatanlara hep kötü şeyler olmuştu. Mahke-

me, Anton'un doktor kontrolünden geçmesine karar verdi. Spranger, konunun mümkün olduğu kadar sürüncemede bırakılmasını ve zamanı gelince de kapatılmasını ayarlamıştı. Salondan çıkan Eugen Bentheim, Biebrich'de Saray Kafe'ye uğramaya karar verdi. Fakat tam kaldırıma yanaşırken, Melchior Bender'i, kafenin önünde otomobilinin kapısını kilitlerken gördü, vazgeçti ve direksiyonu Ren köprüsüne doğru kırdı. İki adamın arasında bugüne dek hiçbir şey geçmemesine karşın, birbirleriyle görüşmekten nedense hep kaçınmışlardı.

Eugen Bentheim'ın otomobilinden inmeyip, yoluna devam ettiğini gören Bender gülümsedi. İçeri girdi, büyük salonun beyaz örtülü masaları arasında sağa sola bakınarak, 'pembe salon'a doğru yürüdü. Alt dudağını ısırarak düşündü, herhalde burada işlenmişti cinayet. Sadece köşedeki masada oturanlar vardı, salon bomboştu. Bu ilkyaz akşamında Ren manzaralı bahçede oturmak varken, içeri girilir miydi? Yıkıntılar arasından yükselen katedralin kuleleri akşamın kızıllığında çıplaktı.

Bender düşündü: Sonunda Otto'yu yakalamıştı ölüm. Hem de çok gerilerde kalmış bir olay nedeniyle. Mahkeme salonunda beni hiç kimse tanımadı. Eugen Bentheim'dan da zarar gelmez. Ne de olsa aileden. O yıllardaki kimi olaylar arasında bağlantı olduğundan bugün artık kimin haberi var? Sigorta atmış, kontak yapmıştı. Hepsi o kadar.

Otto'nun, işçisi Resi'ye ne yapmış olduğundan Bender'in haberi yoktu. Ancak çenesi düşük Paula'nın, Bornlu Anton'a anlattığı şeyler gerçekti. Frankfurt'taki eniştesine, Doğu'ya kaçmış bir meslektaşının anlatmış oldukları da gerçekti.

O olayı Melchior Bender çok iyi anımsıyordu, ne de olsa savaşta yaşamış olduğu en son maceraydı. Yukarıda, kuzeyde bir yerde, o günlerde Rus ile müttefik cephesi arasında kalmış, in cinin top oynadığı o topraklarda... Alçak uçuş yapan uçakların bombaladığı demiryolunda trenler doğru dürüst çalışmıyordu. Esirleri taşıyan bir trenin komutanına zor kullanarak, vagonlarda askerlere yer açmışlardı. Kadınları ölüm kampına götürmeye ne gerek vardı? Sonları hemen şuracıkta gelse olmaz mıydı? Olayın buralara kadar yayılması şaşılacak bir şeydi.

Bu olayı Batı'da anlatmış olan adamın kimliğinden mahkemede söz edilmemişti. İşgal kuvvetlerine komşu köyden bir ihbar mektubu yollandığını haber alan bu adam hemen ortadan kaybolmuştu. Mektubu yollayan, tren yolunun az ötesindeki tarlayı kazmalarını söylüyordu. Yerin hemen altında bir yığın kadın cesedi ile karşılaşacaklardı.

O akşam Eugen babasıyla sohbet etti. Mahkemede duyduklarını ve gördüklerini ona anlattı. Babası ilk zamanlar, böyle zeki ve duyarlı, insanlarla çok kolay ilişki kurabilen küçük oğlu Eugen'in fabrika yönetiminde görev alacağına hukuk öğrenimi yapmasına çok üzülmüştü. Şimdi ise baba Bentheim, bu oğlanın çok önemli bir zamanda işin başına geçebileceğini düşünüyordu.

Yeni kurulan fabrikanın önemi, eski fabrikaların toplamından mutlaka daha büyük olacaktı. Onlar savaşta Almanya'nın korunmasına yardım etmişti. Savaşın ardından birkaç yıl bacalarından duman çıkmamışsa, bu Bentheim'ın suçu değildi.

Eugen kahverengi gözlüydü. Oğlundan daha kısa boylu olan Bentheim'ın göz rengi maviydi. Çocukluğunda babasını 'Bir defada yedisi' masalındaki terzi çırağına benzetirdi. Şimdi karşısına oturmuş, mavi gözlerini oğluna dikmişti. Eugen konuştu: "Baba, şimdi söyleyeceklerimi, daha önce hiç kimse ile konuşmadım... Kusura bakma ama, Otto çoğu zaman kendini beğenmiş, duygularını kontrol edemeyen, karşısındakini kışkırtan biriydi." Babası: "Haklısın," diye konuştu. "Savaştan sonra burada Hadersfeld'deki davranışları ile –ne yazık ki onlardan kendini kurtaramamıştı– çok başımızı ağrıtmıştı. Tabii işçilerimiz de bunu kısa sürede fark etmişti." – "Günümüzde işçilere coşku vermek, daha iyi çalışmalarını sağlamak için başka tip yöneticilere, bambaşka yöntemlere gerek var," dedi Eugen de. "Geçmişin kaba kurallarının yerine çekicilik..."

Susi mahkemeden Binzheim'a geç saatte döndüğünde, kocası çoktan yatmıştı. Genç kadın yol yorgunuydu. Yemek yemeden yatağa girdi. Başka zaman böyle yorgun olsa, yatar yatmaz karanlık onu içine alır, uykuya dalardı. Bu akşam ise karanlık yarılmıştı. Mahkeme salonu Susi'nin karşısındaydı. Yargıcı gördü,

sonra avukatın bir kolunu, Anton'un da gözlerini. Bu insanların sesleri de geldi kulağına. Hüzünlü düşlerdeki gibi her şey karmakarışıktı, üst üsteydi. Susi uyuyamadı. Gözünün önüne gelenler sanki bir yankı, bir aynadaki görüntü idi.

Gustav'a sokuldu. Kocası kıpırdandı. Susi mi onu uyandırmıştı yoksa bütün gün evde olmadığı için biraz huzursuz kocası doğru dürüst uyumamış mıydı? Adam sordu: "Nasıl geçti?" – "Kötü," diye konuştu Susi. "Niçin kötü?" dedi Gustav. "Ona bir şey mi yaptılar? Çok ceza mı verdiler? Kaç yıl?" – "Hayır, henüz ceza filan vermediler," diye konuştu Susi. Sonra da aklında kalanları ve anlayabilmiş olduklarını kocasına anlattı. "İyi," dedi Gustav. "Bakarsın, öyle korktuğumuz gibi sonuçlanmaz dava." İkisi de sustu. Sanki birden uykuya dalmışlardı. Az sonra konuşan Susi oldu: "Ah, Gustav, her şey ne kadar kötü, değil mi?" Gustav hemen yanıt vermedi. "Evet," diye mırıldandı. "Ne elde etti Anton, olup bitenden?" dedi Susi de.

"Hiçbir şey. Ben bunu hep söylemiştim. O herif yapmış olduğu kötülüklerin, suçunun yıllarca farkında bile değildi. Neşesini yitirmemişti, kafayı çekmesini de biliyordu, sonunda geberip gitti."

Susi'nin gözüne uyku girmiyordu. Bakışlarını karanlığa dikti, konuştu: "İnsan olan onun gibi birinin kadehine değil içki koymak, masada yanına oturmaz, yatağına girmezdi. Böylesine neşelenmek bile yasaklanmalıydı."

"Sen sanıyor musun ki," diye Gustav konuştu, "o akşam Saray Kafe'de masasında oturmuş olanlar ondan daha iyi insanlardı? Ya da şimdi Hadersfeld'de onun yerini alacak kişi, burada bize emirler yağdıran Haenisch? Geçmişte ne dümenler çevirdiğini, gelecekte neler yapacağını biliyor muyum?"

"Onun gibiler size istedikleri gibi davranamaz," diye konuştu Susi. "Onları fabrikaya sokmayacaktınız." – "Tepeden inme geldiler," dedi Gustav, "birdenbire aramızdaydılar, yine."

Bir süre yan yana yattılar, ikisi de yorgun. Düşündüler, gözlerine uyku girmedi. Hiç olmamıştı böyle bir gece yaşamlarında.

Yaşlı Bentheim karısına, acı içinde de olsalar, dostlarıyla ilişkilerini eskisi gibi devam ettirmeleri gerektiğini söyledi. Özellik-

le de Amerikalı danışmanlarını ve yanında çalışanları.

Wilcox da hemen hemen aynı günlerde karısına, Bentheim'ın davetine uymamak için hiçbir neden olmadığını söyledi. Bentheim'ın evinde bazı kişilerle rahat bir ortamda karşılaşıp, sohbet etmenin doğru olduğunu belirtti. Bentheim'dan, kısa süre önce Doğu'dan gelmiş olan Profesör Berndt'i de davete çağırmasını rica etmişti. Bunu Bentheim da çok istiyordu. Kossin fabrikasındaki durumları ondan dinlemek fena olmazdı. Yeniden kurulup, gelişmesi ve bu konuda kulağına gelenler onu rahatsız etmemiş değildi.

Wilcox'un, Profesör Berndt'i de davet ettirmek istemesinin nedenini pek anlamamıştı. Bunu kendi için mi istemişti, yoksa bu işgal kuvvetlerinin bir isteği mi idi?

Her ne ise, Berndt bu davete gelemeyecekti. Sağlık durumu şu sıralar iyi değildi, bir süredir Karaormanlar'da ailesinin yanında dinleniyordu. Bentheim da bunun üzerine Berndt'in yerine Doktor Büttner'i davet etmeyi önermişti. Profesörün uzun yıllardır yardımcısı Büttner, yakında Doktor Balzer'in yerine Hadersfeld Bilim Enstitüsü'nü yönetecekti. Wilcox: "Güzel," demişti.

Berndt ve Büttner uçaktan indikten sonra ayrılmışlar, değişik yönlere gitmişlerdi. Yorgunluktan bitkin olan Berndt, Karaormanlar'daki eşinin yanına doğru yola koyulmuş, Büttner ailesi de kentte bir otele inmişti. Üniversiteden arkadaşı Balzer onu havaalanında karşılamıştı. "Fotoğrafçınızı mahkemeye vermelisiniz, sayın bayan!" Büttner de bir kolunu Helga'nın omzuna atmış: "Şimdi ona hoş görünebilirsin!" demişti eşine. "Balzer, Helga'ya ağzımdan kaçırmıştım, fotoğrafının senin çok hoşuna gitmiş olduğunu!" – Yanlarından biri gölge gibi geçti. Ufak tefek Meier, eski dostların buluşmasını izlemişti.

Kocasının ani gelişi Dora için büyük sürpriz olmuştu. Berndt, kendini iyi hissetmediğini ve dinlenmesi gerektiğini söyleyince de, bu beklenmeyen tatile hem şaşırmış, hem de sevinmişti. Berndt de karısının ve çocuklarının yanına geldiği için mutlu olmuş, ağaçların kokusunu ciğerlerine çekmişti. Dora şaşkınlığını gizlemesini başarmıştı. Kossin'den ayrılırlarken kocası neşeli ve

esprili, bakışları canlıydı. Aradan geçen kısa zamanda bu insan görünümünden hareketlerine sanki yıllarca yaşlanmıştı. Dora'nın, Freiburg'dan bir doktor çağırma teklifine öfkelendi. Rica etti, bırak beni uyuyayım.

Karartılmış, kapısı kilitlenmiş odada iki gün, iki gece uyudu. Sonra odayı terk etti, bahçeye çıktı, biraz gezindi. Karısından çok annesi ile konuştu. Kadın, Berlin-Dahlem'deki Ronnefeld'in bir kuzeni oluyordu. Gençliğindeki bazı anılarından söz etti, Berndt'i güldürdü. Dora, çok önemli bir şey olduğunu seziyor, ancak sormaya cesaret edemiyordu. Karaormanlar'daki bu ev ıssızlığın ortasındaydı, haberler öyle kolay ulaşmıyordu. Birkaç gün sonra bahçede dolaşırlarken karısına, tatile değil, kalmaya gelmiş olduğunu söyledi. Fabrikadaki bazı olaylardan sonra kuşkular üzerinde toplanmıştı. Artık Kossin'e dönmesi mümkün değildi. Dora ne diyeceğini bilemedi, şaşkın şaşkın kocasının yüzüne baktı. Sonra bir şey sormak istedi. Tam ağzını açmıştı ki Berndt: "Bana bir şey sorma, ilerde hepsini öğreneceksin," dedi. Dora yüzü kireç gibi, kocasının yanında bahçede yürüdü.

Büttner hemen çalışmaya başlamıştı. Balzer'in yakında görevinden ayrılacak olması ve yerine onu önermesi çok güzel bir rastlantıydı. Buradaki görev için yıllar boyu Kossin'de beklemişti. Küçük bir düş kırıklığına uğramıştı, ancak bunu karısına belli etmeyecek kadar da akıllıydı. Son haftalarda Helga'yı kızdırmamaya dikkat ediyordu. Tüm olaylar boyunca, diye düşündü, hep yanımda kaldı. Buraya geldikten sonra kendisini çok mutlu hissediyordu. Kimi zaman güpegündüz, sokak ortasında, otomobilde boynuna sarılıyordu. Yalnız kaldıklarında huysuzluk yaptığı da olmuyor değildi. Hırslandığında yersiz sitemlerde bulunuyordu. Buradaki düş kırıklığından Helga'ya söz etmiş olsaydı, karısı ona budalaca bir şey söyleyebilirdi. Hadersfeld'te mıknatıs sistemini önermesine gerek kalmamıştı, burada çoktan uygulanıyordu.

Bentheim'ın evindeki akşam yemeğine, Wilcox ve eşinden başka, Balzer'lerle beraber Amerika'ya uçacak Williams çifti de gelmişti. Balzer'in aynı zamanda asistanı da olan eşi alçakgönül-

lü ve sakin bir kadındı. Eugen Bentheim'ın yanında, Zwedrag'ın kuzeni olan, çok iyi İngilizce konuşan kız arkadaşı vardı. Eugen'in annesi kızın gözlerinde yeni gelinini sezmişti. Büttner de eşiyle gelmişti.

Eugen, görürgörmez Helga'nın güzelliğine hayran oldu. Yanındaki Zwedrag'ı unutmuş gibiydi. Genç kadın Helen Wilcox'la sohbete daldı. Büttner, babası ve Wilcox arasında tercümanlık yapan Eugen gözlerini Helga'dan ayırmıyordu.

Büttner, Kossin'deki bazı kötü gelişmelerin Berndt'in oradaki durumunu zora sokmuş olduğundan söz etti. Son üç ayda beklenenin altına düşen üretimi arttırmayı başaramamıştı. Eğer aldıkları bir uyarının hemen ardından kaçmasalardı, şefiyle birlikte o da tutuklanacaktı. Dehşete kapılmış olan Berndt henüz kendine gelememişti.

Eugen Bentheim: "Anlattıklarınız bana 'Fransız Devrimi'ni anımsatıyor," diye konuştu. "Emirleri yerine getirmeyen subaylar tutuklanırdı." Son söylediklerini çevirmeyi unuttu, devam etti: "Son günlerde bir gazetede okumuştum. Ekonomik plan için 'savaş planı' diyorlardı. İşçiler de gerçekten böyle mi düşünüyor?" Büttner, kendine olan güvenini her yitirdiğinde denediği gibi dudaklarında alaylı bir gülümseme ile Eugen'in sorusunu yanıtladı: "Orada işçiler 'işiniz bir savaş' parolasını sürekli duyuyor ve okuyor..." Eugen sesini yükseltti: "Öyle ise gazetenin yazdıkları doğru sayılır!" – "Dur bakalım," dedi babası. "Çevirin, lütfen," diye Wilcox söze karıştı.

Helen'in canı sıkılmaya başlamıştı. Ev sahipleri onu da sohbetin içine çekmeye çalıştı, fakat Helen'in yanıtları hep kısa oldu. Zwedrag da bir ara, Hemingway'i sevip sevmediğini sordu. Helen, ne yazık ki çok az kitap okuduğunu söyledi. Yemekten sonra Büttner'in uzattığı sigarayı da almadı. "İçmiyorum," diye konuştu, boş bakışlarını Büttner'e çevirdi.

Eve dönerlerken Wilcox eşine: "Tatlım, böyle davetlerde kendini biraz daha iyi kontrol etmelisin," dedi. "Bu akşam pek cana yakın değildin." Helen bir şey söylemeyince, gülümseyerek devam etti: "Biz bu ülkede artık sadece işgalci olarak bulunmuyoruz. Buradaki insanlarla aramızın iyi olmasına çok önem veriyorum."

Son misafirler de gittikten sonra Bentheim oğluna dönüp: "Söyle bakalım, ne gibi yeni düşüncelerin var?" diye sordu. Eugen güldü. "Öteki taraftakiler şu Doğu kaçağını çok korkutmuşa benziyor. Pılısını pırtısını toplamadan sıvışmış gibi... Umarım kaçtığı şey bir zaman sonra onu burada yakalamaz!"

"Ne yakalamaz?" diye babası biraz öfkeli sordu. "Sosyalizm mi? Bırak bu saçmalıkları. Son yıllarda siz gençlerin böyle konuşmasına artık katlanamıyorum." Eugen, neşeli, sordu: "Niçin?" – "Niçin mi? Hemen üstperdeden ve küstah olmaya ne gerek var? Geçenlerde bana, çalışanlarımızı iş yerine nasıl daha iyi bağlayacağımızı akıllıca anlatan sen değil miydin? O gün, kuruluşumuzun senin için ne kadar önemli olduğuna inanmıştım."

Birkaç gün sonra Wilcox neşeli, dudaklarında gülümseme, eve geldi. "Şu doktor Büttner'in ne anasının gözü bir herif olduğunu bilseydin, geçenlerde Bentheim'ın davetinde canın hiç sıkılmazdı."

Sonra da, o zor misyonu Berlin'de yaşamış olan birini tanıyanın bir meslektaşının dostuna anlatmış olduklarını eşine anlattı.

Helen, yanına Profesör Berndt'i de alarak Batı Almanya'ya gelmesi için Büttner'in nasıl tehdit edilmiş olduğunu şaşkın, fakat duygusuz dinledi. Sonunda da: "Bu adam kokuşmuş!" dedi.

"Olabilir," diye konuştu Wilcox. "Fakat bu olayın bize yararı oldu. Büttner'i burada da kullanabiliriz. Mesleğinde çok başarılı biri olduğu söyleniyor."

Bu konuşmadan bir hafta sonra Wilcox eşine, Williams'ları Amerika'ya dönmeden önce bir akşam çağırmasını rica etti. Tabii yolculuğu Williams'larla birlikte yapacak olan Balzer ailesini ve onun yerine bakacak Büttner'i de davet etmeliydiler.

"Ben bu Büttner'i evimde görmek istemiyorum," dedi Helen.

"Ben de, misafirlerimiz hoşumuza gitmiyor diye çağırmamazlık edemem," diye konuştu kocası. "Onlarla kimi şeyleri evde sohbet ortamında görüşmenin bence yararı var." Helen: "Eğer şu bay Büttner'le mutlaka bazı şeyler görüşmek istiyorsan, başka bir yerde buluş onunla," dedi.

Wilcox ayağa kalktı. Pencereye doğru yürüdü. Helen yalnız

olduğu zaman sık sık orada, pencerenin önünde oturur, ötelerde uzanan ormana, yeni açılmış, henüz asfaltlanmamış yolda oynayan çocuklara bakar, düşünürdü: Burada her şey evdekinden başka. Orman bile. Bizim ormanımız daha derindir, ağaçları daha başkadır. O ormana alışmış çocuklarımız da başkadır. – Wilcox konuştu: "Ne oluyor sana, Helen? Şu Büttner'i niçin kafana takıp, öyle büyütüyorsun?" Helen: "Ben onu bu evde görmek istemiyorum," diye mırıldandı. Wilcox sustu.

Ertesi sabah kahvaltıda: "Bu akşamki davete üç çift gelecek," dedi. Helen bir an için konuşmadı. Sonra sordu: "Büttner'i de davet ettin, öyle mi?" – "Gayet tabii!" oldu Wilcox'un yanıtı. Helen sustu.

O akşam Helen misafirlerle çok nazik ve dostane konuştu. Ertesi sabah da kocasına bu konudan söz etmedi.

Sonra kente indi, hastaneye uğradı. Jean'ı çağırttı. Onunla mutlaka konuşmalıydı. Fakat arkadaşının çok işi vardı. Odasının anahtarını Helen'e uzattı. Orada beklemesini söyledi.

Helen, Jean'ın odasında birkaç saat uyudu. Dün gece gözüne hemen hemen hiç uyku girmemişti. Az sonra Jean gelince, başladı anlatmaya. İçini dökmek istiyordu. Hadersfeld'de daha fazla kalamayacaktı. Dayanamıyordu. Gelecek ay Jean Amerika'ya dönerken onunla birlikte gitmeyi düşünüyordu. "Peki ama, kocan ne diyor buna?" – "Henüz bir şeyden haberi yok. Onunla daha konuşamadım."

Bir süre önce, yaşamında bazı değişiklikler yapmasını Helen'e söylemiş olan Jean olmasına karşın, kadın o gün arkadaşının kafasından geçenlere önce karşı çıktı: "Oyuncakla oynamaktan sıkılmış küçük bir çocuk gibi çekip gidemezsin!" dedi.

Helen eve döndü. Wilcox söyledikleri ile önce alay etti. Sonra da, böyle saçmalıkları kabullenmeyeceğini belirtti. Fakat az sonra Helen ısrarlı konuşunca, durumun ciddiyetini kavradı. "Öyle ise hemen, bizden ayrı yaşayan ve okula giden iki kızını ziyaret etmek istiyorum. Sana söz veriyorum, kendi çocuklarımmış gibi onlarla ilgileneceğim. Çünkü ben onları çok seviyorum, biz birbirimize uymasak da, kendimi çocuklara bağlı hissediyorum."

Wilcox, eşinin Jean'la beraber Amerika'ya dönmesine karşı

çıkmadı. Şaşkınlık, öfke ve ümitsizlik doluydu. Fakat bu ayrılığın bir son olmadığını da hissediyordu. İçindeki, aşkta şansım yok, duygusu ile savaştı. İkinci evliliğimde de mutlu olamadım.

Wilcox'un geçici gözüyle baktığı ayrılığa, Helen sevindi. Sanki üzerinden büyük bir yük kalkmıştı. Hemen Jean'ın odasına taşındı. Sert yatak, acele, ayaküstü yenen yemekler... Umurunda değildi. Geçmişin alışkanlıklarını, Wilcox'la geçirmiş olduğu yılları, kent dışındaki el konulmuş o villada bırakmıştı, mobilyalar gibi. Yeni odasındaki daraşmalık, bir dağ tırmanışında ya da maceralı bir yolculukta yatılan çadırı anımsatıyordu.

Helen, yolculuktan önce kimi şeyleri temin etmek, biraz gezinmek için arada sırada çevre kentlere gidiyordu. Kimi zaman Jean ile kimi zaman da yalnız başına. Bir defasında, Gazeteciler Kulübü'ne uğrayıp, Herbert Melzer'in adresini sormayı düşündü. Tekrar görüşme isteği o kadar büyük değildi, fakat Wilcox'un onu evinden soğutmuş olduğunu söylemeliydi. Yollarda gezinirken gözü hep Melzer'i arıyordu. Günün birinde, hiç ummadığı bir yerde kalabalığın içinde onu gördü.

Seslendi. Adını duyan Melzer irkildi. Bir an için Helen'e, sanki onu tanıyamamış gibi baktı. Sonra çabucak genç kadının otomobiline bindi. "Siz hâlâ burada mısınız? Burada olduğunuza çok sevindim." En son görüşmelerinden bu yana ne kadar zaman geçmiş olduğunu o anda anımsayamadı.

Helen seviniyordu. Otomobilini yukarı Main kıyısında bir aşağı, bir yukarı sürdü. Yanındaki adamın anlattıklarını susarak dinlemek istiyordu. Herbert de ölmüş olan ablasını anımsadı. Kendisini dinlemesi bile ona cesaret vermeye yeterdi.

Helen'in sorusu üzerine: "Anlatacak pek bir yenilik yok bende," dedi. "Şansım yoktu. Romanım basılmadı."

Helen'in o anda aklına Wilcox'un, Herbert sana bazı başarılarından söz ederken gözünü boyuyor, demiş olduğu geldi. Herbert anlatmaya devam etti: "Metinde bazı değişikler yapmak zorunda olduğuma karar verince, kabul etmediler, romanımın tamamını geri yolladılar."

Helen: "Niçin değiştirmek istediniz?" diye sordu. "Bana an-

latmış olduğunuz öykü doğru değil miydi? Ben beğenmiştim."

"Bazı şeylerin gerçeğe tam uymadığını anlayınca," diye Herbert konuştu, "değiştirmeye karar vermiş, bundan da vazgeçmemiştim."

Aniden sustu. Barclay'ın mektubunu anımsadı: İki cephenin oluştuğu ve Batı Almanya'ya çok önemli görevler düştüğü bir dönemde, okurlar çok önemli konularda kesin yorumlar bekliyordu.. "Sevgili Herbert, politik bir yayın organı olmayan dergimizde yayınlanan her yazının derginin görüşüne tamamen uygun olması kaçınılmazdır. Sizin yetenekleriniz Herbert başka yönlerde. Bunu siz de biliyorsunuz. Lütfen, yakında geri geliniz. Sizin için başka çalışma olanakları bulacağız."

Barclay, başka bir mektubunun ekinde de, en son yazısını geri yollamıştı. Herbert bu yazısında Hermann Lange ile iki oğlunun başından geçenleri anlatıyordu. "Bundan önceki, gerçekten çok başarılı gezi öykülerinizde, savaşın çocuklar üzerindeki etkilerini anlatmıştınız. Şimdi çok gerilerde kalmış bir zamanda geçmiş, çocuksu bir yiğitliği yeniden ele almaktasınız..."

Herbert aniden susmuştu, yine aniden konuştu: "Bundan sonra Barclay'a tek bir yazı bile yollamayacağım," dedi.

Helen düşündü: Wilcox bu değişikliği de sezmişti.

"Fakat şimdi siz bana anlatın Helen, ne yenilikler var yaşamınızda?"

"Çok ve çabucak anlatılabilecek şeyler. Wilcox'la ben ayrılıyoruz. Ben yakında Amerika'ya dönüyorum." – "Yalnız mı?" – "Hayır, eski bir bayan tanışım ile. Peki, ya siz, siz burada daha uzun süre kalacak mısınız?"

Herbert düşündü, sahi daha ne kadar kalacaktı Almanya'da? Sonra konuştu: "Evet," dedi "Kalmam gerek. Burada neler olup bittiğini yaşayıp, anlamalıyım. Yeni bir roman yazıyorum. Burası benim ülkem. Sizin için ise Helen, doğruyu söylemek gerekirse, burası büyütecin altına sürülmüş bir kartpostal."

Bu kararı, Barclay'ın basmaktan vazgeçmesinin hemen ardından vermişti: Kullanmadığı malzeme, yeni romanının birinci bölümünü oluşturacaktı. Savaşta yaşamlarını yitirmemiş, ilk romanındaki insanlar da ikinci bölümde yer alacaktı. Bu insanların

basit ve temiz yaşam hakları. Evlerinde hep bir arada barış içinde yaşamak istiyorlar. Fakat beklenmeyen yepyeni olaylar, o üç insanı soğuk bir rüzgar örneği birbirinden ayırıyor.

Helen şaşkınlıkla sordu: "Yeni bir kitap mı? Her şeye karşın... Lütfen gelin bize, neler yazdığınızı anlatın. Önümüzdeki hafta gelmelisiniz, çünkü iki hafta sonra yola çıkacağız."

Helen, beklediği bu ziyaretçi üzerine çok şey anlattı Jean'a. Fakat Herbert ne geldi, ne de aradı. Helen düş kırıklığına uğramıştı. İlerde de ondan haber alamadı. Arada sırada aklına geldiğinde, hüzünle düşündü: O da, birlikte seyahat etmiş olduğum insanlardan biriydi. Aklına estiği bir yerde iniverdi.

Fakat bir zaman sonra Herbert'i unuttu. Yalnız yaşamaya başladıktan az sonra hayat onu kavradı, tüm gücüyle ve acımasız.

2

Robert işten eve geldi. Günlük yaşamındaki değişik olaylar, kısa gece uykuları ile bölünüyordu. Çoğu zaman şakaklarında ağrılar hissetse de, Teske'nin verdiği direktifleri elinden geldiğince dikkatli ve ustaca yerine getiriyordu. Uhlig'in bu arada onu kontrol edip etmediğini ise umursamıyordu. Meslektaşı da her zamanki gibi sakin ve rahat çalışıyordu. Fakat Robert'in aklından çıkmayan bir şey vardı: Uhlig, Gerhard Bechtler'in sıvışacağını mutlaka biliyordu. Ne olsa en iyi arkadaşı idi.

Strucks, Robert'i bürosuna çağırdı. Buna sevindi. Çünkü neler olup bittiğini bir türlü kafası almıyordu. Arada sırada kantinde ya da bir başka yerde konuşulurken, ne söyleyeceğini bilmiyordu. Strucks: "Robert, herkes senin gibi sakin kalabilseydi ne iyi olurdu," diye konuştu. "Düşünsene, o şebeke bizi tuzağa düşürmek için bu olayı gerçekleştirmiş, fakat biz sakin kalırsak, tüm olay da önemini yitirmiş olur. Öyle değil mi?" Robert başını, evet, der gibi salladı. Düşündü, bu Strucks akıllı adam.

Enders'lerde oda doluydu. Tıpkı beş, altı yıl önce olduğu gibi. O toplantılarda kim ev sahibi, kim mülteci, kim kiracıydı anlaşılmazdı. Öylesine kalabalık olurdu. Bu ev insanları hep çek-

mişti. Kıyı Caddesi'nde önünden geçen tanışlar, pencerede ışık görünce, Enders'ler daha uyumamış, diye düşünürdü. Bir uğrasak kızmazlar. Onların yanında her şeyden söz edebiliriz. Bu akşam da öyle olmuştu. Bayan Enders'in gözleri parlıyordu, gençleşmiş gibiydi.

Sanki Enders'lerle kavgalı değilmiş gibi Janausch bile gelmişti. Böyle bir şeyi Berndt ile Büttner'den hep beklemiş olduğunu söyledi. Daha otomobillerinin fabrika avlusuna girdiği ilk gün. – Enders: "Böyle konuşmak; her şeyde, ben biliyordum, demek kolaydır," dedi. Kendisiyle alay edildiğini anlayan Janausch karşısındaki Enders'e kötü kötü baktı. Tam bir şey söylemeye hazırlanmıştı ki, Thomas araya girdi: "Dün de Riedl'den söz ederlerken, onun da kaçacağını baştan beri biliyorduk, diyenler olmuştu. Ne oldu, hiçbir şey! Riedl yine burada."

Günter Schanz heyecanla konuştu: "Zibulka için de böyle söylenmişti," dedi. Fakat dün bir saat içinde üç ayrı kimse, Zibulka'nın kaçmış olduğunu, hatta adını bir Berlin gazetesinde okuduklarını söylemişti. Schanz ise bu bir saat içinde Zibulka'ya üç kez fabrikada rastlamıştı.

Bu akşam tabii en çok Nohl ailesinden söz edildi. Burada oturanlardan birçoğu kısa süre önce Albert Nohl'un davetlisi olmuştu. Başka yere taşınmasını kutlamışlardı. Tuhaf bir taşınma olmuştu. Peki, ya karısı Lene Nohl'a ne olmuştu? – Lene'nin adını duyan Robert gözlerini kapattı. Thomas ona baktı. Robert bir şey mi düşünüyor, yoksa bitkinlikten başı masaya mı düşecek?

Lydia Enders'in sesi duyuldu: "Lene yine Suttner'de çalışıyor. Polis onu serbest bıraktı. Çocuğuyla beraber Niebegall'in evinde kalıyor. Onun hiçbir suçu yok."

Masada gülenler oldu. Suçsuzmuş! O! Aynı yatakta yatmışlar, fakat o yatağın iki yanından dünyaya ayrı ayrı atlamışlardı! Kocasının kafasından geçenlerden haberi olmamıştı, öyle mi? Onu yıllarca gece gündüz beklemiş olan bu kadın, hiçbir şey mi bilmiyordu? – "Bir erkeği beklemek demek," diye bayan Enders konuştu, "geldiğinde onunla mutlu yaşamak demek değildir!" Kocası söze karıştı: "Her neyse, tümünün buradan gitmiş olmasına çok sevindim!" dedi. "Bana sorarsanız, adı ister Berndt, isterse Nohl olsun,

topu buradan çekip gittiği için tanrıya şükretmeliyiz. Eğer burada kalsalardı, günün birinde, sessiz sedasız sonumuzu getireceklerdi."

Sonra Hartmann'dan söz ettiler. Onun böyle birisi olabileceğini hiç kimse ummamıştı. Janausch bile. Gerhard Bechtler'den düşünülebilirdi, fakat Hartmann'ın böyle bir şeye bulaşabileceği insanın aklından bile geçmezdi. Janausch konuştu: "Belki de her şeyi düzenlemiş olan herifçioğlu hâlâ aramızda?" dedi.

Kısa bir süre önce Janausch kantinde masaya oturmuş ve hemen konuşmaya başlamıştı. Biraz sonra da ağzından çıkan keskin sözlerin, karşısındaki Robert'i nasıl öfkelendirdiğini görmüş, keyiflenmişti. "Torunum için verdikleri parayı bana başka yerde de verebilirlerdi. Akıllı oğlu adam olsun diye, zamanında Zibulka'ya verdiklerini anımsıyor musun?" – "Bana ne senin torunundan," diye konuşmuştu Robert de. "Bakarsın gün gelir, bizim burada işe yarayacak işçilerden biri olur." – "Ne demek, bizim burada?" Janausch'un niyeti tartışmaya girmekti. Fakat Robert Lohse iskemlesini yandaki masaya çekmiş, ona arkasını dönmüştü.

Şimdi masada otururken gözlerini kapattı. Janausch'un söylediklerini yarım yamalak anlıyordu. Eskiden olsa Janasuch'a yeni bir haber verdiklerinde ya da fabrikadaki yeni bir olaydan söz ettiklerinde hemen öfkelenir, sorular sorar, kinci, azgın davranır ya da alaycı bir tavır takınırdı. Bazen de kendine sorardı: Boşuna mı yaşamıştım yoksa hakkıyla mı yaşamıştım?

Onu hiç kimse memnun edememişti. Tüm çabalarına karşın Robert Lohse bile. Fakat şimdi bu son olay Janausch'da bir değişiklik yapmış ve düşüncelerini, o güne dek inatla karşı çıktığı bir yöne çevirmişti. – Bu insanlar niçin aniden kaçıp gitti? Fabrikayı artık beğenmedikleri, buradaki yaşama katlanamadıkları, tehdit edildikleri için mi? Fakat niçin fabrikayı beğenmemişlerdi, yaşama katlanamamışlardı, tehdit edilmişlerdi? – Janausch düşündü, insan kendi fabrikasından hiç kaçar mıydı, onun olan bir şeyi orta yerde bırakır mıydı? Tehlikeyi sezen kaçar. Ben buradan memnunum, diye Janausch düşünmeye devam etti. "O rezil karılar," diye birden sesini yükseltti, "biz onları paracıklarımızla adam ettik. Süslenip püslendiler, takıp takıştırdılar. Ben sana demedim miydim, Robert?"

Robert hiç kıpırdamadı. Heiner Schanz da sesini çıkarmadan, fakat biraz huzursuz oturmaya devam etti. Uzun bir aradan sonra o akşam yine gelmişti Enders'lere. Ella Busch'u beraberinde getirmemişti. Geldiğinden bu yana ilk kez ağzını açtı: "Hartmann zaten hiç hoşuma gitmemişti," dedi. "Bechtler'le ise aran iyiydi," diye kardeşi konuştu. Thomas da söze karıştı: "Hartmann'ı içeri tıktılar. Bechtler'e kimse hayret etmedi. Hiçbirimiz, bu insanların kafasından ne geçtiğini anlayamamıştı." Düşündü: Şu Schanz kardeşler de hiç birbirlerine benzemiyormuş. Daha önce pek dikkatimi çekmemişti.

Robert başını Thomas'ın omzuna dayadı. Tanrım, bu insan ne kadar yorgun ve hüzünlü, dedi Thomas kendi kendine. "Haydi Robert, gel," diye konuştu. "Gitme zamanı geldi." Ötekilere veda etmeden masadan uzaklaştılar.

Thomas, daha önce kararlaştırdıkları gibi Robert'in birkaç parça eşyasını Nohl'ların boşalttığı odaya taşımıştı. Fakat o gece Robert'in, eskisi gibi merdiven altında yatmak istediğini fark etti.

Yalnız kaldıklarında da Robert hâlâ susuyordu. Keyfi pek yerinde değildi. Sigara yaktı. Bir süre hiç konuşmadan yan yana oturdular. Birden Thomas'ın sesiyle irkildi: "Bu mektup da nereden geldi?" Evdeki kadınlardan biri mektubu pencere kenarına bırakmıştı. Fakat Robert son günlerin heyecanında fark etmemişti. O anda ikisi de aynı şeyi düşündü, başımızdaki bela ile ilgili bir şey mi var içinde? Üzerindeki yazıdan, resmi bir makamdan geldiği belliydi. Robert zarfı yırtar gibi açtı. Sonra şaşkın konuştu: "Sınav... iki gün sonra!"

Thomas heyecanla konuştu, emreder gibi. Hemen yatağa girip, uyumasını söyledi. Yarın da öğleden sonra ve akşam onunla her şeyi yeni baştan gözden geçirecekti. Lina Sachse'nin odasında çalışabilirlerdi. Orası sakindi, kimse rahatsız etmezdi.

Robert uykuya dalarken düşündü: Bu sınavı mutlaka başarmalıyım!

Thomas, Robert'in yokluğunda Nohl'ların odasını güzelce döşedi. Eğer sınavı başaramazsa –ki o zaman Robert bu sonucu, şanssızlıktan öteye çok kötü bir şey olarak kabul edecekti– hiç

olmazsa doğru dürüst bir odada yaşamalıydı. Her köşeyi silip süpürdü, Robert'e geçmişi anımsatacak ne varsa ortadan kaldırmaya özen gösterdi. Tabii Lene'nin bu odada söylemiş olduğu bazı sözleri, sesini silip yok edemezdi. Thomas, Nohl'lar evden ayrıldıktan sonra birkaç kez bu odayı kullanmıştı. Burada sigara içmişti. Mektup da yazmıştı. Öğretmeni, okul yöneticisi Waldstein'a. Haberler çoktu. Hele son aylarda başından onun için çok önemli şeyler geçmişti. Mektubu erteledikçe yazacak haberler de çoğalmıştı.

Günlük yaşamında Robert'le hemen hemen her şeyi konuşabiliyordu. Kimi zaman sözünü etmiş oldukları bir şeyi sonra birlikte yaşıyorlardı. Kimi konulardan Lina'ya da söz ettiği oluyordu. Lina ilk kız arkadaşıydı. Alçakgönüllü ve anlayışlıydı. Fakat Thomas ona her zaman, her şeyi anlatmıyordu. Bunu pek gerekli bulmuyordu. Thomas'ın sorun yaptığı şeylere kız, önemsiz gözüyle bakıyordu. Öfkelendiğinde onu sakinleştiriyor, ortak yaşamları zarar görsün istemiyordu. Fakat kimi zaman Thomas bazı konulara öfkelenmesi gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle de çoğu şeyi Robert'le konuşup, tartışmayı yeğliyordu.

Greilsheim'daki okul yöneticisi onu çok iyi anlar, ona öğütlerde bulunurdu. "Öfkenin ne zaman gereksiz ve huzur kaçırıcı, ne zaman ise kişiye gerekli olduğunu bilmek gerek," derdi. Thomas oturdu, ona uzun bir mektup yazdı: "Greilsheim'dan ayrılırken sana her ay mektup yollayacağıma söz vermiştim. Fakat bunu hep başaramadım. İlk aylarda Kossin'i umduğum gibi bulmamıştım. Bunu sana yazmıştım. Sonra yaşamım ve işim hoşuma gitmeye başlamıştı. Sana bunu da yazdım. 1950 yılında bitirmek istediğim okul hâlâ devam ediyor. Fakat Ekim'de mutlaka bitireceğim. Bu arada diğerleri ile kaldığım barakadan taşındım. Şimdi yine bir ailenin yanındayım. Şaşırdın belki. Fakat bu aile, Kossin'e geldiğimde evlerinde kalmış olduğum aileye hiç benzemiyor. Onlar elleri çok sıkı insanlardı, ben de umurlarında değildim. Çocuklarıyla da hiç anlaşamıyordum. Şimdiki aile ise çok değişik, Berlin'deki Obst'lara bile benzemiyor. Çok iyi anlaştığım bir iş arkadaşım da orada kaldığı için şimdi bu ailenin yanına taşındım. Benden çok büyük, fakat o benim arkadaşım.

Fabrikanın tamir ekiplerinden birinde usta. İspanya savaşına katılmış, Enternasyonal Tugay'da görevliymiş. Bir defasında Franko'nun bölgesine sızıp, bir köprüyü havaya uçurmuş. İspanya savaşının bitiminde Fransa'ya kaçmış. Bir otomobil tamircisinin yanına girmiş, Naziler'e karşı çıkan partizan çetelerinde birlikte görev yapmışlar. Sonra Almanya'ya dönmüş. Buraya, Kossin'e yerleşmiş. Geldiğinde her şey yıkıntı içindeymiş. Gençlerle beraber molozların arasında buldukları parçalarla çalışmışlar. Bulamadıklarını da karaborsadan temin etmişler. Onların durumuna yüreği daha fazla dayanmamış. Gençliğinde kimsenin ona meslek öğretmediğini anımsamış. Onların eğitimi ile ilgilenmiş, onlara bir atölye açmış. Bu nedenle fabrikadaki bütün gençler onu çok seviyor. Şimdi de okulda çırak eğitmeni olmaya karar verdi. Bu pek kolay değil. Çünkü ilk yıllarda onu engellemişlerdi. Şimdi ise, eğitmen kursuna gidip gitmemesine karar verecekleri bir ön sınava soktular. Başarması için elimden geleni yaptım. Ne de olsa okulda öğrenmiş olduklarının çoğunu unutmuştu. Bugün gereken bazı şeyleri de bilmiyordu. Yarınki sınavı başarmasını kendime görev edindim, onunla birlikte ders çalıştım. Son aylarda sana mektup yazmaya niçin zamanım olmadı, şimdi biliyorsun. Dün sınava gitti, başarıp başaramadığını sana haber vermek için zarfı o dönünce kapatacağım. Thomas Helger."

Geç olmuştu. Pencereye biri vurdu. Bahçede duran uzun boylu adamı tanıyordu. Bu Mühendis Toms idi. Yanında duran kısaca boylusunu ise daha önce hiç görmemişti. Toms: "Ön kapı kapalı da," diye konuştu. "Işık görünce cama vurayım dedim. Robert Lohse burada mı oturuyor?" – "Evet," dedi Thomas. "Fakat bir sınava katılmak için Kossin dışında." – "Ne sınavı?" diye sordu Toms'un yanındaki adam. "Çırak eğitmenliği kurslarına katılmak için bir ön sınav. Yarın ya da ertesi gün döner." Toms bir an düşündü, bu genç sanırım bir kez konuşmuş olduğum çırak, kendini geliştirmişe benziyor. Çok güzel. "Gelirse söyle ona," diye kısa boylusu konuştu, "Richard Hagen uğradı, de." – Thomas düşündü: Bu adam, Robert'ın sık sık sözünü etmiş olduğu Richard.

Dört yıl kadar önceki toplantıda kürsüye çıkmış olan Richard sarışındı. Bugün Thomas'ın pencereden gördüğü ise saçları erken ağarmış biriydi.

Richard biraz düş kırıklığına uğramıştı. Robert'e burada rastlayacağını düşünmüştü. Onunla son olaylar, fabrikada tüm olup bitenler ve işçiler üzerine şöyle bir sohbet etmek istemişti. Ne de olsa Robert, onun şimdi bir şeyler yapması gereken bu fabrikada uzun yıllardır çalışıyordu.

Evde olmamasının nedeni onu biraz şaşırtmıştı. Son görüşmelerinde Robert, böyle bir şeyi tasarladığından hiç söz etmemişti. Richard'ın tanıdığı Robert'ın aklından geçmezdi bu gibi şeyler...

Vogt, Richard Hagen'in gelmesine çok sevindi. Anlattı: "Benim hatam neredeydi? Nasıl oldu da ben, evet ben, bu insanları yanlış tanıdım? Şu Büttner, kimi düşünceleri anlamıyorum, deyip, okumak için benden kitaplar isterken, sanırım gerçeği söylemişti. Bazen de bana sorular sormuş, yaptığım açıklamaları da dikkatle dinlemişti. Benim gibi tüm yaşamı ciddiye alan biri, onun benimle alay etmiş olacağını nasıl düşünebilirdi?" – "Bunu ben de anlayamazdım," dedi Richard. "Senin yapacağın bir şey yoktu. Hem şimdi bırak, suçu kendinde aramayı. Ben şuraya geleli daha ne oldu, çok kimsenin seni övdüğünü duydum. İnsanlara sadece çalışmalarında değil, özel sorunlarında da yardım ettiğini söylediler. Sen burada seviliyorsun..." – "Peki ama, bu olayda benim suçum nerede?" – "Senin mutlaka suçun mu olmalı? Geçmişte aranıza bir casus soktuklarında, seni mi suçlu görmüşlerdi?" – "Hayır. Belki de insanları doğru dürüst tanıyamamak benim suçum."

Richard konuştu: "Bu konunun bir ekseni olabilir. Bizim hiçbir zaman öğrenemeyeceğimiz bir merkez nokta.... Bir parça kağıdın üzerinde, yabancı bir ülkedeki bir masanın çekmecesinde duruyor." – "Seni buraya yollamış oldukları ve birlikte çalışacağımız için çok mutluyum, Richard. Boşluk oluşmamalı, burası çökmemeli."

Yıllar önce kaçış sırasındaki bir nakliyatta aynı kamyona

düşmüşler, birkaç saati birlikte geçirmişler, sonra da bir daha görüşmemişlerdi. Şimdi Richard Kossin'e geldiğinde birbirlerini yeniden tanımışlar, kamyondaki o birkaç saatin uzun yıllardan daha önemli olduğunu anlamışlardı.

Şimdi Fiete-Schulze Fabrikası'nda çalışan eski başmühendis Toms'u da, yeni bir yönetici ve başmühendis bulunana kadar yardım etmesi için Kossin'e çağırmışlardı. Buradakilere yabancı değildi, o da herkesi ve her şeyi tanıyordu. Robert'in evine giderlerken ve oradan dönerlerken Richard yanındaki Toms'a fabrikadaki bazı kişiler üzerine sorular sordu. Sonra ayrıldılar. Richard kente, Toms da otele gitti. Odasında onu, Kossin'e birlikte gelmiş olduğu Hildegard Degler beklemekteydi. Çok üzgün gibiydi. Toms onu hiç böyle görmemişti. Nedenini sordu. Biraz tereddütten sonra Degler konuştu: "Az önce babama şöyle bir uğramıştım," diye anlattı. "Beni burada görünce, sevinecek sanmıştım. Geçmişte aramızda sık sık tartışsak da, birbirimizi sevdiğimizi ikimiz de biliyorduk. Bu kez tartışmadık, bu kez başka bir hava esiyordu babamın evinde. Bir şeyin onu çok üzmekte olduğunu hemen fark ettim." – "Neyin?" diye Toms sordu. İnsanlar arasındaki ilişkiler onu çok ilgilendiriyordu, hele bu insanlar yabancısı değilse.

Hildegard Degler devam etti: "Babam, savaş yıllarını beraber geçirmiş ve savaş bitiminde de bir arada kalmış olan beş yaşlı işçiden biriydi. Bunlar: Babam, Janausch, sanırım onu tanımıyorsun, dökümcü Enders, oğlu mühendis olan Zibulka ve şimdi tutukladıkları Hartmann. Babama, Janausch ne yapıyor, diye sorduğumda, beni başından savmak istermiş gibi: 'Enders'lerde oturuyor,' dedi. Ses tonundan belli oluyordu, artık bana gelmiyor, demek istediği. Böyle bir durumda tutmuş Enders'lere gidiyor, ben ise burada tek başıma oturuyorum. Hartmann'ın böyle şeyler yapmış olmasında suç ben de mi? Ona daha önce başkaları da kanmıştı. Janausch'un Enders'lerle kavgalı olduğu ve benden başkası ile konuşmadığı günlerde de, bu Hartmann o aileye çene çalmaya gitmekten hiç çekinmemişti. Tanrı bilir, şimdi öfkesi burnunda Hartmann bakalım neler yumurtlayacak? Acaba be-

ni de olayın içine çekecek mi? Ben çoğu kez sizlerden başka düşünmüş olsam da, bu gibi şeylerle yaşamım lekelensin istemiyorum."

"Hildegard, sen bana baksana," diye Toms konuştu, "baban bütün bunları gerçekten söyledi mi, yoksa senin düşüncelerin mi?"

"Ben, onun böyle düşüneceğini düşünüyorum."

"İyi. Hiç kimse onu suçlamıyor. Düşündüklerin saçma."

Ertesi gün Thomas öğle tatilinde istasyona koştu. Fakat Robert bir gün sonraki akşamüstü treni ile geldi. Thomas yine perondaydı, heyecanla onu bekliyordu. – Robert onu görür görmez trenin penceresinden gülerek seslendi: "Başardım!" Hemen istasyon meyhanesinde birer kadeh attılar. Thomas, okul yöneticisi Waldstein'a yazmış olduğu mektubu cebinden çıkardı ve altına: "Robert sınavı başardı," diye yazdı. Sonra zarfa koydu, kapattı ve Robert'e uzattı: "Ben hemen fabrikaya dönmeliyim, lütfen postaya atıver."

Thomas, okulundan söz ederken Robert'e öğretmenlerinin adını hiç söylememişti. Şimdi Robert elindeki zarfa bir göz atınca, son yıllarda artık aramaktan vazgeçmiş olduğu kişinin adını gördü.

Nedense çok şaşırmadı. Bugün trende Kossin'e gelirken yepyeni duygularla doluydu, yaşamında beklenmedik bir başlangıç olacağını seziyordu. Daha dün yaşadıkları bile artık geçmişte kalmıştı. Kente doğru yürüdü. İçi rahattı, adım atmıyordu, sanki kuş örneği uçuyordu. Günlerdir bu kentten uzak kalmış gibiydi. Çevresindeki yıkıntılar ve yeni binalar başka bir kentindi. Az sonra uzaklarda kara ve sarımsı dumanlar çıkan bacaları görünce sevindi ve duygulandı. Evine gelmişti. – O anda Kossin'e ilk geldiği günü anımsadı. Her yer moloz ve kül yığını ile doluydu. Sanki tüm kent büyük bir yangından çıkmıştı. Sokaklarda insanlar oflayarak geziyor, cansız yüzlerle yıkıntılar arasında birkaç parça eşyamızı bulabilir miyiz diye dolanıyordu. Robert dehşete kapılmış, sormuştu kendi kendine: Bu yıkıntıların arasına günün birinde gerçek yaşam dönecek miydi? Yaşayan insanlarıyla, kızan, sevinen, dertlenen... Ne zaman? On yıl, yoksa yirmi yıl son-

ra mı? Gün gelmişti düşünmüştü: Belki de o günleri görmeye benim ömrüm yetmeyecekti? Kentiyle bugün ikinci buluşmasında, ondan sadece iki gün uzaklaşmış olmasına karşın, hiçbir şey hüzün dolu, cansız ve yabancı gelmemişti ona. Ne yıkıntılar, ne de sokaktaki insan yüzleri.

Robert Kıyı Caddesi'ne saptı. Yüreğine bir şey saplanır gibi oldu. Tüm vücudu Lene Nohl ile doldu. Aynı şeyi iki gün önce trene binerken de hissetmişti. Bembeyaz yüzü, yanından geçen insanların arasında bir an için kayboldu, sonra aniden bütün berraklığı ile karşısında yükseldi. Zorladı kendini, böyle şeyleri düşünmemeliydi. Kafasından başka şeyler geçirdi. Öğretmeni Waldstein'la buluşmasının pek kolay olmayacağını düşündü. Zordu, fakat bu sevindirici bir zorluktu. Kafasında sadece bu düşünceyle dolaşmak istemiyordu. Evin önünde durduğunda yüreğine yine bir şey saplanır gibi oldu. Sanki bir terazinin üzerinde duruyordu. Önce ağır düşünceler onu aşağı bastırdı. Sonra da beklentiler ve ön sevinçler yukarı kaldırdı.

3

Herbert son günlerde Hermann Lange'yi sık sık ziyaret etmişti. Bazen orada Max Kemphoff'a da rastlamıştı. Aralarındaki en son tartışmayı unutmuş ya da rafa kaldırmış değillerdi, fakat yine de bir daha o konudan söz etmediler. Herbert, Hermann Lange'nin oğullarının savaş yıllarında ve sonrasında başından geçenlerin öyküsünü "Star Revü" ye vermiş olduğunu, ancak kabul edilmediğini anlattı. Kemphoff ne memnun gülümsedi, ne de yüzünde alaycı ifade belirdi. Herbert az sonra yeni romanından söz ederken, Hermann Lange gibi o da ciddi ve dikkatle anlattıklarını dinledi. Basmadıkları en son öykü yeni romanın proloğu olacaktı. Hermann Lange, yakında kuzeni Liesel Schneider'in geleceğini söyledi. Sorumluluğunda olan grubun Berlin'deki dünya festivaline yolculuğu ile ilgili en son hazırlıkları yapması gerekiyordu. Belki Herbert, İspanya romanını Liesel ile Berlin'de bir yayınevine yollayabilirdi. Hermann'a göre bu iyi bir fırsattı.

Lange'lerin evi artık bir buluşma yeri olmuştu. Burada bir araya gelen insanlar geçmişten ve bugünden söz ediyordu.

Hermann Lange, Bentheim fabrikasında niçin greve gidilmiş olduğunu Herbert'e açıkladı. Yönetim küçük bir bölümde sözleşmeye uymayınca, işçilerin karşı çıkması üzerine fabrikanın diğer bölümleri de onlara destek vermiş ve tüm işçiler için maaş arttırımı talep etmişti. İşçilerin baskısı altında kalan sendika yönetimi de, referandum sonucu greve gidilmesi kararını almıştı.

Herbert, Hadersfeld'de yapılacak büyük yürüyüşe katılmak istediğini söyledi. İşçiler gösteriye daha grevin ilk gününde karar vermişlerdi.

Hitler'in tüm ülkede yönetimi ele almasından kısa bir süre önce, o günlerde pek tanınmayan bu küçük kentte yine bir gösteri görmüş olduğunu anımsadı. Sosyal demokrat, komünist ve Hıristiyan işçiler katılmıştı. Sloganlar ve bayraklarla fabrikalardan çıkıp, sokaklara dökülmüşlerdi. Kışın güneşli soğuğunda tozlu yolda ilerleyen işçilerin görünümü onu çok heyecanlandırmış, genç Herbert'in kafasında soru işaretleri oluşturmuştu.

Onun katılmadığı, fakat donmuş gibi heyecanla izlediği, Hitler öncesi bu en son gösteriye katılanlar bir yan sokağa sapmışlardı. İşçilerin yüzlerinden kararlı oldukları okunuyordu. Yıllar sonra, İspanya savaşında, mülteci kampında, başka yerlerde de o günü anımsadığında, yürüyüşe katılmış bu insanlar hiç birbirlerinden ayrılmayacak, diye düşünmüştü. Bir bölümü slogan ve bayrakların peşinden inatla gitmeye devam edip, işkenceleri göze alırken, öteki bölümü ekmek parası uğruna ideallerinden kopmayacak, sloganlara boş verip, diğerlerinden ayrılmayacak ve "Heil, Hitler!" sesleri arasında savaşın girdabında yitip gitmeyecek... Herbert o yıllarda, gençliğinde onu öylesine etkilemiş bu yürüyüşe katılmış insanların uzun bir marştan sonra yine önünden geçeceklerini ummuştu. Güneşli, tozlu yolda, saçları ağarmış. – Bu Bentheim fabrikası, babasının savaş öncesinde ve savaş yıllarında çizim bürosunda çalışmış olduğu o fabrika değil miydi?

Herbert, Hermann Lange ile birlikte gitmedi. Başka bir trene bindi. Yolcuların çoğu aynı yere gidiyordu. Oturduğu kompar-

tımanda tek konu konuşuluyordu. İşçilerin yürüyüşü. Son istasyonda değil de, 'Vagon Fabrikası' istasyonunda inmeye karar verildi.

Buradaki vagon fabrikası savaşta yıkılmış olmasına karşın istasyonun ismi kalmıştı. Yenisi kent dışında, Bentheim fabrikasına yakın bir araziye inşa edilmişti.

Dün gece çok heyecanlı geçmiş bir toplantı sonunda bu vagon fabrikasının işçileri de, sürpriz bir kararla Bentheim'daki grevi destekleyeceklerini açıklamışlardı. Trenden, bazı işçilerin ara yollardan istasyon alanına doğru yürüyüşe geçmiş olduğu görülüyordu. Yolculuk boyunca kompartımanda oturanlarla, özellikle de karşısındaki iki gençle heyecanlı konuşmalar yapmış olan iriyarı, kalın bıyıklı bir adam ayağa fırladı ve trenin penceresinden bağırmaya başladı: "Bentheim, Möllner işçileri, vagon fabrikası işçileri! Bakın, Gaienfeld'den de geliyorlar!" Adam heyecanlıydı, coşku doluydu.

Herbert kararını verdi: Ben bu adamın peşinden gideceğim. – Diğer yolcular ona, Lorenz, diyordu. Kompartımanda konuşulanlara Herbert de katıldı. Lorenz sorularına açık yanıtlar verdi. Adamın söylediklerinden gurur duyduğu belliydi, hiç de kibirli değildi. Herbert'in hoşuna gitti.

"Vagon fabrikası işçilerinin grevi desteklemesi çok iyi," diye Lorenz konuştu. "Fakat Gaienfeld ve Möllner'li işçiler daha yüzde yüz karar vermedi, görüşmeler devam ediyor. Eğer bu fabrika yönetimleri işçilerine, Bentheim'lıların talep ettiklerini vermeye yanaşırsa, sendika da bunu kabullenirse, hareket yara alır." Herbert sordu: "Niçin yara alır?" Bunu duyan bıyıklı Lorenz: "Böyle bir grevi baştan sona hepsinin desteklemesi gerek," diye konuştu. "Etkisini bütün kent, sadece burası mı, komşu kentler de, hatta bütün ülke hissetmeli Hadersfeld'teki grevi. Kimse sanmasın, bundan sonra her şey, grevsiz kolayca halledilecek!" Karşısında oturan iki genç de gülerek: "Başka türlü olmaz!" dedi. Fakat Herbert: "İstediklerini elde ettikten sonra, niçin olmasın?" diye konuştu.

Bunun üzerine Lorenz yine söze karıştı: "Bu bir grevi engelleyeceği için. Bundan önceki grev öncesinde de, üç fabrika işverenin teklifini kabullenmişti. Toplusözleşmenin genel sonuca göre

yapılması kararlaştırılmıştı. O sahtekârlar 'söz vermişti'... İşçiler de inanmış, ellerine daha fazla para geçeceğini sanmıştı. Kısacası, ilk anda hepsi sevinmişti. Fakat genel sonuç 'sıfır' olunca da, maaşları yine sözleşmeye göre ödenmişti. Ellerine geçen tek şey birkaç kuruş 'grev parası' olmuştu... Onlar katılmadığı için de genel grev hareketi yara almıştı." Herbert: "Şimdi anladım," dedi.

Lorenz, Herbert'in gözlerinin içine baka baka konuştu: "Dik bir dağa tırmanmak zordur. Ayağın kaydı mı, yeniden tırmanman daha güçleşir." Herbert: "Evet, biliyorum," dedi. "İstediğini sorabilirsin," diye konuştu Lorenz. "Bana soru sorulmasına memnun olurum." – "Sen anlatmasını da seviyorsun, Yoldaş Lorenz," dedi gençlerden biri. "Hem de güzel anlatıyorsun."

Az sonra bu iki genç, coşkuyla yürüyen bir genç grubunun içinde gözden kayboluverdi. Lorenz'i uzun boylu, hareketleri ağır ve yorgun bir adam karşıladı. Çok sakin, heyecansız birine benziyordu. Grev komitesi ile ilişkisi olan biri herhalde, diye Herbert düşündü. Kompartımanındakilerin nereye doğru yürüdüğüne baktı. Greve doğrudan katılanlar var mıydı içlerinde?

Bir kısmı ana merdiveni inmedi, yola açılan dar bir demir kapıdan çıktı. Bu yol kentten Gaienfeld fabrikasına uzanıyordu. Arsalar ve moloz yığınları arasında yürüyen işçi grupları tozlu yolun sıcağında kente doğru ilerlemekteydi. Yolun iki kenarında uzanan fabrika duvarları yepyeniydi, tertemiz boyalı idi. Duvarların çıplaklığı iç sıkıcı ve ürperticiydi.

"Ah, sen de mi buradasın?" diye Lorenz, Herbert'e seslendi. Yanındaki uzun boylu, hareketleri ağır ve yorgun adam da: "Biz Gaienfeld'liler de katılmaya karar verdik," dedi gülümseyerek. Nedenini bilmiyordu, fakat yürüyen işçi yığınları Herbert'i mıknatıs gibi çekiyordu. Onların niçin harekete geçtiklerini anlamıştı. İşçiler neşeliydi, bu kararı almış oldukları için sevinçliydi. Herbert de sevindi, kırmızı bıyıklı Lorenz ile uzun boylu arkadaşının peşine takıldı. Yürüdü.

O gün trene bindiğinde, düşünmüştü: Aklıma ne gelirse, onu yapıyorum. Bu tren yolculuğu da, istersem benim için güzel bir

gezi olabilir. Bugünkü işçi yürüyüşü üzerine ilginç bir yazı yazabilirsem, belki Barclay onu basar. – Trenden inip, peronu yola bağlayan demir merdivene adımı attığında da, ne güzel burada işçilerin arasında olmam, diye düşünmüştü. Şimdi işçilerin ortasında yürürken ise hiçbir şey düşünmüyordu.

Kent merkezindeki istasyon alanı Bentheim fabrikasından gelmiş işçilerle doluydu. Savaş yıllarının bombardımanında istasyon binası ve demiryolları depoları yıkılıp gitmişti, önündeki alan ise bütün çirkinliği ile ayakta kalmıştı. Toz içindeki çınarları ve tel örgülerle çevrili orta yuvarlağı ile. "Fürstenberger Hof" oteli daha Weimar Cumhuriyeti yıllarında politikacıların toplantı yeriydi. Dış cephesinin yenilenmiş süsleri ve dalgalanan bayrakları ile, en küçük çocuğunun düğünü için süslenmiş yaşlıca bir anneyi andırıyordu. Her ne kadar hantal görünümlü olsa da, ağırbaşlılığını yitirmemişti. Alanda toplanmaya başlamış işçiler arasında yaşlı olanların yüreği heyecan ve anılarla hızla atıyordu. Gençler için ise yaşamlarının ilk greviydi.

Herbert'in de içini heyecan kaplamıştı. Kırmızı bıyıklıyı gözden kaçırmamaya dikkat ediyordu. Kalabalığın içinde onu takip ediyordu. Otelin önünde bir tıkanma oldu. Lorenz birden arkasına döndü, Herbert'i tanıdı ve güldü. İnsan başlarının üzerinden seslendi: "Alban Alanı'na gidiyoruz! Weber salonuna!" Herbert sevinç ve coşkuyla içinin ısındığını hissetti. Bu kalabalığın ortasında onu birisi tanımış, seslenip, önemli bir şey söylemişti.

Lorenz'i duyanlar çabuk ve becerikli, dörtlü sıralar oluşturmaya başladılar. Uzun kuyruk az sonra hareket etti, en öndekiler Breite Caddesi'ne doğru saptı. Herbert, Lorenz'in ne demek istemiş olduğunu az sonra kavradı. Yanında yürüyen uzun boylu, kumral, sakin görünümlü bir kadın, ön sırada hoplaya zıplaya giden bir genç kızı dürtüp: "Bu yürüyüşe izin verdiler, bağırıp çağırmaya vermediler. Weber'in salonundaki toplantıya ise karışamazlar," dedi.

Breite Caddesi de istasyon alanı gibi çirkindi. Büyük mağaza o gün kapalıydı. Dükkanların çoğu da. Bina kapılarında durmuş insanlar yürüyen işçileri seyrediyordu. Balkonlardan da sarkanlar vardı. Bazı binalara uzun pankartlar asılmıştı. Önde giden genç kız

hoplayıp zıplamaya devam ediyordu. Yanında yürüyen erkek arkadaşı onu bileğinden sıkı sıkıya tutmuştu. Herbert ilerde, en az altı sıra önde giden Lorenz'le uzun boylu dostunu gördü. Kendi sırasında, kumral kadının yanında, kısa boylu, sıcağa rağmen kazak giymiş, nehir gemisi kaptanını andıran biri gözüne ilişti. Herbert'in yanında yürüyen kadın öndeki gençlerle konuşmaya devam etti: "Alban Alanı'ndaki konuşmalardan sonra gideceğiz Weber salonuna. İsterseniz toplantının ardından kentte biraz dolaşabiliriz." Sıranın sonundaki zayıf, kuru biri: "Hey, Lore," diye hoplayan genç kıza doğru seslendi: "Bütün yolu böyle mi yürüyeceksin? Uğraşma, Gerhard'ın seni serbest bırakmaya niyetli değil!" – "Bırakmasını istemiyorum ki," diye sesini yükseltti genç kız. "İşte, kadınlar böyledir." – "Hey, şuraya bakın. Bizim Bentheimlılar akın akın geliyor!" Genç kız yanındaki erkeğe sokuldu. Bütün başlar yan sokağa doğru çevrildi. Yeni gelenler el salladı, seslendi: "Yürüyüşe devam, biz de katılıyoruz!" – "Çok güzel," diye konuştu Herbert'in yanındaki iriyarı kadın. "Öne geçsinler, kuyruk arkaya uzasın!" Herbert sordu: "Bizi bölecekler mi dersiniz?" – "Aramıza katılacaklar, bölmeyecekler," dedi kadın sakince.

Bu kadın Bentheim fabrikasında acaba ne yapıyor? Mal kontrölünde mi çalışıyor, yoksa postabaşı mı? Veznede de olabilir. Yürüyüş için en iyi elbisesini giymişe benziyordu. Başında şapka yoktu, fakat ondüle saçları berber elinden çıkmışa benziyordu. "Siz bizim fabrikada çalışmıyorsunuz, öyle değil mi?" diye birden Herbert'e sordu. "Nereden geldiniz?" – "Frankfurt'tan," oldu Herbert'in yanıtı. "Tesadüfen buradayım. Katılayım, dedim." Herbert'ten biraz daha uzun boylu olan kadın, inanmamış gibi yanındaki bu adamı baştan aşağı süzdü. O anda Lorenz, sanki bir şey sezmiş gibi, yardımına geldi. Etrafına bakınırken, Herbert'i görünce, neşeyle seslendi: "Hey, meslektaş, nasılsın?" Herbert de hemen karşılık verdi: "İyiyim!" Kadın, kırmızı pos bıyıklı bu adamı tanıyor gibiydi. Onun da yanındaki bu yabancıyı tanıyor olması onu rahatlattı. Sordu: "Böyle bir yürüyüşe hiç katıldınız mı?" – "Hayır," dedi Herbert. "İlk kez."

Düşündü: Bu akşam her şeyi yazacağım ve hemen gazeteye yollayacağım. Hermann Lange çok sevinecektir.

Bir yan sokağa saptılar. Ya iyice tamir etmişlerdi ya da yeni yapmışlardı. Ön taraftan sevinç çığlıkları duyuldu. Yürüyüş durdu, hatta sıralar biraz geri gitti. Birileri bağırdı: Polis! Fakat dalga dalga gelen insanların durmasının nedeni başkaydı. Plötscher dökümhanesi de ani bir kararla greve katılmıştı. Uzun kuyruğun sonunu beklemeden sıraların arasına girdiler. İnsanlar geriye giderken, yüksek sesle soranlar oldu: Polis mi? Polis mi? Herbert başını çevirip arkasına baktı. Yüzlerde gerginlik ve öfke sezdi.

Sıralar karışır gibi oldu. Bağıranlar da: İlerleyin, çabuk, devam edin! Herbert'in yanındaki iriyarı, kumral kadın da heyecanlanmıştı. İnsanlar hızlanır gibi oldu. Herbert kadına dönüp: "Böyle bir yürüyüşe katılmadım," dedi. "Fakat gerçek bir savaştaki yürüyüşe katılmıştım. İspanya'daydım. Enternasyonal Tugay'da."

Yanındaki kadın duyduklarından rahatsız olmuş gibiydi. "Yoksa siz komünist misiniz?" diye sordu. "Hayır," dedi Herbert. "Ben hiçbir partiye üye değilim. Zamanında Gestapo peşimdeydi. Grubumuz yasaklanınca Fransa'ya kaçmıştım. Oradan da İspanya'ya." Kadın sustu. Bağrışmalar, çağrışmalar arasında düşünmeye çalıştığı belliydi. "Dağılmayın, birlikte kalın!" diye bağıranlar oldu.

İnsanlar sıklaştı, yürüyüş ağırlaştı. Kadın birdenbire konuştu: "Biz hep sosyal demokrattık," dedi. Sesi hüzünlü çıkmıştı. "İlk kayınpederim de, babam da. Birinci kocam Narvik çıkarmasında şehit oldu. Sonra bir kez daha evlendim..." Öteki yanında yürüyen kazaklı adamı işaret etti. "Onun üç çocuğu vardı, karısı yoktu. Benim de üç çocuğum vardı, kocam yoktu." Sakindi. Sesi derinden geliyormuş gibiydi. Anlatmak onu rahatlıyor gibiydi. Hem yanında yürüyen bu adamı bir daha nerede görecekti ki. Herbert düşündü, sadece birinci kocasını sevmiş olduğu belli.

Kaldırımlara çabucak iskemleler dizildi. Üzerlerine uzun kalaslar atıldı. Bira şişeleri, kahve ve su dolu sürahiler yerleştirildi. Herbert, arkasında yürüyen birinin: "Bu caddede hep böyle olmuştur," dediğini duydu. "Hitler'den önceki en son gösteride de burada iskemleler üzerinde bira ve kahve satmışlardı."

Herbert hemen bir bardak su aldı, sanki yıllar önce katılmamış olduğu gösteriden bugüne ağzı kurumuştu. Bazı evlerden çı-

kan kadınlar tepsiler dolusu tereyağlı ekmek getirdi. Kazaklı, ufak tefek adam hemen uzanıp bir tane aldı. Yanındaki kadın öfkeyle kocasına baktı. Herbert düşündü: Ne de olsa altı çocuk var evde. Kızmadı ona. Birinin sırtına vurduğunu fark etti. Döndü. Birkaç sıra öteden Max Kemphoff'un el salladığını gördü. Yürüdüğü sıradan ayrılmaya niyetli değildi. Çevresindekiler hoşuna gidiyordu. Önünde yürüyen ufak tefek kız yine hoplayıp zıplamaya başlayınca, sıranın sonundaki genç bir kolunu ona doğru uzattı. Kolu takmaydı, ucunda bir kanca vardı. "Bekle göreceksin, seni alacağım Gerhard'ının elinden. Bu kolu bana boşuna mı verdiler sanıyorsun" diye seslendi ve gülerek devam etti: "Fabrikada yapabileceğim iş de buldular. Bunu yapmak zorundasınız, dedim onlara, beni başınıza dert etmek istemiyorsanız."

Yepyeni görünümlü, kaldırımı içecek masaları ile dolu cadde sona erdi. Tozlu, henüz asfaltlanmamış başka bir yola çıktılar. Burada sağlı sollu beyaz badanalı yapılar yan yana uzanıyordu. Katların çoğu henüz boştu. Kapılardan, pencerelerden kadınlar ve çocuklar yürüyenleri seyrediyordu. Çoğunun yüzünden böyle bir şeyi ilk kez gördükleri belli oluyordu. Yoldan toz kalkmaya başlayınca pencereler çabucak kapandı. Yaşlı kadının biri yanındaki torunlarını, içecek bir şeyler getirmeleri için eve koşturdu. Işıldıyan gözlerle yandaki komşulara baktı. İçlerinden biri: "Herkese veremeyiz ki," diye konuştu. – İşçilerin arasından bir genç seslendi: "Hele grev biraz daha sürsün, cebinizdeki bir kuruşun bile değerini bileceksiniz!"

Önde yürüyenler bomboş bir alana varmıştı. Burası sıcaktan yanıyordu, çorak bir araziydi. Arkasında, ötelerde bir yerde, sahne dekorunu andıran kent silüeti serap gibi yükseliyordu. Alana ilk varanlar toz bulutu altında kaybolmuş gibiydi. Sağda solda yıkıntılar, fırtınaların kırdığı, yağmurların boyasını döktüğü lekeli duvarlar yükseliyordu. Gökyüzünün boşluğunda biten taş merdivenler, duvarlardan fışkıran kıvrık demir borular, buralarda hâlâ yaşayan gizem dolu insanlar. Önde yürüyen gençler ellerindeki uzun pankartları bir boydan bir boya duvarlara asmışlardı bile. "Biz sizin için çalışıyoruz, siz bizi vergilerle eziyorsunuz!"

Bu arada en öndekiler kent merkezine ulaşmıştı. Sıkışmalar oldu, gruplar Breite Caddesi'ne kadar yayıldı. Yeni asfaltlanmış, genişçe bir cadde idi. Burada da dükkanlar açık değildi. Birinci kat pencereleri kapatılmış, perdeleri çekilmişti. Sanki bugün oralarda kimse yaşamıyordu. Bir binanın çatı katından bağıran oldu: "Polis!" Adam, az ilerdeki Alban Alanı'nda bir hareket görmüş olmalıydı. Yukarıdan gelen haber hızla işçiler arasında önden arkaya, sıradan sıraya, fısıltılarla dağıldı.

Yürüyenler durdu. Geriye doğru bir hareket oldu. Herbert'in yanındaki uzun boylu kadın sakince konuştu: "Sadece kontrol için buradalar," dedi. "Weber salonlarına gereğinden fazla insan girmesine engel olmak istiyorlar." Çatı katındaki adam, sanki kuledeki gözcü gibi aşağıdakilere seslendi: "Dikkat, bir arada kalın!" Bir kolunda el yerine demir çengel olan zayıf genç sağa sola uzanıyor, birkaç sıra ötedekileri de dürtüyordu: "Bir arada kalın, bir arada kalın!" dedi. "Ne olduğunu anlıyor musunuz?" diye yanındaki kadın konuştu. "Tabii, anlıyorum," dedi Herbert. "Şeytan alsın hepinizi, ne oluyor orada?" diye bağıranlar oldu. "Daha ne bekliyorsunuz?" Lorenz'le beraber yürümekte olan uzun boylu adam arkasına döndü ve seslendi: "Sakin olun! İtişip kakışmayın!" – "Bu adam kim, biliyor musunuz?" diye kadın sordu "Maden İşçileri Sendikası'ndan Brandisch." Kızını elinden sıkı sıkı tutmuş genç arkasına dönüp: "Brandisch bu mu?" diye sordu. "Evet. O da bize destek veriyor, bundan emin olabilirsin." Yanındaki ufak tefek kocası da söze karıştı: "O kodamanlardan sayılır Onu her yerde görebilirsin." İnsanlar hâlâ duruyordu. Hareket yoktu. Bazıları arada sırada başlarını kaldırıyor, çatı katındaki gözcüye bakıyordu.

Siyah kıvırcık saçlı kızının elini bırakmayan genç güldü. "Bakalım destek vermesi ne kadar sürecek? Göreceğiz!" - "Sen her şeye kötümser bakıyorsun," diye karşılık verdi kazaklı adam. "Böyle düşünüyorsan, ne işin var burada?" dedi karısı da. Kolu çengelli gülerek söze karıştı: "Görüyorsunuz, kızı için gelmiş. Daha ne kadar birlikte kalacaksınız?" – "Deniyoruz şu sıralar," dedi genç adam. "Gelecek pazara kadar, belki de mezara." – "Bırak bu saçmalığı, Gerhard," diye genç kız konuştu. "Söyle,

hoşuna gidiyor mu bizim burası?" Sonra da Herbert'e dönerek: "Biliyor musunuz, o kısa süre önce Rus tarafından Batı'ya kaçtı." Genç adam gözlerinin içi gülerek konuştu: "Hoşuma gitmek mi?" dedi. "Ben kavga olan yerleri severim. Karışıklığı da." – "Vay canına," diye kız sesini yükseltti ve elini elinden kurtardı. "Peki, ben hoşuna gitmiyor muyum?" Genç adam birden ciddileşti, saçma bir şey söylemiş olduğunun farkına varmış gibi: "Sakin ol, bebeğim, tabii burada en çok hoşuma giden de sensin!" dedi. İnsanlar hareketlendi. Önce ağır ağır. Sonra hızlandılar, bir şişenin dar boğazından geçermiş gibi büyük, açık Alban Alanı'na döküldüler.

Sıralar açıldı, insanlar birbirinden ayrıldı, gruplaştı. Herbert'le yürüyenler bir arada kaldı. Polislerin sesi duyuldu: "Dağınık durun, açılın!" Lorenz de bağırdı: "Bir arada kalın!" diye dört bir yöne seslendi. "Dağılmayın!" Alanın ortasındaki yuvarlağın çevresinde insandan halkalar oluşmaya başladı. Herbert başlar üzerinden ötelerdeki yıkıntılara doğru baktı. Bazılarının etrafında iskeleler yükseliyordu. Herbert düşündü: Her şey yakılıp yıkılmadan önce burası nasıldı? Hüzünlendiğini hissetti. Yaşam gerçeklerinden önce gençliğinin anıları silinmişti.

Yürüyüş gruplarla devam etti. Kent merkezini bir boydan bir boya geçen Breite Caddesi'nde buluşmak istiyorlardı. Herbert'in grubu Altmarkt'tan gitti. Bu sokaklarda da iskele arkasında duran birçok ev yıkıntısı gördü. Yüksek çatılı, savaşı kazasız belasız atlatmış binalardan birinin sıkı sıkıya kapatılmış kapısının üzerinde "Eldivenci Bender" tabelası gözüne ilişti. Hemen yanındaki, bir parmak genişliğindeki evin küçük penceresinden sırıtan çok yaşlı bir adamın ona baktığını gördü. Gözlerini bana dikmiş, diye Herbert bir an düşündü. Niçin? Yürüyenler yine dörtlü sıralar yapmıştı. Bentheim kuruluşu nehir kıyısında Rödersheim'a kadar uzanıyordu. Yanında yürüyen kadın onunla konuşurken bir ara kolunu tuttu. Eyalet sınırı bitene dek tüm nehir kıyısını yan yana fabrikalarla dolduracaklarını söyledi. O zaman da grevler bir fabrikadan ötekine sıçrayacaktı.

Herbert o anda birisinin ona seslendiğini duydu. Yine Max Kemphoff'du. Yanında yürüyen kadının: "Size seslenmiş olan

Max Kemphoff değil miydi?" diye sormasına şaşırdı. "O adam, 'Halkın Sesi'nde yazıyor." – "Biliyorum," dedi Herbert. "O komünist mi?" diye kadın sordu. "Evet. Siz komünistlere karşı mısınız?" Weber salonlarından gelen kadınlı erkekli bir grup işçi yanlarından geçti. Ağzına kadar, tıka basa dolu olduğunu söylediler. Polis kapıda durmuş, hiç kimseyi içeriye sokmuyordu. Hepsi çok neşeliydi, bazılarının sesi kısılmıştı. Coşkularını çevrelerine bulaştırıyorlardı. Onları görenin içi ısınıyordu. Herbert'in yanındaki kadın bile artık gülümsüyordu. Sonra ona döndü: "Ben Kemphoff'a karşı değilim," dedi. "Hele şu günlerde iyi yazılar yazdı." Herkes birbiri ile konuşuyordu. "Dağılın!" bağırmalarını kimsenin duyduğu yok gibiydi. Kadın sakin bir sesle devam etti: "Bakın, Friedrich, şimdiki kocam..." Sözünü bitiremedi. Bütün başlar geriye gitti, insanlar gökyüzüne bakmaya başladı. Küçük bir uçak oldukça alçaktan üzerlerinde dönüp durmaktaydı. Kolunun ucunda el yerine çengel takılı genç adamın sesi duyuldu: "Bombalayacak bir şey var galiba!"

"Friedrich diyor ki," diye uzun boylu kadın devam etti, "işçi temsilcisi olarak onlar iyi. Komünistler senin hakkını koruyor, diyor Friedrich. İş yerinde iyiler. Fakat tüm yaşamı değiştirmek istemelerini anlamıyorum." – "Siz bu yaşamı o kadar mükemmel mi buluyorsunuz? Değiştirecek yanları yok mu sizce?" Arkalardan biri bağırdı: "Dağılıyoruz, Rödersheim yoluna kadar!" Herbert ön tarafa doğru seslendi, yeni talimatı iletti. Öndekiler el salladı, ıslık çaldı, neşeyle güldü. Birileri şarkıya başladı, fakat sonunu getirmediler. Niçin şarkıya devam etmiyorlar, diye Herbert düşündü. İnsanlar değişik yönlere dağılmaya başlayınca, üzerleri ot bitmiş moloz yığınları arasından ötelerde nehri seçti. Sular ışıldıyordu.

Rödersheim yolunda tekrar bir araya geldiklerinde, sıralar karışmıştı. Buralarda da yeni yapılar göze çarpıyordu. Yüksek bir binanın da inşaatı bitmek üzereydi. Yolun öteki tarafında, yepyeni, tertemiz boyalı duvarların ardında Bentheim fabrikası yükseliyordu. Bir zamanlar kalabalık bir yerleşim merkezi olan mahalleden hiçbir şey kalmamıştı. Fabrikanın karşı tarafındaki arazi hâlâ moloz yığınlarıyla doluydu. Tam yıkılmamış yapılar-

da iç merdivenler, duvarlarda açılmış gediklerden öteler görünüyordu. Nehir ve karşı kıyılar da. Yıkıntılar arasından yükselen kimi tarihi çatı ve kule, göreni bir an için yanıltabilirdi de: Bu kenti acaba orta çağda çapulcu şövalyeler mi yıkmış?

Uzun boylu kumral kadın artık Herbert'in yanında değildi. Adı Gerhard olan genç adam ve elini bırakmadığı kızı şimdi Herbert'le yan yanaydı. Aynı sırada sakin, gülümser yüzlü yaşlıca bir işçi de yürüyordu. "Bakın Moser fabrikası da greve gitmiş!" diye seslendi. "Evet," dedi genç adam. "Bak karşıdan Rödersheim'dan da gelen gruplar var." – "Çok güzel! Neler olacak bakalım!" Herbert, şimdi yanında yürüyen Gerhard'a döndü, kalabalığı gösterip: "Ne diyorsun, sizin orada böyle şeyler yoktu, değil mi?" – "Yıkıntılar mı? Doğuda mı? İstemediğin kadar var." – "Ah, boş ver bu saçmalığı, ne demek istediğimi çok iyi anlıyorsun. Bizim burada insanlar savaşım veriyor!" – "Biliyorum," diye mırıldandı Gerhard, "saatte on sekiz Fenik için! Böylesine yıkılmış bir kent için çok komik!" – "Bunun neresi komik?" – "Baksana şurada yıkıntılarla molozların arasında milyonlar yatıyor. Arkamızda, önümüzde, yolun bu tarafında! Bentheim bu yıkıntılardan milyonlar kazandı. Savaş yıllarında vurgununu yaptı, fabrikası şimdi yine çalışıyor. Yeni bombardımanlar için, yeni milyonlar için! Siz de kalkmış bu adama karşı on sekiz Fenik'in savaşımını veriyorsunuz!" – "Sen de!" – "Evet, ben de. Ben başka şeyin de savaşımını veriyorum." – "Neyin?" – "Ülkeler bombalanmasın, Bentheim kazanmasın..."

Arkadan sabırsızca bağıranlar oldu: "Haydi, yürüsenize! Daha ne bekliyorsunuz?" Acı acı düdükler çalındı, ürpertici. "Polisler, polisler!" diye haykırmalar. Havada uçuşan emirler. "Dağılın!" diye karmakarışık bağırmalar. Yürüyüşçüler arasından: "Devam! İleri!" sesleri. "Alban Alanı'na geri dönüyoruz!" diye haykıranlar. Nehir kıyısından fırlayan, işçilere doğru koşan polisler, vücutları hafif öne eğik, tıpkı cephedeki gibi. Yıkıntılar arasından yükseldiler. Bir yanı engellediler. Sonra da karşı tarafı. Bentheim'ın kale gibi duvarlarını da. Yürüyüş tıkandı. Ne ileri, ne geri vardı. İnsanlar dalgalandı.

Yanındaki Gerhard yakaladığı gibi kızını havaya kaldırdı.

Onu mu korumak istiyor, yoksa kalkan gibi tutup kendini mi? Herbert sakindi. Ne olup bittiğine bakıyor, gözünden hiçbir şey kaçırmıyordu. Saatte on sekiz Fenik için, diye mırıldandı. Yanındakilere baktı. Gerhard'ın yüzüne. Sıkı sıkıya tuttuğu kızın siyah bukleli başına. Öne doğru itildiler, fabrikanın yeraltı sığınağını andıran duvarına sokuldular. Yıkıntılar tarafını polisler tutmuştu. Herbert'in yanıdaki adam sakin konuştu: "Yürüyenleri mutlaka parçalamak istiyorlar. Rödersheim'dan gelenlerle birleşmeyelim diye." Bir başkası sesini yükseltti: "Öyleyse karşı çıkalım, daha ne bekliyorsunuz?" İleri doğru hareket ettiler, daha doğrusu hep birlikte itildiler. Polis cop kullanmaya başladı. Gerhard kızını, yarısı yıkılmış bir evin kapısına bıraktı ve geri döndü. Sakin gibi görünüyordu. Herbert rahatladı, Gerhard onları yalnız bırakmamıştı.

Çok genç ve henüz temiz, fakat donuk yüzlü bir polis atlar gibi aralarına girdi, önüne gelene vurmaya başladı. Biri inledi: "Köpek herif!" Polis bir başkasına vurdu. Gerhard aniden öfkelendi, hakaretlere başladı: "Sizlere göre grev hakkı bu! Budala herifler!" Polis hızla arkasına döndü. Gerhard da aynı hızla polisin arkasına geçti. "Bu cop İçişleri Bakanı'nın armağanı galiba? Haydi bakalım, yakala beni!" Genç polis Gerhard'ın peşinde dönüp duruyordu. Onu doğru dürüst göremiyordu. Gerhard hakaretlere devam etti. Polis copu havaya kaldırdı, sesin geldiği yere doğru salladı. Herbert'e rastladı. Hırs ve öfke dolu, Herbert polise tekmeler attı. Polis copunu kaldırdı, bu kez bilinçli vurdu. Herbert yere yuvarlandı. Kulağına karmakarışık sesler geldi. Yakındakiler uzaktan, uzaktakiler yakından. "Dağılın!" – "Yürüyün!" – "Durun!" Sonra sakin, rahatlatıcı bir kadın sesi: "O burada, iyi, yatıyor," diye konuştu.

İyi bir yerdi burası. İyi yatıyordu. Buradan gitmek istemiyordu. Hem niçin, nereye gitsindi? Her yer karanlıktı. Sadece incecik bir yarıktan bir demet ışık vuruyordu içeri. O güne dek görmüş olduğu bütün yüzlerden daha temiz ve sevimli bir yüz üzerine eğilmişti.

Ne büyük bir mutluluktu, o yarıktan ışık girdiği an. Tüm günün en güzel saniyeleri idi. Geçmişle geleceği bir arada yaşıyor-

du Herbert, sevinçle. Bir roman yazacağına, bütün başından geçenleri anlatacağına söz vermişti. Bu sözünü tutacağını biliyor, kendini huzurlu hissediyordu. Başını, mağarada yanında yatan adama çevirmek istiyordu. Fakat hiç gücü yoktu.

Birkaç saat sonra Gerhard, yanında kızı Lore Hadersfeld'de meyhanenin birinde oturmaktaydı. Yürüyüşün dağılmasının hemen ardından, onu bırakmış olduğu yarı yıkık evden almıştı. Gerhard, Kossin'de Robert'in tamir ekibinden Uhlig'in arkadaşı Gerhard Bechtler idi. Yanında oturan kızın başını okşadı, parmaklarını saçlarında gezdirdi. Lore masadakilere, Gerhard'ın onu nasıl kaptığı gibi yıkıntıların arasına sakladığını anlatıyordu. Dinleyenler yüksek sesle güldü. Herkes bir şeyler anlatıyordu. Herbert'e ne olduğundan hiç kimsenin haberi yoktu. Onu tanımıyorlardı. Sadece biri, yürüyüş sırasında tanımadığı bir adamın, Herbert, diye seslenmiş olduğunu anımsıyordu. Gerhard da, Herbert'in kırmızı bıyıklı birini tanıdığını görmüştü. "O, Frankfurtlu tesviyeci Lorenz olabilir," dedi masada oturanlardan biri. "Arada sırada sendika adına Hadersfeld'e gelir." Bir başkası da, Herbert'in yanı sıra birkaç yaralının daha hastaneye götürülmüş olduğunu söyledi. Genç bir işçi kadının omzu kırılmıştı.

O gün Gerhard Bechtler'in işçiler arasında değeri artmıştı. Bu adamın fabrikaya geldiğinden beri nasıl biri olduğunu bir türlü anlayamamışlardı. Öyle davranışları olmuştu ki, niçin gelmiş Batı'ya, diye düşünenler çıkmıştı. – Fakat şimdi polise korkusuzca karşı çıkışı hoşlarına gitmişti.

Hemen hemen aynı saatlerde, Kossin'de, Droste'nin meyhanesinde de Gerhard Bechtler'den söz ediyorlardı. "Onun kaçmasına hiç şaşırmadım," diyordu biri. Bir başkası da, bunu Bechtler'den beklemiş olduğunu söylüyordu. "Bunu yapmış olmasına inanamıyorum," diyen de vardı. "O bir eylemci idi! Fabrikaya da çok bağlıydı!"

Başını bir eline dayamış Gerhard da, öteki eliyle kızı Lore'nin saçlarını karıştırırken düşüncelere dalmıştı: Şimdi mutlaka Droste'de oturmuş, benden söz ediyorlardır. Biri diyordur ki, onun

kaçacağını ben tahmin ediyordum. Bir başkası ise, böyle bir şey yapacağını hiç ummazdım, diye konuşuyordur. O anda aklına, tiz sesli, daha önce hiç görmemiş olduğu, o akşamdan sonra da bir daha görmediği adam geldi. Çünkü Gerhard birkaç gün sonra, bir daha geri dönmemek üzere Kossin'i terk etmişti. Meyhanede Gerber elini uzatıp sıktığında o kararını çoktan vermişti.

Ertesi gün dökümcülere fabrika kapısının önünde son kez rastlamıştı. Gözlerinin onları o gün son kez gördüğünü biliyordu. Acaba Kossinli dökümcüler, buradaki Bentheimli dökümcülerden daha az mı yoruluyordu? Saçma. Hem de nasıl bir saçma, diye Gerhard öfkeyle düşündü, Bentheim için kendini yormaya gerek var mı? – Kossin'de bir gün, ufak tefek bir çırak öğrenciyi çenesinin altından yakalamış: "Senin ne işin var burada, bücür herif?" demişti. Kocaman dökümcü gözlüğü takmış çocukcağız da: "Ustanız okulumuza geldi, bizim burada ne kadar gerekli olduğumuzu anlattı," diye ciddi ciddi yanıt vermişti. "Ben ona inandım." – "Sen mi ona inandın, ufaklık?" – "Evet. Bizim burada ne kadar gerekli olduğumuzu sen de biliyorsun." Sonra Gerhard'ın gülmemek için kendini zor tuttuğunu görmüş, hakarete uğramış gibi öteki çırakların peşinden koşarak uzaklaşmıştı. Gerhard çocuğun peşinden bakmış, düşünmüştü: Kossin'i gerçekten terk etmek istiyor muyum?

Her neyse, şimdi terk ettim ve buradayım. Başardım. Her akşam bir toplantı, iş arasında görüşmeler, bilmem ne kutlaması için işçi yürüyüşleri... Thomas, geceleri Robert'le ders çalışmış, bundan da kendini sorumlu tutmuştu. Strucks herkesin önünde, Robert işine baksın, yeteneği olmayan işlere burnunu sokmasın, demişti. Sonra da birkaç akşam, saatlerce süren toplantılarda bundan başka şey konuşmamışlardı. Lydia'ya ödül verilmiş, kız berbere gidip saçlarını yaptırmış, ipek taklidi bir elbise satın almıştı. Usta Ella Busch da konuşma yapmıştı. –Seni gidi kocaman gözlüklü bücür dökümcü çırağı, niçin koşup kaçmıştın?– İşte Gerhard'ın şimdi kafasından geçirdiği tüm bu parçacıklar bir bütünü oluşturmuştu: Kossin'deki yaşamı!

Lore bağırdı: "Ay! Çıldırdın mı?" – Gerhard öfkeyle kızı saçlarından yakalamıştı. Hemen elini çekti. Başını iki eli arasına aldı.

4

1951 yılında Nisan'ın son haftasında Baden-Württemberg Eyaleti'nde büyük maden işçileri grevi başladığında, Kossin fabrikasında yapılan bir toplantıda tüm işçileri büyük bir yarışmaya çağırma kararı alındı. Fabrikanın parti yönetimi böyle bir yarışmanın, Berndt, Büttner ve diğerlerinin kaçışına en güzel yanıt olacağı kanısındaydı. Böylece hem gecikmeler önlenebilir, hem de plan gerçekleştirilebilirdi.

Bu toplantıda, Vogt'un temsilcisi olarak Richard Hagen konuştu. Bu onun Kossin'deki ikinci konuşmasıydı. Yönetim masasında Vogt ile Strucks'un arasında oturuyordu. Toms da Strucks ile Riedl'in arasındaydı. Riedl'in yanında genç Zibulka. Onun yanında kimsenin tanımadığı biri, salondakilerin dikkatini hemen çekmişti. Oldukça uzun boyluydu, asker gibi dimdik oturmaktaydı. Düz ve sık saçlarını arkaya doğru taramıştı, başında sanki bir miğfer taşıyordu.

Salondakiler uzun masada oturanları tek tek inceliyordu. Kim gitmişti, kim yönetimdeydi bilmek istiyorlardı. Burada gördüklerine geçen günlerde fabrikada rastladıkları olmuştu, fakat şimdi masada yan yana oturmalarını görmek biraz başkaydı, yüzler ve isimler kafalarda daha iyi yer ediyordu.

Strucks toplantıyı açtı ve hemen Richard Hagen'i takdim etti, onun Kossin'de kalacağını söyledi. Salondakilerin çoğu onu tanımıyordu. Ne de olsa en son ziyaretinden bu yana işçilerin sayısı üçe katlanmıştı.

Strucks'un, herkesin ağzında olan son olaylardan hiç söz etmemesi salondakileri şaşırttığı gibi hayal kırıklığına da uğrattı. Sadece Ocak sonuçlarının çok kötü olduğuna şöyle bir değindi. Fabrika sendika yönetiminin şimdi teklif ettiği yarışmada, bu kuruluşun ne kadar güçlü olduğunu kanıtlamalıydı. Bu yarışma bölümden bölüme, ekipten ekibe, işçiden işçiye olacaktı. Büyük gecikmeleri önlemek ve planla üretim arasında oluşmuş farkın kapanmasını sağlamak amacıyla dağıtılacak ödüllerin giderleri de, geçici fabrika yönetimi tarafından onaylanmıştı.

Strucks'un söyledikleri, içinde arada sırada bazı dikkat çeki-

ci kelimeler olan uzun, tekdüze bir cümleyi andırsa da –Strucks o gün ilk kez yolsuzluklara, fabrikayı bekleyen tehlikelere, karşı önlemlere, savaş söylentilerine de kıyısından köşesinden dokundu– herkes büyük dikkatle, sessizce dinliyordu. Çeşitli duygular, sis bulutları örneği salonundaki işçilerin üzerinden geçti. Konuşmacının sözünü ettiği yarışmanın amacını merak edenler, anlamak isteyenler, kabullenenler, anlayışla karşılayanlar, şüpheyle bakanlar ve bir türlü kavrayamayanlar da olduğu insanların yüzlerinden okunuyordu.

Az sonra Richard Hagen kürsüye geldiğinde, aynı yüzlerde apaçık ve kesin bir beklenti sezdi. Aradan geçen yıllarda bu yüzlerden bir şey kaybolmuş, diye düşündü Richard, onun yerini kalıcı ve apaçık başka bir şey almış.

Buraya ilk geldiği 1947 Ekim'inden sonra Kossin'de beş fırın ve bir demir işleme atölyesi faaliyete geçmişti. Tabii bu Batı Almanya'daki efendilerin işine gelmemişti. Adenauer, bütün barış ve birleşme tekliflerine sırt çeviriyordu. Eisenhower'le ise, Federal Almanya gençliğinin Avrupa ordusunda savaşması için anlaşıyordu. Bu nedenle de Montan antlaşmasını imzalayıp, bir an önce tankları almak ve Sovyetler Birliği'ne saldırmak için alelacele Paris'e gitmemiş miydi? Bir zamanlar burada hükmetmiş olan Bay Bentheim, şimdi benim sıram yine geldi, diye düşünüyordu. Batıdaki işçileri ise başka düşüncede idi. Burada DDR'de bizim yanıtımız, Bentheim, Adenaur ve Eisenhover'e karşı mutlaka gerçekleştireceğimiz beş yıllık plan olacaktır. Bir süre önce olduğu gibi, bizi çabalarımızda sabote etmek isteyenler çıkarsa, yaptıklarının, atıldığı duvarda en fazla ufak bir çatlak açacak taştan farkı olmayacaktır. Bu gibi sabotajların ilerde tekrarlanacağını düşünen, adına konuştuğum partim, Kossin duvarının dayanıklı olması için, sözünü ettiğimiz yarışmanın pazartesi günü başlamasını doğru buluyor.

Bu öneriyi Strucks, Vogt, Richard Hagen ve birkaç kişi daha oturmuş, bir gece ve gündüz üzerinde tartışarak hazırlamışlardı.

Vogt, kürsüye çıktı. Öneriyi tüm ayrıntıları ile açıklarken, Richard da salondaki yüzlerde tepkisini okumaya çalışıyordu. Sigara dumanı arttıkça, insanlar daha az seçiliyordu. Bakışla-

rı birden Robert'in yüzüne takıldı. Salonun ortalarında oturmaktaydı.

Birkaç gün önce, gece yarısı, bahçeye açılan pencereden onunla konuşmuş olan genci de tanıdı. Richard sevindi ve düşündü: Robert geri gelmiş! Bakışları karşılaştı ya da o karşılaştı sandı. Sonra bundan emin oldu. Robert elini şöyle bir salladı.

Sonra kolunu, yanında oturan Thomas'ın iskemlesine koydu ve: "Sanırım az önce bizi tanıdı," diye konuştu. Sınavı başarıp, Kossin'e döndüğünde, haftaya galiba yarışma başlayacak, haberi kulağına gelmişti. Robert ise Kossin'den ayrılmaya hazırlanıyordu. Hemen ilk kursa katılabileceğini söylediklerinde çok sevinmişti. Fakat şimdi bu yarışmanın ne kadar önemli olduğunu Thomas açıklamadan da anlıyordu. "Bay Berndt çok şaşıracak," demişti genç delikanlı. Robert de, şimdi tamir ekibindeki görevinin önemli olduğunu söylemişti. Bunun üzerine Strucks, çok cana yakın ve gülümseyerek, Temmuz'da başlayacak ikinci kursa katılması için elinden geleni yapacağına söz vermişti. –

Yeni haddehanenin ustası Gerber ayağa kalktı ve Vogt'un söylemiş olduklarına hak verdiğini söyledi. Robert Lohse ona ilk kez birkaç hafta önce meyhanede rastlamıştı. Gerber'in saçları bir horozun ibiği gibi kalkıktı, kaşları da kırmızıydı. Bu nedenle de işçiler arasındaki adı 'Horoz Gerber' idi.

Robert, Kossin'e döndükten sonra fabrikada tekrar karşılaştığında, sormuştu arkadaşlarına: "Bu da kim? Nereden geldi buraya?"

"Antifa kampından," demişti biri. "Hangi kamptan dedin?" – Bir başkası da: "Bu mesleği çoktandır yaptığını söyledi bana," diye konuşmuştu. "Uzun zamandır da KPD parti üyesiymiş," demişti birincisi. "Ruslar ona eğitim vermiş, yeni metodlarına uygun," diye araya girmişti bir üçüncüsü de. –

Gerber yürüdü, kürsüye çıktı. Salonda oturanlar meraklandı. Aralarında bir şeyler söylediler. Homurdanmalar duyuldu. Gerber yontulmamış bir ağacı andırıyordu. Saçları karmakarışıktı. Şimdi iki eliyle yakalamış olduğu kürsünün arkasında dururken, sanki onunla bir bütün gibi görünüyordu. Vogt onu Gerber ile tanıştırdığında, bu adama karşı az da olsa bir yakınlık duymuş-

tu. Şimdi kürsüde görünce de, böyle birinin Kossin'e gelmiş olmasına sevindi. Tanınmamış insanlar beklenmedik anda ortaya çıkar, diye düşündü.

Gerber, yanında çalışanların daha dün gece bir bildiri hazırlamış olduğunu, salondakilere bağırır gibi açıkladı. Yeni bir savaşı kazanmak isteyen ve doymak bilmeyen o kışkırtıcılara darbe indirmek için, yarışma mutlaka başarıyla sonuçlanmalıydı. Koşullar parti, sendika ve fabrika geçici yönetimince belirlenmeli, ne düşündüğünü söylemesi için de her işçinin önüne konmalıydı. Sonra bugünkü gibi yine bir araya gelmeli ve uzun uzun tartışmalıydılar. Ardından da isteyen imzalardı. Ustalar ve ekip şefleri bundan sonra her hafta, mümkünse daha da sık bir araya gelip, düşünce alışverişi yapmalıydı. Fabrikadaki en son yarışma sonuçlarının büyük bir düş kırıklığı yaratmış olmasına şaşmamak gerekiyordu. Bölüm şefleri her gün bir araya gelip, ertesi günün hazırlığını yapmalıydı. Bu fabrika geçmişte çok zaman yitirmişti. Nasıl mı? Şimdi bunun tartışmasını yapmanın sırası değildi. Şimdi her şey daha ilk günden başarılı olmak zorundaydı. Her işçi her gün ekibinin ne durumda olduğunu bilmeliydi. Fabrika yönetimi de yarışma sonunda dağıtılacak primlerin tutarını belirleyip, açıklamalıydı. İşçiler primleri önceden bilmeliydi. O örneğin, Kossin'deki ilk yazında portatif bir bot satın almak istiyordu. Eline geçecek prim bu düşünü belki gerçekleştirirdi. Bu tutkusu idi, başkalarının da mutlaka benzeri düşleri vardı. Onun gibi yalnız insanların yaşamı can sıkıntısı doludur. Savaş karısını ve çocuklarını elinden almıştı. Kazanmışlar, şimdi yeni bir savaşı düşlüyordu. Evet, ben portatif bir bot istiyorum. Şimdi herkes, evet tüm fabrika, inanılmaz bir çaba ile işe girişmeli!

Kürsüden indi. Yerine oturdu. İki elini dizlerine dayadı ve ondan sonraki konuşmacının ne anlatacağına merakla kulak kabarttı. Az sonra da büyük başını memnun memnun birkaç kez salladı. Söyledikleri ve önerileri fırın ustaları, dökümcüler, jeneratörcüler ve diğerleri tarafından ardı ardına kabul edildi. Herkes görevini yerine getireceğini söyledi.

Janausch, çoğu toplantıda yaptığı gibi salonun en arka köşesine çekilmiş, olup biteni seyrediyor, konuşulanlara hiç karışmı-

yordu. O gün çok suskundu. Yanında duranlara da bir şey söylemedi. Kafasını başka bir şeye yoruyormuş gibiydi. Keskin bakışlarını, masada oturan, tanımadığı o iriyarı adamdan ayırmıyordu. Gerek geçmişte, gerekse savaş sonrası Kossin'deki hemen hemen herkesi tanıdığı için bu adamın, Bentheim fabrikasında haddehanede çalışmış bir ustanın oğlu olduğunu sonunda anımsadı.

Ailesi, Ulsperger'ler yıllar önce Güney Almanya'dan buraya gelmişti. Şimdi o aileden hiç kimse kalmamıştı. Son yıllara kadar sadece bir teyze ile kocasının Kossin'de yaşamış olduğunu anımsıyordu. Janausch, bütün ailenin başına büyük bir felaket gelmiş olduğunu o teyzeden öğrenmişti.

Bildiği kadarıyla da bu adam, babası ve erkek kardeşi ile çok iyi anlaşıyordu. Üç erkek, savaş karşıtı bildiriler basıp dağıtırdı. O yıllarda Ulsperger çok atılgan ve afacan, iriyarı, yaşından büyük gösteren delikanlının biriydi. Bu görünümü de sonraki felaketin nedeni olmuştu. Hitler, Alman halkına, basit bir işçinin oğlunun bile nerelere gelebileceğini kanıtlamak için onun gibileri topluyorlardı. Yeter ki ölçüleri 'Führer'in düşlerine uysundu. Genç Ulsperger de günün birinde SS'de göreve çağrılmıştı.

Teyzesi sonra Janausch'a, yeğeninin böyle bir şeyden nefret ettiğini anlatmıştı. Dağıtılan bildileri kimlerin bastığı ortaya çıkınca da, babası ile kardeşi hemen tutuklanmış, hapse atılmıştı. Genç Ulsperger ise son anda Baltık denizi kıyısına kaçmayı başarmıştı. İlk önce Çekoslavakya sınırından geçerek Leningrad'a ulaşmayı düşünmüştü. Fakat Gestapo'nun da aynı şeyi düşüneceğinden korktuğu için öteki yolu yeğlemişti.

Janausch sordu kendi kendine: Peki ama, son on beş yılı nerede geçirdi? Ailesini yitirmişti, vatanını da, SS'de görev almayı reddettiği için. Şimdi de oturmuş, aralarından çıktığı insanlara bakıyor. Burada ona bir görev öngörülmüş olabilir, özel bir görev. Bu onun hakkı. Biz artık bir Bentheim kuruluşu değiliz.

Robert, toplantı biter bitmez Richard'la oturup konuşmak istiyordu. Her zaman bir araya geldikleri meyhaneye uğradı. Richard'ın geldiğini, fakat oturmadan hemen yoluna devam etmiş olduğunu öğrendi.

Kıyı Caddesi'ndeki evde masanın çevresi insan doluydu. Richard da ortalarında oturmaktaydı. Sanki aynı anda herkesle konuşuyordu. Daha geleli çok olmamıştı. Fakat kimi sorular sormuş, yanıtlar almıştı, bir şeyler öğrenmişti.

Uzun boylu, kumral saçları örgülü Toni, sonbaharda meslek okuluna başlayacaktı. Şu sıralar tesviyeci çıraklık eğitimi yapan Thomas Helger de, gelecek yıldan sonra makine konstrüktörü eğitimi alacağını umuyordu. Yaşlı Enders emekliliğini bekliyordu, fakat yarışmaya tabii katılacaktı. Her ikisi de kalıpçı ustası olan Heiner ve Günter Schanz birbirlerine hiç benzemeyen iki kardeş, diye düşündü Richard. Masada iki genç kadın da oturmaktaydı. Biri kalıpcı kardeşlerden birinin arkadaşıydı, güzeldi, öteki de, biraz savruk, sarışın olanı, ailenin geliniydi. Her ikisi de nehrin öteki kıyısındaki ampul fabrikasında çalışmaktaydı.

Yaşlı Enders, Richard'a, kaçmış olan çetenin bir elemanının, Albert Nohl'un yıllarca bu evde yaşadığını bilip bilmediğini sordu. Karısı ve çocuğu ile burada kalmıştı. Bütün olayın ortaya çıkması da bu evde olmuştu. Bundan da haberi var mıydı?

Richard'ın anlatılanlara şaşkınlığı geçmemişti ki, kapı açıldı, Robert içeri girdi. "Senin de toplantıdan sonra buraya geleceğini tahmin ettiğim için," diye Richard seslendi, "hemen Kıyı Caddesi'ne geldim!"

Bayan Enders, Nohl ailesi üzerine bir şeyler söylemeye hazırlanan kocasına döndü ve: "Onları yalnız bırakalım," dedi.

Robert ile Richard, Nohl'ların boşalttığı odaya geçtiler. Oturdular. Richard'ın ilk sorusu, bu arada kendine bir kadın bulup bulmadığı oldu. "Bana uygununu hâlâ bulamadım," dedi Robert, ve Richard'ın başka sorular sormasına fırsat vermeden devam etti: "Biliyor musun kimi buldum? Öğretmenimiz Waldstein'ı." Thomas'ın kaldığı okulun yöneticisi olduğunu anlattı. Yazın kursa başlayınca, oradan Waldstein'ın yaşadığı Greilsheim'a gitmeyi düşündüğünü de söyledi. Richard, böyle bir kursa katılmaya niçin karar verdiğini bilmek istedi. Robert'in yanıtı kısa oldu. Kossin'e geldiğinden bu yana kafasına takılan sorulara bir yanıt bulmak için kursu yapmaya karar vermişti.

Yine de yarışma süresince fabrikada kalacaktı. –

"İşçiler arasında," diye devam etti, "yönetici kadrosunun kaçması sonucu bir 'yalnız bırakıldık' duygusu oluştu. – Bence bunun yararlı yanı da var: İnsan şimdi kendi kendine gerekli olduğunu anlar, biz onlarsız da başarırız, diye düşünür."

Richard, yaşlı Enders'in kaçış olayının ortaya çıkışı üzerine söylediğinin ne anlama geldiğini bilmek istedi. Robert şöyle bir güldü. Konuştu: "Bu Albert Nohl'un, yıllarca burada yaşamış olan karısı kaçmaktan son anda vazgeçti. Çocuğu ile Kossin'de kaldı. Böylece biz de neler planlanmış olduğunu öğrendik."

Gece yarısına dek havadan sudan konuşmalarına karşın, eve dönüş yolunda ve sonraki günlerde de Richard düşünmüştü: Robert kendinden hemen hemen hiçbir şey anlatmadı. – Fakat Robert ne zaman kendinden söz etmişti ki? Sadece bir kez! Beklemediği bir anda! Hem de çok şey anlatmıştı! İspanya'da üçümüz yan yana yatarken, yaşamla ölüm arasında gidip gelirken! – Robert yatağına oturmuş düşündü: Ona söylemiş olduğum gerçekti. Lene kocasının peşinden gitmemişti. – Fakat içindeki karşıt bir ses diyordu ki: Bundan emin misin? Gerçeği biliyor musun? Acaba her şeyden önceden haberi olmuş muydu, bunu da biliyor musun?

Duygularla doldu ruhu. Lene'nin yüzünü ellerinin arasına alabilseydi, gözlerinin içine bakabilseydi, sorularına kaçamak yanıtlar veremezdi, ondan kaçamazdı. Gerçekten de, kendi yaşamından da.

Lydia Enders masada sohbet ederlerken, Nohl'un her zamanki gibi eski işinde çalıştığını laf arasında söylemişti. Fakat Robert bir türlü nehrin ötekini kıyısına geçmemişti, sanki köprü bombalanmıştı.

Ertesi gün anacaddeyi aşağı doğru yürürken, karşıdaki lamba dükkanına baktı. Bir defasında Lene Nohl'a burada rastlamış olduğunu anımsadı. O günlerde bu caddede vitrini dolu ve renkli olan tek dükkandı. Şimdi de en renkli ve dolu vitrinlerden biri burasıydı. Lene herhalde artık tek başına Enders'lere uğramazdı. Fakat şu dükkanın önünde durup, Robert'in buradan geçebileceğini düşünebilirdi? Ve günün birinde, bir akşamüstü Lene'nin gerçekten lambacının vitrinine baktığını gördü. Genç ka-

dın sonra aniden, onu tanımış mıydı, tanımamış mıydı anlamadı, dükkanın önünden ayrıldı, caddeyi hızla yukarı, kent merkezine doğru yürüdü. –

Robert sınavdan döndükten sonra Lene'nin yüzünü arada sırada kalabalığın arasında görmüştü. Fakat anacaddede yakından gördüğü o günden sonra da genç kadına bir daha hiç rastlamamıştı.

İşten çıktıktan sonra, hele yarışmanın ilk haftasında, Gerber'in sinirleri gergin, vücudu bitkindi. Böyle anlarda kendini, tek başına yaşadığı için de, iyice yalnız hissediyor, birileri ile konuşmak istiyordu. Çoğu kez tanıdığı işçilerle bir arada oturuyor, onlara bir sürü şey anlatıyor, bardak bardak birayı da deviriyordu. Haddehane kurulalı çok olmamıştı, işçiler de yeni sayılırdı. Konuşulacak çok şey vardı, tabii sorulacak da.

Gerber çalışırken oldukça sakin biriydi. Koskocaman, oyuk bir dağın içindeymiş gibi yükselen kasvetli haddehanede öteki işçiler de çalışırken, arada sırada birbirlerine seslenmeleri dışında pek konuşmazlardı. Kürsüye çıktığı toplantılarda sesi kısılana kadar konuşan Gerber, masada işçilerle bir arada çene çalarken oldukça sakin, hatta yumuşaktı. Son zamanlarda onu her yerde yardım ederken görmek mümkündü. Sinirli ve ele avuca sığmaz değil, sessiz ve düşünceli çalışırdı.

Kimi zaman kumanda kabinine çıkar, orada çalışan çırağa talimatlar verir, onu eğiten adamla bir şeyler konuşur, hattın yanında bir aşağı bir yukarı yürür, yeni çıkmış kalıpları gözden geçirirdi. – Düşündü: Önümüzdeki üç ay bu hafta gibi geçerse, başardık, demektir! Sonra bir iskemle çekti, ata biner gibi oturdu, bir kağıt üzerinde hesaplar yapmaya başladı: Bugüne dek şu kadar gecikmeyi giderdik, daha şu kadar açık var. Sonra elindeki kağıdı çıraklardan birine verdi, büroya yolladı. Hepsini yeniden ve tek tek hesaplayıp, bir tabela oluşturmalarını söyledi.

O gün haddehanede çalışan Thomas, eline bir tebeşir aldı ve dışardaki maden duvara, Gerber'in söylemiş olduğu şu cümleyi yazdı: "1 Ağustos'a kadar telafi edeceğiz." Sonra arkasına döndü ve Uhlig'in ona baktığını gördü. Teske'nin yollamış olduğu

bir tamire giden Uhlig çok ciddiydi. Küçücük, komik iki noktayı andıran gözleri Thomas'a bakıyordu. "Birisi silecek mi, çok merak ediyorum," diye konuştu. "Hiç kimse silmeyecek!" dedi Thomas sakin. Ses tonunda bir uyarı seziliyordu.

Sadece işçilerin değil, tüm kentin de haberi olsun diye, sirenlerle duyurmuş oldukları yarışmanın tam ortasında transformatör bozuluverdi. Yanmış, dediler, yapacak bir şey yok, hemen Elb fabrikasına yollanması gerek. Burada yedeği de yok. Tamiri en az iki gün sürer.

Gerber sakin olmaya çalıştı, öfkesini belli etmek istemiyordu. Fakat yüzü kıpkırmızıydı. Geçici yönetim, Strucks, Vogt ve diğerleri de onun gibi düşünüyordu. – Elb fabrikasında tamiri yapılsa bile yeni gecikmeyi telafi etmemiz en az yirmi dört saat sürer.

Durum gerçekten çok üzücü idi. Bu ani olayın getirdiği gecikme, tüm planları altüst edebilirdi. – Gerber düşündü: Bundan önceki yarışma nasıl amacına ulaşamadıysa, acaba bu da mı yarı yolda kalacaktı? Bu mümkün müydü? O zamanki bilinçli mi yapılmıştı? Evet, eldc kanıtlar yoktu, fakat... Şimdi bu söz konusu değildi. Şimdiki yarışma yarı yolda kalamazdı. Yoksa tüm coşku yok olup giderdi. Tek başımıza bunu beceremiyoruz, diye düşünürdü bütün işçiler. – Çetenin kaçışı da etkisini göstermiş, amacına ulaşmış olurdu.

"Portatif botu unutalım," diye konuştu Gerber'in yanında duran bir genç işçi. O da Gerber gibi eline prim geçince, kendine bazı şeyler almak istiyordu. Gerber hüzünle başını salladı. Sonra da montaj ve yüklemede yardım etmiş olanlara işlerinin başına dönmelerini söyledi.

İşlerin durmasından yararlanan Teske, ekibinden birkaç kişiyle beraber, Elb fabrikası transformatörü sanki hemen tamir edip, o gece geri yollayacakmış gibi, her şeyi gözden geçirmeye ve hazırlıklar yapmaya başladı.

Bu arada Kossin fabrikasının genç işçileri, Elb fabrikasının genç işçileri ile görüşme yaptı. Elbli gençler, transformatörün bir an önce tamir edilip, Kossin'e yollanması için boş zamanlarını feda etmeye karar verdi. Bunu duyan Gerber derin bir nefes al-

dı. Az ötede gördüğü Uhlig'e: "Gece yarısı tamam!" dedi. Fakat ardından da düşündü: Bunu Uhlig'e niçin söyledim? Daha kısa bir süre önce, yarışma komisyonunda temsilcileri oturan tamir ekibinin, Werner Uhlig'in sözünden çıkmamasını eleştirmişti.

Çok mükemmel bir işçidir, demişti bazıları Uhlig için, yorulma nedir bilmeden çalışır durur. – Bu nedenle niçin başka şeyler de yapmasın, diye düşünmüştü Gerber. Emin değildi, fakat Batı'ya kaçmış olan en iyi dostu Gerhard Bechtler'i de takip edebilirdi. Ancak Bechtler'in burada kalmış tek dostu da o değildi. Çete üyelerinden her biri Kossin'de birkaç dost geride bırakmıştı.

Her neyse, Elb fabrikasından gelen yeni habere Uhlig sevinmişti. Bu gerçek sevinç mi, diye düşündü Gerber. Şimdi olabilir. Fakat önemli olan benim onunla iyi anlaşmam. Her şeyin bir süre için mi yoksa devamlı mı yolunda gideceği bize bağlı.

Gerber, Uhlig'i Droste'nin meyhanesinde biraz yakından tanımış olduğunu anımsadı. Aynı yerde Gerhard Bechtler'i de görmüş, hatta elini sıkmıştı. O günlerde, bugünkünden çok daha önemsiz bir kazada bu Bechtler'in –yoksa Uhlig miydi?– şöyle konuşmuş olduğunu da anımsadı: "Her şey bir rastlantı." Genç bir işçi ise –neredeydi o bugün?– öfkeyle ona karşı çıkmış: "Rastlantıyı filan boş ver!" demişti. Gerber, o akşam masada konuşulan palavları unutmuştu, fakat bu sözler kafasında yer etmişti. Az sonra da Bechtler, Uhlig'e doğru sanki 'peşimden gel,' der gibi şöyle bir göz kırpmış ve masadan kalkmıştı. Uhlig de ardından lokantayı terk etmişti. Arkadaşlarının arada sırada Uhlig'e: "Gerhard'ından ne haberler var?" diye sorduğunu duyuyordu. Uhlig de: "İnanmayacaksınız ama, hiç haber yok," diyordu. Arkadaşları da: "Gerçekten de inanmıyoruz sana," diye gülüşüyordu.

Uhlig, kaçmış olan arkadaşından hiç haber alamamıştı. Söz vermiş olmasına karşın. Bechtler gerçekten, işçilerin de tahmin ettiği gibi, Uhlig'i bir an önce arayacağına söz vermişti. "Sen de peşimden gelirsen," demişti Bechtler arkadaşı ile vedalaşırken: "Seni onlara kazandırdığım için bana ödül verirler," demişti. "Meraklanma, ben bunu hallederim. Sonra da ödülü birlikte son kuruşuna kadar harcarız."

Uhlig şimdi düş kırıklığına uğramıştı. Gerhard Bechtler onu unutmuş muydu, yoksa artık: "Gel buraya!" demek istemiyor muydu?

O günlerde Uhlig, Robert Lohse ile aynı tamir ekibinde çalışmaktaydı. Düşündü: Acaba son kez mi birlikte çalışıyoruz, ben Gerhard'a gidersem, Robert de kursuna? Sonra sordu: "Sana ne oldu, Robert? Buradan gidiyor musun? Nereden geldi aklına? Ne kadar kalacaksın okulda?"

Robert: "İlk önce en az altı ay," dedi.

"Kişi böyle bir şeye karar verirken neler düşünüyor?" diye Uhlig sordu.

"Önemli olan kişinin böyle bir şeyi yapıp yapmamak istemesi," dedi Robert. "Tabii devletin ona verdiği değer de önemli."

"Ne değeri?" – "O kişinin eğitimci olarak yetiştirilmesine ve yapılacak harcamalara değer mi, diye düşünüyorlar."

Uhlig'in başka şeyler de sormaya zamanı yoktu. Başını kaldırıp, Robert'e şöyle bir baktı. Aynı anda Robert de başını kaldırmış olduğu için bakışları karşılaştı. Robert onun gözlerinde hüzün sezdi, şaşırdı. Nedenini bilmiyordu. Bilseydi de hiçbir zaman anlamayacaktı. Tüm alaycılığına karşın, o anda alay edilemeyecek bir şey arayan alaycının hüznüydü.

Bu iki adamın konuştukları, az ötede telefon etmekte olan Gerber'in de kulağına geldi. Uhlig'e bir süre baktı. Bu adam kimin nesiydi, içinden çıkamıyordu. Elinden çok iş geliyor, diye düşündü, akıllı da. İşine güveniyorum.

Telefonu kapattı. Arkasını döndüğünde birisinin ona doğru yaklaştığını gördü. Richard Hagen, Gerber ile konuşmak istiyordu. Onun da kendisi gibi, bir işin başarıyla sonuçlanması için her şeyi göze alan ve deneyen, kötüden de yılmayan, gereğinde ona katlanan biri olduğunu fark etmişti. Hızla yanına yaklaştı. Daha Gerber bir şey söylemeden, Richard konuştu: "Vogt'a sorulmuş, Elbli gençlerin önerisini kabul edelim mi, diye. Evet, diyor Vogt, kabul edebilirsiniz."

"İnsan, bir şeyin başarısı garanti edildi mi, o şeyi başaracağına da inanır," dedi Gerber. "Vogt'un iyi yanlarını buradaki işçiler kavramış gibi. Bunun böyle olduğu, bu gibi şansız durumlar-

da kendini belli ediyor." Gerber sadece transformatör olayını düşünmedi, son yılların irili ufaklı tüm kazalarını da.

Elbli gençlerin yardımında Martin'in de parmağı olduğundan o anda ikisinin de haberi yoktu. Martin, birinci fırının çalışmaya başlamasının ardından Kossin'den Elb fabrikasına gitmişti. Şimdi Kossin yardım isteyince, ben buradakilere işimizin ne kadar önemli olduğunu anlatmalıyım, diye düşünmüştü.

Ertesi gün havanın aydınlanmasıyla ay, ilk dökümün ışığında kaybolmuştu, transformatördeki arızayı yaşamamış olan sabah vardiyasının işçileri fabrikaya geldi. Duvardaki ilan tahtasında kırmızı ve yeşil harflerle, gecikmenin telafi edilmesi gerektiği yazıyordu. İşçilerden biri: "Bu kadar çalıştığımız yetmiyormuş gibi...." diye homurdandı. "Bana ne arızadan?" Yanındaki ise: "Bir defasında senin yüzünden bir arıza olmuştu da, sonra sana yardım ettiklerinde sevinmiştin." Sustular. Başka konuşan da olmadı.

Richard ve Gerber, hemen yatağa girip uyuyamayacak kadar gergindiler. Fabrikadan çıktılar, kente doğru yürüdüler. Droste o gece kapatmamıştı. Onlar yalnız kalmayı yeğlediler, oturup konuşacak başka bir yer aradılar. Anacaddeye açılan dar bir sokakta ışık gördüler. Lene Nohl'un bir zamanlar, Albert'in yaşadığını Robert'e sevinç içinde anlatmış olduğu küçük lokanta açıktı.

Duvarlardaki, yüzlerce kez tekrarlandığı için rengini yitirmiş espriler örneği soluk eski panolarda leziz, fakat hâlâ kolay satın alınamayan çikolata, konserve ve başka gıda maddelerinin reklamı yapılıyordu. Avluya bakan pencerenin hemen önünde, birisinin toplayıp dikkatle istif etmiş olduğu tuğlaları da bu arada kaldıran olmamıştı.

Lokanta sahibinin, hava atmasını seven oğlu da çene çalmak istermiş gibi masaya yaklaştı. Fakat çabucak silkelendi. Richard kaşlarını çattı, Gerber de omuzlarını kaldırdı. Bir süre hiç konuşmadan önlerindeki sıcak ve çok tatlı grogu yudumladılar. Sonra ilk konuşan Gerber oldu: "Evet, Richard, nasıl olduğunu anlatayım sana," dedi. "Karıma demiştim ki: 'Eğer başarırsam Sovyetler'in tarafına geçeceğim, bunu yapacağım, sana söz veri-

yorum. Sen de çocuklarımıza anlatacaksın, söz ver bana, bilsinler babalarının savaşta kimi vurmuş olduğunu.' Karım bana söz vermişti, ben de öteki tarafa geçmeyi başarmış, verdiğim sözü de yerine getirmiştim. Döndüğümde karım yoktu, çocuklarım da. Hepsi ölmüştü. Savaştan bir tek ben sağ çıkmıştım."

Richard da anlattı. Kendisinin ve Hanni'nin kamplarda geçirmiş olduğu yıllardan söz etti. Evlat edindikleri çocuktan da.

"Bunun için bir karıya gerek var," dedi Gerber yüzünde alaylı ve aynı zamanda hüzünlü bir gülümsemeyle.

O sabah küçük lokantanın tuğla yığılı avluya açılan penceresinin önündeki masada başladı, aralarındaki dostluk. Zor oluşmuş olan önemli bir dostluk.

5

"Liesel!" diye seslendi Jochem. "Hay Allah! Nereden çıktın aniden?"

İkisi de gözlerini kırpıştırdı. Az önce uyanmış olan Jochem'i odanın aydınlığı rahatsız ediyordu. Liesel'i de dün geceden kalma ağır sigara dumanı.

"Oturamam," diye konuştu Liesel. "Trenden, seninle konuşabilmek için indim. Bir sonraki trenle yoluma devam etmem gerek. Sanırım söyleyeceğimden henüz haberin yok. Anneme anlat, o da diğerlerine söylesin. Herbert'in öldüğünü biliyor muydun?"

"Hangi Herbert, söyle Allah aşkına?"

"Herbert. Herbert Melzer." – Jochem elini gür saçlarında gezdirdi. Oda karmakarışıktı, pijaması da henüz üzerindeydi, gözleri yarı kapalıydı. Yine de kendine hakim olmaya çalıştı. Hareketlerine ve mimiklerine dikkat etti. Gülümsemeye çalıştı: "Ah, evet o dayımız olan mı? Sen nereden biliyorsun? O çoktan Amerika'ya dönmemiş miydi?" – "Hayır," diye Liesel konuştu, "o burada kalmıştı. Nisan'da Hadersfeld'deki bir işçi yürüyüşüne katılmış. Orada çıkan bir çatışmada başından darbe yemiş. Copla. Ağır yaralanmış. Rödersheimer Caddesi'ndeki bir evde ölmüş. Aynı yürüyüşe katılmış olan arkadaşlarımdan biri ölürken yanındaymış."

"Afedersin, Liesel," dedi Jochem, "sigara içmek istiyorum. Kendime gelmem gerek. Fakat söyler misin bana, niçin anneme anlatmamı istiyorsun? O kardeşi olduğu için mi? Herbert pek umurunda değildi ki. Babası ile annesine de mi anlatsın? Niçin? Bereket versin son haftalarda kimse fark etmedi, onun ailesinin bu kentte olduğunu. Şimdi anımsıyorum, annem geçenlerde demişti ki, mutlaka çoktan Amerika'ya dönmüştür, bize uğrayıp 'hoş çakal' demek zahmetine bile katlanmadı. Büyükbabamın öfkelenmiş olduğunu da anımsıyorum. Böyle kızacağına öyle kızsın, daha iyi! Şimdi öldü, Hadersfeld'de sokakta, Bentheim'a karşı bir gösteride, bakarsın onu artık saygı ile anarlar."

Jochem dudaklarını yaladı. Susamıştı, bir şey içmek istedi canı. Şimdi kendine bir şey alsa, Liesel'e de vermesi gerekecekti. O ise, kız kardeşi bir an önce gitsin istiyordu. Çünkü evde yalnız değildi. "Hiç olmazsa annemize söyle," diye konuştu Liesel. "Benim şimdi yukarı çıkacak zamanım yok. Doğrusunu istersen, son tartışmamızın ardından aramız da pek iyi değil. Yolladığım mektuplara yanıt bile vermedi. Telefonda da, benim yaşadığım ülkeye mektup yazmayacağını, o ülkeden de mektup istemediğini söylemişti. Onun için sana geldim, anneme senin söylemeni istiyorum."

Jochem: "Ben buna taraftar değilim," diye konuştu ve küçük bir çocuğun saçlarını okşayan bir yetişkin gibi, elini ablasının başında gezdirdi. Liesel de uzandı, elini kardeşinin saçlarına şöyle bir dokundurdu. Odadan çıktı.

Kapı kapandığında, Jochem rahatlamıştı. Derin bir nefes aldı. Oturma odasının perdesini şöyle bir aralayıp, aşağı baktı. Kapıdan çıkan ve karşıya geçen ablasının sarı saçlarını gördü, geçmiş günlerde onu çok hüzünlendiren vedalaşmalarını anımsar gibi oldu. Tıpkı eski bir albümde yıllar sonra bulduğu, çocukluğunda ona heyecan vermiş bir fotoğrafa bakar gibi ablasının arkasından baktı.

Yatak odasına döndü. Kız arkadaşı Moni, yatağa uzanmış, soran gözlerle ona bakıyordu. Bu kız geçen akşam evine geldiği için Jochem gurur duymuş ve sevinmişti. Verdiği sözü tutup dün akşam yine gelince ve gece de burada kalınca, Jochem hem şaşır-

mış, hem de çok mutlu olmuştu. "Kimdi bu?" diye sordu. "Ablam." – "Bir ablan olduğunu bilmiyordum." – "Berlin'de yaşıyor. Evli." Jochem düşündü: Bunu niçin söyledim? Şimdi mutlaka soracaktır: Hangi Berlin'de? Ah, boş ver. Aklına bile gelmeyecektir. Berlin, deyince, o Batı Berlin'den başkasını düşünmez. "Sabahın bu saatinde niçin gelmiş?" – Jochem güldü: "Yola çıkacağı için bana veda etmek istiyordu."

Dün gece Jochem'in odasına ikinci kez gelmiş olan bu güzel ve becerikli kız onu kıskanırmış gibiydi. Jochem kızı, Horst, Klaus ve Gottfried'le arkadaş olduğu çocukluk yıllarından şöyle bir tanıyordu. Horst, Moni'nin amca oğlu oluyordu. Savaştan sonra Jochem'in eldivencide iş bulması gibi o da bir büroya girmişti. Jochem'den birkaç yaş büyüktü, belki iki, üç yaş. Aşk hayatında biraz deneyimliydi. Şefi ile sık sık iş gezilerine gittiği için kentte ona az rastlanırdı. Hep şık giyinirdi, bakışları donuk dolaşırdı. – Jochem mi? Niçin Jochem olmasın? diye düşündü bir gün, hep ümitsizce peşinden bakan o gencin kim olduğunu öğrenince. Kazancı iyi. Şefi, Melchior Bender'in burnu barış yıllarında da mükemmel koku alıyor, diyordu hep. Jochem de bu Bender'in yetiştirmesi, bazı işlerde Bender'le ortak çalışmış. Jochem kazandığı bütün parayı harcıyor, yakışıklı sayılır, olduğundan da büyük gösteriyor. Savaş anıları yok, temiz, amca oğlu Horst gibi katı yürekli de sayılmaz, soğuk da değil.

İskemleye şöyle bir atılmış ipek eşarptan, oturma odasındaki kokudan, Jochem'in biraz kısık sesinden Liesel, yan odada birisinin beklediğini anlamıştı. Düşünmüştü: Niçin onun da bir kızı olmasın? Kim bilir nasıl bir kız? Acaba onu bir daha görecek miydim?

Doğru eski öğretmeni Bayan Berberitz'e gitti. Küçük bavulunu ona bırakmıştı. "Biraz saçlarını tara," dedi kadın. "Otur, sana tereyağlı ekmek yapayım hemen!" – Bayan Berberitz, Liesel'in niçin üç gündür sürekli yollarda olduğunu biliyordu. Berlin'deki Dünya Festivali'ne katılacak gruplarla yeni anlaşmalar yapması gerekiyordu. Emekliye ayrılmış Bayan Berberitz elinden geldiğince gençlere destek oluyordu. Onun adresine gelen yazış-

malardaki istekleri not ediyordu. Kimi zaman çevre köylerden ve kentlerden kendisini ziyaret eden genç kız ve erkeklerin sorularını, korkularını ve önerilerini, dikkatle kaleme aldığı mektuplarda Liesel'e iletiyordu. –

Liesel dün geceyi Hermann Lange'nin evinde geçirmişti. Sevinçle ve beklentilerle oraya gitmişti. Herbert Melzer romanının taslağını buraya bıkacağına söz vermişti. Liesel'in Berlin'e götürüp, bir yayınevine önermesini istiyordu. Kendisi de Ağustos'da Berlin'e gidince gerekirse yayıncı ile görüşürdü. – Hermann Lange, Liesel'e olayın nasıl geçtiğini anlatmıştı. Romanın taslağı onda idi. Oğulları ile okuması için Herbert bir süre önce bırakmıştı. Liesel de romanı alıp, küçük bavuluna yerleştirmişti. Konuşmuş oldukları gibi Berlin'e götürecekti.

O akşamı Kemphoff'un evinde geçirmişlerdi. "O bana bir defasında demişti ki," diye Max Kemphoff anlatmıştı, "yaşamımda en önemli şey yazmaktır. O günlerde onu anlamamış, ona kızmıştım." – "Son zamanlarda Herbert yazdıkları ile bütünleşmişti," demişti Hermann Lange. Oğlu da: "Şimdi artık kimse öğretmenine haber veremez," diye konuşmuştu. "Acaba o hâlâ yaşıyor mu?" – Bir köşede oturan Berta Kemphoff da ağlamıştı. Biraz sonra gözyaşlarını silince kederli, zayıfça yüzü bir deri bir kemik ortaya çıkmıştı.

"Neyin var, Liesel?" diye Bayan Berberitz sordu. "Bir sorun mu çıktı?" Liesel: "Hayır, Bayan Berberitz, her şey yolunda. Tek sorun Rödersheim'lı Paul. Doğu Berlin'deki Dünya Festivali'ne katılacağı ortaya çıkarsa, burs alamam diye korkuyor. Fakat siz benim hüzünlü olduğumu anladınız. Sevdiğim bir akrabam öldü de." – "Ben onu tanıyor muyum?" – "Ah, hayır, tanımıyorsunuz. Amerikan vatandaşı olduğu için Amerikan mezarlığına gömdüler, işgalci askerlerin arasına."

"Ölmüş olduklarına göre," diye Bayan Berberitz konuştu, "onlar artık işgalci değil. Bir zamanlar ailende, Hitler'e karşı olduğu için takip edilen bir üniversite öğrencisi yok muydu? Bu dediğin, o olmasın?" – "Evet, şimdi ölen akrabam oydu," diye Liesel sevinçle konuştu. Hiç olmazsa Herbert'i anımsayan bir insan çıkmıştı.

6

Riedl, onu büroya çağıran bir telefon geldiğinde tam iş arasında rahatsız ettikleri için kızmıştı. İçeri girer girmez de gözü Richard Hagen'e takıldı. Çünkü odanın ortasında oturuyordu. Elinde telefonu tutan sekreter kız: "Bir santral sizi arıyor, sanırım Thüringen'den. Bağlantı çok kötü, iyi anlaşılmıyor." Riedl telefonu eline aldı ve yüksek sesle konuştu: "Evet, ben Ernst Riedl. Peki hemen geliyorum." Aynı anda Richard oturduğu yerden kalktı ve sordu: "Eşinizin orada olduğu doğru mu? Doğum yaptığı da?"

Riedl homurdanır gibi konuştu: "Siz de duydunuz ya!" Bu yanıtının içinde öfke ve düş kırıklığı vardı.

Richard, o daha büroya girmeden başka şeyler de duymuştu, daha doğrusu ona danışmış olan sekreter kız. Telefonda konuşan kişi çok acele durumu anlatmıştı, bağırır gibi, söylediklerinin bir kısmı hatlardaki gürültüde pek anlaşılmamıştı. O anda Richard kafasında, personel bürosundan Riedl üzerine duymuş oldukları ile bu telefon arasında bir bağlantı kurmuştu. Aile durumu pek karışık. Karısı Batı'da yaşıyor. Adam sık sık yanına gidiyor. (Bilginin bu bölümü, Kossin'deki mühendisler ve memurlar üzerine acele veriler toplayan, Amerikalılar'ın Berlin bürosunun dosyalarına da girmişti). Richard, Riedl'in yanına şoför Bernhard Witt'i verdi.

Katharina, Riedl'in ayrılmasından sonra bütün gününü ev işiyle geçirmeye başlamıştı. Kendini bitkin ve uyuşmuş hissediyordu. Sanki kısa bir uykuya dalmış ve bu uykudan acılarla uyanmıştı. Ben burada yalnız mıyım? O gitti mi? Bir daha gelmeyecek mi? Bana gerçekten, sana bir daha gelemem, demiş miydi?

Geceleri yatağında uykusuz düşünüyordu: Ona kim yardım edecek orada? Biz, ikimiz ona gerekli değil miyiz?

Kafasında bir düşünce oluştu, iç sıkıntısı ile beklenen ve sonunda gelince de, hemen anlaşılmayan bir yanıt örneği. Evet, şimdi biliyordu, bir an önce oraya, onun yanına gitmeliydi. Kocasına mektup yazmadı. Bir yerden haber bekledi. O günün bi-

rinde aniden gelecek, Katharina'ya hangi gün, hangi yoldan gideceğini söyleyecekti.

Riedl'in ayrılmasından birkaç gün sonra çiftliğin önünde bir otomobil durdu. Tanımadığı bir karı-koca indi. İyi giyimli kent insanları.

Kadın oldukça nazik ve gülümseyerek sordu, onun Bayan Riedl olup olmadığını. "Evet." – "Lütfen kocanızı çağırır mısınız? Söyleyin ona, Büttner'ler geldi!" – "Kocam artık burada değil." – "Ne?" diye ikisi de yüksek sesle sordu. "Nereye gitti?" – "Kossin'e geri döndü." Adam öfkeyle bağırdı: "Allah cezasını versin!" Sonra kendini toparladı ve sakince: "Sevgili Bayan Riedl, sanırım kocanız size benden sık sık söz etmiştir. – Doktor Büttner." Katharina konuştu: "Hayır." – "Peki, şimdi önemli değil... Eğer bir şeye gereksiniminiz olursa..." Katharina teşekkür etti. Büttner'ler otomobile binip, köy yolunun tozunda gözden kaybolana kadar bekledi. Sonra düşündü: Bu ikisi oradan kaçmış olmalı. Artık burada kalacaklar. Erni'ye böyleleri hiç gerekli değil!

Katharina kimi günler Weinsburg'un pazar alanındaki küçük bir lokantada, yüzünün derisi güneşten derileşmiş, zayıfça bir kadına rastlardı. Bazen çene çalarlarken kadın ona, üzerinde durulacak pek önemli bir olay değilmiş gibi, Doğu Almanya'ya yaptığı yolculuklardan söz ederdi. Bu kadın sık sık, cebinde ne bir izin kağıdı, ne de bir kimlik, iyi bildiği bir sınır bölgesini kullanarak, hasta annesini ziyarete gidiyordu.

Katharina onun anlattıklarını iyice dinlemişti. İşine yarayacak kimi bilgiler kafasında yer etmişti. Planladığı şey arada sırada aklına gelince, Weinsburg'lu kadının tarif ettiği yol da gözünün önüne geliyordu. Onu artık ezberlemişti, Kronbach ile Stargenheim arasındaki yol gibi. Son yılların tüm kaygıları, korkuları, tek başına geçirdiği zor yıllar, kocası ile kısa buluşmalar unutuluyor, onu bekleyen tek sorun, artık yol ile sınır oluyordu. Kendini rahat ve mutlu hissediyor, yürürken sanki uçuyordu. Gebeliğini bile fark etmiyordu. İki saatlik yaya yolculuk hiç de önemli değildi.

Yine de kimi zamanlar, Riedl bana çoktandır mektup yazma-

dı, diye düşündüğü de oluyordu. Aramızda her şey bitti. Belki böylesi daha iyi. Bazı geceler kafasında bu düşünce ile yatağa giriyor, ertesi sabah başka düşünce ile uyanıyordu: Mutlaka onun yanına gitmeliyim, çocuk dünyaya gelmeden.

Katharina bazen, kocasının Kossin'deki odasına birden girişini de gözünün önüne getiriyordu. Bu oda mutlaka doludur. Bir defasında duymuştu, orada odalar dolu, sokaklar boş. Oda sigara dumanından geçilmiyor, yabancı, hüzünlü insanlar kocasının çevresinde oturuyor, sesleri sinirli, sözleri keskin, o ise yanıtlarında sakin. Adamların ne söylediğini, kocasının ne yanıtlar verdiğini anlamıyordu. O birden içeri girince herkes arkasına döndü, hüzünlü insan yüzleri ona baktı. Kocası ise ağır ağır başını çevirdi, herkes donmuş gibi ona bakıyordu, birden ayağa fırladı ve karısını kollarına aldı. Katharina ona, sakin ol, Erni, diye kulağına fısıldadı. Her şey düzelecek, ben hep burada kalacağım.

Katharina o hafta da, pazar alanında tanıdığı kadını bekledi. Kadın ona, annesini ziyaret için sınırı geçtiğinde, karşı tarafta bazı alışverişler yaptığını anlattı. Özellikle Noel ağacı süslemeleri getiriyordu. Amca oğlunun dünürü olan ve öteki tarafta yaşayan bir tüccar, onun beğendiklerini Thüringen cam fabrikasına sipariş ediyordu. Her iki aile arasında yüzlerce yıldır ticari bağlantı vardı. Weinsburg'lu kadının anlattığına göre, şimdi tüccarın yaşadığı köyde ortaçağda cam işleri yapılırmış. Köylülerin büyük ormanı geçerek, bu taraftaki pazara getirdiği işleri de tüccar satın alıp, daha Batı'daki kentlere yollarmış. Şimdi Batı ile Doğu arasındaki devlet sınırı köyle pazar yeri arasından geçiyordu. Amca oğlunun arazileri bu tarafta Bavyera topraklarındaydı. Annesi, üç köyün ayakkabı ustası olan damadının yanında Rus tarafında yaşıyordu. Adamın orada pek verimli olmayan patates tarlası vardı. Ancak Batı'ya yerleşmeyi hiç düşünmüyordu. Bu kadar eski, devamlı müşterimi nasıl bırakırım, diyordu.

Katharina'nın, Rus bölgesinde yaşam nasıl, sorusuna: "Nasıl olsun?" yanıtını verdi. "Her yerdeki gibi." Katharina, yaşamın zor olup olmadığını sorunca da: "Dünyada yaşamın kolay olduğu bir yer varsa, söyle oraya gideyim," diye konuştu.

Amca oğlu karşıya geçen yolu iyi biliyordu. Ona yardım ede-

cekti. Katharina adamın adını not etti: Alwin Fischer. – Kadın, en iyisi otobüsle Neuendorf'a gitmesini, oradan da çayırlı tepeyi çıkıp, kayın ağacı ormanına ulaşmasını söyledi. Sonra yukarı uzanan patikayı takip ederse, çam ormanına varacaktı. Tepeyi inip, dereye ulaştı mı da, Rus bölgesine girmiş demekti.

Weinsburg'lu bu kadın, Katharina'nın kafasından geçenleri bilen tek insandı. Ona hiç soru sormadı. Kendi derdi kendine yetiyordu. Dört çocuğunun geçiminden o sorumluydu. Kocası kanser hastasıydı. Kadın tüm tarla işini yaptığı gibi, ürünü de pazara götürüyordu. Noel ağacı süslemeleri satan dükkancının karşı tarafa verdiği siparişleri de hallediyordu.

Bir gün pazar alanında Katharina ile karşılaşınca, heyecanla: "Alwin'in haberi var!"dedi. Bir hafta sonra yine karşılaştıklarında ise şaşırdı: "Siz hâlâ burada mısınız?" Katharina: "Daha doğru dürüst karar veremedim de..." diye konuştu. Bunun üzerine kadın küçümsermiş gibi: "Siz bilirsiniz," dedi. "Oraya varırsanız, oradasınız demektir." Katharina da birden: "Şimdi karar verdim," diye mırıldandı. "Artık hiçbir engel yok, kararım kesin."

Katharina akşam köylünün mutfağında otururken, bu evde ona zor sabır ediyorlarmış gibi bir duyguya kapıldı. Kız kardeşi köylü ile geleceğin tartışmasını yapmaktaydı. Seiler'in arazisini satın almak isteyen marmelat fabrikası bu arada yeni bir teklifle gelmişti. Kuzeni o akşam ilk kez ağzını açtı: "Senin arazine verecekleri parayı marmelat satmakla hiçbir zaman çıkaramazlar," dedi. "Bu işin arkasında bir başkası var." Bu söylediğini ötekiler de onayladı. Arazinin fiyatını yükselttiler.

Bir ara Katharina, yakında evden ayrılmaya karar verdiğini söyleyiverince, pek şaşıran olmadı.

Az sonra yem karıştırırken, Seiler yanına geldi: "Katharina benim için yapmış olduklarını hiçbir zaman unutmayacağım," dedi.

O hafta pazar yerinde rastladığı kadın, amca oğlu Alwin Fischer'in aniden taşınmış olduğunu söyledi. Çalıştığı şirket onu başka bir kente yollamıştı. Eskiden uzun süreli olan şeyler şimdi artık iskambil kağıtları gibi sık sık değiş tokuş ediliyordu. "Ben

ise budalanın biriyim," diye kadın mırıldandı, "kocamın yerine de çalışıp, kendi kendime eziyet ediyorum." "Hayır," diye Katharina sert karşı çıktı. "Siz her şeyi çocuklarınız için yapıyorsunuz." Yaşamında hiç övgü işitmemiş olan kadın hüzünle Katharina'ya baktı. Az sonra Katharina: "Sanırım bir daha karşılaşmayacağız," dediğinde, neredeyse gözlerinden yaşlar gelecekti. "Ben karşıya geçmeliyim. Şimdi gitmemin zamanı."

Temiz bir köydü, Weinsburg'lu kadının amca oğlunun artık yaşamadığı bu yer. Siyah başörtüsünün üzerine siyah bir hasır şapka giymiş olan bir köylü kadın ona trende eşlik etti. Onunla trenden inip, otobüse aktarma yaptı, köy yolunda da hoplayarak peşinden yürüdü.

Katharina yola artık yalnız başına devam etmek istiyordu, fakat yaşlı kadın inatçıydı, biraz da küstah. "Biliyorsunuz, aradığınız o Bay Alwin Fischer artık burada değil. Onun yerine ben yardım edeyim mi size? Hele şu durumda tek başınıza kalmanız pek akıllıca olmaz." – "Ah," diye konuştu Katharina, "durumum o kadar kötü değil. Hem ben yalnız başıma kalmayı severim. Korkmayın, bana bir şey olmaz."

Fakat kadın yine de peşinden geldi. Bir yol ayrımında Katharina hızlandı. Siyahlı kadın arkasından seslendi: "Ne zaman Berlin'de olaylar olsa, polis demiryolunun çevresinde şüpheliler arar." Katharina sordu: "Ne olmuş orada?" – "Duyduğuma göre," diye kadın konuştu, "bütün ülkelerden gelmiş olan komünistler Doğu Berlin'de büyük bir gösteri yapmış. Orada her türlüsü var. Zencisi, Çinlisi, Bedevisi ve Kızılderilisi..." – Katharina omuzlarını silkti.

Sonra canını sıkmaya başlayan yardımcısına para uzattı. Kadın elinden yem alan bir kuş gibi parayı gagaladı.

Bundan sonraki yol, köyden Weinsburg'a olandan fazla değildir, diye düşündü. Ben oraya varır varmaz da Riedl'i çağırırlar. Weinsburglu kadının tarif etmiş olduğu yoldan yürüdü. Kayın ağacı ormanına çıkan dik patikada ilerledi.

Bir ara durdu, aşağılara, ovaya, demiryoluna baktı. Az önce

başından savdığı için sevindiği kadın, şimdi beyaz köy yolunda kara bir nokta idi.

En iyisi hemen Kossin'e, onun yanına gideyim. Bundan sonra ne olacak, aklıma getirmek bile istemiyorum. Şimdi önemli olan önümdeki yol, onu bir an önce geride bırakmalıyım.

Bu dik tepe aşağıdan alçakmış gibi görünmüştü. Şimdi ormanın ilk ağaçları, sanki o çıktıkça onunla birlikte yükseliyordu. Vücudu ağırlaşmaya başladı, gücü de giderek azalıyordu. Yamaçtaki tek çalının küçücük gölgesine bıraktı kendini.

Son haftalarda, gece gündüz kendi kendine sormuş olduğu, nasıl bir ülkeye gidiyorum, sorusunu artık unutmuştu. O şimdi tepenin ardında idi. Şu anda kafasında, biraz korku dolu başka bir soru vardı. Bir an önce oraya varacak mıyım?

Orman yükselmeyi bırakmıştı. Bekliyordu. Katharina ağaçların altından ilerledi, ayaklarını yapraklarda sürüdü. Başının üzerindekiler tazeydi. Bazıları kırmızıydı, açık sarı. Güz gelmişti, onlara sokulmuştu. Katharina bir an için, devamlı, hiç durmadan yürüyeceğine burada kalmak istedi. Fakat bir hedefi vardı, onu kendi seçmişti, artık kararından dönemezdi. Bu kayın ağacı ormanı, yamacın çayırları ile çam ormanı arasında dar bir şeritti.

Birden irkildi. Yakınında birileri vardı. Kaçıp saklanmak için şimdi çok geçti. Gelen iki çocuktu. Onlar da karşılarına çıkan yabancıya çok şaşırmışa benziyordu. Peşlerinden genç bir kız geldi. Bu çocukların anneleri de olabilirdi. Sonra hep birlikte yere oturdular. Gülüşüp konuştular. "Siz de mi Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nden geliyorsunuz?" diye genç kız sordu. Katharina: "Nereden?" dedi. "Hayır. Neuendorf'tan geliyorum. Ben karşı tarafa gidiyorum." – "Biz de sanmıştık ki," diye kız sesli oğlan söze karıştı, "siz polistensiniz." – "Ben, siz de bizim gibi festivalden geliyorsunuz sanmıştım," diye öteki konuştu. Katharina sordu: "Nereden?" – "Doğu Berlin'deki festivalden. Şimdi bu çocukları söz vermiş olduğum gibi ailelerine götürüyorum. Kız arkadaşımı," dedi genç kız, "daha Berlin yolunda yakalamışlardı. Bizim fabrikadan biri oğlunu Berlin'e götürmüş ve polisin eline tutuşturmuş, 20 Ağustos'da aynı yerden alacağını

söylemiş. Fransa ve Batı Almanya'dan gelen kız ve erkekleri taşıyan bir tren yolda durdurulmuş. Gençler trenden atlayıp, kamyonlarla Berlin'e festivale yetişmişler. Lübeck'ten yelkenliler ile gece denizden gelen gruplar bile olmuş..."

Katharina kulağına sürünüp geçen bir sürü kelimeden pek bir şey anlamadı. Sadece sözlerde kararlılık sezdi. Sormak isterdi, niçin bütün bunlar, neye yarayacak, niçin yapıyorsunuz? Karşısındaki genç kız heyecanlı, karmakarışık konuşmasında bunları ele vermemişti. Katharina soramadı. Az sonra yine yalnızdı ormanda. Kulak kabarttı, ağaçlardan gelen sesleri şaşkınlıkla dinledi. Nefes bile almadan çok dikkatle dinlediğinde, dalların çatırdamasını, yaprakların hışırdamasını duyuyordu. Düşündü: Az önce çok korkmuştum. Başlıyor mu, diye düşünmüştüm. Fakat genç kız benimle konuşurken yine unutmuştum. Demek ki sadece korkuydu, başka bir şey değil.

Oturduğu yerden kalkarken çok zorlandı. Zaman yitirmişti, daha aşağıdaki dereye inmesi gerekiyordu. Ürperdi. Oradan sonra dere kıyısından yürüyecekti.

Bu kadar çene çalmasalardı, çoktan aşağıdaydım. Şimdi kendimi toparlamam gerek. Ağrılar daha başlamadı, diye düşündü. Başlamamalı da. Hayır, bir şey yok. Gelmiyor. Hepsi birer katedrali andıran, dorukları Gotik kuleler, kocaman çamların altında yürüdü, düşündü, böyle bir çamın altına yatıp uzanmak bile, tüm bu sıkıntıya değerdi.

Öğleden sonra olmuştu. Ağaçların arasından, ötelerde bir köy gördü. Çok uzaklarda da rayları ışıldıyan demiryolunu. Yeni yeni ovalar sonsuza açılıyordu. Bu ovaların köyleri ona kapalı olacaktı. Çünkü gittiği yerden artık dönüş yoktu. Belki o da bir daha geri dönmek istemeyecekti.

Kocasını düşündü, gözünün önüne getirdi, odasına girince nasıl arkasına dönecekti, sevinçli ve şaşkın, bu gece, yarın, kim bilir ne zaman. Güneş ışığı değirmenlerin, kiliselerin üzerine eğik düşüyordu. Buralardan ayrılıyorum, şuraya oturup, hepsine bir daha bakmak isterdim. Fakat sonuna geldim, dedi kendi kendine, devam etmeliyim. Çarpan dallar yüzünde izler bırakmıştı. Bir ağaç kütüğüne ilişti, dinlendi. Dallar arasından doruklar ve

bulutlar gördü, köyler, elini uzatsa koparacağı bir güneş de. Sonra kendine geldi, dünyanın o soğuk ve büyük, rengarenk örtüsü onu sardı, içine aldı. Başını zor çıkardı dışarı.

Ormanın sessizliğinde, uzaklardan ağaç kesildiğini duydu. Sesin geldiği yere doğru kendini sürükledi. Ellerinde balta iki adamı gördü. Yaklaştı. Adamlar biri, nefes nefese, kadını fark etti, yanına geldi. Katharina: "Daha fazla yürüyemeyeceğim," diye konuştu. Kısa saçlarına ak düşmüş adam, karşısındaki kadını baştan aşağı süzdü: "Sizi hemen halama götüreyim," dedi.

Öteki adam da, genç ve sarışın, yanlarına geldi. Katharina'ya baktı ve: "Ben olsam sizin durumunuzda buralarda dolaşmam," diye konuştu. "Mecburdum," dedi Katharina. "Başkalarının başına iş açıyorsunuz!" diye sarışın genç konuştu, sonra da yaşlıca adama döndü: "Bu yabancı kadını alıp götüreceksin, buradaki işi kim bitirecek?" dedi. – "Sen tabii, başkası var mı ki?"

Az ötede, ağaçsız bir alanda uzun bir atlı araba duruyordu. Adamlar önce kesmiş oldukları kütükleri yüklediler. Yaşlıca olanı: "Bu gece yağmur yağmayacak," diye konuştu. "Bırakalım diğerlerini, yarın hallederiz." Sonra Katharina'yı kucakladı ve kütüklerin üzerine yatırdı.

Ağaçsız alanın hemen ardından orman yoluna girdiler, bu yoldan da bir köy yoluna saptılar. Arabayı süren adam ilk çiftlikte durdu. Karşılarına çıkan çocuğa, hemen halasını çağırmasını söyledi.

Saçlarına ak düşmüş köylünün koşarak gelen yaşlı halası oldukça becerikli ve eli çabuk birine benziyordu. Başında çiçekli bir başörtüsü vardı. Katharina'yı şöyle bir süzdü. Sonra: "Böylesinin evimde ne işi var?" diye homurdanır gibi konuştu. "Çok tepeden inme oldu." – "Öyle ise bize götüreyim," dedi adam. Halası: "Sen çıldırdın mı?" diye homurdanmaya devam etti. "Lisbeth'ine yük mü olsun istiyorsun?"

Sonunda davetsiz misafiri kendi yatağına yatırmak zorunda kaldı. Hem saçlarına ak düşmüş, inatçı kardeş çocuğundan çekindiği, hem de oturma odasındaki güzel, kadife kaplı kanapeye bir şey olacağından korktuğu için yatağını Katharina'ya vermişti.

"Kocam öldü," diye anlattı misafirine, "oğlumu da savaşta yitirdim. Tek başıma yaşıyorum. Sadece bir damadım var, bir de bu, oldukça tuhaf kardeş çocuğu."

Katharina birden ağlamaya başladı. Başını yana çevirdi. Gözyaşları ile savaştı, susmak istedi, fakat başaramadı. Köylü kadın: "Köy hemşiresi hemen bisikletiyle gelecek," diye konuştu. "Bence seni bir görmesi iyi olur. Belki hastaneye götürürler. Daha doğum için erken olabilir." Katharina bu arada sakinleşmişti. "Ben şimdi bunu düşünmüyorum. Oraya ulaşmayı başaracağımı sanmıştım," dedi. "Nereye gitmek istiyordunuz?" – "Kocamın yanına, Kossin'e, Rus bölgesine. Bugün sınırı geçeceğimi sanıyordum. Ne de olsa pek uzak değil." – "Evet," diye konuştu köylü kadın. "Başardınız." – "Nasıl?" – "Siz Demokratik Almanya Cumhuriyeti topraklarındasınız," dedi yaşlı kadın. "Ben mi? Burası..." – "Evet, tabii burası Doğu Almanya, başka neresi olsun?" diye mırıldandı köylü kadın. Rahatlamıştı. Kocası Kossin'de çalıştığına göre, bu yabancı misafir ona uzun süre yük olmayacaktı.

Dışarı çıktı. Katharina gözlerini kapattı. Düşündü: Belki derenin çam ormanından çıktığı bölgede, Rus bölgesine ayak basmıştım. İki köylüye rastladığım yer mutlaka Rus bölgesi idi. Bana hemen yardım eden saçlarına ak düşmüş adamla, homurdanan sarışın genç bu bölgenin insanı.

Tam sevinir, rahatlarken sancılar yeniden başladı. Düşünceler uzaklaştı. Şaşkınlık ve korku şimdi her şeyden güçlü idi.

Bu arada köy hemşiresi gelmişti. Yatakta yatan kadını kırmamaya çabalayarak biraz sitem etti. "Tanrı aşkına söyleyin, niçin daha önce gelmediniz buraya? Hele bir bakalım. Belki o kadar kötü değildir. İlk gebeliğiniz mi? Belki kuruntuya kapılıyorsunuz?"

Katharina'nın öldüğünü ilk işiten, Richard'ın şoförü Bernhard Witt oldu. Bu haberi, sabaha karşı yol sormak için durduğu en son köyde duydu.

Yüzü soluk, balmumu beyazı idi, ağarmaya başlayan gökyüzü gibi. – Köylü kadın hem ağlıyor, hem de şoför Witt'in ceketinin kolunu çekiyordu. Efendisi, kanlar içindeki şilteyi ödeyecek

mi, diye soruyordu. Ne de olsa bu zamanlarda bir yenisini temin etmek çok güçtü. Kaba görünümlü, saçlarına ak düşmüş kardeş çocuğu halasının koluna vurdu: "Kapat çeneni!" dedi. Köylü kadın: "Niçin?" diye tısladı.

Amca oğlunun, iriyarı, gururlu, kızıla çalan saçları dağınık, büyük kızı, bambaşka bir dünyanın canlısı, odaya girdi. Elleri arasında temiz bezlere sarılmış, minnacık, yaşayan bir varlık tutuyordu.

Riedl yıllar önce Kossin'e, herkesin beklediği karısı yerine annesi ile gelmişti. Bu defa da karısı ile değil, çocuğu ile gelmişti.

Köylünün güzel kızı çocukla ilgilendi. Kossin'e de onlarla birlikte gitti. Yolda ve sonra da evde, bütün gün çocuğa baktı. Kossin'e gelmiş olduğuna memnundu, geri dönmek istemiyordu. Büyük bir iş yerinde görev almaya can atıyordu. Bu kız, ilerki yıllarda fabrikada vinç operatörü olacaktı.

İlk aylarda Riedl kaskatı, kanı donmuş gibiydi. Fabrikada birçok insan, birkaç kelime de olsa konuşarak ya da bakışlarla ona olan yakınlıklarını, burada ne kadar gerekli olduğunu belli etmeye çalışıyordu. Ona danışan, yardımını isteyenler de vardı. Riedl, bütün bu insanların kendisine destek olmak istediğinin farkında bile değildi. Oturduğu mahallede de evinin önünden geçen birçok komşu –sanki evlerinde çocukları yokmuş gibi– rengarenk çiçeklerle dolu küçük ve bakımlı bahçede sonbahar güneşinde sepetinde uyuyan çocuğu görmek istiyordu. Riedl bunun da farkında değildi. İlk haftalarda herkes birbirine endişeyle sormuştu, acaba çocuk yaşayacak mı? Fakat o kısa zamanda güçlenmişti. Riedl her gün fabrikaya giderken, içini dolduran ümitsizliğe karşı bir savaş veriyordu.

Aylar sonra işi ile çocuğu arasında yeniden doğdu, yeniden yaşamaya başladı.

Onuncu Bölüm

Thomas ile Robert o hafta sonunda, tatilden dönen okul yöneticisi Waldstein'ı ziyaret etmeye karar vermişlerdi. Velgen tren istasyonunda buluştular. Burası Greilsheim'a yakın sayılırdı. Robert'in kursa gittiği kentle Kossin'in de ortasındaydı.

Önce Velgen'de yaşayan demirci ustası Kowalczik'i ziyaret ettiler. Bu adam zamanında, okuldan kaçmış olan Thomas'ı evine almış, atölyesinde çalıştırmış, Waldstein'ın da söylediği gibi 'törpülemişti'. Sonra da okula geri dönmesi gerektiğine onu inandırmıştı. Robert'le Thomas, bu ziyaretin ardından, o günlerde Thomas'ın okuldan kaçarken kullanmış olduğu orman yolunu ters yönde izleyerek Greilsheim'a gitmeye karar verdiler. Yolda son olaylardan söz edeceklerdi.

Velgen artık bir köy değildi, fakat henüz bir kent de olmamıştı. Savaş yıllarında yakında bir havaalanı vardı. Bazı atölyeler de. Sınır da uzak değildi. O yıllarda gürültülü bir yöre idi. Burada yaşayanların geceleri nasıl rahat uyuyabildiği bir sırdı.

Savaştan sonra Doğu'dan gelen göçmenler için Velgen yakınlarında geçici kamplar kurulmuştu. Burada toplanan göçmenler anlaşma gereği, Batı'daki değişik işgal bölgelerine gönderiliyordu. Doğudaki esir kamplarından dönenler de, bir süre Velgen'de konaklıyordu. Bazı yapılara zamanla buranın yabancısı insanlar yerleşti. Önce, geçici, dendi. Fakat bunlar kalıcı oldu. Kossin'e giden demiryolunun kenarındaki büyük dökümhane –o yıllarda buradaki Bentheim fabrikasının bir yan kuruluşuydu– devletleştirilip, yeniden inşa edilince, çevredeki atölyelere de el koydu. Arada sırada demirci Kowalczik'e de siparişler veriyordu. Kowalczik buranın yerlisiydi, eski ülkesinin iyi bir vatandaşı olmuştu, şimdi de bu yeni devletin. Fakat atölyesini kapatıp, devlet kuruluşuna devretmedi. Savaş sonrası ortaya çıkan konulara ve sorunlara açıktı. Yeni durumun altından kalkamayan kimi komşularıyla alay ediyordu.

Thomas bütün bunları yolda arkadaşı Robert'e anlattı. Demirci atölyesinin bulunduğu sokağa saptıklarında: "O kış," diye konuştu, sanki o yıllar çok gerilerde kalmıştı, "atölyede yanan ateş ta buradan görünmüştü. Ben donmuştum, açtım da. Karısı bana önce sıcak bir çorba vermişti, sonra da oğlunun bir pantolonunu. Kocası da üzerime bir şeyler örtmüştü. Hemen ısınmıştım. Dışarısı, bütün sokak, dükkanın önü, köylülerin ona tamire getirmiş olduğu şeylerle doluydu. Harman makineleri, sabanlar. İlk haftalar orada kendimi çok mutlu hissetmiştim. Sanıyordum ki, nerede saklandığımdan kimsenin haberi yok. Ve her zaman yaptığım gibi şuna inanıyordum: Şimdi olduğum bu yerde sonsuza kadar kalacağım. Bana kötü davransalar da, bunu her yerde hep arzulamıştım."

Robert, onu anlarmış gibi başını salladı.

Thomas anlatmaya devam etti: "Kowalczik benim gözümde güçlü ve sözünü esirgemeyen bir insandı. Bana her işi veriyordu. Demir çubukları, büyük maşaları elime tutuşturuyordu. Sağa sola da koşturtuyordu. Kimi zaman fabrikaya, kimi zaman çevre köylere. Yaptıklarım hoşuma gidiyordu. Fakat günün birinde kafasından geçenleri suratıma söyledi: 'Uzun süre burada kalıp, yanımda çıraklık eğitimi yapmak istiyor musun?' – 'Tabii, usta,' dedim. 'Öyleyse mutlaka yedi yıllık eğitimini bitirip, okul diploması almalısın,' dedi. Sadece bir yılımın eksik olduğunu söyledim. 'Fakat eksik, onu da bitirmelisin,' dedi. O günlerde, Waldstein'la anlaşmış olduğundan tabii haberim filan yoktu. Greilsheim'da öğretmenlik yapan Bayan Winkler de arada sırada atölyeye uğruyor, tamire bir şeyler getiriyordu. O beni tanımıyor sanıyordum, o da, ben kendisini tanımıyorum sanıyordu. – Kowalczik sonunda söz verdi: 'Greilsheim'daki okuluna dönüp, son sınıfı okursan, canın çekti mi bütün boş zamanlarında buraya gelip çalışabilirsin, gece yatıya da kalabilirsin.'

Waldstein buna karşı çıkmadı, bana öğüt vermeye de kalkışmadı. Greilsheim'a döneli daha birkaç hafta olmuştu ki, birden kararımı verdim, boş zamanlarımı artık Velgen'de Kowalczik'in atölyesinde geçirmeyecektim. Waldstein bu son yılımda benimle çok ilgilendi. Bazı şeyleri öyle güzel açıklamasını biliyordu ki,

peşinden gitmemek elde değildi. Anlıyor musun?" Robert konuştu: "Evet," dedi ve düşündü: Thomas'a böyle olmuştu, Richard'a da. Bir dakika! Bu doğru değil! Bana da. Fakat benim Waldstein'ı anlamam biraz uzun sürmüştü.

İçeri girdiler. Kowalczik'in karısı ufak tefekdi, bir sürü erkeğin arasında kalmış bir kız gibi de ürkekti. Kowalczik şimdi yanına iki çırak almıştı. Oğlu dökümhaneye çırak girmişti. Kowalczik onunla alay edermiş gibi: "Burası üç yüz yıldır Kowalczik'lerin olmasına karşın o mirasa konmak istemiyor," diye konuştu. Sesinde hüzün de vardı.

Karısı kendi yaptığı meyve şarabından ikram etti. Bir şişe de, çok sevdikleri Waldstein'a götürmesi için Thomas'a verdi. Kowalczik savaştan sonra atölyesinde, Thomas gibi nereye gideceğini bilmeyen başka gençler de çalıştırmıştı. Demirci ustası şarabını yudumlarken eskilerden söz etti. Thomas da, yanındaki arkadaşının yirmi yıl önce Waldstein'ın öğrencisi olduğunu anlattı. Bu nedenle şimdi birlikte onu ziyarete gidiyorlardı.

Robert pek konuşmadı. Az sonra atölyeyi terk ettiler, Velgen'in arkasındaki ormana doğru tırmanmaya başladılar. Robert hâlâ susuyordu. Thomas, çocukluğunda ilk kez dağları gördüğünde çok korkmuş olduğunu söyledi. Dümdüz arazinin nasıl birden kırışıp, karşısında yükseldiğini anlamamıştı. –

Hava güzel kokuyordu. Çamlarla kayın ağaçlarının kokusu birbirine karışıyordu. "Sana bir şey göstermek istiyorum," dedi Thomas. "Greilsheim'dan kaçtığımda saklanmış olduğum yeri."

Robert: "Kossin'den söz et bana," diye konuştu.

Thomas, en son büyük toplantıda kürsüye çıkmış olan uzun boylu Ulsperger'in şimdi atölye şefliği yaptığını anlattı. "Janausch onun gençliğini biliyormuş," dedi. "Riedl de şimdi teknik bölümünde müdür yardımcısı. Çok insan artık ona sorular soruyor, düşüncesini alıyor. O da kendisine gelenleri dinliyor, onlara önerilerde bulunuyor. Vogt da sık sık onunla konuşuyor. Şimdi bu zor göreve gelmiş olması, her gün çeşitli insanlarla görüşmesi, ona büyük kederini unutturmuşa benziyor. Gerber arada sırada evine uğruyor, çocuğu ile ilgileniyor. Ne güzel değil mi? Hele Gerber'den bunu hiç beklemezdim."

Robert arkadaşının konuşmasını kesmedi. Kırmızı ve sarımsı kayın ağacı yapraklarıyla sonbahar aşağılarda kalmış gibiydi. Burada güneşin parlaklığı, havanın kokusu yazı anımsatıyordu.

"Uhlig'e göre," diye Thomas devam etti, "Gerber bize, yarışmalarla üretimin nasıl arttırılacağını öğretmek için Sovyetler Birliği'nden özellikle yollanmış."

"Ne varmış bunda? Herkesin çıkarına ise, kötü bir şey mi?"

"Ben de Uhlig'e aynı şeyi sordum. Fakat bana yanıt vermedi. Tuhaf bir adam şu Uhlig, öyle değil mi?"

Robert düşündü. Evet, o hep böyle idi. – Doruğa vardılar. Aşağılar yemyeşildi. İnsan içinde boğulabilirdi, öylesine yeşildi. Sonra sık bir çam ormanına girdiler. Ağaçlar sanki cetvelle çizilmiş gibi dimdik gökyüzüne yükseliyordu. Birinin ötekinden hiç farkı yoktu. Niçin böyle idi? Nasıl böyle oluşmuşlardı? Şaşırdılar. Bir süre hiç konuşmadan yürüdüler. Sonra ilk konuşan Robert oldu: "Lisa'yı bir daha gördün mü?" dedi.

"Sadece annesini. Bir gün yolda karşılaştık. Bana söylenip durdu. Seninle aramızın iyi olduğunu biliyor ya. Her şeyde senin suçlu olduğunu söyledi."

"Her şey de mi?"

"Lisa'nın Berlin'de kalmasından, artık Kossin'e gelmemesinden... Senin bundan haberin yok, değil mi? Ekibiyle Berlin'e gitmişti, şu Dünya Festivali'ne. Fakat oradan geri dönmedi. Hatta birileri, o şimdi Batı Berlin'de, diye iddia etmişti. Fakat Ella Busch hemen öfkelenip, hayır, Lisa Doğu Berlin'de, Rosa'ya mektup yolladı, demişti. Filmle ilgili bir şey yapıyormuş. Sanırım bir film şirketinin bürosunda çalışıyormuş. Ella ile Rosa'ya göre önemsiz bir iş, fakat yine de Lisa için öne atılmış küçük bir adım. Örneğin tiyatro oynaması için ileride olanak çıkabilir."

"Annesi haklı," diye Robert konuştu. "Her şeyde ben suçluyum." Birden Lisa'nın sesini duyar gibi oldu. "Öyle güzel oynamalıyım ki, annem değişsin, hatta eniştem de..." O kızı özledi. Gözünün önüne geldi. Günün birinde önünde duruşunu, nehirle yıkıntılar arasında.

Lene Nohl'u da sormak istedi, fakat hemen vazgeçti. Thomas: "Buradan aşağı yürümeliyiz," dedi. "Beni takip et. Dere-

den geçen yolu iyi bilirim. Taştan taşa atlayacağız. Dikkatli ol. Acelemiz yok. Waldstein bizi akşama doğru bekliyor."

Yemyeşil vadiye indiler. Havada sayısız böcek uçuşuyordu. Gelenlerden ürken yaban güvercinleri birden havalandı. Bir taşın üzerine kurulmuş, güneşin en son ışınlarının keyfini çıkaran, parlak esmer derili kısa bir yılan ise, yerinden bile kıpırdamadı. Bu vadide doğa mutluydu. Thomas da neşelenmiş gibiydi. Çenesi iyice açıldı. "Bak şurada, yukarıda bir kulübe var. Eskiden buradan sınır geçermiş. Nöbetçi kulübesi hâlâ duruyor. Her tarafı yosun kaplı. Biz okuldan kaçar, buralarda oynardık. 'Çete' kurmuştuk. Tam yedi kişiydik. En büyüğümüz Ede'ydi. Sanırım en yüreklileri de bendim. O günlerde, beni kimse bir şey yapmaya zorlayamaz sanıyordum, Waldstein bile. Sonra aramıza iki kişi daha katıldı. Bir de kız geldi. Ufak tefekti, kıvraktı da. Arada sırada 'çete'den birkaçı gider, yiyecek bir şeyler bulup getirirdi. Hep açtık. Bir defasında Ede'yle burada yalnız oturuyorduk. Fakat Ede aniden, burada onu beklememi emredip, çekip gitmişti. Ben de beklemiştim. Ne kadar, bilmiyorum. Sonra birden aklıma gelmişti, birisi buralarda savaştan sonra kurtlar görüldüğünü söylemişti. Kulübenin çevresinde de gerçekten kurtların ayak izlerini görünce, beni burada kalmaya hiç kimse zorlayamaz, diye düşünmüş, çekip gitmiştim."

Tepeye vardılar. Aşağıda vadiye, ötelerde ışıldayan ırmağa baktılar. Bütün ağaçları kesilmiş iki tepe dışında tüm yöre ormanla kaplıydı.

Oturdular, yanlarına almış olduklarını yediler. "Biraz da sen anlat," diye konuştu Thomas.

"Çoğunu sana mektuplarda yazmıştım," dedi Robert.

Anlattı. Kursa katılanlar arasında, ondan daha az bilenler de vardı. Bir dökümhanede uygulamalı ders görüyorlar, çırakları nasıl eğiteceklerini öğreniyorlardı. Kimi zaman düşünüyordu, ben öğretmenden daha iyi ders verebilirim, diye. Kitaplardan ders yaparken ise zorlanıyor, bunları ömründe öğrenemeyeceksin, diyordu kendi kendine. Başka zaman ise düşünüyordu: Bunları biliyorum, ne gerek var? Geçenlerde, başlıkları zor tutuyorum aklımda, demişti kendine. Nasıl yapsam, ezberlesem mi aca-

ba? Sonra aklına İspanya gelmişti. Orada ele geçirmiş oldukları köy ve kasabaların zor okunan isimlerini hiç unutmamıştı, bugün hepsini anımsıyordu. Mağarada ölümü beklerken bile. Düşünmüştü, başarmayı öylesine çok istediğim bu işe de kendimi iyice verirsem, hiçbir şeyi unutmam.

Kursun ilk haftasında her katılımcı ayağa kalkmış ve kendini tanıtmıştı. Açık açık, hiçbir şey saklamadan tüm yaşamını.

"Sen de her şeyi anlattın mı?" diye Thomas sordu.

Robert bir an düşündü. "Anlattım sanıyorum," dedi. "Aramızda biri var, onun da başından benim gibi şeyler geçmiş."

Bir an için sustu. Sonra sordu: "Richard ne yapıyor?"

"Bütün ailesi Kossin'e taşındı," diye konuştu Thomas. "Annesi, karısı ve çocuğu. Richard Hagen şimdi sık sık işçi ailelerini evlerinde ziyaret ediyor. Bize de uğradı. Hepimizle tek tek konuştu. Enders ailesi ile, Toni ile, benimle, artık bir eylemci olan Lydia ile, hatta Gertrud çocuk doğurduğu için şu sıralar bizde kalan küçük Ede'yle."

"Lydia eylemci mi oldu?"

"Evet. Çok değişti."

"Ella Busch'un ona verdiği destekten sonra. – Başlangıçta biri sana destek verdi mi, ondan sonrasını tek başına daha kolay başarırsın. Önemli olan, yanında öyle birisinin olması..."

Sustu. Anımsadı, Lene Nohl'un bir zamanlar ona benzeri bir şey söylemiş olduğunu.

Çantalarındaki ekmekleri bitirdiler. "Haydi, gel. Kırk dakika sonra karşıdaki şu alçak tepede olmalıyız."

"Niçin kırk dakika sonra?"

"Bekle! – Greilsheim oradan uzak değil."

Thomas ayağa fırlayıp, yola koyulmamış olsaydı, Robert Lene Nohl'u da soracaktı. Aşağıya indiler, sonra bir başka tepeye tırmandılar. Hiçbir şey düşünmemek ne güzel, dedi Robert kendi kendine. Tepeye çıkarken ayağının bazı çukur yerlerde kayması, uzun otların kollarında çizikler bırakması bile hoşuna gitti. Kimi yerlerde ağaç kökleri topraktan fışkırıyordu.

Tepe rüzgarlıydı. Buradan aşağıya, ovaya iniliyordu. Çok

ötelerde nehir göründü. Üzerinde bir gemi, noktacık gibi. Uzun uzun düdük sesi buralara kadar geldi.

Thomas oturmuş, sesin geldiği yöne bakıyordu. Ay yükselmiş, nehrin üzerinde duruyordu. Açık mavi gökyüzünde şu anda hiç gerekli değildi.

O ana kadar birbiriyle kaynaşmış ova ile gök yavaş yavaş ayrıldılar, ufuk belirdi. İşini çok ciddiye alan bir köylü sanki yerle göğün arasına dümdüz bir çizgi çekmiş, onları ayırmıştı. Tarlalar da yamalar gibi tek tek uzanıyordu. Aralarındaki sınırlar şimdi belirgindi. Kimileri sekiz ile on iki dönümdü. Bunlar yeni köylülere verilmiş olan topraklardı. Daha büyükleri ise, yirmi ile otuz dönümlükler bura köylülerinin eskiden beri malıydı. Robert, ovada kimi yerlerden dumanlar yükseldiğini gördü. Yoksa akşam sisi miydi? Toprakların sona erdiği yerde, küçük Greilsheim kentinin arkasında uzanan orman mıydı, bulut mu? Bu da artık seçilmiyordu. Şöyle bir gerindi. Gökyüzü henüz maviydi, şurada burada rengi atmış şeritler uzanıyordu.

Thomas kolundan tuttu sarstı. Fısıldar gibi konuştu: "Bunun için dakik olmamızı istemiştim. Geçmişte burada oturduğum olmuştu." – Birden Kossin de görüldü çok ötelerde. Sanki o anda havaya fişekler atılmıştı. Son döküm yapılmıştı. Bacalar uzaklaştı, gözden kayboldu.

Uzun bir suskunluktan sonra Thomas aniden konuşuverdi: "Günün birinde Else çıkageldi, Nohl'un küçük kızı. – Sanırım annesi yollamıştı. Seni sordu." Robert'e şöyle bir baktı. Arkadaşı bir şey söylemeyince, Thomas devam etti: "Düşünme artık onu, değmez. Ben olsam ona güvenmem."

"Niçin?" diye Robert sordu.

"Kocası Albert'in neler planladığını mutlaka biliyordu. O adamı yıllarca bekledi, her dediğini yaptı."

"En sonunda ise yapmadı," dedi Robert. – "Evet, senin yüzünden." Olabilir, diye düşündü Robert, kötü bir şey mi bu? Düşündüğünü sormak istedi, dilinin ucuna geldi, fakat sonra vazgeçti. İnsana yardım edecek biri olmalıydı. – Şimdi ben Kossin'den ayrıldım, o orada kaldı. Ben dönene kadar bekleyecek mi?

"Ona rastlarsan söyle, yakında bir pazar Kossin'e geleceğimi," dedi Robert.

"Ona hiç rastlamıyorum," diye konuştu Thomas. "Oturduğu mahalleye mi gideyim istiyorsun?" En iyisi mektup yazayım, dedi Robert kendi kendine. Evet. Fakat ne yazacağım? Bir pazar ona uğrayacağımı mı? Yoksa kentte bir yerde buluşabileceğimizi mi? Evet, en iyisi bu. Yalnız oluruz.

Yaşamı boyunca mektup yazmasını hiç sevmemişti. Zor ve kötü yazmıştı. Fakat son aylarda düzelir gibiydi. Evet, ona mektup yazması iyi olurdu. Haber yollamaktan daha iyiydi.

"Haydi, yola devam ediyoruz!" dedi Thomas.

Akşam olmuştu. Ovadan gelen rüzgarı yamaç biraz kesiyordu. Tepeyi indiler. Birbirlerine sokulmuş, bodur meşe ağaçları altında yürüdüler, küçük kente uzanan yolda ilerlediler. Okuldan kaçtığı gün Thomas, bu yolu hareket eden bir gemiye benzetmişti.

Greilsheim'a döndüğünde de kötü sözlerle karşılanacağını sanmıştı. Fakat ona pek önem veren olmamıştı. Yaptıklarından ve başından geçenlerden sonra böyle davranmaları, Thomas'ı düş kırıklığına uğratmıştı. Waldstein da onu sanki hiçbir şey olmamış gibi karşılamıştı. –

Robert de öğretmeni Waldstein'ı düşündü, okul yıllarını gözünün önüne getirmeye çalıştı. Onun kimi zaman heyecanla parlayan genç gözlerini gördü. Neler vermezdim, o zaman söylediklerini anlamak için! Aynı kitabın, aynı sayfasında, aynı resminde, aynı şiirinde Richard'ın gözleri ışıldardı. Sanki o ve Waldstein aynı ışığı paylaşırlardı.

Çok zaman sonra, o istasyonun peronunda, Waldstein'ı sürükleyerek önünden geçirdiklerinde, gözlerinde aynı parıltıyı görmüş, anlamını kavramıştı, Robert.

Şimdi sevinçliydi, fakat çekiniyordu da. Okulun kapısını çaldıklarında heyecanı doruk noktasına çıktı. İçerden gürültüler, sesler duyuldu. Uzaklardanmış gibi geliyordu. Thomas'ı görenler onu ortaya buraya çekiştirdiler. Bir şeyler anlatmak, göstermek istiyorlardı. Kendini kurtardı, Robert'i Waldstein'ın odası-

na götürdü. Odadaki birkaç çocuk, ağaç dalına tünemiş kuşlar örneği kanepede oturmaktaydı. İçeriye girdiklerine başlarını aynı anda Thomas'la Robert'e doğru çevirdiler. Thomas onları odadan çıkardı.

Waldstein Robert'in karşısına geçti. Yüzüne baktı ve: "Demek, o sensin," dedi. O da Robert'e ilk anda yabancı geldi. Yılların getirdiği değişikliği görmemek elde değildi. Yine gözlük kullanıyordu. Öğrenciyken Waldstein'ın gözlük takmasına bir türlü alışamamıştı. Öğretmeninin gözlüğü kimi zaman derste kafasını karıştırırdı. Bu duygu şimdi bir an için yeniden uyandı. Waldstein'ın gözleri araştırır gibi bakıyordu.

"Hayır, seni tanıyamadım," diye konuştu, gözlerini Robert'ten ayırmadan. Sonra bakışları birden değişiverdi, eski öğrencisinin arzulamış olduğu bakışlar o gözlerde belirdi. "Hayır, bir şey söyleme. Bana açıklama yapmana gerek yok. Senin selamını almıştım, Robert. Onu bana getiren kişi her şeyi anlatmıştı. Senin ona anlatmış olduklarını."

Robert heyecanlandı: "Kim anlattı? Ne zaman?"

"Savaş yıllarındaydı," diye Waldstein konuştu. "Bizi bir kamptan ötekine götürüyorlardı. Kamyon ağzına kadar doluydu. Sanki mezbahaya hayvan naklediyorlardı. Bitkindik. Ümitsizdik. Kamyonun içi karanlıktı, göz gözü görmüyordu. Nasıl yaptı bilmiyorum, yanıma sokuldu ve: 'Öğretmen Karl Waldstein sen misin?' diye sordu. Ben, evet, deyince de: 'Sana birisinin selamı var, eski bir öğrencinin, adı Robert Lohse,' dedi. – Sonra da, İspanya'da bir mağarada ağır yaralı yatarken söylemiş olduklarını anlattı. Bunun, senin isteğin olduğunu söyledi."

"Fakat beni sadece iki kişi dinlemişti," diye Robert konuştu. "Richard Hagen ve Herbert Melzer. Richard'la birkaç kez görüştük. Sizden hiç söz etmemişti."

"O yabancı bana, Fransa'da bir kamptan geldiğini söylemişti. İspanya'dan döndükten sonra orada tutuklanmıştı."

"Öyle ise bu adam, Herbert Melzer'di! Sonra ona ne oldu? Serbest bırakıldı mı? Şimdi nerede?"

"Kamyondaki o esir, gerçekten dediğin Herbert miydi, bilmi-

yorum," diye konuştu Waldstein. "Belki o da, Herbert'ten duymuş, sonra bana anlatmıştı. Ona bir daha rastlamamıştım. Belki de çoktan öldü. O nakil sırasında bizleri gruplara ayırmışlardı. Götürüldüğü kampa canlı varmamış da olabilir. Bizi tıkmış oldukları barakada onu aramıştım. Belki bu adam, dediğin Herbert'ti veya ikimizin de tanımadığı ve hiçbir zaman da tanımayacağımız bir başkasıydı. Fakat onun senden getirmiş olduğu haber, bana güç vermiş, beni yaşatmıştı. Bu adamın, tek kelimesi bile uçup gitmesin, kaybolmasın diye dudaklarını kulağıma dayayarak anlattıkları, o anda bütün ruhumu yeni ümitlerle, güçle doldurmuştu. Artık bitkin değildim. O anda arzum, hayatta kalmaktı. Kafamdaki bütün yüzler arasından, senin yüzünü gözümün önüne getirmeye çalışmış, başaramamıştım."

"Fakat siz beni o gün peronda tanımıştınız," diye Robert konuştu. "Sizi sürükleye sürükleye götürürlerken, gözlerinizi hayret içinde bana dikmiştiniz."

"Hayır," dedi Waldstein. "Senin orada durduğunu ve beni tanımış olduğunu, çok sonra öğrendim. O gece kamyonda. Adam senin adını söyleyince, anımsadım, fakat öğrencilik yıllarındaki yüzün bir türlü gözümün önüne gelmedi.

"Richard Hagen'in yüzünü bugün de anımsıyorum. Öğrencilerimden birçoğunun da. Bazen yirmi yıl önce sorularıma vermiş oldukları yanıtları, sınıfta yaptıkları yaramazlıkları bile. Senin yüzün ise kaybolup gitmişti belleğimden."

Robert üzüldü, fakat belli etmemeye çalıştı. Öğretmeninin onu unutmamış olmasını yıllarca arzulamıştı. Fakat hiç olmazsa yolladığı haberi almıştı, yüzünü unutmuş olsa da.

Waldstein ona baktı. Robert'in niçin üzülmüş olduğunu anlamıştı. "Bazen listede adını okuduğum öğrencimi anımsamadığım oluyor. İşte o zaman çocuğu karşıma çağırıyorum, yüzü belleğimde yer edene kadar da karşımda tutuyorum."

Thomas odaya girdi: "Masayı bahçeye kurduk," dedi.

Yuvarlak masanın ortasından bir ceviz ağacı yükseliyordu. Bahçenin bir köşesindeki bu yer çitlerle çevrilmişti, bir odayı an-

dırıyordu. Waldstein bu masada öğrencileri, dostları ve misafirleri ile oturmasını seviyordu.

Thomas, biraz çekingen, yanlarında durmaktaydı. Waldstein onu yine gördüğüne sevinmişti. "Otur yanımıza!" dedi.

Az sonra sohbetlerine devam ettiler. "Thomas'ın mektubundan, şimdi ne yaptığından ve gelecekte neler yapmak istediğinden haberim var," diye Waldstein konuştu. "Sen de öğretmen olacakmışsın."

Öğrenciler her şeyi bir arada getireceklerine, peş peşe taşıdılar masaya. Önce tabaklarla, bardak ve çatal bıçağı, az sonra da ekmek, salam, peynir, süt ve elmaları getirdiler. Her çocuk bir şey taşıdı. Hepsi yeni geleni merak ediyor, onu yakından görmek istiyordu.

Robert, Waldstein'ın son söylediklerini bir an için düşündü. Son haftalarda sık sık aklından geçirmişti: Yaşamımın çok önemli bir bölümü geride kaldı. En önemli ipler artık birbirine bağlandı. Bundan sonra kopmaları mümkün değil. Şimdi hissediyordu da, hiçbir şey sona ermemişti. Yaşamı devam ediyordu, yepyeni.

Ne düşündüğü yüzünden belli değildi. Fakat küçük öğrenciler sanki düşüncelerini okuyorlarmış gibi, şaşkın, Robert'e bakıyordu.

SON

Anna Seghers (1900-1985) Almanya Mainz'da doğdu. Tarih, sanat tarihi ve sinoloji öğrenimi gördü. 1928 yılında Komünist Parti'ye üye oldu. Nazilerin 1933'te iktidara gelişiyle birlikte kitapları yasaklanan ve gözaltına alınan Seghers, ülkesini terk etti. Savaştan sonra 1947 yılında Almanya'ya dönerek Doğu Berlin'e yerleşti. İlk önemli eseri, Santa Barbaralı Balıkçıların Ayaklanması (1928) adlı uzun öyküdür. Dünya çapında tanınmasını ise Yedinci Şafak sağladı. Demokratik Almanya Cumhuriyeti Yazarlar Birliği Başkanlığı da yapan Anna Seghers 1947'de Büchner, 1951 ve 1959'da Demokratik Almanya Cumhuriyeti Ulusal, 1951 yılında da Stalin Barış ödüllerini kazandı.

Anna Seghers, sosyalist bir yazar olarak, yeni toplumun zorlu inşasına, milyonlarca insanın yüreğini ve zihnini kazanma mücadelesine yoğun bir coşkuyla katılmıştır. Savaşın yıkımına uğramış, kafaları karışmış insanların, birey ve toplumun bir parçası olarak geçmişleriyle hesaplaşma gücünü buluşları, Seghers'i heyecanlandıran bir olgudur. 'Karar', İkinci Dünya Savaşından sonra Demokratik Almanya Cumhuriyetinin sancılı kuruluş sürecini, bu yıllarda kimi eski ve yeni toplum arasında açık tercihini yapan, kimi bocalayan insanları ele alır. Yirminci yüzyıl Alman edebiyatında, bölünmüş Almanya'nın ayrılıklarını böylesine kapsamlı ele alan ve sorunların derinine inen başka bir esere rastlanmaz. Seghers bu romanında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki ayrı toplumun sorunları altında ezilen bireyler ve ailelerden yola çıkarak, Batı ve Doğu Almanya arasındaki farklılıkları bütün gerçekliği ile ortaya koyar.

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 975-6865-93-8
9 799756 865933